

Nr 116.

Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen angående omorganisation av det högre skolväsendet m. m.; given Stockholms slott den 18 februari 1927.

Kungl. Maj:t vill härmed, under åberopande av bilagda utdrag av statsrådsprotokollet över ecklesiastikärenden för denna dag, föreslå riksdagen att bifalla de förslag, om vilkas avlåtande till riksdagen föredragande departementschefen hemställt.

Under Hans Maj:ts
Min allernådigste Konungs och Herres frånvaro:

GUSTAF ADOLF.

N. J. F. Almkvist.

Utdrag av protokollet över ecklesiastikärenden, hållet inför Hans Kungl. Höghet Kronprinsen-Regenten i statsrådet å Stockholms slott den 18 februari 1927.

Närvarande:

Statsministern EKMAN, ministern för utrikes ärendena LÖFGREN, statsråden THYRÉN, RIBBING, MEURLING, GÄRDE, PETTERSSON, HELLSTRÖM, ROSÉN, HAMBIN, ALMKVIST, LYBERG.

Departementschefen, statsrådet Almkvist anför härefter:

Vid min anmälan inför Kungl. Maj:t den 4 januari 1927 av anslagsbehooven under riksstatsens åttonde huvudtitel för budgetåret 1927—1928 erinrade jag, under punkt 124, om det omfattande förslag till ny skolorganisation, som på sin tid framlades av den s. k. skolkommissionen och som sedan dess dels varit föremål för uttalanden av ett stort antal myndigheter, korporationer m. fl., dels ock stått under fortsatt utredning av särskilda sakkunniga. Jag uttalade därvid, att tiden nu enligt min mening vore inne att till mera definitiv prövning upptaga hela det omfattande spörsmål,

Omorganisa-
tion av det
högre skol-
väsendet
m. m.

som plägade benämnas skolfrågan, och jag hade också för avsikt att i sinom tid föreslå Kungl. Maj:t att för riksdagen framlägga denna fråga i viktiga och grundläggande delar. Det härför oundgängliga arbetet påginge sedan någon tid, men ärendet vore ej ännu i det skick, att det kunde föreläggas Kungl. Maj:t till slutlig prövning.

Då ovanberörda utredningsarbeten numera slutförts, anhåller jag nu att inför Kungl. Maj:t få framlägga frågan om det högre skolväsendets organisation jämte åtskilliga andra spörsmål, som därmed stå i närmaste sammanhang.

I. Utredningar och problemställning.

Åtskilliga grundläggande reformkrav beträffande det högre skolväsendets organisatoriska förhållanden hava under de två årtionden, som förflutit sedan genom 1904 års läroverksreform en ny ordning på detta område kom till stånd, varit föremål för ingående överväganden. Inom kretsen av dem, vilkas dagliga gärning är knuten till skolans värld, hava vid olika tillfällen önskemål om omläggningar i det ena eller andra avseendet gjort sig förnumna. Kungl. Maj:t och riksdagen hava jämväl i annan ordning haft anledning att ägna hithörande förhållanden närmare uppmärksamhet. Och man har tillika i det offentliga meningsutbytet kunnat konstatera ett anmärkningsvärt livligt intresse för undervisningsangelägenheterna från den stora allmänhetens sida.

Jag erinrar i korthet, att frågan om en ändamålsenligare organisation av gymnasiernas undervisning alltsedan 1909 stått på dagordningen och även föranlett Kungl. Maj:t att genom beslut den 11 oktober 1912, med bifall till en av dåvarande läroverksöverstyrelsen gjord framställning, medgiva, att särskilda sakkunniga inom överstyrelsen finge tillkallas för att biträda vid utredning av berörda fråga i syfte att åvägabringa en begränsning av antalet läroämnen samt anordnande av flera bildningslinjer å gymnasiet. Ehuru ett preliminärt förslag förelåg redan år 1915, hade något slutligt resultat av utredningsarbetet ännu icke kommit till synes vid slutet av år 1918, då, såsom nedan skall närmare omförmålas, här ifrågavarande angelägenhet gjordes till föremål för utredning i annan ordning. Redan år 1911 hade frågan i viss omfattning genom motion bragts under riksdagens prövning, ehuru motionen på grund av kamrarnas skiljaktiga beslut icke föranledde någon riksdagens åtgärd.

Vad angår tillgodeendet från det allmännas sida av den kvinnliga ungdomens undervisning, må uppmärksammas, att den av Kungl. Maj:t år 1912 förordnade lärarlönenämnden framlagt en omfattande utredning rörande privatläroverkens ekonomiska och organisatoriska förhållanden. Riksdagen har emellertid hittills endast delvis satts i tillfälle att ingå i prövning av i nämnda utredning behandlade hithörande spörsmål. Ett vid 1918 års lagtima riksdag motionsvis framställt förslag, åsyftande statsåtgärder för den kvinnliga ungdomens undervisning, föranledde på grund av kamrarnas skiljaktiga beslut ingen åtgärd.

Slutligen vill jag framhålla, att riksdagen i skrivelse den 30 maj 1913 angående regleringen av utgifterna under rikstatens åttonde huvudtitel uppmärksammat frågan om sambandet mellan olika förefintliga skolformer för meddelande av högre allmänbildning och därvid givit uttryck åt den

uppfattningen, att en allmän revision av läroverksfrågan och hela det offentliga undervisningsväsendet icke alltför länge kunde undanskjutas. Behovet av en sådan allmän revision har jämväl sedermera från riksdagens sida bragts i erinran.

Tillsättande
av en skol-
kommission.

Under återopande bl. a. av här berörda svävande undervisningsfrågor uppdrog Kungl. Maj:t genom beslut den 31 december 1918 åt en skolkommission att verkställa förarbeten för en revision av det allmänna skolväsendet i enlighet med riktlinjer, som av dåvarande departementschefen, statsrådet K. V. Rydén närmare angavos i ett särskilt anförande till statsrådsprotokollet. Kommissionen, vars förhandlingar skulle ledas av Rydén, hade från begynnelsen följande sammansättning: generaldirektören B. J:son Bergqvist, lärarinnan A. B. Bergstrand, dåvarande lektorn K. A. W. Björck, läraren N. O. Ekström, rektorn G. R. Fähræus, överläraren N. Helger, skolföreståndarinnan G. Martin, ledamoten av riksdagens första kammare, hemmansägaren J. Pålsson, lektorn J. Samuelsson, professor E. S. Staaff, disponenten A. I. Swartling, ledamoten av riksdagens andra kammare ombudsmannen A. V. Sävström, rektorn S. J. Söderlindh och läroverksrådet A. E. Åström. Sedermera avgingo dels Rydén, därvid Bergqvist inträdde såsom ordförande, dels ock Bergqvist och Staaff.

I nyss omförmälda anförande till statsrådsprotokollet (Skolkommissionens betänkande I: 1, sid. X ff.) framhöll departementschefen, efter att hava erinrat om de skilda spörsmål, som vid utredningsarbetet borde uppmärksammas, bl. a. följande.

»Som en första grundläggande princip bör uppställas, att skolväsendet i dess helhet skall i organisatoriskt hänseende utgöra en sammanhängande enhet med folkskolan såsom den grund, på vilken övriga läroanstalter, organisat förbundna med varandra, bygga. Inom den blivande skolorganisationen bör följaktligen finnas rum för allenast en enda av staten understödd barndomsskola. I den mån, som lärjungarnas individualitet kommer till bestämdare uttryck, skola vägar öppnas för vinnande av fortsatt utbildning i praktisk eller teoretisk riktning. De praktiska överbyggnaderna på folkskolan ha ordnats genom 1918 års riksdagsbeslut; motsvarande anordningar böra vid revisionen skapas för den ungdom, som efter genomgången folkskola förbereder sig för levnadsbanor, vilka förutsätta högre teoretisk utbildning. Därvidlag gäller det att tillse, att begåvningarna tillvaratagas, från vilka samhällslager de än komma. Kraftiga statsåtgärder i detta syfte äro nödvändiga, därest icke en av landets värdefullaste tillgångar skall i väsentlig utsträckning förfaras.

Som en andra grundprincip för den anbefallda revisionen bör förutsättas, att staten tar sig an flickornas utbildning i samma utsträckning som gossarnas. Denna princip förverkligas genom privatskolornas regelmässiga ombildning till stats- eller kommunala skolor. Därmed avhjälpas de nuvarande olägenheterna med oskäligt betungande terminsavgifter och ekonomiskt svag utrustning av läroanstalterna, varjämte lärarpersonalen erhåller en ekonomiskt och rättsligt tryggad ställning. En sådan omorganisation får givetvis

ej avse att ensidigt omskapa flickskolan efter mönstret av gosskolan, liksom den ej får gå förödande fram över det rikare pedagogiska liv, som pulserar vid en och annan av de nuvarande privatskolorna. Inom en god läroverksorganisation bör finnas plats för försöksläroverk under särskilt framstående pedagogisk ledning.

Som en viktig vägledande synpunkt vid den blivande revisionen framställer sig önskemålet, att de från gymnasiet utexaminerade gå kvalitativt bättre rustade för studier vid universitet och högskolor än f. n. Gymnasialreformen måste inriktas på en rikare linjeuppdelning, därvid visserligen någon del av det nuvarande mångläseriet till studentexamen försvinner, men där i stället uppnås ett större fördjupande inom den grupp av ämnen, som linjen i fråga omfattar. Till en sådan kvalitativ höjning av nivån hos de från läroverken utexaminerade skulle det även bidra, därest tillträdet till särskilt gymnasiet i större utsträckning än nu gjordes beroende av verklig studiebegåvning. Åtgärder i sådan riktning motiveras även av hänsyn till en alltmer tilltagande överproduktion av studenter. Följaktligen synes detta spörsmål böra tagas under allvarlig omprövning.

I övrigt ligger det i sakens natur, att från de av mig förut angivna utgångspunkterna spörsmål om terminsavgifternas bibehållande, om ordnande av flickskolornas ekonomiska förhållanden, om reglering av antalet läroanstalter av olika slag och därmed sammanhängande frågor bliva föremål för överbäggande.

Slutligen torde böra framhållas, att, även om övergången till en ny ordning ej bör i något avseende onödigt fördröjas, förhållandena dock otvivelaktigt påkalla en viss varsamhet vid avfattandet av förslag till övergångsbestämmelser.»

Skolkommissionen avgav betänkande med grunder för en ny läroverksorganisation den 28 april 1922 (Skolkommissionens betänkande I—IV). I ett följande betänkande (Skolkommissionens betänkande V), avgivet den 5 februari 1923, framlade kommissionen organisatoriska och ekonomiska utredningar rörande den föreslagna läroverksorganisationen.

Skolkommissionens utredningar och förslag.

Det av kommissionen framlagda förslaget avsåg i sin principiella del väsentligen följande (Betänkande I:1, sid. 82 ff.):

Med folkskolan såsom grundval skulle ett system av läroanstalter uppbyggas, som under lika villkor tillgodosåg den manliga och den kvinnliga ungdomens teoretiska utbildning för olika levnadsbanor. Den grundläggande undervisningen skulle meddelas i den allmänna sexåriga folkskolan, vadan inga med denna skolform parallella läroanstalter av stat eller kommun skulle få ekonomiskt understödjas, ej heller i annan form komma i åtnjutande av särskilda statsförmåner.

För den högre undervisningen skulle upprättas: realskolor, flickskolor, gymnasier och lyceer.

Realskolan skulle hava till mål att, i anslutning till det i folkskolan inhämtade kunskapsmättet, åt såväl gossar som flickor under en fyraårig lärokurs meddela allmänt medborgerlig bildning samt i sin helhet utgöra underlag för gymnasiet. Realskolan skulle avslutas genom särskild prövning, realexamen.

Den speciella flickutbildningen skulle tillgodoses, i väsentlig anslutning till det för realskolan fastställda allmänna bildningsmålet, genom en särskild flickskola, anknuten antingen till sexårig folkskola eller till realskolans tredje, respektive fjärde klass. I förra fallet skulle kursen vara 6-årig (A-typ); den till realskolans tredje klass anknutna flickskolan (B-typ) föreslogs treårig, medan den till sagda skolas fjärde klass anknutna formen (C-typ) avsåg fortsatt utbildning under ytterligare ett läsår. Vid flickskolan borde särskild avslutningsexamen icke förekomma.

För inträde i realskola eller ovan angivna på folkskolan omedelbart byggnad flickskola skulle krävas vederbörligen godkänd inträdesprövning, vilken tänktes avse det för sexklassig folkskola av A-formen föreskrivna kunskapsmätt och för övrigt äsyfta att utröna den inträdessökandes förutsättningar för fortsatta teoretiska studier.

Gymnasiet, vilket i likhet med realskolan skulle vara tillgängligt för såväl manlig som kvinnlig ungdom, skulle bygga på det i realskolan meddelade kunskapsmättet och omfatta en treårig lärokurs. På sätt nu är fallet skulle gymnasiet, utöver den allmänbildande uppgift, som det hade gemensamt med realskolan, hava till särskilt ändamål att grundlägga de vetenskapliga insikter, som vid universitet eller högre tillämpningsskolor vidare utbildas. Gymnasiet föreslogs delat å tre huvudlinjer, en latinlinje, en nyspråklig linje och en reallinje, varvid skulle gälla, att latinundervisningen skulle förberedas redan i realskolans högsta klass. Såväl latingymnasiet som realgymnasiet tänktes innesluta ytterligare differentieringsmöjligheter i de båda högsta ringarna.

Tillträde till gymnasiet skulle enligt förslaget stå öppet endast för de lärjungar, som inhämtat det för realskolan föreskrivna kunskapsmättet och vid anställd särskild prövning ådagalagt erforderliga studieförutsättningar.

Lyceet, som föreslogs bygga omedelbart på sexklassig folkskola av A-formen, skulle hava samma mål som gymnasiet och differentieras på enahanda sätt. Villkoren för inträde å lyceum överensstämde med vad som föreslagits beträffande övriga skolor, som bygga omedelbart på folkskolan.

Vid gymnasie- eller lyceikursens slut skulle anställas särskild kontrollerad avgångsprövning, studentexamen. Genom ifrågasatt begränsning av antalet ämnen i gymnasiets båda högsta ringar och å lyceets motsvarande stadium skulle möjliggöras önskvärd koncentration i studierna kring vissa huvudämnen. Härigenom skulle emellertid även föranledas vissa förändringar i sättet för studentexamens anställande.

Vid sidan av nu i korthet antydda organisation skulle enligt kommissionens förslag kunna förekomma jämväl andra statliga försöks- och komplementsläroverk. Tillika hade kommissionen, i överensstämmelse med i statsrådsprotokollet uppdragna riktlinjer, förutsatt, att endast ett starkt begränsat antal enskilda läroanstalter framdeles skulle ifrågakomma till erhållande av statsunderstöd.

Kommissionen framlade vidare ett program för en genomgripande omläggning av skolans inre arbete, i vad detsamma berörde såväl dess intellektuella sida, däri inbegripen jämväl en revision av sättet för anordnande av provningar och examina, som den fysiska fostran samt förslag till undervisningsplaner för de olika skolformer, vilka förslaget upptog. Vidare föreslogs nya grundsatser för läroverkens ekonomiska ställning. Ytterligare ifrågasattes vissa förändringar beträffande lärarnas utbildning och kompetens. Slutligen meddelade kommissionen preliminära kostnadsberäkningar

samt utformade närmare vissa allmänna grunder för övergången till den föreslagna läroverksorganisationen.

I det andra av ovannämnda betänkanden meddelade kommissionen en detaljerad plan för organisationens gestaltning å skilda orter, och framställde i sammanhang härmed även förslag rörande statsunderstöd åt privata försöks- och komplementsläroverk. Förslaget upptog 51 högre läroverk, däri inräknade 2 fristående lyceer. Av dessa 51 läroverk skulle 40 vara samskolor, 8 gosskolor och 3 flickskolor. De fristående realskolorna skulle till antalet bliva 102, varav 99 samskolor och 3 gosskolor. Flickskolorna av A-typ skulle bliva 27, de av B-typ 33 och de av C-typ 30. Latinlinje skulle förekomma vid 37 gymnasier och lyceer, och vid 22 av dessa skulle meddelas undervisning i grekiska. Nyspråklig linje skulle inrättas vid 33, reallinje vid 41 läroverk, och sistnämnda linje skulle i 28 fall kunna differentieras.

Kommissionen lämnade jämväl närmare beräkningar för statens kostnader för den föreslagna organisationen samt angav vissa riktlinjer för beräkning av kommunernas utgifter för densamma (Betänkande V, sid. 211 ff.).

Under förutsättning av att organisationen varit fullt genomförd år 1922 skulle den enligt sagda beräkning hava medfört en total merkostnad för statsverket av 4,395,000 kronor, därav för folkskolan 1,200,000 kronor och på grund av upphörda terminsavgifter till statsverket 750,000 kronor. Därest sådana avgifter funnes fortfarande böra utgå enligt samma grunder som hittills, begränsades kostnadsökningen, med hänsyn till det ökade lärjungantalet, till 3,125,000 kronor. Rörande storleken av kommunernas utgifter för det omorganiserade skolväsendet fann sig kommissionen urständsat att lämna erforderliga beräkningar. Slutligen gjordes även frågan om övergången till den nya ordningen till föremål för förnyade överväganden i anslutning till de utarbetade detaljerade organisationsplanerna.

Det torde böra anmärkas, att delade meningar inom kommissionen kommit till uttryck på åtskilliga punkter (Betänkande I: 2, sid. 729 ff.).

De av skolkommissionen avgivna betänkandena hava varit föremål för en omfattande och grundlig remissbehandling. Yttranden över desamma hava avgivits av ett stort antal myndigheter och korporationer, över vilka yttranden på grund av Kungl. Maj:ts beslut den 23 februari 1923 sammanfattande översikter utarbetats inom skolöverstyrelsen (Sammanfattning av utlåtanden och yttranden i anledning av skolkommissionens den 28 april 1922 och den 5 februari 1923 avgivna betänkande, två delar).

Jag anser mig av flera skäl icke här kunna inlåta mig på att lämna en redogörelse för remissbehandlingens resultat, särskilt som jag i sammanhang med angivandet av min ståndpunkt till de olika frågor, vilka jag nu anser böra bliva föremål för riksdagens prövning, avser att giva en översiktlig framställning även av myndigheters och korporationers ståndpunkts-tagande, i den mån så kan anses erforderligt. Framhållas må allenast, att meningarna rörande många av kommissionsförslagets punkter varit synnerligen skiftande och att förslaget, sådant det ursprungligen framlagts, hos de okala myndigheter, vilka över detsamma yttrat sig, rönt ett övervägande

Myndig-
heternas
yttranden.

kritiskt mottagande. I övrigt torde jag få hänvisa dels till de utförliga tryckta sammanställningarna, dels till de mera översiktliga referat, som återfinnas i de skolsakkunnigas betänkande.

Vidare har *skolöverstyrelsen* den 14 november 1923 avgivit ett vidlyftigt utlåtande i ärendet (kungl. skolöverstyrelsens utlåtande över skolkommissionens betänkande I—V. Statens offentliga utredningar 1924: 24), därvid ämbetsverket (avdelningscheferna Sandberg och Fredriksson samt undervisningsråden Bruce, Berg, Berglund, Nylund, Schenke och Holmén) i huvudsak skänkt kommissionsförslaget sin anslutning, dock med reservation i huvudfrågan av fyra ledamöter (avdelningschefen överdirektör Falk samt undervisningsråden Rydberg, Johansson och Wallin).

Enligt överstyrelsens mening talade synnerligen starka skäl för att den sexåriga folkskolan borde utgöra bottenkola för den högre undervisningen, vilken anordning vore den enda som motsvarade principen om en för alla samhällsklassers barn gemensam grundläggande barndomsskola (Utl. sid. 52). Ett omedelbart och fullständigt förverkligande av detta program ansåges emellertid av praktiska skäl icke möjligt. Överstyrelsen hade därför funnit sig böra stanna vid att föreslå, att i första hand vidtoges sådana anordningar, som vore mest nödvändiga (Utl. sid. 56 ff.). Det syntes närmast böra bestämmas att å varje ort, där det allmänna underhölle anstalt för högre undervisning, skulle med direkt anslutning till folkskolans sjätte klass upprättas erforderligt antal avdelningar för utbildning till realskoleexamen. Om på ort, där allmänt läroverk nu funnes, antalet lärjungar på realskolestadiet vore så stort, att mer än en realskola där erfordrades, eller att befintlig realskola måste uppdelas i genomgående parallella avdelningar, skulle tills vidare där få bibehållas realskolelinje såsom hittills anknuten till folkskolans tredje klass. Detsamma skulle även gälla om högre flickskola, där sådan skola vore motiverad. En konsekvens av den angivna ståndpunkten vore, att under den övergångsperiod, då tvenne olika realskoletyper skulle förekomma, icke några nya läroverk eller avdelningar av den nuvarande realskoletypen inrättades. Erforderlig utvidgning av läroverken skulle alltså ske genom inrättande av realskolelinjer, byggda på folkskolans sjätte klass. Detsamma ägde sin tillämpning även på flickskolorna.

Överstyrelsens organisationsförslag upptog 3-årig realskola (under övergångstiden även 5-årig) samt 4-årigt gymnasium, byggande på avslutad realskola. Åt lyceet ville överstyrelsen giva något större användning än kommissionen ifrågasatt, men ansåges lärotiden i denna skolform under vissa förutsättningar kunna begränsas till 6-årig.

I fråga om flickundervisningen framhåller överstyrelsen (Utl. sid. 87 ff), att övervägande skäl talade för att det framtida ordnandet måste ske efter i stort sett de huvudlinjer, som kommissionsförslaget angav. Samundervisning borde ifrågakomma, där ekonomiska eller andra särskilda skäl det föranledde. I övrigt borde särundervisning bibehållas. Kommissionsförslaget borde underkastas förnyad omprövning i syfte att utröna, huruvida icke vissa av kommissionen föreslagna samskolor kunde ersättas av särskolor. Det stode dock för överstyrelsen klart, att man under alla förhållanden måste räkna med att samundervisning måste förekomma på jämförelsevis många platser, om det skulle bli möjligt att tillbörligen tillgodose flickornas undervis-

ning. De föreslagna flickskoletyperna förordades av ämbetsverket, varvid dock överstyrelsen åt A-typen ville ge en större utbredning än kommissionen åsyftat. Undersökas borde vidare, om ej lärokursen i skolorna av A- och B-typen kunde begränsas till 5 resp. 2 år.

För inträde i realskolan liksom i gymnasiet och lyceet skulle fordras särskild inträdesprövning, jämförelsevis lindrig i fråga om realskolan, strängare i fråga om gymnasiet och lyceet.

Beträffande förstatligandet av kommunala läroanstalter samt begränsning av privatläroverkens antal intager skolöverstyrelsen i stort sett samma principiella ståndpunkt som kommissionen.

Slutligen understryker överstyrelsen nödvändigheten av att den högre folkskolan på ett bättre sätt än hittills inordnas i skolsystemet. Examen från treårig, yrkesbetonad sådan skola borde likställas med examen från den treåriga realskolan, undantagandes därutinnan, att den icke medförde behörighet till inträde på gymnasiet.

Reservanterna inom överstyrelsen (Utlåtande sid. 171—300) uttala bl. a. följande.

Det praktiska genomförandet av de principiella synpunkter, vilka kommissionen i sitt förslag tillämpat, måste leda till ytterst betänkliga resultat i fråga om undervisning och uppfostran av såväl manlig som kvinnlig ungdom, oavsett de överväldigande kostnader organisationen utan avsett gagn komme att åsamka såväl stat som kommun. Enligt vad kommissionens utredning ådagalagt, ginge det över huvud icke att på en 6-klassig botten-skola uppbygga en tillfredsställande skolorganisation. Å andra sidan ansåge sig reservanterna ifråga om det nuvarande läroverket hava uppvisat, att detta i avseende på kunskapsresultat och arbetssätt icke blott vore den ifrågasatta skolan överlägset, utan jämväl i och för sig ägde så obestridliga förtjänster, att någon anledning till dess sönderbrytande icke föreläge. Då emellertid erfarenheten givit vid handen, att läroverksorganisationen i vissa avseenden behövde fullständigas eller förbättras, borde enligt reservanternas mening arbetet närmast inriktas på detta syftemål.

Reservanterna hemställa, att det av skolkommissionen framlagda förslaget icke måtte läggas till grund för ytterligare åtgärder i frågan samt att Kungl. Maj:t måtte föranstalta om vissa försöksanordningar ävensom vissa ändringar av och tillägg till nu gällande skolorganisation, i huvudsaklig anslutning till de synpunkter, som i reservationen gjorts gällande, samt att därvid de frågor närmast måtte komma i åtanke, vilka upptagits i en till reservationen fogad bilaga (Utlåtande sid. 301).

Av sådana frågor med allmänt organisatorisk innebörd må enligt den nämnda bilagan anföras: den högre undervisningens anknytning till folkskolans fjärde klass med därav följande ändringar i skolorganisationen i övrigt; övergångsklass eller övergångslinje från folkskolans klass 6 till realskola och högre flickskola; ny studielinje å större gymnasier med parallellavdelningar, möjligen också någon treårig gymnasielinje; olika former av koncentration i skolarbetet, bl. a. avslutning av ämnen före studentexamen.

Slutligen har *generaldirektören och chefen för skolöverstyrelsen B. J. son Bergqvist*, vilken deltagit i skolkommissionens arbeten under år 1919 och

en del av år 1920 samt på grund därav icke ansett sig böra leda överstyrelsens förhandlingar vid utarbetandet av det anbefallda utlåtandet, i november 1923 till Kungl. Maj:t avgivit ett personligt yttrande i frågan (Våra skolor, Stockholm 1923).

Ur organisatorisk synpunkt gör Bergqvist gällande, att viktiga skäl låta sig anföras till förmån för att läroverket anknytes till folkskolans 6:te klass, men att åtskilliga omständigheter manade till varsamhet, då det gällde att avgöra, på vad sätt och i vilken utsträckning reformen borde genomföras. Till vidare borde därför den nuvarande anknytningen bibehållas vid sidan av den förstnämnda. Däremot avböjer Bergqvist principiellt läroverkets anknytning till folkskolans 4:de klass. Realskolan skulle bli en dels 6-klassig, dels 4-klassig samt få karaktär av »allmän realskola». Vid sidan av denna borde den 3-åriga högre folkskolan såsom »praktisk realskola» få till särskild uppgift att meddela en viss allmän medborgerlig bildning åt de lärjungar, som efter avlagd realskolexamen omedelbart ginge ut i det praktiska livet. De kommunala mellanskolorna borde i olika hänseenden förbättras och i flertalet fall förstärkas.

Gymnasiet föreslås uppdelat å de tre huvudlinjer, som innefattas i skolkommissionens förslag, latinggymnasiet 4-årigt, anknutet till realskolans näst högsta klass; 3-åriga gymnasier med reallinje och nyspråklig linje, byggande på avslutad realskola borde på lämpliga ställen och i lämpligt antal upprättas. Försök med 6- och 7-klassiga lyceer, byggande på avslutad folkskola, borde komma till utförande.

Särundervisning borde föredragas överallt, där icke ekonomiska eller pedagogiska omständigheter föranleda samundervisning. I övrigt borde den kvinnliga ungdomens undervisning ordnas i huvudsak efter kommissionens förslag. De högre flickskolorna skulle övertagas av staten, varvid dock möjlighet borde inom bestämda gränser stå öppen för kommunal eller enskild skola att med bibehållande av viss rörelsefrihet komma i åtnjutande av statsunderstöd.

I övrigt förordar Bergqvist anställande av försök för praktisk prövning av olika under meningsutbytet framkomna uppslag av organisatorisk innebörd (Våra skolor sid. 316 ff.).

Tillkallande
av sakkun-
niga.

Vid den förberedande omprövning, som ärendet därefter underkastades inom ecklesiastikdepartementet, anförde dåvarande departementschefen, statsrådet Clason i sitt yttrande till statsrådsprotokollet över ecklesiastikärenden den 20 juni 1924 bl. a., att han ansåge »uppenbart, att förslaget, även om vid en närmare finansiell utredning ekonomiska förutsättningar för dess genomförande skulle befinnas föreligga, icke i oförändrat skick lär kunna läggas till grund för den framtida organisationen av vårt undervisningsväsen». I syfte att möjliggöra den ytterligare beredning av ärendet, som syntes av nöden, bemyndigade Kungl. Maj:t, i enlighet med av Clason gjord hemställan nämnda den 20 juni 1924 chefen för ecklesiastikdepartementet att tillkalla högst fem sakkunniga för att i enlighet med av departementschefen angivna grunder inom departementet verkställa ytterligare bearbetning av frågan om det svenska skolväsendets organisation. Genom beslut den 1 augusti 1924 tillkallade departementschefen såsom sakkunniga rektorn

H. M. Dahlgren, undervisningsrådet N. O. Bruce och lektorn E. L. Wellander, samt genom beslut den 9 augusti 1924 skolföreståndarinnan T. Kullgren och förste folkskolinspektören K. Nordlund. De sakkunniga avgåvo den 18 februari 1926 betänkande. (Utredning angående det svenska skolväsendets organisation. Statens offentliga utredningar 1926: 5). Tillika anbefallde Kungl. Maj:t genom beslut den 20 juni 1924 skolöverstyrelsen att åvägabringa fullständig utredning rörande de kostnader, som skulle åtfölja den av skolkommissionen i dess betänkande I—V föreslagna nya läroverksorganisationen ej mindre i dess ursprungliga skick än även med de jämnningar däri, som förutsattes av överstyrelsen i dess över nämnda betänkande avgivna, den 14 november 1923 dagtecknade utlåtande. Tillika bemyndigades chefen för ecklesiastikdepartementet att tillkalla en i praktiskt ekonomiska värv förfaren person att såsom sakkunnig biträda överstyrelsen vid berörda utredningsarbete och tillkallades såsom sådan sakkunnig den 1 augusti 1924 disponenten A. I. Swartling. Här berörda utredning avgavs av överstyrelsen den 23 oktober 1925.

Till ledning för de ovannämnda s. k. skolsakkunnigas arbete lämnade dåvarande departementschefen i ett anförande till statsrådsprotokollet vissa riktlinjer, om vilkas väsentliga innebörd här torde böra i korthet erinras. Den rörande skolkommissionens förslag förda diskussionen ansåges otvetydigt hava givit vid handen, att frågan om undervisningsväsendets omorganisation icke kunde lösas enbart på teoretisk väg utan att dessförinnan vissa praktiska försök på området blivit satta i verket. Det syntes vid sådant förhållande synnerligen lämpligt, att dylika praktiska försök anordnades redan medan den ekonomiska utredningen påginge, så att man snarast kunde gripa sig an med dem av reformförslagen, som befunnas mest angelägna och ekonomiskt genomförbara. En av den nya utredningens viktigare uppgifter borde alltså bliva att överväga, vilka dylika försök i främsta rummet vore att anbefalla och huru de borde anordnas.

Under framhållande i fortsättningen, att det borde ankomma på de sakkunniga själva att taga under övervägande, på vilka specialproblem deras uppmärksamhet i första hand borde inrikta sig, ansåg dock departementschefen, att vissa önskemål borde fasthållas såsom allmänna utgångspunkter för undersökningen. Härutinnan erinrades om nödvändigheten att undvika en förlängning av studietiden, om vikten att undersöka olika utvägar att befordra en utsträckt användning av folkskolan såsom bottenkola samt om den nuvarande sexåriga folkskolans bärighet såsom bottenkola under tillbörligt beaktande av landsbygdens olika skolformer. Vidare framhölls, att man borde tänka sig en utveckling av skolfrågan, som undveke monopolisering av en enda utbildningsväg och mekanisering av de skilda skolformerna. Ytterligare syntes jämväl sådana anordningar böra prövas, som kunde underlätta övergången från realskolans lägre klasser till förefintliga undervisningskurser av praktisk läggning jämte andra utvägar att motverka en alltför stark anhopning på den lärda banan. Likaledes borde en närmare prövning ägnas den av skolöverstyrelsens majoritet upptagna tanken att låta en

realskolexamen avläggas redan efter den nuvarande realskolans femte klass eller kommunala mellanskolans tredje. Särskilt beaktande ansågs frågan om underlättande av övergång från den kommunala mellanskolan till det nuvarande gymnasiet förtjäna.

I fråga om den kvinnliga ungdomens undervisning uttalades: »En bland förslagets bärande grundtankar, som det är av vikt att fasthålla, är nödvändigheten av att flickundervisningen vida kraftigare än för närvarande är fallet omhändertages eller understödjes av staten». Härvid borde beaktas, att icke de skolformer eller undervisningslinjer måtte undanskjutas, som hade till syfte att giva en för hemmet och närstående kvinnliga verksamhetsområden särskilt avpassad utbildning. I detta sammanhang betonades jämväl, att statens omhändertagande av hithörande uppgifter icke behöfve innebära ett förståtligande av all flickundervisning utan ock kunde taga formen av understöd åt på enskilt initiativ upprättade och drivna läroanstalter.

Efter att ha erinrat om vikten av ett större utrymme och rörelsefrihet än vad skolkommissionen föreslagit över huvud lämnades privatskolverksamheten, framhöll departementschefen slutligen, att de sakkunniga skulle äga att framlägga de förslag, som de kunde finna ägnade att befordra en god lösning av den föreliggande viktiga frågan. För att en dylik lösning icke måtte mer än nödigt uppskjutas, vore det av vikt, att de praktiska försök, varom förut vore talat, och som de sakkunniga funne sig böra förorda, kunde igångsättas så fort ske kunde samt så anordnas och fullföljas, att de snarast möjligt måtte leda till resultat, vilka kunde tjäna till vägledning i avseende å genomförandet av nödiga definitiva organisatoriska förändringar i det nuvarande skolsystemet. Därest detta i något fall vore möjligt, borde dylikt försök så anordnas, att resultat kunde ernås redan med utgången av läsåret 1925—1926.

Enligt vad de sakkunniga i sitt betänkande meddelat, inriktades deras arbete till en början på uppgörande av förslag dels till sådana anordningar, som i större eller mindre omfattning syntes böra försöksvis bringas till utförande för vinnande av erfarenhet i några av organisationsfrågans viktigaste punkter, dels till åtgärder för partiellt avhjälpande av påtalade brister i det bestående skolsystemet. I överensstämmelse med av vederbörande departementschef, min närmaste företrädare i ämbetet, under hand givna anvisningar, begränsades emellertid arbetet sedermera till verkställandet av utredningar, som kunde anses ägnade att underlätta en slutlig behandling av den föreliggande frågan.

En avsevärd del av de sakkunnigas utredning åsyftar att mera konkret utforma och belysa de många organisatoriska uppslag av sinsemellan skiljaktig karaktär, som framkommit under remissbehandlingen av kommissionsförslaget. De sakkunniga hava med hänsyn härtill utarbetat förslag till undervisningsplaner för ett stort antal skolformer. Vidare har lämnats en översikt av den förda diskussionen i bottenkolefrågan, varvid dock uttryckligen framhållits, att de sakkunniga icke funnit sig kunna ingå på en allmän undersökning av de omfattande spörsmålen om de olika skolorganisationernas sociala förutsättningar och verkningar». Uppmärksamhet har jäm-

väl, i anslutning till de ursprungligen meddelade direktiven, ägnats de betydelsefulla frågorna om folkskolans bärkraft såsom underlag för den fortsatta undervisningen samt om skoltidens längd. En del pedagogiska spörsmål av mera allmän räckvidd har därjämte varit föremål för närmare övervägande, bland annat språkundervisningens inriktning och anordning, provnings- och examensförfarandet m. m. De skolsakkunnigas framställning har, med hänsyn till de syften, som genom densamma skulle tillgodoses, väsentligen erhållit en kritisk refererande och utredande läggning och endast i vissa fall ha de sakkunniga ansett sig böra intaga bestämd ståndpunkt eller framlägga förslag. Uppgiften att utarbete ett verkligt organisationsförslag har icke ingått i de sakkunnigas uppdrag. I det följande får jag anledning att närmare uppehålla mig vid de synpunkter och överväganden, som framkommit vid de sakkunnigas ventilering av föreliggande frågor.

Såsom ovan i korthet erinrats, undantogs från de s. k. skolsakkunnigas uppdrag frågan om de ekonomiska verkningarna av den av skolkommissionen föreslagna organisationen och överlämnades till närmare utredning av skolöverstyrelsen under medverkan av disponenten Swartling. Sagda utredning avgavs, såsom jämväl i det föregående omförmälts, den 23 oktober 1925.

Skolöverstyrelsens ekonomiska utredning.

Vid dessa kostnadsberäkningar har, vad angår såväl det ursprungliga kommissionsförslaget som de av skolöverstyrelsen i detsamma vidtagna modifieringarna, utgångspunkten tagits i skolkommissionens betänkande V. Beträffande de kommunalekonomiska förhållandena bygger utredningen på särskilt infordrade uppgifter från varje nuvarande eller föreslagna läroverksort.

Beräkningarna avse de totala kostnaderna för stat, kommun och enskilda (lärjungeavgifterna), därest organisationen varit fullt genomförd år 1924. Särskilt må erinras, dels att hänsyn tagits icke blott till kostnaderna för läroverksorganisationen utan jämväl för folkskolan å varje särskild ort, dels ock att beräkningarna innesluta samtliga utgiftsposter, sålunda även kostnaderna för tillhandahållande av lokaler och utrustning. Likaledes synes böra särskilt uppmärksammas, att den av kommissionen föreslagna omläggningen i läroverkens ekonomiska förhållanden, ävensom vissa pedagogiska reformförslag, ägnade att medföra kostnadsökning för det allmänna, beaktats vid beräkningarna.

Resultatet av de mycket omfattande undersökningarna föreligger i form av fyra olika alternativa beräkningar. Beträffande dessa uttalar överstyrelsen, att det vore för det dåvarande omöjligt att avgöra, vilken av desamma skulle komma att närmast motsvara verkligheten vid tidpunkten för ett eventuellt ikraftträdande av den föreslagna organisationen. Den olikhet, som förefunnnes emellan sagda alternativ, betingades av de skiljaktiga utgångspunkter med hänsyn till lärjungarnas placering i folkskolan, som ansetts

böra vara vägledande för övervägandena. Enligt alternativ I förutsattes, att *hela* det barnantal, som på grund av reformen skulle tillföras folkskolan, komme att erfordra nya klassavdelningar, utan hänsyn till huruvida plats i större eller mindre utsträckning kunde beredas i redan förefintliga avdelningar. I de nytillkomna klassavdelningarna räknades med ett lärjungemedeltal av 30. Under här angivna förutsättningar skulle förslaget, om det varit i sin helhet genomfört år 1924, hava medfört en merkostnad för statsverket av 5,3 miljoner kronor och för kommunerna av likaledes 5,3 miljoner kronor. Då genom det ifrågasatta bortfallandet av lärjungeavgifterna de enskilda samtidigt skulle gjort en vinst av 7 miljoner kronor, beräknades den verkliga kostnadsökningen till sammanlagt 3,6 miljoner kronor. I alternativ II räknades med att förefintligt utrymme i folkskolans klassavdelningar utnyttjades, dock så att å ingen ort medeltalet barn per klassavdelning å småskolestadiet överstege 25 och å folkskolestadiet 35. Med denna förutsättning skulle statsverkets merkostnad uppgå till 4,1 miljoner kronor och kommunernas till 2,1 miljoner kronor. Då samtidigt de enskildas utgifter skulle hava minskats med 7 miljoner kronor, beräknades förslaget hava medfört en faktisk kostnadsminskning av 0,8 miljoner kronor. Enligt alternativ III hade den jämkningen vidtagits i det första alternativets förutsättning, att man utginge från ett medeltal av 30 barn redan i folkskolans nuvarande klassavdelningar och beräknar den besparing, som härigenom nu skulle vinnas i utgifterna för folkskolan å läroverksorterna. Denna skulle uppgå till omkring 0,2 miljoner kronor för staten och 0,7 miljoner kronor för kommunerna. Den totala kostnadsökningen skulle alltså jämväl i detta fall hava uppgått till 3,6 miljoner kronor. Slutligen hade i alternativ IV förutsatts, att även efter organisationens genomförande det genomsnittliga barnantalet i folkskolans klasser skulle bli oförändrat, nämligen 24,4 i småskolavdelning och 30,7 i folkskolavdelning. Jämfört med alternativ I skulle under sagda förutsättning statens kostnader hava varit 0,1 och kommunernas 0,2 miljoner kronor högre. Den totala kostnadsökningen, om kommissionsförslaget varit fullt genomfört år 1924, skulle belöpa sig till 3,9 miljoner kronor, nämligen för statsverket 5,4 och för kommunerna 5,5 miljoner kronor, under det att de enskilda besparats utgifter å 7 miljoner kronor.

Överstyrelsen erinrar slutligen därom, att det givetvis varit ägnat att ytterligare fullständiga nu ifrågavarande beräkningar, ifall det låtit sig göra att även anställa undersökningar rörande den ökning i kostnader, som kunde komma att uppstå för lärjungarnas målsmän i anledning av den förlängning av skoltiden, vilken genom den av kommissionen föreslagna skolorganisationen kunde föranledas.

Den av överstyrelsen verkställda ekonomiska utredningen avser, såsom redan framhållits, jämväl kostnaderna för det modifierade förslag, som vunnit överstyrelsens tillstyrkan. En icke obetydlig svårighet vid bedömandet hade emellertid mött därutinnan, att överstyrelsens jämkningar icke i detalj utformats beträffande varje särskilt läroverk utan allenast angivits i mera allmänna ordalag; ej heller förelågo från överstyrelsens sida utarbetade timplaner för de olika i förslaget upptagna läroanstalterna. Under det fortsatta utredningsarbetet inom ämbetsverket hade man visserligen eftersträvat att i görligaste mån åvägbringa en fastare grund för beräkningarna, och hade härvid i fråga om skolväsendets organisation å de särskilda or-

terna sökts så nära överensstämmelse till kommissionsförslaget som möjligt, i syfte att underlätta kostnadsjämförelsen. Det torde dock böra uppmärksammas, att, med hänsyn till angivna omständigheter, noggrannheten i beräkningarna rörande detta modifierade förslag knappast kan anses fullt jämförlig med motsvarande beräkningar i fråga om det ursprungliga organisationsförslaget. De nämnda kostnadsberäkningarna betecknas därför av ämbetsverket såsom »synnerligen approximativa».

Efter en ingående redogörelse för de beräkningsgrunder, som vid undersökningen i denna del kommit till användning, framhåller överstyrelsen, att dess organisationsförslag i jämförelse med kommissionsförslaget kunde väntas medföra en minskning i *statsverkets* kostnader beträffande de allmänna läroverken med 1,562,000 kronor och beträffande folkskolorna med 492,000 kronor, tillsammans alltså 2,054,000 kronor. Däremot skulle samtidigt kostnaderna för privatläroverken komma att ökas med 968,000 kronor. Totalkostnaden för statsverket skulle följaktligen minskas med 1,086,000 kronor. I fråga om *kommunernas* utgifter kommer ämbetsverket efter en ingående undersökning till det resultatet, att dess förslag kan beräknas reducera den av omorganisationen föranledda kostnadsökningen i fråga om statsläroverken med 1,599,000 kronor och i fråga om folkskolan med 1,379,000 kronor, medan i fråga om privatläroverken en utgiftsökning med 479,000 kronor skulle inträda. Överstyrelsens förslag skulle således beträffande kommunernas utgifter draga en kostnad, som med 2,499,000 kronor understiger de enligt kommissionsförslaget beräknade.

Vidkommande slutligen de *enskildas* utgifter påvisar överstyrelsen, huru som dess förslag i jämförelse med skolkommissionens innebär en ökning av 1,961,000 kronor i terminsavgifter vid de privatläroverk, vilka skulle fortfarande kvarstå; samtidigt skulle de av enskilda burna kostnaderna vid de allmänna läroverken reduceras med 728,000 kronor, vadan totalökningen av sagda kostnader anges till 1,233,000 kronor.

De av skolöverstyrelsen förutsatta jämkningarna i skolkommissionens förslag beräknas alltså medföra i sin helhet en besparing i de kostnader sistnämnda förslag skulle medföra med 2,4 miljoner kronor. I statens och kommunernas utgifter skulle nämligen inträda en kostnadsminskning med respektive 1,1 och 2,5 miljoner kronor, men i de enskildas utgifter däremot en ökning med 1,2 miljoner kronor.

I jämförelse med nuvarande kostnader skulle överstyrelsens förslag, om det varit fullt genomfört år 1924, hava medfört en besparing av 3,2 miljoner kronor. Denna besparing fördelar sig på de enskilda med 5,8 miljoner kronor, och på kommunerna med 0,4 miljoner kronor. Däremot skulle statsverket åsamkats en merkostnad av 3,0 miljoner kronor.

Inom det stora och betydelsefulla komplex av problem, berörande vårt högre skolväsendes anordning, vilkas huvudkonturer framträda redan i den

*Departement-
schefen.*
Föreliggande
reformupp-
gifter.

här förut lämnade kortfattade redogörelsen för de verkställda vidlyftiga utredningsarbetena, urskiljer man utan svårighet vissa grundläggande spörsmål av övervägande organisatorisk innebörd. Men vid sidan av de föreliggande kraven på ändringar i skolans yttre gestaltning, har, icke minst under det allmänna meningsutbytet omkring det av skolkommissionen framlagda genomgripande reformförslaget, våra skolors inre pedagogiska anordning tilldragit sig en allt vidsträcktare uppmärksamhet. Då undervisning och skolorganisation, innehåll och form, svårigen kunna strängt hållas i sär, synes det mig varken tillrådligt eller görligt att ensidigt betona den ena eller den andra sidan av problemkomplexet.

Brytningar, erinrande om dem, som under de senaste åren framträtt vid granskningen av brister och ofullkomligheter i den bestående skolorganisationen och vid övervägandena om de verksammaste åtgärderna för deras undanröjande, hava mött jämväl tidigare vid dryftandet av de omläggningar, som gång efter annan varit påkallade i syfte att anpassa skolans yttre och inre liv efter en ny tids ändrade samhälls- och kulturförhållanden. Jag erinrar om den motsats mellan humanistisk och real bildning, som vid det gångna seklets mitt föranledde den betydelsefulla längsklyvning av det svenska läroverket, vilken åt de reala ämnena skänkte en med de humanistiska jämbördig ställning. Enahanda iakttagelse kunde ett halvt århundrade senare göras. Det sekelgamla kravet på »enhet och medborgerlighet i de allmänna undervisningsverken», till en början buret och förkunnat av enstaka kulturella föregångsmän, hade efter hand kring sig samlat en stark och livskraftig allmän mening och nådde efter långvariga meningsmotsättningar delvis sitt förverkligande genom 1904 års läroverksreform. Därvid fastslogs nämligen omsider den medborgerliga allmänbildningens otvetydiga hemorts rätt i den högre skolan, vilken på detta sätt tillfördes ett i väsentliga avseenden nytt innehåll, jämsides med att dess organisatoriska förhållanden underkastades en betydelsefull förändring. Allmänbildningsuppgiften tillades i främsta rummet realskolan, medan gymnasiet därutöver erhöll till särskilt ändamål att »grundlägga de vetenskapliga insikter, som vid universitet eller högre tillämpningsskola vidare utbildas». Vid detta avgörande blev visserligen kravet på enhetlighet undanskjutet. Såsom jag i fortsättningen av mitt anförande får anledning ytterligare framhålla, kom emellertid detta undanskjutande i verkligheten att bliva rent tillfälligt. Icke långt efter nämnda avgörande måste nämligen samhället under andra former, om ock från begynnelsen i mera blygsam utsträckning, tillmötesgå önskemål om utbildningsmöjligheter, som i sig inneburo ett förverkligande av det gamla kravet på skolorganisationens enhetlighet.

De anförda exemplen ådagalägga, att under den föregående utvecklingen reformkrav i fråga om skolans innehåll och yttre gestaltning städse befunnit sig i nära växelverkan. En likartad problemställning möter i nuvarande situation.

Under inflytande av den livliga vetenskapliga och tekniska utveckling, som utmärkt de senaste årtiondena, ha fordringarna på skolans tillgodose-
ende av allmänbildningsuppgiften i oroväckande grad stegrats. En blick på
de mångfaldigt splittrade timplanerna, ävensom på de lärokurser inom skilda
humanistiska och naturvetenskapliga ämnesområden, som nu finnas i de
mera allmänt använda läroböckerna, torde vara tillräcklig för att ge en
föreställning om den mycket starka ökning av lärostoffet, som ägt rum
under senast förflutna årtionden. I detta i och för sig naturliga utveck-
lingsförlopp har man tvivelsutan att söka den djupast liggande anledningen
till de i mycket berättigade klagomålen över att i skolarbetet förekommer
en ödesdiger splittring, vilken utgör ett allvarsamt hot mot de ungas andliga
hälsa. I nära samband med nu antydda svaghet står också det ofta påta-
lade faktum, att skolarbetet i alltför ringa utsträckning inriktats på att taga
de ungas aktivitet i anspråk. Mot bakgrunden av dessa förhållanden fram-
står kravet på en omläggning av skolans inre arbete såsom naturligt och
välgrundat. Under beteckningen »arbetsskolan» möter man ett rikt och
djupgående pedagogiskt reformprogram. De bärande principerna i detta
program hava visserligen redan i någon utsträckning blivit med framgång
prövade inom vårt lands skolor, särskilt inom folkundervisningen, men de
förtjäna en långt vidsträcktare tillämpning.

Det är emellertid icke enbart undervisningens innehåll och sättet för
dess meddelande, som inför vår tids nya förhållanden te sig behäftade
med åtskilliga iögonenfallande svagheter och brister. Med rätta har det
framhållits, att det moderna kulturlivet med dess komplicerade förhållanden,
dess uppdrivna tempo och dess mångahanda lockelser reser ständigt ökade
krav på individens karaktärsstyrka och handlingskraft. Här ställes man
inför det stora och svårlösta problemet om skolans möjligheter att fylla sin
karaktärsfostrande och personlighetsutvecklande uppgift. Väl är det sant,
att även nu berörda sida av skolans liv nära sammanhänger med läggning-
en och inriktningen av dess arbete i det hela. Men synpunkten är av
den grundläggande vikt, att den väl förtjänar att särskilt hållas i sikte vid
allt reformarbete inom skolans värld.

I det följande kommer jag att dels utförligare behandla nu berörda spörs-
mål, vilka jag tillmäter avgörande betydelse, dels framlägga mera i detalj gå-
ende riktlinjer för möjliggörande av en skolans nyorientering på detta område.

Vad därefter angår den viktiga frågan om skolans yttre organisatoriska
anpassning efter tidsförhållandenas krav, önskar jag först understryka,
vad som i detta avseende från skolöverstyrelsens sida framhållits, att
»skolan intet mål har i sig själv utan fyller sin uppgift blott såsom en
samhällets tjänarinna och såsom ett dess redskap för kulturutvecklingen.
Bestämmande för hennes organisation och utveckling blir därför samhällets
utveckling i det hela.» Om riktigheten härav torde delade meningar knap-
past kunna råda.

Den svenska skolans historia erbjuder rikliga tillfällen till den iakttagelsen, att betydelsefulla omläggningar i vårt samhällsliv följts av avgörande förändringar även i undervisningsväsendets gestaltning. Vår folkskolas tillblivelse var en omedelbar följd av bondeklassens ökade allmänna inflytande. Det obestriddiga sambandet mellan de allt starkare hävdade kraven på tillbörligt utrymme åt den medborgerliga allmänbildningen inom läroverken och de förändringar i samhällsstrukturen, som markeras av det nya riksdagsskickets och den kommunala självstyrelsens inaugurering efter mitten av förra seklet, utgör ett annat uttryck för samma förhållande. Under det senaste decenniet har som bekant en djupgående inre omläggning och konsolidering av vårt samhälle genomförts. Nya stora medborgargrupper hava genom vidtagna reformer i gällande lagstiftning förts fram till starkt vidgat inflytande i stat och kommun. Den principiella likställigheten mellan män och kvinnor samt överflyttandet av betydande politisk makt till de bredare folklagren utgöra de senaste faserna i denna utvecklingsprocess. Från deras sida, som genom dessa omdaningar ställts inför helt nya och vittgående uppgifter, hava krav blivit framställda på ökade kunskaper såsom den enda säkra grundvalen för det ökade inflytandet. I våra närmaste grannländer, för att nu icke tala om de stater, vilkas hela samhälleliga liv varit föremål för grundlig omdaning såsom en följd av världskriget, framträda likartade företeelser. Med mycket berättigande låter det sig därför sägas, att problemet om skolans anpassning efter nya samhällsförhållanden äger internationell räckvidd, och att en lösning av detsamma allestädes har blivit en bjudande nödvändighet. Även om de former, under vilka en dylik lösning står att vinna, givetvis både måste och böra växla, allt efter skilda nationella betingelser och utgångspunkter, ter sig dock det centrala i frågan såsom gemensamt. Det gäller att åvägabringa en sådan utformning av skolsystemet, att de bildningsmöjligheter, de högre skolorna erbjuda, kunna bekvämt utnyttjas icke blott av dem, som av ålder företrädesvis tagit dem i anspråk för sina barns undervisning, utan jämväl av de stora skikt inom samhället, vilka först på senaste tid vunnit politisk fullmyndighet.

I detta krav mötas individens välgrundade anspråk och samhällets väl förstådda intresse. För den enskilde gäller det att, utan hänsyn till social eller ekonomisk ställning, få åt sig tryggad rätten att vinna den utbildning för verksamhet i samhällets tjänst, som anlag och utrustning anvisa. För samhället framstår det som en bjudande plikt att intet underlåta för att de yttre hinder, som hittills upprest sig mot förhandenvarande bildningstillfällens utnyttjande av alla, oavsett sociala eller ekonomiska villkor, undanröjas. Endast på denna väg kunna i längden de för de skilda samhällsfunktionerna mest skickade personliga krafterna hållas tillgängliga.

I senast angivna avseenden kunna även i vårt land i nuvarande läroverksorganisation skönjas framträdande brister, vilka visserligen redan tidigare gjort sig påminta och varit föremål för uppmärksamhet, men vilka

mot bakgrunden av nu förefintliga sociala förhållanden avteckna sig med väsentligen ökad skärpa. Jag skall i fortsättningen av mitt anförande ägna ingående uppmärksamhet åt hithörande spörsmål, men anser mig redan nu böra i korthet karakterisera de ifrågavarande bristerna. Uppfattningen härutinnan är nämligen avgörande för min ställning till hela det föreliggande problemkomplexet.

Den likställighet medborgare emellan i samhälleligt inflytande och samhälleligt ansvar, som den allmänna rösträtten skänker, måste, såsom jag redan antytt, komma till bestämt uttryck även vid de blivande medborgarnas undervisning och uppfostran. Givetvis avser jag härmed ingalunda, att alla medborgare skola komma i åtnjutande av *samma* skolbildning. Ett visst mått av allmänt medborgerlig bildning måste självfallet inhämtas av alla. Men härutöver bör utbildningen till omfattning och art lämpas efter de skilda samhällsuppgifter, som den enskilde går att fylla. Kravet på lika bildningsmöjligheter innebär sålunda icke att *alla* skulle utöver den allmänt grundläggande utbildningen erhålla samma slags skolundervisning, men väl att alla skola hava lika stora möjligheter att med hänsyn uteslutande till förefintliga anlag och utrustning kunna vinna utbildning för en framtida livsuppgift.

Vid den reglering av bildningstillfällena, som sålunda alltjämt är behöfvig, inställer sig för samhället uppgiften att på rättvisaste sätt fördela de förefintliga möjligheterna. I detta avseende torde det icke kunna förnekas, att för närvarande kännbara brister äro för handen. Full rättvisa lär tyvärr icke vara möjlig att uppnå, åtminstone icke enbart genom organisatoriska åtgöranden. Men ingenting får efter min mening underlåtas för att förhindra, att de ungas tillträde till högre undervisningsanstalter blir beroende väsentligen av föräldrarnas sociala och ekonomiska ställning. Den verkställda utredningen har, efter mitt sätt att se, till fullo klarlagt, att det nuvarande allmänna läroverket — trots den demokratiska karaktär detsamma i vissa avseenden äger — organisatoriskt ställer landsbygdens barn, liksom över huvud de barn, vilka utgå ur ekonomiskt svagare hem, i en betydligt mindre gynnsam ställning, än vad fallet är med stadssamhällernas och framför allt de mera burgna hemmens barn. I än högre grad gäller detta om den privata högre flickskolan. Redan teoretiska överväganden hava gjort sannolikt, att detta missförhållande har sin grund särskilt däri, att anknytningen mellan folkskola och läroverk icke är på ett ur olika synpunkter rationellt och tillfredsställande sätt ordnad. Och en ganska omfattande erfarenhet från skilda delar av landet ådagalägger ytterligare, att den högre undervisningens anknytande till avslutad obligatorisk folkskolekurs av nu bestämd omfattning är ägnad att i påfallande stor utsträckning främja ett vidsträcktare och mera allsidigt utnyttjande av bildningsmöjligheterna i fråga.

Därtill kommer som en i detta sammanhang mycket betydelsefull omständighet, att de utvägar till fortsatt utbildning för olika praktiska levnads-

ställningar, som samhället erbjuder de unga, genom beslut av 1918 års lagtima riksdag, tillrättalagts just med tanken på att den för alla obligatoriska folkskolekursen skulle utgöra grundvalen för denna del av skolsystemet. Ur synpunkten av den socialt tillfredsställande fördelning av föreliggande bildningstillfällen, varom jag nyss talat, måste det betraktas såsom synnerligen viktigt, att utbildningsvägarna, de praktiska såväl som de teoretiska, löpa samman så länge som möjligt.

Vidare lär det få anses obestridligt och jämväl från alla sidor erkänt, att den nuvarande statliga läroverksorganisationen alltför ensidigt inriktats på att tillgodose den manliga ungdomen. För fyllande av den kvinnliga ungdomens utbildningsbehov har det allmänna endast i förhållandevis blygsam utsträckning vidtagit åtgärder. En dylik hållning kunde i någon mån låta sig försvara, så länge likställigheten mellan man och kvinna i arbetsliv och samhälle ännu icke var realiserad. Sedan numera en annan ordning härutinnan inträtt, kan efter min mening det allmänna icke undgå att principiellt erkänna sin plikt att — under tillbörligt hänsynstagande vid tillämpningen till det kvinnliga väsendets egenart — under lika villkor tillgodose både den manliga och den kvinnliga ungdomen, i vad det gäller såväl den allmänt medborgerliga utbildningen som förberedelsen för olika levnadsställningar inom samhället.

Ytterligare gäller, att den kommunala mellanskolans anknytning till det nuvarande gymnasiet icke kan betecknas såsom tillfredsställande. Den starka utveckling, som nämnda skolform kunnat uppvisa under sin förhållandevis korta tillvaro, måste otvivelaktigt medföra förpliktelser för samhället att tillse, att möjlighet till högre teoretiska studier utan omvägar öppnas för de med varje år allt talrikare ungdomsskaror, vilka efter genomgång av sådan skola, önska fullfölja sin utbildning i en dylik riktning. Såsom redan antytts har denna angelägenhet, i anslutning till dåvarande departementschefens anförande till statsrådsprotokollet, varit föremål för särskild uppmärksamhet vid de skolsakkunnigas utredningsarbete. För min del är jag benägen att anse åtgärder i syfte att på denna punkt åvägabringa en bättre ordning såsom trängande, och detta så mycket mera som de mindre städernas realskolor och samskolor härutinnan befinna sig i samma läge som de till antalet vida överlägsna mellanskolorna.

De reformkrav i avseende på skolans anordning, som jag nu berört, hava först vid de senaste årens utredningar framträtt i form av ett klart utformat och samlat program. Kravet på kvinnans jämställande med mannen även i bildningsavseende, liksom det nyss berörda önskemålet angående lämplig anknytning mellan mellanskola och gymnasium, hava under nyaste tid framvuxit och tagit bestämd gestalt under trycket av de, bl. a. av staten, skapade betingelserna. Vad åter beträffar övriga sociala krav på läroverksorganisationens omläggning, hava de sedan decennier erhållit ett skarpt fixerat uttryck i det reformprogram, som i vårt land vanligen for-

mulerats »folkskolan-bottenskola», men som numera ofta med en något vidare syftning inneslutits i ordet »enhetsskolan».

Innan jag går att närmare utveckla min ståndpunkt i nu berörda frågor torde det få anses oundgängligt att till principiellt övervägande upptaga vissa yrkanden på en väsentlig förändring i läroverkets nuvarande allmänna bildningsmål, som under ärendets behandling framkommit, och vilka, om och i den mån de anses förtjäna beaktande, äro av beskaffenhet att i viktiga avseenden påverka reformåtgörandenas hela inriktning.

Läroverkets
allmänna
bildnings-
mål.

Jag åsyftar härvid de uppslag, som från enstaka håll framförts, att i sammanhang med en avkortning av den högre skolan skrida till en motsvarande sänkning av dess studiemål. Man har otvivelaktigt i en dylik åtgärd ansett sig äga en utväg att göra rättvisa åt såväl allmänbildningens som fackbildningens stridiga intressen. Genom läroverkets frigörande från ställningen av förberedelseanstalt för fortsatta högskolestudier har man tillika i den nämnda åtgärden velat se ett verksamt medel att undanröja det från så många håll påtalade starka tryck, som vilar framförallt över gymnasiets arbete.

Mot de sålunda ifrågasatta åtgärderna hava emellertid vägande invändningar blivit gjorda såväl av skolöverstyrelsen som av de skolsakkunniga. Överstyrelsen framhåller sålunda, att oklarhet råder rörande den lämpliga gränsen mellan gymnasiets och de vetenskapliga utbildningsanstalternas verksamhetsområden, rörande beskaffenheten och omfånget av den för vetenskapliga studier erforderliga förutbildningen, rörande arten och omfattningen av den högre allmänbildning, som så allmänt omtalades såsom gymnasiets mål men vars egentliga innebörd sällan eller aldrig närmare angäves. En så genomgripande omdaning av gymnasiet, som ifrågavarande uppslag innebure, kunde, enligt överstyrelsens mening, icke anses vara ett aktuellt reformprogram. Den omläggning av gymnasieorganisationen, som för närvarande kunde tänkas ifrågakomma, borde därför gå ut på nödiga förbättringar inom den nuvarande ramen.

De skolsakkunniga hava ägnat särskild uppmärksamhet åt såväl vid remissbehandlingen av kommissionsförslaget i här åsyftade riktning gående uttalanden som ock åt vissa i den allmänna diskussionen framställda förslag med likartad eller nära besläktad innebörd. Vid denna granskning har det bl. a. ådagalagts, att bortåt tre fjärdedelar av de lärjungar, som genomgå våra gymnasier och där avlägga studentexamen, vid fortsatta studier verkligen ha behov av eller i varje fall användning för den kompetens, som studentexamen skänker. Det synes mig också uppenbart, att, om den egentliga skolundervisningen skulle upphöra ett eller annat år före den nuvarande studentexamen, en lucka mellan läroverket och högskolan uppstode, som nödvändigtvis måste utfyllas, därest icke högskolorna skulle vara benägna att pruta av på de krav, som nu gälla för inträde. Om en sådan

benägenhet har intet försports, snarare hava antydningar i motsatt riktning framkommit. En oavvislig förutsättning för att över huvud tanken på ett sänkande av läroverkets slutmål skall kunna komma under allvarligt övervägande måste därför vara, att åtgärden förbindes med anordnande av särskilda kurser till utfyllande av de brister i förutbildningen, som skulle komma att vara för handen vid avgången från läroverket. De sakkunniga hava klart uppvisat, att betydande praktiska svårigheter äro förbundna med en dylik anordning såväl för högskolorna eller läroverken — alltefter som kurserna förlades till den ena eller den andra gruppen av utbildningsanstalter — som ock för lärjungarna och deras målsmän. Jag finner mig fördenskull äga väl grundade skäl att biträda den av de sakkunniga uttalade uppfattningen »att det högsta gymnasiestadiets ersättande genom propedeutiska kurser, förlagda till högskolorna eller till vissa större gymnasier, innebär en synnerligen vittutseende förändring i vårt undervisningsväsen, som under inga omständigheter synes böra genomföras utan att en allsidig utredning verkställts och samtliga för frågan viktiga faktorer övervägts.»

Under dylika omständigheter saknar jag anledning att nu ifrågasätta någon principiell förändring i läroverkets ställning. Mitt ståndpunktstagande till föreliggande organisationsproblem är alltså grundat på den övertygelsen, att läroverkets och i detta fall närmast gymnasiets allmänna bildningsmål bör förbli i princip oförändrat.

Den ordning,
i vilken re-
formen bör
genomföras.

Av vad jag i det föregående anført skulle man måhända vilja draga den slutsatsen, att jag nu har för avsikt att omedelbart föreslå en generell omläggning av vårt högre undervisningsväsen i huvudsak efter de linjer, som blivit av skolkommissionen utstakade. Olika skäl av pedagogisk och ekonomisk natur, ävensom en, enligt min uppfattning, skyldig hänsyn till en ganska allmänt utbredd mening inom av skolfrågan intresserade kretsar mana till ett varsamt fortskridande i fråga om reformarbetets utförande. Efter ingående prövning av det föreliggande utredningsmaterialet och med beaktande av övriga förhållanden, till vilka hänsyn bör tagas, har jag kommit till den uppfattningen, att den lämpligaste formen för frågans lösande är att med utgångspunkt från vissa, för den framtida skolorganisationen grundläggande principiella synpunkter, genomföra en varsam, successiv anpassning av den nuvarande ordningen efter de ändrade krav, som tidsförhållandena uppställa. Frågan om den utsträckning, som lämpligen åt sagda anpassning kan och bör givas, torde böra bedömas med anlitande av försökets väg i så måtto, att man prövar sig fram och vid de fortsatta åtgärderna låter sig ledas av erfarenhetens vittnesbörd angående förefintliga behov och ekonomiska möjligheter.

Denna fortsatta prövning rörande ombildnings- och utbyggnadsarbetets fullföljande synes mig ändamålsenligen böra ske från fall till fall.

Väljes en sådan väg, som den jag nu angivit, kommer också anledning att saknas för de farhågor för »mekanisering» och »monopolisering», som i den förda diskussionen gjort sig hörda beträffande den av skolkommissionen framlagda organisationsplanen. Tvärtom synas mig de föreslagna åtgärderna ägnade att skänka det högre skolväsendet en väsentligen ökad mångsidighet och smidighet utan att dock det krav på fasthet och stadga, som jag anser vara av grundläggande betydelse, behöver eftergivnas.

Såsom *grundläggande synpunkt* för det reformförslag, jag nu har för avsikt att framlägga, framstår för mig kravet, att på varje ort i landet, där stat eller kommun funnit sig böra eller i en framtid finner sig böra upprätta eller understödja läroanstalter för en högre teoretisk skolundervisning, möjlighet skall beredas den ungdom, som fullständigt genomgått obligatorisk folkskola, att i *omedelbar* anslutning till de i folkskolan förvärvade kunskaperna fortsätta sina studier.

Huvudsynpunkter i fråga om reformens genomförande.

Vad beträffar *det tekniska tillvägagångssättet* vid genomförandet av de olika reformer, vilkas ändamål, innebörd och lämpliga omfattning under den hittills förekomna utredningen varit föremål för skilda meningar, har man kunnat iakttaga tvenne från varandra avvikande uppfattningar. Skolkommissionen samt de myndigheter och korporationer, vilka ställt sig bakom dess förslag, hava uppenbarligen avsett, att vårt undervisningsväsen på en gång, om än med iakttagande av viss övergångstid, skulle omläggas i enlighet med de uppdragna linjerna. Även skolöverstyrelsen torde i detta avseende hava biträtt kommissionens ståndpunkt beträffande de stora delar av organisationsförslaget, som vunnit ämbetsverkets tillstyrkan. Där- emot hava av reservanter inom överstyrelsen den åsikten hävdats, att organisationsfrågan borde angripas helt experimentellt och en eventuell nyordning undanskjutas, till dess olika anordningar hunnit i en mera begränsad omfattning praktiskt prövas. En i det hela förmedlande ståndpunkt har i angivna avseende intagits av generaldirektör Bergqvist i det av honom av- givna särskilda utlåtandet över kommissionsförslaget. I nämnda utlåtande kommer nämligen den uppfattningen till synes, att man i fråga om vissa av de föreslagna huvudsakliga åtgärderna redan måste anses besitta tillräck- lig erfarenhet för att omedelbart kunna bringa dessa till verkställighet, medan beträffande andra ytterligare försöksverksamhet syntes tillräddlig. Jäm- väl borde erfarenheten tagas till råds vid bestämmandet av den omfattning olika organisatoriska system framdeles borde erhålla inom vårt undervis- ningsväsen.

De riktlinjer, som av dåvarande departementschefen, statsrådet Clason, uppdrogos för de s. k. skolsakkunnigas överarbetning av det föreliggande reformförslaget, hava uppenbarligen utformats i nära anslutning till den ståndpunkt, som enligt vad nyss sagts, funnit förespråkare bland reservan- terna inom skolöverstyrelsen. Emellertid har härutinnan min närmaste

företrädare i ämbetet meddelat från de ursprungliga avvikande direktiv, till följd varav den verkställda sakkunniggranskningen icke resulterat i planer för en tidigare åsyftad försöksverksamhet.

För min egen del är jag visserligen fullt medveten om att det vid en omorganisation av vårt högre undervisningsväsen kan bli erforderligt att i viss mån anlita de förberedande försökens väg, men jag finner mig böra bestämt avböja en sådan väg för den nu föreliggande organisationsfrågans lösning, som innebär ett införande av försöksanordningar av den karaktär och omfattning, att ett fast skolsystem därefter i realiteten näppeligen skulle kunna sägas förefinnas inom riket. Godtagandet av en ståndpunkt, enligt vilken även själva huvudgrunderna för en ny organisation skulle göras till föremål för en ingående försöksverksamhet, måste givetvis medföra ett mycket avsevärt uppskov med varje avgörande beslut. Resultatet av de vidtagna försöksanordningarna skulle nämligen i bästa fall kunna väntas föreligga först åtskilliga år efter det den på prov ställda organisationen varit i verksamhet. Exempelvis vill jag erinra om, att, då normalt sju år skulle erfordras för att enligt den av skolkommissionen föreslagna läroverksorganisationen föra en enda årgång lärjungar från läroverkets första klass fram till studentexamen, man tidigast efter tio eller femton år skulle kunna uppnå en mera stadgad uppfattning om värdet av de försök, som kunde komma att anställas rörande denna organisation.

Till detta viktiga praktiska skäl anser jag mig vidare böra foga icke mindre vägande sådana av mera principiell natur. Jag hyser nämligen mycket starka tvivel om möjligheten att nå fram till objektivt giltiga slutsatser rörande utgången av organisatoriska försök, vilka anställas väsentligen för försökens egen skull. Såsom jag redan inledningsvis uttalat, befinna sig en skolas organisation och inre arbete i en ständig, nära växelverkan. Då vidare de lokala förutsättningarna, lärarkrafternas beskaffenhet och lärjungematerialets art likaledes måste vara underkastade icke obetydande växlingar vid olika läroverk och å skilda orter, skulle man vid här ifrågakarande försöksverksamhet bli tvungen att räkna med så mångtydiga och svåröverskådliga resultat, att man näppeligen annat än i rena undantagsfall kunde bli i tillfälle att med nödig säkerhet fastställa själva organisationens verkliga betydelse för resultaten. Därtill kommer, när det gäller de större grundläggande organisationstyperna, att de bedömande merendels redan på förhand på mera teoretiska grunder bildat sig en uppfattning i frågan, vilken lätt nog kan komma att, låt vara mera omedvetet, utöva ett bestämmande inflytande på det slutliga omdömet. Riktigheten av denna min uppfattning har vunnit en bestämd bekräftelse genom bl. a. den starkt varierande värdesättning av de kommunala mellanskolornas verksamhet, som framträtt i den förda diskussionen. När man efter en mer än femtonårig provotid, under vilken dessa läroanstalter nått en sådan utveckling, att de i antal överträffa läroverken, nödgats inregistrera så divergerande om-

dömen om skolornas arbete som skett, torde det på goda grunder kunna betecknas såsom ytterligt osäkert, huruvida genom anordnande vid ett eller annat läroverk av försökslinjer enligt samma typ, nödiga hållpunkter för ett avgörande domslut skulle vinnas.

Till det nu anförda må fogas den erinran, att det för de allmänna läroverkens framtida utveckling är av största betydelse, att det provisorium, som beträffande vissa av dessa läroanstalters anslagsförhållanden rått i mer än tio år, snarast möjligt avlöses av en annan ordning. Min övertygelse är, att förutsättningar för att härutinnan uppnå en i och för sig önskvärd och välbehövlig ändring kunna skapas allenast därigenom, att tillfälle beredes riksdagen att taga ställning till de föreliggande organisationsspörsmålenas huvudpunkter. En uraktlåtenhet från min sida att medverka till att organisationsfrågan bringas ur sitt fleråriga svävande läge måste för de nämnda läroanstalterna innebära fortsatt osäkerhetstillstånd med därav följande hämmad utveckling.

Går jag så att skärskåda frågan om de av mig i det föregående upptagna *reformkravens inbördes sammanhang*, torde det till en början gälla, att den omläggning av läroverkets inre arbete, varav jag funnit trängande behov föreligga, i icke ringa utsträckning låter sig åvägabringa genom en granskning av läroböcker och en revision av lärokurser med därtill hörande metodiska anvisningar och således icke med nödvändighet måste förbindas med mera genomgripande organisatoriska åtgärder. Detta gäller dock icke undantagslöst angående läroverkens samtliga organisationsformer. Vad särskilt gymnasiet beträffar, är spørgsmålet om arbetets omläggning så nära sammankopplat med frågan om ämnesgruppering och linjedelning, att det sannolikt icke är möjligt att bereda väg för ett förändrat studiesätt utan att samtidigt en väsentlig omläggning av gymnasiets organisatoriska gestaltning äger rum. Jag har därför för avsikt att föreslå en sådan. Även i fråga om realskolestadiet ingår det i min plan att vid de organisatoriska förändringar, som av mig här ifrågasättas, i görligaste mån fästa avseende vid den växelverkan, som äger rum mellan arbetssätt och organisatoriska anordningar. Då jag emellertid icke har för avsikt att nu föreslå en allmän och fullständig omläggning av läroverksorganisationen, utan endast en partiell ombildning, anser jag mig böra framhålla, att jag även i fråga om den tills vidare i yttre organisatoriskt hänseende oförändrade delen av den högre skolan åsyftar att i största möjliga utsträckning för undervisningens inre planläggning bringa i tillämpning vissa av de grundsatser, vilka här förut angivits såsom ämnade att gälla de delar av läroverket, vilka föreslås förändrade jämväl i yttre organisatoriskt avseende.

Vid utformningen av mitt förslag har jag låtit mig angeläget vara att tillse, att de i första hand till vidtagande ifrågasatta åtgärderna icke skola bliva *ekonomiskt* alltför betungande för stat och kommun. Tillika har jag

ansett det vara av synnerlig betydelse att vid omorganisationens planläggning sådana åtgärder undvikas, vilkas ekonomiska räckvidd icke kan på förhand klart överblickas. Jag har fördenskull icke funnit mig böra framställa förslag, vilka automatiskt skulle kunna pålägga de anslagsbeviljande korporationerna väsentligt ökade utgifter av nu icke uppskattbar storlek och även med hänsyn härtill givit den omedelbart förestående utbyggnaden erforderlig begränsning.

Vad särskilt beträffar spørgsmålet om den kvinnliga ungdomens rättmätiga fordran på utbildning under lika villkor med den manliga, är denna angelägenhet ägnad att ställa betydande krav på ekonomiska uppoffringar av stat och kommun. Det framgår nämligen tydligt, att de väsentligt ökade kostnader, vilka ett förverkligande av det av skolkommissionen uppdagna reformprogrammet beräknats kräva, främst skulle betingas av just denna sida av förslaget. Därest alltså flickundervisningen framdeles bleve en statens och kommunens angelägenhet i samma mening, som gäller om de nuvarande allmänna läroverken, skulle uppenbarligen de ekonomiska konsekvenserna te sig ännu mera vittutseende, om man underlåte att samtidigt tillvarataga de möjligheter till besparing i det allmännas utgifter, som en vidgad tillämpning av enhetsskoleprincipen öppnar. Å andra sidan skulle en reform med enbart sistnämnda syftning medföra svårigheter beträffande bl. a. utnyttjandet av tillgängliga lokaler och användandet av fast anställda lärarkrafter. Av vad jag nu sagt torde framgå, att man även av finansiella och praktiska skäl är hänvisad att låta den kvinnliga ungdomens utbildning i allmänna läroanstalter tillgodoses samtidigt med att enhetsskolekravet beaktas.

Mera oberoende av nu avhandlade spørgsmål är det jämväl förut berörda önskemålet om ordnade gymnasiala utbildningsmöjligheter för den ungdom, som efter genomgång av kommunal mellanskola eller statens realskola önskar fortsätta studierna till studentexamen. Men å andra sidan är det uppenbart att även realiserandet av detta krav medfört vissa ekonomiska förpliktelser.

Slutligen vill jag framhålla, att av praktiska skäl de åtgärder, som föreslås, knappast kunna annorledes än i mycket begränsad omfattning komma i tillämpning under läsåret 1927—1928 och följaktligen endast rent undantagsvis äro av beskaffenhet att påkalla anslagsäskanden å riksstaten för budgetåret 1927—1928.

Den nödtvungna återhållsamheten vid tillmötesgåendet av kraven på läroverksorganisationens utbyggnad medför, att flickorna för sin utbildning alltjämt i ganska avsevärd utsträckning måste hänvisas till privata läroanstalter. Emellertid anser jag mig tillika böra redan här framhålla, att jag i detta läge sökt i största möjliga grad tillgodose de synpunkter, vilka jag funnit böra bliva vägledande för det offentliga skolväsendets allmänna anordning, även beträffande privatläroverkens organisatoriska gestaltning.

Jämväl torde det böra erinras, att jag av här anförda grunder i stor

omfattning måst tills vidare undanskjuta åtgärder för ombildning till allmänna statsläroverk av sådana kommunala mellanskolor, beträffande vilka enligt min mening under gynnsammare statsfinansiella förhållanden redan nu tillräckligt vägande skäl för statsövertagande skulle varit för handen.

I anslutning till vad jag sålunda anført angående arten av de mest trängande reformbehoven, kunna de i främsta rummet av föreliggande omständigheter påkallade och under förhandenvarande betingelser genomförbara åtgärderna grupperas kring följande fem huvudpunkter:

Reformens
huvud-
punkter.

1:o skolarbetets omläggning å läroverkets olika stadier i enlighet med de grundsatser, som jag i det följande skall närmare utveckla;

2:o läroverkets anknytande till genomgången obligatorisk folkskolekurs;

3:o beredande av ökade möjligheter för den kvinnliga ungdomen att vinna utbildning i offentliga läroanstalter fram till studentexamen;

4:o anordnande av gymnasieutbildning i omedelbar anslutning till genomgången kommunal mellanskola eller realskola;

5:o gymnasiets ändamålsenliga uppdelning på bildningslinjer.

II. Skolarbetets inre gestaltning.

Det för all skolverksamhet grundläggande spørsmålet om arbetslivets inre gestaltning har givetvis uppmärksamrats även vid tidigare regleringar av läroverkens organisation. Och jämväl i det meningsutbyte, som ägt rum i samband med vidtagandet av förberedande åtgärder för den omläggning av sagda organisation, jag nu går att föreslå, hava hithörande förhållanden varit föremål för icke ringa uppmärksamhet, framförallt med hänsyn till gymnasiets ändamålsenliga anordning.

Skolkommis-
sionen.

I mera samlad form hava, i anslutning till en kritik av det inre arbetets nuvarande läggning inom våra läroverk, vissa allmängiltiga synpunkter på ifrågavarande spørsmål framlagts av skolkommisionen, vilken i sitt betänkande ägnat en särskild avdelning åt »Arbetets inre organisation» (Bet. I: 1, sid. 194—208). Närliggande spørsmål rörande tillgodoseende av den fysiska fostrans och skolhygienens krav hava likaledes ställts i principiell belysning (sid. 209—229). Vid behandlingen av de skilda skolformernas uppgifter och organisation har kommissionen tillika lämnat närmare anvisningar beträffande de vägledande grundsatsernas tillämpning. Särskilt må erinras därom, att de framlagda motiveringarna för de föreslagna kursplanerna (Bet. I: 2, sid. 585—726.) innesluta åtskilliga värdefulla anvisningar i detta avseende.

Inledningsvis betonar kommissionen vikten av att den inre anordningen av skolarbetet icke tränges i skuggan för omsorgerna om skolformernas yttre organisation. Även om denna senare i väsentliga avseenden måste bestämmas med hänsyn till sociala och praktiska förhållanden, kunde dock skolväsendet i dess helhet icke ordnas med utsikt till framgång, utan att största möjliga uppmärksamhet ägnades frågan om lämpliga former för det inre arbetet.

Vid den granskning, som det nuvarande skolarbetet därefter underkastas, framhåller kommissionen, att ingen av de anmärkningar, som riktats mot detta arbete, synts mera betydelsefull än den, att den ungdom, som går ut från våra skolor, i allt för stor utsträckning skulle sakna förmåga av mera självständigt arbete samt över huvud att komma till rätta med det praktiska livets uppgifter. Undervisningen anses ännu alltjämt i stor utsträckning bedrivas efter metoder, vilka, trots det arbete, som ålägges lärjungarna, lämnade dessa i en passivitet, som måste ogynnsamt inverka på deras skickliggörande för en framtida verksamhet av mera självständig art. I nära och naturligt sammanhang med nu berörda anmärkning stode det ofta hörda påståendet, att de från skolorna utgående lärjungarnas kunskaper skulle lida av en viss ytlighet och obestämdhet, ja förete betänkliga luckor och brist på användbarhet i livet.

Gentemot denna senare kritik hävdar kommissionen, att anmärkningen

till en del bottnade i anspråk på mångvetande, som måste tillbakavisas. Delvis föränledes den, anser kommissionen, av ett förbiseende eller ett underskattande av lärjungarnas kunskaper på andra områden än dem, som utgöra föremål för kritiken. Och i detta sammanhang fäster kommissionen uppmärksamheten på att bedömandet av skolans studieresultat icke godtyckligt får grundas på erfarenheterna rörande ett visst begränsat ämnesområde utan med ledning av resultatet i det hela. Även om kritiken sålunda hölles för i vissa avseenden missvisande, uttalar kommissionen, att skolarbetet under trycket av rådande förhållanden försigginge med anlitande av undervisningsmetoder, enligt vilka kunskapsinhämtandet företrädesvis skedde i form av mekanisk minnesläsning. Detta föränledde lätt ytlighet och bristande säkerhet i vetandet, just därför att detta ofta komme att sakna fotfäste i en verklig sakkännedom och ej bringades i nödigt samband med lärjungarnas aktiva personlighetsliv. Komme så därtill, att en organisatorisk anordning sådan som den för gymnasiet gällande bortvalsrätten i betydande omfattning missbrukades, vore det rätt förklarligt, att nog så betänkliga luckor kunde yppa sig i lärjungarnas kunskaper.

Som en tredje huvudanmärkning mot det nuvarande skolarbetet framhåller kommissionen, »att detta arbete alltför ensidigt tager lärjungarnas förståndsverksamhet i anspråk med försummande av de sidor av de ungas personlighetsliv, på vilkas odlande deras karaktärsdanning i väsentlig mån måste uppbyggas». En dylik ensidigt intellektualistisk inriktning av arbetet anses så mycket lättare kunna uppkomma, då tillfällena till övning i mera praktiska verksamhetsgrenar varit starkt beskurna, medan samtidigt de bidrag av karaktärsbildande natur, som en välorganiserad fysisk fostran skulle kunnat lämna, icke tillräckligt tillvaratagits. Det anses också naturligt, att, i samma mån som från samhällets sida behovet att klarlägga individernas lämplighet för olika samhällsuppgifter framträdde med stegrad styrka, en anordning av skolans arbete, som icke lämnade önskvärd vägledning i fråga om de ungas personliga anlag utan tvärtom i nämnda avseende vore missvisande, måste bliva föremål för anmärkningar och klander.

I fortsättningen angiver kommissionen sin egen grunduppfattning rörande medlen att råda bot på de nämnda bristerna. Främst lägges härvid vikt på arbetsmetoderna. Genom att taga lärjungarnas självverksamhet i anspråk, borde en förbindelse åstadkommas mellan de ungas intellektuella liv och övriga sidor av personlighetslivet, av vilkas fostran karaktärsdanningen beror. Endast medelst sådana arbetsmetoder anses skolan kunna hos de unga väcka lust till och skapa förmåga av självständigt arbete. Samtidigt kunde man vänta, att de ungas kunskaper vunne i säkerhet och stadga samt att en med verkligheten mera överensstämmande värdesättning av deras anlag och begåvning redan inom skolan bleve möjlig.

Av praktiska åtgärder i sådant syfte, vilka kommissionen ifrågasatt, torde böra omnämnas, att de föreslagna undervisningsplanerna för olika skolorformer konsekvent upptaga obligatoriska laborationer i de naturvetenskapliga ämnena. Såsom utomordentligt betydelsefullt hade det vidare synts, att största möjliga utrymme lämnas åt praktiskt arbete samt att de ungas fysiska fostran tillgodoses på ett fullt tillfredsställande sätt. I nu angivna avseenden erinras om det praktiska arbetets stora värde för utvecklande av lärjungarnas iakttagelseförmåga och sinne för precision. Det ökade också deras möjligheter att lösa de praktiska uppgifter, som möta i livet, samtidigt med att en rätt förståelse skapades av såväl det manuella arbetets som sam-

arbetets stora betydelse. I enlighet med denna uppfattning har kommissionen i realskolans samtliga klasser upptagit såsom obligatoriska ämnen slöjd för såväl gossar som flickor, samt för flickorna dessutom hushållsgöromål i en klass; som motsvarighet till sistnämnda ämne skulle för gossarna inträda »praktiskt arbete». Även å gymnasiet skulle tillfälle till frivillig slöjdundervisning beredas. Undervisningen i gymnastik och idrott vore ägnad att lämna viktiga bidrag till främjande av lärjungarnas arbetsduglighet samt till utbildandet av deras karaktärer och samfundsanda. För de praktiska förslagen i detta avseende lämnas längre fram en kortfattad redogörelse.

Kommissionen framhåller emellertid, att redan nu gällande undervisningsplaner med tillhörande anvisningar i ej ringa utsträckning uppbyros av strävanden att giva skolarbetet en organisation i den angivna riktningen. Framförallt gällde detta de naturvetenskapliga ämnena, ett område, där de nuvarande undervisningsplanerna måste anses hava inlett en ny tid. Av gammalt hade i vårt land slöjd och gymnastik på ett lyckligt sätt tillgodosett lärjungarnas övning i praktisk verksamhet och deras fostran i fysiskt avseende. Kommissionen ansåge det också ställt utom tvivel, att lärarna i stor utsträckning besjälades av en åstundan att undervisa och uppfostra ungdomen efter dylika eller därmed nära besläktade grundsatser.

Att skolarbetet detta oaktat lede av de antydda bristerna berodde emellertid efter kommissionens uppfattning främst på den frånvaro av samling och koncentration, som gjorde sig gällande. Uppmärksamheten fästes härvid på den förefintliga ämnesträngseln samt på den detaljrikedom, som präglade undervisningen, den senare till stor del föranledd av läroböckernas beskaffenhet. Botemedlen söker kommissionen dels i en minskning av de samtidigt lästa ämnenas antal, dels i en utsöndring av alla sådana kunskapsmoment, vilka icke kunde anses äga en huvudsaklig betydelse för den insikt i ämnet, som den särskilda skolformen avsåge att bibringa. I förstnämnda hänseende kunde i fråga om gymnasiet mångläseriet begränsas i specialiseringens tecken genom undervisningens successiva samlande kring ett mindre antal centrala ämnen. Denna regel har vid undervisningsplanernas utarbetande lett till att antalet ämnen å de olika föreslagna linjerna nedbragts, lägst till 7. Svårare ställde sig frågan, när det gällde realskolans stadium, »där krav med ungefär lika styrka framställas på en mångfald kunskapsområden och där ett tillfredsställande av dessa krav lätt leder till ett sidoordnande av ett flertal i det hela lika betonade läroämnen». Kommissionen utvecklar i fortsättningen betydelsen av att besläktade och samhöriga kunskapsmoment komma att konsekvent stödja varandra vid undervisningen. Stor vikt fästes vidare vid åtgärder för en väsentligt större samling i fråga om den till de olika läroämnena anslagna tiden. I detta avseende framhålles, att de lektioner, som varje vecka anslås till ett visst ämne borde i större utsträckning än hittills läggas i följd, ävensom att den nuvarande anordningen med s. k. entimmesämnen borde ersättas med mera koncentrerad läsning av respektive ämnen. Särskilt understrykes, att s. k. periodläsning med koncentration av ett ämne till viss del av läsåret vore av stor betydelse för ämnesträngsels undanröjande. Vid undervisningsplanernas utarbetande hade kommissionen också beträffande åtskilliga ämnen utgått från att en sådan anordning normalt skulle komma till stånd och försett timplanerna med särskilda anvisningar i sådant syfte.

I sammanhang med nu berörda åtgärder riktar kommissionen jämväl uppmärksamheten på att ökad koncentration bör kunna uppnås även i avseende

på lärarkrafterna. Ett och samma läroämne borde under inga omständigheter inom samma årsklass få uppdelas på olika lärarhänder. Tvärtom låge det mycket stor vikt uppå, att samme lärare, särskilt på det lägre stadiet, finge omhändehava undervisningen i så många av klassens läroämnen, som hans utbildning medgäve. Likaledes understrykes önskemålet, att lärarna i de särskilda ämnena, under förutsättning av nödig kompetens, följde sina lärjungar genom så många klasser som möjligt.

Starkt framhäver kommissionen nödvändigheten av en sovring av kunskapsmaterialet under beskärning av kursernas traditionella innehåll. I syfte att befordra en sådan utveckling hade kommissionen funnit sig vid utformandet av förslaget till kursplaner böra i stora drag söka antyda, hur en dylik stoffsovring borde åvägabringas. Sådana anvisningar möter man i motiverna för kursplanerna i olika ämnen, t. ex. svenska, historia, fysik. I detta sammanhang understryker kommissionen jämväl, att läroböckerna ofta lämnade rum för berättigade anmärkningar och det framhålles tillika, att det ingalunda vore uteslutet, att det allmänna, till främjande av en snabb utveckling i önskvärd riktning, härvid ingrepe stödjande.

Kommissionen betonar i fortsättningen, att kraven ej mindre på koncentration i skolarbetet än även på lärjungarnas mera aktiva deltagande i detta arbete med nödvändighet ledde till, att antalet av de i en klass samtidigt undervisade lärjungarna så inskränktes, att läraren finge bättre tillfälle till en individuell behandling av dessa, än nu ofta i större klasser vore fallet. Det stode nämligen för kommissionen klart, att de förhärskande massmetoderna, som icke kunde taga tillbörlig hänsyn till de särskilda lärjungeindividuernas olika anlag och utveckling, innebure de största hinder för en undervisning och uppfostran enligt de av kommissionen angivna riktlinjerna. Endast genom en förnuftig individualisering av arbetet vunnes nödiga förutsättningar såväl för rationella undervisningsmetoder som för ett personligt fostrande arbete. Med hänsyn härtill hade kommissionen konsekvent utgått ifrån, att högsta antalet lärjungar i en avdelning skulle utgöra å realskolestadiet 30 och å gymnasiestadiet 25, mot nuvarande 35, respektive 30. Därjämte påyrkas möjligheter till uppdelning av de olika avdelningarna vid undervisningen i vissa ämnen, dels naturvetenskapliga och praktiska, på sätt redan hittills vid läroverken skett, dels också i främmande språk, svenska och matematik.

Det torde vidare förtjäna erinras, att planläggningen av det nya gymnasiets arbete skett under beaktande av kravet på ökad individualisering. Sålunda innebär förslaget i denna del, att veckotimssummorna reducerats i syfte att medgiva studier på egen hand, bl. a. i form av s. k. tillvalskurser, under de båda sista skolåren. Enahanda är förhållandet beträffande det föreslagna lyceet.

Till främjande av här framhävda synpunkter skulle det, enligt kommissionens mening, även bidra om hemarbetet förbereddes på ett sätt, som icke förkvävde lärjungarnas självverksamhet. I detta sammanhang erinras jämväl därom, att det kontrollerande förhöret (läxförhöret) till sin betydelse i viss mån överskattats. Ofta förbisåges, att kontroll av lärjungarnas kunskaper och mognad mången gång lättare skedde genom ett fortgående i studierna än genom ett mekaniskt förhör av det redan inlärdas. Om metoderna härutinnan omlades, vunnes tid för att lärjungarna under lärarnas ledning skulle kunna föras vidare inom det behandlade ämnesområdet. Med sådana metoder skulle läxläsningen i hemmen kunna väsentligen underlättas men

lärjungarna ändock förmås till ett mera aktivt deltagande vid kunskapsinhämtandet. Kommissionen framhåller i detta sammanhang ytterligare, att det ingalunda kunde anses olämpligt att en eller annan sammanhängande studieuppgift förelades lärjungarna till utförande under ferierna, blott dessa uppgifter individuellt avpassades samt icke erhöles en omfattning, som kunde betaga ferierna deras egentliga karaktär.

Slutligen betonas, att undervisningsplanerna icke borde göras alltför strängt bindande utan lämna möjligheter till undervisningens nödiga anpassning efter skiftande lokala och individuella förhållanden. I detta syfte föreslås, dels att kursplanerna inom alla de olika skolformerna endast skola tjäna »till huvudsaklig ledning», dels ock att i fråga om timplanerna skolöverstyrelsen må äga att, där särskilda omständigheter sådant påkalla, efter framställning av vederbörande skolas styrelse, medgiva mindre jämkningar i timfördelningen.

I skolkommissionens allmänna redogörelse för planläggningen av den fysiska fostran och skolhygien i den framtida läroverksorganisationen erinras inledningsvis om vissa utredningar, som i berörda avseenden blivit under senare tid verkställda. Särskilt torde böra ihågkommas de önskemål, som av svenska läkaresällskapet vid sammanträde den 30 november 1920 sammanfattats i ett uttalande, som tillställts kommissionen, och vari följande krav uppställdes: åt den fysiska fostran bör ägnas minst 45 minuter dagligen i alla klasser; lek och idrott böra införas vid sidan av den Lingska gymnastiken; en dag i veckan böra lektionerna efter frukostlovet helt ägnas åt utbildning i lek och idrott.

För egen del gör kommissionen gällande, att skolan f. n. icke tillräckligt tillgodosett lärjungarnas behov av friluftsliv i förening med stärkande och roande kroppsövningar under idrottens och lekens form. En påtaglig brist anser kommissionen också föreligga däri, att man underskattat gymnastikens, lekens och idrottens betydelse för lärjungarnas karaktärsdanning. Kommissionen erinrar om de betydelsefulla synpunkter, som i detta avseende anlagts av 1913 års gymnastik- och idrottskommitté. Vidare betonas kommissionen, att en väl ordnad fysisk fostran måste inriktas på att meddela praktisk vägledning angående de allmänna villkoren för hälsa och sundhet. Slutligen framhålles betydelsen av att skolläkarinstitutionen ytterligare utvecklas samt att åt den centrala skolmyndigheten beredes tillgång till erforderlig sakkunskap vid handläggningen av hithörande angelägenheter.

Bland de praktiska åtgärder, som anses böra ifrågakomma för tillgodoseende av den fysiska fostran, ställer kommissionen främst beredande av »nödig sammanhängande tid åt lek, idrott eller över huvud åt stärkande friluftsliv». Detta önskemål vill kommissionen realisera därigenom, att i samtliga skolformer undervisningsarbetet ordnas så, att en halv dag varje vecka lämnas helt fri från lektioner för att användas väsentligen till idrottsövningar av olika slag. Ihågkommas bör emellertid, att kommissionen icke velat ensidigt begränsa nämnda ledighets uppgift, utan skulle det med densamma avsedda syftet, att åvägabringa rekreation och motvikt mot det intellektuella arbetets ansträngningar, kunna vinnas jämväl genom annat friluftsliv, t. ex. utflykter i skog och mark, exkursioner eller praktiska arbeten i det fria. Ledningen av de unga skulle härvid i främsta rummet påvila de av vederbörande lärare, som vore därtill skickade, men vid medelstora och större läroverk erfordrades biträde även av de äldre lärjungarna. Vid över-

vägandet, huruvida den nämnda ledigheten borde förläggas till bestämd eller växlande veckodag, finner kommissionen avgörande skäl tala för det förstnämnda alternativet och syntes lördagen i sådant avseende lämpligast. Kommissionen föreslår alltså, att en halv dag efter frukostlovet en gång i veckan, i regeln lördag, skall lämnas fri från lektioner och anslås till idrottsövningar, utflykter samt exkursioner. Deltagandet i de föreslagna idrottsövningarna ansåges böra vara obligatoriskt för samtliga lärjungar i realskolan och gymnasiets första ring samt å flickskolans motsvarande stadium men frivilligt för gymnasiets båda högsta ringar och flickskolans högsta klass. För att praktiskt möjliggöra här berörda anordning utan att arbetstiden i skolan under veckans övriga dagar behövde utsträckas i icke önskvärd grad, förordar kommissionen, att de till tiden efter frukostlovet förlagda lektionerna avkortas till 40 minuter, varjämte rasterna efter första morgonlektionen samt första lektionen efter frukostlovet anses kunna förkortas till 5 minuter i de fall, där förhållandena gjorde sådant lämpligt. På så sätt skulle intill 7 lektioner kunna inläggas å läsordningen utan att lärjungarna behövde vistas i skolan nämnvärt längre än som hittills krävts för 6 lektioner.

För att emellertid icke antalet läroämnen under dessa omständigheter skulle bli större än som ur synpunkten av en rationell koncentration kunde anses lämpligt eller ens försvarligt, har kommissionen samtidigt ifrågasatt en allmän bestämmelse av innebörd att antalet läroämnen icke någon dag må överskrida 4, där icke tvingande skäl föreligga för en mindre avvikelse från regeln.

I fråga om gymnastikundervisningen påyrkar kommissionen bl. a., att avdelningarnas storlek begränsas till omkring 60 lärjungar, motsvarande två klassavdelningar. Som regel anses för varje avdelning ett antal av 4 lektioner i veckan tillfredsställande, och de föreslagna timplanerna upptaga med undantag för realskolans tredje klass detta antal. I nämnda klass, där det praktiska arbetet erhållit förhållandevis stor omfattning, uppgår timtalet till 3. Erinras må ytterligare därom, att i gymnastikundervisningen avsetts ingå ett starkt inslag av lek och idrott. Ämnet anses också för framtiden böra rubriceras gymnastik med lek och idrott.

Vid timplanernas utarbetande har kommissionen särskilt uppmärksammat frågan om den sannolika totala arbetsbelastningen och lämnat jämförande utredningar av de nuvarande och föreslagna förhållandena å området. Icke ringa betydelse tillmättes i detta avseende den omständigheten, att enligt kommissionens åsikt hemskrivningarna borde bortfalla och de skriftliga arbetena i regeln utföras i skolan, dels å de till respektive ämnen anslagna lektionstimmar, dels å särskilda skrivdagar.

I sammanhang med denna redogörelse för kommissionens huvudsynpunkter i fråga om skolarbetets allmänna läggning och inriktning må tillika erinras, att kommissionsförslaget avser en revision av såväl inträdesprövningsnarnas som de olika examinas anordning, i syfte att uppnå mera rationella former för desamma i nära anslutning till det förändrade undervisnings- och studiesätt, på vilket förslaget i övrigt bygger.

Slutligen synes det ock förtjäna i korthet erinras, att vissa ämnen ansetts böra erhålla ett delvis nytt innehåll, och i anslutning härtill i förslagen till undervisningsplaner upptagits under ändrade benämningar. Så har ämnet kristendom å gymnasiet betecknats religionskunskap, det nuvarande ämnet

historia i real- och flickskolan rubricerats historia med samhällslära, å gymnasiet och lyceet historia med samhälls- och ekonomilära, det nuvarande ämnet biologi i realskolan benämnts biologi med hälsolära. Ämnet filosofisk propedeutik har i förslaget betecknats psykologi. Beteckningen modersmålet har ansetts lämpligen böra utbytas mot svenska i samtliga skolformer.

Beträffande här berörda delar av skolkommissionens förslag hava särskilda yttranden i vissa punkter avgivits. Så rikta sig ledamöterna Gerda Martin, J. Samuelsson, E. Staaff, I. Swartling och A. Sävström mot tanken på att lärjungarna under ferierna skulle åläggas vissa studieuppgifter, under uttalande att bortsett från växtinsamling allenast frivilliga studier borde ifrågakomma. Rörande timtalet för ämnet gymnastik med lek och idrott å gymnasiet hava ledamöterna N. Helger, S. Söderlindh och Gerda Martin påyrkat 5 veckotimmar, varjämte Helger och Söderlindh ansett, att deltagandet i halvdagsledighetens idrottsövningar borde vara obligatoriskt för alla lärjungar. Ledamöterna Anna Brita Bergstrand och Gerda Martin hava hållit före, att lektionstiden inom alla de föreslagna skolformerna borde genomgående fastställas till 40 minuter.

Myndighe-
terna.

De av skolkommissionen uppdragna riktlinjerna för det inre arbetets anordning hava i allmänhet mottagits med gillande av de hörda myndigheterna, i vad de föreslagna åtgärderna avse ökad koncentration (Sammanfattning I, sid. 230—31). Likaledes konstateras enhällig anslutning till kravet på minskade klassavdelningar. Det praktiska arbetets vidgade utrymme har visserligen här och var rönt gensagor, medan en och annan röst höjts för en ännu större plats åt dessa ämnen. (Sammanfattning I, sid. 217 ff.). I stort sett synas emellertid de anlagda synpunkterna ha mött förståelse. Förändringen av de nu frivilliga laborationernas karaktär har i allmänhet förordats (Sammanfattning I, sid. 212 ff.).

Mot de föreslagna åtgärderna för tillgodoseende av den fysiska fostran (Sammanfattning I, sid. 271 ff.), hava kollegierna med få undantag icke haft något att erinra. Däremot har anordningen med halvdagsledighet för friluftsliv rönt kritik. Sålunda ha från en del håll tvivelsmål uttalats angående lämpligheten av en regelbundet varje vecka återkommande ledighet för detta ändamål. Därvid har påyrkats dels s. k. rörlig friluftsdag, dels att de nu existerande månadsloven utökades för att genom hela lovdagar, under vilka friluftsliv skulle bedrivas, giva ungdomen tillfälle till rekreation. Oftast synes man också hysa den uppfattningen, att deltagandet i idrottsövningarna m. m. borde vara obligatoriskt för alla lärjungar. I detta sammanhang må ock anföras, att avkortningen av lektioner och raster mött gensagor. Om gymnastikundervisningens omläggning till att omfatta även lek och idrott hava delade meningar praktiskt taget icke framträtt. Däremot hava från olika håll anmärkning riktats mot den alltför knappa tid, som anslagits åt sagda undervisning. Dock hava svenska läkaresällskapet och

svenska skolläkareföreningen godtagit förslaget om 4 veckotimmars gymnastik med lek och idrott, under betonande att detta antal vore ett minimum, som ej finge underskridas för någon klass eller ring.

Med avseende på inträdesprövningarnas och examinas läggning samt de ifrågasatta förändringarna av vissa ämnens innehåll och begränsning, hava rätt betydande meningsskiljaktigheter framträtt vid remissbehandlingen. Jag anser mig emellertid icke här böra redogöra för desamma, då jag i fortsättningen av mitt anförande ärnar ägna hithörande ämnen mera ingående uppmärksamhet.

Skolöverstyrelsen anför i sitt utlåtande (sid. 115 ff.) i huvudsak följande.

Överstyrelsen delar kommissionens uppfattning angående den stora betydelsen av att arbetet inom läroanstalterna får den rätta planläggningen och inriktningen. Djupast anses detta bero av lärarpersonligheterna, deras anlag och utbildning, deras intresse och plikt känsla och kunde alltså icke regleras av yttre bestämmelser. Men det vore icke desto mindre av betydelse, att riktlinjer och anvisningar gäves, som kunde förekomma en oriktig läggning av arbetet eller ett planlöst famlande. Överstyrelsen skänker i det hela sin anslutning till de synpunkter och förslag, som framförts av kommissionen och begränsar sig till några få erinringar. Sålunda framhålles i fråga om den s. k. periodläsningen, att den åtminstone på läroverkets högsta stadium skulle kunna medföra gynnsamma följder. En förutsättning för att desamma skulle komma till stånd vore emellertid, att genom ändrad lagstiftning större frihet bereddes i fråga om beräkningen av lärarnas tjänstgöringsskyldighet. En viss varsamhet vore likväl av nöden vid anordningens tillämpning. Ungdomen torde i allmänhet ha större behov av omväxling i arbetet än äldre personer, och en stark koncentration kring ett fåtal ämnen syntes åtminstone icke alltid vara ägnad att öka intresset.

Överstyrelsen vänder sig i fortsättningen mot tanken på obligatoriskt feriearbete och ansluter sig härutinnan till den inom kommissionen avgivna reservationen. Slutligen uttalar överstyrelsen, att det särskilt från flickskolorna framförda önskemålet om frihet till en viss individuell anpassning i fråga om undervisningsplanen efter skiftande lokala förhållanden syntes vara värt allt beaktande.

I avseende på det sätt, varpå den fysiska fostran tillgodosetts i kommissionsförslaget, erinrar överstyrelsen (Utl. sid. 117—119), att det ganska allmänt i de avgivna yttrandena erkänts, att kommissionen allvarligt bemödat sig att åt den fysiska fostran bereda en förbättrad ställning vid våra läroanstalter. Då detta oaktat särskilt från kroppsvårdens speciella representanter anmärkningar riktats mot kommissionens uttalanden och förslag, hade detta sin grund däruti, att, såsom också från flera håll erkänts, kommissionen stått inför ett olösligt problem. De krav på utrymme i skolans utbildningsarbete för den fysiska fostran, som av dennas representanter med stor enhällighet gjordes gällande, kunde icke tillgodoses, om nu gällande fordringar på resultatet av det teoretiska utbildningsarbetet alltfort skulle upprätthållas. Det ansåges i detta hänseende upplysande, att några positiva uppslag till genomförande av en bättre ordning än den kommissionen föreslagit icke egentligen framkommit i de yttrandena, som sysselsatt sig med dessa frågor.

Huruvida åter de krav, som den fysiska utbildningens förespråkare, framförallt läkare och gymnastiklärare, uppställde, vore i allo befogade, vore ett

spörsmål, vars besvarande väl till icke ringa del borde grundas på en klar uppfattning om arbetsbelastningens omfattning i förhållande till lärjungarnas krafter inom den nuvarande skolan. I fortsättningen betonar överstyrelsen, att frågan om ungdomens överanstängning ådragit sig stor uppmärksamhet, men att några mera systematiska eller ingående undersökningar av detta spörsmål icke hade blivit utförda, utan grundade sig de gjorda uttalandena i allmänhet på mera subjektiva iakttagelser och på enskilda fall, vilkas räckvidd generaliserats. Det syntes önskvärt, att frågan med hänsyn till dess synnerliga betydelse, i den mån så verkligen vore möjligt, bleve föremål för ingående och objektiv undersökning.

I fråga om detaljerna i kommissionsförslaget uttalar överstyrelsen, i anslutning till vid remissbehandlingen framställda ändringsyrkanden, att övervägande skäl syntes tala för att friluftsledigheten icke bundes vid en bestämd veckodag utan bleve rörlig. Med en dylik förläggning saknades anledning att under vissa dagar öka antalet lektioner, och därmed kunde också den ifrågasatta förkortningen av vissa lektioner och raster förfalla.

Även *reservanterna inom skolöverstyrelsen* uttala sig närmare om de av kommissionen framlagda riktlinjerna för skolarbetets inre organisation (Utlåtande sid. 284 ff.).

Det erinras inledningsvis om den grundliga omläggning av undervisningen vid de allmänna läroverken, som kom till stånd i samband med 1904 års reform och som särskilt för de naturvetenskapliga ämnena innebar upptagandet av arbetsmetoder, vilka syftade att taga lärjungarnas självverksamhet i anspråk i högre grad och på ett verksammare sätt än tidigare. Om sålunda den orientering av undervisningen, som i berörda sammanhang gjordes, kunde sägas i det hela ha lagts i god riktning och därför borde vidare fullföljas, uteslöte detta icke, att åtskilligt kunde vara i behov av att ändras och förbättras med ledning av vunna erfarenheter. I första hand anmälde sig härvid behovet av en revision av lärokurserna i de olika undervisningsämnena. Tiden ansåges nu vara inne att i detta avseende »taga ett kraftigt tag». Den strävan efter största möjliga fullständighet, som i allmänhet präglat våra lärokurser, borde mera få träda tillbaka och giva plats för en grundligare behandlings av betydelsefullare delar med förbigående av mindre väsentliga. Allt som vore möjligt borde göras för att motarbeta det inre mångläseriet. Reservanterna rikta jämväl uppmärksamheten å läroboksframställningarnas betydelse och påyrka en omedelbar revision av vårt läroboksväsende genom en särskild granskningsnämnd.

Reservanterna understryka i fortsättningen kravet på koncentration i olika hänseenden och uttala att »varje ny landvinning i denna riktning betecknar ett framsteg i fråga om sunda arbetsförhållanden inom skolan». Likaledes förordades vidsträcktare användning av arbetsmetoder, som taga lärjungarnas självverksamhet i anspråk, ävensom ökat utrymme för det praktiska arbetet. Vad kommissionen i övrigt föreslagit rörande minskat lärjungantal i klasserna och undervisningsplanernas vägledande karaktär tillstyrkes.

Vidkommande den fysiska fostran instämma reservanterna i de av kommissionen anförda allmänna synpunkterna (Utl. sid. 287 ff.). Förslaget om halvdagsledighet varje vecka för idkande av friluftsliv syntes i princip tilltalande, och ansåges fast dag för ändamålet tjänligast. Däremot syntes det ingalunda nödvändigt och beträffande större skolor knappast lämpligt, att hela skolan hade sådan ledighet samma veckodag. I likhet med kommis-

sionen anse reservanterna, att s. k. rörlig friluftsdag skulle medföra olägenheter av flera slag, men ville dock ej motsätta sig, att försök med olika anordningar gjordes. För att emellertid här omförmälda anordning ej måtte förfela sitt syfte, vore det angeläget att tillse, att arbetsbelastningen under veckans övriga dagar ej bleve alltför betungande. De av kommissionen i sådant avseende framställda förslagen kunde icke förordas. Närmast låge utvägen att söka vid uppgörande av undervisningsplaner nedbringa antalet lektioner i de teoretiska ämnena. Skulle denna väg ej visa sig framkomlig, borde en undersökning göras rörande möjligheten att förkorta samtliga lektioner från 45 till 40 minuter. Ehuru enligt reservanternas mening vissa skäl kunde tala för att deltagandet i de ifrågasatta idrottsövningarna icke bleve obligatoriskt för lärjungarna i gymnasietts båda högsta ringar och flickskolans högsta klass, föreslås dock, att åtminstone tills vidare, tills man vunnit någon erfarenhet i frågan, övningarna måtte bliva frivilliga blott för gymnasietts högsta ring.

Beträffande gymnastikavdelningarnas storlek förordas kommissionens förslag.

Mot beteckningen gymnastik med lek och idrott hade reservanterna intet att erinra.

Reservanterna uttala till sist, att de av kommissionen anförda synpunkterna och framställda förslagen beträffande skolungdomens fysiska fostran åtminstone i stort sett vore förtjänta att vinna beaktande. Härvid kunde dock reservanterna icke underlåta att framhålla, att ett genomförande av kommissionens förslag om realskolans förkortning till fyraårig och gymnasietts till treårigt samt om den utsträckta användningen av samskoleformen utan tvivel skulle vara ägnat att försvåra skolans utveckling i sådan riktning, som tillgodosåge den fysiska och psykiska hygien.

Utförligast och mest ingående dryftas de här avhandlade skolproblemen i det yttrande, som avgivits av *generaldirektör Bergqvist* (Våra skolor sid. 135—238). I sagda utlåtande lämnas en utförlig framställning av såväl skolarbetets nuvarande brister som vinsterna av ett samlat arbete. Därjämte meddelas en utförlig karakteristik av arbetssättet i vårt lands skilda skolformer ur synpunkten av de grundsatser, som härutinnan ansåges böra vara vägledande.

Inledningsvis erinrar *Bergqvist*, att det härskande allmänbildningsbegreppet, i sig själv obestämt och konturlöst, för skolans arbete och utveckling hade blivit ödesdigert särskilt i två avseenden. Därigenom hade framkallats en oriktig föreställning om bildningen, om dess natur, om dess uppkomst och om sättet, varpå den manifesterade sig. Såsom en följd härav hade under tidernas lopp en anhopning av lärostoff ägt rum, åsyftande intet mindre än en brokig rundblick över det mänskliga vetandet. Inom skolan spårades man de ogynnsamma inverkningarna i form av ämnen, som trängdes på ett ödesdigert sätt; detaljerna hade ökats och nya ämnen hade tillkommit.

Den åt varje särskilt ämne i regeln njuggt tillmätta tiden i förening med de överfyllda klasserna försvårade eller omöjliggjorde för läraren att vid undervisningen finna ro och utrymme för ett arbetssätt, som lät lärjungen arbeta sig själv fram till sina kunskaper och som kunde bereda honom verkliga förutsättningar för att samla, behärska och använda kunskapen.

Över skolans arbete lade sig lätt en »passivitets anda». Huvudsaken vid undervisningen bleve på så sätt lätt nog, att lärjungarna hade så mycket som möjligt i sitt minne utan att tillräcklig omsorg kunde ägnas åt sättet, varpå minnesförrådet inhämtades. Förhörandet och examinerandet komme att vid undervisningen spela huvudrollen.

Härvid föreläge fara, att formen för arbetet komme att lida brist på en sund och naturlig anpassning efter lärjungarnas behov och mottaglighet. Undervisningen fångade ej längre lärjungarnas intresse och vad som inhämtats under en sådan stämning sloge ej heller djupa rötter. Lätt nog skapades också hos de unga arbetsvanor, av vilka de kunde få förtret i livet. De stode handfallna inför de värv, som där mötte dem med anspråk på att de skulle kunna något på egen hand. Och från en annan synpunkt inställde sig faran, att skolans dom lätt nog kunde bliva missvisande i fråga om lärjungarnas begåvning och deras verkliga personliga utrustning. Här mötte alltså risker ur både individuell och social synpunkt.

Den bristande fördjupningen i arbetssättet utövade också ett ogynnsamt inflytande på kunskapernas beskaffenhet. Men den verkade även hinderligt på skolans fostrande arbete. Och genom den arbetsisolering i förhållande till kamraterna, som den passiva undervisningsmetoden medförde, berövades undervisningen ett av sina förnämsta medel att tillgodose de ungas sociala fostran.

Även för den fysiska sidan av lärjungens personlighetsliv måste ett mångsplittrat skolarbete och en överbelastad timplan bliva hinderliga. Oavsett den omedelbara faran för överansträngning, komme varken skolan eller livet därutanför att erbjuda tillräckligt intresse och utrymme för tillgodoseende av lärjungens fysiska fostran.

Sammanfattningsvis betonar Bergqvist, att sålunda ett oriktigt uppfattat och ett oriktigt tillämpat allmänbildningsbegrepp kunde komma att leda till en »allmänbildning», som »intet annat är än en nebulosa av splittrade kunskapselement utan personlighetsutvecklande värde och som jämväl verkar hinderlig för en sund fysisk fostran».

Vidare framhåller Bergqvist, att allmänbildningsbegreppet i detta begrepps betydelse av ett splittrat mångvetande, även ur skolorganisatorisk synpunkt kunde bliva hinderligt. Så länge huvudvikten i fråga om skolans arbetsresultat lades på det kvantitativa kunskapsmättet, komme lätt arbetet inom de olika skolformerna att sakna de inre anknytningspunkter, som eljest skulle framstått som en naturlig följd av de för all personlighetsutvecklande undervisning och uppfostran gemensamma huvudfunktionerna. De olika skolorna komme att träda i en viss rangtävlan med varandra, beroende på den högre eller lägre valör, som mångvetandet i den ena eller andra skolformen kunde anses äga.

I fortsättningen uppdrager Bergqvist riktlinjerna för det nydaningsarbete, som erfordrades. Främst betonas härvid vikten av en »justering» av allmänbildningsbegreppet. Den gamla sanningen, att »bildad, färdig för livet och dess uppgifter, är en människa icke i den mån hon har kunskaper, utan i den mån som en självständig, genomgripande, harmonisk utveckling av hennes krafter och anlag gått för sig» ägde ännu sin giltighet. Blott samling möjliggjorde fördjupning och blott fördjupning skapade verklig bildning.

Samling i kunskaperna krävde i främsta rummet inskränkning i mångsyssleriet. För varje enskild lärjunge måste det samtidigt behandlade kun-

skapsstoffet i möjligaste mån begränsas. Beträffande de vägar, som härutinnan borde anlitas, erinras särskilt om inskränkning av antalet samtidigt lästa ämnen samt utrensning av förlegat och onödigt kunskapsstoff i syfte att lätta detaljtyngheten, icke minst inom de språkliga ämnena. Vidare betonas vikten av att ekonomisera både med lärjungarnas och med lärarnas tid och kraft. Besläktade och samhöriga kunskapsmoment inom samma eller närbesläktade ämnen borde mera än hittills hållas tillhopa vid undervisningen, och den tid, vilken på timplanen vore anslagen åt varje särskilt ämne, finge icke alltför mycket sprängas isär på skolans veckoschema. Särskilt understryker Bergqvist vikten av s. k. periodläsning. Ytterligare påkallades en begränsning av lärjungantalet.

Den förnämsta vinsten av de nu berörda åtgärderna vore, att vart och ett av de ämnen, som samtidigt läsas, kunde få så mycken tid, att ett rationellt arbetssätt kunde komma till användning och att tillräcklig uppmärksamhet kunde ägnas åt de ungas fysiska fostran.

I fråga om den allmänna inriktningen av arbetssättet framhåller Bergqvist, att vi måste värna oss för en minnes- eller åskådningsundervisning, som till huvudverktyg och källa hade detaljöverfyllda läroböcker eller lärarens ymniga meddelanden, en undervisning, som i det hela lämnade lärjungens självverksamhet och produktiva krafter oberörda och som därmed också gjorde lärjungen ensidigt mottagande. Häremot ställdes självverksamheten som det eftersträfvansvärda målet. I denna grundsats låge ingenting mindre än möjligheten för skolan att trots hopade kulturmassor lösa sin uppgift: att skapa personlig arbetsduglighet i livet. Handens arbete spelade härvid en utomordentligt betydelsefull roll. Viktigare än något annat vore emellertid det riktiga greppet på boken. Och även den rent didaktiska formen borde underkastas jämkningar, i syfte att bereda lärjungen ökat tillfälle att själv komma till orda.

Bergqvist påvisar ytterligare, hurusom det aktiva arbetssättet genom sin förmåga att samla det personliga intresset och genom den fastare ordning det därmed åstadkomme inom föreställningslivet skänkte en säkrare garanti för uppkomsten av en personlighetsutvecklande känslö- och viljekultur. Det lämnade därjämte betydelsefulla reala bidrag till karaktärsdaningen. Även ur social synpunkt inneslöte den aktiva metoden betydelsefulla ferment för personlighetsutvecklingen, i det den odlade lärjungarnas samhällsliga drifter och anlag och därmed främjade de personliga villkoren för ett samhällsliv, bl. a. därigenom att de unga fördes samman till gemensamma arbeten, varvid deras sinnen öppnades för betydelsen av arbetsfördelning och arbetsgemenskap, deras känsla väcktes för solidaritet och personligt ansvar och deras vilja fostrades till att inordna sig i ett större helt.

Självverksamhetens betydelse för personlighetsutvecklingen låge i främsta rummet på denna utvecklings formella sida. Huruvida arbetssättet även reellt skulle befordra individens och samhällets sunda och sedliga växt, berodde av innehållet i de föreställningar, som förlänade de ungas känsloliv dess färg och bildade motiven för deras handlingar. Det låge vid sådant förhållande stor vikt uppå, att, när skolan sökte åstadkomma samling och begränsning inom sitt lärostoff, icke sådana kulturmoment, som vore ägnade att giva den sedliga karaktären dess väsentliga inriktning, utestängdes eller försvagades. Närmast ginge tanken härvid till kulturvärden av religiös och etisk, av konstnärlig och litterär, av historisk och social natur.

Efter en orientering kring frågan om skolan och begåvningsproblemet,

däri bl. a. understrykes vikten av skolans närmande till hemmen, utvecklar Bergqvist vidare sin uppfattning om den fysiska fostrans ställning. Det samlade arbetet beredde möjligheter att i skolan ägna denna angelägenhet ökad uppmärksamhet. Särskilt borde större utrymme lämnas åt leken och den fria idrotten. Men jämte det på den kroppsliga utvecklingen direkt syftande arbetet bleve det också nödigt, att skolan både i sin undervisning och i övrigt uppmärksammade den allmänna och personliga hygienens krav. Vad den hygieniska undervisningen anginge, kunde denna dels på lämpligt sätt anknytas till gymnastikundervisningen i form av anvisningar och råd från gymnastiklärarens sida, dels ock meddelas i samband med de teoretiska lektionerna, främst i hälsolära.

Vid avhandlandet av spörsmålet om det samlade arbetets vinster riktar Bergqvist slutligen uppmärksamheten på det gynnsamma inflytande, som arbetssättet kunde få på möjligheten att timra upp ett skolsystem, där varje högre skolform ansluter sig till den närmast lägre och bygger på dess arbete. Under framhållande av att den högre skolans arbete måste i stigande grad antaga ett abstrakt drag, betonas vikten av att lärjungarna från tidigare år gjordes bekanta med och vande sig vid den väg, på vilken abstraktionen vunnos. I motsatt fall riskerade man, att kunskaperna inskränktes till passivt inhämtade minneslärdomar och stannade vid stela och livsfattiga schemata.

»Om man nu», fortsätter Bergqvist, »i den lägre skolan låter arbetet allt mer och mer gå ut på att på ett omedelbart konkret och levande sätt göra barnen förtrogna med det verkliga liv, som omgiver dem, och att därvid vänja dem att på grundvalen av denna bekantskap i möjligaste mån självverksamt bygga upp ett större sammanhang av kunskaper inom de gränser, vilka betingas av den lägre skolformens eget bildningsmål, så är det uppenbart, att därmed också den högre skolans mera abstrakta arbete kommer att erhålla en mera verklighetsfylld grundval, än om den lägre skolan sökt genom en mera mekanisk träning inöva vissa formella kategorier, av vilka den högre skolformen måhända kunnat göra ett mera omedelbart bruk, eller om den bjudit sina lärjungar brottstycken av det mera systematiska vetande, som den högre skolan har att meddela. Detta allt under förutsättning, att den lägre skolans arbete verkligen resulterar i bestämda kunskaper och i en vana icke blott vid tekniskt och naturvetenskapligt utan även vid allmänt litterärt och språkligt orienterande arbetsmoment.»

För att emellertid arbetet i en lägre skolform skulle kunna bliva av betydelse för en högre, måste den högre både i sitt arbetssätt och i sin kunskapsmeddelelse verkligen söka tillgodogöra sig den arbetsvana och de insikter, som lärjungarna inom den senare skolformen förvärvat.

Till sist betonar Bergqvist, att frågan huruvida det såsom eftersträfvansvärt betecknade arbetssättet kunde komma till stånd, berodde av undervisningsplaner och undervisningsmedel. Men det berodde i allra främsta rummet av de lärarkrafter, över vilka skolan förfogade. En betydelsefull förutsättning för framgången i lärarnas arbete vore tillräcklig rörelsefrihet. I detta syfte borde undervisningsplanerna icke vara bindande utan tjäna till huvudsaklig ledning.

I en följande avdelning av sitt yttrande går Bergqvist att närmare undersöka, i vilken utsträckning det aktiva arbetssättet redan präglar våra skolor. Vad folkskolan angår, framhåller Bergqvist, att dess nya år 1919 fastställda undervisningsplan satt som sitt förnämsta ögonmärke att söka åstadkomma

samling i skolans arbete och därmed ock att möjliggöra ett arbetssätt, som kunde främja de ungas kunskapstillägnelse och personlighetsutveckling i överensstämmelse med folkskolans uppgift som den stora grundläggande allmänna barnskolan. Genom att fortsätta på den väg, varpå hon nu vore inne, skulle folkskolan komma att i vidgad mån bryta ban för det arbetssätt, av vilket alla våra skolor vore i så stort behov. Vad den nya fortsättningsskolan beträffade, funnes f. n. ingen skolform bland de allmänt grundläggande skolorna, som i lika hög grad hade sin undervisningsplan lagd efter det aktiva arbetets linjer. I stort sett gällde det om arbetet i folkskolan och fortsättningsskolan sagda även om den högre folkskolan, både den allmänna och den yrkesbestämda.

I fråga om de allmänna läroverken gör Bergqvist gällande, att man i den för dessa läroanstalter nu gällande undervisningsplanen så gott som under varje läroämne återfunne närmare anvisningar om självverksamhets- och aktivitetsprincipens tillämpning. Våra läroverks arbete hade sedan mycket långt tillbaka varit teoretiskt inriktat efter normer, som tenderade åt detta håll. Trots dessa ledande synpunkter, som sålunda kommit till synes i våra skolstadgor, och trots de framgångar som de även i praktiken haft, återstode dock mycket mera att göra, innan marken kunde sägas vara fullt beredd för en läggning av skolans inre gärning i arbetsprincipens tecken.

Till undanröjande av de svårigheter och hinder, som sålunda funnes, hade skolkommissionen föreslagit vissa betydelsefulla åtgärder. I fråga om koncentration och beskärning av de olika ämnenas traditionella kursinnehåll kunde man efter Bergqvists åsikt gå längre, än kommissionen gjort. Inom alla skolans ämnen funnes både anledning och möjlighet att gå starkare fram och detta utan att varken den 'medborgerliga' eller den 'högre allmänbildningen' därpå bleve lidande. Huruvida den stoffsovrning, som här vore så trängande nödvändig, skulle komma till stånd, berodde, såsom kommissionen riktigt framhåller, i hög grad på att läroböckerna underginge en verksam revision.

Kommissionens förslag att bereda de praktiska ämnena ökat utrymme förordades av Bergqvist. I fråga om halvdagsledigheten för friluftsliv, ansåges förslaget att binda densamma vid bestämd veckodag mindre lämpligt, utan borde den efter viss plan ambulerande gå över veckans olika dagar.

Bergqvist dryftar här efter närmare gymnasiets arbetsuppgifter ur de förut avhandlade synpunkterna, och torde jag i det följande få anledning återkomma till denna del av utlåtandet. I fråga om de högre flickskolornas nuvarande arbetsformer anses »mångläseriets splittrande tryck» hava kommit att lägga sig även över dessa skolor, ehuru de ägt en viss inre kraft att åtminstone i någon mån motverka de menliga följderna därav på grund av dels det utrymme som å deras timplan vore berett det praktiska arbetet, dels frånvaron av examen. I sin mån innebure även den personliga omvårdnaden om lärjungarna ett visst skydd mot mångläseriets vådor. Här funnes alltså goda anknytningspunkter för det inre reformarbetet. Särskilda svårigheter mötte dock i den förefintligen obenägenheten inom dessa skolor att underkasta de olika ämnena den sovrning ur synpunkten av huvudsak och bisak, som vore oundgängligen nödvändig.

Beträffande slutligen de kommunala mellanskolorna föreläge vissa konstitutiva svagheter, som icke kunde undgå att öva en viss ofördelaktig in-

verkan på dessa skolors inre arbete. Den kortare lärotid, som stode dessa skolor till buds, måste i stegrad grad medföra nödvändigheten av att sörja för en ur den samlande och sammanhållande synpunkten väl uppbyggd undervisningsplan och en sorgfällig sovring av lärokursernas innehåll.

I fråga om avgångsexamina förordar Bergqvist i huvudsak de av skolkommissionen framställda förslagen. Likaledes ansluter sig Bergqvist till grundtanken i den reformplan, som kommissionen framlagt beträffande inträdesprövningarnas anordning, en fråga, till vars detaljer jag längre fram återkommer. Vad åter den föreslagna särskilda inträdesprövningen till gymnasiet angår, säger sig Bergqvist visserligen dela den grundsyn, som bär uppe detta förslag, men finner sig vid närmare övervägande icke för närvarande böra förorda, att detsamma realiseras.

Skolsakkunniga.

Med hänsyn till den läggning, som de skolsakkunnigas arbete erhållit, hava de endast i jämförelsevis ringa omfattning sysselsatt sig med den viktiga frågan, huru arbetet i skolan bör bedrivas, för att rätt motsvara sitt syfte. Emellertid ådagalägger ett närmare studium av de organisatoriska utredningar, som av de sakkunniga verkställt, att de allmänna grundsatser rörande skolarbetets inre organisation, vilka i det föregående berörts, av de sakkunniga vunnit tillämpning vid planernas utformning.

Så finner man koncentrationsprincipens utnyttjande genom periodläsning berörd (Utredning sid. 189). Den av skolkommissionen tillämpade koncentrationen i fråga om språkundervisningen röner emellertid ett bestämt motstånd (sid. 75 ff.). Studiernas individualisering genom tillval, i vissa fall kombinerat med bortval, avhandlas utförligt (sid. 262 ff.). Vikten av arbetssättets omläggning i riktning mot ökad självverksamhet har likaledes vunnit de sakkunnigas erkännande. De mot detta mål syftande åtgärderna att ge de naturvetenskapliga ämnena laborationer obligatorisk karaktär, förordas sålunda (sid. 187, sid. 262). Men därjämte ifrågasättes anordnande vid sidan av dessa av frivilliga laborationer för intresserade lärjungar. Slöjd, hushållsgöromål och praktiskt arbete förekomma även i de sakkunnigas förslag till undervisningsplaner (sid. 182 och 188).

Jämväl torde böra erinras, att skolkommissionens förslag att undervisningsplanerna endast böra tjäna till huvudsaklig ledning funnit övertygade försvarare i de skolsakkunniga (sid. 435 ff.), vilka i detta avseende önskat göra friheten ännu vidsträcktare än kommissionen genom att underlätta rubbning även av timplanerna.

I ett särskilt kapitel (Kap. XVI. Hygieniska synpunkter, sid. 445 ff.) av sitt betänkande hava de sakkunniga avhandlat olika spörsmål rörande arbetsbelastningen samt den fysiska fostrans omedelbara tillgodoseende. I detta sammanhang lämna de sakkunniga en utredning av frågan om den sannolika arbetsbelastningen i olika skolformer, och skulle enligt de framlagda förslagen till timplaner tiden för lärjungarnas arbete i skolan bliva i det hela densamma som enligt skolkommissionens och enligt de nu gällande; de obetydliga skillnaderna innebure i allmänhet någon liten förkortning av ifrågavarande tid. I likhet med skolkommissionen förorda de sakkunniga (sid. 102 ff.), att skrivningarna huvudsakligen förläggas till lärorummet, en åtgärd, som skulle medföra en rätt betydande minskning av lärjungarnas hemarbete. De sakkunniga hålla före, att deras förslag i jämförelse med nuvarande förhållanden i nu nämnda hänseende innebure en viss förbättring.

I enahanda syfte som skolkommissionen och i anslutning till dess förslag hava de sakkunniga vidare i fråga om examina och inträdesprövningar förordat anordningar och bestämmelser, som syntes ägnade att göra dem mindre beroende av tillfälliga omständigheter och därmed också mindre enerverande för lärjungarna.

I likhet med skolöverstyrelsen och generaldirektör Bergqvist anse sig de sakkunniga icke kunna förorda, att den föreslagna idrottsledigheten bindes till bestämd veckodag. Det syntes önskligt att i avseende på förläggningen rätt stor frihet lämnades, så att hänsyn kunde tagas dels till skolarbetet i övrigt, dels till årstid och väderlek. De sakkunniga hade tänkt sig den anordningen såsom möjlig, att under varje läsår de sedvanliga lektionerna inställas sammanlagt högst 20 läsdagar. Av dessa skulle omkring 10 användas till av skolan ordnade och ledda sysselsättningar i det fria, såsom idrottsövningar, längre vandringar, biologiska exkursioner och andra studieutflykter, friluftsbete och dylikt, medan de övriga dagarna skulle utgöra fritt lov. I flertalet fall borde ledigheten omfatta en halv dag, hel dag då densamma avsåge längre exkursioner eller utflykter. De vanliga fasta loven vid påsk och pingst skulle ej inräknas i nämnda ledighet. Ledigheten borde efter olika omständigheter meddelas antingen åt hela skolan samtidigt eller på särskilda dagar åt olika klasser eller klassavdelningar. Utginge man från att läsåret hade 36 effektiva läsveckor, skulle man kunna beräkna i genomsnitt ungefär ett ledighetstillfälle i veckan. Ledigheten kunde således förutsättas inträffa i ungefär samma omfattning, som skolkommissionen föreslagit, men man kunde smidigare anpassa dess placering efter förhållandena.

Förkortning av rasterna avböjdes av de sakkunniga. Däremot hava de sakkunniga under förutsättning av s. k. fast skrivdag ansett till 40 minuter avkortade lektioner motiverade och därför funnit det önskligt, att möjlighet bereddes även statsläroverken att försöksvis pröva denna möjlighet (sid. 109).

Skolkommissionens förslag med avseende på anordnande av gymnastikundervisning hade ej givit de sakkunniga anledning till något uttalande. Dock påpeka de sakkunniga (sid. 452), att de i fråga om samtliga realskolformer upptagit 4 veckotimmar gymnastik för gossarna, men för flickorna i en av realsamskolornas klasser upptagit endast 3 veckotimmar sådan undervisning för att göra det möjligt att utan höjning av veckotimtalet inlagga undervisning i slöjd i alla realskolans klasser.

I det föregående har jag redan framhållit, att den samhälleliga och kulturella utvecklingen städse utövat och måst utöva ett starkt inflytande på skolväsendets allmänna gestaltning. Måhända hava under tidigare skeden de sociala förhållandena främst blivit bestämmande för kraven på den yttre anordningen, medan det kulturella framåtskridandet särskilt varit ägnat att påverka lärostoffets innehåll och omfattning, ehuru, såsom jag förut erinrat, det icke låter sig göra att i verkningarna bestämt avgränsa de yttre anordningarna och det inre arbetet från varandra. Den nuvarande tidsperioden har emellertid fått bevitna, att de sociala synpunkterna göra sig livligt påminta även i fråga om undervisningens innehåll och arbetssättet i skolan över huvud.

Departementschefen.
Allmänna
synpunkter.

Över hela den civiliserade världen, kanske dock starkast accentuerat inom anglosachsiskt kulturområde, möter man i våra dagar klart utformade pedagogiska reformprogram, för vilka skolarbetets nyorientering i olika avseenden utgör det grundläggande kravet. Det ligger i sakens natur, att jag, då jag nu ämnar föreslå en omläggning i viktiga avseenden av vårt lands högre skolväsen, icke kunnat underlåta att tillse, i vad mån dessa allmänna reformsträvanden vid omläggningen böra vinna beaktande, detta desto mera som jag fäster synnerlig vikt vid att arbetsförhållandena inom skolan bliva på ett tillfredsställande sätt ordnade. Till ett sådant övervägande finner jag för övrigt så mycket större anledning som de ansatser till en omläggning av skolarbetet i närbesläktad riktning, vilka gjordes redan i samband med senaste läroverksreform visat synnerligen goda resultat. Likaledes hava de reformåtgärder, som i samma syfte därefter vidtagits i fråga om såväl undervisningen i folkskoleseminarierna som den allmänna folkundervisningen, utövat ett mycket välgörande inflytande på undervisningen vid dessa läroanstalter.

De här av mig åsyftade reformsträvandena ha sin styrka dels däri, att de söka tillgodogöra sig de resultat, till vilka den psykologisk-pedagogiska forskningen nått vid studiet av barnets och den växande individens utveckling, dels också däri, att de bygga på de mångsidiga erfarenheter, som vunnits vid praktiskt pedagogiskt försöksarbete inom skilda länder. På samma sätt som den kroppsliga omvårdnaden om lärjungarna i våra olika skolor sedan länge låtit sig ledas av de forskningsresultat, som å dithörande områden uppnås, synes det mig naturligt och riktigt, att de rön och iakttagelser, med vilka hithörande vetenskaplig forskning riktar vår kunskap, få utöva ett reglerande inflytande på planläggningen och utförandet av skolans undervisande och fostrande arbete. En förutsättning härför är givetvis, att man framgår med en försiktighet, som bestämmes av nödvändigheten att klargöra vad som kan anses med erforderlig säkerhet fastslaget.

En revision av de mål, som eftersträvas, och de vägar, som anlitas vid de ungas undervisning och fostran, bör alltså anknyta till vad vi känna om lagarna för individens andliga utveckling. Då det gäller målet för skolans arbete, träder därjämte i våra dagar av skäl, som jag redan inledningsvis antytt, den samhälleliga synpunkten i förgrunden med väsentligen större styrka än tidigare och förbinder sig med hänsynen till nyssberörda framsteg i kunskapen om lagarna för individens utveckling och påverkan. En följd härav har blivit, att en förskjutning så småningom inträtt i fråga om skolarbetets sätt att tillgodose de olika sidorna av lärjungarnas själsliv. Under det skolarbetet i äldre tider och ända långt fram i våra dagar mer eller mindre ensidigt inriktat sig på lärjungarnas intellekt (minne, åskådning, abstrakt tanke), har under den senare tiden arbetet inom skolorna, under påverkan av ovan angivna faktorer, alltmer och mer kommit att taga sikte på vilje- och handlingslivet samt därmed besläktade sidor av själslivet.

De av mig nu angivna reformsträvandena gå också ut på att i det hela starkare inrikta skolarbetet på att sätta viljelivet i rörelse, att mera allmänt och allsidigt utveckla handlingsförmågan. Detta grundläggande önskemål söka de nya strävandena att förverkliga, vad själva kunskapsinhämtandet angår, därigenom, att kunskaperna i vidast möjliga mån skola förvärfvas genom och under lärjungarnas eget produktiva arbete. I nära samband därmed åsyftar man att åt det manuella arbetet, idrotten och den ordnade leken bereda en större och fastare plats inom skolan.

Våra dagars skola finner sig sålunda icke längre kunna tillfredsställande fylla sin uppgift genom att följa de mera intellektualistiska vägar, som för en äldre tids uppfostringskonst stodo som de naturliga. Även vår tids skola skänker sin höga uppskattning åt det intellektuella livets odling men finner det vara minst lika betydelsefullt, att viljans och handlingslivets fostran, karaktärsdanningen, uppmärksammas och vederbörligen tillgodoses. I en tid, som den nuvarande, då samhällen och individer måst spänna sina krafter till det yttersta för att återställa den förödelse av andliga och materiella värden, som kriget och dess efterverkningar medfört, synes det angelägnare än någonsin, att denna skolans dubbla uppgift klart fattas i sikte och att dess lösning eftersträvas såsom skolarbetets enhetliga mål.

Då jag från dessa allmänna utgångspunkter går att tillse, huru skolarbetets förhållanden för närvarande gestalta sig i vårt land, konstaterar jag med stor tillfredsställelse, att den svenska skolvärlden ingalunda står oberörd av de nämnda internationella reformtankarna. Vid nu förevarande ärendes föregående behandling har icke heller någon egentlig meningsskiljaktighet framträtt rörande lämpligheten och nödvändigheten av att de nya grundsatserna mera allmänt och mera konsekvent få bli va vägledande även vid ordnande av det högre skolväsendets förhållanden.

Sålunda anser jag mig böra erinra därom, att folkskolan genom den nya undervisningsplanen av den 31 oktober 1919 reviderat sitt arbetssätt och sitt mål i anslutning till det pedagogiska program, som inneslutes i beteckningen »arbets-skolan». Och om den nya fortsättningsskolan av 1918 års typ torde gälla, att ingen skolform i vårt land i så hög grad har sin undervisningsplan lagd efter det aktiva arbetets linjer. Det har också från sakkunnigt håll vitsordats, att åtskilliga av de anvisningar, som innefattas i gällande stadga för fortsättningsskolan, äga direkt tillämplighet på skolarbetet i allmänhet. Och vad läroverken angår, hava de nu gällande undervisningsplanerna i åtskilliga avseenden utformats under bestämt beaktande av enahanda synpunkter. Framförallt torde detta äga sin giltighet i fråga om de naturvetenskapliga ämnena, beträffande vilka 1904 års läroverksreform varit banbrytande för vårt lands undervisningsväsen i dess helhet. Jämväl i vissa andra hänseenden torde man vara berättigad förutsätta, att de påvisbara brister, till vilka jag strax återkommer, mindre ha sin grund i otill-

fredsställande planläggning än i en av olika omständigheter betingad ofullkomlighet i tillämpningen av densamma.

Vad de kommunala mellanskolorna beträffar, torde i stort sett enahanda förhållanden gälla, även om vissa ogynnsamma omständigheter, vilka dess bättre synas mig vara av beskaffenhet att kunna avlägsnas, för närvarande i större eller mindre grad utöva ett mindre fördelaktigt inflytande på vissa sidor av arbetet vid dessa läroanstalter. I fråga slutligen om privatläroverken är det obestriddigt, att även dessa skolors verksamhet påverkats av arbetsskolans idéer, ja, rättvisligen måste erkännas, att vissa av dessa skolor hava i nu ifrågavarande avseende utfört ett banbrytande arbete.

Brister i det
inre arbetet
inom det
högre skol-
väsendet.

Jag övergår nu till att mot bakgrunden av det anförda undersöka det inre arbetets läggning inom de skolor, som jag närmast har att sysselsätta mig med, för att därefter lämna en allmän orientering rörande de åtgärder, som, efter min mening, böra vidtagas för de förefintliga bristernas undanröjande.

De av skolkommissionen anmärkta allmänna bristerna i vårt högre skolväsen synas mig kunna sammanfattas däruti, att lärjungarna under skoltiden icke förvärva erforderlig förmåga av självständigt arbete; att kunskaperna hos de från skolorna utgående lärjungarna i många fall äro alltför ytliga och obestämda samt att skolarbetet alltför ensidigt tager lärjungarnas förståndsverksamhet i anspråk med försummande av de sidor av personlighetlivet, av vilka karaktärsdanningen beror.

Av vad som från andra håll uttalats, och särskilt av vad generaldirektör Bergqvist anför, synes framgå, att skolkommissionen måste anses hava i huvudsak riktigt angivit de områden av skolans inre arbete, på vilka uppmärksamheten nu framförallt bör inriktas. För min del hyser jag den uppfattningen, att samtliga de nämnda bristerna i utbildningsresultatet till väsentlig del måste uppfattas såsom följer av det alltför starkt framträdande intellektualistiska drag, i detta ords vidaste mening, vilket såsom ett arv från flydda tider fått prägla den högre skolans ämneskrets, lärometoder och arbetssätt. Att de förefintliga mindre tillfredsställande förhållandena i detta avseende skärpts under inflytande av ett felbestämt allmänbildningsbegrepp, synes mig likaledes ställt utom tvivel.

Den kvantitativa utvidgning av nämnda begrepp, som försiggått under inflytande av den allmänna kulturutvecklingen, har utövat en ogynnsam återverkan på skolan i olika avseenden. I främsta rummet bör erinras om den anhopning av lärostoff, som för varje år blivit alltmer besvärande. Nya ämnen hava tillkommit och tvingat till begränsning av tidsutrymmet för de tidigare förekommande. Inom dessa senare hava samtidigt detaljerna undan för undan ökats; det har inom de skilda läroämnena uppstått »en trängsel mellan ämnets äldre och yngre, mellan dess mer eller mindre förlegade partier».

Under trycket av denna ämnes- och detaljträngsel, har tiden tett sig för

knappt utmätt, varför den ro och den tid, som äro oefftergivliga förutsättningar för ett självverksamt arbetssätt, icke kunnat vinnas. Inhämtandet av största möjliga mängd minneskunskap har i stor utsträckning blivit det huvudsakliga målet. Förhör och examination hava under trycket härav brett ut sig, och åt andra viktiga uppgifter för skolans verksamhet har förden skull endast mindre uppmärksamhet kunnat ägnas. Ett hinder för ett rationellt arbetssätt hava också de mångenstädes allt för stora klassavdelningarna utgjort. Möjligheterna till individualisering hava därigenom ytterligare i betänklig grad kringskurits.

Det är emellertid uppenbart, att icke blott undervisningsplan utan jämväl läroböcker och framför allt lärarpersonligheten öva ett stort inflytande på arbetssättet. Låter den enskilde läraren sig ledas enbart eller övervägande av en strävan att uppnå kvantitativa kunskapsresultat i sin undervisning, lär man, hur vidsynt kursplaner och därtill fogade anvisningar än må vara avfattade, fåfängt vänta ett ändrat sakernas tillstånd. Och den tendens till allt större utförlighet och detaljrikedom i de använda läroboksframställningarna inom skilda ämnesområden, som ligger i öppen dag för en var, synes mig ägnad att utgöra ett bestämt hinder för ett rationellt ordnat kunskapsinhämtande. Å ena sidan finna de personliga krafter, vilka önska fortsätta sitt arbete utesluta tidigare anlitade vägar, häri ett starkt stöd för sina strävanden. Å andra sidan ligger i det angivna förhållandet ett nästan oöverkomligt hinder för den lärare, som genom arbetets planläggning efter andra linjer anser sig kunna bättre fullfölja sin gärning som undervisare och fostrare, att följa dessa.

Det lider enligt min mening intet tvivel, att man med full rätt i här antydda omständigheter sökt huvudkällan till de anmärkningar, som riktats mot den nuvarande utbildningen i våra högre skolor.

Den bristande självverksamheten vid kunskapsinhämtandet försvagar med nödvändighet de ungas intresse för föreliggande uppgifter. Och därigenom få kunskaperna över sig en ytlig prägel utan rötter i den djupare sakkännedom, som det intressebetonade arbetet har förutsättningar att skänka. Häri ligger en av orsakerna till den bristande användbarhet i livet, som ansetts karakterisera våra dagars skolutbildning. Samtidigt är ett dylikt arbetssätt ägnat att bibringa de unga i skolan en oriktig föreställning om de krav, som livet uppställer. Och helt visst är detta senare förhållande i sin ordning icke utan skuld till skolans understundom mindre rättvisande uppfattning av den enskilde lärjungens lämplighet för samhällsuppgifterna. Därmed har jag tangerat ett drag i »passivitetens skola» som icke blott ur individens utan också ur social synpunkt är nog så allvarligt.

Lika betänkliga framstå inverkningarna av det nämnda arbetssättet, då man granskar dess inflytande på skolans fostrande uppgifter. »Det passiva arbetet kommer ej lätt i verkligt levande samband med lärjungarnas produktiva personlighetsliv», yttrar generaldirektör Bergqvist. »Personlighets-

fostran kräver fasthet och samling i föreställningslivet, kräver en intressebetonad central föreställningskrets. En människa, vars intellektuella liv är som ett busksnår utan stigar för vandrarens fot, har givetvis svårt att finna sig tillrätta, då det gäller att ordna och bestämma motiven för sina handlingar, när det gäller att samla sig till beslut och handling. Splittring och oreda på det intellektuella livets område leder så småningom till ytlighet och karaktärslöshet på det sedliga.»

Jag delar denna uppfattning, men anser mig böra särskilt betona, att den bristande användningen av de egna krafterna i skolan lätteligen hos den unge åstadkommer ett försvagande av tilltron till den egna förmågan över huvud taget och med hänsyn därtill predisponerar för en osjälvständighet i uppfattning, som illa överensstämmer med den fordran på individuell medborgarduglighet, vilken i våra dagar ter sig mera välgrundad än någonsin. Den isolering i förhållande till kamraterna, som det passiva arbetssättet gärna för med sig, berövar vidare undervisningen ett utmärkt medel att hos lärjungarna praktiskt implanta social ansvars- och solidaritetskänsla.

Utöver det nu anförda vill jag slutligen erinra därom, att det här åsyftade arbetssättet är ägnat att ingiva betänkligheter även ur den fysiska fostrans synpunkt.

Samling i
skolarbetet.

Enighet synes råda därom, att, om väsentligt ändrade förhållanden skola kunna åvägabringas, en fördjupning av kunskaperna är erforderlig, liksom därom, att en viktig förutsättning för detta måls uppnående är, att möjligheter beredas för större samling i de ungas arbete.

Reformåtgärderna torde sålunda främst böra gå ut på att skapa de nödvändiga yttre och inre betingelserna för en sådan »samling». Endast på denna väg kan arbetsskolans ledande grundsats: genom självverksamhet i möjligaste mån inhämtat vetande, förverkligas. Här inställa sig skilda krav, vilka visserligen endast till en del äro av beskaffenhet att nu påkalla riksdagens prövning. Men med hänsyn till den principiella vikt jag, såsom i det föregående ofta betonats, tillerkänner nu ifrågavarande angelägenhet, och då det för övrigt synes mig önskvärt, att de olika här åsyftade åtgärderna få framträda i sitt naturliga sammanhang, har jag ansett mig böra i korthet klarlägga min ställning till det program, som i nu förevarande syfte framlagts av skolkommissionen samt ytterligare utvecklats och fullständigats under ärendets remissbehandling.

Jag biträder den av kommissionen uttalade uppfattningen, att man vid undervisningsplanernas utarbetande måste hava uppmärksamheten riktad på koncentrationens stora betydelse. Följaktligen är jag beredd att, i den mån min ståndpunkt delas av riksdagen, vid fastställandet av de nya undervisningsplaner, varav behov skulle komma att föreligga, medverka till att begränsning kommer till stånd i de i realskolan samtidigt lästa ämnenas antal. De jämkningar i gällande avlöningsbestämmelser, som kunna vara erforder-

liga för att möjliggöra s. k. periodläsning, har jag för avsikt att framdeles bringa under riksdagens prövning. Ytterligare anser jag mig böra framhålla, att särskilda åtgärder torde vara behövliga för att besläktade och samhöriga kursmoment på lämpligt sätt hållas tillhopa vid undervisningen, vare sig de förekomma i ett och samma läroämne eller äro tillfinnandes inom flera olika ämnen. För tillgodoseende av sistnämnda synpunkt synas kompletterande bestämmelser i författningsväg vara påkallade för att vid läroverken garantera en utsträckt förekomst av konferenser för gemensam planläggning av undervisningen inom besläktade ämnen å ett visst skolestadium. Det synes mig jämväl önskvärt, att föreskrifter komma till stånd, vilka inskräpa vikten av att arbetsordningen uppgöres med särskild tanke på den »koncentration» i avseende på lärarkrafternas disposition, varom skolkommissionen talat. Härvid torde icke kunna undgås, att det jämväl inskräpes, att hänsynen till enskilda lärares ur mera privata förhållanden framsprungna önskemål icke få lägga hinder i vägen för uppgörande av en för arbetets rationella bedrivande gynnsam arbetsdag.

Vad därefter beträffar den i det föregående avhandlade anhopningen av lärostoff inom de olika ämnena, förefaller det ofrånkomligt, att de kursplaner med tillhörande anvisningar, vilka jag avser att sedermera underställa Kungl. Maj:t, omsorgsfullt beakta nödvändigheten av en grundlig utrensning av överflödigt eller otidsenligt stoff. Såsom reservanternas inom skolöverstyrelsen uttalat behövs här »ett kraftigt tag». I syfte att erforderliga förarbeten för en dylik revision utan dröjsmål må komma till stånd, har jag för avsikt att hemställa om Kungl. Maj:ts uppdrag för skolöverstyrelsen att inkomma med förslag till erforderliga undervisningsplaner i syfte att sådana skola kunna av Kungl. Maj:t fastställas i god tid före verkställigheten av de reformer, som kunna komma att av riksdagen beslutas.

Ej mindre betydelsefullt är emellertid, att läroböckerna till plan och framställningssätt komma att främja den läggning av skolarbetet, som i det föregående karakteriserats. Såsom redan skolkommissionen antytt, torde bestämda åtgärder från Kungl. Maj:ts sida vara erforderliga för att påskynda en utveckling i denna riktning. Reservanternas inom skolöverstyrelsen hava jämväl, med understöd för övrigt av de skolsakkunniga, påyrkat omedelbara åtgärder för revision av vårt läroboksväsende genom en särskild granskningsnämnd. Sedermera har överstyrelsen i framställning den 11 november 1926 påkallat åtgärder i saken. Jag är fullt ense med skolöverstyrelsen om det trängande behovet av en dylik offentlig granskning av olika hithörande förhållanden och sålunda i princip benägen medverka till att en sådan kommer till stånd. Emellertid har det synts mig tvivelaktigt, huruvida den ifrågasatta revisionen lämpligen bör igångsättas, innan riksdagen varit i tillfälle att fatta ställning till de många svävande skolproblemen, och innan åtminstone konturerna till de framtida undervisningsplanerna föreligga. Jag har

därför ansett mig hava goda skäl att låta med detta granskningsarbete anstå i avvaktan på det beslut, som riksdagen kan komma att fatta i anledning av här föreliggande förslag.

Jag kommer så till spörsmålet om begränsning av antalet lärjungar i de olika klassavdelningarna. Såsom från olika håll betonats, utgör ett rimligt antal lärjungar i klassen en viktig förutsättning för ett rationellt arbetssätt lika väl som för önskvärd individualisering i det hela. Skolkommissionens synpunkter på denna sak hava vunnit enhällig anslutning. För min del har jag också, på grund av den stora betydelse detta moment otvivelaktigt äger, ansett mig böra föreslå ett tillmötesgående av kravet i fråga, trots den kostnadsökning som därigenom föranledes. Jag anser alltså, att man bör räkna med ett normalt högsta lärjungantal av 30 i realskolans och kommunala mellanskolans klasser samt 25 i gymnasiets ringar. Vad angår lyceets högre stadium kan ingen tvekan råda, att detta bör följa gymnasiets regler. Men med hänsyn till dessa läroanstalters särskilda uppgift inom skolorganisationen och den mera begränsade tid, som för genomgång av desamma är anslagen, anser jag det nödvändigt att även i de tre nedre klasserna lärjungantalet begränsas till 25. På grund av svårigheterna att i sista stund företaga en omläggning av redan vidtagna dispositioner beträffande lärjungarnas och lärarkrafternas fördelning, finner jag mig emellertid icke kunna förorda, att här ifrågavarande minskning i klassavdelningarnas storlek generellt bringas i tillämpning redan instundande läsår. I den mån de nya läroverk, om vilkas upprättande jag i det följande framställer förslag, hinna träda i verksamhet redan vid nämnda tidpunkt, torde dessa från begynnelsen böra organiseras med iakttagande av här föreslagna regel. I övrigt anser jag mig av praktiska och statsfinansiella grunder böra räkna med, att regeln ifråga successivt bringas i tillämpning. Läsåret 1928—1929 skulle den alltså komma att gälla första klassen av de olika realskoletyperna samt första ringen å gymnasiet, läsåret 1929—1930 respektive första och andra klasserna samt första och andra ringarna, läsåret 1930—1931 respektive första, andra och tredje klasserna samt första, andra och tredje ringarna, läsåret 1931—1932 första till och med fjärde klasserna samt hela gymnasiet, läsåret 1932—1933 hela den fyraåriga realskolan och gymnasiet samt den sexåriga realskolans fem nedre klasser. Följande läsår skulle klassavdelningarna generellt hava nedbragts till den angivna storleken. Jag förutser emellertid, att på en del håll lokala svårigheter skola inställa sig för fullständig tillämpning av regeln i fråga, och givetvis bör skäligen hänsyn tagas till hinder av sådan art.

I detta sammanhang finner jag mig vidare böra uttala, att jag i princip biträder förslaget att åvägabringa vidsträcktare möjligheter för uppdelning av klassavdelning vid undervisning i vissa ämnen. Min åsikt härutinnan har påverkats framförallt av de mycket gynnsamma erfarenheter, som före-

ligga av en liknande anordning vid andra läroanstalter, särskilt vid folkskoleseminarierna. Då man emellertid först sedan slutgiltigt förslag till undervisningsplaner föreligger, kan bilda sig en säker mening om den omfattning, i vilken sådan delning lämpligen bör förekomma, saknar jag för närvarande nödiga utgångspunkter för frågans ekonomiska bedömande. Jag är under sådana förhållanden icke heller i stånd att nu närmare precisera normerna för här ifrågavarande uppdelningsmöjligheter. Därest riksdagen delar min åsikt, torde det böra ankomma på en följande riksdag att fastställa sådana grunder samt storleken av det anslag som för ändamålet är erforderligt.

De åtgärder, jag i det föregående avhandlat, avse alla att omedelbart bereda möjligheter för ett rationellt arbetssätt i allmänhet i de skolformer, varom nu är fråga. Men det får icke stanna härvid. Arbetsskolan förutsätter ytterligare, att det mera självständiga, manuella arbetet får en bestämd plats på läsordningen. I denna riktning syfta de av skolkommissionen framställda förslagen angående vidgad tillämpning av det laborativa arbetssättet i de naturvetenskapliga ämnena samt införande av praktiskt arbete av olika slag såsom obligatoriska moment i realskolans undervisning, ävensom frivillig slöjdundervisning å gymnasiestadiet. Praktiskt arbete.

De laborationer, vilka med frivillig karaktär kommo till stånd i samband med 1904 års läroverksreform, hava givit enbart gynnsamma erfarenheter. Jag har av de förebragta utredningarna erhållit ett starkt intryck av det välbetänkta uti att nu taga ännu ett steg på samma väg och låta lärjunge-laborationerna ingå som ett obligatoriskt moment vid undervisningen. Såsom redan erinrats, hava de skolsakkunniga ifrågasatt, att tillfälle därjämte skulle beredas för särskilt intresserade lärjungar till frivilliga laborationer utanför timplanen. Ehuru jag i princip icke har något att erinra mot denna tanke, synes det mig knappast möjligt att redan på detta stadium, innan undervisningsplanerna föreligga till fastställelse, taga bestämd ställning till frågan. Givetvis måste den övervägas även ur kostnadssynpunkt. Måhända kan ändamålet tillgodoses i samband med de tillvalskurser, som, enligt vad jag i det följande föreslår, skulle utgöra ett led i gymnasiets arbete.

Förslaget att åt handens arbete giva ett bestämt utrymme på realskolans — och givetvis även på mellanskolans — läsordning måste jag från mina redan meddelade utgångspunkter varmt förorda. Jag uppfattar detsamma såsom varande av konstitutiv betydelse för hela den framtida skolans gestaltning. Som bekant förekommer för närvarande vid de allmänna läroverken och i de kommunala mellanskolorna slöjd i viss begränsad utsträckning såsom frivilligt ämne på tid utom timplanen. Även meddelas i statens samskolor, likaledes utom timplanen, undervisning i kvinnligt handarbete åt flickorna, men kunna dessa efter av målsman gjord skriftlig framställning frikallas från deltagande i denna undervisning. Skolkommissionens förslag

innebär, såsom redan framhållits, att i realskolan gossarna skola undervisas i manlig slöjd och praktiskt arbete, flickorna i såväl kvinnlig slöjd som hushållsgöromål. Sagda undervisning skulle i sin helhet hava obligatorisk karaktär. Det mottagande, som förslaget i här berörda del erhållit av de hörda myndigheterna och korporationerna, har, som nämnts, varit gynnsamt. Jag anser mig visserligen icke nu kunna taga definitiv ställning till den omfattning, vari undervisningen i fråga skulle förekomma i de olika klasserna. Den saken måste självfallet bedömas i samband med den slutliga prövningen av undervisningsplanen. Men jag kan icke underlåta att uttala, att jag anser att såväl goss- och flickslöjd som hushållsgöromål och »praktiskt arbete» böra upptagas såsom obligatoriska ämnen i realskolan, även om en sådan anordning skulle tvinga till att någon inskränkning i skolans teoretiska arbete måste göras. Jämväl synes mig skolkommissionen i huvudsak hava tilldelat de nämnda ämnena en under nuvarande förhållanden lämpligt avvägd ställning på arbetsplanen. Slutligen finner jag mig böra nämna, att tanken, att möjligheter skulle öppnas för de lärjungar som så önska att fortsätta slöjdundervisningen å gymnasiet, förefaller mig värd att realiseras.

Undervis-
ningssättet.

Då det gäller att bringa arbetsskolans ledande grundsatser i följdriktig tillämpning inom de allmänna läroverken och den kommunala mellanskolan, möter ännu en angelägenhet, som jag icke kan underlåta att i korthet beröra. Frågan innesluter visserligen icke några omedelbara ekonomiska konsekvenser, men den kan måhända ändock för sin lyckliga lösning komma att indirekt i en näraliggande framtid påkalla ekonomiskt stöd av det allmänna. Närmast med tanke härpå anser jag mig böra i detta sammanhang uppehålla mig vid saken. Skolkommissionen har betonat vikten av en rationell avvägning mellan den egentliga undervisningen under lektionerna och det kontrollerande förhöret. För min del sympatiserar jag med den från många håll uttalade åsikten, att förhörandet i våra skolor hittills haft ett alltför stort utrymme sig anvisat. Naturligtvis är det mig alldeles främmande att vilja urgera, att kontrollen över att lärjungarna verkligen inhämtat det genomgångna bör skjutas åt sidan såsom överflödigt eller olämpligt. Men om det är så, att sagda moment redan under nuvarande förhållanden tager alltför mycken tid och uppmärksamhet i anspråk — och detta torde knappast kunna jävas — så lär det vara ovedersägligt, att en liknande disposition av lektionstiden skulle te sig ännu mera olämpligt i en skola, där »arbetsprincipen» vore vägledande. Det synes mig under dylika omständigheter vara på sin plats, att också denna betydelsefulla angelägenhet blir såväl i läroverksstadgan som i undervisningsplanens metodiska anvisningar vederbörligen beaktad. Och jag skulle i detta avseende vilja ytterligare betona, att det enbart skulle vara till fördel för de unga, om även vid förhöret deras medverkan toges

starkare i anspråk än som ofta sker. Det ligger otvivelaktigt stor vikt uppå, att lärjungarna från begynnelsen vänjas vid att självverksamt lösa sina uppgifter jämväl i den meningen, att de sättas i tillfälle att i mera sammanhängande framställning och under mera produktiva former redovisa sina kunskaper. En dylik metod erbjuder, enligt min uppfattning, både formellt och reellt avgjorda företräden framför ett sönderstyckande av föreliggande uppgifter genom en minutiös utfrågning från lärarens sida.

De naturvetenskapliga ämnena hava härvid förmånen att kunna bygga på en redan fast tradition. Men även i fråga om de humanistiska ämnena synes mig ett därmed beslätat tillvägagångssätt med framgång kunna komma till användning. Hela denna fråga sammanhänger emellertid på det närmaste med den nutida skolans maktpåliggande, dess bättre alltmer beaktade uppgift att fostra de unga till ett självständigt bruk av boken, både uppslagsböcker och andra böcker. Med full rätt har generaldirektör Bergqvist framhållit, att denna del av undervisningen blir av verklig betydelse för en rationell läggning av arbetet först, när den i främsta rummet inriktas på att anvisa lärjungarna utgångspunkter och medel att på egen hand arbeta sig fram till nytt vetande. En sådan ordning förutsätter emellertid tillgång till ett icke alltför torftigt bibliotek, med därtill anslutet läsrum, och i detta avseende äro tyvärr läroverkens resurser i regeln icke alltför betydande. Men sedan någon tid föreligger ett av särskilda inom ecklesiastikdepartementet tillkallade sakkunniga avgivet betänkande med förslag till förbättrade villkor för bland andra läroverksbiblioteken. Det är min förhoppning att inom den närmaste tiden kunna till närmare omprövning upptaga hithörande spörsmål. Frågan synes mig av stor vikt, ej minst ur synpunkten av skolarbetets inre anordning och saken väl värd att av staten stödjas, så snart ekonomiska möjligheter för ett sådant steg kunna anses vara för handen.

Slutligen kan jag i detta sammanhang icke underlåta att erinra om ett moment, som beträffande skolarbetets anordning framhållits i skolkommisionens betänkande. Jag åsyftar härvid uppslaget att begränsa de arbetskrävande skriftliga hemuppgifterna och låta skrivningarna i alla de fall, då så utan men för ämnet kan ske, komma till utförande i skolan. Denna tanke har funnit stöd hos de skolsakkunniga, och även jag anser åtgärden stå i god överensstämmelse med de allmänna synpunkter, som varit bestämmande för mitt övervägande av hithörande spörsmål. Jag medverkar så mycket hellre till anordningen i fråga som genom densamma en avsevärd lättnad i lärjungarnas totala arbetsbelastning utan tvivel kommer att uppnås.

Vad slutligen angår den ändrade inriktningen av vissa av läroämnena i de olika skolformerna, saknar jag anledning att nu göra något uttalande i denna del. Det synes mig naturligt, att hithörande spörsmål underkastas sorgfälligt ytterligare prövning i samband med undervisningsplanernas fast-

ställande. Att vissa jämkningar i hittills föreliggande förslag äro nödvändiga, bl. a. av organisatoriska skäl, anser jag redan ådagalagt.

Det synes mig också på sin plats, i anslutning till vad jag nyss anfört angående lärarpersonlighetens grundläggande betydelse för framgången i strävandena för ett rationellare arbetssätt, att i detta sammanhang uppmärksamhet ägnas åt vikten av att vid lärarutbildningen för skilda skolstadier den experimentalpsykologiska forskningsens resultat i tillräcklig utsträckning beaktas. Redan den psykologiska orientering, som präglat arbetsskolans utformning, skänker åt ett dylikt krav ett starkt berättigande. Därtill kommer, att den ifrågavarande forskningsgrenen redan lämnat värdefulla anvisningar för skilda individualiteters behandling och bedömande. För min del anser jag visserligen att värdet av de s. k. intelligensprövningarna i fråga om det åldersstadium, det här närmast gäller, ännu måste betraktas såsom omtvistat och resultaten av desamma såsom icke invändningsfria. Men obestridligt torde dock vara, att i anslutning till undersökningar av besläktad innebörd värdefulla bidrag lämnats till förståelsen av olika individuals läggning och utveckling, vilka bidrag för visso förtjäna att tillgodogöras vid undervisning och uppfostran inom alla skolformer. Skall detta bliva möjligt, måste givetvis i första hand hithörande förhållanden vid lärarutbildningen uppmärksammas. Jag finner det därför önskligt, att åt ämnet pedagogik måtte i den filosofiska ämbetsexamen beredas ett större utrymme än nu. Det torde också bli nödvändigt, att åtgärder träffas för att garantera ett starkare samgående under provåret av den teoretiska och den praktiska sidan av lärarutbildningen. Jämväl synes det bli erforderligt, att bestämmelser meddelas därom, att lärarkandidaterna under sin praktiska utbildning få på lämpligt sätt göra bekantkap med olika förefintliga skolformer. Om kraven på läraren såmedelst stegras, får man icke förbise, att vinsten för arbetsresultatet kommer att framträda därigenom, att lärjungarna inför den individualiserade undervisningen sporras till ökade ansträngningar. Till sist kan jag icke underlåta att erinra om, att, därest lärarbefattningar, omfattande såväl läsåmnen som övningsämnen, komma till stånd vid de allmänna läroverken, därigenom skulle åt läroverkens lärare beredas ytterligare möjligheter till ett allsidigt studium av lärjungarnas läggning och begåvning.

Undervisningsplanens
karaktär.

Enligt skolkommissionens förslag skulle kursplanerna för samtliga skolformer icke lända till ovillkorlig efterrättelse utan allenast tjäna till huvudsaklig ledning. Även timplanerna skulle, dock under iakttagande av vissa villkor, kunna bli föremål för jämkning. Härutinnan föreligger för närvarande den motsvarigheten, att, enligt gällande bestämmelser, gymnasiets undervisningsplan skall tjäna till huvudsaklig ledning vid undervisningen. Enahanda är förhållandet beträffande den för folkskoleseminarierna meddelade undervisningsplanen.

Jag anser det, med hänsyn till den stora betydelsen av att vederbörande lärare äga nödig rörelsefrihet i sin verksamhet, lämpligt, att de framtida undervisningsplanerna göras mindre strängt bindande än nu är fallet med den för realskolan gällande. För denna min ståndpunkt finner jag jämnväl stöd i vad som under remissbehandlingen framkommit. Vad särskilt timplanerna angår, hava de skolsakkunniga förordat möjligheter till jämnningar även i dessa. Jag medger, att detta önskemål icke saknar berättigande, om det också måste betraktas såsom nödvändigt, att bestämda garantier skapas för att förekomma alltför stor oenhetlighet i berörda avseende. Särskilt hyser jag betänkligheter emot att de i timplanerna upptagna totala veckotimsummorna överskridas, detta såväl med hänsyn till lärjungarnas arbetsbelastning som ock med tanke på de ekonomiska konsekvenser, vilka vid en sådan anordning inställa sig.

Utöver det nu anförda anser jag mig i detta sammanhang böra ytterligare framhålla, att hela det arbetssätt, som efter min åsikt bör prägla den framtida skolan, har till ovillkorlig förutsättning, att den enskilde läraren måste äga vidsträckt frihet att i fråga om metoder göra bruk av dem, som synas honom bäst främja en rationellt lagd undervisning. Jag behöver väl knappast tillägga, att en dylik frihet dock förutsätter förhandenvaron hos läraren av god pedagogisk-psykologisk skolning, rika insikter i ämnet samt personlig takt och urskillning. Likaledes ter det sig angeläget, att undervisningen städse anpassas efter de resultat, till vilka de olika lärjungarna nått. Framför allt gäller detta i fråga om sådana lärjungar, som övergå från en lägre skolform till en högre.

Av allt vad jag nu anført framgår, att jag håller före, att undervisningsplanens metodiska anvisningar mera må inriktas på att giva uppslag och incitament än meddela färdiga, bindande metoder.

Innan jag avslutar denna redogörelse för min ställning till det inre arbetets problem anser jag mig böra något dröja vid ännu en betydelsefull omständighet, nämligen vid frågan om *prövningar och examina*. Båda hava ett bestämt inflytande på det vardagliga undervisningsarbetets inriktning, inträdesprövningarna på förberedelserna till arbetet i den högre skolan, avgångsexamina på arbetet i denna senare. Det torde få anses ligga i sakens natur, att ett undanröjande av detta »tryck» nedifrån och uppifrån skulle hava en i många hänseenden gynnsam inverkan på skolarbetet. Och så långt torde alla vara eniga, att en rationell anordning av eventuella *prövningar och examina* är av vital betydelse för skolan i dess helhet. En felaktig inriktning av desamma kan med lätthet grusa alla förhoppningar på ett genomfört förnuftigt arbetssätt och omintetgöra alla bemödanden i sådan riktning.

Skulle jag uteslutande följa mina personliga sympatier i denna fråga, måste jag tillstå, att jag närmast är benägen att i princip ansluta mig till

den ganska vitt utbredda mening, som i examensväsendet över huvud ser ett hinder för ett realiserande i full utsträckning av arbetsskolans principer. Men jag inser fullväl, att en sådan ståndpunkt, åtminstone under nuvarande förhållanden, skulle kunna betecknas såsom verklighetsfrämmande. Fördenskull ämnar jag icke heller ifrågasätta någon principiell brytning med vad som hittills gällt. Av praktiska skäl är det otvivelaktigt av nöden att medelst provningar konstatera, att de som önska deltaga i en högre skolas undervisning visa sig besitta därför erforderliga förutsättningar. Och av samma grunder lär man vara hänvisad att tillse, att tillräckliga garantier skapas för att även de, som lämna skolan och utträda i livet, det må nu ske efter avslutad realskolekurs eller efter genomgång av gymnasiet, i det väsentliga fylla de krav, som skolan ställer. Men jag önskar än en gång understryka, att det ligger stor vikt uppå att för provningar och examina väljas sådana former, att resultatet kan bli så möjligast rättvisande. Och provningsformerna måste tillika naturligt ansluta sig till det arbetsätt, som bör vara normerande för de skilda skolorna.

Jag får i det följande anledning uttala mig om olika hithörande frågor och skall här, utöver det redan anförda, begränsa mig att erinra, att skolkommissionen framlagt utförliga planer för real- och studentexamens omläggning, vilka i princip äsyfta att tillgodose nyss angivna grundläggande krav. Därjämte har kommissionen uppdragit nya linjer för inträdesprovningen till realskolan samt föreslagit anordnandet av en särskild inträdesprovning även till gymnasiet.

Kring dessa förslag har visserligen utspunnit sig ett vidlyftigt meningsutbyte. Såvitt jag kunnat finna hava emellertid såväl vid den granskning, som ägnats kommissionsförslaget av skolöverstyrelsen och av generaldirektör Bergqvist som ock vid den ingående provning, som alla hithörande frågor varit underkastade från de skolsakkunnigas sida, de uppställda grundsatserna för det framtida provnings- och examensförfarandet icke lämnat rum för mera allvarliga erinringar, om jag bortser från den ifrågasatta nya inträdesprovningen till gymnasiet.

Med hänsyn härtill synes det mig icke omöjligt att uppnå en väl avvägd anpassning av provnings- och examensförfarandet efter det reviderade arbetssättets fordringar. Till spörsmålet om provningarnas omfattning och läggning återkommer jag i det följande.

Fysisk
fostran.

I det föregående har jag framhållit, att vid den förestående omläggningen av skolarbetet, spörsmålet om ett bättre tillgodoseende av den fysiska fostran måste träda i förgrunden. Åt denna angelägenhet har också under olika stadier av det förberedande utredningsarbetet ägnats stor uppmärksamhet. Jag har förut lämnat en redogörelse för vad som härut-

innan framkommit och kan därför nu begränsa mig till några allmänna erinringar.

Det synes mig till en början klart uppvisat, att en icke alltför knappt tillmätt tid bör anslås åt den fysiska fostran. De timantal, som de skolsakkunniga i sådant avseende förordat, torde icke utan starkt tvingande skäl böra underskridas. Ävenså är jag ense med dem, som gjort gällande, att gymnastiken bör kompletteras med sund idrott och ordnad lek. För att även i yttre avseende markera denna jämkning i den traditionella gymnastikundervisningens innehåll, anser jag det följaktligen välbetänkt att rubricera ämnet gymnastik med lek och idrott.

Skolkommissionen har vidare förordat en begränsning av gymnastikavdelningarnas storlek till omkring 60 lärjungar eller två klassavdelningar. Samma ståndpunkt har sedermera i huvudsak förfäktats av de särskilt tillkallade sakkunniga för utredning av frågan om gymnastiska centralinstitutets verksamhet, vilkas betänkande är dagtecknat den 12 augusti 1926. I princip synes intet vara att erinra mot berörda begränsning. Då emellertid genom beslut av 1925 års riksdag ett stort steg i den angivna riktningen tagits, i det att gymnastikavdelningarnas storlek nedbringats till 80 lärjungar och ifrågavarande angelägenhet i övrigt är nära förknippad med nämnda sakkunnigförslag, torde frågan utan större olägenhet kunna tills vidare anstå.

Till ytterligare stärkande av den fysiska fostrans ställning vid våra läroanstalter, har skolkommissionen ifrågasatt en anordning med halvdagsledighet för friluftsliv varje vecka. Detta uppslag har föranlett vissa meningsmotsättningar, i stort sett avseende mindre saken i sig själv än det sätt, på vilket syftet ansetts kunna förverkligas. Skolkommissionen har förutsatt att en halv dag efter frukostlovet en gång i veckan, i regeln lördag, skulle lämnas fri från lektioner och anslås till idrottsövningar, utflykter samt excursionser. Idrottsledigheten skulle alltså bindas vid viss bestämd veckodag. Häremot har såväl av skolöverstyrelsen och generaldirektör Bergqvist som av de skolsakkunniga gjorts starka invändningar. Man har bl. a. påpekat de betydande praktiska och organisatoriska svårigheter samt hygieniska olägenheter, som ur många synpunkter inställa sig mot en dylik anordning. För min del är jag övertygad därom, att det icke vore lyckligt att i princip fastläsa den ifrågavarande idrottsledigheten vid en bestämd veckodag. I ett land med så växlande klimatförhållanden som vårt, skulle det säkerligen motverka hela syftet med anordningen, om man valde en sådan form för dess förverkligande. Därtill komma de från åtskilliga håll anförda vanskigheterna att under nuvarande förhållanden finna tillräckligt många kvalificerade ledare av lärjungarnas idrottsutflykter, framförallt vid de större läroverken. På dessa grunder måste jag ställa mig avvisande mot förslaget i nu berörda omfattning. Däremot synas mig de skolsakkunniga hava åt

anordningen givit en utformning, som avlägsnar de nämnda betänkligheterna. Enligt denna skulle under varje läsår de sedvanliga lektionerna kunna inställas sammanlagt högst 20 läsdagar. Av dessa skulle omkring 10 användas till av skolan ordnade och ledda sysselsättningar i det fria, såsom idrottsövningar, längre vandringar, biologiska exkursioner och andra studieutflykter, friluftsarbete och dylikt, medan under de övriga dagarna skulle givas fritt lov. I flertalet fall borde ledigheten omfatta en halv dag, men hel dag, då densamma avsåge längre exkursioner eller utflykter.

För bedömande av innebörden av det sålunda modifierade förslaget torde här till ytterligare den upplysningen böra fogas, att nu gällande läroverksstadga föreskriver, att ledighet skall lämnas från undervisningen minst fyra, högst sex dagar under läsåret. De skolsakkunniga beräkna alltså för det nya ändamålet en utökning av ifrågavarande möjligheter med högst 16, lägst 14 dagar. Av dessa skulle dock endast omkring 10 disponeras för tillgodoseende av det syfte, som betingat anordningen, vadan förslaget i realiteten innebär en icke närmare motiverad utökning av rätten att inställa det ordinarie skolarbetet med omkring fyra dagar. Till en sådan utökning synas mig skäl så mycket mindre vara för handen, som redan under nuvarande förhållanden någon del av de medgivna lovdagarna oftast torde hava tagits i anspråk just för främjande av ungdomens idrottsintressen. Då läsåret effektivt omfattar omkring 36 veckor, skulle enligt kommissionsförslaget lika många halvdagar eller ungefär 18 hela dagar anslås till friluftsledigheten, och de skolsakkunnigas ståndpunkt innebär sålunda en rätt avsevärd inknappning av den av kommissionen åt friluftsliv anslagna tiden. På samma gång jag, såsom redan antytts, är benägen godtaga både de skolsakkunnigas princip och deras förslag att lektionerna under sammanlagt högst 20 läsdagar av året skulle kunna inställas, anser jag skäl saknas till en så betydande inknappning av den rena idrottsledighetens omfattning. För min del anser jag det lämpligare, att det vanliga skolarbetet under högst 20 dagar av läsåret finge inställas, och att av dessa minst 15 dagar fastställdes skola disponeras för främjandet av idrottsliv och friluftsverksamhet.

Ytterligare vill jag uttala, att jag finner det självklart, att, i nära överensstämmelse med vad som redan i § 99 av gällande stadga för rikets folkskoleseminarier är föreskrivet, samtliga lärare skola vara skyldiga att medverka vid ledningen av de nämnda utflykterna i idrottsligt eller annat syfte. Under sådana förhållanden torde förslagets realiserande icke heller komma att medföra särskilda kostnader. Vad slutligen angår frågan om lärjungarnas ställning till de ifrågavarande utflykterna, kan jag inskränka mig att framhålla, att under meningsutbytet de starkaste skälen synas mig hava anförts för den ståndpunkten att deltagandet bör vara obligatoriskt för samtliga lärjungar. Slutligen torde jag böra tillägga, att genom den anordning,

jag här ansett mig böra föreslå, anledning saknas att ifrågasätta någon förändring av lektionernas eller rasternas längd.

Den nyorientering i skolarbetet, vars huvudkonturer jag nu uppdragit, bör alltså, enligt min mening, gå ut på att i största möjliga utsträckning inrikta den högre skolans verksamhet i enlighet med arbetsskolans ledande grundsatser. För att röja väg för behöfelig revision i fråga om såväl mål som medel har jag ansett mig böra föreslå olika åtgärder, som kunna vara ägnade att stödja en utveckling i den nämnda riktningen, främst åsyftande en ökad samling i skolarbetet. Jag har sålunda ifrågasatt vidsträckt tillämpning av koncentrationsprincipen i studierna å skilda skolstadier. Därjämte har jag förutsatt en grundlig stoffsovrning avsedd att komma till uttryck i de undervisningsplaner, som framdeles skola fastställas, samt en kritisk granskning ur enahanda synpunkter av de vid undervisningen använda läroböckerna.

Sammanfattning.

En annan grupp av åtgärder, som upptages i mitt förslag, avser att bereda handens arbete vidgat utrymme på läsordningen. I detta syfte har jag funnit mig böra föreslå, dels att de naturvetenskapliga ämnenas laborationer erhålla obligatorisk karaktär, dels att i realskolan och mellanskolan manlig och kvinnlig slöjd, »praktiskt arbete» samt hushållsgöromål bliva obligatoriska ämnen.

Slutligen ingår i planen för det framtida skolarbetets ordnande, att undervisningssättet i det hela omlägges så, att självverksamheten såväl vid kunskapsinhämtandet som vid redovisandet därav städse må i större utsträckning än nu komma i tillämpning. Med hänsyn till den stora betydelse, som särskilt i detta avseende måste tillkomma lärarpersonligheten, har jag ansett nödvändigt, att den blivande läraren under sin utbildning erhåller erforderlig pedagogisk-psykologisk skolning samt göres förtrogen med arbetet inom olika skolformer, ävensom att ökad rörelsefrihet tillerkännes den enskilde läraren. Denna synpunkt har jag velat tillgodose bl. a. därigenom, att undervisningsplanerna för framtiden göras mindre bindande och uttryckligen angivas tjäna till huvudsaklig ledning samt i övrigt erhålla en i viss mån annan läggning än nu. Till förekommande av att provningar och examina genom det tryck, som de lätteligen utöva, skola ställa sig hindrande i vägen för arbetets omläggning i den önskade riktningen, har jag tillika för avsikt att föreslå sådan ändring i formerna för provningars och examinas anordnande, att de naturligt ansluta sig till det arbetssätt, som bör vara normerande för de skilda skolformerna.

Beträffande tillgodoseendet av lärjungarnas fysiska fostran i den framtida skolorganisationen innebär det framställda förslaget, att arbetsbelastningen skall omsorgsfullt avvägas efter lärjungarnas utveckling och förmåga. Jag har ock ansett mig böra tillmötesgå kravet på att idrotten och leken må erhålla vidgat utrymme vid lärjungarnas fysiska utbildning genom att före-

slå, att i samtliga offentliga högre skolor bestämd tid under läsåret anslås åt friluftsliv.

Till främjande av önskvärd individuell handledning av lärjungarna har jag vidare föreslagit, att klassavdelningarnas storlek successivt begränsas, ävensom att ökade möjligheter må beredas att uppdelning vid undervisningen i vissa läroämnen.

III. Läroverket och folkskolan.

Diskussionen om »enhet och medborgerlighet» inom undervisningsväsendet går i vårt land tillbaka till en tid, då folkbildningen inom skilda landsdelar var skäligen ojämn och grunden till en obligatorisk folkskola ännu icke hunnit läggas. *Anders Fryxells* lilla skrift »Förslag till enhet och medborgerlighet i de allmänna undervisningsverken», offentliggjord 1823, blev dock utgångspunkten för de kommande årtiondenas livliga meningsutbyte om den högre skolans organisatoriska gestaltning, ett meningsutbyte som efter hand vidgade sig till att omfatta förhållandet mellan folkskolan och läroverket i allmänhet. I vad denna strid avsåg kravet på »medborgerlighet», torde den kunna sägas hava blivit förd till slut genom 1904 års läroverksreform. Därmed var alltså den ena sidan av det ursprungliga programmet bliven verklighet.

Enhetssynpunkten gjorde sig påmint redan vid de omfattande utredningsarbeten, som ålåg 1825 års stora uppfostringskommitté. I *C. A. Agardh* erhöll enhetsskolan, i detta ords nuvarande mening, sin måhända förste förkunnare. Vid hans sida slöto under det följande årtiondet upp några av samtidens ledande kulturpersonligheter, *Johan Olof Wallin* och *Erik Gustaf Geijer*. Från delvis andra utgångspunkter hävdade *Torsten Rudenschöld* vid mitten av 1800-talet den grundläggande betydelsen av folkskolan såsom nationens gemensamma barndomsskola.

Redan under 1860-talet, innan ännu den obligatoriska folkskolan hunnit fullt genomföras, spårar man de första återverkningarna av dessa brytningar inom riksdagen. Från upplysningsvänligt bondehåll, *Jonas Andersson* i Häckenäs, yrkades nämligen i motion vid 1862—1863 års riksdag, att elementarläroverkets två lägsta klasser måtte avskiljas från detta och förläggas till folkskolan. Uppehållandet av olika skolor för särskilda folkklasser kunde visserligen förefalla ståndsfordomarna behagligt men svårigen försvaras med hänsyn till de förändrade förhållandena inom samhället. Fem år senare krävde en annan motionär, läroverksrektorn *P. A. Siljeström*, att folkskolan borde bliva en för alla klasser gemensam bottenkola. Visserligen ledde dessa yrkanden icke till åsyftat resultat, men blott ett år senare hemställde riksdagen i anledning av motionsvis framställt förslag, att Kungl. Maj:t måtte taga i övervägande, om icke första klassen vid de allmänna läroverken kunde indragas. Genom kungörelse den 10 mars 1869 meddelade Kungl. Maj:t föreskrift med den av riksdagen önskade innebörden.

Strävandena att successivt realisera enhetsskoleprogrammet genom läro-

Utvecklingslinjer.

Tidigare enhetsskolesträvanden.

Striden om läroverkets avgränsning nedåt.

verkskursens förkortande fullföljdes under den följande tiden målmedvetet inom riksdagens andra kammare, men mötte ett bestämt motstånd inom första kammaren. Från 1881 till 1904 har andra kammaren vid fyra olika tillfällen, påkallat åtgärder för omedelbar indragning av läroverkets första klass. Den enda positiva vinsten av dessa meningsyttringar var att i enlighet med en av 1894 års riksdag avlåten skrivelse Kungl. Maj:t bestämde, att inträdesfordringarna till läroverkets första klass skulle ansluta sig till de kurser, som enligt gällande normalplan genomginges i första klassen av fast folkskola litt. A. Därmed hade omsider folkskolan och läroverket erhållit en bestämd anknytningspunkt.

Frågan om den nuvarande första klassens indragning inställde sig jämväl i samband med 1904 års läroverksreform. Även i den begränsade utformning, vari enhetsskolekravet vid denna tid framträdde, avvisades det emellertid av såväl de år 1898 tillkallade sakkunniga som 1899 års läroverkskommitté. Kommitténs hållning bestämdes dock icke av principiella betänkligheter. Lika visst som folkskolans och läroverkets lärjungar en gång måste åtskiljas för att få olika utbildning, lika säkert vore, säger kommittén, att de intill ett visst stadium utan skada kunde undervisas tillsammans. Var punkten för skilsmässan lämpligast borde förläggas, vore en pedagogisk erfarenhetsfråga, som till största delen måste bero på ifrågavarande skolors art och utveckling. Ur organisatorisk synpunkt låte det sig mycket väl tänka, att folkskolans anknytningspunkt till läroverket ryckte ett år högre upp, så att övergången kunde ske från andra klassen av den bäst utrustade folkskolan till realskolans andra klass. Avgörande borde härvid vara, huruvida en indragning av första klassen, med bibehållande av realskolans slutmål i olika ämnen, kunde genomföras utan alltför kännbara olägenheter för läroverken och för folkskolan. Folkskolans bristfälliga utveckling, liksom ock de erfarenheter, vilka vunnits genom grannländernas åtgärder i samma avseende, syntes innebära en stark maning att i fråga om inskränkningen av läroverkens lägsta stadium gå till väga med varsamhet. Emellertid betonade kommittén samtidigt, att den ansåge det icke olämpligt, att försök med första klassens indragning anställas å orter, där kommunerna därtill befinnas villiga och folkskolan är väl utvecklad». Den framställning, som, i huvudsaklig avslutning till kommittéförslaget, av Kungl. Maj:t avläts till 1904 års riksdag, intog i nu berörda hänseende samma ställning som kommittén. Föredragande departementschefen motsatte sig på de av kommittén angivna skäl första klassens indragning men sade sig icke hava något att invända mot tanken, att försök i sådant syfte måtte få anställas å sådana orter, där kommunerna så önskade och folkskolan vore väl utvecklad. Ett stort antal ledamöter av andra kammaren hävdade emellertid i motion det gamla kravet på första klassens indragning, men detta yrkande, som avstyrkts av det särskilda utskott, till vilket propositionen i läroverksfrågan hänvisats, lyckades icke ens inom andra kammaren vinna majoritet.

Enhetsskolesträvandena hade emellertid redan åtskillig tid före riksdagens avgörande beslut i läroverksfrågan sökt sig fram också utefter en annan väg. År 1883 framträdde *Fridtjuv Berg* med sin märkliga skrift »Folkskolan såsom bottenskola» och gav däri en klar och målmedveten formulering åt enhetsskoleprogrammet av den innebörd, som det alltsedan dess bibehållit. För Berg stod såsom folkskolans mål att utgöra en för alla samhällsklasser gemensam barndomsskola. Det torde gälla, att i Bergs hela offentliga verksamhet, både som ledare inom folkskolevärlden under ett långt skede och som politiker, den i programskriften hävdade ståndpunkten blev avgörande. Omedelbart efter sitt inträde i aktiv politik framställde Berg tillsammans med *Emil Hammarlund* i motion vid 1892 års riksdag förslag om inrättande av särskilda 3-åriga läroanstalter, »mellanskolor», vilka skulle meddela allmän medborgerlig bildning åt de lärjungar, som kunde fortsätta sin skolgång utöver den egentliga folkskoleåldern, men som vid konfirmationsåldern måste lämna skolan för att övergå till praktiska levnadsbanor. Att motionen äsyftade att förbereda ett realiserande av bottenskoleprogrammet, därom torde ingen tvekan kunna råda. »Måhända», heter det, »skall man i en framtid, då mellanskolan vunnit tillbörlig utveckling, taga steget fullt ut här — liksom på sina ställen i utlandet — och låta *henne* bilda grundvalen för gymnasiet.»

Motionen föranledde då ingen riksdagens åtgärd. Yrkandet förnyades emellertid följande år, då läroverksfrågan i viss utsträckning gjorts till föremål för framställning från Kungl. Maj:t, och förklarade nu statsutskottet uppslaget »förtjänt av synnerlig uppmärksamhet». Utskottets majoritet förordade jämväl en skrivelse med begäran, att Kungl. Maj:t täcktes taga i övervägande, huruvida icke flertalet av småläroverken skulle kunna indragas och ersättas av läroanstalter, liknande de av motionärerna föreslagna. Denna hemställan bifölls av andra kammaren, medan första kammaren ställde sig på propositionens ståndpunkt, vadan frågan även denna gång förfallit.

Tanken på att i mellanskolan förverkliga enhetsskolans grundsats lät sig emellertid i längden icke avvisa. Redan tidigare hade bottenskolekravets anhängare vänt sig emot att staten lämnade understöd till privatskolor för lärjungar på folkskolans stadium, främst de lägre samskolor, som uppstått i åtskilliga mindre samhällen. Vid 1902 års riksdag kom denna mening till uttryck i anledning av förslag om höjning av statsanslaget till enskilda läroanstalter och torde hava föranlett riksdagens beslut, att understöd från nämnda anslag ej finge utgå till andra samskolor än dem, som redan vore i åtnjutande av understöd från detsamma. Frågan om förhöjt understöd åt privatläroverken aktualiserades vid 1907 års riksdag. Kungl. Maj:ts i ärendet framställda förslag vann visserligen riksdagens bifall, men riksdagen begärde samtidigt förslag till gemensam plan för fördelningen och användningen av anslagen till enskilda läroanstalter. I samband med framläggande för riksdagen av ett i nämnda hänseende utarbetat förslag upptog Kungl.

Maj:t i framställning till 1908 års riksdag jämväl frågan om upprättande av läroanstalter, vilka, omfattande blott klasser utöver den egentliga folkskolan, skulle föra lärjungarna fram till samma bildningsmål som statens realskolor och i synnerhet för mindre samhällen tillgodose behovet av läroanstalter, vilka meddelade en allmänbildning, gående utöver folkskolans mått. Enär Kungl. Maj:ts ifrågavarande framställning kom riksdagen tillhanda vid en så sen tidpunkt, att riksdagen icke ansåg sig äga möjlighet att ingå i prövning av densamma, föranledde propositionen ingen åtgärd. Förslaget återkom emellertid uti huvudsakligen oförändrat skick vid 1909 års riksdag och vann denna gång med vissa jämkningar riksdagens bifall. Därmed blev den 4-klassiga kommunala mellanskolan verklighet. Det mångåriga kravet att den obligatoriska folkskolan skulle utgöra grundval för den högre undervisningen hade genom detta beslut blivit partiellt förverkligat. Det torde ock vara förtjänt av att framhållas, att de nya grunder för privatläroverkens understödjande, vilka samtidigt godkändes av riksdagen, medförde i detta sammanhang betydelsefulla förändringar. Direkt statsunderstöd till högre flickskola skulle sålunda utgå allenast till klasser utöver folkskolans stadium. Och vad angår understöd till de lägre samskolorna, varom kamrarna år 1909 stannade i skiljaktiga beslut, fastställde följande års riksdag, att dessa skolor endast intill utgången av år 1920 skulle kunna komma i åtnjutande av understöd från anslaget till enskilda mellanskolor. Efter utgången av den angivna övergångstiden skulle skolorna alltså för att bli berättigade till statsunderstöd ombildas till mellanskolor, byggande på avslutad folkskola.

Andra åtgärder berörande förhållandet mellan folkskola och läroverk.

I nu förevarande sammanhang torde icke böra förbigås, att vid 1908 års riksdag motion av friherre A. T. Adelswärd förelåg under yrkande, att folkskolan måtte göras till den första och allmänna avdelningen eller botten-skolan inom undervisningsväsendet. På grund av bl. a. Kungl. Maj:ts nyssberörda framställning föranledde motionen emellertid ingen andra kam-marens åtgärd.

Ytterligare synes det förtjänt att framhållas, att under tiden efter 1904 riksdagen avböjt att medverka till upprättande av nya allmänna läroverk under åberopande av en förutsatt revision av läroverksfrågan. Tillika har 1925 års riksdag, vid fastställande av ändrade villkor rörande statsunderstöd till privatläroverk, starkt kringskurit tidigare för dessa läroverk förefintliga möjligheter att komma i åtnjutande av indirekt statsunderstöd till de s. k. förberedande klasserna, motsvarande folkskolans klasser 1—3.

De praktiska skolorna och folkskolan.

I min förut meddelade redogörelse har jag hittills lämnat å sido de överbbyggnader på folkskolan, som kring mitten av förra århundradet kommo till stånd i fortsättningsskolan och särskilt i den högre folkskolan, den senare skolformen upprättad på grund av beslut av 1856—1858 års riksdag.

Den högre folkskolans förhållanden hava sedermera vid flera tillfällen varit föremål för omläggning. Jag anser mig icke här kunna inlåta mig på hit-hörande angelägenheter i vidare mån än att jag erinrar därom, att den under åtskillig tid svävande frågan om olika praktiska utbildningsanstalters organisation erhöll sin lösning genom beslut av 1918 års lagtima riksdag. I enlighet med Kungl. Maj:ts framställning tillrättalades då i ett sammanhang skilda praktiska utbildningsvägar genom nyorganisation främst av fortsättningskolan, den högre folkskolan samt de tekniska läroverken. I nu förevarande sammanhang torde särskilt förtjäna uppmärksammas, att den högre folkskolan erhöll en delvis ny gestaltning, bl. a. genom anordnande av olika typer av yrkesbestämda högre folkskolor, vilka ställts i direkt anslutning till den obligatoriska folkskolekursen. Beträffande den principiella innebörden av 1918 års beslut om de praktiska ungdomsskolornas allmänna anordning kan jag här inskränka mig till att fastslå, att genom detsamma den sexåriga folkskolan blev grundvalen för de praktiska skolorna. Det förverkligade alltså enhetsskolan inom ett viktigt område av vårt lands undervisningsväsen.

Enligt den organisation, som jämlikt 1904 års riksdags beslut tillkommer *Nuvarande förhållanden.* rikets allmänna läroverk, ansluta dessa till folkskolans tredje klass, och hava inträdesfordringarna till läroverkets första klass genom kungl. kungörelse den 15 april 1921 fastställts i överensstämmelse med de kurser, som genomgås i de tre lägre klasserna av folkskolans A-form.

Statens realskolor, vilkas antal sedan år 1905 icke ökats, äro för närvarande tillsammans 77, av vilka 38 ingå som lägre avdelning i högre allmänna läroverk, 21 äro fristående gosskolor och 18 fristående samskolor. Antalet lärjungar i dessa läroanstalter utgjorde höstterminen 1926 28,565, därav på realskolestadiet vid de högre läroverken 12,082, vid realskolorna för gossar 5,581 och vid statssamskolorna 1,543 gossar och 1,421 flickor, tillsammans 2,964.

Den *kommunala mellanskolan* utgör, såsom nyss angivits, en 4-klassig skola, vilken har till ändamål att bereda lärjungar, som genomgått folkskola, anordnad enligt A-formen i gällande undervisningsplan och omfattande minst sexårig lärokurs, eller på annat sätt vunnit motsvarande kunskaper, tillfälle att inhämta den allmänt medborgerliga bildning, som vitsordas genom realskolexamen. Inträdesfordringarna äro jämlikt stadgan för kommunala mellanskolor den 19 november 1918 fastställda att omfatta det kunskapsmått, som inhämtas vid genomgång av minst fyra årsklasser av egentlig folkskola av A-formen.

Antalet kommunala mellanskolor har alltsedan 1910 befunnit sig i rask ökning. Medan sagda antal vid början av år 1910 utgjorde 2, uppgick det år 1915 till 30, år 1920 till 52, år 1925 till 81, samt den 1 januari 1927 till 87. De kommunala mellanskolorna voro alltså vid början av detta år 10

flera än de allmänna läroverken. Jämsides med antalet skolor har givetvis även lärjungantalet avsevärt ökats. År 1910 uppgick antalet lärjungar till 131 gossar och 46 flickor, tillsammans 177, år 1915 till 1,125 gossar och 1,029 flickor, tillsammans 2,154, år 1920 till 2,631 gossar och 2,701 flickor, tillsammans 5,332, år 1925 till 4,551 gossar och 4,810 flickor, tillsammans 9,361, samt höstterminen 1926 (i 87 skolor) till 4,716 gossar och 5,164 flickor, tillsammans 9,880.

Statens normalskola för flickor utgör en åttaklassig läroanstalt, förbunden med en treklassig förberedande skola, och tjänstgör såsom övningsskola för högre lärarinneseminariet.

Den privata *högre flickskolan* är organiserad enligt samma plan som normalskolan. I de flesta fall äro i anslutning till dessa skolor anordnade tre förberedande klasser; då sådana klasser saknas, ansluter sig flickskolan till folkskolans tredje klass, i likhet med de allmänna läroverken. Vid en av dessa skolor finnes anordnad en särskild linje, som, utgående från skolans fjärde klass, med treårig lärokurs leder till realskoleexamen, vid en annan en dylik linje, vilkens lärjungar efter 3-årig flickskolkurs kunna på ytterligare 4 år avlägga nämnda examen. Till flera flickskolor äro dessutom gymnasier anknutna.

Antalet privata högre flickskolor med normalskolekompetens utgjorde den 1 januari 1927 82. Lärjungantalet i dessa uppgick höstterminen 1926 till 26,323, av vilka i de förberedande klasserna 5,695 (av dessa 1,766 gossar).

Ytterligare torde böra omnämnas, att ett antal av 15 privata *högre goss- och samskolor* av växlande organisation och med anknytningen till folkskolan ordnad enligt olika grunder åtnjuta statsunderstöd. I sistnämnda avseende torde beträffande flertalet gälla, att denna i de få fall, då förberedande klasser saknas, är anordnad på sätt om de allmänna läroverken är stadgat. Lärjungantalet utgjorde höstterminen 1926 5,289 (3,428 gossar och 1,861 flickor).

Till gruppen privatläroverk hänföras också de *enskilda mellanskolorna*, vilka, byggande på avslutad folkskola, omfatta minst fyra årsklasser och hava realskoleexamen såsom mål. Statsunderstöd utgår till 5 sådana skolor med ett lärjungantal av 714 (319 gossar och 395 flickor).

Föreliggande utredningar och yttranden: I min inledningsvis lämnade redogörelse för innebörden av skolkommisionens organisationsförslag har jag redan omnämnt, att detsamma innebär ett konsekvent tillämpande av bottenkoleprincipen. Såväl realskolan och flickskolan som lyceet skulle nämligen bygga på den allmänna sexåriga folkskolan.

Skolkommis-
sionen.

Kommissionens ifrågavarande förslag grundas på en ingående undersökning av frågan om skolformernas inbördes förhållande (Bet. I: 1 sid. 3—84), därvid kommissionen särskilt granskat skälen för bibehållande av ett parallelskolesystem — kommissionen förstår härmed ett skolsystem, som innesluter parallella skolor för barnaålderns stadium.

Till en början uppehåller sig kommissionen vid detta systems betydelse ur undervisningssynpunkt (sid. 26 ff.). Med stöd av bl. a. de erfarenheter, som föreligga från den kommunala mellanskolan, hävdar kommissionen, att ett bibehållande av sagda system icke kan anses påkallat med hänsyn till fyllande av realskolans eller gymnasiets allmänna bildningsmål. Verkställda undersökningar hade nämligen ådagalagt, att examensresultaten vid mellanskolorna vore icke blott fullt jämförliga med utan något överlägsna de allmänna läroverkens och privatläroverkens. Likaledes hade det kunnat konstateras, att de lärjungar, som från mellanskola vunnit inträde å gymnasium, i allmänhet förmått tillgodogöra sig undervisningen där likaväl som de lärjungar, vilka erhållit sin grundläggande utbildning i en statens realskola, och detta icke minst i främmande språk. Icke heller med hänsyn till undervisningsarbetets bedrivande kunde parallellskolesystemet anses erbjuda sådana fördelar, att man av denna anledning borde ifrågasätta dess bibehållande.

Kommissionen avhandlar vidare frågan om enhetsskolans förment skadliga inverkan på den lägre skolans arbete. Farhågorna i detta avseende kunde undanröjas därigenom, att det bestämt fastsloges, att grundvalen för varje skolorganisation måste vara, att en lägre skolform icke genom tryck ovanifrån finge sin egentliga och självständiga uppgift förändrad eller försvårad. De olika skolformernas anknytning till varandra borde sålunda ske med omsorgsfull anpassning av undervisningen i den högre skolformen till det kunskapsmätt, som av lärjungarna inhämtats i den lägre.

Åt spørsmålet om folkskolans kompetens såsom bottenskola ägnar kommissionen särskild uppmärksamhet (sid. 44 ff.) och påvisar denna skolas betydande organisatoriska utveckling från 1880-talets början. Såväl detta faktum som den försiggående omläggningen av folkskolans inre arbete och den förbättrade lärarutbildningen ansåges utgöra erforderliga garantier för folkskolans duglighet såsom bottenskola, under förutsättning dock att övergångstiden, inom vilken den nya ordningen skulle vara genomförd, fastställdes under behörigt hänsynstagande till de å varje ort rådande förhållandena.

Icke heller ur uppfostringssynpunkt funne kommissionen hinder möta för parallellskolesystemets avskaffande.

Sin granskning av parallellskolesystemets fördelar och nackdelar avslutar kommissionen med en detaljerad undersökning av det till stöd för ett fortsatt bibehållande av detsamma anförda skälet, att enhetsskolan skulle föranleda en onödigt och skadlig förlängning av studietiden. Kommissionen erkänner, att en förlängning av skoltiden, rent teoretiskt beräknat, måste bli en följd av enhetsskolesystemets införande. Vägen till studentexamen från folkskolans första klass över realskolan och gymnasiet krävde nu en tid av 12 år. Vid en organisation med sexårig folkskola och, såsom kommissionen tänkte sig, sjuårig läroverkskurs skulle studentexamen kunna uppnås först efter 13 års skolestudier. Genomsnittsåldern för studentexamens avläggande skulle sålunda komma att höjas från något över 19 till i medeltal något över 20 år. Vad som härvid stode som en teoretisk beräkning ansåges dock i verkligheten komma att i ej ringa mån lida inskränkning. Det starkare urval av lärjungarna, som enhetsskolesystemet förutsatte såväl till realskolan som särskilt till gymnasiet, kunde förväntas inverka i sådan riktning, att den genomsnittliga åldersstegringen skulle kunna ej oväsentligt

nedbringas. En sådan uppfattning erhöile ett viktigt stöd i faktiskt bestående förhållanden.

En undersökning av genomsnittsåldern hos de vid högre läroverk, realskolor, statssamskolor och kommunala mellanskolor under åren 1910—1919 godkända realskoleabiturienterna utvisade, att sagda medelålder vid mellanskolorna understigit eller endast helt obetydligt överstigit medelåldern hos läroverkens examinander. I genomsnitt under nämnda tioårsperiod hade mellanskolornas lärjungar varit 0,05 år yngre än läroverkens. En detaljgranskning gäve vidare vid handen, att i genomsnitt mellanskolornas gossar konstant vore yngre än de högre läroverkens men något äldre (0,06 år) än realskolornas och samskolornas och att mellanskolornas kvinnliga lärjungar vid examens avläggande vore äldre än samskolornas flickor (0,29 år). Vid studentexamen hade medelåldern hos de från de allmänna läroverken utexaminerade lärjungarna under samma tioårsperiod varit i det allra närmaste konstant, i genomsnitt 19,37 år.

I en på enhetsskolans grund vilande läroverksorganisation skulle studentexamen i regel uppnås efter tre års ytterligare studier från tidpunkten för realskolexamens avläggande. Medelåldern vid studentexamen för gossar och flickor beräknades komma att utgöra $19\frac{3}{4}$ år eller omkring 0,4 år högre än den nu vid läroverken för de manliga examinanderna förefintliga. De från enskilda skolor utgångna kvinnliga examinanderna hade i medeltal varit något äldre än läroverkens lärjungar eller 19,69 år, vadan för deras del åldersförhöjningen kunde beräknas uppgå allenast till 0,1 år. Till komplettering av denna sin undersökning lämnar kommissionen en redogörelse för den verkliga och den beräknade fördelningen av abiturienterna på åldersgrupper. För det dåvarande gällde ifråga om de manliga studenterna vid de allmänna läroverken, att 21 procent fyllde 18 år det kalenderår, under vilket de blevo studenter, 38 procent 19 år, 25 procent 20 år och 10 procent 21 år. Mot dessa tal beräknades vid enhetsskoleorganisation svara procenttalen 8, 30, 42 och 15 för respektive åldersår. Beträffande de kvinnliga studenterna skulle mot då gällande procenttal 12, 36, 33 och 13 för respektive åldersår 18, 19, 20 och 21 kunna motses procenttalen 9, 27, 44 och 16. För de manliga lärjungarnas del kunde således förutses en förskjutning uppåt, starkast framträdande beträffande den grupp, som nu avlade studentexamen i 18-årsåldern. I fråga om de kvinnliga studenterna vore förskjutningen mindre framträdande och mest utpräglad beträffande 19- och 20-årsgrupperna.

Med hänsyn till den ogynnsamma inverkan, som de högre allmänna läroverkens ålderstal utövade på de ifrågavarande genomsnittssiffrorna, hade kommissionen företagit en särskild jämförande undersökning av ålderstalen vid statssamskolorna och mellanskolorna, vilka läroanstalter arbetade under mycket likartade yttre förhållanden, bortsett från den avvikande anknytningen till folkskolan. I samskolans tredje och mellanskolans första klass förefunnes en åldersskillnad till samskolans förmån på 0,3 år. Vid realskolexamen vore differensen för gossarna 0,06 år, för flickorna 0,29 år till samskolans förmån. Detta härrörde sannolikt av en starkare avgång från samskolans femte klass till gymnasiet och man borde därför främst hålla sig till den beträffande flickorna påvisbara åldersskillnaden. På grund härav uppskattade kommissionen den åldersförskjutning uppåt, som skulle kunna föranledas av en enhetsskoleorganisation, till omkring 0,3 år.

I medvetandet om, att det förda resonemanget byggde på abstrakta medel-

tal, hade kommissionen jämväl sökt för sig närmare klargöra, huru förhållandena i antydda avseenden skulle komma att gestalta sig i verkligheten. Kommissionen erinrar härvid, hurusom ganska avsevärda avvikelser från medeltalet kunde spåras vid åtskilliga läroverk, särskilt vid sådana, vilka antingen rekryterades ensidigt från läroverksstaden eller ock i större utsträckning erhöles sina lärjungar från den kringliggande landsbygden. I förra fallet tenderade lärjungarnas medelålder att understiga, i senare fallet att överstiga riksmedeltalen. Detta förhållande betingades av att landsbygdens barn hårdare drabbats av den nu bristfälligt ordnade övergången mellan folkskolan och läroverket än städernas eller rättare den del av dessa senare, som i 9-årsåldern kunnat inträda i läroverket. Inträdet i läroverket försenades för landsbygdens barn och härigenom komme medelåldern vid de läroverk, vilka mera utpräglat rekryterades från landsbygden att förskjutas uppåt. Då man tillika betänkte, att av barn i skolpliktsåldern (7—14 år) från landsbygd under år 1920 endast omkring 1,2 procent, medan från städerna 13,3 procent undervisades i de allmänna läroverken och med dem jämförliga läroanstalter, innehade tydligen städernas befolkning ett betydande försteg framför landsbygdens, då det gällde möjligheter för vidare utbildning på teoretiska studiebanor. Vad som här sagts rörande barnen från landsbygden, hade i viss grad sin tillämpning även i fråga om de stadsbarn, som utginge från ekonomiskt mindre välsituerade hem. Även i dessa fall gällde nämligen, att föräldrarna ofta läte barnen avsluta folkskolekursen, innan inträde söktes till läroverket. Det vore sålunda ej nog med att stadsbarnen i mångdubbelt rikare mått hade möjligheter att vinna högre teoretisk utbildning, den nuvarande skolorganisationen tvingade det fåtal landsbygdsbarn, liksom det begränsade antal stadsbarn ur fattigare hem, som hade tillfälle att fortsätta sin utbildning i läroverken, att påbörja och alltså även avsluta studierna i dessa vid en högre ålder än kamraterna inom stadssamhällenas burgnare kretsar.

Enhetsskolans sannolika inflytande på åldern vid slutad skolgång sammanfattas av kommissionen så, att åldern visserligen i många fall komme att bli högre för den grupp, som särskilt gynnades av den nuvarande organisationen, nämligen de lärjungar, som antingen alls icke begagnat folkskolan eller ock avgått från dennas tredje klass, men att åldern för många lärjungar skulle genom en organisk förbindelse mellan folkskola och läroverk kunna nedbringas under den nuvarande, och detta särskilt beträffande dem, vilka ett försenat utträde i livet hårdast drabbade. I betraktande härav ansåges enhetsskolan från nu förevarande synpunkt tillgodose ett socialt rättfärdighetskrav. »De barn, som utgå ur städernas välsituerade hem, få offra något av sina hittillsvarande företrädesrättigheter, medan landsbygdens och städernas fattigare barn samtidigt erhålla möjligheter att förkorta utbildningen för framtida levnadsställningar.» Det vore kommissionens övertygelse, att denna utjämning skulle befinnas vara till gagn för samhället i det hela.

Det nu anförda hade närmast avseende på de manliga lärjungarna. För de kvinnliga lärjungarnas del ansåges en enhetsskoleorganisation icke blott möjliggöra studentexamens uppnående vid i stort sett oförändrad genomsnittsålder, utan även väsentligt öka utsikterna för särskilt landsbygdens ungdom att vinna ifrågavarande bildning.

Kommissionen vore emellertid icke blind för de olägenheter, som en förlängning av studietiden i vissa fall medförde för den uppväxande ungdomen

lika väl som för föräldrarna, och erinrar i fortsättningen om de utvägar, som förefunnnes att förkorta vägen till studiemålet. Den ifrågavarande omständigheten ansåges likväl icke böra vara avgörande vid ståndpunktsantagandet till det föreliggande huvudspörsmålet. Man finge icke vid bedömandet av parallellskolesystemets företråde på denna punkt förlora ur sikte de svagheter, vilka i övrigt vidlådde detta system. Mot den anmärkta olägenheten hos enhetsskolesystemet måste ställas en motsvarande praktisk olägenhet i den nuvarande organisationen, nämligen den tidsförlust för den enskilde och det ödslande med nationella krafttillgångar, som vore den ofrånkomliga följden av att många genom det alltför tidiga valet av studieväg leddes in på en bana, vilken icke motsvarade deras anlag. Denna olägenhet förefunnnes i långt mindre grad hos enhetsskolesystemet.

Fortsättningen av sin framställning ägnar skolkommissionen åt att närmare belysa enhetsskolans vinster (Bet. I:1 s. 67 ff.). Främst låge dessa på det sociala området. Känslan av samhörighet mellan nationens alla medborgare erhöles ett bestämt uttryck därigenom, att alla samhällsmedlemmar bereddtes lika tillfälle till undervisning och uppfostran. Vikten härav stode särskilt klar inför den samhälleliga utveckling, som under de senaste åren försiggått. Det tidiga valet av studiebanan ledde till en sortering av lärjunge-materialet efter målsmännens ställning och yttre omständigheter, ägnad att bestämt motverka det sunda urvalet efter individuell utrustning. Det härvid svåraste hindret låge i det bristfälliga sätt, varpå folkskolans anslutning till läroverket vore ordnad. Svårigheterna att från folkskolans högsta klass vinna inträde i en mot åldersutvecklingen svarande klass i läroverket nödvändiggjorde så omfattande enskild undervisning, att de därmed förbundna ekonomiska uppföringarna för flertalet vore oöverkomliga eller åtminstone svåra att övervinna. Krav på undanröjande av det nämnda hindret kunde med fullaste rätt resas av dem, för vilka detsamma avsevärt begränsade möjligheten att fritt välja levnadsbana.

Kommissionen vänder sig därefter mot de farhågor, som ur social synpunkt framkommit för att enhetsskolan skulle medföra en »flykt» från det praktiska livet och en ökning av »det lärda proletariatet». I förstnämnda avseende erinras om de nya praktiska ungdomsskolornas avledande inverkan. Vad angår den befarade överproduktionen på intellektuellt utbildade krafter framhåller kommissionen, att skolorganisationens uppgift vore att å ena sidan uppfordra de för den teoretiska studievägen icke lämpade, från vilka samhällslager de än utginge, att söka sin framtid på någon annan än den teoretiska banan, och å andra sidan underlätta för alla begåvningar ur olika ekonomiska skikt att vinna erforderlig utbildning. Skolsystemets grundläggande uppgift bleve sålunda att främja ett utbyte av teoretiskt obegåvade, ekonomiskt välsituerade lärjungar mot begåvade och fattiga, att ersätta ett nu i allt för hög grad av ekonomiska omständigheter behärskat urval med ett sådant, där de individuella anlagen i största möjliga utsträckning finge fälla utslaget. Den av kommissionen utvecklade tankegången ansåges också äga stöd i hittillsvarande erfarenhet från främmande länder.

Vidare uppehåller sig kommissionen vid enhetsskolans betydelse för utjämnande av klassmotsättningarna i samhället och upptager i detta sammanhang jämväl till bemötande framkomna invändningar, att en dylik skolorganisation skulle föranleda en osund utveckling av det enskilda skolväsendet, vilken vore ägnad att motverka enhetsskolans utjämnande syfte.

Beträffande därefter enhetsskolans pedagogiska vinster, erinrar kommissio-

nen om de avsevärda fördelar, en så beskaffad skolorganisation skulle medföra för både folkskolan och den högre skolan. I och med att folkskolan erhöles ställningen av en hela samhällets grundläggande skola skulle den ock se sina intressen beaktade på ett bättre sätt än hittills och ur ren undervisningssynpunkt bliva mera skickad att fylla sina uppgifter. För realskolan och i viss mån även för gymnasiet skulle ett organiskt uppbyggt skolsystem bereda väg för ett jämnare och bättre lärjungematerial och därigenom främja undervisningen.

Ur statsfinansiell synpunkt medförde ett bortskärande av läroverkens lägre klasser och ett förläggande av den där meddelade undervisningen till folkskolan en icke oväsentlig minskning i statsverkets utgifter för undervisningsväsendet. På grundvalen av 1919 års riksstat beräknade kommissionen, att statens kostnader för en lärjunge i folkskolan belöpte sig till allenast $\frac{1}{3}$ av samma kostnad för en lärjunge i läroverkets lägre klasser. Då emellertid det statliga undervisningsväsendet skulle utvidgas att omfatta även den kvinnliga ungdomen, föranleddes härav ökade utgifter, vilka endast delvis skulle täckas av den besparing, indragningen av läroverkets lägre klasser medförde. Statens övertagande av flickornas skolutbildning med bibehållet parallellskolesystem skulle föranleda avsevärt större kostnader än vid samtidig övergång till enhetsskolesystem. Kravet på enhetsskolans genomförande vore därför även ur statsfinansiell synpunkt starkt motiverat.

Med avseende på skolkommissionens ställningstagande i nu berörda del torde jag ytterligare böra omnämna, att kommissionen vid detsamma ansett sig böra utgå från följande grundläggande förutsättningar:

att folkskolans omläggning ur synpunkten av organisation och arbetssätt fullföljdes, ävensom att de praktiska ungdomsskolorna alljämt utvecklades,

att effektivt kontrollerad inträdesprövning anordnades vid övergång såväl från folkskolan till realskolan som från realskolan till gymnasiet,

att lärjungarnas tillträde till de högre skolformerna icke bundes genom föreskrifter om bestämd minimiålder,

att arbetssättet i de högre skolformerna omlades enligt av kommissionen uppdragna riktlinjer, samt

att övergången till den nya ordningen försigginge med nödig varsamhet; i regeln borde de allmänna läroverkens första och andra klasser ingestådes fullständigt indragas tidigare än hösten 1926, vid vilken tidpunkt den nya undervisningsplanen för sexklassig folkskola hunnit i full utsträckning tillämpas.

Skolkommissionens förslag i nu berörda del har föranlett dess ledamot A. I. Swartling att avgiva ett särskilt yttrande, vari vådan av den förlängda studietiden understrykes, dock under framhållande av »att ingen annan skolreform har någon utsikt att kunna genomföras än den, som bygger på folkskolan som bottenskola». Swartling uttalar ock, att hans anslutning till den av kommissionen framlagda planen för omorganisation av skolväsendet skett endast under den bestämda förutsättningen, att folkskolan på lämpligt sätt omändras och att, intill dess att så skett, inga som helst åtgärder från statens sida vidtoges, som kunde verka menligt för den nu på

detta skolstadium bedrivna privata eller kommunala undervisningsverksamheten.

Myndigheterna.

Vid remissbehandlingen av kommissionsförslaget har i allmänhet spörsmålet om anknytningen mellan folkskola och läroverk livligt uppmärksamats. I denna grundläggande fråga hava meningarna mycket starkt brutit sig mot varandra. I en mängd yttranden, och dessa utgöra flertalet, avgivna av akademiska myndigheter, kollegierna vid de allmänna läroverken, de tekniska läroverken, privatläroverken, vid flertalet kommunala mellanskolor och folkskoleseminarier, domkapitlen, länsstyrelserna, samskolornas styrelser, flertalet folkskolestyrelser m. fl., har man bestämt motsatt sig skolkommisionens förslag till enhetsskoleorganisation. På andra håll har förslaget i fråga vunnit tillstyrkan. Så är fallet i de yttranden, som avgivits av åtskilliga av de kommunala mellanskolornas kollegier, kollegierna vid enstaka privatläroverk, vid ett par folkskoleseminarier, flertalet styrelser vid kommunala mellanskolor, det stora flertalet av statens folkskolinspektörer, ett betydligt antal folkskolestyrelser samt flertalet kommunalfullmäktige. Utlåtandena från stadsfullmäktige äro delade i två ungefär lika stora grupper, den ena avstyrkande, den andra tillstyrkande.

Det är givetvis icke möjligt att här lämna en redogörelse för innehållet i berörda till ett antal av omkring 800 uppgående yttranden. En detaljerad sådan redogörelse föreligger i den inom skolöverstyrelsen gjorda sammanställningen (Sammanfattning I s. 7—107, och II s. 7—25), och torde jag få hänvisa till denna. Ytterligare anser jag mig böra erinra, att såväl skolöverstyrelsens utlåtande, och den till detsamma av fyra ledamöter fogade reservationen, som särskilt de skolsakkunniga lämnat översiktliga framställningar av remissbehandlingsens huvudresultat. Vid sådant förhållande finner jag mig här kunna inskränka mig till ett summariskt återgivande av vissa av de vid ärendets tidigare remissbehandling framkomna uppslag och synpunkter, vilka med hänsyn till frågans nu förevarande handläggning synas mig ägnade att påkalla särskild uppmärksamhet.

I första rummet anser jag mig härvid böra uppehålla mig vid meningsutbytet kring enhetsskoleprincipen i allmänhet. Likaledes torde böra särskilt avhandlas den grundläggande frågan om »folkskolans bärkraft» såsom grundskola. I centrum för diskussionen har vidare stått spörsmålet om enhetsskolan och skoltidens längd, en sida av organisationsfrågan som synes mig förtjänt av speciellt beaktande. Därjämte torde det få anses starkt motiverat, att här förevarande problem skärskådas ur synpunkten av de förefintliga praktiska utbildningslinjerna. Och slutligen hava framkommit åtskilliga positiva organisatoriska uppslag, till vilka jag i det följande har att taga ståndpunkt och som följaktligen här icke kunna förbigås.

För den allmänna diskussionen rörande botten-skolefrågan hava de skolsakkunniga lämnat en sammanfattande översikt i kap. III av sitt betän-

kande (Utredning s. 18—26). Så gott som fullständig enighet råder därom, att folkskolan bör utgöra grundskola för de högre skolorna och organiskt samband således finnas mellan dessa båda slag av läroanstalter. Däremot äro meningarna mycket delade i fråga om den omfattning grundskolan bör äga; förespråkare finnas för såväl 3-årig som 4-årig, 5-årig och 6-årig grundskola. Då meningsbrytningarna särskilt rört sig om den av skolkommissionen förordade 6-åriga grundskolan, har jag ansett mig först böra i korthet erinra om de viktigaste av de skäl, som vid remissbehandlingen funnits tala till förmån för denna ståndpunkt, särskilt i den mån de kunna sägas komplettera kommissionens motivering i denna del.

Vid argumenteringen för enhetsskolan hava de sociala skälen intagit en framskjuten plats. Man har på de håll, där kommissionsförslaget funnit understöd, betonat vikten av att samhällets bildningsmöjligheter rationellt fördelas efter de enskilda samhällsmedlemmarnas anlag och läggning. Detta kunde emellertid ej ske, om valet av levnadsbana försigginge för tidigt och härutinnan bruste den nuvarande skolorganisationen. Den tvingade nämligen till dylikt avgörande redan vid en ålder, då begåvningen ännu ej kunde med någon grad av säkerhet bedömas. I detta sammanhang har ävenledes 1918 års ungdomsskolereform åberopats som ett starkt stöd för en gemensam barndomsskola. Läte man de teoretiska utbildningsvägarna grenat ut sig vid en tidigare tidpunkt än de praktiska, vilka som redan framhållits bygga på avslutad folkskolekurs, komme dessa senare i en ogynnsam efterhandsställning. Det bleve aldrig något tillfälle till verkligt val mellan dessa båda vägar, den teoretiska komme att alltför lätt draga till sig lärjungar, ehuru anlagen ännu ej kunnat med säkerhet bedömas, och de praktiska utbildningsanstalterna kunde ofta nog berövas sina bästa adepter. Dessa olägenheter kunde undvikas, endast om avgreningen skedde vid samma punkt och de olika förutsättningarna och möjligheterna alltså kunde samtidigt överblickas och bedömas.

Man har vidare understrukt, att den gemensamma barndomsskolan vore ägnad att lägga en fast grund för samförstånd mellan de olika samhällslagren och för utvecklingen av en sund medborgaranda. Likaledes har enhetsskolan, på sätt skolkommissionen framhållit, ansetts vara av stor betydelse för tillgodoseende av de fattigare stadsbarnens intressen. Ej mindre betydelsefull skulle en dylik skolorganisation vara för landsbygdens befolkning, då barnens längre kvarstannande i hemmet innebure en ej oväsentlig besparing för föräldrarna, men även oberoende av föräldrarnas ekonomiska resurser, därför att barnen finge under längre tid åtnjuta hemmets fostran och vård.

Ur uppfostrings- och undervisningssynpunkt har till stöd för botten-skoleprincipens tillämpande erinrats, att erfarenheten ådagalade, att studieanlag och läggning framträdde klarare vid början av övergångsåldern, d. v. s. vid 12- å 13-årsåldern än vid tidigare ålder. Till denna tidpunkt borde således barnen fostras i en gemensam barndomsskola, där deras undervisning kunde lämpligt avpassas efter barnålderns förutsättningar, och läroämnen och kunskapsstoff, som ej lämpade sig för barnens åldersstadium, kunde undvikas. Härigenom tillgodosåges på ett naturligt sätt deras andliga utveckling. Genom det senare inträdet i realskolan kunde barnen i många fall

längre stå under hemmens fostrande vård och övervakande tillsyn, en förmån, som under nuvarande förhållanden bleve dem förmenad.

Ytterligare har betonats den 6-åriga grundskolans förmåga att befordra folkskolans utveckling, därvid även den synpunkten gjort sig gällande, att undervisningen främjades av att de mera studiebegåvade lärjungarna finge helt igenom behållas av folkskolan. Gentemot påståendet, att folkskolans »bärkraft» som grundskola icke vore ådagalagd, har anförts, att folkskolan redan nu ägde dylik bärkraft, om man toge i betraktande, att det dock blott vore ett ringa antal av folkskolans lärjungar, som överginge eller kunde beräknas komma att övergå till högre skola. Det vore ock att vänta, att, om folkskolan genom att bliva verklig grundskola, finge den förkovran, som därav borde bliva en följd, hennes bärkraft ock skulle förstärkas.

Enhetsskolans gynnsamma återverkningar på undervisningen i de högre teoretiska läroanstalterna hava jämväl betonats.

I de yttranden, som ställt sig avvisande mot en organisation med 6-årig grundskola, riktar man sig i vissa fall mot bottenkoleprincipen såsom sådan, i andra endast mot dess generella genomförande.

Ur social synpunkt hava starka invändningar framkommit mot den förlängning av studietiden, som förslaget medförde och som måste vålla betydande olägenheter, icke minst för de mindre bemedlade. Då vidare åtminstone på landsbygden svagare skolformer alltjämt i mycket stor utsträckning förekomme, bleve det nödvändigt för de barn, som fullständigt genomgått dylika folkskolor och som ville fortsätta sina studier, ofta på främmande ort, att inhämta en tilläggskurs av större eller mindre omfattning. Härigenom skulle möjligheten till högre undervisning för landsbygdens barn ännu mera inskränkas och dessa alltså komma i en försämrad ställning. Utöver de menliga nationalekonomiska verkningarna skulle den förlängda studietiden därjämte kunna gynna uppkomsten av privatskolor och andra former av privatundervisning, med vilkas hjälp skoltiden skulle kunna begränsas, men vilka stode öppna endast för ekonomiskt välsituerade barn. En dylik utveckling skulle motverka de gynnsamma följder, som man hoppades av en för alla gemensam grundskola.

Det har därjämte påpekats, att tillträdet till de allmänna läroverken stode öppet för alla och att en mycket stor del av läroverkens lärjungar f. n. komme från folkskolan. Även om läroverken ej byggde på avslutad folkskola, kunde övergång från folkskolans sjätte klass till lämplig klass i läroverket genom vissa anordningar åvägabringas. Ej heller i ekonomiskt hänseende reste den högre skolan några hinder för fattigare barns vistande därstädes.

Vidare har anförts, att många av de sociala skäl, som sedan flera decennier åberopats för anordnande av folkskolan som bottenkola, på grund av den senare tidens utveckling på olika områden förlorat mycket av sin forna räckvidd. Vid sidan av det allmänna läroverket hade nya vägar öppnats för begåvningsarnas tillvaratagande: yrkesutbildningens, folkhögskolans, det fria folkbildningsarbetets vägar, det kommunala och politiska livets fostringsvägar. Det ofta anförda skälet för bottenkoleprogrammets genomförande, att intresset för folkskolan därigenom skulle främjas, hade med samhällets fortskridande demokratisering och den politiska maktens överflyttande till allt bredare folklager allt mera mist sin forna betydelse. Och beträffande slutligen bottenkolans klassutjämning inflytande har bland annat framhållits, att det vore i ungdomsåren och icke i barnaåren, som de egentliga

vänskapsbanden knötes. Från andra håll har påpekats, att det ännu ej vore berättigat att draga generella slutsatser om den sociala räckvidden av kamratmiljöns inverkan.

Ur uppfostrings- och undervisningssynpunkt hava vidare åtskilliga invändningar rests mot bottenkoleprogrammets genomförande. Särskilt har hävdats vikten av att tillräckligt lång tid stode till förfogande för undervisningen i de främmande levande språken, enär det eljest ej vore möjligt att vinna vad som nu åsyftades med denna undervisning. Därigenom att hela den 6-åriga folkskolan gjordes till grundskola, måste realskolan bli väsentligen förkortad och skulle sannolikt i längden visa sig vara en alltför svag skolform för att utgöra underlag för gymnasiestudierna. Realskolans kunskapsstoff bleve för starkt hoppressat — en särskilt för språkundervisningen kännbar olägenhet — och detta nödvändiggjorde en forcerad arbetstakt och ett för skolans arbetsresultat menligt jäkt.

Att förlägga övergången till de teoretiska skolorna till tiden för avgången ur folkskolan vore, har det framhållits, ej lämpligt. Därigenom komme det forcerade arbetet för de stundande inträdesprövningarna att försiggå just vid övergångsålderns början, då det näppeligen vore nyttigt att insätta de unga i helt ny miljö med mera krävande arbete och i viss mån främmande och nya uppgifter.

De praktiska ungdomsskolornas ringa grad av utveckling har ansetts förhindra avsevärdare avledning av tillströmningen till den teoretiska studiebanan genom det samtidigt inträdande valet mellan teoretisk och praktisk bildningsväg.

Från många håll har man givit uttryck åt betänkligheter för att folkskolans funktion som bottenkola skulle framkalla ett menligt tryck på folkskolan själv samt förrycka dess egentliga uppgift. Det vore att befara, att de båda högsta folkskoleklassernas undervisning komme att väsentligen inriktas på den för ett mindretal lärjungar förestående inträdesprövningen till läroverken — detta till förfång för flertalets berättigade intressen. Jämväl har den farhågan uttalats, att en 6-årig grundskola skulle verka hämmande på utvecklingen av den sjunde folkskoleklassen.

Vidare har det ansetts, att folkskolan på grund av de brister, som i olika hänseenden funnes hos henne, och vilka framförallt berodde på hennes egenskap av obligatorisk läroanstalt, ej kunde lämna ett med avseende å arbetsförutsättningar homogent lärjungematerial till de högre skolorna.

Slutligen hava den 6-åriga grundskolans ekonomiska olägenheter från olika håll framhållits. Förlängningen av studietiden medförde, att det stora flertalet barn finge sina studier väsentligt fördyrade. Även för det allmänna komme ett genomförande av kommissionens förslag att medföra ökade kostnader; kommissionens beräkningar i detta hänseende vore missvisande, i det att de grundade sig på en jämförelse av statens genomsnittliga omkostnader under ett år för å ena sidan en lärjunge i den egentliga folkskolan, å den andra en lärjunge i de fem första klasserna av allmänt läroverk; för att bli rättvisande måste jämförelsen emellertid avse icke på detta sätt beräknad genomsnittskostnad utan, eftersom realskolans två lägsta klasser skulle ersättas av folkskolans tre högsta, den totala kostnaden för en lärjunge i just de berörda delarna av respektive skolor. Vidare borde i beräkningen medtagas icke blott statens utan även kommunernas kostnader.

Å de håll, där man avvisat kommissionsförslaget, men dock icke ansett den nuvarande ordningen tillfredsställande, har man i stor utsträckning

framfört tanken på ett grundskolestadium av ett års längre tid än f. n. alltså 4-årigt, vilket innebär indragning av läroverkets första klass. Till en dylik organisation, generellt eller partiellt tillämpad, hänvisas av en mängd kollegier vid de allmänna läroverken och de högre flickskolorna samt av omkring halva antalet kollegier vid de kommunala mellanskolorna. Över 100 yttranden innehålla ett mer eller mindre direkt förordande av organisationen i fråga, antingen som allenarådande eller som en väsentlig beståndsdel i skolväsendet. Vid sidan av nu berörda förslag finner man mera enstaka yrkanden på en grundskola av fem år. Framhållas må ytterligare, att ett icke ringa antal yttranden från skolkollegier, myndigheter och korporationer förorda, att 4-årig och 6-årig grundskola bestå vid sidan av varandra.

Ytterligare må erinras, att ett antal lärarkollegier velat tillgodose önskemålet om en förbättrad anknytning mellan folkskola och läroverk genom övergångsklass från folkskolans sjätte till realskolans tredje klass. Av besläktad innebörd är uppslaget om övergångskurser, avsedda att förmedla omedelbar övergång från folkskolans sjätte klass till en femårig realskolas andra. Kurserna tänkas i regel förlagda till sommarferierna närmast efter avgången från folkskola, stundom med begynnelse i form av extra läsning under sista läsåret.

I särskilt syfte att minska eller undanröja olägenheterna av den förut berörda förlängningen av studietiden, hava under remissbehandlingen åtskilliga uppslag berörande grundskolans förhållande framkommit. Från flera håll har sålunda ifrågasatts en sänkning av skolpliktsålderns inträde ned till sexårsåldern, varigenom en åldersförhöjning vid examinas avläggande skulle förebyggas. I anslutning till vissa uttalanden av skolkommissionen har man vidare tänkt sig en snabbare genomgång av folkskolan antingen genom beredande av möjligheter att överhoppa klass eller ock genom utdifferentiering av en särskild linje för mer studiebegåvade och arbetsdugliga lärjungar i folkskolan med uppgift att på kortare tid än den normala meddela lärjungar den sexåriga folkskolans avslutade kurs. Slutligen må erinras, att i åtskilliga utlåtanden förslag framställts, avseende att vid en organisation med 6-årig grundskola undvika skoltidens förlängning genom förkortande av den högre skolan. Bortsett från det redan förut av mig omförmälda uppslaget att i samband med en dylik avkortning sänka den högre skolans bildningsmål, har man ifrågasatt detta syftes uppnående genom en sexårig lärogång till studentexamen, bl. a. genom att göra lyceet sexårigt. Mera undantagsvis hava i de avgivna utlåtandena den utvägen övervägts att genom en differentiering av folkskolan i förening med en omgestaltning av den högre skolan förkorta skoltiden i den senare med ett år.

Förut har jag i korthet berört *skolöverstyrelsens* allmänna ståndpunkt till kommissionsförslaget. Jag går nu att i sammanträngd form lämna en redogörelse för överstyrelsens yttrande i de punkter, som i detta sammanhang tilldraga sig särskilt intresse.

I fråga om den lämpliga anknytningspunkten mellan folkskola och läroverk (Utl. sid. 25 ff.) erinrar överstyrelsen, att den nuvarande ordningen har sin förklaring uteslutande i den historiska utvecklingen och icke grundar sig på någon som helst undersökning angående rätta ålderstidpunk-

ten för begynnande av mera omfattande teoretiska studier. När det nu från många håll av psykologiska grunder ifrågasattes, att uppskjuta övergången till den högre skolan ett år, till 10- à 11-årsåldern, måste man ihågkomma — något som också erkänts — att vetenskapen icke fällt ett avgörande utslag i detta avseende. Ännu så länge rörde man sig därför mera med antaganden. De påstående, som framkommit, att arbetet i folkskolan skulle giva stöd för den ifrågavarande uppfattningen hade icke verkat övertygande och ej heller blivit genom några mera allmänna iakttagelser bestyrkta. De gjorda försöken att rent teoretiskt bevisa att 10- à 11-årsåldern vore den lämpligaste för övergång till mera krävande teoretiska studier syntes alltså icke kunna jäva den på lång erfarenhet grundade uppfattningen, att det i regel vore lättare att bedöma studiebegåvningen hos ett barn, ju äldre detta vore, och att man därför, då barnet vore 12 à 13 år, med större säkerhet kunde avgöra, huruvida det hade förutsättningar att med framgång ägna sig åt teoretiska studier, än två år tidigare kunde ske. Att 12- à 13-årsåldern infölle vid en mycket ömtålig utvecklingsperiod i barnets liv, särskilt hos flickorna, borde givetvis vid undervisningens anordnande beaktas, men utgjorde intet avgörande skäl mot att barnen vid denna tidpunkt överginge till en ny skola, utan talade snarare för att en sådan övergång då borde ske. För ungdom i denna ålder krävdes nämligen en undervisning med i mycket ett annat innehåll och en annan läggning än å ett tidigare stadium.

I fortsättningen framhåller överstyrelsen, att de förhållanden, som i Tyskland föranlett läroverkets anknytning till folkskolans fjärde klass, icke hade sin motsvarighet i vårt land. Och i Förenta staterna, där den 8-klassiga folkskolan vore grundskola, hade röster höjts för övergångens förläggande efter sjätte folkskoleklassen.

Icke utan starka skäl borde i den allmänna barndomsskolan införas den splittring, som den högre skolans anknytning till en av folkskolans lägre klasser måste medföra. Barndomsåldern bildade dock i stor utsträckning en enhetlig period i människans utveckling. Folkskolan som barndomsskola ålåg att meddela en sådan undervisning och uppföstran, som med hänsyn till allmänt psykologiska och särskilt barnpsykologiska grunder passade för detta åldersstadium. Men denna uppgift kunde ej bli hindrande för henne att tjäna som allmän grundskola. Tvärtom vore det väl så, att barnen bäst förbereddes för fortsatta studier, om de erhöles en undervisning, som vore avpassad efter deras ståndpunkt och därför verkligen kunde främja deras utveckling. Något annat varken kunde eller borde den högre skolan fordra av de lärjungar, som hon finge mottaga. För övrigt hade folkskolan redan nu den dubbla uppgiften att vara den allmänna barndomsskolan och på samma gång utgöra grundval för ungdomsskolan.

Ett starkt skäl till att hos oss den högre skolan anknötes till folkskolans sjätte klass funne överstyrelsen däri, att de på grund av 1918 års riksdagsbeslut inrättade praktiska ungdomsskolorna byggde på den fullständiga folkskolan som grundval. De olika bildningsvägarna, såväl den som ginge genom fortsättningsskola, lärlingsskola eller yrkesskola, som de, vilka ledde genom verkstadsskola eller genom högre folkskola — även för de båda senare kunde yrkesskolan utgöra lämplig fortsättning — hade alla såsom gemensam utgångspunkt genomgången folkskola. Vid sådant förhållande låge den tanken nära till hands, att jämväl den skola, som skulle bibringa fortsatt teoretisk undervisning skulle hava samma utgångspunkt. Översty-

relsen påvisar ock, att såväl den nuvarande anordningen av anknytningen för den teoretiska studievägen som en anordning med 4-årig grundskola vore ägnad att göra den teoretiska högre skolan mera lockande. Skulle de praktiska bildningslinjerna kunna motverka den alls icke önskvärda starka tillströmningen till de teoretiska bildningslinjerna, vore det av synnerlig vikt, att utgångspunkten för dessa båda linjer bleve densamma, så att de unga, då de nått denna punkt, på allvar ställdes inför ett val mellan praktisk verksamhet och teoretiska studier, något som tydligen icke kunde inträffa, därest utgångspunkten för de båda bildningslinjerna förlades till olika åldersstadier.

Det kunde visserligen sägas, att de praktiska ungdomsskolorna ännu icke nått den utveckling, man skulle önska. Den jämförelsevis korta tidrymd, under vilken de existerat, hade i stor utsträckning fått bliva en förberedelse- och organisationsperiod. Den ekonomiska depressionen hade också övat ett återhållande inflytande. En förutsättning för att de skulle erhålla den utveckling, som borde tillkomma dem, vore, att de vid sidan av de mera teoretiska skolorna finge en sådan ställning, att icke lärjungetillströmningen till dem hämmades. Detta kunde befaras inträffa, om de teoretiska skolorna erhöle en tidigare utgångspunkt och liksom komme före.

Överstyrelsen uppehåller sig i fortsättningen utförligt vid erfarenheterna angående den nuvarande anknytningen och erinrar härvid till en början, att vid den tidigare remissbehandlingen hävdats, att de allmänna läroverken redan med sin nuvarande organisation medgäve studiebegåvade barn tillfälle att, oavsett vilket samhällslager de tillhörde, bedriva studier av den art, som för deras anlag och intresse syntes mest lämplig. Under framhållande av att höstterminen 1921 endast omkring 30 procent av läroverkens lärjungar såsom obemedlade befriats från terminsavgifter, gör överstyrelsen gällande, att dessa siffror icke vittnade om någon starkt framträdande demokratisk karaktär hos dessa läroanstalter. Man stode tydligen inför ett annat urval än efter de befintliga studieförutsättningarna.

Möjligheterna till en tidig övergång till läroverket kunde med fördel tillgodogöras huvudsakligen av dem, som vore bosatta i eller i det närmaste grannskapet till någon av de 66 städer, där allmänt läroverk funnes. Erfarenheten hade emellertid visat, att ej ens för städerna anordningen med tidig övergång till den högre skolan vore i allo fördelaktig. Att åtskilliga starkt anlitade mellanskolor uppstått även där staten upprättat läroverk, syntes oförtydligt vittna om ett bestämt behov av just en sådan skoltyp. Förklaringen till deras uppkomst kunde visst icke sägas ligga däri, att det icke funnits tillräckligt utrymme inom läroverket å orten. Bristande utrymme i detta hänseende hade icke förefunnits å alla de nämnda orterna. En undersökning angående vilka levnadsställningar föräldrarna till lärjungarna i mellanskolorna tillhörde talade bestämt för att de motsvarade ett förefintligt socialt behov. I dessa skolor funnes nämligen förhållandevis väsentligt flera barn till exempelvis arbetare, lägre tjänstemän och hantverkare än i läroverkens motsvarande klasser. Dessa tre grupper utgjorde i Stockholm (vårterminen 1923), Norrköping och Malmö (höstterminen 1922) för de kommunala mellanskolorna inemot två tredjedelar men för de allmänna läroverken blott något över en fjärdedel av det samlade lärjungeantalet. Det funnes alltså åtskilliga föräldrar, som icke kunde bestämma sig för att låta sina barn vid 9 å 10 års ålder avbryta sin skolgång i folkskolan för att övergå till högre skola, även om tillfälle därtill förefunnes. Och någon

större förändring härutinnan vore icke att förvänta, om avgörandet uppsköttes ett år. Svårigheten i förevarande hänseende hade sin naturliga förklaringsgrund däri, att det icke vore möjligt för föräldrarna att på ett så tidigt stadium avgöra, huruvida deras ekonomiska resurser räckte till att för barnen bekosta daglig skolgång efter avgången från folkskolan eller huruvida barnen verkligen ägde den för studier erforderliga fallenheten eller hade tillräcklig lust därför. Att valet i detta hänseende vore betydligt lättare för dem, som icke behövde fästa så stor vikt vid kostnadssynpunkten, ansåges ligga i öppen dag.

Den tidiga anknytningen till folkskolan medförde emellertid enligt överstyrelsens mening alldeles särskilda svårigheter för studiebegåvade barn från landsbygden att komma över till de allmänna läroverken. Av ekonomiska skäl vore det därför synnerligen angeläget, att den studietid, under vilken barnen vistades bort från hemmet, i möjligaste mån begränsades. Överstyrelsen betonar i detta sammanhang, att de högre skolorna icke borde organiseras med tanke blott på de samhällen, dit de på grund av befolkningförhållandena måste förläggas. Det ojämförligt största antalet av landets invånare vore bosatt på landsbygden, och det finnes ingen anledning antaga, att studiebegåvningarna skulle vara mera sällsynta på landsbygden än i städerna. Överstyrelsen lämnar till närmare belysning av hithörande förhållanden en del sifferuppgifter av intresse. Av de 13,027 lärjungar som höstterminen 1923 tillhörde de allmänna läroverkens realskolestadium och åtnjutit sin föregående undervisning i folkskolan (59,2 procent av samtliga) hade 92,5 procent intagits i första klassen och blott 7,5 i någon av klasserna 2—5. Dessa tal vittnade tydligt om huru hindersam en övergång vore från folkskolan till en läroverksklass över den första och utgjorde en påtaglig illustration till de nyssberörda svårigheterna för landsbygdens ungdom att komma över till läroverken, om de ville i större utsträckning anlita hembygdens skola.

Det framginge vidare, att något mer än hälften av lärjungarna övergått från den klass, som härvidlag skulle vara den normala, nämligen tredje klassen, samt att något mer än tredjedelen kommit från klass 4. Man funne också, att ett ej ringa antal av dessa kommit in i läroverkets klass 1 och alltså blivit väsentligt fördröjda i sina studier. Man toge nog icke miste, om man ginge ut ifrån att dessa lärjungar i regel vore hemma på landsbygden. Olägenheterna av den för tidiga anknytningspunkten framträdde emellertid ännu tydligare, om man fäste uppmärksamheten vid övergången från folkskolan till någon av realskolans klasser över den första. Med ledning av förhållandena beträffande de lärjungar, som höstterminen 1923 tillhörde de allmänna läroverken — med undantag av läroverket i Helsingborg — fastslår överstyrelsen, att den mest omfattande övergången från folkskolan till läroverkets klasser 2—5 skedde från folkskolans sjätte klass, alltså efter avslutad folkskola. Det vore även iögonenfallande, att övergången i så ringa utsträckning skett från den klass, som borde anses som den normala. Så understege t. ex. beträffande övergången till klass 2 i läroverket antalet av dem, som kommit från folkskolans klass 4 antalet av dem, som övergått från vardera av klasserna 5 eller 6. Man hade all anledning antaga, att det även i detta fall särskilt vore barn från landsbygden, som drabbades av svårigheterna.

Överstyrelsen har också inlåtit sig på en undersökning av de sannolika orsakerna till att övergången från folkskolan skett från högre folkskoleklass

än den tredje. Den talrikast förekommande anledningen i de härutinnan föreliggande uppgifterna vore »ovisshet om studieanlag», vilken anledning gällde för mer än fjärdedelen av barnen och egentligen borde ökas med »övriga anledningar», vilka redovisas med 8,5 procent av samtliga. Överstyrelsen riktar också uppmärksamheten på, att endast 3,6 procent angivit bristande utrymme vid läroverket såsom anledning. Denna orsak hade sålunda i landet i dess helhet icke den betydelse, som man kanske förmodat. Uppgifter hade också insamlats angående antalet lärjungar i de allmänna läroverken med hem utanför läroverksstaden. Höstterminen 1923 voro 4,249 lärjungar å realskolestadiet eller 19,5 procent bosatta utom läroverksstaden. Av dessa voro 2,085 inackorderade och 2,164 bodde så nära, att de kunde resa till och från skolan. Vad som härvidlag särskilt syntes böra bemärkas vore det jämförelsevis ringa antal, 9,7 procent, som de inackorderade utgjorde. Detta visade, i vilken betydande grad befolkningen å läroverksorten och i dess grannskap gynnades beträffande tillgången till högre skolundervisning, under det att den egentliga landsbygdens befolkning finge stå tillbaka.

Den anförda statistiken bekräftade överstyrelsens uppfattning, att anknytningen mellan folkskola och läroverk, sådan denna f. n. vore ordnad, missgynnade landsbygdens ungdom. Det kunde enligt överstyrelsens åsikt varken vara riktigt eller lyckligt, om endast omkring 10 procent av lärjungarna i våra realskolor vore hemma på den egentliga landsbygden. I en sådan proportion låge icke blott en orättvisa mot landsbygdens befolkning. Den vittnade om ett förhållande, som kunde bliva till men för hela landet, nämligen om att de, som komme fram till högre skolbildning och därmed ofta också till ledande ställningar i samhället, i avgjort övervägande grad vore stadsbor. Detta vore till skada icke blott på det sättet, att många med de bästa förutsättningar att på framskjutna platser tjäna samhället bleve utestängda därifrån. Det betydde också, att våra ledande personer i allmänhet icke ägde den förtrogenhet med landsbygdens särskilda förhållanden, vilken endast den kunde äga, som själv växt upp på landet. Särskilt måste en sådan förtrogenhet vara av största värde för dem, som skulle verka bland landsbygdens befolkning och främja dess bästa. Ett alltför ensidigt gynnande av stadskulturen på landsbygdskulturens bekostnad kunde icke bliva till bättnad.

Med utgångspunkt i skolkommissionens statistiska undersökningar, konstaterar överstyrelsen vidare att de kommunala mellanskolornas talrikaste huvudgrupp lärjungar utgjordes av dem, vilkas fäder tillhörde den lantbrukande befolkningen (lantbrukare, arrendatorer m. fl.). Läsåret 1922—1923 utgjorde denna grupp i mellanskolorna 10,8 procent, i realskolorna 5,6 procent. Frånräknades de tre storstäderna Stockholm, Norrköping och Malmö, bleve motsvarande tal 12,5 och 6,9. Överstyrelsen knyter till dessa siffror den erinran, att möjligheterna att anlita de kommunala mellanskolorna tvevelsutan skulle bliva större, om skolorna bleve statliga och undervisningen för lärjungar från andra kommuner ej som nu vore förenad med särskilda avgifter. I detta sammanhang (Utl. sid. 37) framhåller överstyrelsen därjämte, att nämnda förhållanden förklarade, varför lärjungar, såsom en av överstyrelsens statistiska avdelning verkställd undersökning ådagalagt, i stor utsträckning hade sökt sig till statsläroverken, fastän de haft lika lätt eller lättare att vända sig till en kommunal mellanskola. Härtill bidroge dessutom åtskilliga andra omständigheter, den bristfälliga anknytningen mellan mellan-

skolan och gymnasiet, läroverkets »förmämligare» anseende och statliga ställning. Slutligen riktas mot materialet för sagda undersökning den anmärkningen, att detta avsåge de nu i realskolan varande lärjungarna. På grund av mellanskolornas snabba tillväxt i antal hade man anledning förmoda, att för mången, som nu skulle ha lätt att komma till en mellanskola, en sådan möjlighet icke förelåg, när övergången till realskolan skedde.

Överstyrelsen går så att undersöka frågan om folkskolans bärkraft såsom grundskola (Utl. sid. 38—43). Överstyrelsen framhåller den starka yttre och inre utveckling, som folkskolan under senaste tid undergått med resultat, att folkskoleväsendet inom flertalet skoldistrikt i organisatoriskt hänseende kunde sägas intaga en ståndpunkt, vilken motsvarade de rimliga krav, som f. n. kunde ställas på detsamma. Efter en kritisk granskning av olika hithörande förhållanden sammanfattar överstyrelsen sin ståndpunkt på följande sätt:

»Att lämna någon bindande garanti för att folkskolan just nu i alla avseenden är fullt duglig att i hela sin utsträckning tjäna som grundval för den högre skolan är givetvis icke möjligt och kan väl knappast begäras. Men om anspråken begränsas till vad som är rimligt och nödvändigt, torde det med fullt fog kunna sägas, att vår folkskola för närvarande befinner sig på en sådan ståndpunkt och i en sådan utveckling, att det icke finnes anledning att på grund av de brister, som hon i vissa avseenden företer, avstå ifrån att giva vårt skolväsen en sådan organisation, som ur samhällets synpunkt är önskvärd, även om denna organisation kommer att innebära, att den sexåriga folkskolan skall bliva den allmänna grundläggande skolan. Den uppgiften får folkskolan icke undandraga sig, och den bör hon även inom rimliga gränser kunna fylla. Att folkskolan ännu icke överallt nått den utveckling, som är önskvärd, beror i främsta rummet på att hon icke alltid från kommunernas och tidigare icke heller från statsmakternas sida fått röna den omvårdnad, som rätteligen bör tillkomma henne. Härtill har dualismen inom vårt skolväsen i sin mån bidragit. Om folkskolan på ett bättre sätt inpassas i skolsystemet och därinom erhåller en vidgad uppgift, blir det uppenbarligen samhällets plikt att så långt som möjligt undanröja de brister, som kunna stå hindrande för denna uppgifts fyllande. På så sätt kan folkskolans nya ställning framkalla önskvärda reformer, som kanske annars icke — åtminstone icke så snart — kommit till stånd.»

Överstyrelsen avhandlar även ganska utförligt spörsmålet om enhetsskole-reformens återverkan på folkskolan (Utl. sid. 43—48). Därvid erinras om att i de avgivna utlåtandena stridiga uppfattningar gjort sig gällande, i det man på vissa håll ansett de väntade följderna övervägande skadliga, på andra håll menat, att återverkningarna skulle huvudsakligen gå i gynnsam riktning. Enligt överstyrelsens mening finge man ej överskatta faran av »trycket» på folkskolan. Från de samhällen, där erfarenhet föreläge, vittnades det, att folkskolan icke lidit av något obehörigt tryck eller att hennes arbete blivit ensidigt och mekaniserat. Särskilt värdefullt vore, vad som härutinnan yttrats från Malmö, där man ju hade den längsta och mest omfattande erfarenheten av en på folkskolans sjätte klass byggd skola med realskoleexamen. Den kommunala folkskoleinspektören i sagda stad, vilken dock icke anslutit sig till tanken på den sexklassiga folkskolan såsom grundskola, betygar, att man icke där försport ett otillbörligt tryck på folkskolan. Överstyrelsen erinrar ock, att folkskolan numera i allmänhet finge räkna med, att dess lärjungar överginge till annan läroanstalt.

Otvivelaktigt ansåges dock nu berörda fara bliva verklig, om man tillmötesginge framkomna krav på en omorganisation av folkskolan med särskild hänsyn till dess uppgift som bottenskola, vare sig man tänkt sig en allmän omläggning av lärokurserna eller en fördelning av lärjungarna på olika linjer efter olika begåvning. Överstyrelsen avböjer dylika krav under framhållande dock, att vid en eventuell revision av folkskolans undervisningsplan, tillbörlig hänsyn borde tagas till den ställning folkskolan kunde hava erhållit såsom grundskola, i den mån sådant med beaktande av folkskolans egentliga uppgift kunde ske. I fråga om särskilt sjunde folkskoleklassens ställning anser överstyrelsen, att denna sak icke kunde tillmätas alltför stor betydelse i detta sammanhang. Redan av hänsyn till fortsättningsskolan vore det påkallat, att göra klassen till en mera fristående på praktiska uppgifter inriktad avslutningsklass. Ytterligare erinrar överstyrelsen, att en fyraårig grundskola uti nu förevarande avseende skulle visa sig ogynnsammare för folkskolan, därigenom att »trycket» skulle komma att drabba ett stadium i barndomsskolan, där det ej vore lämpligt att lägga för stor vikt vid meddelande av kunskaper av den art, att de kunde fastställas genom förhör vid ett prov.

Vad angår de gynnsamma återverkningarna på folkskolan, hävdar överstyrelsen, att det i stort sett kunde sägas, att folkskolan, om hon verkligen bleve den allmänna grundskolan och sålunda en folkskola i verklig mening, därigenom också skulle erhålla bättre omvårdnad av samhället. Den pågående utvecklingen på området skulle främjas och påskyndas. Åtgärden skulle därjämte bidraga till att framkalla en starkare samhörighetskänsla mellan dem, som arbetade inom de olika skolorna. Den nuvarande isoleeringen hade nog på sina håll kunnat fresta till liknøjdhed och slapphet. Därför kunde ett visst tryck uppifrån lända till uppräckning och förbättring.

Slutligen gendriver överstyrelsen det stundom hörda talet om att sympatierna för enhetsskolan skulle betingas av ett »kärintresse». Att folkskolans lärare med sådan enhällighet omfattat bottenkoleprogrammet sammanhängande med att de på ett helt annat sätt än andra lärare komme i beröring med de bredare lagren av vårt folk och mer än de flesta finge en ingående kännedom om folkets barn.

I fortsättningen framhåller överstyrelsen, hurusom bottenkoleprogrammet i hög grad ägde stöd i den historiska utvecklingen och därigenom erhållit särskild styrka. Redan den hastiga tillväxt och den starka utbredning, som de kommunala mellanskolorna hade att uppvisa, talade på sitt sätt för att dessa skolor motsvarat sin uppgift. Om detta ej varit fallet, skulle de väl näppeligen nått en så snabb och omfattande utveckling. Klagomål skulle väl också med styrka framkommit från barnens föräldrar, från dem som i sin tjänst eller för fortsatt undervisning mottagit lärjungar från dessa skolor, samt från dem, som haft sig tillsynen över desamma anförtrödd. Några dylika klagomål hade åtminstone icke mera offentligt gjort sig gällande före den tidpunkt, då det nya förslaget till skolorganisation framkom. Att de kommunala mellanskolorna lämnade ett gott examensresultat, därom vittnade oförtydligt den utförliga betygsstatistik som skolkommissionen anförde. I samma riktning talade också de omdömen, som avgivits av överstyrelsens ombud vid skolornas realskoleexamina, i regel lärare vid de allmänna läroverken. I dessa omdömen vitsordades alltfört ända intill senaste tid i det hela taget enstämmigt, att arbetet vid de kommunala mellanskolorna, så långt man av examina kunnat döma, givit tillfredsställande resultat.

I samband med diskussionen om skolkommissionens förslag hade emellertid skarpa anmärkningar framkommit mot mellanskolorna. Det hade sagts, att arbetet bleve allt för forcerat och ledde till överansträngning, att det uppfostrande momentet finge stå tillbaka, att undervisningen måste lägga så stor vikt på det rena kunskapsförvärvet och därför bleve mekanisk och på det hela taget i pedagogiskt hänseende mindre tillfredsställande, att särskilt språkundervisningen erhöles för knapp tid och fördenskull ej kunde giva grundliga insikter och färdigheter utan mera finge syssla med de grammatiska och i allmänhet med de mera formella momenten. Häremot erinrar överstyrelsen, att det vore givet att mellanskolan hade sina brister och att anmärkningarna i viss utsträckning vore befogade. Men brister vidlåde i större eller mindre grad alla skolor. Det kunde emellertid icke vara riktigt, att för bristernas skull underkänna det förtjänstfulla arbete, som inom ifrågasvarande skolart utföres, eller de goda resultat, som den onekligen hade att uppvisa. Det verkade ej fullt övertygande, att kritiken nu så plötsligt framförts med sådan iver. För övrigt berodde bristerna säkerligen till väsentlig del på vissa ogynnsamma förhållanden, som i ej ringa grad kunde undanröjas. Överstyrelsen framhåller, hurusom skolornas beroende av ortsbefolkningen haft till följd, att inträdesfordringar och flyttningsbestämmelser icke alltid tillbörligen upprätthållits. Undervisningen hade till väsentlig del fått bestridas av unga lärare utan egentlig pedagogisk utbildning. Denna olägenhet borde kunna övervinnas, i den mån lärarna erhöles större erfarenhet och bättre tillgång på pedagogiskt utbildade lärare kunde åstadkommas. Skolan hade saknat stödet av en särskild undervisningsplan och för denna skolart lämpade läroböcker. Toges tillräcklig hänsyn till de kunskaper, lärjungarna förvärvat i folkskolan och erhöles mellanskolan för henne avpassade lärokurser och läroböcker, ansåges faran för forcering av arbetet och för överansträngning i väsentlig grad minskad. Vad undervisningen i främmande språk beträffade, kunde det väl ej förnekas, att vissa svårigheter föreläge på grund av det mindre antalet år, som skolan omfattade. Här hade man emellertid att hänvisa till de goda resultat, som dock vunnits. Givetvis kunde samma mått inhämtas på kortare tid, då lärjungarna hade mera omfattande språklig kunskap att bygga på och hade den större intellektuella mognad, som följde med ett högre åldersstadium. Att de kommunala mellanskolorna kunde giva gott kunskapsresultat även i främmande språk, vitsordades bl. a. av de erkännssamma uttalanden angående kunskapsnivån i realskolexamen, som avgivits av vissa såsom ombud vid examen tjänstgörande lärare i främmande språk vid allmänna läroverk. Överstyrelsen sammanfattar sin ståndpunkt till frågan om mellanskolans vittnesbörd så, att om skolan liksom realskolan bleve statsskola, om hennes lärarfråga ordnades på ett tillfredsställande sätt och hon finge särskilt avpassade lärokurser och läroböcker, torde därmed hennes nuvarande brister kunna i väsentlig mån undanröjas. Även om de anmärkningar, som framställts, må äga ett visst berättigande med hänsyn till de nuvarande förhållandena, syntes de icke därför böra tillmätas en sådan betydelse, att de skulle utgöra ett avgörande hinder för att den högre skolan finge bygga på sexklassig folkskola.

Överstyrelsen övergår så att kritiskt granska två huvudinvändningar mot enhetsskoleprogrammet, den befarade förlängningen av studietiden och farhågorna för att bildningsnivån skulle komma att sjunka.

I förstnämnda avseende erinras därom, att meningsutbytet i skolfrågan i det hela nästan gjorts till en fråga uteslutande om studietidens längd och

att detta vore att alltför mycket förenkla problemställningen. Under diskussionen om studietidens förlängning hade det ofta sett ut, som om man velat påstå, att ett genomförande av den sexklassiga bottenkolan skulle medföra en allmän förlängning av studietiden med ett år i jämförelse med nuvarande förhållanden. Kommissionens påstående att för stora grupper av lärjungar redan nu skolkursen fram till studentexamen omfattade tretton år kunde icke jävas. Så vore det i allmänhet för dem, som komme från flickskolorna eller från de kommunala mellanskolorna och vissa enskilda skolor. Detta förhållande syntes icke förut hava betraktats såsom någon så stor olägenhet, och några allvarliga anmärkningar däremot hade icke under den föregående tiden framkommit. Olika omständigheter, såsom senare inträde i realskolan än det beräknade och svårigheten för många lärjungar att klass efter klass bliva flyttade, hade gjort, att ej heller i de allmänna läroverken studietiden bleve så kort som den teoretiskt sett kunde vara. Den förut anförda statistiken över lärjungarnas övergång från folkskolan till läroverken visade, att många av dessa lärjungar till följd av den nuvarande skolorganisationen bleve mycket försenade. Särskilt gällde detta dem, som komme från landsbygden. Överstyrelsen ansåge icke möjligt att med hjälp av statistiken kunna med säkerhet förutsäga, vilken förlängning av studietiden ett allmänt genomförande av den sexklassiga bottenkolan skulle medföra. Att förlängningen skulle bliva jämförelsevis ringa, därför talade emellertid jämväl de senast offentliggjorda statistiska uppgifterna angående realskolexamen år 1922. Enligt dessa ställde sig medelåldern vid realskolexamen vid olika slag av läroanstalter på följande sätt: högre allmänna läroverk 17,0; realskolor för gossar 16,8; statssamskolor, gossar 16,8, flickor 16,6; kommunala mellanskolor, gossar 16,9, flickor 16,9; privatläroverk, gossar 17,2, flickor 17,1. Siffrorna från mellanskolorna talade icke för att studietiden fram till realskolexamen skulle bliva så väsentligt längre vid genomförande av enhetsskolesystem. Det varken kunde eller borde emellertid förnekas, att för en del lärjungar en sådan förlängning skulle komma att inträffa, och detta vore tydligtvis en olägenhet, som ej kunde bortförklaras. Dock påpekar överstyrelsen, att anmärkningen att det nämnda förhållandet skulle försvåra studiemöjligheterna för verkliga begåvningar från ekonomiskt sämre ställda befolkningslager, icke vore vägande. Den stora utsträckning, vari de kommunala mellanskolorna rekryterats från ifrågavarande befolkningslager, jävade påståendet, att skolor av denna organisationstyp skulle hindra mindre bemedlade begåvningar från att komma in på studiebanan. Och i fråga om landsbygden hade tvivelsutan möjligheterna att behålla barnen hemma under den egentliga barndomstiden och därmed följande minskning i inackorderingskostnader den avgörande betydelsen. En skolorganisation med sexklassig folkskola som bottenkola skulle i stort sett även ekonomiskt i hög grad för de mindre bemedlade klasserna och för landsbygdsbefolkningen underlätta studievägen.

De ogynnsamma följder, som den sexklassiga grundskolan i vissa fall skulle komma att medföra, manade dels till varsamhet vid reformens genomförande, dels till ansträngningar att undanröja nämnda följder. I sådant avseende föreslås realskolans avkortning med ett år samt anordnande av sexåriga lyceer. Särskilt ville emellertid överstyrelsen betona, att de ifrågavarande olägenheterna icke finge undanskymmas de fördelar framförallt i socialt hänseende, som otvivelaktigt vore att vinna genom den sexklassiga grundskolan.

Gentemot farhågan för att undervisningsnivån genom den sexåriga grundskolan skulle komma att sjunka, erinrar överstyrelsen, att sådana klagomål hade upprepats vid nästan varje förändring av skolorna, och de hade också riktats mot våra dagars allmänna läroverk, jämförda med gångna tiders. Bildningsnivån vore icke någonting en gång för alla bestämt, som kunde mätas med för alla tider gällande mått. Man hade förut i hög grad gjort skolbildningen liktydig med ett förråd av vid behov aktuella minneskunskaper i en mångfald olika ämnen. Det verkliga bildningsvärdet låge där emot i en utvecklad omdömesförmåga samt i förmåga av självständiga studier och produktivt arbete.

Överstyrelsen ägnar slutligen en granskning åt förslaget om fyraårig grundskola (Utl. sid. 59—62). Ur både skolorganisatorisk och pedagogisk synpunkt kunde allvarliga invändningar göras mot detta. De viktiga samhällsliga synpunkterna skulle genom en dylik anordning icke tillgodoses i någon avsevärt större mån än f. n. Särskilt borde bemärkas, att den femklassiga realskola, som inginge i förslaget, vore en ny och hos oss oprövad skolform.

Visserligen kunde det sägas, att inom vissa folkskoleformer i de fyra nedersta klasserna genomginges en mera avrundad kurs än i de tre nedersta. Förutsättningen för att anordningen i fråga skulle få verklig betydelse vore emellertid, att realskolan även i praktiken byggde på dessa i folkskolan genomgångna kurspartier. Erfarenheten gäve dock stöd för den förmodan, att man allt fortfarande i realskolan ville hava avrundade kurser även nedåt. Vid sådant förhållande bleve emellertid följden, att de i folkskolan behandlade kursmomenten komme att fullständigt åter genomgås i realskolan. Skulle i det hela taget samma kurser genomgås i den femklassiga, som nu i den sexklassiga realskolan, hade den senare givetvis företräde. Vid jämförelse mellan den fyrklassiga realskolan, byggande på folkskolans klass 6 och den femklassiga, byggande på klass 4, vore det icke riktigt att på förhand räkna med en avgjord överlägsenhet för den senare.

Den fyraåriga grundskolan skulle enligt överstyrelsens mening hava ödesdigra inverkningar på folkskolan, vilken skulle i sina två högsta klasser mista de verkligt studiebegåvade lärjungarna och bliva i intellektuellt hänseende en fattigskola. Ett fullständigt genomförande av denna organisation skulle ock medföra, att vid valet av den högre skolan föräldrarnas ekonomiska och sociala ställning bleve avgörande med den påföljd att folkskolan i sina högsta klasser finge även i materiellt hänseende karaktär av fattigskola.

Överstyrelsen tillbakavisar ytterligare i detta sammanhang de yrkanden, vilka i anslutning till samma tankegång framställts på en differentiering i praktisk riktning av folkskolans högre klasser, såsom skadliga för folkskolans mål och utveckling.

Överstyrelsen sysselsätter sig ingående med frågan om de praktiska utbildningslinjernas ställning och utveckling, (Utlåtande sid. 94—115) framförallt den högre folkskolans ställning i skolsystemet.

Efter en erinran om den högre folkskolans tillstånd och utveckling fram till 1918, betonar överstyrelsen, att skolan blivit liksom en mellanform mellan de mera teoretiska skolorna för allmänt medborgerlig bildning och de rena yrkesundervisningsanstalterna. Den allmänna högre folkskolans huvuduppgift vore att meddela allmänt medborgerlig bildning, men dess undervisning skulle dock erhålla en så praktisk läggning som möjligt med särskild in-

riktning på samhällslivet och arbetslivet. I de yrkesbestämda högre folkskolorna bleve tydligen de praktiska momenten särskilt framträdande, men dessa skolor hade jämväl att tillgodose den allmänt medborgerliga bildningen och upptoge därför på sin undervisningsplan ämnen av mera allmän karaktär. Man hade fördenskuil ej velat benämna dem anstalter för yrkesundervisning utan i stället låtit dem i likhet med de praktiskt inriktade fortsättningskolorna betecknas som yrkesbestämda.

Den yrkesbestämda högre folkskolan vore i sin mån ägnad att motverka, att de unga i alltför stor utsträckning strömmade till de högre teoretiska skolorna, och hade att tillmötesgå det ganska allmänna önskemålet, att de, som slutat folkskolan, måtte erhålla ett något ökat mått av allmänbildning, särskilt någon kunskap i främmande språk, men riktade på samma gång lärjungarnas intresse och tankar mot rent praktiska sysselsättningar. Någon inriktning fram mot studentexamen låge däremot icke i hennes undervisning.

Skulle emellertid den högre folkskolan kunna hävda sin ställning vid sidan av realskolan, vilket överstyrelsen funne synnerligen önskvärt, måste hennes ställning inom skolsystemet befastas och utvecklas främst därigenom, att hennes examen finge en mera officiell prägel. Examen från högre folkskola ansåges också i flera avseenden kunna tillerkännas samma värde som examen vid realskolan, därest denna skola gjordes treårig. Sådan examen syntes också vara väl lämpad såsom förberedelse för fortsatta studier i praktisk riktning. Så syntes den lika väl som realskoexamen böra berättiga till inträde vid utbildningskurser för anställning i vissa slag av allmän tjänst, exempelvis vore en skola med handelsundervisning eller med teknisk undervisning särskilt lämplig såsom förberedelse för fortsatt utbildning för vissa befattningar inom kommunikationsverken eller tullstaten. Examen vid yrkesbestämd högre folkskola lämpade sig icke såsom underlag för vanliga gymnasialstudier, men syntes mycket väl kunna godtagas såsom grundval för fortsatta studier vid högre anstalter för yrkesundervisning inom det område, som den ifrågavarande högre folkskolans undervisning särskilt avsåge. Det ansåges dock självfallet, att även av de lärjungar som komme från högre folkskola skulle krävas inträdesprövning enligt särskilda grunder.

Jämväl *reservanterna inom skolöverstyrelsen* hava utförligt sysselsatt sig med bottenkolefrågan (Utlåtande sid. 173—201).

Efter en redogörelse för den historiska utvecklingen, avsedd att ådagalägga att riksdagen i det föreliggande organisationsspörsmålet stode obunden, ingå reservanterna i en kritisk granskning av den för enhetsskolan åvägabragta motiveringen (Utlåtande sid. 179—197), därvid de under remissbehandlingen avgivna utlåtandena i ganska stor utsträckning fått bilda underlaget. Då sålunda ifrågavarande framställning delvis sammanfaller med vad som från åtskilliga andra håll anförts, anser jag mig kunna begränsa redogörelsen till att företrädesvis omfatta de delar av reservationen som erbjuda mera nya synpunkter.

Reservanterna bestrida till en början folkskolans kompetens för den nya uppgiften såsom bottenkola och underkänna det indirekta bevis för en motsatt uppfattning, som den kommunala mellanskolans arbetsresultat fått lämna. Det erkännes visserligen, att mellanskolan efter måttet av sin prestationsförmåga utfört ett duktigt arbete och gjort sig väl förtjänt av

allt det stöd och all den hjälp, som den så väl behöver». Men skolans starka utveckling ansåges i detta sammanhang icke talande, då den betingades av riksdagens hållning. Tillfälle till val för hemmen mellan realskola och mellanskola hade i mycket ringa utsträckning förelegat, men där sådant funnits, t. ex. vid lika goda möjligheter att komma till de båda skolorna, hade enligt en för år 1923 verkställd undersökning realskolan haft företräde. Dit hade nämligen gått 931 lärjungar, medan under samma förutsättningar 291 gått till den kommunala mellanskolan. För en rätt inblick i en skolas värde från undervisningssynpunkt erfordrades kännedom ej blott om dess resultat utan även om dess arbetssätt. Den kommunala mellanskolan kunde i regel ej bygga sin undervisning på det för sexklassig folkskola föreskrivna kunskapsmättet såsom verkligen inhämtat, utan måste ägna en avsevärd tid åt repetition av folkskolans lärokurs. Då skolan för denskull ofta funne sig ställd inför nödvändigheten att på sina fyra år inlära så gott som hela det för en sexklassig realskola föreskrivna kunskapsstoffet, måste ock dess arbetsmetod och arbetsintensitet bli helt olika realskolans. Arbetet måste starkt forceras, om någon fördjupning i studierna kunde det ej bli tal och det funnes ej heller för begåvade elever någon möjlighet att ägna sig åt studier utanför skolkursen. Mest tryckande, i all synnerhet för flickorna, vore arbetsbelastningen, som understundom rent av närmade sig bristningsgränsen. Över realskolans arbete vilade en prägel av lugn strävan, över mellanskolans åter ett starkt mått av nervöst jäkt. Kommissionen hade icke kunnat undgå att till viss grad beakta detta förhållande och sökte råda bot därför genom att i sitt skolsystem avlasta vissa kursdelar från realskolan på bottenskolan, eller tänkte sig förbättrade metoder, friluftsliv o. s. v. såsom motvikt. Det ändamålslösa i det första av dessa tilltänkta medel, behövde ej betonas. Och inga metodiska förbättringar kunde ersätta två års förlust av språkundervisningen, vars rätta anordnande vore en av realskolans viktigaste angelägenheter. Reservanterna hävda bestämt, att den rätta åldern för den grundläggande undervisningen i främmande levande språk vore 9—10 års åldern.

Det vore emellertid ej endast arbetsbelastningen i mellanskolan, som väckte reservanternas starka betänkligheter mot denna skolform i dess nuvarande gestaltning, även svårigheten att åstadkomma en rationell arbetsfördelning lärarna emellan framträdde skarpt. Särskilt bekymmersam bleve givetvis de sex övningsämnenas ställning, men icke mindre betänkligheter mötte åtgärden att på en så sviktande grund bygga upp ett latingymnasium.

Reservanterna erinra ytterligare om att från mellanskolorna gjort sig förmärkt en stark önskan, att erhålla ytterligare ett år till sitt förfogande. Då reservanterna på grund av sin kännedom om skolorna i fråga kommit till den övertygelsen, att de allt framgent hade en bestämd uppgift att fylla och samvetsgrant strävat att motsvara de vid dem knutna förväntningarna, skulle reservanterna under förevarande förhållanden finna det ansvarslost att neka dem sitt stöd i deras befogade krav på lyckligare arbetsbetingelser. Då emellertid tidsförhållandena knappast redan nu medgäve mera genomgripande förbättring av den kommunala mellanskolans byggnad, inskränkte sig reservanterna att föreslå, att vid ett antal kommunala mellanskolor vid sidan av den normala organisationen försök anställdes att genom upprättande av en på 4-årig folkskola byggd 5-årig studielinje lätta arbetsbördan.

Frågan om mellanskolans lämplighet såsom grundläggning för gymnasiet

ansåge reservanterna tills vidare outredd och påyrkade därför, att vid något större läroverks gymnasium försöksvis upprättades en för lärjungar från kommunal mellanskola avsedd parallellavdelning för att bereda dessa tillfälle att under samma förutsättningar som läroverkets övriga lärjungar avlägga studentexamen.

Reservanterna lämna i fortsättningen en kritik av skolkommissionens granskning av parallellskolesystemet och framhålla bl. a. att användningen av uttrycken »parallella barndomsskolor», »parallellskolesystem» och dylikt för att beteckna förhållandet mellan folkskolan och läroverkets högre klasser vore så till vida oriktig, att man blott toge sikte på den rent yttre omständigheten, att ungdom av delvis samma ålder (9—12 år) undervisades i dessa båda skolor, men bortsåg från olikheten i fråga om undervisningens mål och läroinnehållets omfattning. Den möjligheten vore icke helt och hållet utesluten, att en något senare anknytning av de båda skolorna än den nuvarande låte sig förena med fyllandet av bådas syften, men denna fråga hade så stor räckvidd samt krävde en så omfattande utredning av olika hithörande förhållanden, att den borde göras till föremål för en särskild undersökning, vilken reservanterna endast kunde förbereda genom att tillse huruvida från allmän undervisningssynpunkt omständigheter gäves, som talade för en dylik förändring av det bestående skolsystemet.

Dessförinnan ville emelltid reservanterna lämna en närmare redogörelse för det nu rådande förhållandet mellan folkskola, mellanskola och läroverk. Genom kommissionsförslaget stode intet av djupare betydelse att vinna, men mycket av beprövat värde ginge förlorat. Tyngst vägde den ofrånkomliga förlängningen av studietiden, vilken i väsentliga avseenden försvårade fattiga barns framkomst på lärdomsvägen. Och genom de uppdrivna fordringarna för tillträde till den högre skolan hade landsbygdens barn fått sin ställning försämrad och bleve i vissa delar av vårt land så gott som uteslagna från tidigare möjligheter till fortsatt utbildning. I detta sammanhang betonas ock, att genom den ifrågasatta förändringen av skolformen endast ett litet mindretal lärjungar komme i åtnjutande av den från vissa håll framhållna fördelen, att barnen finge längre stanna i sina hem. Det ojämförligt största antalet av mellanskolans lärjungar bodde, enligt verkställda undersökningar, i hemmet och endast 9 procent vore hänvisade till inackordering i främmande hem. Vid läroverken vore motsvarande siffra 9,7 procent. Skillnaden mellan läroverket och mellanskolan i detta avseende vore således mycket ringa. Om grundskolan i stället vore 6-årig och läroverkets två lägsta klasser bortskurna, skulle endast ett ytterst ringa antal lärjungar, som för närvarande bodde borta, under denna del av skoltiden få vara kvar i hemmet.

Vad i övrigt ur social synpunkt anförts till förmån för bottenkoletanken ansåges på grund av de genomgripande förändringarna på olika områden hava förlorat mycket av sin forna räckvidd.

Reservanterna uppehålla sig därefter vid de av överstyrelsen anförda statistiska uppgifterna rörande den försenade övergången av lärjungar från folkskola till läroverk och understryka särskilt, dels att ekonomiska skäl ej i större omfattning verkat fördröjande, dels att okunnighet om lämplig övergångstid vore ett hinder för barnens framkomst.

Beträffande anknytningen mellan folkskola och realskola (Utl. sid. 198—201) erinra reservanterna, att läroverken i alla tider ägt ett utpräglat demokratiskt kynne samt att ett organiskt sammanhang redan nu rådde mellan

folkskola och läroverk och att vägen dem emellan kunde ytterligare jämnas. Det erkännes sålunda att svårigheter förefunnos för en ur avslutad folkskola utgående studiebegåvad lärjunge att vinna inträde i en mot hans åldersutveckling svarande klass i läroverket. Något argument för 6-klassig botten-skola utgjorde emellertid icke hänvisningen på denna brist i nuvarande organisation. Lika litet fog hade kommissionens huvudskäl för anknytningens förläggande till genomgången 6-klassig folkskola: anlagens framträdande vid sagda tidpunkt. Den begynnande övergångsåldern vore den mest olyckligt valda tiden för bedömning av barnens anlagsriktning. Och för yrkesval vore 12- eller 13-åringen alltför utvecklad. Det kunde dock icke förnekas, att 10—11-årsåldern från nu anförda synpunkt vore gynnsammare än den nu stadgade 9—10-årsåldern. I själva folkskolans organisation funnos vissa moment, som obetingat talade för denna åtgärd. Iakttagelser från folkskolehåll pekade ävenledes i den riktningen, att inträdesprov efter fjärde skolårets slut komme att ge tillförlitligare resultat än de nuvarande. Ur allmän undervisningssynpunkt ansåges därför mycket vara att vinna genom en något senare anknytning än den nuvarande. Men då en förlängning av skoltiden borde vara helt och hållet utesluten, måste en 4-årig botten-skola få till konsekvens den nuvarande 6-åriga realskolans förkortning till 5-årig. Enligt reservanternas mening kunde med visst fog sägas, att folkskoleväsendet numera nått den utveckling, som av 1899 års läroverkskommitté förutsatts som villkor för bottenkolans förlängning till fyraårig. Jämförelsen mellan folkskolans och läroverkens undervisningsplaner gäve på grund av läroinnehållets olika omfattning visserligen icke i detta avseende något säkert utslag, men lämnade dock den möjligheten öppen, att en övergång från folkskolans fjärde klass till läroverkets nuvarande andra klass icke behövde medföra större svårigheter. Emellertid krävdes för ett definitivt avgörande mera omfattande undersökningar, än som av reservanterna kunnat verkställas. Spörsmålet upptages därför bland de frågor, som borde bliva föremål för ytterligare utredning.

Slutligen hava reservanterna jämväl ingått på en utförlig granskning av de av skolkommissionen meddelade kostnadsberäkningarna (Utlåtande sid. 201—214). Då emellertid alla hithörande förhållanden sedermera gjorts till föremål för förnyade utredningar från skolöverstyrelsens sida, i vilka även vissa av reservanterna deltagit, saknar jag här anledning att närmare inlåta mig på de uti berörda avdelning av reservationen framställda åsikterna.

Under uttalande av huvudsaklig anslutning till skolöverstyrelsens utlåtande har avdelningschefen undervisningsrådet *N. Fredriksson* avgivit ett särskilt yttrande, vilket angives »ej i allt» böra uppfattas som en reservation utan mera såsom en komplettering till överstyrelsens utlåtande, vilket jämväl av *Fredriksson* biträtts (Utlåtande sid. 321—338).

Beträffande nu förevarande spörsmål avser *Fredrikssons* yttrande ett hävdande av nödvändigheten att med anlitan av olika medel begränsa möjligheterna till högre teoretisk undervisning till den omfattning som samhällets behov och intresse gjorde önskvärd och lämplig.

I fråga om anknytningen mellan folkskola och läroverk håller *Fredriksson* särskilt före, att anordningen med gemensamma anknytningspunkter för de olika utbildningslinjerna på vissa åldersstadier, alltså vid avgången

från folkskolan respektive realskolan, skulle medföra betydande fördelar med hänsyn till valet av levnadsbana. Emellertid måste härvid ofrånkomligt fordras och förutsättas bl. a., att de praktiska utbildningslinjerna bliva så omhuldade och så utvecklade, att de kunde erbjuda tillräckliga utbildningsmöjligheter på ett så vitt möjligt tillfredsställande sätt.

I sitt redan förut berörda underdåniga utlåtande över skolkommissionens betänkande lämnar *generaldirektör Bergqvist* en redogörelse för våra olika skolformer (Våra skolor sid. 15—134). Med hänsyn till den betydelse, som erfarenheterna rörande den kommunala mellanskolans verksamhet äga för bedömandet av nu förevarande spörsmål, torde jag till en början böra i korthet erinra om Bergqvists värdesättning av sagda skolform (sid. 49 ff.).

Beträffande den kommunala mellanskolans nuvarande svagheter, fastslår Bergqvist, att skolans lärare »f. n. i ganska stor utsträckning brista i pedagogisk utbildning». Vårterminen 1923 hade nämligen icke mer än 22 procent av samtliga lärare genomgått provår. Till följd härav saknades önskvärd kännedom om arbetet i de allmänna läroverken. En annan brist vore att lärarna, ehuru skolans arbete även krävde ett bestämt hänsynstagande till folkskolans kurser, i regel saknade förtrogenhet med folkskolan. Endast 14 procent av lärarna i fråga hade avlagt folkskolläraryxamen. Jämväl hade det inneburit en kännbar olägenhet, att rektorerna nödvändigtvis måst tagas inom den jämförelsevis begränsade kretsen av vederbörande skolas egna ordinarie ämneslärare.

Vidare gällde, att lärjungeurvalet vid mellanskolan ingalunda alltid präglats av den noggranna sovring, som varit önskvärd och avsedd. Det förhölle sig ingalunda så, som i ett auktoritativt utlåtande över skolkommissionens förslag generellt påstås, att lärjungematerialet vore bättre i mellanskolor än i realskolor. Tvärtom gäve erfarenheten bestämt stöd för den åsikten, att åtskilliga skolor ej tillämpat gällande inträdesfordringar och att därför lärjungematerialet vore synnerligen ojämnt.

Saknaden av en enhetlig undervisningsplan vore mycket kännbar. Tillbörlig hänsyn hade icke alltid tagits till själva den grundval, på vilken mellanskolan skulle bygga: genomgången lärokurs i folkskolan. I alltför hög grad hade undervisningen kommit att bliva bunden vid den lärokurs och den plan för undervisningens meddelande, som varit gällande för den sexåriga realskolan. Undervisningen hade därjämte ofördelaktigt påverkats av den fullständiga bristen på för mellanskolans speciella förhållanden avpassad lärobokslitteratur. På många platser hade skolorna också nödgats arbeta under otillfredsställande materiella resurser.

Ytterligare framhåller Bergqvist, att den kommunala mellanskolan motsvarat ett förhandenvarande starkt samhällsbehov, något som fått ett talande uttryck genom den rika utveckling, som skolan på få år vunnit. I första rummet hade denna skolform tillgodosett »de bredare samhällslagrens samt landsbygdens och de mindre samhällenas bildningsbehov». Mellanskolornas examensresultet hade år efter år erkänts i det hela tillfredsställande, och detta vare sig man till grund för omdömet lagt statistiska uppgifter eller de i många fall synnerligen fördelaktiga yttranden, som avgivits av ombuden i realskolexamen, i regel valda ur läroverkslärarnas krets. På striden om värdet av skolkommissionens statistiska utredningar på förevarande område, säger sig Bergqvist ej vilja närmare ingå, »då huvudsaken, nämligen att

examensresultatet vid mellanskolorna visat sig tillfredsställande, synes mig framstå såsom bestämt konstaterad». Om mellanskolans arbete i övrigt uttalar Bergqvist (sid. 59) bl. a. följande:

»Av egen personlig erfarenhet — jag har följt den kommunala mellanskolan allt sedan dess tillkomst och under årens lopp besökt en mycket stor del av de kommunala mellanskolorna —, måste jag vitsorda, att jag i de flesta fall kunnat konstatera ett i betraktande av ovan angivna svagheter hos skolan anmärkningsvärt gott arbete, ett arbete, som i mångt och mycket väl kunnat uthärda en jämförelse med arbetet i realskolan.»

Vad angår klagomålen från mellanskolans eget håll över ett alltför forcerat och allt för jäktigt och därför även allt för ansträngande arbete, framhåller Bergqvist, att det finnes anledning att med en viss försiktighet mottaga åtskilliga av de mindre fördelaktiga omdömen om skolornas arbete, som föreläge från skolornas egen sida. En skolas arbete, både dettas vardagliga förlopp och dess resultat, berodde i främsta rummet icke av skolans yttre eller inre organisation utan av de lärarkrafter och det lärjungematerial, över vilka skolan förfogade. Nu kunde man väl svårligen av lärarna själva begära ett fullt objektivt bedömande av den inverkan, som de för mellanskolan gällande mindre stränga kraven i fråga om lärarkompetens och de lägre avlöningsförmånerna kunnat utöva på urvalet av lärarkrafter och därmed givetvis också på skolornas arbete. Man kunde icke begära ett objektivt besked om vilken inverkan skolornas arbete kunnat röna därav, att många av skolornas lärare saknat önskvärd kännedom både om realskolan — den skola, vars arbetsresultat skolat vinnas — och folkskolan — den skola på vars arbetsresultat mellanskolan haft att bygga. Det vore för visso mer än märkvärdigt, ifall icke här lätteligen en omedveten orsaksförskjutning kunnat äga rum hos de omdömesavgivande lärarna. Att man vid skolorna själva icke saknat känsla härför, framginge också av ett yttrande från Hjo kommunala mellanskola.

Och vad lärjungematerialet beträffade, stode många av de kommunala mellanskolorna under ett tryck av lokala önskemål, som tvingade skolorna till en alltför stor medgörlighet i fråga om lärjungarnas intagning och flyttning. Det vore lätt förklarligt, att en skola, som icke såge sig kunna undkomma ett dylikt tryck, trodde sig i en förändrad organisation kunna vänta en utväg att undgå de ofördelaktiga följderna av det sämre lärjungematerialet.

Att konstitutiva brister vidlåda arbetet i den kommunala mellanskolan, erkänner Bergqvist, liksom att arbetet där behövde omläggas, för att ej bliva allt för jäktigt och dess resultat för ytligt. Bergqvist tillfogar emellertid följande, som torde vara förtjänt att särskilt uppmärksammas (sid. 61).

»Att en skolform, som ända från sin tillkomst lidit av vissa pedagogiska svagheter, som på grund av ekonomiska svårigheter ofta arbetat under ogynnsamma yttre omständigheter och som därtill tilldelats pionjärens roll att ofta under en högsپänd konkurrens bana väg för något nytt, icke kunnat förvärva samma lugn, stadga och fasthet i sitt arbete som en skolform, vilken i likhet med det allmänna läroverket bygger på en flerhundraårig traditionsgrund, är icke ägnat att väcka förundran. Tvärtom måste det efter mitt förmenande anses såsom mycket anmärkningsvärt, att skolformen kunnat nå så goda och tillfredsställande resultat som den gjort. Och man är enligt

min bestämda mening berättigad att på detta förhållande bygga den förväntan, att en sådan skolorganisation — om den i fråga om lärare, läroböcker och övriga undervisningsmedel utrustas i likhet med de allmänna läroverken, om den beträffande undervisningsplan och arbetssätt utvecklas efter rationella grunder samt slutligen om dess lärjungematerial hålles uppe på vederbörlig nivå — skall kunna utveckla sig så, att den i framtiden tillvinner sig en allt betydelsefullare ställning och uppgift särskilt för tillgodoseende av de bredare befolkningslagrens och landsbygdens växande bildningsbehov. Det är också uppenbart, att de allmänna förutsättningarna för en dylik skolforms verksamhet måste bli starkare, i samma mån som de senaste årens genomgripande reformer på folkskolans område hunnit visa sina verkningar. Att skolformen skulle, såsom man från vissa håll velat göra gällande, redan nu kunna anses utprovd och därvid befunnen alltför undermålig för att vidare äga anspråk på existens eller tillgodoseende från det allmännas sida, måste jag på grund av vad jag nu sagt beteckna såsom ett bestämt misstag.»

Även i ett annat av de grundläggande spørsmål, som i detta sammanhang föreligga till övervägande, nämligen frågan om folkskolans kompetens såsom bottenskola, avger Bergqvist ett bestämt omdöme (sid. 78—82).

Gentemot de olika invändningar, som i detta avseende framkommit, betonar Bergqvist, att det mål vår folkskola genom sin nu gällande undervisningsplan fått sig föresatt, måste, om det eftersträfvades genom rätt avvägda kurser och under användande av ett rationellt arbetssätt erfarenhetsmässigt kunna betecknas såsom fullt tillfredsställande ur synpunkten av folkskolans bärkraft gentemot realskolan. Vidare vittnade erfarenheten, att studiebegåvade lärjungar, som genomginge våra bättre folkskoleformer, A- och B-formen, också i regel uppnådde det föresatta målet och sålunda besatte en allmän bildning, som satte dem i stånd att tillgodogöra sig undervisningen i den högre skolan. Dessa omdömen byggdes dels på personlig erfarenhet, dels på talrika vittnesbörd av personer, som väl kände både vår folkskola och våra högre skolor. Beträffande den motsatta uppfattning, som från andra håll kommit till uttryck, och särskilt de ofördelaktiga vittnesbörd, som härrörde från vissa kommunala mellanskolor, framhåller Bergqvist, att dessas kraft avsevärt försvagades därav, att åtskilliga av dessa skolor hade ett lärjungematerial som till stor del (ända till 40 procent och därutöver) icke genomgått *fullständig* folkskola. Betecknande i detta avseende vore, att den av de kommunala mellanskolorna, som ansett sig kunna avgeva det allra ogynnsammaste omdömet, ja, som enhälligt uttalade, att folkskolan icke ens i fråga om sin A-typ vore mogen att tjäna som förskola för fyraårig realskola, hade ett lärjungematerial, av vilket icke mindre än 43,4 procent kommit från andra folkskoleklasser än den sjätte. Från andra mellanskolor, vilkas lärjungar så gott som samtliga genomgått fullständig folkskola, mötte man kraftiga, på mångårig erfarenhet byggda försäkringar, att det icke blott vore möjligt att grunda en fyrklassig realskola på folkskolans sjätte klass utan även att denna organisation visat sig lämplig.

Till slut framhåller Bergqvist, att folkskolan givetvis icke nått och aldrig kunde nå en sådan ståndpunkt, att *varje* studiebegåvad lärjunge med avgångsbetyg från skolan tillika vore i stånd att utan något som helst mellanlägg av kunskaper övergå till och mottaga undervisning i den högre skolan.

Men folkskolan komme en sådan ståndpunkt närmare, ju mer utvecklingen fortskred. Och så långt hade skolan redan nått, att antalet lärjungar som vore i besittning av en allmän bildning, vilken satte dem i stånd att, utan eller efter en föga krävande mellanläsning, tillgodogöra sig undervisningen i den högre skolan, för närvarande vore så stort, att ur denna synpunkt den sexklassiga grundskolan väl låte sig försvara som en huvudform i vårt skolsystem.

Sambandet mellan de olika skolformerna inom skolsystemet avhandlas av Bergqvist med ganska stor utförlighet (sid. 242—291). Tre krav framställas härvid såsom grundläggande. Anknytningen mellan folkskolan å ena sidan och de högre teoretiska och praktiska skolformerna å den andra måste ordnas så, att icke dessa senare komme att 'gå i vägen för varandra', eller med andra ord, att den ena av dessa skolformer icke berövade den andra de lärjungar, som den bort kunna räkna på. Sammanbindningen mellan de olika skolformerna borde vidare ske på en punkt, där det för skolan bleve möjligt att med någon större grad av tillförlitlighet bedöma de ungas personliga utrustning och intresseriktning och följaktligen att träffa ett så pålitligt val av bildningslinje som möjligt. Hade man sålunda sört för att de olika vägarna på rätt sätt kommunicerade med varandra, gällde det slutligen att se till, att konkurrensen om dem stode öppen för *alla*. Anknytningspunkten mellan folkskolan och de högre skolformerna borde därför ordnas så, att övergången till den högre skolan i ekonomiskt avseende bleve möjligast fördelaktig för alla hem. För obemedlade hem och framför allt för sådana hem, som måste sända sina barn till en på annan plats belägen skola, vore det givetvis av största vikt, att barnen kunde så länge som möjligt stanna hemma. Denna förmån vore icke blott av ekonomisk natur utan även ur uppfostringssynpunkt av största betydelse. Till sist erinrar Bergqvist om vikten av att samorganisationen medgäve, att »kulturnivån upprätthålles och att icke genom densamma de högre skolorna komme att verka förryckande eller hämmande på de lägre skolformernas arbete».

Den granskning, som Bergqvist, med ledning av de angivna synpunkterna till en början ägnar den nuvarande treåriga grundskolan, resulterar i, »att en dylik organisationstyp trots de obestridliga pedagogiska fördelar den medför, dock genom det hinder den lägger i vägen för en ur social synpunkt nöjaktig samorganisation av våra skolor, genom de svårigheter den vållar en stor mängd av hemmen samt genom de misstag i fråga om de ungas anlag och läggning, vartill den kan föranleda, medför så avsevärda olägenheter, att vårt statliga skolväsen bör under lämpliga former lösas ur sin nuvarande absoluta bundenhet vid den treåriga grundskolan».

Den sexåriga grundskolan såsom allmän organisationstyp finner Bergqvist väl ägnad att främja en rationell fördelning av samhällets bildningsmöjligheter. Den förlade valet av studiedifferentiering till en ålder, då enligt en hos oss gammal erfarenhet gjorde sig förmärkt en större andlig mognad, utmärkt därigenom att individens anlag och läggning med större bestämdhet gäve sig tillkänna, samtidigt som hans förmåga av verksamhet på egen hand framträdde. Den sexklassiga grundskolan erbjöde den ojämförligt största kontingenten av våra folkskolors lärjungar, landsbygdens barn, den betydelsefulla förmånen att under en stor del av sin barndomstid få stanna under hemmens vård. Den medförde vidare såväl för hemmen på landsbygden som för mindre burgna hem i städerna avsevärda ekonomiska lättnader och öppnade därigenom i många fall möjligheter till fortsatta studier,

vilka eljest icke skulle hava varit för handen. Lärjungarna kunde ock möjligast länge sammanhållas i en och samma undervisningsavdelning, varigenom möjliggjordes en för barnens kunskapstillägnelse och personlighetsbildning hälsosam ekonomisering med tid och kraft, på samma gång en säkrare grund lades för omdömena om de ungas anlag och läggning. För utvecklingen av en sund medborgaranda vore det av betydelse, att den sexåriga grundskolan beredde tillfälle till en längre tids samuppföstran för barnen. Slutligen talade till förmån för nämnda organisation att vi redan ägde ganska omfattande erfarenheter om möjligheten att på den sexåriga folkskolans grund bygga upp en lämplig form för mellanstadiets teoretiska skolor.

Bergqvist framhåller emellertid tillika vissa omständigheter, som manade till varsamhet, då det gällde att avgöra »på vad sätt och i vilken utsträckning» reformen borde genomföras (sid. 284—285). I detta avseende framhåller han bl. a., hurusom den sexåriga grundskolan, införd i systemet som grundval för en sjuårig högre skola, gör den normala studietiden ett år längre än vad fallet är med den nuvarande statliga organisationen. Man borde därför söka finna tid och tillfälle att utprova utvägar att undvika en dylik förlängning. Genomfördes den sexåriga grundskolan i större omfattning på sådana orter, där de fackliga utbildningsanstalterna ännu icke nått en tillräckligt stark utveckling eller deras betydelse av allmänheten ännu ej i önskvärd mån insetts, föreläge faran, att tilloppet till de teoretiska utbildningsvägarna skulle taga dimensioner, som kunde bli hinderliga för en sund reglering av de ungas levnadsbanor. Ännu vore de erfarenheter, vilka stode oss till buds för bedömande av den fyrklassiga realskolans förmåga att bära upp gymnasiet, begränsade. Vi förfogade ej heller ännu över ett nog mångsidigt erfarenhetsmaterial i fråga om den inverkan ett skolsystem med sexårig grundskola kunde komma att utöva på arbetet i folkskolan. Vår nuvarande folkskola vore stadd i en stark yttre och inre utveckling. Det vore av vikt för det pågående nydaningsarbetet, att detta finge i möjligaste mån fortgå utan störande organisatoriska ingrepp. Genomfördes reformen i en utsträckning, som icke motsvarade folkskolans nuvarande förmåga att inträda som grundskola eller som medförde en alltför kännbar förlängning av studietiden, föreläge faran, att privata klassbetonade skolor kunde i en osund utsträckning uppkomma.

En motsvarande granskning av föreliggande förslag om fyraårig grundskola gäve vid handen, att såväl sexårssystemet som det nuvarande treårs-systemet vore att föredraga framför fyraårssystemet. Och detta såväl med hänsyn till folkskolan som med tanke på de praktiska skolorna och realskolan. Det vore därför enligt Bergqvists mening icke tillrådligt att nu upphöja typen till generell organisationsform för våra högre skolor. Då emellertid förslaget i fråga vunnit stor anslutning bland skolkommissionens kritiker, föreläge givetvis starka skäl att anordna försök med detsamma. Sådana försök borde lämpligast anställas vid några större realskolor inom olika delar av landet, framförallt om därvid samtliga de ifrågasatta grundskoleformerna parallellt kunde bli föremål för prövning.

Då det gällde att avlägsna de mera framträdande bristerna och förbereda och successivt genomföra åtgärder, som åsyftade en mer omfattande omgestaltning av undervisningsväsendet, påyrkar Bergqvist, att först och främst på varje ort, där högre ungdomsskola funnes, anordningar borde vidtagas, som möjliggjorde en omedelbar övergång till denna från folkskolans sjätte

klass. I detta syfte borde de kommunala mellanskolorna såsom fyrklassiga realskolor inorganiseras i skolsystemet i det hela på sätt skolkommissionen föreslagit. De skolor, som icke omedelbart kunde förstättligas, borde konsolideras genom ett vidgat statsinflytande.

På orter där flera allmänna läroverk funnes, syntes allt efter förevarande behov flera eller färre av läroanstalterna eller, där så kunde finnas lämpligt, flera eller färre parallellinjer lämpas efter treårig, respektive sexårig grundskola. Funnes å ort blott ett läroverk, men ägde detta mer än en parallellinje, syntes allt efter föreliggande omständigheter de olika linjerna böra lämpas efter treårig — respektive sexårig grundskola. Omfattade läroverket endast en linje, borde det bero på prövning i varje särskilt fall, under vilka organisationsformer förbindelsen mellan grundskolan och den högre skolan lämpligen kunde äga rum; antingen kunde den nuvarande organisationen bibehållas och fördes på kommunens bekostnad med lämplig anslutningsanordning till folkskolans sjätte klass, eller kunde läroverket förvandlas till en statlig fyrklassig realskola, med rätt för kommunen att på egen bekostnad därmed förbinda anslutningsanordning till treårig grundskola.

I enlighet med de direktiv, som av departementschefen meddelats för de skolsakkunnigas utredningsarbeten hava de sakkunniga ägnat särskild uppmärksamhet åt frågan om folkskolans bärkraft. (Utredning sid. 27—50.)

Skol-
sakkunniga.

De sakkunniga säga sig genom egna undersökningar rörande de höstterminen 1924 i de kommunala mellanskolorna intagna lärjungarna hade funnit bekräftade de uppfattningar rörande folkskolans duglighet såsom grundskola, vilka från ledande folkskolehåll i allmänhet gjorts gällande, särskilt i fråga om folkskolans B 1- och B 2-former. Den ingående granskningen giver de sakkunniga anledning till bl. a. följande uttalande:

»Såsom av den föregående framställningen torde framgå, ställer det sig utomordentligt svårt att besvara frågan om folkskolans bärkraft mer förbehållslöst vare sig i den ena eller den andra riktningen. Å ena sidan torde ett obetingat garanterande av den 6-åriga folkskolans bärkraft som grundskola icke gärna kunna ur det verkliga sakläget motiveras. Skolöverstyrelsens majoritet har icke uttalat sig i förbehållslöst gynnsam riktning, generaldirektör Bergqvist icke heller. Å andra sidan synes det de sakkunniga vara långt ifrån klart, att de framkomna vittnesbörden om folkskolans närvarande ståndpunkt hava den allmänna och avgörande räckvidd, att de motivera ett underkännande av den nuvarande 6-åriga folkskolans bärkraftsom grundskola.»

I fortsättningen uppehålla sig de sakkunniga vid frågan om den 6-åriga grundskolan med särskild hänsyn till folkskolans självständiga mål, och syntes de sakkunniga icke tillräcklig anledning förefinnas att ur nämnda synpunkt principiellt jäva den 6-åriga folkskolans lämplighet såsom grundskola. Beträffande farhågorna för den högre skolans skadliga tryck på folkskolans undervisning, framhålla de sakkunniga, att dylika farhågor icke kunde fränkännas allt berättigande men hävda, att ett sådant tryck icke med nödvändighet behövde göra sig gällande. Men härför krävdes särskilt å sådana orter, där riskerna vore mer påtagliga, vissa förutsättningar: en lämplig anordning av inträdesprövningarna samt ett målmedvetet och rationellt tillrättalagt undervisningsarbete i folkskolan. »Äro dessa förutsättningar för handen, synes icke föreligga anledning att bestrida möjligheten för folkskolan att fylla sin uppgift som grundskola utan att i arbetets allmänna gång och metodiska inriktning frånfalla sin egentliga uppgift.»

Med tanke på folkskolans närvarande tillstånd och utvecklingsmöjligheter framhålla de sakkunniga, att givetvis brister och svårigheter, vilka kunna föranleda betänksamhet ur grundskolesynpunkt, förefunnas. Men dessa hade i somliga avseenden utan tvivel överdrivits. Särskilt syntes icke förekomsten av de skiftande skolformerna hava den ödesdigra betydelse som från vissa håll ansetts. Ganska goda skäl syntes också tala för den mera optimistiska uppfattning i avseende på folkskolans förutsättningar som grundskola, som av skolöverstyrelsen gjorts gällande. Folkskolan befunde sig otvivelaktigt för närvarande i en period av stark utveckling, vilken lovade gott för framtiden. Goda skäl talade även för den uppfattningen, att utvecklingen av folkskolans arbete till större effektivitet skulle påskyndas, därest folkskolan som grundskola komme att ställas inför vidgade uppgifter.

Förhållandet mellan folkskola och läroverk belyses av de sakkunniga dels i vissa delar av kapitel VII Realskolan, dels i kapitel VIII Övergångsanordningar (Utredning sid. 110—200).

De sakkunniga erinra inledningsvis, att de icke haft anledning att beträffande bottenkoleprincipens tillämpning göra egna ståndpunkter gällande, men ansåge sig dock kunna uttala den meningen att det fullständiga genomförandet av en organisation, som byggde den högre skolan på ett enda grundskolestadium, vare sig det sexåriga eller ett kortare, näppeligen f. n. syntes tillrådligt, att alltså tills vidare realskoletyper anknutna dels till sexårig grundskola, dels till grundskola av kortare utsträckning syntes böra bestå vid sidan av varandra, intill dess erfarenheten givit vid handen, att en sådan ordning icke vore för vårt land tjänlig.

Under erinran att i den förda diskussionen ifrågasatts grundskolestadier från och med 3-årigt till och med 7-årigt, framhålla de sakkunniga, att en organisation av det högre skolväsendet på den sjukklassiga folkskolans grund knappast kunde betraktas som ett aktuellt spörsmål, med hänsyn särskilt till denna skolforms relativa sällsynthet i vårt land. Och vad anginge den 5-åriga grundskolan, innebure systemet 5-årig grundskola och 5-årig realskola samma studietid som den av skolkommissionen föreslagna organisationen, utan att såsom denna fylla bottenkoleprogrammets krav på 6-årig grundskola. Ett system med nyssnämnda grundskola och 4-årig realskola förutsatte förändringar i folkskolans undervisningsplan, vilka givetvis skulle komma att innebära en försämring av lärogången för alla de folkskolans lärjungar, som icke överginge till realskolan. Även med dylika förändringar skulle detta system giva den 4-åriga realskolan ett mindre starkt underlag än systemet 6+4. Till närmare övervägande upptaga de sakkunniga förslagen om 3-årig grundskola och 6-årig realskola (systemet 3+6), om 4-årig grundskola och 5-årig realskola (systemet 4+5) samt om 6-årig grundskola och 4-årig realskola (systemet 6+4).

Vid avhandlandet av systemet 6+4 betona de sakkunniga till en början vikten av att folkskolans arbetsresultat icke undervärderades. Den koncentrisk kursanordning, som föranleddes av de »avslutade» kurserna i folkskolan vore från flera synpunkter ingalunda ofördelaktig. Ämnet behandlades på olika sätt å skilda åldersstadier. Den vore ock gynnsam för ett starkare bestående av minneskunskaperna. Men den tvingade realskolan att på relativt kort tid söka hinna igenom en till omfånget stor kurs, lade därigenom en viss brådska över arbetet och försvårade i sin mån en mera

konkret och fyllig framställning av ämnet. För de främmande språken bleve den 4-åriga realskolan icke fördelaktig.

Vad beträffade åldersförhållandena i de kommunala mellanskolorna, visade sig lärjungarna i dessa skolor visserligen i regel vara något äldre än i de allmänna läroverkens motsvarande klasser, men väsentligen yngre än de från organisatoriska synpunkter kunde förmodas skola vara. Efter att hava erinrat om de omständigheter, som sannolikt medverkade härtill, framhålla de sakkunniga, att efter deras mening de sänkande faktorerna i mellanskolan icke skulle i alldeles samma grad komma att göra sig gällande, därest den 4-åriga realskolan finge samma ställning i skolsystemet som den 6-åriga nu hade.

De sakkunniga uppehålla sig också vid frågan om arbetet och arbetsresultatet i mellanskolorna och anföra i detta avseende bl. a.:

»Det är av det anförda uppenbart, att de kommunala mellanskolorna i flera hänseenden arbeta under förhållanden, som måste menligt inverka på arbetsresultatet, och att de av sina lärjungar måste kräva ett mera ansträngande arbetstempo, än realskolorna behöva kräva av sina. Om detta sakförhållande bör konstateras, så bör det emellertid icke överdrivas. Att det särskilt framträtt för och framhållits av mellanskolornas lärare är helt naturligt, hänvisade som de varit att i tävlan med de gynnsammare ställda allmänna läroverken söka nå dessas arbetsresultat. Den särskilda examenskontroll, som lagts på mellanskolorna och som icke har motsvarighet vid realskolorna, har i vissa hänseenden haft sin nytta, men den har ock utgjort ett i någon mån enerverande moment och väsentligt bidragit till att inrikta arbetet på examensprestanda.» I fråga om arbetsbelastningen erinras där-om, att mellanskolan näppeligen skulle erhållit en så stor och hastig utbredning, om skolan fått rykte om sig att vara en för barnen skadlig läroanstalt.

Klart vore emellertid, framhålla de sakkunniga sammanfattningsvis, att även om mellanskolan förstärktes och jämväl i övrigt erhöle gynnsammare villkor för sin verksamhet, den dock icke skulle kunna befrias från de olägenheter, som tillhörde den 4-åriga realskolan som sådan och vore grundade i dess organisatoriska förutsättningar. »Att systemet 6+4 är en i pedagogiskt avseende fullt användbar och i åtskilliga hänseenden fördelaktig organisation torde icke kunna bestridas.» Men i jämförelse med den 6-åriga realskolan vore den 4-åriga en i viss mån sammanträngd och till följd därav forceerad skolform. Sin motivering ägde systemet 6+4 i de skäl, som motiverade den 6-åriga grundskolan, och sin väsentliga olägenhet hade det däri, att det innebure en förlängning av studietiden.

I fråga om systemet 4+5 uttala de sakkunniga, att en fullt säker uppfattning om detsamma näppeligen kunde vinnas annat än på den praktiska erfarenhetens väg. Med ledning av dels folkskolans undervisningsplan, dels uppgjorda förslag till undervisningsplan för 5-årig realskola, hava de sakkunniga, så långt möjligt varit, sökt bilda sig ett omdöme i frågan, varvid de betona, att den 5-åriga realskolan måste i jämförelse med den 6-åriga bliva en i vissa avseenden sammanträngd skolform, krävande ett mera forcerat arbetstempo än det i den nuvarande realskolan förekommande. Det syntes vidare sannolikt, att en sänkning av genomsnittsåldrarna i realskolan skulle föranledas av grundskolestadiets utsträckning till 4-årigt, något som från en annan sida sett icke vore gynnsamt för det mera forceerade arbetet i skolan.

»Att den 5-åriga realskolan i och för sig skulle vara en lika fördelaktig skolform som den 6-åriga», fortsätta de sakkunniga, »har heller icke blivit påstått av dem, som förordat dess införande i skolorganisationen. Det sega motstånd, som i den gamla striden om första klassens indragning restes från läroverkens sida mot den åsyftade avkortningen av det allmänna läroverket, motiverades med att villkoren för läroverkets arbete därigenom skulle försämrast och dess arbetsresultat försvagas. Om man på samma håll nu synes benägen för tanken på grundskolestadiets utsträckning till 4-årigt och realskolans därmed följande förkortning till 5-årig, torde detta bero på bottenkolefrågans ändrade läge och på ett med folkskolans fortgående utveckling ökat förtroende till hennes prestationsförmåga.»

De sakkunniga inlåta sig därefter på en jämförande värdesättning av de tre systemen ur skilda synpunkter, vilken granskning sammanfattas på följande sätt:

»Med den reservation, som ligger i en erinran om att den 5-åriga realskolan ännu icke blivit praktiskt prövad inom vårt skolväsen, torde man över huvud taget kunna säga om både den 5-åriga och den 4-åriga skolan, att de, om de ock, särskilt med hänsyn till undervisningen i främmande språk, måste anses den 6-åriga underlägsna, likväl äro i pedagogiskt avseende fullt användbara skolformer. I organisatoriskt avseende har systemet 6+4, såsom förut framhållits, sin motivering i de skäl, som motivera den sexåriga grundskolan, och sin olägenhet i den förlängda studietiden. Den organisatoriska betydelsen av systemet 4+5 kan sägas ligga däri, att det innebär en utsträckning av grundskolestadiet utöver det nuvarande treåriga utan att medföra förlängning av studievägen till realexamen, något som näppeligen synes möjligt, om grundskolestadiet utsträcktes ytterligare. Dess värde i förhållande till systemet 3+6 blir till det huvudsakliga beroende av den betydelse, som tillmätas grundskolestadiets förlängning.»

Till sist avhandlas den under remissbehandlingen från flera håll förordade anordningen, att bygga det högre skolväsendet dels på 6-årigt, dels på kortare grundskolestadium, att alltså samtidigt använda två organisationssystem. I detta avseende betona de sakkunniga, att på orter, där en dylik organisation tillämpades, borde antalet parallellavdelningar, tillhörande den längre eller den kortare realskolelinjen, i stort sett avvägas i ungefärlig proportion till det normala antalet godkända inträdessökande till vardera linjen.

Vidkommande förut berörda övergångsanordningar, erinra de sakkunniga, att dessa ha en uppgift att fylla endast under förutsättning, att den högre skolan, vare sig å en enskild ort eller i allmänhet uteslutande byggde på kortare grundskola. De sakkunniga framlägga en plan för s. k. övergångsklass från folkskolans klass 6 till realskolans klass 4, och rikta uppmärksamheten på den nödvändiga hoppresningen av kurserna i vissa ämnen. På den grund komme arbetet att i grundlighet och soliditet i vissa hänseenden stå tillbaka för den parallellt löpande realskolans arbete. I fråga om de likaledes förut omnämnda övergångskurser, varom förslag vid remissbehandlingen framställts, uttala de sakkunniga, att desamma, hur de än i detalj tillrättalades, bleve behäftade med bestämda pedagogiska olägenheter. De komme alltid att med hänsyn till resultaten erbjuda de risker, som ett skolarbete under forcerade och extraordinära förhållanden i allmänhet erbjöde.

I fråga om dylika anordningar syntes böra gälla, att det företrädesvis borde bli beroende på vederbörande kommuners initiativ och beredvillig-

het att bestrida kostnaderna, huruvida sådana av den ena eller andra typen borde komma till stånd. Härigenom vunnes garanti för att anordningen vore motiverad av känt och erkänt behov.

Den för ett allsidigt bedömande av spörsmålet om anknytningen mellan folkskola och läroverk betydelsefulla frågan om de praktiska utbildningslinjernas förhållande till de teoretiska har, i överensstämmelse med de meddelade riktlinjerna, av de sakkunniga ägnats särskild uppmärksamhet (Utredning sid. 370—387, Kap. XIII Praktiska utbildningslinjer), i vad det gäller den högre folkskolans ställning.

De sakkunniga uttala, att man vid skolväsendets organisation borde söka på allt sätt undvika sådant, som kunde åstadkomma en för stark tillströmning till de teoretiska studiebanorna. I detta syfte borde de praktiska utbildningslinjerna sättas i stånd att med framgång upptaga tävlan med de bildningslinjer, som mera avsåge teoretiska studier. Vad speciellt den högre folkskolan angår, understryka de sakkunniga att den yrkesbestämda skolförmen visat en ständigt fortgående utveckling, från 15 skolor med 1,743 lärjungar läsåret 1919—1920 till 21 skolor med 3,927 lärjungar läsåret 1923—1924.

De sakkunniga ingå också i prövning av det framkomna uppslaget att vid de högre folkskolorna införa en särskild avgångsprövning, praktisk realexamen och anföra olika skäl för en sådan anordning. Jämväl hava de sakkunniga övervägt förslaget, att ändra namnet högre folkskola till praktisk realskola, en åtgärd beträffande vilken skäl anföras både för och emot. Därest en praktisk realexamen komme till stånd, borde den närmast tillkomma yrkesbestämd högre folkskola med tre årsklasser ovanpå sexklassig folkskola. De sakkunniga uttala sig tillika om möjligheterna att anknyta praktiska linjer till realskolorna samt om den praktiska realexamens betydelse.

En av de sakkunniga, skolföreståndarinnan Thyra Kullgren, har emellertid i ett särskilt yttrande gjort gällande, att det icke vore nödvändigt att avslutning av realskola och högre folkskola skedde genom kontrollerad avgångsexamen.

Spörsmålet om den sexåriga grundskolan och skoltidens längd hava de sakkunniga upptagit till ingående prövning (Utredning sid. 388—434).

Efter en erinran om motsvarande förhållanden i några främmande länder, belysa de sakkunniga frågan ur statistisk synpunkt och komma därvid till det resultatet, »att den genomsnittliga förlängningen av skoltiden vid övergång från nuvarande skolsystem till det av skolkommissionen förordade icke komme att belöpa sig till ett helt år utan ligga ett stycke därunder samt att denna genomsnittliga förlängning sannolikt komme att bli större i fråga om avläggande av studentexamen än i fråga om avläggande av realskolexamen. *Huru stor* den faktiska genomsnittliga förlängningen exakt komme att bli, bleve beroende på en hel del förhållanden, vilka icke till sin beskaffenhet och sina verkningar låta sig med större säkerhet förutberäknas. Det faktum, att det statistiska medeltalet för förlängningen komme att ligga ett stycke under ett helt år, rubbar emellertid givetvis icke det ofrånkomliga faktum, att lärjunge, som i normal ordning passerar den

föreslagna skolorganisationens klassföljd, får en skoltid, som är ett år längre, än vad nuvarande läroverksorganisation förutsätter som den normala.»

Med ledning av de siffror, som av reservanterna i skolöverstyrelsen anförts till belysning av de nuvarande övergångsförhållandena, beräkna de sakkunniga, att den av skolkommissionen föreslagna organisationen för de till läroverket från folkskolan kommande lärjungarna skulle förlänga skoltiden med minst ett år för 55,6 procent, förkorta densamma med minst ett år för 8,5 procent och bliva utan inflytande på studietiden för 36,4 procent. Med hänsyn till att de nu från privatskolor eller efter föregående privatundervisning kommande lärjungarna normalt vinna inträde efter 3 år, ansåges emellertid den förstnämnda gruppen i verkligheten bliva större, om hänsyn togs till samtliga lärjungar.

De sakkunniga framhålla vidare, att den genomsnittliga ålderskillnaden mellan skolsystem med 4- och 6-årig grundskola bleve större än vid nu berörda jämförelse mellan skolsystem med 3- och 6-årig grundskola.

I fortsättningen gå de sakkunniga att pröva olika åtgärder, som vid remsbehandlingen föreslagits i syfte att undvika förlängning av studietiden. Härvid avhandlas dels frågan om tidigare inträdande av skolpliktsåldern, dels frågan om snabbare genomgång av folkskolan. I avseende på den högre skolans omfattning diskutera de sakkunniga möjligheterna av förkortad högre skola på såväl odifferentierad som differentierad grundskola. De sakkunniga anse sig böra fastslå, att en 6-årig högre skola ovanom 6-årig odifferentierad folkskola icke f. n. låte sig genomföra såsom generellt tillämplad organisation, utan att den högre skolans bildningsmål sänktes. Detta omdöme synes främst gälla organisationer med 3-årig realskola och 3-årigt gymnasium samt med 4-årig realskola och 3-årigt gymnasium, byggt på realskolans tredje klass. Däremot ansåges ett 6-årigt lyceum under särskilt gynnsamma förhållanden kunna anlitas för avkortande av studievägen fram till studentexamen.

Spörsmålet om förkortad högre skola på differentierad folkskola har gjorts till föremål för ingående undersökning från de sakkunnigas sida under beaktande av i utlandet gjorda erfarenheter eller förefintliga strävanden. Dessa överbäganden resultera däri, att någon generell lösning av enhetsskoleproblemet med differentierad folkskola som grundval f. n. icke i vårt land kan ifrågasättas. De sakkunniga anse dock goda skäl tala för att »perspektivet hålles öppet även åt detta håll», och förorda därför, att möjlighet beredes att å orter, som härför prövades lämpliga, försöksvis tillämpa en skolorganisation med nu ifrågasatt eller likartad karaktär.

*Departement-
schefen.*
Allmänna
utgångs-
punkter.

Då jag nu går att närmare angiva min ställning till frågan om anknytningen mellan folkskola och läroverk i den framtida organisationen, synes mig icke någon tvekan kunna råda därom, att det allmänna läget med styrka anvisar ett fullföljande av den väg, som genom 1909 års riksdags beslut angående inrättande av kommunala mellanskolor beträddes eller med andra ord, att de högre teoretiska skolorna böra i vidgad utsträckning anknytas till folkskolans sjätte klass. Det är samma väg, som följts vid genomförandet av 1918 års betydelsefulla nyordning av de praktiska ungdomsskolorna, då dessa konsekvent anknötos till genomgången obligatorisk folkskola.

Denna ståndpunkt erhåller ett mycket starkt stöd i de samhälleliga hänsyn, som jag redan i början av mitt anförande korteligen berört.

För det nutida samhället måste det stå som en bjudande plikt att tillse, att social ställning och ekonomiska villkor icke få vara avgörande för de ungas framkomst i livet. Här som annorstädes böra de individuella förutsättningarna enbart få bli bestämmande. Att i verklighetens värld detta mål svårligen låter sig helt uppnå, har jag redan funnit anledning framhålla. Men detta oaktat får samhället icke lämna några ansträngningar osparda för att befrämja målets möjligast fullständiga förverkligande. Under det meningsutbyte, som uppstått kring skolkommissionens förslag, har man också kunnat konstatera, att delade uppfattningar i detta avseende egentligen icke framträtt. Visserligen hava understundom tvivel kommit till synes, huruvida de organisatoriska anordningarna i nu förevarande avseende vore av så stor betydelse. Man har hänvisat till att den nuvarande läroverksorganisationen icke kunde fränkännas en ganska demokratisk prägel, i det att läroverken vore tillgängliga för såväl rika som fattiga.

Att våra läroverk för närvarande så tillvida kunna sägas hava en demokratisk prägel, att de äro tillgängliga för lärjungar från skilda samhällslager, lærer icke kunna bestridas. Men det kan å andra sidan icke heller förnekas att det återstår mycket, innan det med fog kan påstås, att dessa läroanstalter äro i lika grad tillgängliga för barn ur olika miljö. En föreliggande undersökning rörande lärjungarnas vid de allmänna läroverken fördelning efter fädernas yrken höstterminen 1915 är i detta hänseende upplysande nog. Den utvisar, att t. ex. den ojämförligt största gruppen yrkesutövare i det svenska samhället, arbetsförmän, typografer, montörer, åkare, vaktmästare, arbetare, vilken innefattar (enligt folkräkningen 1910) ungefär 1,100,000 manliga yrkesutövare av det till nära 1,700,000 uppgående totalantalet, i de allmänna läroverken representerades av allenast 2 lärjungar på 1,000 yrkesutövare. Man inhämtar vidare, att den näst nu sagda grupp mångtaligaste, innefattande lantbrukare, arrendatorer, mejerister, trädgårdsmästare, alltså landsbygdsbefolkningens huvudmassa, utgörande nära 285,000 yrkesutövare, var företrädd med 5 lärjungar på 1,000 yrkesutövare. En annan jämväl ganska talrik grupp, innefattande utövare av en del hantverksmässiga yrken till ett antal av ungefär 60,000, nådde siffran 27 lärjungar på 1,000 yrkesutövare. En helt annan bild erhåller man, då man går till de socialt mera högt stående eller ekonomiskt mera välbärgade grupperna. Den lilla gruppen »läkare, apotekare, veterinärer och tandläkare», inneslutande ej fullt 4,000 yrkesutövare, uppvisar det högsta antalet, 188 lärjungar på 1,000 yrkesutövare. Ej långt efter komma andra grupper, inneslutande intellektuella yrkesutövare, universitets- och läroverkslärare, med 174 och präster med 177 lärjungar på 1,000 yrkesutövare, samt industriidkare, fabrikörer med 154 lärjungar på 1,000 yrkesutövare.

Ännu mera utpräglade framträda här berörda förhållanden i de högre

flickskolorna, beträffande vilka skolkommissionen i Betänkande III sid. 184 --185 offentliggjort en motsvarande undersökning på grundvalen av de höstterminen 1918 i klasserna 3—8 närvarande lärjungarna. Även här är arbetargruppen svagast företrädd med den anmärkningsvärt låga siffran av 0,6 lärjunge på 1,000 yrkesutöware. För jordbrukargruppen är motsvarande siffra 2, för de hantverksmässiga yrkena finner man siffran 9, för läkargruppen 114, vilken sistnämnda även vid dessa skolor utgör den högsta förekommande.

De nu angivna siffrorna äro visserligen hämtade ur uppgifter, som ligga ett tiotal år tillbaka i tiden, men mycket talar för att förhållandena under mellantiden icke undergått någon väsentlig förändring.

I varje fall tyda de på en — ur social synpunkt sedd — betydande brist i den nuvarande organisationen. Och det råder intet tvivel, att den bristen är att söka i den olämpliga anknytningen mellan läroverket och folkskolan. De som förvärvat någon mera omfattande erfarenhet om de lärjungar, vilka erhålla sin grundläggande utbildning i folkskolan, hava alltjämt kunnat vitsorda, att mången för fortsatta studier väl lämpad gosse eller flicka vid folkskolekursens slut skulle önskat fullfölja sina studier och att föräldrarna i talrika fall skulle velat och kunnat bringa det ekonomiska offer, som här för varit erforderligt. Vägen har emellertid varit stängd, såtillvida att vederbörande varit hänvisad antingen att taga plats bland väsentligt yngre kamrater i en lägre klass än åldersutvecklingen gjort rimlig eller ock att genom en mödosam och dyrbar enskild undervisning komplettera sin utbildning. Nu skall det måhända invändas, att i dessa här åsyftade fall vederbörande genom att fortsätta i folkskolan uraktlåtit att utnyttja förefintliga möjligheter. Saken är dock ingalunda så enkel. När det gäller de befolkningslager, inom vilka barnens utbildning på den teoretiska studiebanan icke är självklar, vare sig begåvning och anlag anvisa denna väg eller icke, är ett dylikt steg förbundet med allvarliga överväganden. Man önskar först och främst någorlunda visshet, att den unge verkligen besitter förutsättningar att med framgång beträda den ifrågavarande vägen, och den vissheten anser man sig i regeln icke äga, förrän anlagsriktningen mera klart framträtt. I detta avseende lämnar 9—10-årsåldern, enligt erfarenhetens vittnesbörd, i ett stort antal fall icke tillfredsställande vägledning. Det är i regeln först när folkskolekursen avslutats, som man i de under densamma uppnådda resultaten finner en fastare grund för sina överväganden. Och vidare önskar man förklarligt nog någorlunda trygghet för att de ekonomiska förutsättningarna skola vara för handen, detta i desto högre grad ju större uppoffringarna äro. För de flesta föräldrar i vårt land vilar över de ekonomiska villkoren en så stor osäkerhet, att det över huvud icke är möjligt att träffa några säkrare ekonomiska dispositioner för den period av sex år, som ligger emellan en lärjungs inträde i ett läroverk och hans realskoleexamen. På dessa håll blir alltså kravet, att den kostsamma studieperioden må i möjli-

gaste mån förkortas. För en annan, även den en mycket mångtalig medborgargrupp, vilkens dagliga liv förflyter på avstånd från de orter, dit läroverk äro förlagda, komma till nu antydda vanskligheter ytterligare de, som sammanhånga med att barnen i 9—10-årsåldern skola lämna hemmet och inackorderas i främmande hem.

Jag vågar i de nyss anförda siffrorna se en bekräftelse på riktigheten av de synpunkter, vilka på erfarenhetens grundval anlagts av socialt inställda människor. Och jag anser att vissa av de upplysningar, som framkommit i skolöverstyrelsens och generaldirektör Bergqvists utlåtanden i avgörande punkter komplettera bilden. Enligt en av skolöverstyrelsen höstterminen 1923 verkställ enquête vid de allmänna läroverken hava över 43 procent av de lärjungar, vilka från folkskolan vinna inträde i läroverkets första klass, övergått icke från tredje folkskoleklassen, såsom normalt förutsattes, utan från fjärde eller följande klasser och sålunda blivit ett eller flera år fördröjda i sina studier. Och alldeles likartade förhållanden hava påvisats i fråga om inträdet i realskolans följande klasser. Även då det gäller orsakerna till den fördröjda övergången, torde man kunna säga, att materialet pekar i just den riktning, i vilken de erfarenhetsmässiga övervägandena gått. Det har visserligen från reservanterna inom skolöverstyrelsen framhållits, att anledningen »ekonomiska skäl» i så relativt få fall redovisats såsom orsak till förseningen. I detta avseende hyser jag den uppfattningen, att en på lärjungarnas utsago grundad uppgift svårigen kan på denna punkt bliva rättvisande. »Det är av lätt insedda skäl motbjudande för såväl föräldrar som barn att lägga fram sin ekonomiska svaghet inför offentligheten», yttrar skolöverstyrelsen, såsom mig synes, med mycket fog. Att också hänsynen till kamraterna i skolan här spelar in, torde man kunna taga för givet.

Även i ett annat hänseende har skolöverstyrelsen bidragit att ställa de berörda förhållandena i ny belysning. Jag åsyftar det faktum, att å realskolestadiet vid de allmänna läroverken höstterminen 1923 icke funnos flera än 4,249 lärjungar eller 19,5 procent av samtliga, vilka voro bosatta utom läroverksstaden, och att av dessa endast 2,085 eller 9,7 procent av samtliga voro inackorderade. Detta sakförhållande talar sitt omisstydbara språk om de avsevärda svårigheter, som under nuvarande omständigheter föreligga för föräldrar på den egentliga landsbygden att mäktat övervinna de ekonomiska och organisatoriska hindren, när det gäller att bereda sina barn högre skolundervisning i läroverken.

För stora befolkningslager inom städerna, företrädesvis utgörande de ekonomiskt svagast situerade, liksom för landsbygdens befolkning över huvud äro de nuvarande allmänna läroverken otvivelaktigt allt för svårtillgängliga. Såsom jag redan nämnt, har man säkerligen att söka huvudorsaken härtill i det sätt, varpå förbindelsen mellan den grundläggande skolan och läroverket är anordnad. En ytterligare bekräftelse på riktigheten av detta antagande erbjuda

numera även de kommunala mellanskolorna. De många sådana skolor, som nu äro i verksamhet, äro nämligen, som bekant, anknutna till folkskolans sjätte klass. Generaldirektör Bergqvist har i sitt utlåtande upptagit denna angelägenhet till närmare dryftande och jämväl meddelat en sammanställning av lärjungarnas fördelning efter deras fäders yrken vid såväl allmänna läroverk som kommunala mellanskolor (Våra skolor sid. 56—57). Uppgifterna avse klasserna 1—6 av läroverket och klasserna 1—4 av kommunala mellanskolan samt hänföra sig till höstterminen 1922 och beträffande kommunala mellanskolan i Stockholm till vårterminen 1923. I detta sammanhang knyter sig givetvis ett särskilt intresse till den procentiska fördelningen av lärjungarna vid läroanstalter av olika organisatorisk typ. Man finner nu, att lärjungar utgångna ur arbetarhem vid läroverken utgöra 8,6 procent av samtliga, men vid mellanskolorna 19,4 procent. Även av barn med fäder ur de hantverksmässiga yrkena uppvisa mellanskolorna ett relativt starkare inslag 11,4 procent mot läroverkens 7,2 procent. En påfallande karaktärsskillnad hos de båda skolformerna möter man vidare beträffande lärjungar, vilkas fäder tillhöra gruppen lantbrukare, arrendatorer m. fl. Av dessa redovisas i mellanskolorna 10,8 procent, i läroverken 5,6 procent. Begränsar man jämförelsen till storstäderna, Stockholm, Malmö och Norrköping, framstår i fråga om arbetarbarnen skillnaden mellan läroverkens och mellanskolans rekryteringsområde än mer påtaglig; siffrorna utgöra respektive 8,9 procent och 33,2 procent. Beträffande landsbygdsbarnens stora huvudgrupp gäller, att, om de nämnda städernas läroverk och mellanskolor uteslutas, siffrorna bliva 6,9 procent och 12,5 procent. Relativt sett är sålunda inom storstäderna inslaget av barn ur arbetarhem nära fyra gånger starkare i mellanskolan än i läroverket, medan i mellanskolorna lärjungar utgångna från den jordbruksidkande befolkningen äro relativt ungefär dubbelt så talrika som i läroverken. Att icke sistnämnda proportion ställer sig än gynnsammare för mellanskolorna kan möjligen, på sätt skolöverstyrelsen antytt, sammanhånga med dessa skolors kommunala karaktär, varigenom tillträdet för lärjungar från den kringliggande nejden blir begränsat och ofta förbundet med väsentligt ökade lärjungeavgifter.

Det senast anförda synes mig icke gärna kunna givas någon annan innebörd, än att verkligheten infriat de förväntningar, som ställts på den kommunala mellanskolans förmåga att tillgodose bildningsbehovet inom de samhällsgrupper, vilka erfarenhetsmässigt missgynnas av den nuvarande läroverksorganisationen. Och jag anser mig därmed också hava erhållit ett viktigt stöd för att den sexåriga grundskolan visat sig möjliggöra en socialt sett långt vidsträcktare rekrytering än den treåriga. De farhågor, som under remissbehandlingen kommit till uttryck, att den teoretiskt förlängda studietiden vid en enhetsskoleorganisation skulle försämra, i stället för förbättra utbildningsmöjligheterna för barn ur ekonomiskt mindre lyck-

ligt lottade hem i stad och på landsbygd, torde alltså på goda skäl kunna avvisas såsom ogrundade.

Framstår sålunda läroverkets anknytning till folkskolans sjätte klass såsom ur social rättfärdighetssynpunkt starkt motiverad, påkallar emellertid spørgsmålet om samma anknytnings lämplighet ur psykologisk-pedagogisk synpunkt ytterligare uppmärksamhet.

Därom hava betydande meningsskiljaktigheter yppat sig. En starkt bidragande orsak till att så stora divergenser kunnat uppstå, vill jag för min del se däri, att den psykologiska forskningen, såsom också en av dess representanter i vårt land under diskussionen framhållit, trots livliga ansträngningar ännu icke lyckats skapa erforderliga hållpunkter för frågans besvarande. I brist på en fast grund att stå på, nödgas man anlita den egna och allmänna erfarenheten. Och det ligger vid sådant förhållande i öppen dag, att de subjektiva omdömena kunna utfalla ganska olika, så mycket mera, som betydande individuella växlingar i nu berörda avseende otvivelaktigt göra sig märkbara.

Det må vara riktigt som det blivit sagt, att man i vissa fall redan då en lärjunge befinner sig i 9—10-årsåldern kan med någorlunda tillförlitlighet avgöra, huruvida utsikt till framgång förefinnes, därest den teoretiska studievägen väljes. Enligt en ganska samstämmig erfarenhet gäller detta dock ingalunda om det stora flertalet. Riskerna att vid ett till nämnda tidiga tidpunkt förlagt val taga miste, måste därför bliva väsentligen större, än om valet kan ske senare. Betydelsen härav synes mig avsevärt ökad, sedan i våra dagar framgången i den praktiska verksamheten blivit allt mera beroende av ordnad skolmässig yrkesutbildning. I en gången tid gällde som bekant, att den som icke lämpade sig för studier, snart hänvisades att söka sin verksamhet på det praktiska livets olika områden. De många, som koppats in på studiebanan utan erforderliga förutsättningar, växledes alltså ur spåret och fingo i stort sett taga sig fram bäst de kunde. Inför en ny tids skärpta krav, påkallar det praktiska livet i lika hög grad som »de lärda yrkena», sin bestämda grundliga förberedelse, något som också från det allmännas sida i växande utsträckning erkänts och beaktats. I långt vidare mening än tidigare gäller det alltså numera för de unga, att de ställas i valet mellan de båda stora huvudvägarna inom bildningsväsendet, och uppgiften att välja blir vid sådant förhållande både allvarligare och svårare än förr. Under dessa omständigheter och då den nuvarande anknytningspunkten, vilken, såsom skolöverstyrelsen framhållit, tillkommit utan närmare undersökning, erfarenhetsmässigt måste karakteriseras såsom mindre lycklig, är jag för min del i likhet med åtskilliga, som yttrat sig över detta spörsmål, benägen att anse ett ytterligare uppskov till 12—13-årsåldern ur här berörda synpunkt såsom starkt påkallat. Jämväl de skolsakkunniga hava funnit sagda ålder böra tillerkännas något företräde vid anlagsriktningens

bedömande, även om oenighet anses råda »om den mer eller mindre avgörande betydelsen av detta företräde».

Under remissbehandlingen av skolkommissionens förslag har det erinrats, att nu ifrågavarande åldersstadium utgör en särskilt för flickorna mycket ömtålig utvecklingsperiod. Detta förhållande påkallar givetvis den allra största uppmärksamhet och kräver uppenbarligen i vissa avseenden — i fråga om både yttre anordningar och arbetets inre läggning — särskild varsamhet. Men de hittills vunna erfarenheterna, och dessa äro dess bättre ej så få, synas dock bestämt giva vid handen, att den av mig föreslagna anknytningen mellan läroverk och folkskola även för flickornas vidkommande väl låter sig genomföra.

Ett ytterligare skäl för anordnande av anknytning mellan läroverk och folkskola vid tidpunkten för den obligatoriska folkskolekursens slut är att hämta från förhållandet mellan våra teoretiska och praktiska ungdomsskolor, sådant detta utgestaltats enligt beslut av 1918 års lagtima riksdag. Skolöverstyrelsen har på ett övertygande sätt klargjort de betydande olägenheter ur många olika synpunkter, som skulle vara förbundna med en organisation, där de teoretiska och praktiska studievägarna avgränsades vid skilda stadier av folkskolan. Detta gäller såväl om man tager sikte på folkskolans egna förhållanden som ock, om bedömandet försiggår från de praktiska skolornas horisont. Icke minst inför det från många håll påtalade förhållandet, att tillströmningen till de lärda yrkena i vårt land är väsentligt större än som av förefintliga behov motiveras, synes det mig vara av synnerlig vikt att intet underlåtes för att skapa förutsättningar för en annan ordning. I detta avseende torde intet medel vara mera rationellt än att sörja för att redan skolorganisationen inbjuder till ett verkligt val vid en bestämd tidpunkt, då det av alla lärjungar och deras föräldrar kräves en prövning av frågan om den ur skilda synpunkter lämpligaste och lyckligaste vägen.

Den invändning, som gjorts, att de praktiska ungdomsskolorna ännu skulle befinna sig i alltför svag utveckling för att kunna tjäna såsom avledare, kan jag icke tillmäta någon avgörande betydelse. Det synes mig nämligen uppenbart, att det praktiska skolsystemets effektivitet ur nu berörda synpunkt måste bli mycket nära förknippad med enhetsskolesystemets tillämpning även på de teoretiska skolornas område. I samma mån som detta i allt mera vidgad omfattning blir fallet, kan den praktiska vägen väntas i större utsträckning bli anlitad av de unga. Därmed ställes samhället inför nödvändigheten att i ökad omfattning tillgodose de växande behoven av utbildningsmöjligheter även på detta område.

Det har i samband med nu förevarande organisationsspörsmål från olika håll påkallats uppmärksamhet för vissa förhållanden i samband med den högre folkskolans ställning i skolsystemet, och det har jämväl framställts vissa positiva förslag i syfte att göra sagda skolform mera lockande för

lärjungarna och därmed tillika stärka dess konkurrenskraft. För innebörden av desamma har jag förut redogjort. Till spørgsmålet vad som nu kan och bör åtgöras i nämnda hänseende återkommer jag i fortsättningen av mitt anförande.

Jag har redan framhållit, att kravet på enhet i vår skolorganisation leder sitt ursprung från socialt ansvars-kännande pedagoger. Vid dess utformande hava dessa haft i tankarna icke blott samhällets omedelbara intressen utan också skolans. Det har i sådant avseende framförallt hävdats, att folkskolans ställning av hela folkets grundläggande barndomsskola skulle bliva en mäktig hävstång till denna skolas utveckling och uppräckning. Hos inflytelserika medborgargrupper skulle nämligen det personliga intresset för folkskolan stegras, i samma mån som skolan komme att rekryteras av barn från alla samhällslager. Det har nu visserligen gjorts gällande, att denna otvivelaktigt praktiskt betydelsefulla synpunkt skulle hava förlorat det väsentliga av sin räckvidd genom den förskjutning maktförhållandena i samhället under senaste tid undergått. Och jag vill icke förneka, att detta betraktelsesätt måhända innesluter någon sanning. Men ser man på förhållandena i stort, så torde det allt fortfarande äga sin riktighet att, om den sexåriga folkskolan verkligen bleve grundskola och därmed en »folkskola» i ordets djupare mening, så skulle samhällets omvårdnad om skolan bliva ännu bättre, än vad den nu är. Lika visst är också, att den högre skolan skulle hava åtskilligt att vinna på en enhetsskoleorganisation. Det uppskov, som densamma för lärjungarna medgiver i fråga om valet av studiebanan, kan icke undgå att komma till uttryck i lärjungematerialet, vilket bör kunna bliva bättre sovrat. Att undervisningen under dessa omständigheter skulle komma att försiggå under gynnsammare betingelser, synes mig knappast kunna bestridas.

Pedagogiska
synpunkter.

Jag anser mig här icke kunna alldeles förbigå en annan omständighet, som vid bedömande av enhetsskolans fördelar påkallar uppmärksamhet. Skolkommissionen har erinrat om att en skolorganisation, uppbyggd enligt parallellskolesystemets grundsatser är ägnad att för statsverket medföra större kostnader än en sådan, som anordnats enligt enhetsskolesystemet därigenom, att undervisningen i folkskolan är förbunden med mindre utgifter än den i läroverkets realskola. Mot detta betraktelsesätt hava vid remissbehandlingen invändningar från vissa håll blivit framställda. Även om de siffror, på vilka skolkommissionen byggt sin argumentering på denna punkt kunna tarva jämkning, anser jag det emellertid vara uppenbart, att om de båda lägsta läroverkssklassernas uppgifter övertagas av folkskolan, så komma högre kvalificerade och följaktligen också högre avlönade lärarkrafter att ersättas av sådana med lägre kompetens och väsentligen lägre avlönning. Därigenom måste otvivelaktigt en besparing ske. Då man vidare betänker, att

Statsfinansi-
ella syn-
punkter.

denna förändring i icke obetydande omfattning låter sig genomföra utan att för folkskolundervisningen nya lärarkrafter behöva tagas i anspråk, så synes det mig obestriddigt, att statsverkets totala utgifter för undervisningsväsendet måste komma att minskas, även om tre folkskoleklasser skulle komma att ersätta två läroverksklasser.

Av vad jag nu anfört synes mig framgå att den anordning av förbindelsen mellan folkskola och läroverk, som starkt påkallas redan av samhälleliga hänsyn, erhållit ett kraftigt och betydelsefullt stöd i omständigheter, som sammanhånga med vår hittillsvarande erfarenhet om de ungas utveckling och framförallt med det allt livligare intresset för de praktiska utbildningsanstalternas rationella tillgodoseende. Samma ståndpunkt stöddes även av viktiga pedagogiska och statsfinansiella hänsyn.

Mot enhets-
skolan anför-
da skäl.

Den redogörelse jag förut lämnat rörande myndigheters och korporationers ställningstagande till det nu föreliggande, av skolkommissionen utarbetade förslaget till enhetsskolorganisation, har utvisat, att man från en mängd håll ur den högre skolans synpunkt intagit en starkt kritisk hållning mot det ifrågavarande förslagets grundprincip. Det är uppenbart, att jag icke kan underlåta att noga överväga de framställda invändningarna och ingående pröva deras hållbarhet. En grupp sådana erinringar hänför sig till folkskolans förhållanden, och innebörden av desamma torde i korthet kunna uttryckas så, att folkskolan skulle sakna tillräcklig bärkraft för att tjäna som grundskola för den högre undervisningen. En andra grupp tager sikte närmast på den högre skolans förhållanden, och det hävdas i detta avseende, att den högre skolan vid en enhetsskoleorganisation icke erhåller erforderligt utrymme för ett tillfredsställande arbete och ett nöjaktigt bildningsresultat. Den tredje gruppen av de nämnda erinringarna uppmärksammar särskilt studietiden, och det anmärkes därvid, att det föreslagna skolsystemet utan gagn medför en ur den enskildes och samhällets synpunkter betänklig förlängning av den samlade skoltiden.

Folkskolans
bärkraft.

Jag anser mig böra till granskning upptaga en var av de nämnda invändningarna och börjar därvid med spørsmålet om »folkskolans bärkraft».

Så länge enhetsskolekravet gjort sig gällande vid de skolpolitiska avgörandena, har man naturligt nog låtit sig angeläget vara att omsorgsfullt undersöka grunden för den tilltänkta skolorganisationen. Behov av en sådan prövning förelåg givetvis även, när problemet begränsades till ett successivt förverkligande av enhetskravet genom indragning av läroverkets första klass. Vid de officiella utredningar, som under 1880- och 1890-talen ägt rum, återfinner man genomgående ett och samma mycket pessimistiska betraktelsesätt på den föreliggande frågan. Folkskolan hade ännu icke nått en sådan utveckling, menade man, att den på ett till-

fredsställande sätt kunde i större utsträckning än redan vore fallet, övertaga uppgiften att grundlägga de kunskaper, som i läroverket skulle vidare utvecklas. Såsom jag redan har anfört, sköts samma argument i förgrunden vid 1904 års reform av de allmänna läroverken.

I våra dagar har man säkerligen lättare att förstå, att läget med hänsyn framförallt till folkskolans organisatoriska ståndpunkt kunde rättfärdiga ett dylikt ståndpunktstagande, än vad fallet var i den tid, då dessa omdömen fälldes. Det torde kunna erbjuda ett visst intresse att erinra om att år 1881, då riksdagens andra kammare första gången beslöt indraga första läroverksklassen, allenast 229 av rikets 3,148 fasta folkskolor voro utrustade med flera än en lärare — endast en del av dessa skolor motsvarade alltså den nuvarande A-formen. Och ännu år 1899, det år, som lagts till grund för den senaste läroverkskommitténs överväganden i nu förevarande avseende, gällde det, att folkskolor av A-formen funnos upprättade blott i 54 av rikets 93 städer samt dessutom i 28 skoldistrikt å landsbygden till ett antal av 145. I dessa skolor undervisades endast 11,7 procent av landets samtliga folkskolbarn. När den kommunala mellanskolan år 1909 tillskapades, hade förhållandena så tillvida avsevärt förbättrats, att 27,9 procent av små- och folkskolans lärjungar tillhörde skolor av A-formen; i städerna var denna typ redan då praktiskt taget fullständigt genomförd — 96,7 procent av lärjungarna i städerna undervisades i folkskolor av nämnda typ — på landsbygden stannade motsvarande procenttal vid siffran 12,2. Landsbygdens barn undervisades emellertid alltjämt till omkring hälften, 49,3 procent, i skolor, som enligt nuvarande undervisningsplan äro att rubricera såsom undantagsformer.

Då det torde få anses uppenbart, att frågan om den sexklassiga folkskolans duglighet såsom grundskola även i vår tid måste bedömas mot bakgrunden av dess organisatoriska utvecklingsståndpunkt, anser jag mig böra meddela en översiktlig sammanställning av folkskolelärjungarnas fördelning på olika skolformer under åren 1916, 1920 och 1925, varvid inräknats såväl små- som folkskolestadiet. De senast tillgängliga statistiska uppgifterna hänföra sig till redovisningsåret 1 juli 1924—30 juni 1925.

Den gjorda sammanställningen, som återfinnes å nästföljande sida, erbjuder ur flera synpunkter ett stort intresse. Den ådagalägger till en början, att det organisatoriska utvecklingsarbetet sedan år 1909 avsatt högst betydande resultat, i det att undantagsformernas förekomst på landsbygden väsentligen begränsats. Från att nämnda år 49,3 procent av landsbygdens folkskolebarn erhöilo sin utbildning i dylika skolor, möter år 1925 siffran 25,7 procent. Och riktas blicken på A-formens utbredning, finner man, att stegringen här är icke mindre anmärkningsvärd, från 12,2 procent till 20,6 procent. Även om jämförelsen begränsas till att avse åren 1916 och 1925 är framsteget mycket avsevärt, både i vad det gäller huvudformernas förekomst och undantagsformernas tillbakaträngande. Det må vara tillfyllest att erinra om, att lärjungarna i de förra år 1916 utgjorde å landsbygden 55,6 procent av samtliga, men år 1925

År	Skolform	Antal lärjungar			
		Hela riket	%	Därav å landsbygden	%
1916	A	238,108	33.8	86,368	15.8
	B 1, B 2			214,854	39.2
	B 3 och övriga heltidsläsande folkskolor	222,113 ¹⁾	31.6	3,247	0.6
	Undantagsformer	243,873	34.6	243,126	44.4
1920	A	256,636	36.4	99,830	18.4
	B 1, B 2	251,793	35.7	246,959	45.5
	B 3 och övriga heltidsläsande folk- skolor	4,883	0.7	4,714	0.9
	Undantagsformer	191,363	27.2	190,593	35.2
1925	A	256,878	38.1	105,562	20.6
	B 1, B 2	267,216	39.7	261,880	51.0
	B 3 och övriga heltidsläsande folk- skolor	17,698	2.6	14,050	2.7
	Undantagsformer	132,102	19.6	131,585	25.7

ej mindre än 74,3 procent. Påfallande är ock, att de relativt få år, som förflutit sedan skolkommissionen avgav sitt betänkande — dess ställningstagande skedde på grundvalen av 1920 års statistik — medfört en ganska väsentlig förbättring av folkskoleväsendet, trots de ogynnsamma konjunkturen, med vilka vårt land under denna period haft att kämpa. Under de nämnda fem åren hava å landsbygden undantagsformernas lärjungeantal reducerats från 35,2 procent av samtliga till 25,7 procent.

Jag anser mig på grundvalen av dessa fakta äga fullgod anledning att göra gällande, att folkskolans organisatoriska utveckling fortskridit på ett sådant sätt, att ur denna synpunkt hinder icke kunna möta för att tilldela den sexklassiga folkskolan ställningen av grundskola.

Goda skäl föreligga för visso att förvänta, att den redan iakttagbara utvecklingen alltjämt skall fortsätta, oberoende av, om folkskolan i större utsträckning än nu tages i anspråk såsom grundskola. Men så mycket torde vara visst, att förbättringen skulle komma att påskyndas genom det ökade intresse för barndomsskolans angelägenheter, som icke kan utebliva, därest den sexåriga folkskolan i hela landet bleve grundläggande skola för alla samhällsklassers barn. Jag anser mig knappast behöva påpeka, att jag härmed naturligen ingalunda främst har i tankarna den bäst organiserade formens, A-formen,

¹⁾ För år 1916 kan man för städerna icke göra någon fördelning på olika B-former.

vidsträcktare anlitande. I fortsättningen av mitt anförande skall jag närmare uppehålla mig vid frågan om de skilda huvudformernas värde ur grundskolesynpunkt. Här vill jag begränsa mig till att ytterligare uttala, att jag är väl medveten om, att i ett land med Sveriges natur- och befolkningsförhållanden man säkerligen aldrig, åtminstone icke inom överskådlig tid, kan nå så långt, att varje folkskola skulle vara skickad att utgöra grundval för högre undervisning. En sådan ståndpunkt hos folkskolan synes mig icke heller ur nu förevarande synpunkt behövlig. Ty även om vissa barn vid ett genomförande av enhetsskolan finge underkasta sig kompletterande studier, därest de från den sexklassiga folkskolan skulle övergå till en på denna byggd realskola, behöva dessa varken bliva så omfattande eller så besvärliga, som nödvändigt är vid övergång till högre klass i den nuvarande realskolan. Undervisningen kunde utan svårighet i hemorten meddelas av folkskolans lärare och behövde avse endast de lärokurser och de läroböcker, som förekomma i en välordnad folkskola.

Om ock de organisatoriska förhållandena givetvis äro ägnade att utgöra ett mycket betydelsefullt uttryck för den redan genomförda förbättringen i folkskolans villkor, så vore det för visso oriktigt att uteslutande fästa avseende vid denna sida, då det gäller en jämförelse mellan förr och nu. Hela folkskolans arbete har otvivelaktigt under de senaste årtiondena undergått en inre konsolidering av djupgående art. Alldeles särskilt skulle jag vilja betona, att de år, som förflutit efter utfärdandet av 1919 års undervisningsplan, i detta avseende medfört en mycket påtaglig förändring till det bättre. Icke minst äger detta omdöme sitt berättigande, om man uppmärksammar speciellt de delar av folkskolans undervisning, som mera omedelbart äro ägnade att vara grundläggande för arbetet i den högre skolan, modersmålet och räkning. Flera andra faktorer hava dessutom otvivelaktigt bidragit till det nya, förbättrade läget. Lärarutbildningen har sålunda under det senaste decenniet varit föremål för en grundlig omläggning, om vars gynnsamma resultat ingen tvekan torde råda. Både i fråga om insikter och pedagogisk utbildning äro de folk- och småskollärare, som utgå från de reformerade seminarierna i regeln väl kvalificerade för de uppgifter, som vänta i folkskolan. Folkskolinspektionens omorganisation, även den verkställd inom en näraliggande tidsperiod, har likaledes varit ägnad att åt folkskolans yttre och inre arbete skänka verksamt stöd, varförutan det tryggt torde kunna påstås, att upprycknings- och nydaningsarbetet icke skulle kunnat så snabbt och så grundligt fullföljas. Förgätas får ej heller, att tillvaron av en sakkunnig central ledning, som i mångahanda avseenden kunnat ingripa stödjande, direkt och indirekt, har en betydande andel i det gynnsamma läge, som f. n. karakteriserar vår folkundervisning.

Jag anser mig vidare böra i detta sammanhang fästa uppmärksamheten på de lokala åtgärder, som över hela landet vidtagits och som utgöra en viktig förutsättning för en ökad effektivitet i folkskolans arbete. Nya, än-

damålsenligt inredda folkskolehus, hava sålunda med betydande uppoftningar från skoldistriktens sida kommit till stånd i en utsträckning, som tidigare icke har motstucke. De materiella resurserna hava jämsides härmed avsevärt förbättrats.

Med dessa fakta för ögonen anser jag mig hava fullgod anledning att göra gällande, att vår folkskola i det hela nått en sådan ståndpunkt, att man icke längre i folkskolans förment bristfälliga utveckling kan hämta skäl mot att den sexklassiga folkskolan göres till grundskola.

Frågan om folkskolans bärkraft såsom grundskola i full utsträckning kan emellertid genom detta konstaterande icke anses uttömmande besvarad. För ett slutgiltigt omdöme härutinnan kräves hänsynstagande även till de resultat, som vunnits vid enhetsskoleprincipens hittillsvarande partiella tillämpning inom vår skolorganisation. Ett icke obetydligt erfarenhetsmaterial föreligger också till belysning av hithörande förhållanden, och dessa erfarenheter påkalla givetvis särskild uppmärksamhet.

Innan jag övergår att avhandla detta spörsmål i dess allmänhet, har det synts mig lämpligt att dröja vid en därmed nära sammanhängande angelägenhet, i fråga om vilken man under den tidigare remissbehandlingen synes hava i ganska stor utsträckning varit offer för ett missförstånd. Jag åsyftar härvid spörsmålet om skilda folkskoleformers användbarhet såsom grundskola.

Som bekant gäller i detta avseende nu, att inträdesfordringarna till det allmänna läroverkets första klass på grund av beslut av 1894 års riksdag fastställts i enlighet med det i tredje klassen av folkskolans A-form inhämtade kunskapsmättet. Och på samma sätt har stadgats, att för inträde i den kommunala mellanskolan skola redovisas kunskaper motsvarande vad som inhämtas i en folkskola av A-formen. I principiell överensstämmelse med vad som sålunda allt hittills gällt har skolkommissionen föreslagit, att även för framtiden A-formens kurser skulle vara grundläggande för realskolan. Nu synes man på åtskilliga håll hava åt denna bestämmelse velat giva den tolkningen, att nämnda kunskapsmätt icke skulle kunna uppnås annorledes än vid undervisningen i folkskolans A-form. Och detta missförstånd har i icke ringa mån varit ägnat att leda hela diskussionen på avvägar, i det man pekat på i hur jämförelsevis obetydlig utsträckning det uppställda kravet vore förverkligat på landsbygden och låtit detta förhållande bliva avgörande för ställningstagandet.

Jag anser mig med hänsyn härtill föranledd att bestämt understryka, att åt den omständigheten, att en skola uppställer inträdesfordringar i enlighet med vad som inhämtas i en annan skola, icke kan givas någon vidare inbörd, än att man därmed önskat lämna en kort karakteristik av kunskapsfordringarnas omfattning och beskaffenhet. Men lika litet som man tidigare vid läroverken eller mellanskolorna uppställt deltagande i en A-skolas undervisning såsom villkor för inträde, lika litet kan det förhållandet

att för inträde i den framtida realskolan förutsatts kunskaper av motsvarande omfattning, utestänga de lärjungar, som förvärvat det angivna kunskapsmåttet på annan väg än genom deltagande i en sådan folkskolas undervisning.

Såtillyvida har emellertid det påtagligt livliga meningsutbytet i denna punkt icke varit alldeles utan gagn, som uppmärksamheten hänletts på de olika folkskoleformernas värde ur de synpunkter, som nu framförallt äga intresse. Den, som varit i tillfälle förvärva en närmare förtrogenhet med folkskolans förhållanden, torde knappast kunna hysa tvekan därom, att väl skötta skolor av B1- och B2-formerna med rimligt lärjungeantal, då det gäller vakna och för sina uppgifter inresserade lärjungar, icke lämna sämre kunskapsresultat än skolor av A-formen.

Nu berörda sida av frågan har varit föremål för ingående övervägande av de skolsakkunniga, bl. a. på grundvalen av upplysningar, som inhämtats från mellanskolorna. Av desamma framgår att höstterminen 1924 ett avsevärt antal lärjungar från B-skolor och ett mindre antal sådana från C- och D-skolor utan föregående privatläsning vunnit inträde i mellanskolans första klass. De sakkunniga säga sig också av de från skilda håll föreliggande vittnesbörden hava letts till den meningen, »att skillnaden mellan de nämnda skolformernas resultat i verkligheten torde vara mindre, än vad från vissa håll förmenats vara fallet». Med hänsyn till nu anförda omständigheter torde anledning saknas att ur grundskolesynpunkt tilldela folkskolan av A-formen en allt för markerad särställning framför övriga av undervisningsplanens huvudformer.

Då det därefter gäller frågan om folkskolans hittills ådagalagda kompetens såsom grundskola, möter man i de föreliggande utlåtandena starkt skiftande meningar. Även om man i första hand håller sig till de omdömen, som härröra från de kommunala mellanskolorna, där man varit i närmare beröring med problemet, divergera åsikterna betydligt. På vissa håll, och icke minst vid några av de äldre eller mera frekventerade skolorna, uttala sig kollegierna erkännansamt om folkskolans arbetsresultat. Ett övervägande antal kollegier yppar emellertid tvekan eller tvivel angående folkskolans bärkraft. Däremot hava av mellanskolornas styrelser jämförelsevis flera visat sig äga förtroende till folkskolan i fråga om dess förmåga att bära upp den högre skolan.

Emellertid torde man göra klokt i att icke överdriva värdet av de från kollegiehåll framkomna tvivelsmålen rörande folkskolans kompetens. Många olika omständigheter äro nämligen ägnade att giva åt omdömena en ogynnsam inriktning. Särskilt synes mig generaldirektör Bergqvist hava med full rätt fäst uppmärksamheten på att åtskilliga av de ofördelaktiga vittnesbörden från mellanskolehåll härröra från skolor, vilka ha ett lärjungematerial, som till stor del (ända till 40 % och därutöver) icke genomgått fullständig folkskola. Icke minst finner jag anmärkningsvärt, att den av de kommu-

nala mellanskolorna, vilkens kollegium ansett sig berättigat avgiva det allra ogynnsammaste omdömet, vid detta tillfälle hade ett lärjungematerial, av vilket 43,4 procent kommit från andra klasser i folkskolan än den sjätte.

Undersöker man nu hur omdömet utfaller på de håll, där man besitter på en gång en ingående kännedom om folkskolans ställning, en närmare förtrogenhet med mellanskolans förhållanden och en önskvärd överblick över skolväsendet i det hela, så finner man, att omdömena i nu förevarande avseende äro väsentligt mindre växlande, ja, att de med vissa skiftningar i grundtonen kunna sägas i det hela nära sammanfalla.

Skolöverstyrelsen avböjer, såsom naturligt är, »att lämna någon bindande garanti för att folkskolan just nu i alla avseenden är fullt duglig att i hela sin utsträckning tjäna som grundval för den högre skolan», men fastslår tillika, att »om anspråken begränsas till vad som är rimligt och nödvändigt, torde det med fullt fog kunna sägas, att vår folkskola för närvarande befinner sig på en sådan ståndpunkt och i en sådan utveckling, att det icke finnes anledning att på grund av de brister, som hon i vissa avseenden företer, avstå ifrån att giva vårt skolväsen en sådan organisation, som ur samhällets synpunkt är önskvärd, även om denna organisation kommer att innebära, att den sexåriga folkskolan skall bliva den allmänna grundläggande skolan. Den uppgiften får folkskolan icke undandraga sig, och den bör hon även inom rimliga gränser kunna fylla.» I samma riktning uttalar sig generaldirektör Bergqvist: »det mål vår folkskola genom sin nu gällande undervisningsplan fått sig föresatt måste, om det eftersträvas genom rätt avvägda kurser och under användande av ett rationellt arbetssätt, erfarenhetsmässigt kunna betecknas såsom fullt tillfredsställande». Bergqvist uttalar tillika, att »så långt har efter min mening vår folkskola redan hunnit, att antalet lärjungar, som äro i besittning av en allmänbildning, vilken sätter dem i stånd att, utan eller efter en föga krävande mellanläsning, tillgodogöra sig undervisningen i den högre skolan, för närvarande är så stort, att ur denna synpunkt den sexklassiga grundskolan väl låter försvara sig som en huvudform i vårt skolsystem». Slutligen må erinras, att de skolsakkunniga vid sin utförliga diskussion av nu förevarande fråga, uttalat den meningen, att ur synpunkten av folkskolans egentliga uppgift tillräcklig anledning icke förefinnes »att principiellt jäva den sexåriga folkskolans lämplighet som grundskola». Och med hänsyn till folkskolans närvarande tillstånd och utvecklingsmöjligheter finna de sakkunniga »ganska goda skäl» tala för en sådan »mera optimistisk uppfattning», som uttryckts i skolöverstyrelsens nyss återgivna utlåtande.

Den erfarenhet rörande folkskolans verksamhet, som jag för egen del förvärvat, och detta icke minst i sådana landsändar, där skolan arbetar under mindre gynnsamma yttre betingelser, föranleder mig att utan tveksamhet ansluta mig till den »mera optimistiska uppfattning», som kommit till synes i de uttalanden jag nyss anfört. Ser man i stort på den svenska folksko-

lans nuvarande tillstånd, äger den, enligt min mening, den bärkraft, som erfordras för att den skall kunna utgöra grund för realskolan i den omfattning, som påfordras enligt det förslag, vilket nu framlägges.

I detta sammanhang, då jag sett mig nödsakad att med ganska stor utförlighet avhandla folkskolans förhållanden, torde det få anses naturligt, att jag också något närmare uppmärksammar en annan sida av frågan om folkskolans uppgift och ställning inom en enhetsskoleorganisation.

Enhetsskolan återverkan på folkskolan.

Medan man på de håll, där man intagit en avvisande eller kritisk hållning mot botten-skolekravet, ofta sökt ställa folkskolans arbete och resultat i så mörk dager som möjligt, möter man i många utlåtanden, avfattade från denna allmänna utgångspunkt, en glädjande omtanke om folkskolans framtid. Det har icke varit alldeles lätt att undgå det intrycket, att nödvånget att hårt döma den nuvarande folkskolan, frammanat en så mycket starkare känsla för den skada, som den nya ställningen i skolsystemet skulle kunna tillfoga folkskolan.

De nämnda farhågorna, vilka för övrigt gjort sig förnumna även under tidigare diskussioner, motiveras framför allt därmed, att folkskolan genom att tilldelas uppgiften såsom grundskola för den högre teoretiska undervisningen skulle bli utsatt för ett skadligt tryck från den högre skolan. Till dessa farhågor knyta sig numera därjämte bekymmer för att utvecklingen av folkskolans sjunde klass skulle hämmas, därest den högre skolan grundades på sjätte folkskoleklassen.

Vad betänkligheterna i förstnämnda avseende angår, måste jag på grundvalen av såväl föreliggande gynnsamma erfarenheter från de många samhällen, där enhetsskoleorganisationen redan hunnit visa sina verkningar, som ock skolöverstyrelsens uttalanden i ämnet avvisa dem såsom i det väsentliga ogrundade. Redan den omständigheten, att folkskolan i de samhällen, där något mera betydande antal lärjungar årligen skulle övergå till läroverket, i allmänhet måste räkna med att en avsevärd del av dess lärjungar fullfölja sin utbildning i annan läroanstalt, är ägnad att reducera det ifrågavarande argumentets vikt. Härtill kommer, att jag har för avsikt att vid övervägandet av bestämmelserna om provningsförfarande och inträdesfordringar, så långt ske kan, tillse, att man icke utsätter folkskolan för påfrestningar, som kunna menligt inverka på dess självständiga uppgift.

Beträffande slutligen farhågorna för den sjunde folkskoleklassens utveckling, måste jag hålla dessa för ogrundade. Jag delar i detta avseende den uppfattning, som kommit till synes i skolöverstyrelsens utlåtande, och är för min del beredd att medverka till att erforderliga förändringar av gällande undervisningsplan snarast — och oberoende av den nu föreslagna reformen — komma till stånd, i syfte att de lokala skolmyndigheterna må erhålla större frihet att inrikta undervisningen i sjunde klassen på praktiska

uppgifter, varigenom densamma skulle komma att få ställningen av en mera fristående avslutningsklass.

Innan jag lämnar frågan om enhetsskolans återverkningar på folkskolan, anser jag mig böra tillfoga några ord angående vissa principiellt viktiga krav och uppslag, som vid remissbehandlingen framkommit, avseende folkskolans undervisningsplan och organisation.

Då jag nyss uttalat, att jag icke kan dela farhågorna för att grundskoleuppgiften skulle vara ägnad att medföra ett skadligt tryck på folkskolan, har denna min åsikt givetvis till förutsättning, att någon omläggning av folkskolans lärokurser och arbetssätt icke sker med huvudsaklig hänsyn till det fåtal lärjungar, som kan väntas övergå till högre skolor för teoretisk undervisning. Jag anser mig emellertid böra uttryckligen betona, att jag icke kan medverka till en dylik förändring. Folkskolans undervisningsförhållanden böra bedömas med tanke på skolans egentliga uppgift. Denna ståndpunkt utesluter naturligtvis icke att, därest med ledning av vunnen erfarenhet en revision av den gällande undervisningsplanen prövas behöfvig, skäligen uppmärksamhet ägnas även den ställning folkskolan kan hava erhållit såsom allmän grundskola, blott man ständigt har för ögonen det självständiga mål, som är folkskolan förelagt.

Under remissbehandlingen och vid meningsutbytet i övrigt hava röster höjts för en omläggning av folkskolans förhållanden även med den vidsträcktare innebörden, att man på enstaka håll ifrågasatt en fördelning av lärjungarna på olika linjer efter olika begåvning. Jag bortser härvid alldeles från det befogade krav på särskild undervisning åt efterblivna barn, som inställer sig oavsett folkskolans ställning som grundskola, och håller mig uteslutande till den anordning, som plägat benämnas differentiering i folkskolan, och som icke är okänd i utlandet. Åt detta spörsmål hava de skolsakkunniga ägnat särskild uppmärksamhet med det resultat att »någon generell lösning av enhetsskoleproblemet med differentierad folkskola som grundval för närvarande icke i vårt land kan ifrågasättas». De sakkunniga hava dock ansett sig böra förorda, att möjlighet beredes att å de orter, som härför prövas lämpliga, försöksvis tillämpa en dylik skolorganisation. För min del anser jag, att mot dylika differentieringsåtgärder, vilka under årtionden diskuterats och jämväl på vissa orter i mindre utsträckning försöksvis anordnats, mycket vägande skäl kunna anföras. Jag kan därför icke finna, att föreskrifter om anordnande av försöksdifferentiering på därför lämpliga orter böra utfärdas. Något förbud mot att enskilda lärare med den närmaste skolledningens medgivande experimentera med differentiering anser jag lika litet av behovet påkallat. Jag finner följaktligen anledning saknas att räkna med åtgärder i någondera riktningen på ifrågavarande område.

Mellansko-
lans bild-
ningsresultat. Naturligt nog har meningsutbytet kring det av skolkommissionen fram-
ställda organisationsförslaget i betydande utsträckning kommit att röra sig

om den nuvarande kommunala mellanskolans sätt att fylla sin uppgift. Denna skolform är nämligen, om än icke identisk så dock i många hänseenden överensstämmande med den fyraåriga realskola, som kommissionen förordat. Jag har redan inledningsvis haft tillfälle att erinra om de starkt divergerande uppfattningar som i detta avseende kommit till synes. Den kritik, som från olika håll riktats mot arbetet och arbetsresultatet vid de nuvarande mellanskolorna, har i regeln utan vidare ansetts äga tillämplighet även på den föreslagna realskolan. I fortsättningen av mitt anförande skall jag närmare uppehålla mig vid frågan om det berättigade i ett dylikt betraktelsesätt. Dessförinnan synes det mig emellertid önskvärt att söka uppnå klarhet, hur erfarenheterna rörande mellanskolans arbetsresultat och arbete objektivt sett kunna anses hava utfallit.

Såsom min redan lämnade redogörelse utvisat, har skolkommissionen ingående uppmärksammat detta spörsmål. Kommissionen har påvisat, att examensresultaten vid mellanskolorna icke stodo efter de vid de allmänna läroverken uppnådda utan i vissa fall voro »något överlägsna övriga läroanstalters», samt att betygssättningen vid de ifrågavarande skolorna icke utmärkt sig för större mildhet än vid motsvarande statliga läroanstalter. Kommissionen säger sig jämväl hava fått ett fördelaktigt intryck av arbetet vid dessa skolor. I förstnämnda avseende har kommissionen kunnat bygga förutom på statistiska utredningar även på de omdömen, som författningsenligt avgivits av de av skolöverstyrelsen förordnade ombuden vid mellanskolornas realskolexamen, vilka ombud i regel hämtats ur läroverkslärarnas krets. Det kan icke förnekas, att dessa berättelser ända in i senaste tid i stort sett fördelaktigt vitsordat arbetsresultatet. Jämväl frågan om mellanskolornas betydelse såsom grundval för gymnasiet har skolkommissionen sökt statistiskt belysa med ledning av det kvantitativt dock icke alltför omfattande material, som vid tidpunkten för utredningsarbetena stod till förfogande. Omdömet har även på denna punkt utfallit gynnsamt.

Emellertid har kritiken under de senaste åren riktat sig icke blott mot de av skolkommissionen ur det föreliggande materialet dragna slutsatserna utan med skärpa även mot mellanskolornas undervisning och arbete i det hela. Den oförmånliga uppfattning av mellanskolornas verksamhet, som under den tidigare remissbehandlingen från många håll kommit till uttryck, återspeglas ganska bestämt i den reservation, som i skolöverstyrelsen avgivits, ehuru man i denna även finner uttalade vissa erkännanden av den insats, som den ifrågavarande skolformen kunnat göra.

Jag skall icke närmare inlåta mig på frågan om det berättigade i den mot skolkommissionens undersökningar framställda detaljkritiken. Det synes mig vid ett bedömande av saken i stort knappast nödvändigt. Jag kan emellertid icke underlåta, att såsom min mening uttala, att även om kommissionen skulle ha varit benägen att se något för ljust på mellanskolornas arbetsresultat, så giva dock de anförda siffrorna, kompletterade med åtskilliga års

omdömen av vederbörande sakkunniga examensombud vid handen, att mellanskolorna i det hela fullgjort sin uppgift på ett tillfredsställande sätt. Denna slutsats kan jämväl dragas av skolöverstyrelsens och generaldirektör Bergqvists utlåtanden. Även reservanterna inom överstyrelsen hava, trots sin strängt kritiska hållning, funnit sig böra vitsorda det »duktiga» arbete, som av ifrågavarande skolor utförts. Och vänder man sig till de skolsakkunnigas granskning, så lämnar icke heller denna något stöd för ett underkännande av mellanskolans insatser. Skolorna i fråga anses visserligen arbeta »under förhållanden, som måste menligt inverka på arbetsresultatet», varjämte de av sina lärjungar anses »kräva ett mera ansträngande arbetstempo, än realskolorna behöva kräva av sina». Men de sakkunniga tillfoga: »Om detta sakförhållande bör konstateras, så bör det emellertid icke överdrivas».

Med hänsyn till vad sålunda framkommit håller jag före, att skolöverstyrelsen måste anses hava ägt goda skäl för sitt uttalande, att man icke får »för bristernas skull underkänna det förtjänstfulla arbete, som inom mellanskolan utföres», eller »de goda resultat, som den onekligen har att uppvisa».

Vad vidare beträffar de framställda anmärkningarna mot mellanskolans arbete och arbetssätt, ur synpunkten av de slutsatser, som ur hittills föreliggande erfarenheter på detta område kunna dragas rörande en fyraårig realskolas arbetsförhållanden, förtjänar denna angelägenhet otvivelaktigt sin särskilda uppmärksamhet.

Kritiken mot mellanskolans arbete synes mig kunna sammanfattas däri, att den vore en forcerad och för lärjungarna ansträngande skola. Närmast som en följd härav är jag benägen uppfatta de anmärkningar, som gå ut på att förutsättningar skulle saknas för ett arbetssätt i enlighet med de linjer, jag i det föregående uppdragit. Och vidare har det ansetts, att undervisningen i de främmande språken skulle kämpa med stora svårigheter på grund av den kortare tid, som står till förfogande. Det torde icke kunna förnekas, att åtskilligt av vad som framkommit tyder på, att åtminstone vid vissa skolor förhållandena i berörda avseenden nu äro mindre gynnsamma. Det får likväl icke förbises, att arbetsbelastningen, att döma av tillgängliga uppgifter, icke i mera påfallande grad synes generellt överstiga den i motsvarande klasser av läroverken förefintliga. De skolsakkunniga hava ock riktat uppmärksamheten på det faktum, att mellanskolornas lärjungar i mycket stor utsträckning (höstterminen 1923 60,8 procent) deltaga i den frivilliga undervisningen i franska. Vid sorgfällig prövning av det föreliggande materialet har jag icke kunnat komma till den övertygelsen, att de ifrågavarande bristerna överallt göra sig påminta med samma styrka, icke heller att de äro tillfinnandes vid samtliga skolor.

Under sådana omständigheter föreligger för mig en bestämd anledning att söka vinna klarhet rörande orsakerna till att svårigheter av här antydd art mångenstädes yppat sig. För ett sådant övervägande erbjuda sig, synes det mig, goda utgångspunkter och ledning i de utlåtanden, vilka avgivits

såväl av skolöverstyrelsen som av generaldirektör Bergqvist. Även de skolsakkunniga hava för övrigt i anslutning till vad sålunda anförts, upptagit saken till skärskådande. Och vid denna granskning har enighet rått på väsentliga punkter, vilket givetvis är ägnat att underlätta bedömandet.

Till en del synes man vara benägen återföra bristerna på mellanskolans ställning av en kommunal läroanstalt, till en annan del anses de bottna i otillräckligt stöd från statens sida. Och slutligen finnes skolans relativa ungdom icke kunna fränkännas all inverkan i ifrågavarande avseende.

Om jag då till en början söker för mig klargöra, i vad mån mellanskolans kommunala ställning kan hava medverkat till att skapa de mindre gynnsamma arbetsförutsättningarna, måste jag först stanna inför lärjungematerialet. Det synes mig bestämt vitsordat, att man från åtskilliga skolors sida icke i tillbörlig grad upprätthållit de inträdesfordringar, som gällande stadga förutsätter. Jag inser emellertid, att härvidlag för skolornas ledning icke ringa svårigheter kunna hava gjort sig gällande. Man bör nämligen icke förbise, att mellanskolorna i stor utsträckning utvecklat sig ur högre folkskolor. Befolkningen å en ort har alltså under längre eller kortare tid före mellanskolans tillkomst för sina barns undervisning ägt tillgång till en överbyggnad å folkskolan, som stått öppen för alla lärjungar, vilka med godkända betyg genomgått folkskolan. I regeln försvinner den högre folkskolan i samband med mellanskolans upprättande och därmed inträder på sätt och vis en begränsning i ortens bildningsmöjligheter. Befolkningen har emellertid icke alltid så lätt att omedelbart finna sig tillrätta med den ändrade ordningen och man resonerar för övrigt sannolikt också så, att, om ett samhälle med ekonomiska uppoffringar tillhandahåller en högre läroanstalt, så bör ortens ungdom också i rimlig omfattning få tillgodogöra sig den utbildning, som sålunda bjudes. Det kan alltså otvivelaktigt vara berättigat att i nu berörda avseende tala om ett visst »kommunalt tryck» på mellanskolan, vilket ur synpunkten av dess arbete icke varit till fördel. I någon mån synes det nu sagda äga sin tillämpning även i fråga om flyttningen från klass till klass.

Såsom en kommunalt betingad brist i mellanskolans organisation anser jag vidare den olägenheten vara, att läroanstaltens rektor nödvändigtvis måste tagas inom den jämförelsevis begränsade kretsen av vederbörande skolas egna ordinarie ämneslärare. Det säger sig självt, att denna ordning icke alltid kan vara den ändamålsenligaste och lika klart är, att den understundom måste vara ägnad att giva åt skolan en mindre kvalificerad ledare än önskligt är. Jag kan dock icke finna, att det över huvud är möjligt att härutinnan åstadkomma rättelse, så länge skolans hittillsvarande kommunala karaktär bibehålles. Annat blir givetvis förhållandet, därest mellanskolan omorganiseras till en statens realskola.

Ställningen såsom en kommunal läroanstalt torde nog i vissa fall hava bidragit att försvåra mellanskolans arbete även i det hänseendet, att skolans

materiella resurser, dess lokaler och undervisningsmateriell icke alltid varit fullt tillfredsställande. Jag är dock benägen att uppfatta denna olägenhet såsom varande av mera övergående natur, oftast iakttagbar, men tillika även starkast kännbar under en tidigare period av skolans tillvaro. Erfarenheten giver nämligen vid handen, att dessa skolor så gott som alltid omfattas med intresse och hängivenhet inom orten. Och det erbjuder inga svårigheter att anföra talrika exempel på den berömvärda offervillighet, som präglat åtgärderna för att på bästa sätt fylla rättmätiga krav. Men det kan givetvis emellanåt på grund av allmänt ekonomiska förhållanden framstå såsom nödvändigt för en kommun att vinna något rådrum med dylika åtgärder, utan att återhållsamheten behöver betecknas såsom ett utslag av oförstående.

Jag kommer så till de brister, som kunna härröra därav, att mellanskolorna av det allmänna icke tillgodosetts i samma utsträckning som de sidosordnade realskolorna.

I detta avseende är jag benägen att allra främst uppmärksamma lärarfrågan. Som bekant åtnjuta mellanskolornas ämneslärare lägre avlöning än adjunkterna vid de allmänna läroverken. I gengäld äro också kompetenskraven mindre högt ställda. Praktiskt torde de lägre kompetenskraven vara av betydelse framförallt i det hänseendet, att den pedagogiska utbildningen hos ett stort antal lärare brister. Vårterminen 1923 hade föga mer än $\frac{1}{5}$ av samtliga lärare genomgått provår. Och endast ungefär $\frac{1}{7}$ hade avlagt folkskollärarexamen. Det ligger sålunda i öppen dag, att mellanskolornas lärarkår innesluter en alltför ringa kännedom om de allmänna läroverkens arbete och en otillräcklig erfarenhet jämväl om folkskolans verksamhet. Bägge dessa omständigheter äro givetvis var i sin mån ägnade att ofördelaktigt påverka arbete och arbetsresultat. Man har bland mellanskolans lärare i alltför liten utsträckning ägt förtroget med den skola, till vars slutmål arbetet i mellanskolan skall föra, och man har i alldeles för stor utsträckning befunnit sig i okunnighet om den skola, på vilken mellanskolans undervisning skall bygga. Dessa svårigheter hava påtagligen skärpts under inflytandet av den hastiga utveckling, som mellanskolan de senaste åren undergått. Konkurrensen om lediga befattningar har stundom icke varit så stark, och unga oprövade krafter hava på detta sätt erhållit ett större spelrum än eljest skulle varit fallet. Jag finner det vidare vara en brist i vår nuvarande praktiska lärarutbildning, att varken provårsläroverken eller högre lärarinneseminarier erbjuda möjligheter för vare sig lärarkandidater eller elever att i någon mån erhålla handledning och övning beträffande den skolform, det här gäller. I betraktande av de speciella problem, som för undervisaren i mellanskolan erbjuda sig, och med tanke på den stora lärarkår, som är knuten till mellanskolorna, synes det skäligt och billigt, att den praktiska lärarutbildningen verkligen beaktar denna angelägenhet, ett önskemål, som ehuru icke klart utsagt, skymtar bakom de skolsakkunnigas diskussion på denna punkt. Såsom jag strax skall närmare beröra, har jag

för avsikt att i fråga om högre lärarinneseminariet föreslå vissa åtgärder i detta syfte. Och jämväl vad angår provårsläroverken har jag ansett mig böra vid utformningen av läroverksorganisationen ägna erforderlig uppmärksamhet åt att det här berörda kravet i icke alltför ringa utsträckning tillgodoses. Men enligt min mening bör det icke stanna härvid. Skall enhetsskoleorganisationen kunna med framgång fylla sin uppgift, framställer sig som en grundläggande fordran, att den högre skolans lärare under sin utbildning vinna förtroget med folkskolan, dess arbete och dess mål. Denna fordran måste provårsutbildningen infria, och det lär fördenskull bliva nödvändigt att i stadgan angående provår införa vissa bestämmelser av innebörd, att lärarkandidaten under provåret genom auskultation och undervisning i ortens folkskola förvärvar praktisk erfarenhet om folkskolans arbetsförhållanden. En förutsättning härför är givetvis, att ordnat samarbete åvägbringas med folkskolemyndigheten i de städer, dit provårsläroverk förlagts.

I nu förevarande sammanhang torde jämväl böra uppmärksammas, att staten hittills underlåtit att skänka mellanskolan det stöd, som en genomarbetad allmän undervisningsplan utgör. Skolans uppgift att bibringa ett kunskapsmått, som vitsordas genom realskolexamen, gjorde det naturligt, att man till en början lät den för realskolan gällande undervisningsplanen bliva vägledande. Men även i fortsättningen torde man — trots den omsorg, man kan hava ägnat denna fråga — icke alltid i tillbörlig grad tagit hänsyn till att mellanskolan har en helt annan utgångspunkt än realskolan, i det att den förra bygger på sex, den senare på tre folkskoleklasser. Denna utpräglade karaktärsskillnad mellan skolorna måste självfallet vid undervisningens hela inriktning och planläggning komma till ett bestämt uttryck.

Vad slutligen angår den inverkan, som arbetet vid mellanskolorna rönt av skolformens relativa ungdom, dess saknad av en längre tids fast rotade tradition, har uppenbarligen denna omständighet på mångahanda sätt varit ägnad att försvåra arbetet, icke minst på grund av de förhållanden jag nyss berört. Särskilt i ett avseende synes mig en mera påtaglig sådan inverkan kunna bestämt angivas. Jag åsyftar den bristande tillgången på för denna skolart särskilt avpassade läroböcker. Först på allra senaste tid hava ansatser till ändrade förhållanden härutinnan förmärkts, och för flertalet ämnen är läroboksfrågan alltjämt olöst. När man känner, hur beroende undervisningen ofta är av lärobokens framställning, är det uppenbart, att användningen av de för realskolan avsedda läroböckerna i flertalet ämnen måste hava varit för arbetet i mellanskolan särdeles otjänlig. På goda grunder torde denna omständighet kunna förutsättas hava lett till tidsförlust vid undervisningen och därmed bidragit till att framalstra det ytliga jäkt, som mera skarpsynta iakttagare trott sig kunna konstatera.

När jag summerar mina intryck inför de svårigheter, under vilka mellanskolorna nödgats arbeta, finner jag det i grunden föga överraskande, att huvudkällan till bekymren varit den bristande arbetsron, »jäktet» och det

för lärjungarna ansträngande arbetet. Om man uraktlåter att sörja för att undervisningen kan bygga på folkskolans kunskapsmätt — genom bristande sovring av lärjungematerialet —, om man på lärarhåll i stor utsträckning brister i förtrogenhet med läroverk och folkskola eller bådadera, om man anser sig böra pressa in en sexårig skolas kurser i tämligen obeskuret skick på fyra läsår, måste jag utan tvekan säga, att det icke är ägnat att förvåna, att arbetet ofta kan ha erhållit den prägel, som anförts. För mig ligger häri ingenting anmärkningsvärt, snarare då däri, att det, trots allt, varit möjligt att vinna så tillfredsställande resultat, som fallet efter vittnesgilla och erfarna personers uttalanden varit.

Uppenbart är emellertid, att de nu avhandlade bristerna skulle avlägsnas, därest en fyraårig statlig realskola trädde i mellanskolans ställe. Det »kommunala trycket» skulle då icke behärska lärjungeintagningen, rektors- och lärarkvalifikationerna skulle komma att nå samma höjd som i realskolan, och under provårsutbildningen skulle både denna skolas och folkskolans förhållanden uppmärksammas. Likaledes skulle arbetet få stödet av en allmän undervisningsplan. Och vad läroboksfrågan angår, lider det väl intet tvivel, att även den skulle komma att tillfredsställande ordnas. Slutligen, men icke minst, skulle det enerverande moment, som den särskilda examenskontrollen utgör, av sig själv komma att bortfalla.

Jag kan emellertid icke finna annat än att också en kommunal fyrklassig realskola i väsentliga avseenden skall kunna organiseras på ett sådant sätt, att de mest framträdande olägenheterna i huvudsak bringas att försvinna. Frågan om undervisningsplan och läroböcker erbjuder härvidlag inga oöverkomliga svårigheter. Större vanskligheter inställa sig däremot beträffande lärarfrågan, men en icke oväsentlig ändring till det bättre torde dock även för mellanskolorna kunna uppnås genom den av mig ifrågasatta anordningen av den praktiska lärarutbildningen. Och vad slutligen angår examenskontrollen, kommer jag att i fortsättningen av mitt anförande anvisa vissa utvägar, som synas mig leda fram till en fördelaktigare ordning än den nuvarande även i detta avseende.

Om jag sålunda på grund av den prövning, som ägnats den nu avhandlade frågan, anser, att de i det föregående omförmälda bristerna hos den nuvarande kommunala mellanskolan icke kunna gälla en fyraårig statlig realskola, byggande på sexklassig folkskola, hava ytterligare två anmärkningar framställts mot mellanskolans organisation, vilka med i det hela samma styrka kunna riktas mot en realskola av samma organisatoriska typ och som med hänsyn härtill böra särskilt uppmärksammas. Båda hava hävdats av reservanterna i skolöverstyrelsen. Den ena avser olägenheterna av uppskovet med språkundervisningen, den andra svårigheten att åstadkomma en rationell arbetsfördelning lärarna emellan. Den förra har tydligtvis allmängiltig innebörd, den senare drabbar egentligen endast de mindre realskolorna utan parallellavdelningar.

Vad angår vanskligheterna att uppnå en ändamålsenlig uppdelning av läro- och övningsämnen mellan tillgängliga lärarkrafter, kan jag ej värja mig för intrycket, att dessa överdrivits. Statliga realskolor med enkla lärjungeavdelningar förekomma som bekant redan nu. För närvarande hava dessa läroverk, förutom rektor, 6 ämneslärare. I den framtida organisationen skulle vid en dylik skola antalet ämneslärare minskas till 4. Även om realskolans 11 läroämnen sålunda skulle komma att fördelas på 5 lärarkrafter, kan jag icke inse att det behöver möta så avgjorda svårigheter att uppnå en tillfredsställande ämnesfördelning. Tydligen måste i åtminstone en tjänst ingå tre ämnen, men sådana kombinationer äro även nu ganska vanliga. Jag kan alltså icke tillmäta den ifrågavarande anmärkningen någon synnerlig vikt.

Vidkommande därefter den fyraåriga realskolans olämplighet ur synpunkten av undervisningen i främmande språk, bör jag till en början icke lämna oanmärkt, att meningarna i denna punkt redan länge stått skarpt emot varandra. Såvitt jag har mig bekant, har motståndet mot enhetsskolekravet städse haft ett av sina mest anlitade argument i svårigheterna att uppskjuta den grundläggande språkundervisningen till 12—13-årsåldern. Denna uppfattning återkommer i reservationen till skolöverstyrelsens utlåtande. Skolöverstyrelsen, som visserligen icke förnekar, att vissa svårigheter i angivna avseende föreligga, erinrar emellertid om att goda resultat vunnits vid undervisningen i främmande språk i de kommunala mellanskolorna. I detta avseende är den av skolkommissionen lämnade utredningen klargörande. Dess huvudresultat vitsordas för övrigt jämväl av lärare vid allmänna läroverk inom ämnesområdet i fråga, vilka tjänstgjort såsom särskilt förordnade ombud vid mellanskolornas realskolexamen. Överstyrelsen betonar tillika, att »givetvis kan samma mått inhämtas på kortare tid, då lärjungarna hava en mera omfattande språklig kunskap att bygga på och hava den större intellektuella mognad, som följer med ett högre åldersstadium». Generaldirektör Bergqvist anser sig icke våga avgiva något eget omdöme men åberopar ett uttalande av en erfaren och kompetent kritiker, läraren vid Gävle borgarskola D. Elfstrand, vilken ur språkundervisningens egen synpunkt urgerat, att ett uppskov med denna undervisning till 12- à 13-årsåldern är »den enda sunda utvägen». Enligt de skolsakkunnigas uppfattning är den fyraåriga realskolan »icke fördelaktig» för de främmande språken. Liksom städse tillförne står alltså fortfarande mening mot mening. Ihågkommas måste emellertid härvid, att de skolsakkunniga uttryckligen betecknat organisationen med sexårig folkskola och fyraårig realskola som »i pedagogiskt avseende fullt användbar och i åtskilliga hänseenden fördelaktig». För min egen del anser jag, att de erfarenheter, som föreligga från de kommunala mellanskolorna, kunna sägas hava i stort sett hävt de teoretiskt grundade betänkligheterna emot ett uppskov med undervisningen i främmande språk. Men min åsikt erhåller också indirekt stöd i det betydelsefulla faktum, att

man vid vissa enskilda läroanstalter funnit fördelaktigt, att utan organisatoriskt tvång uppskjuta sagda undervisning till femte skolåret. Genom en lämplig modifiering av de metoder, som anlitats för undervisningen av de ett par år yngre lärjungarna i den nuvarande realskolans första klass, bör det utan tvivel vara möjligt att uppnå en ännu mera tillfredsställande grundläggning av de främmande språkens studium i 12—13-årsåldern än som nu gäller i fråga om mellanskolorna. Att man därvid bör beakta, att lärjungarna å detta åldersstadium, förutom en större allmän mogenhet besitta en väsentligt mera omfattande kännedom om modersmålet än tidigare, synes mig ligga i sakens natur.

Skoltidens
längd.

Emellertid återstår för mig att överväga ännu en mycket betydelsefull omständighet, innan ståndpunkten i anknytningsspörsmålet slutligt fixeras. Det är det under meningsutbytet flitigt ventilerade spørsmålet om skoltidens längd.

Under förutsättning av ett treårigt grundskolestadium uppnås i nuvarande läroverksorganisation realskolexamen efter en samlad skoltid av 9 år, studentexamen efter 12 år. Enligt det av skolkommissionen framlagda organisationsförslaget skulle med ett grundskolestadium av sex år samt en fyra-årig realskola och ett på denna byggt treårigt gymnasium, sagda examina uppnås efter 10, respektive 13 skolår, alltså ett år senare än nu. Jämföres sistnämnda organisation med de förhållanden, som föreligga inom den kommunala mellanskolan, skulle emellertid skoltiden bliva oförändrad. Enahanda torde gälla vid jämförelse med den ordning, som tillämpas vid flertalet enskilda läroanstalter, där flickor kunna avlägga studentexamen, liksom vid flera av de privata högre samskolorna.

Såsom jag redan framhållit, har den nämnda konsekvensen av skolkommissionens förslag tilldragit sig en betydande uppmärksamhet såväl vid remissbehandlingen som under det offentliga meningsutbytet. Ej sällan har man därvid kunnat iakttaga, att, såsom skolöverstyrelsen framhållit, problemställningen förenklats till att gälla en fråga uteslutande om studietidens längd. Jag har med hänsyn härtill låtit mig angeläget vara att i den lämnade redogörelsen för ärendets behandling åvägabringa möjligast fullständiga belysning av alla förhållanden, som i detta sammanhang förtjäna beaktande.

Det synes mig främst vara nödvändigt att till en början anföra följande.

En allmän förlängning av studietiden till real- och studentexamen kan det framlagda förslaget tydligen icke föranleda. Först och främst måste det beaktas, att de för varje år växande ungdomsskaror, som söka sin utbildning i de kommunala mellanskolorna, icke skulle få sin skoltid utökad. Icke heller skulle organisatoriskt sett den kvinnliga ungdomen — bortsett väsentligen från de flickor, som nu undervisas i statens samskolor — utsättas för olägenheten att få sin studietid till studentexamen förlängd. Icke ens vad de allmänna läroverken angår, är man, objektivt sett, berättigad att tala

om en allmän förlängning av skoltiden. Det får nämligen icke förbises, att ett icke obetydande antal av dessa läroanstalters lärjungar under nuvarande organisation icke vinna inträde efter tre års skolgång i grundskolan, såsom normalt förutsatts, utan först efter att i folkskolan hava tillbragt fyra år eller längre tid. Då dessa senare, enligt vad under de skolsakkunnigas utredning framgått, under höstterminen 1923 uppginge till ej mindre än omkring 45 procent av samtliga från folkskolan kommande lärjungar, torde det utan vidare stå klart, att den befarade förlängningen av studietiden, om man vill hålla sig till de faktiskt föreliggande förhållandena, skulle äga tillämpning endast på en del av de allmänna läroverkens lärjungar. Men samtidigt skulle en annan, låt vara mindre del få sin skoltid med ett eller annat år förkortad.

För den, som är förtrogen med dessa fakta, är det därför icke överraskande, att de statistiska beräkningar, som av skolkommissionen med utgångspunkt i mellanskolans åldersförhållanden företagits, och som under meningsutbytet gjorts till föremål för åtskillig kritik, kunnat resultera i att den genomsnittliga förlängningen för gossarna stannade vid 0,3 år eller, såsom man mera åskådligt kan uttrycka saken, träffade 3 lärjungar vid de allmänna läroverken av 10. Till denna, mer än väntat, låga siffra bidraga sannolikt ytterligare två faktorer: dels vinna en del av mellanskolornas lärjungar inträde tidigare än normalt, dels torde kvarsittningen vid de allmänna läroverken hava större omfattning än vid mellanskolorna. Det bör erinras, att de skolsakkunniga från något andra utgångspunkter i stort sett kunnat bekräfta de av skolkommissionen meddelade genomsnittstalen, i det att de sakkunniga därvid beräknat förlängningen till 0,4 år. Av vissa skäl, som jag här ej skall närmare vidröra, hålla de sakkunniga emellertid för sannolikt, att åldersstegringen vid en övergång från nuvarande skolsystem till det av skolkommissionen förordade komme att bli högre. Huru stor den faktiska genomsnittliga förlängningen exakt komme att bli, bleve efter de sakkunnigas mening beroende på en del förhållanden, villka icke till sin beskaffenhet och sina verkningar låta sig med större säkerhet förutberäkna.

Av vad jag nu anfört läser framgå, att man under diskussionen kring skolkommissionens förslag uppenbarligen åt den nu föreliggande frågan givit alldeles för stora proportioner och icke vinnlagt sig om att verkligen fastställa invändningens innebörd och räckvidd. Jag avser med detta påpekande ingalunda att förneka, att en bestämd brist vidlåder kommissionsförslaget i nu berörda avseende och att genom densamma det slutliga ståndpunktstagandet försvåras. Men även med denna uppfattning måste jag hålla det för avgjort oriktigt att ensidigt lägga vikt vid olägenheten i fråga med bortseende från de många obestridliga fördelar hos förslaget, vilka jag förut haft anledning framhålla.

Det är också anmärkningsvärt, att det nämnda förhållandet varken vid

mellanskoleorganisationens tillkomst eller senare tillmätts någon större betydelse, utan först i samband med diskussionen av skolkommissionens förslag. Ej heller synes man ute i landet hava låtit den ifrågavarande synpunkten bliva avgörande vid bedömandet av frågan om mellanskolors inrättande.

Och jag finner intet överraskande i denna iakttagelse. För breda lager av vårt samhälle är tvivelsutan fördelen av att den högre skolan anknyter till avslutad folkskola så stor, att den icke kan förtagas av den omständigheten, att den unge i en del fall får tillbringa ett år längre på skolbänken. Men givetvis kunna förhållandena ligga annorlunda till inom de kretsar, där barnens utbildning till studentexamen betraktas som den naturliga och självklara vägen och där man med hänsyn härtill normalt icke reflekterar på val av en annan studieriktning. I dessa fall får olägenheten i fråga en annan räckvidd. Men även härvid synes det mig ofrånkomligt, att man på många håll gjort sig skyldig till ensidighet vid bedömandet av studietidsförlängningens vådor. Man har efter min mening icke tillbörligt uppmärksammat, att även för lärjungar, vilka utgå ur hem, där det antydda betraktelsesättet är förhärskande, den nuvarande organisationen är behäftad med brister, som verka i alldeles samma riktning. Förhållandet är nämligen otvivelaktigt det, att för närvarande ett icke ringa antal lärjungar, som börja sina studier i de allmänna läroverken, efter en kortare eller längre tid nödgas avbryta dessa för att i stället söka utbildning för den ena eller andra praktiska levnadsbanan. Det tillfälliga uppehållet i läroverket föranleder i dessa fall sannolikt icke sällan en »omgång» eller försening, som måhända kunnat undgås, därest den unge erhållit rådrom till folkskolekursens slut och omedelbart kunnat inrikta sig på den praktiska banan under anlitande av därför lämplig läroanstalt.

Min avsikt med det nu sagda är emellertid icke att förringa den organisatoriska svaghet, som ur nu förevarande synpunkt är till finnandes hos den föreslagna organisationen, utan endast att ställa problemet i en allsidig och riktig belysning. Efter min mening är det dock icke möjligt att på förhand bilda sig en fullt säker uppfattning om den inverkan, som en enhetsskoleorganisation kan komma att utöva i avseende på studietidens längd. Att den påtalade bristen icke hittills tillagts sådan betydelse, att den kunnat förhindra inrättande av kommunala mellanskolor i betydande utsträckning eller avhålla föräldrar från att för sina barns undervisning anlita dessa läroanstalter är emellertid av erfarenheten klart ådagalagt. Jag har icke heller kunnat tillägna mig den åsikten, att olägenheten är av den svårartade beskaffenhet, att den bör få utgöra ett hinder för att nu gå till en utvidgning av enhetsskoleprincipens tillämpning i vår skolorganisation. Men väl finner jag den ovisshet, som råder rörande verkningarna av studietidens förlängning, vara ägnad att mana till varsamhet vid bestämmande av den utsträckning, som en dylik utvidgning nu bör erhålla. Och samma anledning utgör jämväl en stark uppfordran att överväga och pröva utvägar att praktiskt undgå följdena av en förlängd studietid.

För motverkande av den nämnda förlängningen av studietiden hava under meningsutbytet åtskilliga förslag framställt. Skolkommissionen har för sin del knutit vissa förhoppningar till en snabbare genomgång av folkskolan för sådana lärjungar, beträffande vilka detta prövades möjligt men icke sett sig i stånd att angiva organisatoriskt tillrättalagda vägar i fråga om vare sig folkskolan eller den högre skolan. Under remissbehandlingen hava jämväl andra uppslag i samma syfte funnit förespråkare. Jag har redan omnämnt det förslag till avkortande av den högre skolan i samband med sänkande av dess bildningsmål, som från vissa håll förordats. Av samma principiella innebörd, ehuru begränsat till realskolan, är skolöverstyrelsens förslag att göra realskolan treårig, till vilket jag i fortsättningen av mitt anförande återkommer. Då emellertid denna avkortning tänkts gälla även kvarstående delar av den nuvarande realskolan, är åtgärden tydligen ur nu förevarande synpunkt verkningslös. Vidare har förslag väckts om skilda differentieringsanordningar i folkskolan, en utväg som jag redan förklarat mig icke kunna acceptera, för så vitt därmed avses, att bestämda föreskrifter i sådant syfte skola utfärdas.

Utvägar att undgå studietidens förlängning.

Syftet att undgå en teoretisk förlängning av studietiden kan jämväl sägas behärska vissa av de i den förda diskussionen framkomna förslagen att anordna läroverkets anknytning till folkskolan på ett annat sätt än det av skolkommissionen ifrågasatta, om ock desamma betingas även av andra motiv. Detta gäller främst anordningen med fyraårig grundskola och en på denna byggande femårig realskola, vare sig en så beskaffad organisation avsetts bliva allenarådande eller med en på folkskolans sjätte klass byggd fyraårig realskola såsom sidoordnad organisationstyp. Sagda förslag har, såsom jag redan anför, omfattats med stora sympatier icke minst inom kollegierna vid de allmänna läroverken m. fl., och jämväl vunnit principiellt gillande av reservanterna inom skolöverstyrelsen. För det bedömande, som i övrigt kommit en dylik organisation till del, har jag i det föregående ganska utförligt redogjort.

Ur de synpunkter, som jag lägger på frågan om anknytningen mellan folkskola och läroverk, finner jag förslaget vara otillfredsställande. Bl. a. tillgodoser det icke de sociala rättfärdighetskrav, som äro avgörande för min uppfattning. Enligt detsamma uppskjutes visserligen valet av studieriktning ett år, i jämförelse med nuvarande ordning, men därmed torde icke synnerligen mycket vara vunnet varken ur individens eller samhällets synpunkt. För folkskolan och den praktiska ungdomsskolan medför, såsom skolöverstyrelsen uppvisat, realskolans anknytning till fjärde folkskoleklassen större olägenheter än den nuvarande efter tredje klassen. Och ur realskolans synpunkt innebär organisationen otvivelaktigt ett steg ut i det okända. Tillika måste jag betrakta den omständigheten, att de sedan mer än två årtionden förefintliga möjligheterna för denna organisations praktiska provande lämnats alldeles outnyttjade, såsom en fingervisning om att en dylik orga-

nisation sakligt sett icke heller ur den högre skolans synpunkt har något existensberättigande. Då jag, såsom redan anförts, av allmänna och principiella grunder anser den ifrågavarande organisationen såsom otillfredsställande, har jag icke heller funnit mig böra föreslå att försök med den samma anställas.

I nära sammanhang med det nu senast avhandlade förslaget torde den på vissa håll förordade anordningen med femårig grundskola i förening med en fyraårig eller femårig realskola böra ställas, även om genom sistnämnda organisation den samlade studietiden icke skulle komma att förkortas. Emot dessa förslag inställa sig ur folkskolans och det praktiska skolsystemets synpunkter i stort sett samma betänkligheter, som nyss gjorts gällande mot den fyraåriga grundskolan. Och härtill kommer, med särskild hänsyn till den högre skolan, ytterligare, vad beträffar systemet 5+4, att grundskolan skulle försvagas utan att realskolestadiet i motsvarande mån utsträcktes. Under sådana betingelser förefaller det mig mycket svårt att i en dylik organisation uppnå det nuvarande studiemålet. Under alla omständigheter torde bildningsresultatet bliva väsentligen sämre än med ett grundskolestadium av ett års större utsträckning. Och i fråga om systemet 5+5 torde det vara tillräckligt att erinra därom, att studietiden icke skulle komma att understiga den enligt skolkommissionens förslag teoretiskt beräknade, medan obestriddligen de fördelar, som den sexåriga grundskolan erbjuder, skulle helt saknas. På nu angivna grunder har jag icke ansett mig böra framlägga något förslag i nu berörd riktning.

Vidkommande slutligen de föreslagna övergångsanordningarna och -kurserna, vilka motiverats bl. a. med uppgiften att åvägabringa förbindelse mellan läroverket och folkskolans sjätte klass, utan att studietiden förlänges, torde dessa åtgärder vara av intresse endast under den förutsättningen, att grundskolestadiet inom läroverksorganisationen generellt är kortare än 6-årigt. Men även från denna utgångspunkt lära så vägande skäl kunna anföras mot anordningen, att den enligt min åsikt icke bör ifrågakomma till vidtagande. Såsom de skolsakkunniga påvisat, skulle undervisningsplanen, liksom även undervisningen, knappast kunna tillfredsställande ordnas. Och själva tanken, att vissa lärjungar från folkskolan, måhända de ekonomiskt ogynnsammast ställda, skulle sammanföras i en särskild avdelning och under en helt visst mycket ansträngande och pressande snabbkurs bibringas nödtorftiga kunskaper för att kunna bestå inträdesprovet till läroverket, ter sig för mig föga tilltalande. Redan med hänsyn härtill, har jag icke ansett lämpligt att ifrågasätta statens medverkan till anordnande av dylika övergångsklasser eller -kurser.

Bland alla de anordningar, varom förslag framställts under remissbehandlingen, synes mig det av de skolsakkunniga ingående prövade uppslaget att undvika en förlängning av studietiden till studentexamen genom upprättande av sexåriga lyceelinjer och lycéer förtjäna den största uppmärksam-

heten. Jag får senare tillfälle att närmare inlåta mig på spørsmålet om möjligheterna och formerna för förverkligande av detta förslag och anser mig fördenskull här kunna inskränka mig till att nämna, att jag finner starka skäl föreligga för att så snart som möjligt för gossar inrätta ett mindre antal läroanstalter av denna typ. Jag anser, att grundade förhoppningar kunna hysas om, att dessa åtgärder skola komma att i väsentliga avseenden undanröja de olägenheter av enhetsskolorganisationen, som här förut berörts.

Jag övergår så att närmare angiva, huru jag tänker mig, att man med iakttagande av den varsamhet, som jag funnit vara av förhållandena påkallad, bör förfara för att den högre skolan må i vidsträcktare omfattning komma att bygga på avslutad folkskolekurs.

Redan i det föregående har jag antytt, att, med hänsyn bl. a. till ovissheten om såväl den sexåriga grundskolans *verkliga* inflytande på skoltidens längd som lyceiläroverkens förmåga att effektivt undanröja olägenheterna av en utsträckt skoltid för en del av de allmänna läroverkens lärjungar, en generell omläggning av dessa läroanstalters organisation icke nu bör genomföras. Jag avser i stället att beträffande dessa läroanstalter åvägabrinda ett partiellt förverkligande av kravet på anknytning mellan läroverket och den sexåriga grundskolan i det allmänna syftet, att å varje läroverksort tillfälle i skälig utsträckning beredes till omedelbar övergång från folkskolans sjätte klass till läroverket. Denna ståndpunkt kommer i princip ganska nära den av skolöverstyrelsen intagna. De skolsakkunniga synas vid sina överväganden jämväl hava nått den övertygelsen, att vad de kalla en organisation med blandade system under nuvarande förhållanden är att föredraga.

Alltefter det antal genomgående parallellavdelningar å realskolestadiet, som de skilda läroverken kunna beräknas komma att omfatta, med iakttagande av det högsta lärjungantal i klassavdelning, som jag tidigare angivit, kommer omorganisationen att gestalta sig på olika sätt.

De allmänna läroverk, som omfatta allenast *en* genomgående parallellavdelning å realskolestadiet, skola helt anknyta till folkskolans sjätte klass. Vid de läroverk, som å realskolestadiet omfatta två eller flera genomgående parallellavdelningar, skall i regel anknytning anordnas till såväl folkskolans sjätte som dess tredje klass. På denna väg tillgodoses, såvitt jag kan finna, på ett rättvist sätt skilda behov och intressen. Avvikelse från nu nämnda regel har jag ansett böra förekomma endast i vissa av de läroverksstäder, där nu kommunal mellanskola finnes inrättad, och där alltså enhetsskolekravet redan är i viss utsträckning förverkligat inom respektive samhällets skolorganisation.

Därjämte avser jag, att anknytning till folkskolans sjätte klass förmedelst anordnande av lyceum skall komma till stånd vid ett mindre antal läroverk, där förhållandena i sådant avseende synas mig företrädesvis lämpliga.

Omorgani-
sationens
innebörd.

Vad i övrigt angår motiveringen för omorganisationen av varje särskilt läroverk, får jag hänvisa till vad jag i detta avseende anför i kap. X, där jag jämväl meddelar en detaljerad planläggning av sättet för omorganisationens verkställande vid de olika läroverken.

Jag anser mig med hänsyn härtill kunna nu begränsa mig till att framhålla, att omorganisationen av realskolan synes mig kunna och böra begynna med läsåret 1928—1929 samt fortgå successivt. Från denna regel har jag dock ansett skäl föreligga till undantag vad angår de mindre läroverk, vilka omfatta endast en serie avdelningar. Det kan nämligen beträffande dessa läroverk icke uteslutas, att mera betydande svårigheter med hänsyn till lokalfrågor eller utnyttjande av tillgängliga lärarkrafter kunna uppstå, vilka skulle undgås, därest något anstånd med den nya organisationens tillämpning vunnos. Jag anser, att hänsyn härtill bör tagas och att uppskov alltså bör kunna ifrågakomma. Emellertid tillåter jag mig särskilt betona, att endast verkligt bärande skäl böra få föranleda ett dylikt uppskov. Och givetvis kan ett sådant icke avse längre tid utan bör det begränsas till exempelvis fem år. En naturlig förutsättning för att anstånd skall kunna ifrågakomma bör vara, att detta påyrkas av vederbörande kommunala representation. Jag håller sålunda före, att även i fråga om de här åsyftade läroverken omorganisationen normalt bör begynna med läsåret 1928—1929, med rätt för Kungl. Maj:t att på därom av vederbörande stadsfullmäktige gjord framställning medgiva att, därest omorganisationens tidigare ikraftträdande visas medföra synnerliga svårigheter, med den nya organisationens tillämpning må anstå längst till ingången av läsåret 1932—1933.

Vidkommande slutligen de nya allmänna läroverk, som enligt mitt förslag skola upprättas, antingen såsom nybildningar inom organisationen eller genom statens övertagande av redan förefintliga kommunala mellanskolor, finner jag tungt vägande skäl föreligga för att dessa läroverk anknyta uteslutande till sjätte folkskoleklassen. I annat sammanhang har jag framhållit, att de nya flickläroverken böra träda i verksamhet snarast möjligt, även om jag förutser, att detta i allmänhet kan ske först med läsåret 1928—1929.

Högre lärar-
inneseminari-
ets övnings-
skola.

Av den ståndpunkt jag intagit föranledes jag också att påyrka vissa förändringar i organisationen av den med högre lärarinneseminariet förenade normalskolan för flickor. Såsom jag i det följande föreslår, bör till övnings-skolan i fråga knytas en särskild realskolelinje, byggande på folkskolans sjätte klass. Tungt vägande skäl synas mig jämväl kunna anföras för att normalskolan anknytes till folkskolans tredje klass, varvid de nuvarande förberedande klasserna torde böra bortfalla. Något behov av desamma synes mig så mycket mindre kunna ur utbildningssynpunkt föreligga som jag i det följande förordar, att detta undervisningsstadium för framtiden icke bör vara representerat vid privatläroverken samt föreslår, att staten icke må vidare understödja detsamma.

Avvecklingen av normalskolans förberedande klasser synes böra påbörjas

med läsåret 1928—29 samt successivt fullföljas. Den nya realskolelinjen torde kunna successivt träda i verksamhet med början redan läsåret 1927—28.

Vad därefter beträffar de kvarstående kommunala mellanskolorna samt de läroanstalter tillhörande denna kategori, vilka framdeles kunna komma att inrättas, saknar jag, med den principiella ståndpunkt jag i grundskolefrågan intager, varje anledning att ifrågasätta någon förändring i dessa läroanstalters anknytning till folkskolan.

Kommunala
mellanskolor.

Beträffande slutligen anknytningsförhållandena vid privatläroverken, kommer jag i fortsättningen av mitt anförande att närmare utveckla min uppfattning rörande de åtgärder, som på detta område synas mig önskvärda och möjliga för främjande av det allmänna syfte, som mitt förslag avser att tillgodose. Jag kan fördenskull här begränsa mig till att erinra, att de ifrågavarande åtgärderna torde böra gå ut därpå, att jämväl dessa läroanstalter icke skola anknyta till kortare grundskolestadium än folkskolans tredje klass, ävensom att, i all den utsträckning så är möjligt, anknytning skall åvägabringas också till folkskolans sjätte klass. Detta sistnämnda önskemål gör sig särskilt starkt gällande beträffande privatläroverk å sådana orter, där allmänt läroverk icke finnes eller där den kvinnliga ungdomen icke skulle erhålla tillgång till realskolestadium av allmänt läroverk.

Privat-
läroverken.

IV. Flickornas undervisning.

Flickunder-
visningens
uppkomst
och utveck-
ling.

Den uppgift, som sedan gammalt ansågs vara den lärda skolans främsta, för att ej säga enda: att utbilda kyrkans och, i senare tid, jämväl statens tjänare, medförde tydligen ingen anledning för skolans målsmän att på något sätt draga försorg om den kvinnliga ungdomens högre skolutbildning. Häri liksom i en äldre tids på dåvarande samfundsförhållanden grundade allmänna åskådningssätt i fråga om kvinnan och hennes ställning i samhället har man att söka anledningen till att den högre flickundervisningen så länge betraktats uteslutande som en föräldrars och målsmäns privata angelägenhet.

Allt efter som samhällsutvecklingen fortskred, framträdde emellertid på detta som på andra områden behov, som tidigare åtminstone ej offentligen givit sig till känna. Redan under 1800-talets tidigare årtionden möter man därför försök att tillfredsställa det krav på möjlighet för den kvinnliga ungdomen att vinna högre utbildning, som de ändrade tids- och samhällsförhållandena medförde. De skolor för unga kvinnor, som då grundades, voro emellertid helt och hållet beroende av enskilt initiativ och intresse, och de försök, som upprepade gånger gjordes att för saken vinna riksdagens medverkan, blevo i det hela utan resultat. Betydelselösa voro dock ej dessa försök, ty de gåvo till sist upphov till ett av 1859—1860 års riksdag fattat beslut om upprättande av ett seminarium för utbildande av lärarinnor. Hösten 1861 begynte sålunda statens högre lärarinneseminarium sin verksamhet.

Inom kort togo statsmakterna ett nytt steg av vikt för frågan om flickornas högre skolundervisning, i det att år 1864 till lärarinneseminariet anknöts en flickskola, statens normalskola för flickor, avsedd att tjäna till mönster- och övningsskola för seminarieeleverna. Denna skola fick därjämte mer eller mindre tjäna som förebild för åtskilliga enskilda flickskolor, som under de närmaste tio åren upprättades i landet.

Snart väcktes fråga om statens medverkan vid flickundervisningen även i form av ekonomiskt understöd åt de högre flickskolorna, men först år 1874 blevo åtgärder i sådant avseende vidtagna. Nämda år beslöt nämligen riksdagen på förslag av Kungl. Maj:t att anslå medel till understöd åt skolor av ifrågavarande slag. Härigenom inleddes en statlig understödsverksamhet, som i alltjämt ökad omfattning fortgått intill våra dagar.

Under inverkan av de nyare pedagogiska strömningar, som utmynnade i upprättandet av de första samskolorna i vårt land, upptogs under 1800-talets sista decennier frågan om flickors tillträde till de allmänna läroverken, och

riksdagen hade att behandla åtskilliga förslag i sådant syfte. Sedan 1899 års läroverkskommitté i viss mån anslutit sig till denna tanke, intogs i det för 1904 års riksdag framlagda förslaget till omorganisation av de allmänna läroverken jämväl förslag om upprättande av ett antal statssamskolor. Kungl. Maj:ts förslag bifölls av riksdagen.

Jämsides med nu antydda utveckling hade intill sekelskiftet de högre flickskolorna hastigt ökats i antal och jämväl vunnit allt större inre stadga och enhetlighet. Under de första årtiondena av detta århundrade kom emellertid frågan om flickornas högre skolundervisning i ett väsentligen annat läge. Jag har nyss antytt riktningen genom omnämnande av de första stats-samskolornas inrättande. Nästa steg av liknande slag togs i och med Kungl. Maj:ts proposition till 1909 års riksdag om anslag till kommunala mellanskolor, avsedda även för kvinnliga lärjungar, vilket förslag i huvudsak antogs av riksdagen.

De nu omnämnda åtgärderna avsågo, som synes, allenast undervisning å realskolestadiet. För sin gymnasiala utbildning hade flickorna — alltsedan rättighet gavs dem att avlägga studentexamen — varit hänvisade till enskilda studier eller privata skolor. Efter enskild motion beslöt emellertid 1923 års riksdag medgiva kvinnliga lärjungar inträde i högre allmänt läroverk, dock blott under vissa förutsättningar, bland andra den, att ett konstant, ej allt för begränsat utrymme funnes vid läroverket. I den kungl. kungörelse av den 5 juli 1923, som utfärdades i anledning av nämnda riksdagsbeslut, är rätten till inträde begränsad till gymnasiet.

Gör man en kort sammanfattning av de statliga åtgärder, som hittills vidtagits för den kvinnliga ungdomens högre skolundervisning, finner man alltså, att staten upprättat och underhåller en egen högre flickskola, att ett antal — för närvarande 18 — statsrealskolor mottaga även flickor och således äro anordnade som samskolor, att staten lämnar avsevärda bidrag till uppehållande dels av kommunala mellanskolor — vid början av år 1927 till antalet 87 — dels av enskilda läroanstalter, som äro helt eller delvis avsedda för kvinnlig ungdom, samt att gymnasierna vid de högre allmänna läroverken under vissa villkor äro öppna för kvinnliga lärjungar.

Det från många håll framställda kravet på ökade möjligheter för flickor att vinna högre skolbildning och på statens medverkan härtill upptogs som bekant i det av mig i det föregående i väsentliga delar återgivna anförande till statsrådsprotokollet den 31 december 1918, varmed föredragande departementschefen beledsagade sin hemställan om tillsättande av skolkommissionen.

Det finge anses obestridligt, yttrade departementschefen, att det sätt, på vilket staten sörjt för den högre flickundervisningen, gäve anledning till berättigade invändningar. Det vore departementschefens bestämda övertygelse, att kravet om beredande av lika möjligheter för all ungdom, manlig såväl som kvinnlig, att av samhället tillförsäkras den utbildning, som den

individuella utrustningen medgåve och som medborgarskapet förutsatte såsom nödvändig, inneslöte en djup och ofrånkomlig rättvisa. Beträffande gymnasiet borde alltså undersökning verkställas ur synpunkten av de välgrundade krav, som från den kvinnliga ungdomens sida kunde göras gällande att bliva i tillfälle att inom av det allmänna upprättade undervisningsanstalter kunna förvärva den utbildning, som i vårt land utgjorde förutsättningen för tillträde till universitet. Grundprincipen att staten skulle taga sig an flickornas utbildning i samma utsträckning som gossarnas, skulle förverkligas genom privatskolornas regelmässiga ombildning till stats- eller kommunala skolor. En sådan omorganisation finge givetvis ej avse att ensidigt omskapa flickskolan efter mönstret av gosskolan.

Skolkommissionen.

Skolkommissionen har i sitt utlåtande och förslag upptagit frågan om flickornas undervisning dels med hänsyn till denna undervisnings organisation, dels ock med hänsyn till spörsmålet om samundervisning eller särundervisning. I överensstämmelse med de direktiv, som blivit kommissionen givna, har kommissionen angivit sin allmänna ståndpunkt så, att med folkskolan såsom grundval ett system av läroanstalter skulle uppbyggas, som under lika villkor tillgodosåge den manliga och den kvinnliga ungdomens teoretiska utbildning för olika levnadsbanor.

Med utgångspunkt från denna allmänna regel har kommissionen vid övervägande av sättet för principens förverkligande funnit anledning att särskilt sysselsätta sig med samundervisningsproblemet. Ty, säger kommissionen, möjligheterna att i full utsträckning realisera kravet på den kvinnliga ungdomens likställighet med den manliga i förevarande hänseende bleve i hög grad beroende av den ställning, man intoge till sagda spörsmål.

Kommissionen har ägnat kap. II av sitt betänkande åt frågan om »Den manliga och den kvinnliga ungdomens undervisning» (Bet. I: 1, sid. 85—113), och tillåter jag mig hänvisa till nämnda framställning. Emellertid synes det lämpligt att här i korthet angiva huvudpunkterna av kommissionens uppfattning av denna omstridda och viktiga fråga.

Kommissionen konstaterar, att i fråga om det teoretiska kunskapsbehovet i stort sett överensstämmelse föreläge mellan manlig och kvinnlig ungdom, medan det ställde sig något annorlunda i avseende å de praktiska ämnena. Även med hänsyn till familjen och samhället föreläge skäl att anordna gemensam skola. Lades härtill, att en så beskaffad anordning jämväl påkallades av betydelsefulla hänsyn av ekonomisk natur, kunde kommissionen icke finna annat, än att samskoleformen vore både berättigad och önskvärd.

Kommissionen upptager sedermera till granskning de betänkligheter, som framförts mot gossars och flickors sammanförande till gemensam undervisning och finner, att varken ur undervisningens, uppfostrans eller hygienens synpunkt några bärande skäl mot samundervisningen anförts. Sin uppfattning av frågan sammanfattar kommissionen slutligen så, att såväl de erfarenheter, vilka inom och utom vårt land gjorts beträffande samundervisningen, som kommissionens egna överväganden i detta hänseende lett kommissionen till den meningen, att samskolan, under förutsättning av att vid

dess organisation nödig hänsyn toges ej mindre till hygienens krav än även till den differentiering vid undervisningen, som könens olikartade uppgifter påkallade, vore en god skolform både i fråga om undervisning och uppföstran. I betraktande härav och med särskild hänsyn till skäl av ekonomisk art hölle kommissionen före, att på varje ort, där läroverk skulle finnas, detta i första hand borde anordnas såsom samskola. Vissa krav och önskemål borde dock, anser kommissionen, tillgodoses vid organiserandet av samskolor, så borde även vid den grundläggande undervisningen, folkskoleundervisningen, samskoleprincipen vinna allmänna tillämpning, hänsyn till könens olikhet borde mer än hittills tagas, varvid särskilt borde beaktas frågan om erhållande av lärarpersonal med förutsättningar för framgångsrik verksamhet vid samskola samt om lämpligt avvägt förhållande mellan antalet manliga och kvinnliga lärare, varjämte slutligen tillbörligt inflytande vid skolans ledning borde beredas såväl den kvinnliga som den manliga parten.

Ytterligare uttalar kommissionen den meningen, att i samhallen, där förhållandena medgäve anordnandet av två eller flera läroanstalter, tillbörligt utrymme borde givas åt särundervisning och således särskolor inrättas vid sidan av samskolan. Därjämte borde man vid anordnandet av flickornas undervisning, det må nu vara i samskolor eller särskolor, i största möjliga utsträckning tillvarataga den bildningstyp, som så småningom utformats i den s. k. åttaklassiga flickskolan.

I detta sammanhang torde en kort översikt av skolkommissionens förslag till det praktiska utformandet av flickornas undervisning vara på sin plats (skolkommissionens betänkande kap. IX, del I sid. 343—365. Förslag till kursplaner återfinnas sid. 550—569, grunder till kursplaner sid. 704—726). Såsom framgår av min nu lämnade redogörelse för kommissionens uppfattning av frågan, har kommissionen tänkt sig dylik undervisning skola lämnas dels i skolor, gemensamma för både gossar och flickor, och dels i särskilda flickskolor.

Den samrealskola, som kommissionen sålunda föreslår, har kommissionen velat anordna så, att i densamma flickundervisningens speciella uppgifter skulle i viss utsträckning tillgodoses. Kommissionen har därför tänkt sig, att inom dylika realskolor en viss differentiering med hänsyn till de kvinnliga lärjungarna skulle åstadkommas, avseende i främsta rummet att bereda erforderligt utrymme åt det kvinnliga praktiska arbetet men jämväl berörande vissa sidor av den teoretiska undervisningen.

Så har kommissionen föreslagit rätt till utbyte, i fjärde klassen, av matematik mot det tredje språket, d. v. s. normalt franska. Och vidare har i den föreslagna undervisningsplanen inlagts — förutom mot den manliga slöjden svarande kvinnlig slöjd — ämnet hushållsgöromål, beträffande gossarna utbytt mot praktiskt arbete. Samma anordning avses av kommissionen även för de speciella flickrealskolor, som skulle kunna förekomma. Därjämte borde, i huvudsaklig anslutning till nu gällande bestämmelser, möjlighet finnas för kvinnliga lärjungar till befrielse från någon del av realskolans undervisning.

Vad beträffar gymnasialstadiet, utgår kommissionen från att samgymnasier skulle vara regel, detta redan av praktiska hänsyn. Dock ingå även särskilda flickgymnasier i kommissionens organisationsförslag. Grundsatsen för den lokala fördelningen av dessa läroanstalter anges vara, att å varje ort,

där gymnasium ansåges böra upprättas, tillfälle till utbildning skulle föreligga för såväl manliga som kvinnliga lärjungar. I samhällen med allenast ett gymnasium borde i följd härav detta organiseras som samgymnasium. Å sådana orter, där lärjungantalet beräknades nödvändiggöra två eller flera gymnasier, hade kommissionen, i överensstämmelse med sin förut angivna åsikt, förutsatt anordnande av såväl samgymnasium som särgymnasium.

De för den speciella flickundervisningen avsedda skolorna äro av 3 olika typer, betecknade med bokstäverna A, B och C. Frågan om dessa typer, deras organisation, undervisningsplaner m. m. behandlas av kommissionen å sid. 345—361, varefter återgivas dels den för statens normalskola för flickor nu gällande timplanen samt exempel å timplaner för vissa högre flickskolor, dels förslag till timplan för flickskolor av typerna A och B. De olika typerna kunna i korthet beskrivas sålunda.

A-typen, en 6-årig flickskola, byggd på folkskolans sjätte klass, skulle förekomma i samhällen, där antalet lärjungar i den högre skolan uppnådde en sådan storlek, att tillvaron av mer än en enda läroanstalt kunde anses motiverad, och kommissionen säger sig ha funnit starka skäl föreligga för att i det väsentliga söka förebilden till denna typ i den nuvarande 8-klassiga flickskolan, vars lämplighet för den speciella kvinnobildningen kommissionen finner uppenbar. I hela landet föreslås 28 skolor av denna typ.

Flickskolor av B-typ skulle upprättas å orter, där lärjungantalet i den högre skolan väl icke påkallade upprättandet av särskolor men dock nådde en sådan storlek, att parallellavdelningar inom de olika klasserna måste upprättas. Flickornas undervisning skulle där anordnas på det sätt, att flickorna först undervisades i samskolan men sedan skulle hava tillfälle att från den tredje klassen övergå till en 3-årig flickskollinje, vars uppgift vore att föra dem till ungefär samma kunskapsmått, som nu inhämtas i en 8-klassig flickskola. Denna linjedelning skulle förberedas redan i den tredje realskolklassen därigenom, att de flickor, som ämnade övergå till flickskollinjen, i denna klass befriades från undervisningen i matematik. Kommissionen har tänkt sig ialles 33 sådana flickskolor i landet.

C-typen slutligen skulle utgöra en 1-årig påbyggnad på samrealskolans högsta klass. Denna skoltyp skulle anordnas under jämförelsevis fria former, och undervisningen skulle där avse dels utvidgande och fördjupande av den i realskolan inhämtade allmänbildningen, dels bibringande av ökade färdigheter i praktiskt arbete. Sådana flickskolor föreslås till ett antal av 30.

Yttrandena. I ett hänseende kan man säga, att så gott som fullständig enighet råder i de avgivna yttrandena, nämligen däri att åt den kvinnliga ungdomen borde genom statens försorg beredas bildningsmöjligheter i samma omfattning och under lika förmånliga villkor som åt den manliga. I övrigt hava olika meningar uttalats angående skolkommissionens förslag i nu ifrågasvarande hänseende.

Beträffande frågan om samundervisning eller icke har man allmänt framhållit, att genomförandet av principen om gossars och flickors likställighet med avseende på möjlighet till högre skolundervisning i viss utsträckning

gjorde samundervisning nödvändig samt att i fråga om realskolor i mindre samhällen och om gymnasierna ett strängt tillämpande av särundervisning vore synnerligen oekonomiskt, i vissa fall omöjligt. Men det betonas samtidigt, att samskolor väl borde anordnas i de mindre samhällen, där det av ekonomiska skäl vore nödvändigt, men endast där. I de större städerna, där dylika skäl ej hade samma styrka, borde möjlighet finnas till val mellan de båda skolformerna.

Omnämnas bör att av framstående målsmän för samundervisningens idé framhållits, att man för samskolans egen skull borde iakttaga försiktighet vid ett allmännare genomförande av samskolformen, vilken ej borde framföras.

Särskilt från medicinskt håll har den hygieniska synpunkten betonats, och faran för att flickorna skulle överansträngas under de ömtåliga övergångsåren framhållits.

I organisationsfrågan överensstämmer ett flertal yttranden däri, att 6-årig flickskola avstyrkes. Behovet av åtgärder för underlättande av övergång från flickskola till gymnasium framhålles allmänt. Skolkommissionens B- och C-typer möta på många håll betänkligheter och betecknas som nödfallsvägar.

Bland utlåtandena må särskilt de omnämnas, som avgivits av *skolöverstyrelsen* och av *reservanter* i överstyrelsen samt av *överstyrelsens chef*.

Skolöverstyrelsen (skolöverstyrelsens utlåtande sid. 91—94) yttrar i fråga om samundervisningen — under framhållande av vanskligheten i att komma till en säker uppfattning på detta område — att de erfarenheter, man i avseende å dylik undervisning hittills gjort i vårt land, icke påvisat några ogynnsamma verkningar av mera djupgående art, och majoriteten hade därför icke kunnat komma till annan uppfattning, än att samskolan måste betraktas som en tillfredsställande, i varje fall fullt användbar skolform. Vissa förutsättningar måste dock vara för handen, för att samskolan skulle kunna komma fullt till sin rätt. Dit hörde bl. a., att föräldrapinionen ej ställde sig avvisande mot samundervisningen, att icke alltför stor skillnad rådde mellan antalet manliga och kvinnliga lärjungar, att intresse för skolformen funnes bland lärarpersonalen och att förhållandet mellan manliga och kvinnliga lärare vore lämpligt avvägt samt att såväl manligt som kvinnligt inflytande finge göra sig gällande vid ledningen. Å andra sidan vore överstyrelsen icke övertygad om att samskolan borde bli normaltypen för de högre undervisningsanstalterna i vårt land. Samundervisning borde därför anordnas, där ekonomiska eller andra särskilda skäl det föranledde, men i övrigt borde särundervisning i regel bibehållas. Det syntes därför önskvärt, att kommissionens förslag i nu berörda hänseende underkastades förnyad omprövning i syfte att utröna, huruvida icke vissa av kommissionen föreslagna samskolor kunde ersättas av särskolor.

Beträffande skolkommissionens förslag till olika flickskoltyper anför överstyrelsen (skolöverstyrelsens utlåtande sid. 83—90), att skolor av A-typ vore bäst lämpade att tillgodose de särskilda önskemålen för flickornas utbildning och finner det därför önskvärt, att skolor av denna typ komme till stånd allestädes, där förutsättningar därför funnes, och detta icke minst med hänsyn till betydelsen av att flickorna icke utan verkliga skäl valde gymnasievägen. Skulle emellertid behovet av tillfälle till realskolbildning för flickor kunna tillgodoses, torde det begränsade lärjungantalet icke kunna göra det

ekonomiskt försvarligt att upprätthålla flickskolor av A-typ å alla de orter, där nu 8-klassiga flickskolor funnes. Överstyrelsen erinrar vidare om sitt förslag om avkortning av realskolan till 3-årig och påpekar, att därest detta förslag vunne anslutning starka skäl talade för att i så fall A-skolan gjordes 5-årig. På denna punkt borde dock ytterligare undersökning företagas. Befunnas det, att A-skolan borde avkortas med ett år, borde B-skolan bliva en 2-årig kurs, byggd på realskolans högsta klass. Vid C-skolan borde jämförelsevis stort utrymme givas åt praktiska sysselsättningar, och det vore önskligt, att denna skoltyp måtte förekomma så talrikt som möjligt.

Reservanterna inom skolöverstyrelsen uttala (skolöverstyrelsens utlåtande sid. 220—227) starka betänkligheter mot ett så allmänt genomförande av samskoleorganisationen, som av kommissionen förordats. Samskolans värde vore synnerligen beroende på den ledning, som funnes att tillgå för skolan. Ju mer samskolan bleve normaltyp för skolväsendet, desto mer måste man räkna med en ledning, som dels icke höjde sig över genomsnittsnivån, dels vore skeptisk mot hela denna skolform, med åtskilliga band på ledningens rörelsefrihet och med ett tämligen heterogent kollegium. Olika behov föreläge för gossar och flickor i avseende å undervisningens innehåll, särskilt med hänsyn till praktiska (husliga) ämnen, och likaså vore förhållandena olika beträffande arbetsmetoder och arbetstakt. *Reservanterna* påpeka vidare, att lärarfrågan komme att vålla avsevärda svårigheter, att samundervisningen även i uppfostringshänseende medförde olägenheter samt att den fysiska uppfostran ej kunde tillgodoses på lika tillfredsställande sätt i samskolan som i särskolan. Under erinran om att såväl de hörda myndigheterna som föräldrar, målsmän och pedagoger i stor utsträckning ställt sig minst sagt tveksamma i fråga om samskolans lämplighet, anföra *reservanterna* som slutomdöme, att de ansåge samskolan underlägsen särskolan, såvida icke de angivna, säreget gynnsamma förutsättningarna föreläge. I de vida övervägande fall, då sådana icke föreläge, vore samskolan en nödfallsform, som kunde användas, då förhållandena icke medgäve särskolor.

Reservanterna förorda (skolöverstyrelsens utlåtande sid. 227—228) flickskolans anknytning till folkskolans fjärde klass men med övergångsanordningar för sådana lärjungar, som lämnade folkskolan först efter dess sjätte klass. Flickskolan skulle alltså bliva 7-årig och borde utan särskild avgångsexamen leda till en kompetens, som i huvudsak sammanföll med den nuvarande normalskolkompetensen. Under framhållande, att den nuvarande högre flickskolan utan all fråga vore den bästa av flickskolbildningens nuvarande huvudtyper i vårt land, påpeka *reservanterna* att en bestämd övergång till gymnasiet ej funnes, och förordar, att en sådan anknypningspunkt måtte anordnas, men att den med hänsyn till flickornas behov av långsammare arbetstakt och av på hemmet särskilt inriktade bildningsmoment måtte läggas högre upp än motsvarande punkt i realskolan och lämpligen, för övergång till ett 4-årigt gymnasiums första ring, vid avgång från klass, som motsvarade den nuvarande sjätte flickskolklassen. Från denna klass skulle också övergång kunna ske till högsta realskolklassen för flickor, som önskade avlägga realskolexamen. Denna fråga borde dock bliva föremål för särskild undersökning.

Generaldirektör Bergqvist har i sitt särskilda yttrande över skolkommisionens förslag (Våra skolor, sid. 104 ff.) erinrat om att beträffande samskolfrågan pedagoger stode mot pedagoger och meningarna även inom de hygieniska auktoriteternas krets vore starkt delade. Hänsyn till hemmens

önskemål och stämningar samt behovet av ett tillförlitligare erfarenhetsmaterial än det nu tillgängliga manade till försiktighet och ledde till den ståndpunkten, att särskolor för närvarande vore att föredraga, så långt sådant på grund av ekonomiska och pedagogiska hänsyn vore möjligt. Han anser därför, att i fråga om sär- eller samundervisning ett visst utrymme borde lämnas åt den kommunala bestämmande- eller åtminstone förslagsrätten; särskilt syntes en sådan anordning vara att anbefalla som en försöksväg tills vidare. I yttrandet betonas vidare vikten för samundervisningsproblemets lyckliga lösning av tillgång till lämpliga lärare men påpekas, att svårigheter här yppade sig. I viss mån kunde dessa minskas, om provårskandidaterna finge vinna någon förtrogenhet även med den kvinnliga ungdomens undervisning och uppfostran, liksom de högre seminariernas elever med den manliga ungdomens.

Vad beträffar organisationen av de högre flickskolorna tänker sig Bergqvist flera parallella vägar: å ena sidan förstatligande av skolorna, å andra sidan deras bibehållande såsom enskilda eller deras övertagande av kommunen. I den mån skolorna skulle förstatligas kunde detta i regeln ske under någon av de av skolkommissionen föreslagna tre typerna.

Jag vill i detta sammanhang erinra om att från ett och annat håll den tanken framkastats, att möjlighet borde beredas att inrätta kommunala högre flickskolor likaväl som nu för gossar såväl som flickor avsedda kommunala mellanskolor.

Skolöverstyrelsen har i sitt utlåtande över skolkommissionens betänkande berört denna fråga och har där (sid. 137) framhållit, att, närmast för att i sin mån motverka en allt för stark tillströmning av unga flickor till gymnasierna, det kunde ifrågasättas, att kommunala flickskolor av kommissionens s. k. A-typ finge upprättas. Överstyrelsen hade ansett det synnerligen önskvärt, att dylika (statliga) skolor komme till stånd, där förutsättningar för dem vore för handen. Men även i detta fall gällde det nog, att riksdagen ej ville fatta beslut om inrättande av en ny statsskola, utan att ett verkligt behov på ett tydligt sätt blivit ådagalagt. Denna förutsättning syntes lättast kunna vinnas, därigenom att kommunala skolor av den ifrågasvarande typen finge komma till stånd.

Även generaldirektör Bergqvist uttalar sig (Våra skolor sid. 109) i nämnda riktning.

I fråga om flickskolas övertagande av kommunen anför Bergqvist, att kommunen i sådant fall borde ikläda sig garantier för dels att lärarpersonalens rättsliga och ekonomiska ställning tillgodosåges som vid andra kommunala skolor, dels att anordningar träffades, som medgäve möjlighet till omedelbar övergång från avslutad folkskola till den högre skolan, dels slutligen att undervisningen i samma grad som vid statsskolan gjordes tillgänglig för medellösa och mindre bemedlade lärjungar. Samtliga hithörande förhållanden borde, såsom fallet redan vore med övriga kommunala skolor (folkskolor, fortsättningsskolor, högre folkskolor, kommunala mellanskolor, lärlingsskolor), regleras genom en av Kungl. Maj:t, för de kommunala flickskolorna utfärdad allmän stadga. Givetvis skulle den friare ställning, som ifrågasvarande skolor komme att intaga i förhållande till staten, medföra en viss större frihet i fråga om organisation och arbetsformer, lärokurser o. s. v.

Skolsak-
kunniga.

Skolsakkunniga hava påpekat (Utredning sid. 289 ff.), att de med samundervisning förenade svårigheterna framträdde olika starkt och på olika sätt på skilda åldersstadier, samt att bedömandet av frågan om dylik undervisning därför, främst ur de kvinnliga lärjungarnas synpunkt, syntes böra bli något olika, allt efter som det gällde samundervisning å realskolstadiet eller på gymnasialstadiet, i övergångsåldern eller i högre ålder. Man hade numera fått uppmärksamheten mera riktad på de svårigheter, som medföljde samundervisning å realskolstadiet, medan man tidigare varit benägen att anse, att dessa svårigheter framför allt gällde gymnasialstadiet. De sakkunniga hava härvid särskilt framhållit den olika utvecklingsrytmen hos gossar och flickor under uppväxttiden och den därav följande olika graden av mognad, ett förhållande, som givetvis medförde vissa svårigheter vid en för båda könen gemensam undervisning. Lätt följde ock härmed en fara för överansträngning av flickorna. Då dessa olägenheter främst gällde realskolstadiet, vore det önskvärt, att samrealskolor upprättades endast i begränsad utsträckning, när ekonomiska eller organisatoriska förhållanden tvingade därtill. Tydligt vore emellertid, att därest grundsatsen om statens skyldighet att sörja för flickornas skolutbildning på samma sätt som för gossarnas skulle genomföras, förhållandena mångenstädes och särskilt å mindre orter komme att göra samundervisning nödvändig. Beträffande gymnasialstadiet torde, säga de sakkunniga, samundervisning där i förhållandevis ännu större omfattning bli nödvändig. Mindre betänkligheter mötte på detta stadium, enär vissa av de svårigheter, som mötte på realskolstadiet — främst olikheten i utveckling — ej längre gjorde sig gällande med samma styrka. För tillgodoseende av flickornas behov av billigare gymnasieundervisning hade skolkommissionen föreslagit upprättandet av dels några få flickgymnasier, dels ett större antal samgymnasier. Det vore självklart, att särskilda flickgymnasier borde förekomma vid sidan av gossgymnasierna även i den framtida skolororganisationen, men tydligt vore också, att sådana av ekonomiska skäl icke kunde upprättas i större utsträckning. Man måste därför tydligen i erforderlig omfattning anordna samgymnasier, och man syntes alltså ha att räkna med att på vissa orter realskolstadiets läroanstalter bleve särskolor, medan den gymnasiala undervisningen meddelades i samskolor. Om lämpligheten av en sådan ordning hade meningarna varit delade. Gjorda erfarenheter särskilt från de allmänna läroverk, till vilkas gymnasier kvinnliga lärjungar erhållit tillträde, syntes dock visa, att samundervisning kunde med framgång anordnas, även där sådan undervisning ej förekommit å realskolstadiet. Även om således en skolororganisation med särundervisning på realskolstadiet och samundervisning på gymnasialstadiet icke borde ingiva några större betänkligheter, vore det dock av synnerlig vikt, att man erhöile verkliga samgymnasier, i vilkas organisation lika stor hänsyn toges till flickornas som till gossarnas särskilda läggning och behov. De sakkunniga anföra, att även om åtskilliga svårigheter mötte vid anordnandet av samundervisning å de stadier, det här gällde, torde de anförda skälen mot samskolan icke kunna motivera ett utdömande av denna skolf orm. Tvärtom kunde den anses som en både berättigad och användbar skolf orm, men för att dess arbete skulle bli så gynnsamt som möjligt, måste den kunna räkna med att vissa särskilda förutsättningar vore för handen. Bland dem hava de sakkunniga särskilt framhållit möjligheten att erhålla för samundervisning lämpliga lärare och därvid pekat på de svårigheter, som de för vårt land karakteristiska befordringsförhållandena med-

förde, men vilka ej borde få utgöra ett oöverstigligt hinder. Betydelsefullt vore att samskolorna finge sig tillförsäkrad såväl manliga som kvinnliga lärare. Om även i framtiden s. k. ämneslärarinnebefattningar bibehölles, låge här en garanti för att en skola ej bleve utan kvinnlig ämneslärare. Med hänsyn till antydda svårigheter och till de särskilda förutsättningar, som fordrades för en samskolas arbete, syntes det de sakkunniga, att särskolor vore att i regel föredraga, där icke ekonomiska eller organisatoriska omständigheter gjorde samundervisning nödvändig.

Skolsakkunniga hava vid sin utredning fogat av dem utarbetade tim- och kursplaner för flera olika flickskolformer (se Bilagor till utredningen, sid. 99—140) och hava i utredningen (sid. 301 ff.) kommenterat dessa planer. Jag torde kunna i det hela hänvisa till vad de sakkunniga sålunda anfört, och vill blott omnämna, att planer finnas uppgjorda för 8-årig, 7-årig och 6-årig flickskola på respektive 3-årig, 4-årig och 6-årig grundskola. Vid uppgörandet av planerna hava de sakkunniga sökt underlätta övergången från flickskolan såväl till gymnasiet som till klass, i vilken realexamen kan avläggas. Mot den av skolöverstyrelsens majoritet ifrågasatta uppifrån avkortade flickskolan hava de sakkunniga anfört stora betänkligheter (Utredning sid. 303—306).

De sakkunniga hava vidare (Utredning sid. 306 f.) anfört, att de vid uppgörandet av undervisningsplaner för olika former av realskola tänkt sig sådana skolor avsedda för såväl kvinnlig som manlig ungdom, dels i form av samskolor och dels, när förhållandena sådant medgäve, i form av särskolor. Härvid bör omnämnas, att de sakkunniga jämväl sökt så uppgöra kursplanerna för de högre flickskolorna, att ett visst antal klasser (6 i 8-årig, 5 i 7-årig och 4 i 6-årig flickskola) tillsammans med en realskolklass (efter eventuell övergång till realskola) bildade en realskollinje för flickor, vars genomgång toge ett års längre tid än den motsvarande samrealskolan. Därjämte hava de sakkunniga tänkt sig på motsvarande sätt organiserade särskilda realskolor för flickor, avsedda för sådana flickor, som vore i tillfälle till ett år längre skolgång än i samrealskolan, men som icke hade möjlighet att genomgå en högre flickskola. Den ett år längre skoltiden tillåte undvikande av en eljest inträdande forcerad arbetstakt och kunde bättre tillgodose flickornas utbildning i för hemmet särskilt viktiga praktiska ämnen.

Slutligen hava de sakkunniga (sid. 308 ff.) i korthet yttrat sig om gymnasier för flickor och lycéer för flickor. De sakkunniga ansåge det vara av stor vikt, att genom statens försorg tillfällen till gymnasiestudier bereddes flickorna på samma villkor som gossarna. Än starkare framträdde behovet härav, sedan kvinnornas tillträde till statstjänster vidgats så mycket, som under senare år skett. Av stor vikt vore ock, att även flickgymnasier upprättades, i den mån det vore möjligt, och att därvid i undervisningen hänsyn toges till flickornas speciella läggning och intressen, så långt detta kunde ske inom ramen av de för gossar och flickor lika undervisningsplanerna. Vad lycéet beträffar, påpeka de sakkunniga, att de i sitt betänkande framlagt organisationsplan för ett 6-årigt lyceum, byggt på 6-årig grundskola, och därvid framhållit att detta lyceum kunde leda till gynnsamma resultat endast för särskilt studiebegåvade lärjungar. Då den korta studietiden måste medföra en ganska forcerad arbetstakt och arbetet således torde fordra

även tillräckliga kroppskrafter, vore det att antaga, att flickor ej i större utsträckning komme att genomgå dylik läroanstalt; dock borde det 6-åriga lycéet under dessa förutsättningar stå öppet även för kvinnliga lärjungar. Till sist uttala sig de sakkunniga för inrättande av flicklyceum med 7-årig studiegång för att därigenom kunna dels giva flickorna mer undervisning i praktiskt arbete, dels göra arbetet mindre forcerat.

Departementschefen.
Allmänna
synpunkter.

Den grundprincip i fråga om flickornas högre skolutbildning: samma utbildningsmöjligheter under lika ekonomiska villkor för manlig som för kvinnlig ungdom, vilken legat till grund för skolkommissionens förslag i fråga om flickundervisningen, har, såsom jag framhållit, redan i början av mitt anförande under denna avdelning, vunnit erkännande från praktiskt taget alla, som yttrat sig över kommissionens förslag eller i anledning av det samma. Jag har i det föregående uttryckligen angivit min egen ståndpunkt till detta spörsmål, vilken helt överensstämmer med den allmänt uttalade meningen i detta hänseende. Det torde således ej vara erforderligt, att jag här ytterligare uppehåller mig vid denna fråga.

Då enighet alltså råder om själva utgångspunkten för de åtgärder, som allmänneligen erkännas såsom erforderliga i förevarande hänseende, eller kanske hellre om det mål, vartill sådana åtgärder böra syfta, blir tydligen huvuduppgiften att söka finna de vägar, som under nuvarande förhållanden kunna beträdas för att i största möjliga utsträckning undanröja de olägenheter i den nu rådande ordningen, vilka måste anses vara mest framträdande.

Behovet av bättre möjligheter för den kvinnliga ungdomen att erhålla högre skolundervisning har givetvis länge gjort sig gällande, men det har tydligen blivit alltmer skärpt, i den mån kvinnans anställande på andra områden än dem, som traditionellt ansetts vara henne anvisade, undan för undan ökats. Numera har kvinnan i enlighet med statsmakternas beslut nått så gott som fullständig likställdhet med mannen med avseende på rätt till anställning i statstjänst. Därav har följt, att antalet av kvinnliga aspiranter på detta område allt mer ökats. Utan tvivel fordrar konsekvensen, att staten giver kvinnan samma möjlighet att få den för de nya verksamhetsområdena nödvändiga förberedande utbildningen, som av ålder kommit mannen till del och som, vad högre fackutbildningsanstalter och högskolor beträffar, redan står även kvinnan till buds.

Det fulla förverkligandet härav möter emellertid åtskilliga svårigheter. Den högre flickundervisningen har hittills så gott som uteslutande ombesörjts av enskilda skolor, om än med avsevärt ekonomiskt understöd av stat och kommun. Det är därför oundvikligt, att en åtgärd, varigenom ansvaret för denna angelägenhet i största omfattning flyttas över på det allmänna, måste medföra betydande ekonomiska uppoffringar. I själva verket torde just denna del av det stora komplex av reformkrav, som innefattas i uttrycket skolfrågan, vara den, som för sitt rationella ordnande kräver de största uppoff-

ringarna från stat och kommun. Redan denna omständighet gör det till en nödvändighet att vid en omorganisation gå fram med den största varsamhet. Härtill mana ock andra skäl, av pedagogisk såväl som av psykologisk art.

Såsom framgår av min nyss lämnade redogörelse för de avgivna utlåtandena, har det sätt, varpå skolkommissionen velat med utgångspunkt från den i det föregående angivna grundprincipen ordna flickundervisningen, icke vunnit enig anslutning. Tvärtom har åtskillig kritik i detta avseende riktats mot kommissionsförslaget.

Detta förslag avser, såsom jag redan omnämnt, att tillgodose flickornas undervisning dels genom att för flickor öppna nuvarande och ett antal planerade läroverk, dels genom upprättande av särskilda flickläroverk med realskola och gymnasium, dels ock genom upprättande av statliga flickskolor av tre olika typer, i fråga om bildningsmålet närmast motsvarande den nuvarande 8-klassiga flickskolan. Härvid förutsätter kommissionen, att privata flickskolor framdeles skulle i mycket ringa utsträckning erhålla statsunderstöd.

Det är huvudsakligen mot två punkter i kommissionens förslag, som starka invändningar gjorts, nämligen dels mot ett så allmänt förstatligande av flickskolan eller med andra ord mot en så kraftig begränsning av den privata skolverksamheten, som av kommissionen påyrkats, och dels mot den av kommissionen förordade vidsträckta användningen av samundervisning. De erinringar, som sålunda gjorts, äro enligt min mening värda den största uppmärksamhet.

Jag har redan i det föregående framhållit, att den ifrågasatta omorganisationen av det högre skolväsendet av åtskilliga skäl bör företagas med varsamhet, och jag har nyss ytterligare betonat detta, i vad avser flickundervisningen. Jag kan under dessa omständigheter icke förorda så långt gående åtgärder, som skolkommissionen påyrkat. Häremot tala först och främst statsfinansiella skäl, och även till kommunernas ekonomi måste tillbörlig hänsyn tagas. Dessutom anser jag, att de enskilda flickskolorna på grund av det sätt, varpå de i stort sett hittills fyllt sin uppgift, icke böra nu indragas i så stor utsträckning, som kommissionen föreslagit.

Man bör därför gå fram i etapper och givetvis börja med de förbättringar, som måste anses vara mest trängande. Av de tre åtgärder till flickundervisningens befrämjande, som skolkommissionen förordat, är den, som avser upprättandet av statliga flickskolor med samtidig indragning av de privata, å ena sidan ur ekonomisk synpunkt mest betungande och kan å andra sidan av de skäl, jag redan i korthet omnämnt, tills vidare utan större olägenhet undanskjutas. Dess förverkligande bör med hänsyn härtill anstå, till dess de yttre förhållandena prövas vara sådana, att förändringen kan komma att i större eller mindre utsträckning finnas av behovet påkallad.

Det mål, mot vilket man för närvarande, enligt min tanke, genom direkta statsåtgärder bör sträva och som också synes jämförelsevis lätt att uppnå, vill jag beteckna så, att man bereder flickorna tillfälle att på varje ort, där statsläroverk är upprättat, erhålla utbildning för respektive real- och studentexamen. Därmed vore den förut angivna grundprincipen för flickundervisningens rationella ordnande till sin förra del i stort sett genomförd. Hur jag tänkt mig denna anordning praktiskt tillämpad, får jag tillfälle att i det följande närmare angiva.

Det andra huvuddraget i skolkommissionens omorganisationsplan avser ett genomförande i mycket stor omfattning av samundervisningsprincipen. Förslaget har från många håll framkallat gensagor, även från representanter för samskoleidén och dess praktiska tillämpning. Man har menat, att ett framforcerande av samundervisningen vore olämpligt och mera till skada än gagn. Å andra sidan har från alla håll — även av dem, som eljest stå tvekande inför samskolan eller rent av ogilla densamma — uttalats den meningen, att ett verksamt förbättrande av flickornas studiemöjligheter i många fall icke torde kunna förverkligas utan ökad användning av samundervisning, ehuru man varit angelägen att beteckna en dylik anordning som en nödfallsutväg.

Frågan är utan tvivel på en gång ömtålig och svårlöst. Det kan ej bestridas, att samundervisningen kan medföra svårighet och olämpor, isynnerhet där ledning och lärarkrafter sakna nödiga kvalifikationer. Men det kan icke heller förnekas, att även i vårt land mycket goda erfarenheter gjorts rörande dylik undervisning och att samskoletanken omfattas av många erfarna och insiktsfulla representanter för uppfostran och undervisning. Riktigast torde måhända vara att beteckna frågan om samundervisningen såsom icke slutgiltigt besvarad.

Ett skäl för anordnande av samundervisning kvarstår emellertid alltid: den ekonomiska vinst, som utan gensägelse kan dragas av gossars och flickors sammanförande i gemensamma läroanstalter. Och jag är övertygad om att denna omständighet kommer att för överskådlig tid bliva den avgörande faktorn i många fall, där det helt enkelt gäller, om möjlighet till högre skolutbildning skall kunna beredas flickorna eller icke. Men tydligen är steget långt från en dylik situation till ett mera generellt — och principiellt — genomförande av samskoletanken.

Emellertid är varken ett principiellt eller praktiskt ståndpunktstagande till frågan från min sida erforderligt. Då det enligt min uppfattning är tillrådligt att till ett framtida avgörande uppskjuta spørsmålet om den privata flickskolans förstärkning, står samundervisningsfrågan för mig närmast såsom en lämplighetsfråga. Vid avgörande av frågan om de allmänna läroverkens organisation på olika orter får man således i varje särskilt fall taga under överbägande, huruvida omständigheterna tala för läroanstaltens anordnande såsom samskola eller ej. Vid avgörandet av dylika frågor lär

man böra taga hänsyn ej blott till de ekonomiska skäl, som alltid torde komma att göra sig gällande, utan även, i den mån detta visar sig möjligt och förenligt med klok sparsamhet, till pedagogiska och psykologiska faktorer, ej minst till eventuellt framträdande lokal opinion.

Jag vill emellertid starkt betona nödvändigheten av att vid dessa avgöranden de speciella krav, som uppställas på grund av säregenheter i flickornas kroppsliga och andliga utveckling, bliva i möjligaste mån fyllda. Givetvis bör härvid den rika och mångsidiga erfarenhet, som under årens lopp samlats vid de privata flickskolorna, tillvaratagas och få öva inflytande.

I detta sammanhang anser jag mig böra närmare belysa den förut i förbigående berörda viktiga och svårlösta lärarfrågan. Det är nämligen intet tvivel om att framgången av samskolans verksamhet framför allt i uppfostningshänseende i mycket beror på huruvida för sådan uppgift lämpliga lärarkrafter stå densamma till buds. Det måste därför anses vara en angelägenhet av stor vikt att tillse, att denna synpunkt vinner tillbörligt beaktande vid lärartjänsters tillsättande. Hur detta skall kunna ske utan åsidosättande av de allmänna grunderna för befordran i statstjänst, är en ej alldeles lätt-löst fråga, på vars besvarande jag i detta sammanhang dock icke behöver närmare inlåta mig. Den får emellertid icke förbises och särskilt bör den beaktas, därest — såsom torde bliva nödvändigt — bestämmelserna om kompetensvillkor för lärartjänster komma att upptagas till granskning. En detalj torde jag dock böra beröra redan här. Generaldirektör Bergqvist har i sitt yttrande över skolkommissionens betänkande fäst uppmärksamheten på önskvärdheten av att lärarkandidaterna under sitt provår sättas i tillfälle att vinna någon förtrogenhet även med den kvinnliga ungdomens undervisning och uppföstran samt att motsvarande möjlighet beredes för lärarinneseminiariernas elever beträffande manlig ungdom. Utan tvivel har här en viktig synpunkt framdragits, och det synes mig uppenbart, att det angivna önskemålets realiserande skulle kunna ej oväsentligt underlätta valet av lämpliga lärarkrafter vid samskolorna.

Den självklara följden av den ståndpunkt, jag nu intagit, är tydligen, att den privata flickskolan av nuvarande typ alltjämt bör i erforderlig omfattning upprätthållas i den ställning, den hittills intagit, samt att den allt fortfarande bör åtnjuta statsunderstöd.

Dock synes det mig knappast rimligt att i ett hänseende lämna en så viktig och omfattande del av flickundervisningen som den, vilken representeras av de statsunderstödda flickskolorna, oberörd av de reformsträvanden, till vilka jag i det föregående anslutit mig. Jag syftar här på den anknytning till folkskolan, som jag ansett vara önskvärd i fråga om det högre skolväsendet och som givetvis har avseende ej blott på statsskolor utan även på enskilda läroanstalter av nu ifrågavarande slag. Det torde därför böra övervägas, huruvida ej samma grunder i avseende på anknytningen till folkskolan böra följas beträffande de privata flickskolorna som

i fråga om statens läroverk. Till detta spørgsmål återkommer jag i fortsättningen av mitt anförande.

Omorganisa-
tionens inne-
börd.

Härefter torde det åligga mig att närmare angiva, hur man, enligt min tanke, nu bör ordna flickornas högre skolundervisning i syfte att i möjligaste mån bereda flickorna tillfälle att utan särskilda svårigheter och ekonomiska uppoffringar erhålla högre utbildning och att samtidigt på ett ekonomiskt klokt sätt genomföra de härför behövliga åtgärderna. Jag har redan påpekat, att, så vitt jag kan se, man för detta önskemåls vinnande lärar bliva nödsakad att i större omfattning än nu tillgripa utvägen att vid statens allmänna läroverk anordna för gossar och flickor gemensam undervisning. Vad gymnasialstadiet beträffar innebär detta ingen nyhet, då redan omkring hälften av de högre allmänna läroverken å sina gymnasier i viss omfattning mottaga kvinnliga lärjungar. På realskolstadiet har man som bekant hittills inskränkt samundervisningen till statssamskolorna. Det blir alltså huvudsakligen i fråga om statens realskolor, såväl de fristående som de i högre allmänt läroverk ingående, som den nu gällande ordningen i viss utsträckning torde böra förändras.

I ett hänseende måste emellertid en ändring ske beträffande alla de statskolor, som nu äro avsedda — helt eller huvudsakligen — för manliga lärjungar och som skulle framdeles mottaga även kvinnliga. Vid de högre allmänna läroverken, vilkas gymnasier kunna öppnas för flickor, får detta för närvarande ske blott »i den mån ett konstant, ej allt för begränsat utrymme finnes vid läroverket». Det är givet, att en dylik begränsning utgör ett väsentligt hinder för flickorna i deras strävan att på rimligare villkor få fortsatt skolutbildning, och det framstår alltså som ett behov att avlägsna detta hinder. Så kan tydligen ske, blott om den nu i fråga om de allmänna läroverken med undantag av statssamskolorna bestående företrädesrätten för gossar till plats vid läroverken borttages i fråga om de läroanstalter, dit flickor erhållit eller komma att erhålla tillträde, och följaktligen lika rätt i detta hänseende där gives lärjungar av båda könen. Den begränsning i avseende å intagning, som kan förekomma, bör således betingas allenast av lokala hänsyn och av storleken av de anslagsmedel, som för ändamålet beviljas av riksdagen.

Den kungl. förordning av år 1923, som medgiver flickor tillträde till gymnasiet vid allmänna läroverk, vilar som nämnts på ett av samma års riksdag fattat beslut. Detta beslut avser, enligt vad vederbörande riksdagskrivelse ger vid handen, högre allmänna läroverk överhuvud, således både gymnasiet och realskolan, ehuru väl motiveringen i de motioner, som föranledde riksdagens beslut, tog sikte allenast på gymnasiet. Något nytt riksdagsbeslut torde således i sak ej vara erforderligt, vad de högre allmänna läroverken beträffar. Men däremot lämnar riksdagens beslut ej sådan rätt i

fråga om statens realskolor för gossar, och riksdagens medgivande torde alltså böra utvidgas till att omfatta även dessa.

Såsom jag redan framhållit, är det ingalunda min avsikt att föreslå såsom en allmän regel, att statsläroverken skola ombildas till samskolor. Detta skulle ej sammanfalla med den ståndpunkt, jag förut angivit till samundervisningsspörsmålet. Men jag anser, att de praktiskt ekonomiska skälen äro så vägande, att en så vitt möjligt tillfredsställande lösning av frågan om flickornas fortsatta skolundervisning av ekonomiska skäl för närvarande icke är möjlig, så vida icke ett större antal statsläroverk än nu öppnas för dem. Ett genomförande av samundervisningstanken i den omfattning, jag funnit erforderlig, torde ej heller kunna anses allt för vittomfattande. Enligt min plan skulle nämligen fortfarande det stora flertalet av flickskolorna förbliva oförändrade, och möjligheten för föräldrar och målsmän att, om de så önska, giva sina döttrar en undervisning under i stort sett samma former som tillföre, skulle således i mycket stor utsträckning kvarstå. Men för dem, vilkas ekonomiska förhållanden medföra behov av så föga kostsam undervisning som möjligt, liksom för dem, som närmast syfta mot gymnasial utbildning, erbjuder för närvarande samundervisningen den så gott som enda möjliga utvägen. Skulle för övrigt förhållandena i något fall så ändra sig, att de skäl, som nu tala för vederbörande läroverks ombildande till samskola, starkt försvagas eller bortfalla, bör givetvis intet hindra, att ett särskiljande av lärjungarna åter företages.

Av det nu sagda framgår att vissa läroverk fortfarande skulle helt eller delvis vara organiserade som gossläroverk, även om antalet av dessa läroanstalter måste bli mindre än nu. Särskilt synes man böra alltjämt räkna med gossläroverk, såväl högre allmänna läroverk som realskolor, i vissa större städer, där som bekant antalet godkända inträdessökande sedan lång tid tillbaka regelbundet överstigit antalet av dem, som kunnat mottagas. Den frågan uppstår då självfallet, hur man bör i sådana städer ordna den högre flickundervisningen. Det allmänna målet för denna undervisningsorganisering synes mig kräva att vid sidan av de alltjämt kvarvarande enskilda flickskolorna ett eller annat uteslutande för flickor avsett statsläroverk där upprättas. I främsta rummet torde de största städerna i riket därvid böra ifrågakomma. För att i dylika fall tillgodose bildningsbehoven torde man böra organisera dessa läroverk dels såsom fullständiga, omfattande både realskola och gymnasium, dels som realskolor för flickor. I överensstämmelse med min allmänna syn på skolfrågan bör realskolan i sådana fall organiseras såsom byggande på folkskolans sjätte klass.

Upprättandet av särskilda statsrealskolor för flickor anser jag böra äga rum endast i enstaka fall. Det torde emellertid, såsom jag redan förut påpekat, finnas flera städer, där stadens läge, befolkningsförhållanden, den omgivande nejdens struktur m. m. skulle göra särskild flickrealskola berättigad, men där sådan skolas inrättande av särskilda skäl likväl ej anses kunna komma i

fråga. Å dylika orter synes det avsedda syftet kunna i det hela nås på annan väg.

I dessa städer torde den privata flickskolan i regeln omfatta mer än en genomgående klassavdelning. Man torde där kunna med fördel inrätta en parallellavdelning såsom realskollinje, utmynnande i realskoleexamen. Vad jag nyss anfört i fråga om organisationen av statlig realskola för flickor gäller givetvis även för dylik realskollinje. Jag återkommer emellertid till detta spörsmål.

Jämlikt kungörelsen den 5 juli 1923 har för medgivande att intaga flickor å gymnasiet vid allmänt läroverk förutsatts framställning från vederbörande kommun om sådan åtgärd. Det kan ifrågasättas, huruvida samma förfaringsätt bör följas även vid den utvidgning av ifrågavarande rätt, som jag nu åsyftar. För min del anser jag, att den hittills gällande ordningen bör bibehållas. Ej minst med hänsyn till de skiftande meningarna om samundervisningens lämplighet torde det uttryck för den å vederbörande läroverksort rådande opinionen i detta hänseende, som en av kommunen gjord framställning innebär, vara av värde, även om förekomsten av sådant uttryck för ortens önskan givetvis ej bör eller kan vara det för varje fall utslagsgivande.

Under diskussionen om skolkommissionens betänkande har, som nämnts, fråga uppstått om inrättande av kommunala högre flickskolor. Förslaget synes mig ur flera synpunkter värt att tagas i övervägande. Dess realiserande skulle onekligen undanröja vissa olägenheter, som äro förbundna med den nuvarande flickskolororganisationen. Jag finner uppslaget hava det värde, att en ytterligare utredning i frågan torde böra äga rum.

Då emellertid förslag i detta avseende blivit framställt, anser jag mig böra påpeka, att om en organisation med kommunala flickskolor kommer till stånd, densamma i stor utsträckning måste bliva överensstämmande med de kommunala mellanskolornas. Ifrågavarande skolor böra alltså bygga på genomgången 6-årig folkskola, och kommunen skall ansvara för skolas bestånd samt besluta om dess ekonomiska förhållanden. I fråga om lärarpersonalens anställning, avlöningsförmåner m. m. borde i huvudsak gälla vad i sådant hänseende är stadgat för kommunal mellanskola, varvid dock bör övervägas, huruvida ej särskilda bestämmelser för tryggnad av ett visst antal kvinnliga lärare äro erforderliga. För inträde i skolan skulle som antytts förutsättas kunskaper, motsvarande dem, som inhämtas i någon av folkskolans huvudformer. Skolan borde omfatta fem eller sex årsklasser, och statsbidrag borde utgå med samma belopp och efter i huvudsak samma grunder som nu gälla i fråga om kommunal mellanskola.

Jag vill dock ej underlåta att samtidigt erinra om att den olägenheten för närvarande torde föränledas av en mera allmän omläggning av privat högre flickskola till kommunal, att på grund av klassernas lägre antal och skolans minskade omfattning åtskilliga lärarinnor skulle bliva överflödiga.

Under nuvarande förhållanden måste denna omständighet vara ägnad att mana till en viss varsamhet.

Såsom bestämda förmåner åter, följande av ifrågavarande organisation, kunna framhållas den säkrare ställning, som skulle beredas den vid skolorna anställda lärarpersonalen, och jämväl de förbättrade löne- och pensionsförmåner, som kunna förutses tillkomma denna personal.

Då det är av vikt, att utredning föreligger i fråga om det sätt, varpå den ifrågasatta nya läroverksorganisationen må genomföras, har jag för avsikt att i det följande i ett sammanhang behandla frågan om den lokala fördelning av läroanstalter med olika organisation, som för den närmare framtiden synes mest ändamålsenlig med hänsyn tagen till de på förhållandena inverkande olika faktorerna. De åtgärder, jag föreslår, innebära, att i åtskilliga hänseenden ett prövande av olika vägar skall äga rum under den närmaste framtiden.

För närvarande är som bekant upprättandet — liksom vidmakthållandet — av allmänt läroverk förknippat med villkor om vissa åtaganden från vederbörande kommuns sida, avseende skyldighet för kommunen att dels upplåta och underhålla läroverkshus och dels lämna bostad eller hyresersättning åt läroverkets rektor. Skulle, såsom jag nu ifrågasatt, särskilda statsläroverk för flickor komma till stånd, böra i huvudsak samma villkor uppställas i fråga om dessa läroanstalter. Erforderliga åtgärder från statens och kommunens sida torde knappast hinna vidtagas i så god tid, att samtliga dessa flickläroverk kunna upprättas före ingången av läsåret 1928—1929. För att emellertid möjligheter för verksamhetens begynnande redan läsåret 1927—1928 icke skola saknas, har jag beräknat anslag för upprättande av ett sådant läroverk å riksstaten för budgetåret 1927—1928.

En härmed närbesläktad fråga är, hur förfaras bör i de fall, då, på sätt jag förordat, allmänna läroverk upplåtas för flickor på samma villkor som för gossar. I fråga om de högre allmänna läroverk, vilkas gymnasier äro tillgängliga för kvinnliga lärjungar, gäller att det åligger vederbörande stad att bestrida »jämväl övriga utgifter, som för läroverket må föranledas av de kvinnliga lärjungarnas vistande vid läroverket och deras deltagande i undervisningen». Ett motsvarande villkor synes mig rimligt, även i händelse rätten till intagning av flickor utvidgas. Jag vill ånyo framhålla, att en dylik rätt ej innebär och ej heller kan innebära en obegränsad rätt till utvidgning av vederbörande läroanstalt, utan att den begränsning i avseende på klassavdelningarnas antal, som vid de allmänna läroverken är föranledd av tillgången på anslag och av utrymmesförhållanden, alltjämt måste upprätthållas. Under sådana omständigheter torde de lokalförändringar, som flickornas allmännare tillträde till läroverken föranleder, i regel ej bliva mera omfattande än de, som nu visat sig nödvändiga för flickornas undervis-

ning vid en del gymnasier, och kommunernas åtaganden i berörda hänseende lärar således ej behöva bliva betungande. Förmånen för en stad att på detta sätt få flickundervisningen väl ordnad torde dessutom böra högt skattas.

Självfallet är ock, synes det mig, att någon begränsning i avseende å mottagandet av flickor från orter utanför läroverksstaden, liksom beträffande de manliga lärjungarna, ej får ifrågakomma annat än i den mån gällande bestämmelser redan medgiva.

För närvarande uppehåller staten en enda för flickor avsedd läroanstalt av här ifrågavarande slag, nämligen den till högre lärarinneseminariet i Stockholm anknutna normalskolan för flickor. Denna skola är nu organiserad som 8-klassig flickskola med 3 förberedande klasser. Då seminariet allt fortfarande skulle vara i verksamhet, måste också dess övnings-skola bibehållas. Såsom jag i annat sammanhang anført, böra dock skolans förberedande klasser avvecklas men skolan i övrigt vara organiserad som 8-klassig flickskola. Emellertid synes en utvidgning av skolan kunna med fördel vidtagas på sådant sätt, att en realskolavdelning anknytes till densamma. Denna avdelning bör då anordnas på sätt jag nyss angivit beträffande statsrealskolor för flickor. Den bör således anknyta till folkskolans sjätte klass och med 4-årig lärogång leda fram till realexamen.

En dylik utvidgning av normalskolan torde kunna genomföras utan större svårigheter. Som bekant har högre lärarinneseminariet länge haft stora svårigheter att kämpa med i avseende på utrymme. Läroanstaltens lokalfråga är utan tvivel ganska invecklad och svårlöst och kan ej nu upptagas till definitiv prövning. Detta är ej heller erforderligt för realiserandet av mitt nu föreliggande förslag, då bland annat genom de förberedande klassernas indragning erforderliga klassrum skulle bliva disponibla.

Såsom jag i annat sammanhang anført, bör avvecklingen av de förberedande klasserna taga sin början med läsåret 1928—1929. Åtgärder för det ifrågasatta upprättandet av en realskolavdelning vid normalskolan kunna vidtagas redan med ingången av läsåret 1927—1928. Till frågan om beredande av härför behövt anslag torde jag få tillfälle i annat sammanhang återkomma.

Jag har i det föregående omnämnt det framställda önskemålet att manliga lärarkandidater måtte under sin utbildningstid få tillfälle att erhålla någon erfarenhet angående flickors undervisning och uppfostran. Detta önskemål synes utan svårighet kunna i viss mån fyllas genom det ovan föreslagna upprättandet i några större städer av särskilda för flickor avsedda högre läroverk. Något av dessa skulle då lämpligen kunna i berörda hänseende fungera som provårsläroverk. I Uppsala och Lund, dit provårsläroverk för närvarande jämväl äro förlagda, torde åtminstone tills vidare särskilda högre flickläroverk knappast komma att upprättas. Då emellertid i

båda dessa städer privata högre läroverk för flickor alltfört torde komma att vara i verksamhet, synes det vara möjligt att efter överenskommelse med dessa läroanstalter vid dem vidtaga de anordningar som för ifrågavarande syftes vinnande kunna vara erforderliga.

V. Realskolan.

Den ordning, jag ansett mig böra föreslå beträffande skolreformens genomförande, medför som konsekvens, att man tills vidare har att räkna med realskolor, som bygga på folkskolans tredje klass, jämsides med sådana som anknyta till avslutad folkskolekurs. Såsom jag redan i det föregående uttalat, bör den omläggning av det inre arbetet, som jag funnit nödvändig, äga sin tillämpning på båda dessa parallellt förekommande realskoltyper. Jag anser tillika, att även i åtskilliga andra hänseenden likartade grunder böra gälla, t. ex. i fråga om språkföljd, intagning, flyttning och avgång.

Innan jag emellertid går att närmare angiva min egen uppfattning rörande dessa angelägenheter, finner jag mig böra i ett sammanhang lämna en kort redogörelse för vad som under ärendets tidigare behandling förekommit.

Skolkommis-
sionen.

Såsom jag redan erinrat, innebär skolkommissionens förslag, att den på sexårig grundskola vilande realskolan skulle vara fyrklassig och i sin helhet bilda underlag för gymnasiet.

Kommissionen har väl övertvägt möjligheten att förkorta realskolekursen med ett år, men icke funnit en sådan åtgärd tillräddig. Skolan skulle alltså i stort sett hava samma mål som den nuvarande realskolan och kommunala mellanskolan (Betänkande I: 1, sid. 247 ff.). Vid lösandet av sin uppgift skulle realskolan dock komma att få en annan ställning än den hittillsvarande. Den erhöles en annan utgångspunkt än den nuvarande, den kommes att intaga en annan ställning till gymnasiet och den skulle i viss utsträckning samarbeta med den föreslagna flickskolan, något som nu vore främmande för realskolan.

Vad angår frågan om de främmande språkens ställning (Betänkande I: 1, sid. 248 ff.), hävdar kommissionen, att realskolan borde bereda obligatoriskt utrymme för två främmande språk. Rörande språkföljden föreslår kommissionen en genomgripande förändring, åsyftande dels att engelskan skulle normalt bliva begynnelsespråk, tyskan andra språk, dels att språkföljden skulle kunna på visst närmare angivet sätt växla inom olika parallellavdelningar av samma skola. För den förstnämnda ändringen i hittillsvarande ordning har kommissionen anfört en utförlig motivering (Betänkande I: 1, sid. 252—256), till vilken jag torde få hänvisa. Enligt förslaget skulle vid den normala språkföljden engelska inträda i första klassen, tyska i andra, varjämte franska såsom frivilligt ämne skulle läsas det sista skolåret. Av avvikande språktyper

skulle tre former förekomma, en med kombinationen tyska—engelska, en med kombinationen tyska—franska och en med kombinationen engelska—franska. Även vid dessa typer, skulle det tredje språket kunna frivilligt läsas det sista skolåret. Dock må erinras, att kommissionen därjämte förutsatt, att genom visst timutbyte latinundervisningen skulle kunna förberedas i fjärde klassen för de lärjungar som så önskade, och att dessa lärjungar icke skulle kunna tillvälja det tredje språket.

Mot kommissionens förslag angående begynnelsespråket i realskolan hava dess ledamöter Swartling och Åström avgivit reservation (Betänkande I: 2, sid. 753—759), vari hävdats, att språktypen tyska—engelska borde bliva den normala. Att vid sidan därav, vid större läroanstalter med parallellavdelningar, försök i viss utsträckning gjordes med språkföljden engelska—tyska ansåges emellertid vara lämpligt bl. a. i syfte att vinna ökad erfarenhet om verkningarna av en sådan språkordning. Däremot hyste reservationerna betänkligheter mot de övriga av kommissionen tilltänkta språktyperna för realskolan.

I avseende på inträdesprövningarna har jag redan framhållit, att skolkommissionen ifrågasatt förbättrade anordningar, i syfte att dessa må giva ett rättvisare utslag än för närvarande är fallet.

Kommissionen har icke ansett bestämmelser erforderliga angående viss minimiålder vid inträdet i realskolan, men föreslagit, att inträde i första klassen icke borde stå öppet längre än intill dess lärjunge fyllt 16 år; dock med möjligheter till undantag från regeln.

Beträffande sättet för inträdesprövningens ordnande (Bet. I: 1, sid. 260 ff.) har kommissionen hållit före, att en ordnad samverkan mellan folkskolans och realskolans lärare borde författningsmässigt fastslås som ett normalt led i provningen. De avlämnande lärarna skulle sålunda meddela skriftliga omdömen dels rörande den inträdessökandes kunskaper, dels ock i fråga om vissa personliga egenskaper hos denne. Omdömena ansåges böra avse en icke alltför snävt begränsad tidsperiod för att såmedelst kunna lämna en mera trogen bild av vederbörande lärjungars studieförutsättningar. I samband med avgivandet av berörda omdömen borde jämväl en statistisk översikt över samtliga inom den inträdessökandes klass under sista året utdelade vitsord tillhållas. Karaktärsomdömena borde visserligen avgivas ur bestämda synpunkter, men möjlighet också hållas öppen för deras meddelande i mera fri form, på det att de ifrågavarande omdömena måtte erhålla »en omedelbar och adekvat prägel». För att underlätta ett allsidigt och rättvist bedömande, föreslår kommissionen vidare, att, då så lämpligen kunde ske, personliga konferenser borde äga rum mellan de avlämnande och de mottagande lärarna. De här ifrågavarande omdömena från den avlämnande läroanstalten skulle emellertid i intet fall vara för den prövande läraren bindande, utan allenast tjäna till ledning.

Vidare uttalar kommissionen, att större vikt, än vad hittills varit fallet, borde läggas på en mera allsidig undersökning av den inträdessökandes såväl förståndsutveckling som kunskaper. Prövningen borde därför särskilt inriktas på sådana ämnen, vilka, antingen på grund av sin egenart (t. ex.

modersmålet och matematik) eller med hänsyn till de olika inträdessökandenas individuella anlag och fallenhet, kunde vara ägnade att låta vars och ens förutsättningar för ett framgångsrikt fullföljande av studierna träda i dagen. Att för undersökningen anlita det s. k. intelligensprövningsförfarandet har kommissionen icke kunnat förorda.

Kommissionen framhåller därjämte, att provningarna icke borde erhålla offentlig karaktär. Däremot ifrågasättes, att de förrättades i närvaro av den föreslagna lokalstyrelsens medlemmar, möjligen utökade med ett eller annat av vederbörande kommunala representation utsett vittne. Jämväl föreslås, att provningarna, för att de måtte bedrivas under möjligast likartade former, skulle av skolöverstyrelsen särskilt kontrolleras.

I fortsättningen betonar kommissionen, att farhågorna att den föreslagna inträdesexamen skulle komma att innebära en missvisande och alltför sträng »gallring», skulle visa sig överdrivna. I stället hävdas, att en enligt de uppdragna linjerna verkställd provning vore ägnad att bli mera rättvist vägledande än den nuvarande, dels därigenom att lärjungarna befunne sig på ett högre åldersstadium, dels genom den förutsatta samverkan mellan folkskolan och läroverket, dels slutligen genom den mera rationella formen för provningens verkställande.

Vad därefter angår flyttningsbestämmelserna, har kommissionen ansett något skärpta villkor påkallade (Bet. I: 1, sid. 264—266), varjämte föreslagits, att lärjunge i regeln icke skulle få begagna sig av undervisningen i realskolan längre än under sammanlagt högst sex år.

Enligt skolkommissionens uppfattning, skulle, såsom jag redan erinrat, realskolan, i likhet med vad nu sker, avslutas genom en särskild kontrollerad avgångsexamen, vilken föreslås hädanefter benämnd realexamen. Frågan om sättet för anordnande av densamma avhandlar kommissionen å sid. 267—269 och 378—387 av Betänkande I: 1.

Vid utformande av sitt förslag har kommissionen sökt avhjälpa de brister, som för närvarande anses vidlåda motsvarande examen. Några mera genomgripande förändringar i sättet för examens verkställande avser förslaget emellertid icke att medföra. De jämkningar, som ifrågasatts, äsyfta närmast att ställa provningen i mera naturligt samband med den föregående undervisningen samt att låta den skriftliga och den muntliga provningen bättre komplettera varandra. Därjämte innebär förslaget, att de former för examenskontrollens utövande, som hittills gällt i fråga om de kommunala och enskilda läroanstalterna, skulle komma att gälla även de allmänna läroverken.

Skolkommissionen har i Betänkande I: 1, sid. 269—282 framställt förslag till undervisningsplan för realskolan och bygger denna på de allmänna grunder, för vilka jag i det föregående redogjort. Ett detaljerat förslag till kursplaner för de olika ämnena har meddelats i Betänkande I: 2, sid. 511—526. Grunderna för desamma återfinnas i samma betänkande sid. 585—647.

Jag saknar anledning att här inlåta mig närmare på dessa frågor och skall begränsa mig till att erinra därom, att kommissionen (sid. 277—279)

ingått på en detaljerad jämförelse mellan arbetsbelastningen i den nya och den nuvarande realskolan, som utvisade att arbetet å lärorummet i den förra icke skulle bli större än nu å motsvarande skolstadium. Och vad angår det övriga arbete, som kunde komma att påläggas lärjungarna, framhåller kommissionen, att den förutsatt, att en rationell fördelning komme till stånd mellan lärjungarnas arbete i skola och hem, i syfte att sistnämnda del av arbetet må kunna i möjligaste mån inskränkas. Då därtill komme, att de skriftliga arbetena i regeln skulle utföras i skolan, ansåges det med fullt fog gälla, att arbetsbelastningen i själva verket för samtliga klasser skulle understiga den nu faktiskt i läroverken och de kommunala mellanskolorna förekommande. Slutligen finge ej förbises, att anordningen med halvdagsledighet för friluftsliv varje vecka skulle kraftigt bidra att skydda lärjungarna från överansträngningens fara.

I vad det gäller det kombinerade problemet om grundskolans och realskolekursens längd återfinnes en redogörelse för den tidigare remissbehandling i Sammanfattning I (sid. 125—151). Ställningstagandet till kursplanen för realskolan samt för övriga i förslaget ingående skolformer behandlas å sid. 194—229, till frågan om inträdesprövningar och flyttningsbestämmer å sid. 232—244 och sid. 248—251. För ställningstagandet till realexamen redogöres å sid. 252—263 av sammanfattningen.

Skolöverstyrelsen har ägnat stor uppmärksamhet åt spørgsmålet om realskolans bildningsmål och realskolekursens ur olika synpunkter lämpliga omfattning (Utlåtande sid. 62—77).

Överstyrelsen fastslår, att realskoleexamen visat sig fylla ett verkligt behov och i väsentlig mån motsvarat det syfte, för vilket den inrättades. Emellertid ansåges de faktiska förhållandena hava ådagalagt, att de farhågor, som uttalades, då realskolan genom 1904 års beslut, i strid mot riksdagens gamla program, utrustades med en sjätte klass, avslutningsklassen, i huvudsak besannats, i all synnerhet vad åldersförhållandena angår. Realskolans utbyggande med en sjätte klass vore enligt överstyrelsens åsikt ett missgrepp. Med stöd av undersökningar över realskolelevernas val av levnadsbana gör överstyrelsen gällande, att från synpunkten av olika lärjungegruppers behov knappast några avgörande skäl förefinnas för att realskolan måste bibehållas vid sin nuvarande omfattning. Å andra sidan syntes det vara värt att särskilt beaktas, att på många håll den åsikten med styrka framförts, att de många lärjungar, som söka sin utkomst på praktiska levnadsbanor, nu finge börja därmed vid alltför hög ålder. Även hänsynen till den högre folkskolan finner överstyrelsen motivera avkortande av realskolan med ett år. De invändningar, som ur skilda synpunkter kunde göras här emot ansåge överstyrelsen icke avgörande.

Överstyrelsens förslag innebär alltså, att den på sexårig grundskola byggda realskolan skulle göras treklassig. Den tills vidare bibehållna linjen i anslutning till folkskolans tredje klass skulle vara femklassig. Visserligen skulle denna organisation nödvändiggöra en sänkning av realskolans bildningsmål,

Myndigheterna.

och därmed även en beskärning av den kompetens, som realskoleexamen nu skänkte. Men starka skäl talade för att realskolan även med den avsedda begränsningen skulle kunna tillbörligen tillgodose sin gamla uppgift att vara en allmänt medborgerlig bildningsanstalt, avsedd att förbereda för inträde på olika levnadsbanor och för fortsatt utbildning i gymnasium eller i särskilda fackskolor. Och dess examensmål skulle nås genom en studiekurs, som icke i något fall behövde bli längre än den, som ledde fram till realskoleexamen, låt vara att detta mål skulle få en något lägre valör. Slutligen erinrar överstyrelsen, att om realskolekursen kunde på föreslaget sätt göras ekonomiskt mindre betungande, möjligheterna därmed bleve större att låta ett ökat antal ungdomar i övergångsåldern komma i åtnjutande av den utbildning, som genom densamma kunde vinnas.

Sin ståndpunkt till frågan om inträdesprövningar och examina angiver överstyrelsen å sid. 119—126 av sitt utlåtande.

Enligt överstyrelsens åsikt talade goda skäl för att icke med alltför stor stränghet begränsa tillfällena att erhålla det mått av utbildning, realskolan skulle meddela. I avseende på sättet för inträdesprövningens ordnande, framhåller överstyrelsen, att skolkommissionens förslag, vilka ej sällan syntes hava missuppfattats eller åtminstone till sin innebörd och syftning överdrivits, hade delvis vunnit gillande men delvis mötts av kritik. Bl. a. hade därvid framhållits, att det skulle vara att lägga ett allt för stort ansvar på de lärare, som hade att förrätta prövningarna, att fordra, att de skulle avgöra, huruvida de sökande ägde tillräckliga förutsättningar för fortsatt studiearbete eller ej. Häremot betonar överstyrelsen, att inträdesprövningen till realskolan även med de av kommissionen föreslagna förändringarna i huvudsak skulle få samma syfte som den prövning, vilken redan nu förrättades i alla läroverk och mellanskolor och som hittills icke ansetts lägga något oskäligt ansvar på de lärare, som hade att förrätta den. Kunde de föreslagna åtgärderna möjliggöra ett allsidigare och säkrare bedömande av de inträdessökande än som med nuvarande ordning vore möjligt, så syntes detta blott vara ägnat att lätta ansvaret och minska svårigheterna för dem, som prövningen ålåg. Beträffande särskilt förslaget om viss samverkan mellan de avlämnande och de mottagande lärarna, syntes många skäl tala för önskvärdheten av att lämpliga former för en sådan samverkan utfunnes. Det vore emellertid uppenbart, att därvid vissa svårigheter mötte, som icke alltid kunde övervinnas. I varje fall borde, på sätt kommissionen framhållit, de personliga omdömen, som avgåves av de avlämnande lärarna icke vara på något sätt bindande för de prövningsförrättande lärarna utan blott tjäna till ledning.

I fråga om realskoleexamens bibehållande såsom en kontrollerad avgångsprövning instämmer överstyrelsen med skolkommissionen (Utl. sid. 125—126). Men examen borde så anordnas, att den så litet som möjligt vore ägnad att medföra oro och nervositet hos examinanderna, och betygsgivningen syntes i allt väsentligt böra bli beroende av vad som presterats under det dagliga arbetet i skolan och icke förryckas av de tillfälligheter, som alltid åtföljde ett examensprov. Överstyrelsen har funnit sig snarast böjd att avstyrka förslaget om att särskilda ombud skulle förordnas att övervaka examen.

Jag har redan redogjort för den principiellt avböjande ståndpunkt, som *reservanterna inom skolöverstyrelsen* intagit till förslaget om fyraårig realskola byggd på folkskolans sjätte klass.

Under framhållande (Utl. sid. 248—254) av att realskolan allt fortfarande borde i stort sett hava samma uppgift och mål som nu, begränsa sig reservanterna till att beträffande realskolans organisation yttra sig om språkfrågan och om de allmänna synpunkterna på undervisningsplanen. I förstnämnda avseende avböja reservanterna förslaget att göra engelska till begynnelsespråk och hålla före, att tyskan fortfarande borde vara det första främmande språket. Dock borde prov med engelska ytterligare och i större omfattning än hittills anställas. Skolkommissionens allmänna synpunkter på undervisningsplanen delas i stort sett av reservanterna. I avseende på frågan om indragning av sjätte realskoleklassen vid vissa läroverk ansåge sig reservanterna icke böra föreslå en sådan, då den utan tvivel skulle medföra en sugning till gymnasiet av lärjungar, som vore mindre lämpliga för fortsatta teoretiska studier.

I likhet med ett synnerligen stort antal myndigheter, som yttrat sig i denna fråga, ställde sig reservanterna mycket tveksamma angående lämpligheten och utförbarheten av vad kommissionen anført i fråga om urvalet av studiebegåvningarna genom inträdesprövningar. Kunskapsproven borde liksom hittills i huvudsak vara avgörande vid inträdesprövningarnas bedömande. I likhet med kommissionen ansåge dock reservanterna, att de inträdessökande borde förete kunskapsbetyg från de skolor, från vilka de komme. Ej heller ville reservanterna motsätta sig, att de avlämnande lärarna meddelade skriftliga omdömen eller att personliga konferenser mellan de avlämnande och mottagande lärarna, där så lämpligen kunde ske, komme till stånd, blott man från början vore fullt medveten om, att dessa anordningar endast i undantagsfall kunde få någon större betydelse och att ifrågasvarande betyg och omdömen i intet fall avsåges vara för den prövande läraren bindande utan allenast borde tjäna till ledning. Reservanterna ansåge sig ej böra tillstyrka, att prövningarna förrättades i närvaro av den lokala styrelsens medlemmar eller av särskilt utsedda vittnen. I motsats till skolkommissionen hölle reservanterna vidare före, att såväl viss minimiålder som viss maxiålder för inträde i realskolan borde bestämmas. Däremot vore föga att erinra emot förslaget till viss skärpning av flyttningsbestämmelserna.

Spörsmålet om realskoleexamen — reservanterna anse anledning saknas att ändra detta namn — avhandla reservanterna å sid. 271—276. Därvid hävdas, att realskolans högsta klass allt fortfarande borde avslutas med en examen, men anses vissa förändringar i den föreslagna ordningen böra vidtagas. Bl. a. ställa sig reservanterna avvisande mot tanken att utvidga ombudsinstitutionen att gälla även de allmänna läroverken. Tillika uttalas, att en del av de kommunala mellanskolorna numera nått en sådan utveckling, att realskoleexamen vid dessa ej alltid behöfde övervakas av någon ledamot av överstyrelsen eller ett av överstyrelsen utsett ombud. Det borde därför tagas under övervägande, huruvida ej överstyrelsen kunde erhålla rätt att för varje särskilt fall bestämma, hur examen lämpligen borde övervakas. Dessa bestämmelser borde då gälla samtliga läroanstalter med rätt att anställa sådan examen, således även de allmänna läroverken.

Såsom jag redan framhållit har *generaldirektör Bergqvist* i sitt utlåtande tagit till orda för att den nuvarande realskolan tills vidare skulle bestå vid sidan av den 4-åriga. I övrigt anför Bergqvist beträffande nu förevarande ämnen i huvudsak följande.

Den nuvarande realskolan hade i själva verket fått sig pålagd en trefaldig uppgift. Den skulle meddela ett erforderligt mått av medborgerlig bildning åt alla dem, som utan att hava behov av någon högre examen söka sig ut på de många skiftande »praktiska» banor, vilka i våra dagar ute i livet byggas upp av industri, hantverk, handel och samfärdsel, inom den kommunala och enskilda förvaltningen o. s. v. Vidare skulle den leda till en allmänt medborgerlig bildning till en utsträckning, som kan erfordras för att — antingen omedelbart eller efter genomgång av särskilda fackliga tilläggs-kurser — vinna inträde i vissa slag av lägre förvaltningstjänst (post-, telegraf-, tull- och järnvägsförvaltning m. m.). Och slutligen skulle den som gymnasiets organisatoriska underlag förbereda för inträde i detta. Det hade emellertid visat sig svårt för realskolan att tillfredsställande tillgodose samtliga dessa uppgifter. Särskilt hade den första av dem lätteligen kommit att bli lidande på bekostnad av de båda övriga. Bergqvist framkastar därför den tanken, att den förstnämnda uppgiften — den omedelbara förberedelsen för det praktiska livet — skulle kunna övertagas av den nuvarande högre folkskolan, vilken skolform skulle såsom »praktisk realskola» inrangeras i skolsystemet vid sidan av den nuvarande »allmänna» realskolan och avslutas med en »praktisk realexamen». På orter, där inga praktiska realskolor funnes jämte de allmänna, kunde en »praktisk linje» infogas i den allmänna realskolan. Genom den föreslagna anordningen vunnes två fördelar: den högre folkskolan finge en mera bestämd uppgift än nu och dess arbete vunno en viss auktorisation genom den examen, varmed det avslutades. Den allmänna realskolan erhöles ett mera enhetligt mål och kunde därigenom i sitt arbete uppnå en högre grad av fasthet än nu vore möjligt.

I fråga om inträdesprövningarna framhåller Bergqvist med styrka de brister, med vilka de för närvarande äro behäftade, och anser, att det vore välbetänkt, om en samverkan mellan den avlämnande och den mottagande skolans lärare kunde, på sätt skolkommissionen föreslagit, komma till stånd. Bergqvist synes i övrigt godtaga skolkommissionens förslag till anordnande av inträdesprövningen (Våra skolor sid. 227 ff.).

Skol-
sakkunniga.

Redan i samband med sin diskussion av olika grundskolestadier hava de sakkunniga överbägt realskolans omfattning.

De sakkunniga hava funnit realskolan alltför behövligen inom organisationen samt velat vid realskolekursens slut behålla särskild avgångsexamen, för vilken namnet realexamen godtages. Frågan om den av skolöverstyrelsen föreslagna avkortningen av realskolan hava de sakkunniga ingående prövat (Utredning sid. 157—179) och synas dessa överbägganden hava utmynnat i att en dylik åtgärd icke är tillrådlig.

De sakkunniga hava utarbetat kurs- och timplaner för skilda typer av realskolor och lämna sid. 180—193 en närmare redogörelse för undervis-

ningsplanernas allmänna läggning. Med de avvikelser som nedan sägs, hava de sakkunniga i allt väsentligt anslutit sig till skolkommissionens synpunkter och förslag. De sakkunniga hava dock i motsats till skolkommissionen ansett, att tyskan, åtminstone i normala fall, fortfarande borde vara det först begynnande språket i realskolan, att latinet icke borde dragas ned i realskolan, men att däremot franskan borde ingå i skolans två högsta klasser som frivilligt ämne för lärjungarna i allmänhet och som obligatoriskt ämne för de lärjungar, som skulle övergå till gymnasiet, med rätt för de lärjungar, som läsa franska, att avstå från undervisningen i teckning eller i slöjd eller i båda dessa ämnen. Hithörande organisatoriska och pedagogiska problem hava de sakkunniga utförligt diskuterat i kap. V (De främmande språken i den högre skolan, sid. 51—101).

Spörsmålet om intagning, flyttning och examina inom de skilda i förslaget ingående skolformerna dryfta de sakkunniga i kap. XII av utredningen sid. 317—369.

Vad angår intagningen i realskola, övervägas först bestämmelser angående minimi- och maximiålder för lärjunge vid intagningen.

I fråga om prövningen framhålla de sakkunniga, att enklaste formen av garanti för att det stadgade kunskapsmättet vore för handen, vore att den mottagande skolan godtog ett av folkskolan givet betyg, vilket vitsordade, att inträdessökanden vore i besittning av de kunskaper, som grundskolan skulle meddela. Därigenom erhöles på en viktig punkt enhetlighet på det offentliga skolväsendets område, och därigenom onödiggjordes den alltid enerverande, ofta missvisande inträdesprövningen. De sakkunniga anföra emellertid åtskilliga svårigheter, som vore förbundna med en dylik anordning (Utredn. sid. 320—321). Om det ej med fördel ginge för sig att ensamt lita till de från folkskolan erhållna betygen, bleve det tydligen nödvändigt att underkasta de inträdessökande särskild prövning. Därest dylik prövning skulle bibehållas, bleve det angeläget att se till, att den, på samma gång den bleve så rättvist vägledande som möjligt, ej måtte bliva onödigt betungande eller enerverande för de i densamma deltagande inträdessökande, ej heller komme att utöva ett otillbörligt tryck på grundskolans arbete.

De sakkunniga uttala till en början, under anslutning till skolkommissionens förslag, att det syntes ur flera synpunkter önskvärt, att i fråga om övergången till högre skola en lämplig samverkan mellan denna skolas och grundskolans lärare komme till stånd. De sakkunniga betona ytterligare, att formerna för dylikt samarbete måste växla allt efter de lokala förutsättningarna. För egen del framkasta de sakkunniga tanke på en särskild intagningsnämnd (Utredn. sid. 324), som skulle hava att ordna olika med inträdesprövningen sammanhängande förhållanden.

Enligt de sakkunnigas mening syntes inträdesprövningarna kunna försigå i nära överensstämmelse med vad som nu gällde vid prövningen till den 6-åriga realskolans första klass. Det vore synnerligen önskvärt, att kunskapsprövningen måtte anordnas så, att den tillika ådagalade de sökandes allmänna mognad och utveckling. I detta syfte borde särskild vikt läggas vid resultatet i sådana ämnen som modersmålet och räkning och förhören

i allmänhet få en sådan läggning, att de toge icke blott de prövandes minne utan jämväl deras förstånd i anspråk.

De sakkunniga överväga därefter frågan, i vilken omfattning prov borde förekomma och komma till det resultatet, att lärjunge från folkskolans huvudformer borde pröva i modersmålet och räkning, hembygds-kunskap, respektive gografi och naturkunnighet, men däremot på anförda skäl icke i kristendoms-kunskap och historia, därest han från grundskolan hade minst godkänt vitsord i dessa ämnen. Det syntes emellertid icke kunna tillrättas att låta denna frihet från särskilt prov i kristendoms-kunskap och historia gälla även inträdessökande, som fått sin förberedande undervisning i folkskola, tillhörande någon av undantagsformerna, i enskilda skolor eller i hemmen. De sakkunniga lämna vidare en redogörelse för hur de tänkt sig, att prövnin-gen i detalj borde vara anordnad.

Med avseende på intagningen i flickskolan hävda de sakkunniga, att en statsunderstödd enskild flickskola, om den i fråga om lärjungarna skulle bli likställd med realskolan, icke kunde fritagas från allmän inträdesprövning. Som regel måste man enligt de sakkunnigas mening gå ut ifrån att i sådan skola inträdesprövning anordnades. Till förhindrande av att vid flickskola med förberedande klasser dessa klassers lärjungar erhöle en gynnsammare ställning än övriga inträdessökande, ansåges det lämpligt, att prövningen försigginge under officiell kontroll, antingen genom den ovan omnämnda intagningsnämnden eller genom särskilt ombud, utsett av skolöverstyrelsen.

I fråga om flyttning i realskolan ansluta sig de sakkunniga i stort sett till vad skolkommissionen anförde (Utredn. sid. 342 ff.). Enahanda gäller formerna för realexamen och villkoren för denna examens godkännande. Beträffande särskilt sättet för examens övervakande hyste de sakkunniga dock en annan mening, i det att särskilda ombud icke borde förordnas såsom examensledare, utan borde denna uppgift påvila inspektor, i de fall, då medlem av överstyrelsen icke fullgjorde uppdraget.

För de sakkunnigas ställning till förslaget om praktisk realexamen har jag i annat sammanhang (sid. 99) redogjort.

*Departement-
schefen.
Realskolans
bildningsmål.*

Jag har redan i det föregående hävdadt den ståndpunkten, att den högre skolans nuvarande uppgift och mål icke bör i samband med nu förestående reform underkastas någon principiell jämkning. Även då det gäller realskolan, ställes man inför krav på en avkortning av skolan uppifrån — oberoende av grundskolestadiets omfattning och realskolans därav betingade klassantal — och därmed inför frågan om en sänkning av skolans mål. För en dylik förändring hava tvivelsutan vissa beaktansvärda skäl blivit anförda. Vid den prövning jag ägnat denna angelägenhet, har jag dock icke blivit övertygad om att det för närvarande vore välbetänkt att låta avgörandet falla i denna riktning. Huvudsakligen på de grunder, som av de skolsakkunniga anförts, finner jag mig böra förutsätta att även inom den framtida organisationen realskolan erhåller enahanda självständiga uppgift och mål, som nu gäller i fråga om såväl realskolan som kommunala mellanskolan. En avkortning upptill bör alltså icke ifrågakomma. Härav följer, att den

till tredje folkskoleklassen anknutna realskolan blir sexklassig och den till sjätte folkskoleklassen anknutna fyrklassig.

På frågan om realskolans undervisningsplan i dess allmänhet anser jag mig här icke hava anledning att närmare inlåta mig. De grundsatser, som efter min mening böra vara vägledande vid dess utformande, har jag förut utförligt klarlagt. Det enda spörsmål av mera central betydelse, som i detta sammanhang synes mig påkalla ett uttalande från min sida, knyter sig till de främmande språkens ställning. Delade meningar hava, såsom redan erinrats, gjort sig gällande i denna punkt. Skolkommissionens majoritet har föreslagit, att engelskan generellt skulle bliva begynnelsespråk i den fyrklassiga realskolans normaltyp, men vid sidan av denna skulle förekomma s. k. avvikande språktyper med tyska såsom begynnelsespråk. På andra håll, senast av de skolsakkunniga, har den nuvarande språkföljden funnit försvarare. För min del är jag benägen att anse denna senare ståndpunkt såsom den starkast motiverade, framförallt under de organisatoriska förhållanden, som vid bifall till mitt förut framställda förslag åtminstone tills vidare skulle komma att bestå.

Undervisningsplan.

Vad de växlande språktyperna angår, vill jag visserligen icke förneka, att skäl kunna tala till förmån för ett tillmötesgående i viss utsträckning av detta krav. Men då jag närmare tänker mig in i, hur anordningen skulle komma att verka, får jag ett starkt intryck av att mycket avsevärda praktiska olägenheter äro förbundna med densamma. Det synes mig fördenskull välbetänkt, att ett av de syften, som det nämnda förslaget avsett att främja, tillgodoses under fortsatt anlitande av försöksvägen vid läroverk, där intresse och anslutning äro att påräkna.

Jag är alltså enig med de skolsakkunniga därutinnan, att tyska bör inträda i den fyrklassiga realskolans första klass och engelska i dess andra klass. I den sexklassiga realskolan skulle förhållandena i nu berörda avseende bliva oförändrade.

Vad vidare angår det tredje språket, franskan, har ämnet nu den ställningen, att det läses frivilligt i realskolans femte och sjätte klasser samt i den kommunala mellanskolans tredje och fjärde klasser. Skolkommissionen har föreslagit, att franskan skulle frivilligt läsas endast i högsta realskoleklassen, men där med förstärkt timtal. De skolsakkunniga ha uttalat sig för bibehållande i huvudsak av den nuvarande ordningen dock med den möjligheten, att franska skulle kunna inträda i stället för vissa övningsämnen. Efter mitt sätt att se tala goda skäl för den förstnämnda anordningen, vilken är ägnad att effektivt minska språkträngselns olägenheter. Och jag anser mig böra tillägga, att ett ersättande av undervisning i övningsämnen med sådan i teoretiska ämnen från mina utgångspunkter framstår såsom en mindre lycklig åtgärd. Jag anser emellertid, att här berörda spörs-

mål svårligen kan slutgiltigt bedömas utan att betraktas i samband med andra kurs- och timplanfrågor.

Beträffande skolkommissionens förslag att förbereda gymnasiets latinundervisning genom att skjuta ned ämnet latin i realskolans högsta klass, har den kritik, som anordningen mött, övertygat mig om, att man bör anlita andra vägar än denna för att möta språksvårigheterna på ett treårigt latin-gymnasium. Härtill återkommer jag längre fram.

Intagning.

Det spørsmål beträffande realskolans organisation, som synes hava rönt den livligaste uppmärksamheten under meningsutbytet, är otvivelaktigt frågan om intagningen i skolan. Skolkommissionens förslag ansluter sig ganska nära till nu bestående ordning. Kommissionen har utgått ifrån att inträdesprövning fortfarande skall förekomma vid övergång från folkskola till läroverk och avse samtliga sjätte folkskoleklassens läroämnen. Och i full anslutning till nu gällande ordning hava inträdesfordringarna hänförs till kurser, genomgångna i folkskola av A-formen. Detta är fallet för närvarande vid inträde såväl i realskolan som i den kommunala mellanskolan. Skiljaktigheten består allenast i kursernas av skolornas avvikande organisation betingade olika omfattning. Möjligen kan en viss olikhet sägas ligga däri, att skolkommissionen ansett sig böra uttryckligen betona, att prövningen skulle inriktas på att utröna icke blott kunskaperna utan också förståndsutvecklingen. Men jag har svårt att häri se någon principiell nyhet. Det torde nämligen icke kunna sägas, att man hittills vid bedömandet av de till första läroverksklassen inträdes-sökandes förutsättningar uteslutande lagt vikt vid ensidiga minneskunskaper utan att jämväl lärjungarnas förmåga av eftertanke och deras förstånds-mognad beaktats.

Om jag alltså ur synpunkten av prövningens omedelbara uppgift icke kunnat tillägna mig den uppfattningen, att skolkommissionen avlägsnat sig från nu bestående förhållanden, är det obestridligt, att dess förslag i avseende på formerna för prövningen och dess bedömande innebär någonting, åtminstone beträffande de allmänna läroverken principiellt nytt. Jag åsyftar härvid den samverkan mellan den avlämnande och den mottagande skolans lärare, som skolkommissionen önskat se fastslagen såsom ett normalt led i inträdesprövningen. Förslaget i fråga avser ingalunda att försvåra tillträdet till läroverket, icke heller att göra de mottagande lärarnas ansvar tyngre. Tvärtom har åtgärden till bestämt syfte att bidraga till att avlägsna de tillfälligheter, som enligt vad varje erfaren skolman nogsamt känner, äro förbundna med alla dylika prövningar, vilka skola försiggå under en knappt tillmätt tid och omfatta ett ofta mycket stort antal lärjungar.

Skolkommissionen har tänkt sig, att en dylik samverkan skulle åvägbringas på det sättet, att de inträdessökande skulle förete betyg från den avlämnande skolan, kompletterade med dels statistiska översikter över samtliga vitsord i klassen, dels mera personligt hållna omdömen. Där så lämp-

ligen kunde ske, borde även muntliga samråd komma till stånd mellan vederbörande lärare. Det torde böra framhållas, att de ifrågavarande skriftliga eller muntliga omdömena uttryckligen ansetts böra vara allenast vägledande, icke bindande för de prövande lärarna. Särskilt mot anordningen med personliga överläggningar har på många håll motstånd rests, motiverat av de praktiska svårigheter, med vilka man ansett desamma vara förbundna.

För min del skulle jag helst sett, att det varit möjligt att låta realskolan utan inträdesprövning stå öppen för alla lärjungar, som genom betyg från folkskola styrkt sig besitta det kunskapsmått, på vilket realskolan skall bygga. Jag behjärtar emellertid de svårigheter av praktisk art, som inställa sig vid en sådan ordning, särskilt under de förhållanden, då antalet inträdessökande är större än det tillgängliga utrymmet. Man lär alltså under nuvarande betingelser icke kunna undgå en inträdesprövning. För den, som något närmare känner den hets, som den å vissa orter rådande konkurrensen om de till buds stående platserna i läroverkens lägre klasser framkallar i fråga om förberedelserna till inträdesprövningarna, och följaktligen vet, hur lätt dessa prövningar kunna komma att bedömas efter för tillfället inpluggade minneskunskaper, måste det stå som ett viktigt önskemål att prövningarna erhålla sådana former, att de dels bliva möjligast rättvisande, dels icke bliva onödigt betungande för de inträdessökande, dels icke komma att utöva ett ogynnsamt inflytande på grundskolans arbete. Jag har vid min prövning kommit till den övertygelsen, att dessa tre krav kunna tillgodoses genom lämpligt avpassade åtgöranden.

Stor vikt fäster jag vid att en ordnad samverkan mellan folkskolans och läroverkets lärare kommer till stånd, i huvudsaklig anslutning till de grundsatser, som skolkommissionen uttalat och vilka vunnit understöd av såväl skolöverstyrelsen som generaldirektör Bergqvist samt ytterligare utvecklats av de skolsakkunniga. Dessa senare hava ock upplyst, att en dylik samverkan vunnit tillämpning på andra håll i världen. Jag kan icke finna, att de praktiska svårigheterna i detta fall äro oöverkomliga, om man blott är ense om att anordningen är till fördel för de ungas rättvisa bedömande.

Vad så angår frågan om formerna för själva prövningen, har jag nu icke anledning att framlägga ett i detaljerna utformat förslag. Liksom skolkommissionen och de skolsakkunniga håller jag före, att ämnena modersmålet och räkning måste anses vara mest vägledande vid det omedelbara bedömandet av de prövande. Skolkommissionen har förutsatt, att prövningen skulle omfatta samtliga folkskolans kunskapsämnen. De sakkunniga hava ansett, att ämnena kristendomskunskap och historia på grund av sin karaktär icke borde göras till föremål för förhör, därest den inträdessökande företedde minst godkänt vitsord i desamma från folkskola, anordnad enligt någon av undervisningsplanens huvudformer. För min del håller jag före, att skäl, liknande dem, som föranlett de sakkunniga att ifrågasätta, att pröv-

ningen icke bör omfatta de nämnda ämnena, kunna göras gällande även beträffande geografi och naturkunnighet samt, vad angår sexårig realskola, hembygdskunskap, givetvis under enahanda förutsättningar, som de sakkunniga angivit i fråga om de båda förstnämnda ämnena. Efter min uppfattning torde sålunda inträdesprövningen under berörda förutsättningar med fördel kunna begränsas till modersmålet och räkning. Emellertid anser jag mig tillika böra framhålla vikten av att prövningarna icke inskränkas till skriftliga prov utan jämväl komma att omfatta ett på lämpligt sätt anordnat samtal med de inträdessökande, i syfte att utröna dessas förståndsutveckling och läggning.

Jag ansluter mig vidare principiellt till de skolsakkunnigas uttalade uppfattning, att frihet från inträdesprövning icke i något ämne bör tillkomma inträdessökande, som fått sin förberedande undervisning i enskilda skolor eller i hemmen. En sådan ställning synes mig nämligen icke kunna tilldelas andra än offentliga läroanstalter.

Likaledes torde de skolsakkunniga få anses hava förebragt tungt vägande skäl för att intagningen av lärjungar vid de högre flickskolorna och övriga statsunderstödda privatskolor för framtiden bör försiggå enligt regler, som i princip överensstämma med de nu antydda, därvid dock synes skäligt, att de lärjungar, som vid omläggningsens ikraftträdande undervisas i förberedande klasser, må vinna inträde i första elementarskoleklassen på hittills tillämpade grunder.

Realexamen. Det återstår mig nu att beröra frågan om realskolans avgångsexamen samt vissa angelägenheter, som därmed äga sammanhang. Jag ansluter mig till dem, som finna realskolan framdeles liksom hittills böra avslutas med en särskild examen, och för denna torde beteckningen realexamen vara lämpligare än den nuvarande. Formerna för densamma torde i stort sett kunna bestämmas i överensstämmelse med det av skolkommissionen framlagda förslaget, vilket i all huvudsak vunnit de skolsakkunnigas tillstyrkan. Den enda mera anmärkningsvärda avvikelse, som synes mig påkallad, gäller ledningen av examen. I detta avseende hade skolkommissionen tänkt sig, att den strängare kontroll, som nu förekommer vid de kommunala mellanskolorna, skulle utsträckas till samtliga examensberättigade läroanstalter. För min del anser jag öfvervägande skäl tala för en anordning, enligt vilken den önskvärda likformigheten uppnås genom att även vid mellanskolorna tillämpa den ordning, som gällt beträffande de allmänna läroverken. Ytterligare anser jag mig böra framhålla, att bedömandet av examen bör försiggå under beaktande av de båda senaste läsårens studieresultat.

**Praktiska
realskole-
linjer.**

Såsom jag redan i det föregående erinrat, har från olika håll — bl. a. av skolöverstyrelsen — riktats uppmärksamheten på betydelsen därav, att den

högre folkskolan — de skolsakkunniga hava närmare preciserat önskemålet till att gälla de treåriga skolorna av denna typ — jämväl erhöles rätt att anställa särskild avgångsexamen, förslagsvis benämnd praktisk realexamen, med vilken viss behörighet vore förbunden. I samband härmed har uttalats tanken på en särskild praktisk bildningslinje vid vissa av de nuvarande realskolorna. Dessa önskemål hava framsprungit ur en lofvärd strävan att stärka de praktiska utbildningslinjernas ställning inom skolsystemet och därmed också deras konkurrenskraft.

Jag är för min del gärna villig erkänna, att åtskilligt talar till förmån för de framlagda förslagen. På grund av de högre folkskolornas för närvarande starkt skiftande organisation synes mig emellertid denna fråga lämpligast böra prövas från fall till fall.

VI. Gymnasiet.

Utvecklingen
intill år 1904.

Redan under 1800-talets första årtionden började på allvar striden mellan lärdomsskolan och gymnasiet å ena sidan och den gamla medborgarskolan, apologistskolan, som exponent för kravet på anstalter för allmän medborgerlig bildning å den andra, eller med andra ord mellan den gamla klassisk-humanistiska och den nyare medborgerliga, reala bildningen. Den s. k. stora uppfostringskommittén sökte i sitt år 1828 avgivna betänkande lösa tvisten genom förslag om att apologistskolorna skulle sammanslås med lärdomsskolorna till en enda skola, delad på två linjer, en klassisk och en real. Förslaget ledde emellertid ej till någon förändring av den offentliga skolan, men grundtanken däri levde kvar och vann allt större anslutning. Genom 1849 års kungl. cirkulär förverkligades tanken: befrielse från studiet av de klassiska språken kunde medgivnas, lärdoms- och apologistskola skulle förenas till ett läroverk, meddelande den undervisning, läroverkets omfång medgäve, och gymnasiet skulle förenas med lärdoms- och apologist-skolan till ett enda sammanhängande läroverk, där med iakttagande av nämnda valfrihet de för undergående av studentexamen erforderliga kunskaper skulle meddelas.

Tillämpningen av detta cirkulärs bestämmelser kom likväl ej att fullt motsvara, vad bestämmelserna inneburo, och kritiken mot skolorganisationen fortsatte därför även under de följande årtiondena. Härtill bidrog ock den samhälleliga utvecklingens snabba framsteg, som, märkbara ej minst på folkskolans område, allt mer skärpte kravet på tillfredsställande anordningar för den medborgerliga bildningens tillgodoseende. Strävandena inriktades därför mer och mer på sådana förändringar inom läroverkens organisation, som avsågo dessas närmare anslutning till folkskolan och den allmänt medborgerliga utbildningens förläggande till läroverkens lägre stadium. Härefter låg närmast krav på latinets (och grekiskans) uppskjutande till högre klass i läroverket, och härom stod under många år striden mellan äldre och nyare åskådningar i avseende på skolfrågan.

Genom 1878 års läroverksstadga vanns syftet till viss del, i det att latinets inträde sköts upp till fjärde klassen och grekiskans till nedre sjätte. Kravet på en medborgerlig bildningskurs åter blev genom denna stadga ej fyllt. Först genom 1904 års skolorganisation vann sistnämnda spörsmål sin lösning. Härigenom kom det allmänna läroverket att ånyo delas upp i en för meddelandet av allmän medborgerlig bildning avsedd realskola och ett gymnasium med uppgift att grundlägga de vetenskapliga insikter, som vid universitet eller högre tillämpningsskola vidare utbildas. En konsekvens

härav blev givetvis, att latinstudiet blev helt begränsat till gymnasiet; så hade den mångåriga striden mellan klassisk och real bildning, mellan lärdomsskola och medborgarskola nått sitt slut, medförande seger för de reala bildningssträvandena och för de medborgerliga bildningsintressena.

Enligt den av 1904 års riksdag godkända läroverksorganisation, som för närvarande är gällande, är vid de allmänna läroverken gymnasiet uppdelat på ett latin- och ett realgymnasium, båda byggande på realskolans femte klass. Gymnasiet omfattar fyra ettåriga ringar och leder således på fyra år till studentexamen. Latingymnasiet förgrenar sig från och med tredje ringen i en helklassisk linje med grekiska men utan matematik och en halv-klassisk linje med matematik men utan grekiska.

Nuvarande organisation.

Förutom de med statsläroverk förbundna gymnasier finnas i vårt land åtskilliga kommunala och enskilda gymnasier med studentexamensrätt. Flera bland dessa äro treåriga, byggande på avslutad realskola eller däremot svarande kunskapsmätt, andra åter äro i likhet med statsgymnasierna fyraåriga och bygga på realskolans näst högsta klass.

De treåriga gymnasier äro för närvarande till antalet 11 nämligen de kommunala (med statsrealskolor förenade) gymnasier i Uddevalla och Söderhamn samt gymnasier vid Lunds privata elementarskola, Lunds fullständiga läroverk för flickor, Ebba Lundbergs högre läroverk för flickor i Hälsingborg, Sigrid Rudebecks skola i Göteborg, Göteborgs högre samskola, Palmgrenska och Whitlockska samskolorna i Stockholm, Uppsala enskilda läroverk och privatgymnasium samt Uppsala högre elementarläroverk och gymnasium för flickor. Flera kommunala och enskilda gymnasier hava under årens lopp förändrats från treåriga till fyraåriga.

Jag har nyss erinrat om den linjedelning, som nu gällande bestämmelser föreskriva för gymnasiet. Den differentiering eller individualisering av studierna, som linjedelningen medger, kan emellertid i viss mån vidgas genom den bortvals rätt, som den nuvarande läroverksstadgan innehåller. Denna rätt innebär, att lärjunge, som blivit flyttad till gymnasiet tredje ring, äger rätt att vid läsårs början bortvälja ett å den stadgade timplanen förekommande läroämne eller teckning eller ock två av dessa ämnen, såvida de i högsta ringen tillsammans ej upptaga mer än sex timmar i veckan. Den inskränkningen är dock stadgad, att alla lärjungar skola delta i undervisningen i modersmålet och med visst undantag även i kristendom.

Kort tid efter det 1904 års läroverksorganisation trätt i kraft, började kritik riktas mot det nya gymnasiet och särskilt mot den nyssnämnda bortvalsrätten. Bakom kritiken låg främst önskan om en rikare linjedelning samt därmed följande starkare ämneskoncentration, och man ansåg, att bortvalsrätten, som ju tillkommit i individualiseringssyfte, icke motsvarade sitt ändamål.

Kritik av det nuvarande gymnasiet.

Läroverks-
överstyrel-
sens utred-
ning.

Den vid olika tillfällen framkomna kritiken föranledde dåvarande läroverksöverstyrelsen att till närmare prövning upptaga gymnasiespörsmålet samt att hos Kungl. Maj:t begära rätt att tillkalla sakkunniga för att inom överstyrelsen biträda vid behandlingen av frågan om gymnasiets omorganisation. Framställningen bifölls, såsom jag redan haft tillfälle erinra, av Kungl. Maj:t, varefter överstyrelsen påbörjade sitt utredningsarbete. Sedan hela frågan om skolväsendets omorganisation överlämnats till utredning av skolkommissionen, upphörde det inom överstyrelsen pågående, delvis slutförda utredningsarbetet, och resultatet överlämnades till kommissionen.

Överstyrelsen utgick vid sitt arbete från erkännandet av det principiellt berättigade i kravet på ett starkare specialiserande av studierna på det högre skolestadiet. För detta måls vinnande föreslog överstyrelsen, att gymnasiet skulle delas i två huvudlinjer, det humanistiska gymnasiet och realgymnasiet. Det humanistiska gymnasiet skulle uppdelas i en helklassisk och en halvklassisk linje, den senare linjen alternativt inrymmande en större kurs i matematik, realgymnasiet åter delas i tre linjer, en nyspråklig, inrymmande alternativt ryska, en matematisk-fysisk och en biologisk linje. Överstyrelsen har ej närmare angivit, under vilka förutsättningar dessa linjer borde förekomma vid de olika läroverken.

Skolkommis-
sionens di-
rektiv.

I sitt förut omnämnda anförande till statsrådsprotokollet vid tillsättandet av skolkommissionen yttrade föredragande departementschefen, bl. a., att som en viktig vägledande synpunkt vid den blivande läroverksrevisionen framställde sig önskemålet, att de från gymnasiet utexaminerade ginge kvalitativt bättre rustade för studier vid universitet och högskolor än nu. Gymnasialreformen måste inriktas på en rikare linjedelning, därvid visserligen någon del av det nuvarande mångläseriet till studentexamen försvunne, men där i stället uppnåddes ett större fördjupande inom den grupp av ämnen, som linjen i fråga omfattade.

Skolkommis-
sionens för-
slag.

Innan jag närmare redogör för skolkommissionens förslag beträffande gymnasiets organisation m. m., torde jag böra något omnämna kommissionens uttalande om gymnasiets ställning till realskolan, d. v. s. dess anknytning till realskolan, samt om gymnasiets antal klasser (Betänkande I sid. 230—246).

Gymnasiets
anknytning
och längd.

Kommissionen framhåller till en början, det erfarenheten givit vid handen, att anordningen med särskild avslutningsklass varit mindre lycklig. Lärjungefrekvensen i denna klass hade vid de högre läroverken ej blivit sådan, som man väntat, och hade under årens lopp i stort sett ej oväsentligt avtagit, något som måste hava sin grund i rent organisatoriska svagheter. Huvudanledningen till nu nämnda förhållande voro uppenbarligen det urval till det sämre och det därav följande mindre anseende såväl inom som utom skolan, som på grund av klassens ställning vid sidan av första gymnasieringen kommit att prägla densamma. Kommissionen anser, att en

framtida förbindelse mellan realskola och gymnasium måste sökas på en annan väg än den hittills följda. Efter kommissionens uppfattning borde realskolan i sin helhet utgöra grundvalen för gymnasiet, ehuru avgångsexamen från realskolan icke behövde krävas, ej heller i och för sig borde få utgöra tillräcklig kvalifikation för inträde å gymnasiet.

Beträffande de båda skolstadiernas längd anför kommissionen, att det funnits uppenbart, att den sammanlagda längden av realskolans och gymnasiets kurs icke borde eller kunde få normalt överstiga sju år. Det hade ock synts i hög grad önskvärt, att de mellan folkskolans avslutning och studentexamen fallande skolåren kunde nedbringas till sex. I valet mellan treårig och fyraårig realskola stannar kommissionen, då frågan skärskådas uteslutande från realskolans synpunkt, för den senare, vilken i flera hänseenden syntes hava företräde framför den treåriga. Såge man frågan med speciell hänsyn till en sådan organisations återverkan på gymnasiet, föreläge två möjligheter: om realskolan gjordes treårig, kunde gymnasiet bliva antingen fyraårigt eller treårigt, om realskolan däremot gjordes fyraårig, kunde gymnasiet icke bliva mer än treårigt. Kommissionen ville icke förneka, att en fyraårig gymnasiekurs i och för sig måste te sig fördelaktigare än en treårig, och från denna synpunkt skulle alltså under givna förutsättningar en treårig realskolkurs vara att föredraga. Emellertid utgjorde tydligen en fyraårig realskola ett avsevärt starkare underlag för ett gymnasium än en treårig, och det forcerade arbetssättet i en treårig realskola komme sannolikt att även kvalitativt försämra utbildningsresultatet i en sådan skolform. Kommissionen ville ej heller förneka, att åtminstone i vissa ämnen kursfördelningen lättare läte sig anordnas i ett fyraårigt än i ett treårigt gymnasium. Alldeles särskilt gällde detta de klassiska språken: för ett något så när ingående latinstudium vore en treårig gymnasiekurs otillräcklig, varjämte oöverbärliga svårigheter mötte att bereda grekiska och det tredje moderna främmande språket behörig plats å detta gymnasium.

Nämnda svårigheter avsåge emellertid huvudsakligen ett treårigt gymnasium med den organisation i övrigt, som för närvarande utmärkte gymnasiet. Med den organisation, som kommissionen hade för avsikt att föreslå — avseende rikare linjedelning och förminskat antal ämnen å varje linje — funne kommissionen, att ett treårigt gymnasium borde kunna skänka en sådan utbildning, att fortsatta studier vid universitet eller högre tillämpningsskolor bleve på ett tillfredsställande sätt förberedda. Endast med hänsyn till latinet föreläge skäl att vidtaga sådana anordningar, att kursen i detta språk bleve fyraårig.

För ett treårigt gymnasium talade också den omständigheten, att en prövning av lärjungarnas lämplighet för gymnasialstudierna kunde förväntas giva säkrare utslag, ju senare en sådan prövning ägde rum. Slutligen hade den hittillsvarande erfarenheten lämnat övertygande vittnesbörd om möjligheten att under en treårig kurs meddela en fullt tillfredsställande gymnasiebildning. I samma riktning talade även nu gällande föreskrifter beträffande realskolexamens värde som kvalifikation för inträde i gymnasiets andra ring. Kommissionen funne det således ådagalagt, att ett treårigt gymnasium icke med fog kunde betecknas såsom ägnat att försvaga gymnasieutbildningen, under förutsättning dels att ämnenas antal lämpligen begränsades å de olika bildningslinjerna, dels att språkanhopningen å latinalgymnasiet genom ändamålsenliga anordningar avlägsnades, särskilt därigenom att åtgärder vidtoges i syfte att möjliggöra en under fyra år utsträckt undervisning i latin.

Sexårigt
läroverk.

I detta sammanhang har kommissionen berört den redan antydda frågan om möjligheterna att förkorta den mellan folkskolans avslutning och studentexamen fallande tiden till sex år. Två möjligheter till vinnande av detta syfte hade syntts vara av beskaffenhet att böra göras till föremål för närmare diskussion, den ena innebärande en treårig realskola med därpå vilande likaledes treårigt gymnasium, den andra utgörande anordning med ett direkt på folkskolan vilande sexårigt gymnasium. Den förra organisationen nödgades kommissionen avvisa såsom ägnad att sänka den nuvarande bildningsnivån. Vad däremot anginge spörsmålet att inom ett sexårigt gymnasium direkt från folkskolan vinna en tillfredsställande utbildning till studentexamen, låge förhållandena i viss mån annorlunda än i nyss berörda fall. I anslutning till vad kommissionen uttalat rörande den olikhet i syftning och läggning, som förefunnes mellan realskolans och gymnasiets undervisning torde visserligen, därest studierna från början kunde inriktas direkt på slutmålet, svårigheten att under en sexårig utbildningstid uppnå ett bildningsresultat, motsvarande det, som ernåddes genom en fyraårig realskola och ett därpå grundat treårigt gymnasium, bliva mindre. En mera ingående prövning av organisationsproblemets olika sidor hade emellertid övertygat kommissionen om att en tillfredsställande anordning av studierna icke för närvarande kunde ernås i en så beskaffad läroanstalt.

Gymnasiets
organisation.

Jag övergår härefter till skolkommissionens förslag i fråga om ny organisation av gymnasiet (Betänkandet I, sid. 283—342).

Skolkommissionen omnämner till en början de *brister*, som funnes hos den nuvarande gymnasieorganisationen, och anser dem kunna återföras på å ena sidan ämnesträngseln och å den andra på vad man kunde kalla lärjungeträngseln, d. v. s. att på gymnasiet en stor mängd lärjungar funnes, som ur begåvningsynpunkt icke lämpade sig för högre teoretiska studier.

Ämnesträngseln resulterade enligt kommissionens mening dels i en brist på koncentration i arbetet, dels ock i vissa fall i en risk för de ungas överanstängning. Den bristande koncentrationen medförde, att den mera självständiga, i viss mån elementärt vetenskapliga arbetsmetod, för vilken den nuvarande organisationen avsett att bereda rum å gymnasiet, i de flesta fall knappast kunnat komma i fråga annat än beträffande en och annan lärjunge med utpräglad specialbegåvning. Ej sällan lämnade lärjungarna gymnasiet utan förmåga eller håg att arbeta på egen hand.

Den i 1904 års läroverksorganisation upptagna bortvalsrätten hade, såsom erfarenheten visat, ej lett till det eftersträfvade målet. Bortvalet hade icke nått den omfattning, att det för det stora flertalet lärjungar skulle kunna hava en effektivt lindrande inverkan på ämnesträngseln, och erfarenheten hade därjämte visat, att nyckfullhet och tillfällighet mången gång behärskade bortvalet. Med bortvalsrätten vore även förenad den olägenheten, att den gjorde en avdelning ännu mer heterogen, än en skolavdelning enligt sakens egen natur måste vara. Den hittillsvarande rätten hade icke varit ägnad att åstadkomma en rationell studiekoncentration, och detta syfte syntes svårigen kunna uppnås på grundvalen av en bortvalsrätt, som icke närmare reglerats.

Vad beträffar lärjungeträngseln framhåller kommissionen, att sedan gammalt läroverkens högre klasser inrymt en del lärjungar, som varit obekväma

för högre teoretiska studier, samt att detta missförhållande framträtt starkare, i den mån den livliga tillströmningen till läroverken uppdrivit lärjungeantalet i gymnasiet och därmed gjort arbetet mera tyngande. Tillströmningen hade därjämte under de senaste decennierna framkallat en stigande överproduktion på studenter.

Liksom ämnesträngseln inverkade icke blott på arbetet vid gymnasier utan också på de fortsatta studierna vid universitet och högskolor, så måste lärjungeträngseln medföra liknande verkan, då därigenom både för många och för klen förberedda studenter producerades. Det låge i sakens natur, att dessa missförhållanden starkast gjorde sig kännbara vid universiteten, där ingen gallring av lärjungematerialet skedde.

Vid överbägandet av medlen för *bristernas avhjälpande* utgår kommissionen från det principiellt berättigade i kravet på en starkare specialisering av studierna å gymnasialstadiet. På grund av kunskapsstoffets alltjämt försiggående tillväxt måste en starkare koncentration i skolarbetet åvägabringas. En viss studiekoncentration krävdes jämväl av hänsynen till gymnasiets uppgift att förbereda för kommande levnadsbanor, i första rummet för fortsatta studier vid universitet och högskolor. Det önskade målet kunde enligt kommissionens mening uppnås endast genom en mera genomförd linjedelning än den nu förefintliga, i huvudsaklig anslutning till de grundsatser, som läroverksöverstyrelsen i sitt berörda organisationsförslag sökt tillämpa.

I fråga om spörsmålet, hur linjedelningen borde praktiskt anordnas, ansåge kommissionen, att detta spörsmål vore dels ett kulturproblem, dels ett pedagogiskt-psykologiskt problem, dels ock ett rent praktiskt-ekonomiskt problem.

Skolans fortgående differentiering utgjorde en naturlig återverkan av kulturens egen utveckling, varigenom i stigande grad framkallats krav på högre kvalificerad utbildning hos de ledande inom skilda yrkesgrupper. I stort sett måste man fasthålla vid att den högre skolans linjeförgreningar praktiskt taget föranletts av den högre specialutbildningens krav på en lämpligt tillrättalagd förutbildning. Med hänsyn härtill kunde det sägas, att ingen linje hade existensberättigande, som ej bildade underlag för en grupp av närbesläktade speciella studieområden.

Det pedagogiska kravet på studiekoncentration motiverade i och för sig en linjedelning, men än mera måste detta krav komma till sin rätt vid linjernas uppbyggande, då det gällde att så inpassa ämnena, att de organiskt stödde varandra och i sin sammanfogning främjade en målmedvetet inriktad studiekoncentration. Det vore ock av vikt, att linjevalet förlades till det rätta åldersstadiet och att icke linjemöjligheterna genom sin brokiga mångfald verkade förvirrande i stället för vägledande.

Slutligen måste de ekonomiska faktorerna behörigen uppmärksammas. I vårt land med dess stora antal gymnasier med relativt låga lärjungeantal kunde icke gärna en fullständig linjeuppdelning komma till stånd vid varje läroverk. En begränsning av linjernas antal vid de mindre besökta gymnasier måste av statsekonomiska hänsyn anses ofrånkomlig. Jämväl borde av enahanda orsak samläsning mellan de olika linjerna möjliggöras.

Vid behandlingen av frågan om behovet av *olika gymnasielinjer* har kommissionen utgått från det faktiska behovet av förutbildning för olika

fackhögskolor och levnadsbanor samt sökt siffermässigt belysa detta behov. Kommissionen kommer först till den slutsatsen, att ett humanistiskt gymnasium, för vilket studiet av de klassiska språken, i främsta rummet latin, och klassisk kultur över huvud bildade tyngdpunkten, vore med styrka motiverat. Inom latinalgymnasiet kunde differentieringar tänkas. Främst talade ett faktiskt påvisat behov för möjlighet till en differentiering med undervisning i grekiska. Man måste likväl vid bestämmandet av läroverk tillse, att lärjungefrekvensen kunde ekonomiskt försvara dylik anordning. Med hänsyn härtill bleve det oundgängligen nödvändigt att begränsa förekomsten av sistnämnda differentierade linje till ett mindre antal läroverk.

Beträffande behovet av ett realgymnasium med, såsom nu, dominerande ställning för den matematisk-naturvetenskapliga ämnesgruppen erkändes från alla håll, att ett sådant behov i eminent grad förefunnos. Fråga kunde uppstå, om här en relativ linjedifferentiering vore påkallad. Man hade från olika håll föreslagit en uppdelning i en matematisk-fysisk linje, vilken under alla förhållanden måste bli här förevarande gymnasiums huvudlinje, och en starkare betonad empiriskt-naturvetenskaplig linje med bl. a. biologi som huvudämne. En sådan uppdelning låge nära till hands från rent teoretisk ämnessynpunkt, och den hade ock rent pedagogiskt stöd i ofta iakttagna begåvningsförhållanden. Efter en undersökning, huruvida en dylik biologisk linje kunde påräkna tillräcklig anslutning från lärjungarnas sida, kommer kommissionen till den slutsatsen, att möjlighet till differentiering i här berörda allmänna riktning borde föreligga inom realgymnasiet.

Under erinran att läroverksöverstyrelsen i sitt preliminära förslag till gymnasieorganisation upptagit jämväl en s. k. nyspråklig linje, anför skolkommissionen vidare, att intet tvivel rådde därom, att ett relativt betydande antal av de nuvarande läroverkens studenter icke erhöles en för den framtida verksamheten fullt lämplig förutbildning å vare sig latin- eller realgymnasiet. Och man kunde förutse, att denna grupp bleve ännu större, sedan tillfälle beretts den kvinnliga ungdomen att på enahanda villkor som den manliga vinna utbildning till studentexamen. Kommissionen anser sig, efter en undersökning av det sannolika relativa antalet lärjungar å en dylik linje, kunna konstatera, att linjen från den beräknade frekvensens synpunkt vore ganska väl försvarad. Ur pedagogisk synpunkt kunde mot den samma anföras, att linjen lätt kunde komma att lida brist på verklig studiekoncentration, men kommissionen ansåge, att det i och för sig kunde anses lämpligt, att gymnasiet vid sidan av det å övriga linjer mera koncentrerade studiearbetet beredde möjlighet för dem, vilkas fortsatta utbildning i mindre grad krävde specialisering av skolstudierna, att bedriva gymnasiestudier å en dylik mer allmänbildande linje. För övrigt kunde timplanen för en sådan nyspråklig linje så uppgöras, att en verklig studiekoncentration, åtminstone i högsta ringen, skulle kunna åstadkommas.

Läroverksöverstyrelsen hade tänkt sig, att den nyspråkliga linjen skulle förgrenas från realgymnasiets andra ring. Enligt skolkommissionens mening pekade emellertid åtskilliga skäl, främst den omständigheten, att kommissionen föresloge, att gymnasiet skulle organiseras som treårigt, hän på en anordning av undervisningsplanen, som möjliggjorde samläsning i viss utsträckning särskilt under första gymnasieåret men därefter successivt ökade differenserna mellan de skilda linjerna; härigenom kunde kravet på mera genomförd studiekoncentration under det sista eller de båda sista gymnasieåren vederbörligen genomföras. Under sådana omständigheter borde den

nyspråkliga linjen uppbyggas som ett särskilt gymnasium redan från första ringen.

Vid uppbyggandet av de olika gymnasielinjerna hade kommissionen eftersträvat att begränsa studierna å de skilda bildningslinjerna till ett mindre antal ämnen med huvudvikten lagd på de för varje linje karakteristiska. I gymnasiets högsta ring hade sålunda antalet läsämnen begränsats till sju, men även i andra ringen hade kommissionen genom successiv avslutning av vissa ämnen möjliggjort en vidsträcktare koncentration. Särskilt inom det nyspråkliga ämnesområdet hade denna grundsats tillämpats.

En följd av nu antydda strävan hade blivit, att för vissa ämnen en avslutning måst anordnas i någon av gymnasiets två lägre ringar. I enstaka fall hade kommissionen måst tillgripa den utvägen, att ett ämne återupptoges efter ett års vila.

Med den starkare ämneskoncentrationen och den mer utpräglade linjedelningen hade kommissionen ej avsett att bilda verkliga facklinjer. Det borde noga fasthållas, att de högre läroverken hade som en mycket viktig uppgift att sörja för en — övervägande teoretiskt lagd — allmänbildning. Efter kommissionens uppfattning kunde gymnasiets uppgift i fråga om allmänbildningens omfång formuleras så, att gymnasiet borde främja allmänbildningen men ej, såsom realskolan, en likformigt utbredd allmänbildning utan en sådan, där med bibehållande så långt möjligt av kontakten med skolans ämnesområde i det hela tyngdpunkten förlades till vissa mera enhetliga ämnesgrupper.

Den starkare linjeförgreningen borde, anser kommissionen, inträda i det treåriga gymnasiets andra ring. Härför talade, förutom rent pedagogiska skäl, jämväl erfarenhetens vittnesbörd angående gången av lärjungarnas andliga utveckling och mognad. Och även den kvinnliga ungdomens intressen torde härigenom bliva på ett fullt tillfredsställande sätt tillgodosedda.

Med erinran att förutberörda anförande till statsrådsprotokollet angivit, att den förestående omorganisationen av undervisningsväsendet även borde avse att ävägabringa åtgärder mot den alltmer tilltagande överproduktionen av studenter, har skolkommissionen vidare behandlat frågan om *inträde, flyttning och avgång* (sid. 313—322). Den kvalitativa höjning av nivån hos de från läroverket utgående studenterna, som åsyftades med de av kommissionen föreslagna åtgärderna i fråga om gymnasiets omorganisation, skulle, säger kommissionen, allvarligt äventyras, om ej kraven på de i gymnasiet inträdessökande ställdes högre, än vad hittills varit fallet.

Då kommissionen förutsatte, att gymnasiet skulle bygga på fullständigt genomgången realskola, inställde sig den frågan, om avlagd realexamen i och för sig skulle medföra behörighet till inträde å gymnasium eller om särskild inträdesprövning borde krävas, samt om realexamen borde utgöra ett obligatoriskt villkor för fortsatta studier å gymnasiet eller icke.

Efter kommissionens förmenande måste det ur nyssberörda synpunkt utan vidare anses uteslutet, att vilken realexamen som helst kunde få utgöra en tillräcklig kvalifikation för inträde å gymnasium. Även mot tanken, att en på visst sätt kvalificerad realexamen skulle i och för sig medföra rätt till inträde å gymnasium, kunde avgörande betänkligheter anföras. Realskolans arbete bleve utan tvivel lidande därpå, och dess självständiga uppgift äventyrades. Ej heller vore en avlagd realexamen, som blott innebure en undersökning av vederbörande examinanders kunskapsmätt, tillräcklig som garanti

för att en inträdessökande besutte för gymnasiestudier erforderlig studiehåg och studiebegåvning. Enda möjligheten vore alltså att för tillträde till gymnasiet stadga särskild inträdesprövning.

En dylik prövning måste å ena sidan vara verkligt vägledande beträffande den provades förutsättningar såväl i fråga om nödiga förkunskaper som ock beträffande intelligens och ådagalagd vilja att med allvar bedriva teoretiska studier, å andra sidan vara så litet betungande för de inträdessökande som möjligt. Huvudvikten vid prövningen borde läggas på ämnen, som gäve en inblick i lärjungarnas allmänna studiebegåvning och förmåga av självständigt arbete, varvid eventuellt personlig intresseläggning borde beaktas. Samverkan mellan avlämnande och mottagande läroanstalts lärare borde komma till stånd.

Prövningen kunde anordnas antingen genom en försökstid eller genom en kortare inträdesprövning. Av dessa två alternativ ger kommissionen företräde åt det senare. Prövningen borde vara skriftlig och muntlig; de skriftliga proven skulle sammanfalla med motsvarande prov för realexamen. Den muntliga prövningen skulle omfatta 4 å 5 av realskolans ämnen, bland vilka två av ämnena svenska, ett främmande levande språk och matematik skulle vara obligatoriska, matematik dock ersatt av latin för dem, som i realskolan läst detta språk. De, som ej avlagt realexamen, skulle underkastas en mer omfattande och mångsidig prövning. Befrielse från muntlig prövning skulle kunna medgivas, där vederbörandes studieförutsättningar på annat sätt blivit fullt ådagalagda.

I fråga om villkor för rätt till flyttning har kommissionen (sid. 320—321) föreslagit skärpta bestämmelser, innebärande fordran på godkänt betyg för svenska språkets skriftliga behandling samt i de för vederbörande gymnasielinje centrala ämnen.

Vad beträffade avgång från gymnasiet, borde gymnasiekursen avslutas med en vederbörligen kontrollerad studentexamen.

Undervisningsplan.

Kommissionen övergår därefter (sid. 322—342) till en närmare redogörelse för den uppgjorda undervisningsplanen för gymnasiet. Jag har här anledning redogöra för kommissionens uttalanden endast beträffande vissa punkter, som kunna vara av direkt intresse och betydelse för min nu förevarande framställning. I övrigt tillåter jag mig hänvisa till kommissionens betänkande.

Beträffande de olika å undervisningsplanen upptagna ämnena torde jag blott böra omnämna, att kommissionen, på sätt förut framhållits, sökt att minska arbetsbelastningen å gymnasiet genom inskränkning i antalet ämnen å de olika linjerna. Resultatet har blivit, att av ämnena skulle samtidigt studeras: å latینگymnasiet i ring I 8, i ring II huvudlinjen 8, differentierade linjen 7, i ring III 7; å nyspråkliga gymnasiet i ring I 10, i ring II 9—10, i ring III 7; samt å realgymnasiet i ring I 8, i ring II 8—9 och i ring III 7.

I syfte att minska arbetsbelastningen å gymnasiet har kommissionen för de båda högsta ringarna föreslagit ett något lägre veckotimtal än nu.

Den individualisering i skolarbetet, som kommissionen velat främja genom rikare linjedelning, har kommissionen ansett (sid. 334—340) kunna tillgodoses även på annat sätt. Två metoder funnes att använda, bortvals- och tillvals metoderna. Gjorda erfarenheter visade, att tillräckliga motiv

saknades för ett bibehållande av en, om ock modifierad bortvalsrätt. Tillvalsmetoden vore i princip ingen nyhet i vårt land, där tillval av särskilda å den ordinarie timplanen ej upptagna ämnen i viss utsträckning länge förekommit. I vissa andra länder förekomme därjämte tillval i form av specialkurser i ämnen, som redan vore å timplanen upptagna. Tillvalet vore enligt kommissionens mening en vida mer lämplig form för fördjupandet av studierna än bortvalet, och kommissionen hade därför velat inpassa denna metod i den föreslagna organisationen. Tillvalskurserna borde byggas på frivilligt åtagande från lärjungarnas sida och således komma som ett plus till linjens obligatoriska minimiarbete.

Dylika kurser skulle kunna förekomma i de båda högsta ringarna och borde i regel planläggas för helt läsår med två veckotimmar för varje kurs. Valet av ämnen borde ske med största möjliga frihet under hänsynstagande till lärjungarnas önskemål och tillgången på villiga och för uppgiften intresserade lärare. I anslutning till kurserna kunde tillfälle beredas lärjungarna till mera sammanhängande självständiga arbeten i form av längre uppsatser eller mera omfattande laboratorieundersökningar.

Tillvalskurser borde komma till stånd endast där tillräckligt intresse hos lärjungar och lärare vore för handen. Vid mindre läroverk kunde två kurser i var och en av de båda högsta ringarna å varje linje vara tillfyllest; vid större läroverk med parallellavdelningar inom samma linje kunde antalet kurser inom varje ring och linje utsträckas till tre å den dubblerade linjen. Vissa kurser kunde utnyttjas av lärjungar från olika ringar och linjer; varje lärjunge skulle dock i regel endast kunna deltaga i en kurs åt gången. För att en kurs skulle komma till stånd, tänker sig kommissionen ett minimum antal av fyra lärjungar. Föresättning för deltagande vore givetvis, att studiearbetet i övrigt bedreves oklanderligt. Kommissionen antyder ock möjligheten av en kombination med viss form av bortval för underlättande av tillvalsrättens utnyttjande.

Såsom jag i det föregående omnämnt, har skolkommissionen till prövning upptagit tanken på ett läroverk, som med obruten sexårig lärogång ledde till studentexamen och som kunde med ett år förkorta studietiden, men på anförda skäl avvisat denna tanke. Kommissionen har emellertid sedermera i annat sammanhang återkommit till frågan om en högre skolform, som byggde omedelbart på grundskolan och som med obruten lärogång ledde direkt till gymnasiets slutmål. Kommissionen utvecklar sin åsikt härom i ett kapitel om läroanstalter med avvikande organisation (Betänkande I, sid. 366—377) och berör närmast nu nämnda typ av läroanstalter. Denna skoltyp benämner kommissionen lyceum.

Lyceum.

Enligt kommissionen skulle det 7-åriga lyceet hava till uppgift att vara en mera sparsamt företrädd komplementsform i ett skolsystem med 4-årig realskola och 3-årigt gymnasium. Erfarenheten bade givit vid handen, att det i fråga om ett ingalunda ringa antal gossar och flickor redan vid inträdet i det nuvarande läroverkets första klass kunde sägas, att de hade föresättningar för studiernas fortsättande fram till studentexamen. Detta kunde bedömas ännu säkrare, om i enlighet med kommissionens förslag inträdet i läroverket skedde först två eller tre år senare. Kommissionen tänkte sig 7-åriga lyceer såsom tämligen sparsamt förekommande i några

större städer, dels som självständiga lyceer, dels som i allmänt läroverk inbyggda lyceilinjier. Lyceitypen gäve möjlighet att låta vissa ämnen, som i det vanliga läroverket måste vara hänvisade till det högre stadiet, inträda tidigare och därigenom få en gynnsammare ställning. Speciellt gällde detta de klassiska språken, av vilka latinet kunde få 5 studieår och grekiskan 3. Lämpligt vore emellertid att i försökssyfte anordna utbildningslinjer, motsvarande även realskola och nyspråkligt gymnasium, respektive realgymnasium.

Kommissionen föreslår, att lyceer eller lyceilinjier skulle förläggas till inalles 7 städer.

Studentexamen.

Ännu en fråga, som nära sammanhänger med spørsmålet om gymnasiet, har av skolkommissionen utförligt behandlats, nämligen frågan om studentexamen (Betänkande I, sid. 388—407). För fullständighetens skull och då denna fråga ej minst under senare år varit föremål för allmänt intresse och åtskilliga ändringsförslag rörande densamma framlagts och diskuterats, torde jag böra här i korthet angiva kommissionens uttalande och förslag i avseende härå.

Kommissionen erinrar om att åtskillig kritik riktats mot studentexamen i dess nuvarande form. De viktigaste anmärkningarna vore, att studentexamen utövade en ofördelaktig inverkan på undervisningen å gymnasiet i form av examensjakt och detaljerat minnesplugg, att de allmänna betingelser varunder prövningen, särskilt den skriftliga, försigginge, vore så avvikande från normala förhållanden, att prövningens resultat icke bleve tillräckligt vägledande, samt att examen i sin nuvarande form innebure ett misstroende mot arbetet på gymnasiet, som vore ägnat att verka nedstämmande på arbetslusten hos gymnasiets lärare. Vidare hade det anmärkts, att uppsatsprovet snarast vore ett fackprov, ej ett prov på lärjungarnas förmåga av språkbehandling, att översättningsproven i främmande språk gäve undervisningen en allt för utpräglat grammatisk läggning samt att vid skrivningarnas bedömande allt för ringa hänsyn toges till lärjungarnas under de föregående skolåren ådagalagda studieresultat. Även mot anordningen av den muntliga prövningen hade anmärkningar gjorts, främst mot det stora antal ämnen, vari lärjungarna måste vara beredda att under loppet av en enda dag underkastas förhör. Understundom saknade ock påpekats det, censorerna tillräcklig erfarenhet på elementarundervisningens område.

Kommissionen överväger, huruvida studentexamen borde avskaffas och ersättas med ett avgångsbetyg, men kommer till det resultatet, att även om åtskilliga av de mot examen framställda anmärkningarna måste anses befogade, en avslutningsexamen vid avgången från gymnasiet dock måste betraktas som nödvändig. Examen borde emellertid anordnas under sådana former, att de kunde effektivt ådagalägga, att lärjungarna icke blott inhämtat föreskrivna kunskaper utan även förvärvat den mognad i omdömet och den förmåga av självständigt arbete, som vore en betydelsefull förutsättning för ett fullföljande av den utbildning, som gymnasiestudierna hade till syfte att grundlägga.

Den skriftliga prövningen skulle å alla linjer omfatta tre ämnen. Den skriftliga och den muntliga prövningen borde ställas i närmare samband med varandra än nu vore fallet. Vid provens bedömande borde skäligen

hänsyn tagas till resultatet av skolarbetet. Med undantag för svenska borde i studentbetyget ej upptagas särskilda vitsord för de skriftliga proven. I fråga om dessa provs läggning förordas, att större utrymme bereddcs åt uppsatser över sådana ämnen, som ledde till ett av detaljerade minneskunskaper mera obundet författarskap av analyserande, undersökande, självständigt refererande eller dömande art. De skriftliga proven i främmande levande språk skulle utgöras av översättning från dessa språk till svenska, å det nyspråkliga gymnasiet i ett fall kombinerad med ett översättningsprov från svenska till det främmande språket.

Behörighet att undergå muntlig prövning borde vara beroende av den skriftliga prövningens godkännande. Antalet ämnen, i vilka muntliga prov skulle förekomma, föreslås till fyra, med rätt för censor att vid särskild anledning påkalla prövning även i ett femte ämne.

Censorsinstitutionen borde bibehållas. Önskvärt vore att de olika vid examen tjänstgörande censorsgrupperna inrymde tillräcklig sakkunskap såväl i pedagogiskt hänseende som med hänsyn till de olika ämnena. Censorerna borde erhålla ökad befogenhet att ingå i särskild prövning av jämväl de skriftliga arbetena.

För läroverkens egna lärjungar borde studentexamen anordnas endast en gång om året, vid slutet av vårterminen, för privatister fortfarande vid både höstterminens och vårterminens slut.

Då jag nu går att lämna en kort sammanfattning av de uttalanden, som av olika myndigheter m. fl. gjorts i anledning av skolkommissionens förslag i nu förevarande hänseenden, vill jag först beröra spörsmålet om gymnasiets anknytning och längd för att därefter omnämna de frågor i övrigt om gymnasiets organisation m. m., vilka i det föregående berörts.

Yttranden.

I de av läroverkskollegier m. fl. avgivna utlåtandena över skolkommissionens betänkande äro enligt den officiella sammanfattningen uttalandena mot den särskilda avslutningsklassen flera än de, som gjorts för en sådan klass. Däremot äro uttalandena för det 4-åriga gymnasiet flera än uttalandena för det 3-åriga. Förespråkare för det 4-åriga gymnasiet äro de akademiska myndigheterna och högskolornas lärarråd, flertalet domkapitel och flertalet kollegier vid de högre allmänna läroverken. Särskilt betonas nödvändigheten av att latingymnasiet förblir 4-årigt. Från flera håll ifrågasättes att realgymnasiet skulle bygga på realskolans högsta (avslutnings-) klass samt att latingymnasiet finge utgå från realskolans näst högsta klass.

Gymnasiets anknytning och längd.

Myndigheterna.

Som jag redan omnämnt, föreslår *skolöverstyrelsen* en avkortning uppifrån av realskolan. Därmed skulle enligt överstyrelsens mening frågan om 3- eller 4-årigt gymnasium lösas av sig själv till förmån för det 4-åriga.

Reservanterna i skolöverstyrelsen (Utlåtande sid. 264 ff.) ansåge någon förändring i den nuvarande anknytningen mellan realskola och gymnasium ej erforderlig. Den sjätte klassens ställning vore, enligt vad lärjungantalet under de senare åren visade, icke så ogynnsam, som man i allmänhet föreställde sig. En indragning av denna klass vore icke tillräddig, enär de lärjungar, som eljest skolat från sjätte klassen avgå från läroverket, då komme att sugas in i gymnasiet.

Vad beträffar gymnasiets längd, vore det en såväl hos censorerna som

hos överstyrelsens egna ledamöter på mångårig erfarenhet grundad mening, att det inom en 3-årig gymnasieorganisation vore förenat med stora svårigheter att nå fram till ett tillfredsställande bildningsresultat. Forceringen i detta gymnasium innebure vådor särskilt för de kvinnliga lärjungarna. Reservanterna ansåge således en 4-årig gymnasieorganisation, byggd på realskolans näst högsta klass, böra bibehållas såsom den normala vid de allmänna läroverken. Den på avslutad realskola byggda 3-åriga gymnasieformen kunde emellertid allt fortfarande komma till användning vid enskilda och kommunala läroanstalter och borde försöksvis i någon utsträckning provas även vid allmänna läroverk.

Generaldirektör Bergqvist anser (Våra skolor sid. 217 f.) det vara från gymnasiets synpunkt lyckligast, att gymnasiet, i varje fall det klassiska, bibehölles som 4-årigt. Men även ett 3-årigt gymnasium, åtminstone real- och nyspråkligt gymnasium, borde under förutsättning av lämplig avlastning och starkare koncentration i fråga om gymnasiernas timplaner samt sovring av kursplanerna kunna ge ett gott arbetsresultat. Då nu det 4-åriga gymnasiet medförde en för realskolans utveckling i önskvärd riktning och därmed ock för lärjungetillströmningen till gymnasiet mindre fördelaktig anknytning mellan realskola och gymnasium, syntes det rätta vara, att latin-gymnasiet gjordes 4-årigt, anknutet till realskolans näst högsta klass, och att 3-åriga gymnasier med reallinje och nyspråklig linje, byggande på realskolans högsta klass, på lämpliga ställen och i lämpligt antal upprättades, gärna så att 3- och 4-åriga gymnasielinjer av samma typ komme till jämförelse vid samma läroverk.

Skolsakkun-
niga.

De skolsakkunniga (Utredning sid. 229—237) betona, att man vid en jämförelse mellan 3- och 4-årigt gymnasium måste fasthålla, att det kortare gymnasiet icke innebure en kortare lärogång i den högre skolan, vilken i båda fallen hade samma längd. Frågan gällde, om det skolår, som i nuvarande läroverksorganisation representerades av sjätte klassen och den därmed parallella första ringen, av samtliga lärjungar skulle tillbringas i realskolans avslutningsklass eller om de lärjungar, vilka ämnade fullfölja sina studier till studentexamen, redan under detta år skulle åtnjuta en särskild, på gymnasiets mål inriktad undervisning. Man måste vid frågans bedömande räkna med det faktum, att undervisningen i realskolans avslutningsklass icke kunde på samma gång fullt tillgodose både realskolans och gymnasiets berättigade krav, icke kunde samtidigt på bästa sätt förbereda en kategori lärjungar för omedelbart utträde i förvärvslivet, en annan kategori för gymnasiestudier. Om gymnasiet för sin särskilda bildningsuppgift finge disponera även det omstridda året, kunde det rent gymnasiala arbetet utsträckas till 4 år. Detta möjliggjorde en rationellare fördelning av arbetet, en lugnare arbetstakt och vidgat utrymme för studiets fördjupande, allt förmåner, som ur pedagogisk synpunkt måste skattas synnerligen högt.

För det 4-åriga gymnasiet talade alltså framför allt pedagogiska skäl: den längre tiden medgäve lugn planmässighet i arbetet; lärjungarna kunde tidigare sammansmältas till en enhällig arbetsgemenskap; studiet kunde fördjupas; latinundervisningen få de fyra år, som allmänt erkändes vara erforderliga; grekiskan behövde ej inträda förrän två år efter latinet; specialiseringen av studierna kunde mer komma till sin rätt och bättre få sin avsedda verkan. Pedagogiskt sett vore det 4-åriga gymnasiet alltså att beteckna som avgjort överlägset det 3-åriga.

För det 3-åriga gymnasiet åter talade betydelsefulla organisatoriska och praktiska skäl: gymnasiet kunde byggas på avslutad realskola, lärljungarnas val av studieriktning kunde uppskjutas ett år; deras lämplighet för gymnasiala studier kunde vid denna tidpunkt med större säkerhet bedömas; de elever, som icke hade sina hem inom gymnasieorten, kunde stanna hemma ett år längre.

Om alltså det 4-åriga gymnasiet ur vissa synpunkter måste tillerkännas ett betydande företräde framför det 3-åriga, så erbjöde ett generellt genomförande av en 4-årig gymnasieorganisation ur andra synpunkter avsevärda svårigheter. De tyngst vägande skäl, som anförts för det 3-åriga gymnasiet, avsåge gynnsammare betingelser för realskolan. Särskilt det stora antalet 4-åriga realskolor (mellanskolor) utgjorde ett starkt skäl för organiserande åtminstone i viss utsträckning av gymnasier, byggande på dessa skolors högsta klass. Därigenom att en 3-årig gymnasieorganisation medgäve många lärljungar att stanna i hemmet ett år längre än som vore möjligt med en 4-årig gymnasiekurs, tillmötesginge den betydelsefulla praktisk-ekonomiska önskemål.

Överhuvud taget ville det synas, som om en över hela landet gällande enhetlig gymnasieorganisation icke skulle kunna genomföras utan avsevärda uppoffringar för endera av de båda kategorier av lärljungar, det här gällde. Om skolorganisationen skulle under föreliggande förutsättningar tillgodose de skilda intressena, syntes densamma icke kunna ordnas efter enhetliga linjer utan böra uppbyggas så, att den så smidigt som möjligt anpassade sig efter de olika orternas faktiska behov.

Då långvarig erfarenhet visat, att det 3-åriga gymnasiets svaghet framträdde särskilt inom latinlinjen och gjorde sig mindre starkt gällande inom reallinjen, hade förslag framkommit om anordnande av ett gymnasium, fotat med latinlinjen på realskolans näst högsta klass och med reallinjen på den avslutade realskolan. Åtskilligt kunde emellertid anföras mot ett *generellt* genomförande av en gymnasieorganisation med 3-årigt real- och 4-årigt latینگymnasium.

Starka skäl talade alltså för att gymnasiet organiserades dels som 4-årigt, dels som 3-årigt. Frågan om i vilken utsträckning de olika gymnasietyperna borde komma till användning på de skilda orterna borde prövas och avgöras i varje särskilt fall med tillbörlig hänsyn till de skilda landsdelarnas och orternas önskemål och behov. Då emellertid väsentligt större pedagogiska svårigheter vidlådde ett 3-årigt latینگymnasium än ett 3-årigt gymnasium utan latin, så syntes, om på en ort gymnasielinjer av olika längd anordnades, främst latینگymnasiet böra bli 4-årigt.

Från vissa håll har man, som jag omnämnt, framkastat det förslaget, att man skulle kunna på en 3-årig realskola bygga ett 3-årigt gymnasium och således åvägbringa en 6-årig läroverksorganisation.

Beträffande denna tanke hava de skolsakkunniga anført, bl. a., att om man på en avkortad, 3-årig realskola byggde ett endast 3-årigt gymnasium, det vore uppenbart, att detta icke kunde föra fram till samma slutmål som de andra gymnasietyperna. De sakkunniga hade försöksvis uppgjort timplaner för ett dylikt gymnasium och, som ju varit att vänta, vid övervägandet av dessa funnit, att från ett så organiserat gymnasium en direkt övergång till högskolestudier icke vore möjligt; det bleve nödvändigt att på

det sålunda avkortade läroverket anordna minst ettåriga kurser, som skulle garantera den för vetenskapliga studier erforderliga förutbildningen. Något gynnsammare ställde sig arbetsvillkoren för ett på de tre lägre klasserna av en 4-årig realskola byggt 3-årigt gymnasium, i det att tre klasser i en dylik realskola ur vissa synpunkter måste anses utgöra en något starkare grundval för ett gymnasium än en i sin helhet 3-klassig realskola, där den tredje klassen tillika vore realskolans avslutningsklass. Men även en organisation av denna art skulle, såsom framginge av utarbetade undervisningsplaner, mellan gymnasiets högsta ring och högskolorna lämna en lucka att utfyllas genom särskilda kurser, vilka, om de skulle kunna bli effektiva, otvivelaktigt måste ordnas såsom ettåriga.

Skolkommissionen har, som nämnts, sökt finna ett botemedel mot ämnes-trängseln och den alltför stora kunskapsbelastningen inom gymnasiet uti en organiserad specialisering av studierna medelst gymnasiets uppdelning på flera linjer, var och en med ett minskat antal ämnen.

Linjedel-
ningen.
Myndighe-
terna.

Vad den av kommissionen föreslagna linjedelningen beträffar, har den samma i de avgivna yttrandena blivit föremål för växlande omdömen (Sammanfattning sid. 161 ff.). Medan åtskilliga myndigheter och enskilda uttala sin anslutning till förslagets bärande princip och det i något fall till och med yrkas på starkare tillgodoseende av huvudämnena å de särskilda linjerna, ställer sig flertalet myndigheter, som yttrat sig i frågan, bestämt avvisande till kommissionens förslag i detta hänseende.

Man anser, att kommissionen i otillbörlig grad tillgodosett olika slag av specialutbildning på bekostnad av den allmänbildning, som i själva verket vore långt viktigare även för senare specialstudier. Kommissionens förslag sänkte den allmänna bildningsnivån, utan att ett verkligt fördjupande av kunskaperna i de för linjerna karakteristiska ämnesgrupperna vunnes. Särskilt beklaglig vore inskränkningen i de främmande språkens studium. Även från högskolehåll har framhållits behovet av en bredare allmänbildning och framför allt nödiga förkunskaper i språk.

I många yttranden framhållas de praktiska och ekonomiska svårigheter, som vore förbundna med den starkare linjedelningen. Lärjungarna hade svårt att så tidigt träffa ett avgörande val av levnadsbana; risken för ett felaktigt val av studielinje ökades, och misstag i sådant avseende måste oftare än nu rättas genom tidsödande och kostsamt kompletteringsarbete. Den rikare linjedelningen förde med sig krav på ökat utrymme inom läroverket och ökat antal lärarkrafter. Då endast ett fåtal landsortsläroverk kunde erhålla alla linjer, bleve lärjungarna i många fall hänvisade till att antingen välja en linje, för vilken de saknade håg, eller fortsätta sina studier vid läroverk utom hemorten. Flyttning från en ort till en annan med olika läroverksorganisation bleve också förenad med olägenheter.

Flertalet myndigheter synes omfatta den åsikten, att den nuvarande linjedelningen med en latinlinje och en reallinje i huvudsak borde bibehållas, om ytterligare specialisering ansåges nödvändig, kunde den vinnas genom differentiering av ett eller annat slag.

I avseende å de olika linjernas byggnad framställas erinringar av skilda slag.

Beträffande latingymnasiet betecknas latinets neddragande i realskolan

allmänt som en ur många synpunkter otillfredsställande anordning. Vissa akademiska myndigheter uttala betänkligheter i fråga om flera ämnens ställning å timplanen.

I fråga om den differentierade linjen med grekiska erinras om att dess lärjungar finge sina insikter i grekiska på bekostnad av behövliga kunskaper i moderna språk. Särskilt beklagas från teologiskt håll tyskans försvagade ställning.

Mot kommissionens konstruktion av realgymnasiet riktas främst den anmärkningen, att den allt för litet tillgodosåge allmänbildningen. De humanistiska ämnena hade försvagats, och särskilt vore de moderna språken undanträngda i en grad, som måste väcka allvarliga betänkligheter med hänsyn till de studerandes senare specialstudier.

Den differentierade empiriskt-naturvetenskapliga linjen anses allmänt som svag, och dess berättigande betvivlas. Den högre bildningen vore bättre betjänt med en förstärkt allmänbildande kurs i biologi för alla gymnasiets lärjungar än med en fördjupad specialutbildning för ett fåtal. De akademiska myndigheterna hava fällt olika omdömen om denna linje; från medicinskt håll har dess värde för blivande medicinska studier vitsordats.

Det nyspråkliga gymnasiet slutligen har i det hela rönt ett ogynnsamt mottagande. Linjen vore ur bildningssynpunkt icke likvärdig med de båda andra linjerna: å ena sidan vore allmänbildningen för klen tillgodosedd, å andra sidan hade språken icke fått den starka ställning, som kunde motivera en dylik linje. Den kunde lätteligen komma att draga till sig lärjungar, som ville med minsta ansträngning och med minsta bildningsmått bliva studenter. De mot det nyspråkliga gymnasiet mera sympatiskt stämde yrka på dess stärkande genom tilläggande av en kurs i latin och, främst, genom höjande av de moderna språkens timtal. Alla tre språken borde föras upp i samtliga gymnasiets ringar och göras till verkliga huvudämnen genom grundligare grammatikstudier och översättning till de främmande språken.

Skolöverstyrelsen framhåller (Utl. sid. 77—81), att oklarhet ännu alltjämt rådde rörande flera för gymnasieorganisationen grundläggande spörsmål. En genomgripande omdaning av gymnasiet vore under sådana förhållanden icke att omedelbart tillråda; den omläggning av gymnasieorganisationen, som f. n. kunde tänkas ifrågakomma, borde allenast gå ut på nödiga förbättringar inom det nuvarande gymnasiets ram.

Överstyrelsen framhåller vidare vikten av att å ena sidan gymnasiestudiets överbelastning med olikartat och osammanhängande minnesstoff undvekes, å andra sidan de allmänbildande momenten icke allt för mycket kringskures. Den biologiska linjen vore mindre starkt motiverad än den nyspråkliga och den nyspråkliga, sådan den av kommissionen konstruerats, i behov av en viss omarbetning i syfte att giva den något större fasthet och tyngd.

Reservanterna i överstyrelsen (Utl. sid. 254—263) finna kommissionsförslaget utgöra ett värdefullt bidrag till lösningen av linjedelningsproblemet men påyrkar en fullständig omarbetning av den framlagda undervisningsplanen för gymnasiet. De nya linjerna borde försöksvis prövas vid ett eller annat av de större läroverken. Dessförinnan borde gymnasiets nuvarande undervisningsplan revideras och över huvud skolans inre arbete underkastas en grundlig omprövning.

Generaldirektör Bergqvist (Våra skolor sid. 215) ansluter sig i det hela

till kommissionsförslaget. Tre gymnasielinjer vore nog, en klassisk med latin och grekiska, ytterligare utbildad med en differentierad linje med latin men utan grekiska, en nyspråklig och en reallinje. I fråga om behovet av en differentierad biologisk linje ställde han sig tveksam. Han hölle före, att med en rationell successiv avkoppling av ämnena den starkare differentieringen med åtföljande koncentration i allmänhet skulle kunna inskränkas till de båda sista skolåren.

Skolsakkunniga.

De skolsakkunniga (Utredning sid. 237—254) anse latin- och reallinjerna ur pedagogisk och psykologisk synpunkt väl motiverade och latینگymnasiets differentiering under de båda sista åren under de givna förutsättningarna en självklar sak. Det finnes ock en hel del lärjungar, som vore bäst betjänta med en linje, som begränsade eller uteslöte det dryga latinstudiet liksom de vidlyftiga kurserna i de för reallinjen karakteristiska ämnena och i stället koncentrerade studiet på ämnen, som vore av mer allmänt värde för fortsatta studier över huvud liksom för olika arter av praktisk verksamhet inom det moderna kulturlivet. Dessa vore bäst betjänta med en nyspråklig linje, för vilken alltså starka skäl talade.

Det kunde emellertid sättas i fråga, huruvida vid ett fyraårigt gymnasium en genomgående tredelning av gymnasiet kunde anses ur alla synpunkter tillräddig. Här framträdde svårigheter av rent praktisk natur. Till undvikande av för tidigt val av linje borde detta uppskjutas till inträdet i gymnasiets tredje ring. De sakkunniga hade efter verkställd undersökning funnit, att de väsentliga syften, som man velat nå med det föreslagna nyspråkliga gymnasiet, kunde vinnas även med en tvåårig differentierad linje. Den borde med hänsyn till sin grundkaraktär i främsta rummet utgrenas från det humanistiska gymnasiet.

Enligt vad de sakkunniga vidare funnit, kunde en differentierad nyspråklig linje med fördel byggas på den första latinringen i ett treårigt gymnasium.

Övergång från ett fyraårigt realgymnasiums andra ring till en nyspråklig linje vore möjlig, medan de sakkunniga däremot funnit svårigheter möta att ordna en liknande övergång från det treåriga realgymnasiets första ring till den från motsvarande latینگymnasium differentierade nyspråkliga linjen. För treåriga gymnasier, där lärjungantalet tillåte en rikare linjedelning, syntes snarare ett från första början självständigt nyspråkligt gymnasium vara att förordna. Även inom det fyraåriga gymnasiet låte naturligtvis en genomgående nyspråklig linje tänka sig men kunde blott undantagsvis komma att anordnas.

Vad beträffar den föreslagna differentierade empiriskt-naturvetenskapliga linjen, anföra de sakkunniga, att ur allmänbildningens synpunkt allvarigare invändningar knappast kunde göras mot denna linje än mot reallinjen överhuvud, sådan den föreslagits av skolkommissionen. Även ur pedagogisk och psykologisk synpunkt syntes linjen i vissa avseenden kunna mäta sig med de övriga linjerna. Den tillgodosåge behoven hos en i vårt land icke ovanlig, högt skattad begåvningsstyp. De sakkunniga hade därför velat undersöka, huruvida icke syftet med en dylik linje kunde åtminstone i någon mån ernås med mindre rubbning av reallinjens allmänna karaktär och med mindre uppoffring för matematikstudiet, och hade då trots sig finna, att en linje med starkare inslag av empirisk naturvetenskap skulle kunna avgrenas från och med realgymnasiets högsta ring. Denna linje skulle genom ute-

slutande av engelska och matematik bereda plats för ett på bredare bas lagt studium av de sins emellan samhöriga ämnena geografi, biologi, fysik och kemi. Linjen borde försöksvis prövas vid ett eller annat lämpligt större läroverk.

Jag övergår nu till de avgivna utlåtandena beträffande övriga frågor angående gymnasiet.

Skolkommissionens förslag ifråga om *inträdesprövning till gymnasiet* har i de av läroverkskollegier, skolstyrelser m. fl. avgivna utlåtandena i mycket stor utsträckning avstyrkts (Sammanfattning sid. 244 ff.). Det vore svårt att med anlitande av en dylik prövning åvägbringa ett verkligt begåvningsurval. Inträdesprövning till gymnasiet vore en fullständig nyhet, för vars införande tillräckliga skäl icke kunde anses föreligga. I ett stort antal utlåtanden uttalas gillande av kommissionens mening, att för gymnasiet borde krävas ett kvalificerat lärjungeurval. Detta syfte borde emellertid hellre vinnas genom krav på kvalificerade betyg från realskolan.

Övriga
frågor:
Myndigheter-
na.

Skolöverstyrelsen (sid. 123) liksom *generaldirektör Bergqvist* (sid. 230 ff.) biträder visserligen den meningen, att av dem, som skulle vinna inträde, särskilda studieförutsättningar borde fordras, men ingendera har framlagt något bestämt förslag, huru detta önskemål skulle tillgodoses.

Reservanterna i skolöverstyrelsen åter anse (sid. 264—265), att det icke föreläge några tvingande skäl, som skulle påkalla en sådan utvidgning av examensväsendet, som införandet av den nya inträdesprövningen skulle innebära. Däremot syntes goda skäl tala för att en viss skärpning i fordringarna vid övergång från realskolan till gymnasiet borde ske, i det att genom fordran på vissa kvalificerade betyg kraven på de inträdessökande ställdes högre än hittills varit fallet. Lärjunge, som i sina betyg från vederbörande läroverk icke fyllt fordringarna för intagning å gymnasium, borde äga rätt att vid vederbörlig inträdesprövning ådagalägga, att han uppfyllde sagda fordringar.

De skolsakkunniga (sid. 330—339) framhålla, att ett skärpande av fordringarna för tillträde till gymnasiet vore det verksammaste medlet för vinnande av de båda av skolkommissionen framhävda önskemålen: minskning av lärjungeträngseln i gymnasiet och höjning av nivån hos de utexaminerade studenterna. Emellertid kunde också betänkligheter resas mot en stark gallring av lärjungematerialet, då det gällde inträde å gymnasiet. Det borde ihågkommas, att studentexamen faktiskt krävdes för inträde jämväl å vissa rent praktiska banor; i varje fall komme många, som sedermera ägnade sig åt praktiskt arbete, att ha behov av studentexamen, men den praktiska begåvning, som för dem vore behöfelig, skulle helt visst icke alltid komma till sin rätt vid ett strängare kvalitetsurval till gymnasiet. Denna omständighet manade till en viss försiktighet vid fastställandet av inträdesfordringarna, och sådan försiktighet motiverades ock av hänsyn till sökande med begåvning av mera ensidig art.

Skolsakkun-
niga.

En utvidgning av examensväsendet vid läroverken vore långt ifrån eftersträfvansvärd. En inträdesprövning verkade alltid enerverande och oroande på de deltagande, kunde lätt utöva ett ohälsosamt tryck på den avlämnande skolan och inrikta dess arbete på mekaniskt plugg, måste för ganska många

av de sökande komma att medföra kostnader för resor och inackordering och de utom gymnasieorten boende blevo ogynnsamt ställda, då de försattes i alldeles obekanta förhållanden och skulle förhöras av lärare, som de icke kände och som icke kände dem.

Även om alltså inträdesprövningen vore förenad med vissa olägenheter, kunde det dock icke förnekas, att detta vore en både framkomlig och ur vissa synpunkter ändamålsenlig väg. I fråga om formerna för prövningen till gymnasiet, därest en sådan skulle ifrågakomma, syntes kommissionens förslag i det hela välbetänkt. Vad de sakkunniga uttalat angående formerna för inträdesprövning till realskolan kunde i tillämpliga delar gälla även beträffande sådan prövning till gymnasiet.

De sakkunniga erinra om att om man räknade med 4-årigt gymnasium, utgående från realskolans näst högsta klass, man såsom skriftlig prövning ej kunde begagna den skriftliga prövningen i realexamen utan måste anordna särskild skriftlig inträdesprövning.

Med anledning av de talrika yttranden, som förorda införande av kvalificerade betyg såsom inträdesvillkor, hava de sakkunniga närmare undersökt denna fråga. Vissa av de skäl emot en dylik form för vinnande av inträde å gymnasium, som anförts av skolkommissionen, syntes de sakkunniga näppeligen fullt hållbara. Det mest vägende skälet mot nämnda förslag vore tvivelsutan de praktiska svårigheterna att med ledning av dylika betyg verkligen ernå ett urval av för gymnasiestudier bäst skickade. De sakkunniga hade såsom en möjlighet tänkt sig en bestämmelse av innehåll, att inträdessökande borde vara godkänd i samtliga läroämnen samt dessutom i dessa hava förvärvat överbetyg till ett sammanlagt värde av minst två betygsenheter, därav minst en betygsenhet i ämnesgruppen modersmålet, tyska, engelska och matematik, dock med dispensrätt för vederbörande läroverkskollegium. De sakkunniga påpeka, att svårigheter att på detta sätt rätt bedöma de sökandes kvalifikationer utan tvivel skulle uppstå, icke minst på grund av den brist på enhetlighet i avseende på betygsgivningen, som otvivelaktigt föreläge. De sakkunniga hade företagit en undersökning, huru de nu angivna betygskvalifikationerna skulle hava verkat, därest desamma vårterminen 1925 tillämpats på de lärjungar i femte klassen vid de allmänna läroverken, som erhållit flyttning till första ringen eller sjätte klassen. Resultatet av undersökningen återfunnes å en vid de sakkunnigas betänkande fogad tabellbilaga (Bilagor sid. 150—151). Det framginge av denna tabell, att endast något över en tredjedel (35,8 procent) av lärjungarna i femte klassen skulle varit kvalificerad för inträde i gymnasium och att även krav på betygskvalifikationer av så anspråkslösa mått som de här ifrågasatta alltså skulle medföra en ganska stark gallring bland de lärjungar, som enligt nuvarande bestämmelser vore berättigade till inträde i gymnasium.

Skulle det anses, att man ej borde välja någon av nu nämnda utvägar utan låta i det hela samma villkor som nu vara gällande, borde dock ändring i ett viktigt avseende vidtagas. Vid intagning i gymnasiet tillämpades f. n. det förfaringssättet, att om antalet sökande, som vore för flyttning till gymnasiet godkända, vore större än antalet disponibla platser, det högre läroverkets egna lärjungar hade företräde framför lärjungar från andra läroverk. Ett sådant förfaringssätt tillfredsställde givetvis icke rättvisans krav och borde icke för framtiden ifrågakomma.

Beträffande skolkommissionens förslag till bestämmelser för *flyttning* inom gymnasiet hava de avgivna utlåtandena i det väsentliga instämt med kommissionen (Sammanfattning sid. 248 ff.). Dock har man i vissa fall ansett, att bestämmelserna vore väl stränga och icke toge tillbörlig hänsyn till specialbegåvningarna.

Skolöverstyrelsen har ej uttalat sig rörande detta förslag, medan *reservanterna* i överstyrelsen (sid. 253 f.) i de flesta avseenden instämt med kommissionen.

Skolsakkunniga (sid. 344—346) hava anfört, att det, vad vitsord i modersmålet beträffade, icke syntes vara fullt motiverat att skilja mellan ämnets skriftliga och muntliga del. Förmåga av muntlig framställning syntes icke böra principiellt tillerkännas mindre värde än förmåga av skriftlig framställning. Det vore vidare svårt att göra en gräns mellan centrala och periferiska ämnen, varjämte det kunde vara fördelaktigt att icke binda kollegiet allt för strängt. Över huvud taget påkallades en viss smidighet i flyttningsbestämmelserna med hänsyn till lärjungar, som företedde en mera ensidig begåvning.

Skolsakkunniga.

I fråga om avgång från gymnasiet hava inga särskilda uttalanden gjorts.

Vad beträffar skolkommissionens förslag i fråga om *undervisningsplan*, hava angående detaljerna i kursplansförslagen en mångfald uttalanden gjorts. Jag har ej anledning att här ingå på dessa frågor.

Skolkommissionens förslag beträffande *tillval och bortval* har föga uppmärksamrats i de över kommissionens betänkande avgivna utlåtandena. Blott i ett par fall har frågan i förbigående omnämnts. De skolsakkunniga åter hava mera utförligt behandlat hithörande spörsmål. (Utredning sid. 262—266).

Beträffande omdömena om bortvalet i dess nuvarande form instämma de sakkunniga med skolkommissionen. Ensidigt tillämpad lede metoden av en konstitutiv brist: det saknades garanti för att verkliga studieintressen därmed positivt främjades. I detta hänseende erbjöde tillvalsmetoden helt andra garantier, och detta syntes starkt tala för att tillvalet borde tagas som utgångspunkt för anordningar till de personligt färgade studieintressenas främjande samt att bortvalet främst borde tagas i anspråk för underlättande av tillvalet. De sakkunniga ansluta sig i stort sett till vad skolkommissionen föreslagit rörande anordnande av tillvalskurser. Det vore av vikt, att de lärjungar, som önskade utnyttja förefintliga tillvalsmöjligheter, kunde få någon lättnad i det övriga studiearbetet. För beredande av sådan lättnad syntes den av skolkommissionen anvisade utvägen, att lärjunge under vissa förutsättningar skulle kunna befrias från deltagande i viss ämnesundervisning, borde allvarligt övervägas. För sin del vore de sakkunniga benägna att vidga den föreslagna möjligheten till befrielse från regelmässigt skolarbete därhän, att sådan befrielse skulle kunna motiveras även av ett på egen hand bedrivet och för läraren redovisat specialstudium. I vissa fall skulle enligt de sakkunnigas mening tillvalskurser kunna nödtorftigt ersätta linje, som icke funnes anordnad vid gymnasiet. Lärjunge skulle då äga

rätt att bortvälja sådana ämneskurser, som icke tillhörde denna linje, under förutsättning att han med eller utan stöd av tillvalskurser bedreve studier å de ämnesområden, som vore för nämnda linje specifika, samt tentamensvis redovisade för de föreskrivna kurserna å dessa ämnesområden. En sålunda kombinerad anordning med till- och bortval syntes stå i god överensstämmelse med de friare och självständigare studiemöjligheter, som från åtskilliga håll förordats som överensstämmande med gymnasiets allmänna uppgift att på lämpligt sätt förmedla övergång till högskolestudier.

Den av skolkommissionen föreslagna *lyceiorganisationen* beröres i ett mindre antal av de avgivna yttrandena (Sammanfattning sid. 171—173). I allmänhet framhålles densamma som en synnerligen tillfredsställande skoltyp, ägnad att verka höjande på studentbildningsnivån. Särskilt har man uttryckt tillfredsställelse över att vid nämnda läroanstalter de klassiska språken erhållit en starkare ställning än inom de vanliga gymnasierna. I något enstaka fall ställer man sig helt avvisande mot lyceitanken.

Skolöverstyrelsen (Utlåtande sid. 81—82) finner starka skäl tala för att ett lyceum, anordnat i huvudsak efter det program, skolkommissionen framlagt, skulle komma att utgöra en i flera hänseenden lämplig och tillfredsställande utbildningsväg till studentexamen. Särskilt skulle avsevärd tidsbesparing därigenom kunna vinnas. Överstyrelsen ifrågasätter emellertid, om icke denna tidsbesparing vore ägnad att i så pass hög grad öka arbetets effektivitet, att lärokursen skulle kunna, åtminstone i vissa fall, minskas till sex år. En förutsättning härför vore, att ett noggrant elevurval skedde, så att icke undervisningsarbetet komme att tyngas av elever, som icke ägde nödig begåvning och tillräckliga krafter för en hastigare arbetstakt.

Reservanterna i överstyrelsen anse (sid. 265—268) någon avsevärd tillämpning av denna skolform icke kunna ifrågakomma; komme den högre skolan att i stor utsträckning bygga på kortare grundskola än 6-årig, funnes i och för sig föga anledning att vid sidan av den normala organisationen införa lyceitypen. Denna hade sitt berättigande, där lärjungarna vid sitt inträde i skolan redan hunnit en något högre ålder och den framtida levnadsbanan vore så gott som bestämd.

Generaldirektör Bergqvist anser, att lämpligheten och möjligheten av ett 6-årigt lyceum väsentligen berodde på lärjungematerialets beskaffenhet.

Skolsak-
kunniga.

De skolsakkunniga påpeka (Utredning sid. 267—278), hurusom skolkommissionen med all rätt fäst mindre vikt vid de vinster — en pedagogiskt fördelaktig omläggning av studiet samt undvikande av koncentrisk kursanordning och därmed följande dubbelläsning — som vid den normala skoltypens ersättande med lyceityp skulle kunna utvinnas. Dubbelläsning i egentlig mening förekomme redan nu i ganska ringa utsträckning och kunde ej heller i ett lyceum helt undvikas. En viss tidsbesparing kunde väl vinnas, men möjligheterna i detta hänseende vore begränsade. Fördelarna vore att vinna på andra punkter och betingades av lyceets frigörande från hänsynen till behovet av en avslutning på mellanstadiet samt av studiets inriktning från början på slutmålet. I fråga om lyceiorganisationens praktiska möjligheter framhålla de sakkunniga, att lyceum eller lyceulinje

borde upprättas endast på ort, där även motsvarande normala läroverksorganisation funnes. De sakkunniga ville ej förneka, att nu ifrågavarande lyceiform som undantagsform kunde väl försvara en plats i skolsystemet, men densamma kunde under föreliggande förhållanden knappast bliva av nämnvärd betydelse för skolorganisationens utformning i stort sett. Förslag till timplan för 7-årigt lyceum, byggt på 6-årig grundskola hade utarbetats av de sakkunniga (Bil. 12 till Utredning), som likaledes utarbetat fullständiga undervisningsplaner för 6-årigt lyceum (Bil. 13—18 till Utredning); företeende två alternativ, A och B: A-alternativet förlade linjedelningen till tredje klassen, B-alternativet till fjärde.

En jämförelse mellan timtalen för detta lyceum A och läroverksorganisation med 3- respektive 4-årigt gymnasium visade en oundviklig reduktion för veckotimtalen å lyceet i jämförelse med den normala läroverksorganisationen i så gott som samtliga ämnen å de skilda linjerna. Av den gjorda jämförelsen bekräftades otvetydigt vad som i allmänhet framhållits från de håll, där intresse för det 6-åriga lyceet försports, nämligen att lyceet endast under särskilt gynnsamma förutsättningar kunde förväntas giva ett med den 7-åriga högre skolans likvärdigt resultat.

Sådan förutsättning vore, främst, att lärjungematerialet vore utvalt med hänsyn såväl till studiebegåvning som till fysiska förutsättningar för ett mer ansträngande skolarbete. En andra förutsättning vore, att lyceet icke i större utsträckning och i varje fall icke utan betryggande villkor nödgades i högre klasser mottaga genom andra skolformer eller genom enskilda studier förberedda lärjungar.

Vad slutligen beträffar studentexamen, synes man i de avgivna yttrandena (Sammanfattning sid. 264—270) i allmänhet förutsätta en studentexamen av i huvudsak samma karaktär som den nuvarande. Men också hava framkommit yrkanden på att studentexamen skulle genom ändamålsenliga anordningar förenklas eller ock helt avskaffas samt ersättas med avgångsbetyg. I fråga om skolkommissionens förslag angående examens anordning hava åtskilliga erinringar gjorts. Så har man betonat, att de föreslagna skriftliga proven i grekiska och kemi vore olämpliga, och förslaget rörande omläggning av proven i främmande levande språk har allmänt ogillats.

Skolöverstyrelsen (Utlåtande sid. 125—126) anser väl, att i de framställda anmärkningarna funnes mycket, som förtjänade beaktande, men ett borttagande av studentexamen syntes under nuvarande förhållanden icke kunna ifrågasättas. På frågan om examens anordnande har överstyrelsen ej ingått.

Reservanterna inom skolöverstyrelsen (sid. 277—283) avvisa i det hela den framkomna kritiken mot studentexamen och särskilt tanken på återinförande av inträdesprövningar vid universitet och högskolor. I det hela kunde den nuvarande studentexamen sägas ha varit till gagn för våra läroverk. Anmärkningarna mot skolkommissionens förslag beträffande de skriftliga proven vore befogat. Vitsord över resultatet av de skriftliga proven borde fortfarande utsättas på studentbetygen. Censorerna borde ej bindas för starkt genom detaljbestämmelser.

Generaldirektör Bergqvist. (Våra skolor sid 166 ff.) anser examensproven fylla en bestämd uppgift i den moderna skolan och framhåller, att det i själva proven låge något för karaktärens utbildande och härdande värdefullt. Prövningarna borde emellertid så ordnas, att de icke verkade störande eller

*Student-
examen.*

*Myndigheter-
na.*

förryckande på skolarbetet eller irriterande och enerverande på lärjungarna. Åtskilligt talade för att det skriftliga provet i svenska borttoges, men då detta ej nu vore genomförbart, måste förbättringar vidtagas i den riktning, kommissionen angivit. I fråga om övriga skriftliga prov instämmer han med kommissionen.

**Skol-
sakkunniga.**

De skolsakkunniga (Utredning sid. 353—369) anse, att de anmärkningar, som riktats i allmänhet mot examensväsendet och i synnerhet mot studentexamen i dess nuvarande form, ur flera synpunkter vore beaktansvärda, men icke så tungt vägande, att de skulle kunna utgöra tillräckliga skäl för avskaffande av studentexamen över huvud. Den kunde och borde så anordnas, att de anmärkta olägenheterna i möjligaste mån undanröjdes.

I fråga om studentexamens anordnande och villkoren för godkännande hade de sakkunniga i väsentliga punkter kunnat ansluta sig till skolkommisionens förslag. I vissa hänseenden vore dock ändringar behövliga. Vid uppgörande av sitt förslag till kursplaner hade de sakkunniga stannat vid att studentskrivningar skulle förekomma i samma ämnen som hittills, således ej i grekiska och kemi. Antalet skrivningar å de olika linjerna skulle bliva: å latingymnasiets huvudlinje 4, å dess differentierade linje 3, å det nyspråkliga gymnasiet 4, å realgymnasiets huvudlinje 4, och å dess differentierade linje 3. En förändring innebure de sakkunnigas förslag, att ett av de skriftliga proven skulle förläggas till slutet av näst högsta ringen och de övriga till högsta ringen. Denna anordning stode i nära överensstämmelse med den koncentration av undervisningen, som sammanhängde med den mera genomförda linjedelningen.

Som villkor för den skriftliga prövningens godkännande föreslå de sakkunniga, att lärjunge erhållit minst vitsordet godkänd för den svenska uppsatsen och två andra skriftliga prov, dock med rätt för kollegiet att dispensera i viss omfattning. Underbetyg på den svenska skrivningen borde icke under alla omständigheter vara hinder för tillträde till muntlig prövning.

Beträffande den muntliga prövningen föreslå de sakkunniga liksom kommissionen antalet i prövningen ingående ämnen till högst fem. Därjämte föreslås att, liksom ifrågasatts beträffande den muntliga realexamen, uppgift å de ämnen, som skulle förekomma i den muntliga prövningen, måtte komma läroanstaltens rektor till handa högst 14 dagar före prövningsdagen. För godkännande av denna prövning föreslås en modifikation av skolkommisionens förslag.

Censorsinstitutionen borde bibehållas, och någon ändring i censorernas befogenhet vore ej erforderlig.

**Departement-
schefen.
Allmänna
synpunkter.**

Vid en granskning av det vittomfattande gymnasieproblemet framträda närmast vissa frågor av särskilt aktuell betydelse, nämligen om gymnasiets linjedelning, om dess rekrytering samt om övergång till gymnasiet för vissa kategorier av lärjungar. De krav, som med avseende på dessa frågor huvudsakligen givit sig till känna, torde kunna korteligen formuleras så: man begär rikare linjedelning i syfte att inskränka mångläseriet, befrämja önskvärd koncentration och tillgodose behovet av ökad individualisering; man önskar åtgärder för begränsning av tillströmningen till gymnasiet och för en sovring av lärjungematerialet, varigenom de lärjungar hölles borta, som saknade tillräckliga förutsättningar för gymnasiala stu-

dier; och slutligen kräver man, att de nuvarande svårigheterna för lärjungar från de kommunala mellanskolorna och över huvud för lärjungar med realskolexamen att övergå till gymnasiet i möjlig mån undanröjas.

Jag skall nu till behandling upptaga vart och ett av nämnda tre spörsmål.

Vad beträffar det första av dessa — det som avser gymnasiets linjedelning — har detta uppstått av såväl pedagogiska som kulturellt-praktiska synpunkter.

Ur pedagogisk synpunkt har man i linjedelningen sett en möjlighet att avhjälpa det mångläseri, med åtföljande timplansöverbastning, som för närvarande trycker gymnasiet i högre grad än någon annan av våra skolorformer och som även verkar nedåt förryckande på arbetet inom de lägre skolorformerna. Till frågans belysning vill jag blott erinra om den nuvarande latinlinjens timplan. Den omfattar i var och en av de två översta ringarna följande 12 *samtidigt* förekommande ämnen: kristendom (2 timmar), modersmålet (3 t.), latin (6 t.), tyska (2 t.), engelska (2 t.), franska (5 t.), historia (3 t.), filosofisk propedeutik (1 t.), matematik (respektive 4 och 5 t.), biologi (respektive 2 och 1 t.), fysik (2 t.) och teckning (1 t.). För en var, som äger någon pedagogisk insikt och erfarenhet, måste det stå som ett obestriddigt faktum, att en dylik timplan i hög grad försvårar, ja i vissa fall rent av omöjliggör ett ur kunskapsstillägnelsens och personlighetsbildningens synpunkt tillfredsställande arbete. Vad som ur en sådan synpunkt här först och främst kräves är en inskränkning av de samtidigt förekommande ämnena. Men en dylik inskränkning påkallar i sin ordning med hänsyn till det nutida kulturlivets rikedom och mångsidighet de olika ämnenas fördelning på flera linjer. Det är då en lycklig omständighet, att de kulturella och de pedagogiska synpunkterna kunna samtidigt tillgodoses. Ur pedagogisk synpunkt är det önskvärt, att en samling, en koncentration av kunskapsstoffet åvägbringas, ägnad att befrämja såväl inhämtandet av kunskaper som personlighetens utbildning. För att de olika gymnasielinjerna skola kunna i detta hänseende fylla sin uppgift, synes studiearbetet inom en var av dem böra koncentreras kring en kärna av ämnen till begränsat antal och med så långt ske kan inre samhörighet. Jag är övertygad om att arbetet komme att avsevärt vinna härpå. Den nuvarande tids- och kraftödande splittringen i studierna skulle kunna åtminstone i väsentlig grad försvinna, och lärjungarna kunde småningom nå fram till en arbetsmetod, som ledde till större självständighet och gäve dem, åtminstone i någon mån, en uppfattning om vetenskapligt arbetssätt och vetenskaplig metod.

Men även ur kulturell synpunkt skulle så anordnade gymnasialstudier vara gagneliga, därigenom att de kunde bättre motsvara det behov av olika slag av bildning, som det nutida, rikt förgrenade kulturlivet kräver, och de skulle jämväl få praktisk betydelse för lärjungarnas förberedelse för framtida levnadsbanor.

Här inställer sig nu den gamla frågan om allmänbildning och fackbildning samt avvägningen dem emellan. Gent emot tanken på en utsträckt

linjedelning har — särskilt från universitetshåll — framställts den farhågan, att den högre allmänbildningen skulle vid en utsträckt linjedelning komma att bli lidande. Det är uppenbart, att kravet på solida, ej alltför begränsade allmänbildande insikter måste ligga särskilt universitetsläraren nära. Och det är lätt förklarligt, att de luckor i studenternas gymnasiala förkunskaper, som vid universiteten påträffats, äro ägnade att framkalla farhågor av den art, som här yppat sig. Nu befaras det, att om linjedelningen ytterligare utsträcker, det skall bli än sämre beställt med allmänbildningen. Jag anser mig kunna uttala den meningen, att de påtalade luckorna i allmänbildningen i regel förorsakats av de nuvarande bristerna i det inre arbetet, som framkallats av timplanernas och lärokursens överbelastning. Min övertygelse är, att om de samtidigt lästa ämnenas antal begränsas både genom en lämplig linjedelning och genom en därmed sammanhängande successivt fortgående inskränkning i antalet läroämnen, skall också arbetet i gymnasiet i fråga om fördjupning och soliditet göra vinster, vilka skola visa sig såsom kvalitativt betydande tillskott i en verklig allmänbildning. Man bortser alltför ofta från, att den, som ordentligt och grundligt arbetat sig in på ett område, också jämförelsevis lätt gör sig förtrogen med andra därmed besläktade områden. Med rätta har man i detta avseende pekat på, huru man i våra dagar ej sällan möter personer i framskjuten ställning, som utan annan förbildning än den en ofta bristfällig folkskolundervisning kunnat giva, på egen hand förvärvat en allmänbildning av verkligt respektgivande beskaffenhet. Oftast har bildningsförvärvet skett på det sättet, att en viss starkt intressebetonad verksamhet av praktisk eller samhällelig natur (ett yrke eller ett medborgerligt förtroendeuppdrag) undan för undan kommit att draga till sig ett för verksamhetens utövande betydelsefullt, i sig sammanhängande vetande. På så sätt har en fast stam av kunskaper eller färdigheter bildats, vilken, i den mån det ena kunskapsmomentet sökt det andra, sänt sina rottrådar till allt flera bildningsområden.

Om jag sålunda finner övertygande skäl framförda för en utsträckt linjedelning på gymnasiet, så är jag å andra sidan ingalunda blind för nödvändigheten att begränsa den ifrågasatta ytterligare linjedelningen.

Linjedelning. Vad beträffar karaktären och antalet av de linjer, som böra finnas representerade inom vår gymnasieorganisation, hyser jag den uppfattningen, att linjer av samma karaktär och allmänna läggning som de nuvarande latin- och reallinjerna alltjämt böra finnas. Jag finner det vidare vara lämpligt, att latinlinjen genom differentiering lämnar utrymme även åt studium av grekiska. Beträffande det framställda förslaget om en differentiering av reallinjen i en biologisk linje erinrar jag om att detsamma mött tveksamhet på åtskilliga håll. En möjlighet att tillgodose det behov, som kan föreligga i detta avseende, kan, synes det mig, åtminstone tills vidare vinnas genom en studieanordning med tillval och bortval.

Den tredje gymnasielinje, som föreslagits och som torde kunna ifråga-

sättas, är en nyspråklig linje, d. v. s. en linje, som skulle förlägga studiets centrum till vissa av de levande kulturspråken. Stora sympatier hava, som jag i det föregående omnämnt, uttalats för en dylik linje, medan från vissa håll givits uttryck åt den farhågan, att en dylik linje skulle bli alla för lätt och därför skulle draga till sig svagare begåvningar och sådana lärjungar, som med minsta möjliga ansträngning ville nå fram till studentexamen. Dessa anmärkningar hava beaktats av de skolsakkunniga, som i sina planförslag för nyspråklig linje sökt så avpassa kurser och timtal, att de påpekade svagheter hos linjen skulle i möjligaste mån undvikas. Detta syfte hava de sakkunniga velat vinna genom att tillförsäkra de moderna språken »timtal, som trygga deras ställning som huvudämnen», genom att föra alla dessa språk »upp i högsta ringen med växande timtal för ämnesgruppen i dess helhet i den mån den starkare specialiseringen inträder och de för linjen mindre betydelsefulla ämnena träda tillbaka». — — — »Den för svensk ungdom så välbehövligen formella skolningen måste», fortsätta de sakkunniga, »denna linjes lärjungar förvärva genom studiet av de moderna språken. En förutsättning för detta måls vinnande är givetvis, att tillräcklig tid anslås för detta studium och att de formellt bildande elementen icke försummas. Göres emellertid detta arbete grundligt och upprätthållas fordringarna icke minst med avseende på de främmande språkens skriftliga behandling i tillbörlig grad, så torde icke behöva befaras, att en så byggd nyspråklig linje i det hela skall bli vare sig lättare eller till sina studieresultat svagare än de båda andra gymnasielinjerna.» Jag anser förslaget om upprättande av en nyspråklig linje fullt berättigat och värt att understödjas. Emellertid torde man böra utgå från att endast ett begränsat antal läroverk för närvarande böra utökas med dylik linje. Härför tala dels ekonomiska och lokala skäl, dels ock den omständigheten, att lärjungantalet vid de högre allmänna läroverken i regel icke är så stort, att man kan förutsätta tillräcklig anslutning till tre linjer. Då därjämte den praktiska erfarenheten av nyspråklig linje ännu är mycket begränsad, ligger även här en anledning att tills vidare vara mera återhållsam i fråga om linjens anordnande. Tills vidare torde dylik linje således böra inrättas såsom ny endast vid några större läroverk samt vid de särskilda flickläroverk, som böra komma till stånd. För sistberörda anordning talar särskilt det förhållandet, att den nyspråkliga linjen i avseende å ämnesområde och allmän struktur torde väl motsvara behoven hos den begåvningsstyp, som synes i stor utsträckning förefinnas bland kvinnlig ungdom. Skulle det i särskilda fall anses önskvärt att i stället för vid läroverk befintlig latin- eller reallinje upprätta en nyspråklig linje, bör möjlighet härtill beredas.

Jag vill i detta sammanhang erinra om att försök med en nyspråklig linje sedan åtskilliga år pågått vid statens provskola, nya elementarskolan i Stockholm. Denna linje upprättades år 1912, närmast för att giva plats åt undervisning i ryska. Men även de övriga främmande levande språken

finjo ökat utrymme på timplanen. De härför och för undervisningen i ryska behövliga timmarna erhöles därigenom att latinet uteslöts.

Då det syntes mig av intresse att få närmare kännedom om resultaten av denna undervisning liksom av andra sådana vid allmänna läroverk anordnade försök, anmodade jag i skrivelse den 22 november 1926 skolöverstyrelsen att inkomma med redogörelse för ifrågavarande försök och uppgift om de ungefärliga kostnader, som dessa medfört för statsverket, samt att efter överläggning med vederbörande rektorer och huvudlärare angiva, vilka planer för framtiden, som kunde bära tagas under övervägande med avseende å försöken.

Med skrivelse den 17 januari 1927 har överstyrelsen inkommit med den begärda redogörelsen. De försök, som omnämnas däri, avse: franska som andra främmande levande språk; den nyspråkliga linjen med ryska — båda dessa försök pågående vid nya elementarskolan — samt engelska som begynnelse-språk, prövat vid högre realläroverket i Göteborg och vid högre allmänna läroverket i Hälsingborg. Av dessa försök är det i nu förevarande sammanhang huvudsakligen försöket med nyspråklig linje, som är av intresse.

Redan av vad jag nu anfört framgår, att den nyspråkliga linjen vid nya elementarskolan skiljer sig från det nyspråkliga gymnasium, vartill skolkommissionen och de skolsakkunniga uppgjort förslag, i det att i förstnämnda linje ämnet ryska intager en central plats. En jämförelse mellan de olika timplanerna visar dessutom viktiga skiljaktigheter. Särskilt bör uppmärksammas att den strävan efter koncentration och minskad ämnes-trängsel, som är en av de viktigaste grundprinciperna i fråga om nämnda båda förslag, ej haft tillfälle att göra sig gällande beträffande nya elementarskolans linje, som med undantag för ryskan och därav betingade utbyten i fråga om ämnen och ämnesantal överensstämmer med latingymnasiet.

Vad beträffar de av detta försök vunna erfarenheterna har skolöverstyrelsen med hänsyn till den minskade lärjungfrekvensen i sin förenämnda redogörelse anfört, att det visserligen vore önskvärt, att undervisning i ryska fortfarande meddelades vid nya elementarskolan men att nytt undervisningsförsök av samma art som det nu pågående ej borde påbörjas. I dess ställe borde en förenklad rysk linje anordnas.

De erfarenheter, som gjorts av den nyspråkliga linjen vid nya elementarskolan, äro föga vägledande för bedömandet av de förslag till ett nyspråkligt gymnasium, som nu föreligga till övervägande. Däremot visar det pågående försöket, att undervisning i ryska kan med gott resultat bedrivas vid allmänt läroverk. Det kan icke bestridas, att i vårt land kunskapen i det ryska språket är allt för sällsynt med tanke på vårt grannskap till Ryssland och den roll, detta folkrika och vidsträckta rike spelat och spelar för vårt land. Och det vore högeligen önskvärt, att möjlighet kunde i viss utsträckning beredas lärjungarna på våra gymnasier att erhålla undervisning i detta språk. Givetvis kan det ej under nuvarande förhållanden komma

i fråga att giva ryskan en permanent plats på en timplan — detta vore utan tvivel att skjuta långt över målet — men jag har ej velat underlåta att fästa uppmärksamheten på nu berörda spørsmål. En tills vidare god möjlighet att åtminstone delvis nå det önskade syftet erbjuder däremot den förut omnämnda tillvalsmetoden. Åtskilliga av våra läroverkslärare torde numera vara kompetenta att meddela den mer elementära undervisning, varom här kan vara tal, och jag tänker mig därför, att en väl organiserad tillvals- och bortvalsanordning skulle kunna tillåta studium av ryskan vid några läroverk i landet.

Beträffande det vid högre realläroverket i Göteborg företagna försöket med engelska som begynnelsespråk, vilket pågått allt sedan år 1908, vill jag nämna, att det numera anordnas så, att engelskan kommer att framföras ända till studentexamen. Försöket hade, säger skolöverstyrelsen, således nu sin huvudsakliga betydelse i fråga om tyskan. Enligt vederbörande rektors mening hade försöket visat, att engelska språket vore lämpligt som begynnelsespråk, om också icke någon överlägsenhet över tyskan i detta hänseende kunde anses konstaterad genom försöket. Det vid högre allmänna läroverket i Hälsingborg sedan år 1921 pågående likartade försöket åter är anordnat så, att studentexamensprov i engelska skall avläggas i tredje ringen. Erfarenheterna av försöket uppgivas hava varit mycket goda.

Det nyss omnämnda undervisningsförsöket med franska som andra främmande levande språk har, åtminstone i avseende å gymnasialstadiet, slagit i det hela väl ut. De erfarenheter av försöket, som gjorts, giva ej anledning till övervägande av ett dylikt utbyte vid de allmänna läroverken, men de böra beaktas såsom en erinran om vikten av att en bättre plats beredes franskan, än för närvarande är fallet. Särskilt ett nyspråkligt gymnasium bör i detta hänseende kunna erbjuda goda möjligheter. Nu berörda önskemål har beaktats av skolkommissionen, och även de skolsakkunniga hava på sina undervisningsplansförslag givit franskan en väsentligt förbättrad ställning. Vid fastställandet av de undervisningsplaner, som i händelse av bifall till mitt föreliggande förslag komma att erfordras, skall nu berörda fråga tillbörligt uppmärksammas.

Rekryteringen av gymnasierna vid de allmänna läroverken regleras för närvarande endast genom de i läroverksstadgan givna flyttningsbestämmelserna, vilka i fråga om första ringen av gymnasiet ej äro mera skärpta än för övriga klasser och ringar. Skolkommissionen har som bekant i syfte att i möjligaste mån förhindra den befarade överproduktionen av studenter och samtidigt höja dessas kvalitet såsom villkor för tillträde till gymnasiet föreslagit en särskild inträdesprövning. Beträffande denna prövning får jag hänvisa till min i det föregående lämnade redogörelse. De skolsakkunniga åter ifrågasätta, huruvida icke på visst sätt kvalificerade betyg vore att föredraga såsom inträdesvillkor.

Inträde.

Skäl kunna anföras för och emot båda dessa gallringsmetoder, och man kan givetvis även vara tveksam, huruvida över huvud taget restriktiva åtgärder i detta hänseende äro att anbefalla. Det har icke utan fog framhållits, dels att studentexamen fordras och otvivelaktigt kommer att fordras för åtskilliga levnadsbanor, för vilkas beträdande någon bestämt markerad teoretisk begåvning ej är nödvändig, dels ock att i många fall studiebegåvningen reellt om än ej formellt kompenseras av en tydlig viljebegåvning och energi. Det skulle med hänsyn härtill säkerligen ej så sällan kunna innebära en orättvisa, om genom stadgebestämmelser nyssnämnda omständigheter bleve förbisedda vid gymnasiets rekrytering. Å andra sidan kan det knappast bestridas, att gymnasierna under nuvarande förhållanden ofta nog få mottaga lärjungar, vilkas begåvning och läggning uppenbarligen hänvisa dem till annan verksamhet. Utan tvivel skulle en minskning av studentproduktionen vara efterstävansvärd.

Vid övervägandet av de anordningar, som i nu berörda avseende böra träffas, har det synts mig mindre lämpligt att tillgripa utvägen med en särskild inträdesprövning, detta icke minst med hänsyn till det osunda tryck, en sådan måste komma att öva på de lägre skolformerna. Däremot torde en skärpning av nu gällande flyttningsbestämmelser böra ifrågasättas. Man torde även hava skäl för den förväntan, att det ökade antal inträdessökande, som den nu planerade läroverksreformen tvivelsutan skulle komma att föranleda, skall medföra ett strängare urval — en obegränsad intagning kan tydligen av praktiska och ekonomiska skäl anses utesluten. Men härför fordras vissa ändringar i avseende å de nuvarande bestämmelserna för intagning och flyttning. Nu tillämpas det förfaringssättet, att om antalet för flyttning till gymnasiet godkända är större än antalet disponibla platser, det högre läroverkets egna lärjungar erhålla företräde framför lärjungar, som komma från andra håll. Denna bestämmelse hindrar tydligen ett fritt urval bland aspiranterna till gymnasiets första ring och torde därför böra ändras. Jag har för avsikt att medverka härtill.

Undervisningsplan.

Vad angår undervisningsplanen för gymnasiet har jag redan påpekat, att en inskränkning i antalet samtidigt lästa ämnen är en förutsättning för den omläggning av gymnasiet och dess arbetssätt, som jag äsyftar. Såväl skolkommissionen som de skolsakkunniga hava också vid uppgörandet av sina planförslag utgått från en sådan förutsättning. Om mina förslag i avseende på gymnasiet godtagas, kommer givetvis frågan om undervisningsplaner för detsamma att upptagas till förnyad prövning, varvid redan föreliggande förslag kunna tjäna som utgångspunkt.

Ett med frågan om undervisningsplan nära samhörande spörsmål har jag berört i min föregående redogörelse för skolkommissionens förslag och därav föranledda uttalanden, nämligen om tillval och bortval. Bortvalet har, sedan 1904 års läroverksreform genomfördes, kommit till rik användning vid våra

läroverk, och ej heller tillvalet är där okänt. Även en kombination av bortval och tillval har funnit rum i vår läroverksorganisation genom möjligheten att i realskolan erhålla undervisning i franska med däremot svarande rätt till befrielse från undervisning i teckning. Rätten till bortval är nu inskränkt till gymnasiets båda högsta ringar och är begränsad till en högsta veckotimsumma av sex timmar. De erfarenheter, som under de gångna åren gjorts ifråga om bortvalet, hava ej varit enbart gynnsamma. Bortvalen hava ofta nog skett planlöst och på ett sätt, som ej överensstämmt med det syfte, som därmed avsetts, och från olika håll har man tillstyrkt en förändring av nu gällande förhållanden. Därvid har den anordning särskilt förordats, som består i en kombination av bortval och tillval på sådant sätt, att bortvalet skulle göras beroende av tillval, d. v. s. förändras från att vara en rätt till att bli en betingad möjlighet. Härigenom skulle man kunna vinna större garanti för att bortvalet ej skedde planlöst och på ett sätt, som innebure skada för studierna i deras helhet.

Tillvalsrätten skulle alltså kunna begagnas på två sätt, dels för enskilda, efter lärares anvisning och under hans ledning bedrivna studier antingen i ämne, som lärjungen redan studerat eller i annat ämne, dels för verklig kursundervisning i ämne, som tillhör skolans eller linjens undervisningsplan, eller i helt utanför stående ämne. En kombination av dessa båda sätt är även tänkbar.

De enskilda studierna, som kunna bedrivas efter enskild överenskommelse mellan lärjungen och vederbörande lärare, skulle ej behöva omedelbar handledning men väl råd och anvisningar av läraren. Vad däremot beträffar de kursmässigt bedrivna tillvalsstudierna, skulle dessa hava formen av verklig undervisning samt anordnas av rektor i samråd med lärare och eventuellt lärjungar. I vad mån tillval skulle kunna giva rätt till bortval skulle bero på förhållandena och bedömas allt efter vederbörande lärjungars förutsättningar i olika avseenden. Att såväl tillval som bortval måste hållas inom ej allt för vida gränser är uppenbart, i varje fall bör så ske, till dess erfarenhet vunnits om ifrågavarande anordning och dess verkningssätt.

Till vad jag nu anfört vill jag här endast framhålla, att jag finner berörda anordning vara ägnad att befordra den specialisering eller kanske hellre individualisering, som framstår såsom ett viktigt önskemål vid förändringar i gymnasiets organisation. Hur detaljerna i detta hänseende böra utformas är en fråga, som lämpligen torde prövas i samband med fastställandet av nya undervisningsplaner för ifrågavarande stadium.

Jag har i det föregående påpekat, att den nuvarande gymnasieorganisationen brister även däri, att inträdet i lämplig ring å gymnasiet för lärjungar med realskolexamen är försvårat. Enligt läroverksstadgan äger lärjunge, som avlagt realskolexamen, att vid inträde i gymnasiets andra ring vara fritagen från förhör i modersmålet, tyska, engelska, geografi och biologi,

Förbindelse
med realskolan.

därest han i nämnda examen erhållit minst vitsordet godkänd i motsvarande ämnen. En viss lättnad är således redan nu beredd lärjunge, som avlagt realskolexamen, men det bör uppmärksammas, att inträdesprövningen det oaktat alltid blir betungande. I all synnerhet blir detta fallet för de lärjungar, som ämna övergå till latingymnasiet och vilka således vid prövningen hava att svara även för första ringens kurs i latin. Det är tydligt, att, vad statsläroverken beträffar, dessa olägenheter kunna åtminstone delvis undvikas, om lärjungen övergår från femte klassen i realskolan till första ringen. Så sker i allmänhet vid de högre allmänna läroverken och i viss utsträckning även vid de sexklassiga realskolorna. Sedan läroverksstadgans bestämmelser formulerades, har emellertid som bekant uppstått en ny kategori av realskolor, de kommunala mellanskolorna, vilkas lärjungar i motsats till de allmänna läroverkens, endast undantagsvis kunna direkt övergå till klass eller ring vid sådant läroverk. För dessa talrika lärjungar är således vägen från realskolans näst högsta klass till första ringen stängd utan fullständig inträdesprövning, och för dem äro alltså gymnasiestudierna svåråtkomligare än för läroverkens lärjungar, ehuru båda kategorierna äro lika ställda i fråga om tillträde till gymnasium efter avlagd realskolexamen.

Vad beträffar sistberörda övergång, vill jag erinra om att Kungl. Maj:t redan i åtskilliga fall medgivit kommunala mellanskolor rätt att dimittera lärjungar från vederbörande skolors tredje klass till sjätte klassen eller första ringen å gymnasiet av allmänt läroverk, vad kvinnliga lärjungar beträffar givetvis med den inskränkning i avseende på tillträde till första ringen, som betingas av möjligheten över huvud taget för flickor att vinna sådant tillträde. Den nu omnämnda möjligheten bör givetvis allt fortfarande stå mellanskolorna öppen på sätt hittills skett. Och när en för nämnda skolor generellt gällande undervisningsplan kommer till stånd — en åtgärd, vars betydelse jag i det föregående framhållit — bör densamma, så långt sådant kan ske utan menlig inverkan på undervisningsplanen i dess helhet uppgöras med tillbörligt hänsynstagande till nu omförmälda önskemål.

Direkt anknytning mellan gymnasiet och den avslutade realskolan (mellanskolan) åter kan tydligen icke erhållas utan lämplig organisatorisk anordning. Den väg, på vilken nu nämnda syfte torde kunna lättast nås, är upprättandet av treåriga gymnasier eller gymnasielinjer vid sidan av de fyraåriga.

Gymnasiets
längd.

Frågan om gymnasiets längd har, såsom framgår av min förut lämnade översikt, varit mycket omdiskuterad. Skolkommissionen föreslog treårigt gymnasium såsom generell form. Bevekelsegrunden härtill var dock ej någon övertygelse om denna gymnasieforms företräde utan är att finna däri, att kommissionen önskade bygga gymnasiet på genomgången fyraårig realskola utan överskridande av en tidslängd av sammanlagt sju år för realskola och gymnasium. Skolöverstyrelsen åter ville förkorta realskolan till tre år, varigenom gymnasiet bleve fyraårigt.

Huvudfrågan här synes mig vara: kan det treåriga gymnasiet leda till

det mål, till vilket undervisningen på gymnasialstadiet måste föra? På grund av erfarenhetens vittnesbörd torde denna fråga kunna besvaras jakande. Som jag förut nämnt, finnas i vårt land åtskilliga treåriga gymnasier, och det har vitsordats, att dessa läroanstalter givit ett resultat, som kan betecknas som tillfredsställande. Har ett sådant omdöme kunnat afgivas om det treåriga gymnasiet under de i olika hänseenden delvis ogynnsamma förhållanden, som nuvarande organisation och arbetssätt onekligen medföra, synas utsikterna till ett gott resultat av de treåriga gymnasiernas arbete bliva avgjort gynnsammare, därest på sätt jag förordat gymnasiets timplaner revideras i riktning mot en starkare koncentration med lämplig avlastning samt erforderlig sovring av kursplanerna. Då härtill kommer att en anordning med genomgående fyra årsklasser knappast torde medföra något avsevärt gagn för det nyspråkliga gymnasiet och realgymnasiet men däremot lätteligen kan försvaga utbildningen i realskolan, synes man, om hänsyn tages till de skäl i övrigt, som tala för det treåriga gymnasiets upptagande bland våra skolformer, hava god anledning att i erforderlig omfattning giva rum åt ifrågavarande gymnasietyp. Allmänt har det påpekats, att det vore lättare att meddela en god utbildning i ett treårigt realgymnasium än i ett treårigt latinalgymnasium. Det är uppenbart, att en för fyra års studier avsedd latinkurs ej utan svårighet skall kunna inpressas inom ramen av tre år. Skall så grekiskan taga vid i gymnasiets andra ring, blir arbetet utan allt tvivel betungande. Denna omständighet har också föranlett skolkommissionen att för att underlätta latinstudierna låta dessa taga sin början redan i realskolans högsta klass för de lärjungar, som ämnade övergå till latinalgymnasiet. De skolsakkunniga hava vid uppgörandet av sina förslag till undervisningsplaner för realskola och gymnasium tänkt sig latinet helt och hållet begränsat till gymnasiet men för att lätta arbetsstrycket inlagt franska å undervisningsplanen för realskolan såsom obligatoriskt ämne för de lärjungar, som ämnade övergå till gymnasiet. Sistnämnda anordning pekar på en väg, som sannolikt leder till frågans lösning.

Emellertid skulle jag, då det är tydligt, att en fyraårig gymnasiekurs i åtskilliga avseenden äger företräde framför en treårig, icke varit benägen att förorda inrättandet av treåriga gymnasielinjer — åtminstone icke latinalgymnasier — därest jag icke vore övertygad om att den ämneskoncentration och i samband därmed stående omläggning av skolans inre arbete, som jag önskar befrämja och vid vilka jag fäster stor vikt, skall komma att väsentligen undanröja de olägenheter, som en eljest sammanträngd och hoppressad skolform medför. Jag anser mig alltså kunna utgå ifrån att för tillgodoseendet av fortsatta studiemöjligheter för de lärjungar, som avlagt realskol-examen, treåriga latin-, real- och nyspråkliga gymnasier vid sidan av fyraåriga upprättas i den omfattning, som jag i annat sammanhang kommer att angiva såsom önskvärd.

Av vad jag nu sagt framgår, att fyraåriga gymnasier enligt min plan skulle i stor utsträckning fortfarande finnas vid sidan av de treåriga. Förekomsten av dessa sistnämnda blir givetvis, såsom min föregående motivering torde visa, beroende av förhållandena vid de olika högre läroverken. Där ett läroverks gymnasium i större omfattning rekryteras eller kan beräknas bliva rekryterat från närliggande statsrealskolor (samskolor) och kommunala mellanskolor, där är behovet av treårigt gymnasium tydligt ådagalagt.

Åtgärder för ett realiserande av nu nämnda förslag till förändringar böra snarast möjligt vidtagas. Jag anser, att en omläggning av förefintliga linjer och avdelningar bör kunna ske från och med läsåret 1928—1929.

Lyceer.

Med gymnasiefrågan nära sammanhängande är frågan om inrättandet av sexåriga lyceer, byggande på avslutad folkskola och ledande till studentexamen. Såsom jag redan omnämnt, hava förslag i sådan riktning framställts från olika håll, närmast i syfte att undvika den förlängning av skoltiden, som en kombination av sexårig grundskola, fyraårig realskola och treårigt gymnasium skulle medföra. Åtskilliga torde rent av i det sexåriga lyceet hava sett en väg till lösning av nyssnämnda problem om undvikande av skoltidens förlängning. På andra håll har man betvivlat möjligheten att utom under särskilda, speciella förutsättningar med en dylik skolförform vinna tillfredsställande studieresultat.

Det synes mig uppenbart, att den lyceala skolförformen ur ren gymnasial synpunkt erbjuder stora fördelar. Först och främst är det här möjligt att från början inrikta studierna mot studentexamens mål utan den distraktion och den studiearbetet tyngande anordning, som en realexamen måste innebära. Härigenom kunna studierna fördjupas och göras grundligare, och särskilt fördelaktigt kan denna möjlighet verka i fråga om vissa ämnen, som därigenom kunna inträda tidigare på timplanen och således få en gynnsammare ställning. Det bör även i detta sammanhang framhållas att till ett gott resultat av lyceets arbete bör i sin mån kunna bidra den större möjlighet till undvikande av dubbelläsning, som ifrågavarande skolförform giver och som spar tid för andra ändamål. Vad det sexåriga lyceet beträffar, tillkommer som en speciell fördel den tidsbesparing, som denna lyceityp medför i jämförelse med såväl det sjuåriga lyceet som kombinationen fyraårig realskola och treårigt gymnasium. Klart är emellertid, att det väntade resultatet icke kan nås utan förhandenvaron av viktiga förutsättningar. Sådana förutsättningar äro, att lärjungarna äga god studiebegåvning, ådagalagd genom mera krävande inträdesprov och vid inträdesansökan företedda vitsord, samt hava fysiska förutsättningar för ett mera ansträngande skolarbete, ävensom att anordning vidtagits för att lyceet icke skall nödgas i större utsträckning och i varje fall icke utan betryggande villkor i högre klasser mottaga nya lärjungar. Det torde, enligt min mening, icke vara

omöjligt att åvägabringa garantier för, att angivna förutsättningar varda fyllda. Och härtill kommer ytterligare, att man torde vara berättigad att även i nu förevarande hänseende fästa stora förhoppningar vid den omläggning av läroverkens arbetsplan, som av mig i det föregående angivits som en grundförutsättning för alla de reformåtgärder, varom nu är fråga.

Det synes mig alltså, som skulle starka skäl tala för att man nu, till en början i begränsad utsträckning, bör realisera tanken på inrättande av sexåriga lyceer, och jag tillstyrker alltså förslag därom. Befinnas dessa försök falla väl ut och läroanstalterna i fråga alltså kunna utan lärjungarnas överansträngande inom den tillmätta tiden föra dessa fram till målet, torde tiden vara inne att undersöka, huruvida lyceiformen bör kunna få en rymligare och fastare plats inom skolorganisationen sig tillmätt.

Jag kommer att i det följande angiva, var enligt min mening läroanstalter av lyceal natur närmast synas önskvärda. Såsom enda läroanstalt på en ort kan uppenbarligen ett lyceum knappast ifrågakomma utan har sin plats blott tillsammans med vanliga högre läroverk. Ej heller torde man för närvarande böra ifrågasätta upprättandet av självständiga lyceer, dock med ett undantag. Jag har nämligen ansett det vara en lämplig anordning, att statens provskola, nya elementarskolan i Stockholm ombildas till lyceum med fullständig (trefaldig) linjeutrustning. Denna läroanstalt skulle väl härigenom delvis komma att förlora sin hittillsvarande karaktär av provskola, men jag finner häri intet hinder för nämnda ombildning. De skäl, som föranlett statsmakterna att upprätta en skola med uppgift att göra tjänst som försöksläroverk, hava tvivelsutan, hur starka de än från början varit, under tidens lopp blivit mindre framträdande. Den ökade pedagogiska livaktigheten och det starkare framträdande intresset för hithörande frågor hava nämligen allt mer kommit till uttryck i form av försöksverksamhet vid åtskilliga enskilda läroanstalter, vilka på grund av sin mer självständiga och fria ställning måhända understundom haft större möjligheter till rörlighet och smidighet i organisationen. Därtill kommer att, såsom jag redan omnämnt, undervisningsförsök under senare år anordnats jämväl vid andra statsläroverk. Under sådana omständigheter synes det mig rimligt att verksamheten vid nya elementarskolan i någon mån förändras, så att den av mig förordade lyceiformen där göres till föremål för prövning. Då jag således ej nu tänker mig upprättandet av någon ny läroanstalt för anordnande av lyceum, torde mitt förslag beträffande lyceer ej medföra någon nämnvärd kostnadsökning. Till de åtgärder, som äro erforderliga för nu ifrågavarande ändamål, torde jag få tillfälle återkomma i det följande.

Jag har i detta sammanhang ej närmare omnämnt det sjuåriga lyceet, vilket förordats av skolkommissionen och haft många förespråkare bland dem, som yttrat sig över kommissionens förslag. Härtill har jag haft ett särskilt skäl. Det framgår av vad jag i dag anför, att en omläggning av skolorganisationen i enlighet med de grunder, jag framställt, skulle i vissa fall kunna medföra

en förlängning av studietiden. Där så sker, har jag ansett den olägenhet, som otvivelaktigt ligger däri, kunna uppvägas av fördelar, som åtgärden i fråga enligt min mening skulle medföra. För inrättandet av sjuåriga lyceer synes ett dylikt skäl knappast kunna anföras, och jag har alltså ej ansett tillräcklig anledning föreligga att åtminstone för närvarande ifrågasätta nämnda skolforms införlivande med vårt skolsystem.

Student-
examen.

Jag har i det föregående redogjort även för skolkommissionens förslag i fråga om studentexamen och dess anordning, villkor för godkännande och dylikt, så ock för de uttalanden, som gjorts i anledning av nämnda förslag. Det från vissa håll framförda önskemålet om studentexamens borttagande har ej upptagits av kommissionen och har tillbakavisats i många avgivna utlåtanden. Ej heller de skolsakkunniga anse de mot studentexamen riktade anmärkningarna vara av den betydelse, att de utgjorde tillräckliga skäl för examens avskaffande.

För min del finner jag ingalunda tillräckligt vägande skäl förebragta vare sig för studentexamens borttagande eller för dess ersättande med en examen av helt annan karaktär och med annat mål. Visserligen är jag fullt medveten därom, att examina, högre som lägre, lätteligen medföra tryck på det föregående studiearbetet och således hava en inverkan, som måste anses oförmånlig. Vad särskilt beträffar studentexamen, är det uppenbart, att den kan komma att återverka på arbetet i gymnasiet, framför allt i dess högsta ringar. Men å andra sidan bör det ej förbises, att ett dylikt tryck icke endast medför nackdelar. Min förhoppning är också, att om gymnasiets organisation och arbete erhålla den gestaltning, som i det föregående förordats, och studentexamen erhåller en därefter anpassad läggning, denna examens återverkan på arbetet i de lägre klasserna skall bliva av välgörande beskaffenhet. Tillika torde kunna förväntas, att den även i övrigt skall i fråga om både undervisning och uppfostran medföra en förändring till det bättre i jämförelse med nuvarande förhållanden. Beträffande de jämkningar i bestämmelserna rörande studentexamen, som kunna bliva erforderliga, har jag här ej anledning att närmare uttala mig. Dock vill jag framhålla, att för lättande av examenstrycket hänsyn i större utsträckning än nu sker bör vid bedömandet av examen tagas till lärjungarnas arbete och betyg under de två senaste åren.

Vad slutligen beträffar censorsinstitutionen, tala starka skäl för att densamma alltjämt bibehålles. I vad mån de från olika håll framställda önskemålen i fråga om censorernas antal, befogenhet m. m., böra uppfyllas, är ett spörsmål, som bör upptagas till prövning i samband med frågan om eventuell jämkning av bestämmelserna om studentexamens anordnande.

De i detalj utarbetade förslag, skolkommissionens och de skolsakkunnigas, som i nu förevarande fråga föreligga till prövning, avvika endast i mindre betydelsefulla avseenden från varandra. Deras huvudsakliga syften sam-

stämma. Det torde icke vara erforderligt att nu upptaga dem till detaljgranskning. De erforderliga ändringarna kunna genomföras utan riksdagens medverkan. Dessa ändringar böra främst avse att bringa studentexamen i överensstämmelse med den ändrade arbetsplan för gymnasiet, som jag velat anbefalla, samt att avlägsna de brister i avseende på examen, som från olika håll anmärkts.

VII. Staten och privatläroverken.

Privatläro-
verkens
ställning.

I det anförande till statsrådsprotokollet över ecklesiastikärenden, varmed dåvarande departementschefen beledsagade sin hemställan om tillsättande av skolkommissionen, berörde departementschefen jämväl frågan om de privata skolorna och deras ställning till staten.

Såsom en andra grundprincip för den anbefallda revisionen av skolväsendet borde, yttrade departementschefen, förutsättas, att staten toge sig an flickornas utbildning i samma utsträckning som gossarnas. Denna princip förverkligades genom privatskolornas regelmässiga ombildning till stats- eller kommunala skolor. Därmed avhjälpes de nuvarande olägenheterna med oskäligt betungande terminsavgifter och ekonomiskt svag utrustning av läroanstalterna, varjämte lärarpersonalen erhöle en ekonomiskt och rättsligt tryggad ställning. En sådan omorganisation finge givetvis ej avse att ensidigt omskapa flickskolan efter mönstret av gosskolan, likasom den ej finge gå förödande fram över det rikare pedagogiska liv, som pulserade vid en och annan av de nuvarande privatskolorna. Inom en god läroverksorganisation borde finnas plats för försöksläroverk under särskilt framstående pedagogisk ledning.

Skolkom-
missionen.

Med utgångspunkt från detta uttalande har skolkommissionen i kapitel III Skolformernas ställning till det allmänna, upptagit till behandling även frågan om enskilda läroverk och enskild undervisning (sid. 186—193).

Kommissionen ansåge att, i den mån fortvaro — givetvis i begränsad omfattning — av enskilda läroanstalter jämväl i framtiden kunde befinnas vara av betydelse, grundsatsen om folkskolan såsom den enda, gemensamma barndomsskolan skulle vara vägledande även å nu ifrågavarande område. Det hade för kommissionen varit en angelägenhet av synnerlig vikt att ägna särskild omprövning åt spörsmålet, huru staten vid en förändrad organisation av undervisningsväsendet skulle kunna reglerande ingripa till förhindrande av uppkomsten utav möjliga missförhållanden i avseende på privat-skoleväsendets ökade utbredning.

Kommissionen hade funnit förhållandena nödvändiggöra en stark begränsning av de nuvarande statsunderstödda privatläroverkens antal. Att icke dessa läroanstalter borde i full utsträckning ersättas av statliga läroverk hade sin grund uteslutande däri, att det ansetts önskvärt att fortfarande äga tillgång till ett mindre antal läroanstalter, vilka genom en friare organisation skulle kunna med framgång dels tjänstgöra som försöksläroverk i egentlig mening, dels även i vissa hänseenden komplettera statens undervisningsanstalter. De enskilda, statsunderstödda läroverkens föregående verksamhet

hade ådagalagt, att åtskilliga av dessa skolor, särskilt under vissa perioder av sin tillvaro, varit av stor betydelse för undervisningsväsendets allmänna utveckling i egenskap av vägröjare för nya uppslag och värdefulla reformer på undervisningens område. Erfarenheten hade sålunda visat, att en friare organisation i förening med insiktsfull och dugande ledning kunde utgöra en viktig förutsättning för en framgångsrik pedagogisk försöksverksamhet. Vissa av de enskilda läroverken måste därjämte anses på ett lyckligt sätt fylla uppgifter, som icke kunnat i lika mån tillgodoses i statens hittillsvarande läroanstalter.

Detta ägde emellertid giltighet endast beträffande ett mindretal av de ifrågavarande skolorna. Den av kommissionen föreslagna skolorganisationen tillgodosåge jämväl den kvinnliga ungdomens undervisning inom statliga läroanstalter, och organisationen erhöle därjämte en högre grad av rörlighet än den nuvarande, varigenom värdet av nya organisationsformer och undervisningsmetoder lättare kunde prövas även vid statens läroanstalter. Behovet av enskilda läroanstalter av motsvarande karaktär bleve härigenom avsevärt mindre framträdande än f. n.

Ett fåtal av våra bästa enskilda skolor, vilka med hänsyn till tradition och förutsättningar för framgångsrik pedagogisk försöksverksamhet kunde anses förtjänta av fortsatt understöd, borde bibehållas vid sin hittillsvarande karaktär av enskilda. Vid detta urval borde tillses, att undervisningsarbetets olika sidor bleve behörigen tillgodosedda samt att skolor, som fyllde alldeles särskilda uppgifter, även i framtiden kunde få statsunderstöd. Sådana särskilda uppgifter av betydelsefull natur vore prövande av internatundervisningens lämplighet samt beredande av möjlighet för till mognare ålder komna studiebegåvade lärjungar att vinna utbildning till real- och studentexamen.

Understödet till de skolor, som fortfarande borde erhålla sådant, borde för framtiden erhålla större effektivitet än nu och sålunda de ifrågavarande läroanstalternas nuvarande ekonomiska beroende av lärjungarnas terminsavgifter kunna förminskas. Endast så vore det möjligt förhindra, att de statsunderstödda läroanstalterna antoge en ensidig klasskaraktär.

Kommissionen hade vidare funnit angeläget att i fråga om organisationen av de till statsunderstöd ifrågasatta enskilda läroanstalterna angiva sin ståndpunkt till frågan om dessa skolors förhållande till folkskolan. Under erinran att statsunderstödet till flickskolorna icke utginge för klasser motsvarande folkskolans stadium, påpekar kommissionen, att ur synpunkten av den pedagogiska försöksverksamhet, som utgjorde förutsättning för statsunderstödet utgående vissa skäl kunde anföras mot nyssnämnda begränsning vid statsunderstödet beräknande. Härigenom kunde dessa läroanstalter omfatta både folkskolans och läroverkets stadier och pedagogiska försök å skilda stadier således utföras. Emellertid vore en dylik utsträckning av försöksverksamheten icke erforderlig, enär erfarenheten visat, att såväl folkskolorna i allmänhet som i synnerhet folkskoleseminariearnas övningskolor på ett fullt tillfredsställande sätt fyllde behovet av dylik pedagogisk försöksverksamhet. Om det i enstaka fall befunnos erforderligt, borde, i den mån så vore nödvändigt efter vederbörligt medgivande, möjlighet till kontinuitet i arbetet kunna åstadkommas. Ifrågavarande statsunderstödda läroanstalter borde alltså hava samma ställning till folkskolan som den för statsläroverken principiellt fastslagna.

Kommissionen framhåller vidare, att rent privata skolor sannolikt komme att framdeles existera utan att taga statens ekonomiska bistånd i anspråk.

Ett allmänt förbud mot bedrivande av privat undervisningsverksamhet borde eller kunde icke ifrågasättas. Men några statsförmåner borde icke tillerkännas sådana läroanstalter, vilka således ej borde kunna få någon motsvarighet till de examens- och dimissionsrättigheter, eller annan kompetens, som f. n. kunde ifrågakomma för enskilda skolor. Och åtgärder borde vidtagas, som garanterade, att de olika kommunerna icke genom ekonomiskt understöd främjade uppkomsten av enskilda läroanstalter.

Staten borde vidare genom effektiva kontrollföreskrifter förebygga meddelandet av i ena eller andra avseendet mindervärdig undervisning i dessa skolor. I sådant hänseende borde den centrala skolmyndigheten utfärda skärpta och mera detaljerade bestämmelser. Kontroll borde sålunda utövas på lokalerna, deras inredning och utrustning med undervisningsmateriell, lärarkrafternas förutsättningar borde prövas och behörighetsförklaring utfärdas av vederbörande skolmyndighet för den, som ville yrkesmässigt bedriva undervisningsverksamhet.

Skolkommisionens ordförande, R. Fåhraeus samt ledamöterna G. Martin, E. Staafl, I. Swartling och A. Åström hava i ett särskilt yttrande till kommissionens betänkande utvecklat vissa åsikter i fråga om privatskolväsendet, som avvika från de nyss anförda.

Det vore å ena sidan, yttra dessa ledamöter, av största vikt, att den enskilda undervisningen ej finge en sådan karaktär eller utsträckning, att därigenom en rationell och effektiv tillämpning av de principer, som låge till grund för organisationsförslaget, äventyrades. Å andra sidan vore det av väsentlig betydelse, att icke något oberättigat intrång gjordes på det enskilda initiativet eller på den frihet, föräldrar borde äga att efter bästa förstånd tillgodose sina barns uppfostran. Bottenskoltanken torde ej ha något att vinna genom att dess tillämpning påtvingades dem, som ännu icke insåge dess fördelar. Icke heller torde dess framgång befordras genom ett doktrinärt betraktelsesätt eller genom en överdriven räddhåga för varje även den minsta avvikelse från principen.

Kommissionen hade visserligen sökt beakta båda dessa huvudsynpunkter men väl ensidigt låtit sig bestämmas av den först angivna på bekostnad av den senare. För kommissionen syntes det enskilda skolväsendet närmast te sig som ett ont, som man väl till viss grad måste tolerera men vars utbredning, så långt möjligt vore, borde förhindras. Kommissionen syntes vara på väg att glömma den högst betydande insats, som de enskilda skolorna gjort i undervisningsarbetet. Här røjdes en misstro emot det enskilda skolväsendet, vilken bottnade i ett underskattande av dess betydelse. Även om den av kommissionen föreslagna skolorganisationen bleve än så förträfflig, torde man dock vara berättigad antaga, att jämväl i framtiden viktiga uppgifter komme att föreligga för enskild företagsamhet på undervisningsväsendets område. För att dessa uppgifter skulle kunna behörigen tillgodoses, torde något större utrymme och rörelsefrihet böra beredas de enskilda skolorna, än kommissionen syntes benägen medgiva.

Staten borde ej vara allt för njugg med understöd åt enskilda skolor, och det vore ej lämpligt eller behöfvligt, att riksdagen bestämde antalet understödsberättigade enskilda läroanstalter. Den pedagogiska försöksverksamheten kunde uppenbarligen behöva utsträckas över skolåldern i dess helhet.

Effektiv kontroll över de enskilda skolor, som tänktes komma att bestå utan att påkalla eller erhålla statsunderstöd, vore berättigad och nödvändig,

men en dylik kontroll finge ej präglas av något slags utrotningsbegär eller någon ovilja mot den enskilda undervisningen som sådan. Denna undervisning syntes nämligen fullt berättigad och i många fall både nyttig och nödvändig.

De uttalanden, som i denna fråga gjorts i utlåtandena över skolkommissionens betänkande, innebära i de allra flesta fall en stark kritik av kommissionens ståndpunkt (Sammanfattning sid. 116—124). I stor utsträckning har man anslutit sig till det nyss omnämnda särskilda yttrandet. Yttrandena.

Skolöverstyrelsen har i sitt utlåtande utförligt behandlat nu ifrågasättande spörsmål i ett kapitel om statliga, kommunala och enskilda skolor (sid. 126—144).

Efter en utredande undersökning av nämnda skolor dels ur ekonomisk och administrativ synpunkt, dels ock i pedagogiskt hänseende behandlar överstyrelsen frågan om dessa skolor i det framtida skolsystemet.

Beträffande statliga skolor påpekar överstyrelsen, att det av rent praktiska grunder bleve nödvändigt, att flickornas undervisning lika väl som gossarnas finge ske i statsskolor. Även de för flickor avsedda högre skolorna borde i regel vara statsskolor, vilket dock icke behövde betyda, att inga kommunala eller enskilda flickskolor skulle kunna finnas.

Vidare anför överstyrelsen, att enligt dess mening kommunala skolor med realskolexamen fortfarande borde finnas och att möjlighet att efter statlig prövning av förutsättningarna och på av statsmakterna fastställda villkor upprätta nya sådana skolor borde beredas. Det kunde ifrågasättas, att de i stället för kommunala mellanskolor benämndes kommunala realskolor.

Beträffande enskilda skolor har överstyrelsen framhållit, att då man givit uttryck åt den åsikten, att kommissionens förslag skulle medföra en för stor begränsning i antalet enskilda skolor, man ibland syntes hava förbisett, att en väsentlig begränsning i detta hänseende måste bli en ofrånkomlig följd av den ifrågasatta reformen i det avseende, där den största enstämmigheten rått, nämligen i fråga om statens plikt att i vidgad utsträckning omhänderta flickornas skolbildning. Då man nu talade om enskilda högre skolor, tänkte man i främsta rummet på flickskolorna. Skulle emellertid flickornas högre skolbildning tillgodoses genom statsskolor, försvunne givetvis det stora behovet av enskilda skolor.

Statligt understöd åt enskild skola vore berättigat endast i det fall, att sådan skola fyllde en uppgift, som antingen icke alls eller i blott ringa omfattning tillgodosåges genom statliga eller kommunala skolor. Det föreläge icke några skäl till statsunderstöd åt med folkskolan parallella enskilda skolor ur den synpunkten, att skolor med uppgiften att bestrida den grundläggande barndomsundervisningen icke skulle förefinnas i erforderligt antal. Ej heller kunde det sägas, att något större behov av med folkskolan parallella försöksskolor skulle föreligga. Det syntes dock icke uteslutet, att en sådan skola kunde hava en uppgift av allmänt intresse, och under vissa förutsättningar syntes det vara befogat, att staten lämnade sitt stöd. Huruvida staten borde understödja enskilda skolor, motsvarande realskolor, gymnasier, lyceer och flickskolor, bleve framför allt beroende av huru stort antal skolor av sådant slag, som upprättades av det allmänna.

Överstyrelsen ansåge emellertid i likhet med kommissionen, att staten borde för vinnande av vissa pedagogiska syftemål, som med fördel kunde tillgodoses av enskilda läroanstalter, ekonomiskt understödja enskild skolverksamhet.

Vad slutligen beträffar de enskilda skolor, som icke skulle komma att åtnjuta statsunderstöd, framhåller överstyrelsen, att någon skyldighet för föräldrar att anlita av det allmänna upprättade eller understödda skolor icke förefunnos. Ett otillbörligt tvång på den enskilde finge härvidlag icke tillämpas och något, som skulle innebära ett skolmonopol, borde ej ifrågakomma. Tillräckliga skäl syntes icke föreligga för att det stadgades absolut förbud mot att skola utan statsunderstöd kunde tillerkännas examens- eller dimissionsrätt. Men ett oeftergivligt villkor härför vore, att skolan otvetydigt fyllde en uppgift, som icke i tillbörlig grad tillgodosåges genom av det allmänna upprättade eller understödda skolor.

Ett avgjort förbud för kommun att lämna bidrag till en icke statsunderstödd enskild skola torde knappast böra förekomma, men beslut om kommunalt understöd borde i sådant fall fattas med minst $\frac{2}{3}$ majoritet.

Statlig tillsyn och kontroll över enskilda läroanstalter vore emellertid erforderliga, och överstyrelsen instämde i detta hänseende i stort sett med skolkommissionen.

Reservanterna i skolöverstyrelsen uttala sig (Utlåtande sid. 239 ff.) bestämt för privatskolornas rätt att fortleva vid sidan av de statliga och kommunala läroanstalterna.

Staten behövde det enskilda skolväsendet i kvalitativt såväl som i kvantitativt hänseende: det funnes och komme att finnas vissa specialbehov, som det samhälleliga skolväsendet finge svårt att tillgodose, och man måste alltid räkna med att det kommunala behovet av undervisning komme att växa hastigare än de kommunala möjligheterna. Och vidare funnes det barn och ungdomar, som hade tillräckligt god intellektuell utrustning för att böra erhålla högre skolbildning men som av en eller annan anledning icke passade i en offentlig skola. För dylika lärjungar voro privatskolorna en tillflyktsort.

Det behov av privatskolor, som sålunda föreläge, kunde icke betraktas som övergående eller tillfälligt utan som grundat i sakens natur. Samhället borde därför ställa sig principiellt välvilligt icke blott till de privata flickskolorna utan till privatskolorna över huvud.

Staten borde icke sträcka sin kontroll över privatskolorna längre än som krävdes av ett verkligt behov, och kontrollens huvuduppgift borde vara att bereda de enskilda skolorna hjälp och stöd. Det borde ock hållas i minne, att det vore en väsentlig skillnad mellan sådana skolor, som vore i ordets fullständiga mening privata, och sådana, som erhållit förmåner från samhällets sida av ett eller annat slag. I samma mån sådana förmåner meddelades, vare sig de bestode i direkt ekonomiskt understöd eller i annat, vore det i sin fulla ordning, att samhället också betingade sig viss kontroll över att de syften, som understödet avsåge, verkligen bleve vunna.

Kommunerna och landstingen borde få största möjliga frihet att själva bedöma, huru de borde ställa sig till de privatskolor, som kunde förekomma inom deras områden.

Sammanfattningsvis anföra reservanterna, att staten borde understödja

alla privatskolor, vilka tjänade ett verkligt samhällsintresse genom att fylla ut luckor i det offentliga skolväsendet.

Generaldirektör Bergqvist ingår i sitt utlåtande utförligt på hithörande frågor (Våra skolor sid. 90—112).

Bergqvist fördelar de enskilda skolorna på fyra olika grupper. Till en första grupp kunde räknas skolor, vilka utförde en verksamhet, för vilken staten själv icke hade några egna motsvarande skolor men som dock till omfattning och art vore för det allmänna av den betydelse, att staten syntes rätteligen böra övertaga det ekonomiska ansvaret för densamma. Hit hörde de högre flickskolorna, de kvinnliga gymnasierna och delvis även högre och lägre gosskolor.

En andra grupp utgjordes av skolor, vilka i stort sett i fråga om både organisation och plan motsvarade vissa statsskolor men vilkas lärjungar ej kunnat finna plats i de sistnämnda. Hit hörde i främsta rummet vissa skolor å de större orterna, vilka uppstått på grund av bristande utrymme i statens skolor.

Till en tredje grupp kunde man hänföra sådana skolor, vilka väl utförde en verksamhet, som för skolväsendet i allmänhet vore av betydelse, men som krävde en större rörelsefrihet än den, som i regel vore tillfinnandes i statens skolor. Hit hörde skolor, som gjort till sin huvuduppgift att anställa pedagogiska försök av det ena eller andra slaget.

En fjärde grupp omfattade skolor, vilka tjänade syften av så begränsad eller enskild natur, att staten i allmänhet varken kunnat eller velat övertaga deras verksamhet. Hithörande skolor vore av mycket skiftande slag. Å ena sidan kunde hit räknas skolor, som ställt som sin uppgift t. ex. att bereda personer, som först vid en mera mogen ålder begynt studera, möjlighet till hjälp i sitt arbete, att tillgodose konfessionella önskemål, att tillvarataga särskilda begåvningar m. m. Å andra sidan hörde hit skolor, som förberedde lärjungar för inträde i statens skolor eller som för de studerande sökte förkorta vägen till olika examina eller som mottog lärjungar, vilka av en eller annan anledning icke kunnat följa med statens skolor.

Vad beträffade flickskolorna borde, i den mån de komma att förstatligas, detta ske under någon av de av skolkommissionen föreslagna tre typerna. Men å andra sidan bjöde hänsyn både till den historiska utvecklingen och till det kommunala och enskilda initiativets värde att taga under övervägande, huruvida icke även på detta område utrymme kunde, åtminstone tills vidare, beredas för en något friare ställning för vissa skolor. Medgäves detta, syntes efter särskild prövning åt skola, som befundes fylla de erforderliga förutsättningarna beredas möjlighet att organiseras som statsunderstödd kommunal eller enskild. Samtliga hithörande förhållanden borde, såsom fallet redan vore med övriga kommunala skolor, regleras genom en av Kungl. Maj:t för de kommunala flickskolorna utfärdad allmän stadga.

Beträffande den andra gruppen av enskilda skolor så upphörde givetvis, i samma mån som staten kunde öppna egna skolor även för dessa skolors lärjungar, det berättigade i skolornas anspråk på statsunderstöd eller annan statsförmån.

Vad därefter anginge den tredje gruppens skolor — försöksskolorna — så hade åtskilliga bland dem varit det allmänna skolväsendet till stort gagn. Det syntes önskvärt, att möjligheter måtte hållas öppna för dylika skolor att även i framtiden bestå. Detta förutsatte givetvis, att statsunderstöd i

en ej allt för beskuren utsträckning bereddades dem och att dem lämnades större rörelsefrihet i fråga om organisation och arbetsformer än den, som kunde komma statsläroverken till del. Av betydelse vore vidare, att dessa skolors verksamhet kunde få sträcka sig till skolans alla åldersstadier.

Vad så anginge den fjärde gruppen, vore det uppenbart, att dithörande skolor allttjämt kunde komma att visa sig erforderliga. Allt efter sitt värde för det allmänna borde de även kunna påräkna statsunderstöd eller annan förmån. Detta gällde i främsta rummet de skolor, som på ett för det allmänna gagneligt sätt kompletterade statsskolornas verksamhet och som redan nu åtnjöte stöd av det allmänna. Vad åter anginge de skolor, vilkas verksamhet vore av den natur, att de icke kunde eller icke ville påräkna statens understöd, måste även dessa skolor ställas under en effektiv kontroll både i pedagogiskt och i hygieniskt avseende. De former, som vid det allmännas kontroll över skolorna komme till användning, borde bestämmas uteslutande ur synpunkten, att undervisningen vid skolorna bleve den bästa möjliga.

Skol-
sakkunniga.

Jämväl de skolsakkunniga hava (Utredning sid. 440—444) berört frågan om statsskola och privatskola.

De sakkunniga påpeka, att det varken rädde eller borde råda något hinder för föräldrar att låta undervisa sina barn i privata skolor, därest de ville åtaga sig de därmed förenade kostnaderna och den undervisning, barnen erhöles, vore likvärdig med den, som de skulle få i de allmänna skolorna. Härav följde att kontroll från statens sida måste anordnas över den enskilda undervisning, som skulle ersätta den i de obligatoriska allmänna skolorna meddelade. Det vore självfallet, att kontrollen ej borde präglas av kitslighet, långt mindre av fientlighet mot ifrågavarande skolor.

I fråga om statligt ekonomiskt understöd åt enskilda skolor kunde, säga de sakkunniga, uppställas som allmän regel, att dylikt understöd ej lämnades, utom i det fall, att skolan tjänade ett statligt intresse, som icke alls eller endast i otillräcklig utsträckning tillgodosåges av de allmänna skolorna. Det vore tydligen väl motiverat, att staten, i det fall att det icke funnes tillräckligt antal offentliga skolor av någon skolart, som erkänts böra tillhöra det allmänna skolväsendet, lämnade understöd åt enskild skola, som fyllde den sålunda föreliggande bristen. Och starka skäl talade för att det allmänna understödde sådana privatskolor, som bedreve en pedagogisk verksamhet, vilken ej kunde vederbörligen tillgodoses i statsläroverken.

Även om statsmakterna skulle bestämma sig för att uppehålla ett tillräckligt antal av både lägre och högre skolor för såväl flickor som gossar, förfölle därmed icke alla skäl för statsunderstöd åt vissa enskilda skolor. Den privata skolan vore nämligen på grund av sin särskilda karaktär väl skickad att bryta nya vägar inom undervisningen och att framarbeta nya skoltyper. Med hänsyn till de betydande insatser, som de enskilda skolorna kunde göra i det pedagogiska reformarbetet, borde staten understödja sådana enskilda skolor, som i detta hänseende kunde tillerkännas särskild betydelse. Det mötte tydligen svårigheter att i detta hänseende på förhand bestämma ett visst antal. Å ena sidan låge det givetvis här som eljest i statens bestämda intresse att begränsa sina utgifter till sådana, som ur dess egen synpunkt kunde anses fylla ett berättigat behov. Å andra sidan vore det önskligt, att de här ifrågavarande enskilda skolorna icke vore för få. Det kunde

i förevarande hänseende icke göras en bestämd skillnad mellan sådana skolor, som erhöles statsunderstöd, därför att de fyllde en brist på offentliga skolor, och sådana som understöddes för att sättas i stånd att främja det pedagogiska reformarbetet. Sistnämnda uppgift kunde mycket väl fyllas genom skolor av förra slaget, därom vittnade erfarenheterna från de f. n. statsunderstödda högre flickskolorna och högre goss- och samskolorna.

Man hade även att räkna med enskilda skolor, vilka icke kunde väntas erhålla understöd av staten. Kostnaderna för undervisningen i dessa skolor måste påvila föräldrarna själva. Även dessa skolor, rätt ledda och skötta, kunde få betydelse i det pedagogiska reformarbetets tjänst.

Staten kunde emellertid även i annan form än penninganslag bereda betydelsefulla förmåner åt enskilda skolor, såsom tillerkännande av examensrätt eller annan motsvarande förmån, dimissionsrätt, rätt för skolans lärare att vid övergång till statsskola under vissa villkor räkna sig till godo tjänstgöring vid privatskola såsom befordringsmerit eller för lönetur och pension. Särskilt syntes böra framhållas, att statsmyndigheterna icke borde vara allt för sena att, oberoende av om statsanslag utginge eller ej, genom tillerkännande av examensrätt stödja en skola, som försökte nya vägar och uppställde ett mål, som icke vore likformigt med statsskolornas men dock kunde från bildningssynpunkt anses vara med dessas likvärdigt.

I det förut omnämnda departementschefsanförandet framhölls, såsom jag redan erinrat, att privatskolornas ombildning till stats- eller kommunala skolor skulle giva lärarpersonalen vid de enskilda skolorna en rättsligt tryggad ställning.

Lärarpersonalens rättsliga ställning.

Skolkommisionen har i sitt betänkande (sid. 139) berört denna fråga i samband med en utredning av skolformernas ställning till det allmänna.

Vid konstituerandet, yttrar kommissionen, av de allmänna läroverken såsom statliga läroanstalter till åtskillnad från folkskolorna, de högre folkskolorna och de kommunala mellanskolorna (de kommunala gymnasierna samt de av kommuner upprätthållna flickskolorna och samskolorna vore i fråga om lärarnas rättsliga ställning i regel likställda med de enskilda läroanstalterna) såsom kommunala läroanstalter vore lärarpersonalens rättsliga ställning det principiellt avgörande. Vid de statliga läroanstalterna vore de ordinarie lärarbefattningarna uppförda på stat samt tillsattes genom fullmakt av Kungl. Maj:t eller av skolöverstyrelsen. Lärarna vid de kommunala läroanstalterna vore icke statens befattningshavare utan anställdes av kommunen eller dess befullmäktigade organ, varvid dock från statens sida bestämda garantier krävs, i syfte att tillförsäkra lärarpersonalen en rättsligt tryggad ställning.

Vad anginge samtliga enskilda läroanstalter, hade statsmakterna vid understödet beviljande i stort sett icke formellt förbehållit sig inflytande på lärarpersonalens rättsliga ställning i annan mån, än som betingades av den allmänna kontroll, som skolöverstyrelsen utövade över sagda läroanstalter. Då emellertid de läroanstalterna tilldelade examensrättigheter och statsbidrag måste förutsätta bestämd prövning av det sätt, varpå undervisningen handhades, vore man dock berättigad göra gällande, att ett statligt inflytande i viss utsträckning även beträffande dessa läroanstalter förefunnes i nu ifråga- varande hänseende.

I sitt betänkande V, Organisatoriska och ekonomiska utredningar har skolkommissionen återupptagit denna fråga till behandling.

Kommissionen föreslår, att i fråga om lärarnas till- och avsättning en ändring i nu gällande ordning skulle ske. Härvid syntes olika vägar kunna komma till användning. Kommissionen utginge ifrån att krav rörande formell kompetens icke vore erforderliga, under förutsättning att ett effektivt inflytande vid tillsättningen förbehölles statens organ. Ledig befattning borde städse offentligen tillkännagivas för ansökan. Själva tillsättningen kunde ske av skolans styrelse, sedan ansökningshandlingarna varit föremål för prövning i skolöverstyrelsen och överstyrelsen angivit, vilka av de sökande kunde anses ur synpunkten av reell kompetens behörliga att ifrågakomma. Beträffande lärare, som endast anställdes för termin eller läsår, borde gälla, att förordnandet omedelbart anmäldes för överstyrelsen. Vad anginge entledigande av fast anställda lärare, synes även en ändring i nu fullständigt oreglerade förhållanden böra äga rum. Kommissionen ansåge föreskrift böra meddelas därom, att entledigande av fast anställda lärare för att erhålla giltighet skulle underställas skolöverstyrelsen och vinna dess godkännande, därest lärare varit i läroanstaltens tjänst under viss tid, förslagsvis fem år. Vidare borde som villkor för statsunderstöd uppställas krav på för varje skola bestämt minimiantal fast anställda lärare.

I de över skolkommissionens förslag avgivna *utlåtandena* synes berörda spörsmål endast undantagsvis hava gjorts till föremål för uttalanden. I fråga om förslaget om bestämmelser för lärarnas entledigande, uttalas i ett par fall tvekan om förslagets lämplighet eller övertygelse om dess olämplighet. *Reservanterna i skolöverstyrelsen* däremot hava utförligare berört frågan (Utl. sid. 235 f.).

Det hade, säga reservanterna, understundom gjorts gällande, att lärarpersonalens ställning vore i rättsligt avseende något osäker. Härmed torde huvudsakligen åsyftas bristen på bestämmelser rörande sagda personals antagande och entledigande. De anmärkningar, som i sagda avseenden framställt, berodde sannolikt i stort sett mera på teoretiska resonemang än på erfarenhet; vore så icke fallet, skulle säkerligen vida flera konkreta fall av påtalade missförhållanden hava kommit till överstyrelsens kännedom, än som faktiskt skett. Reservanterna hade emellertid icke velat förneka, att sagda lärarpersonals ställning teoretiskt sett vore osäker och att detta förhållande jämväl i praktiken kunde medföra olägenheter. Det vore därför lämpligt att hithörande frågor underkastades en särskild utredning i sammanhang med beviljande av höjda statsbidrag. Några synpunkter för stabiliserandet av hithörande förhållanden, vilka borde komma i åtanke vid en dylik utredning kunde i detta sammanhang angivas.

Vid varje skola borde finnas en styrelse med å ena sidan klart begränsade uppgifter och icke allt för ringa befogenhet, å andra sidan ett bestämt ansvar. I denna styrelse borde staten och i förekommande fall kommunen vara representerade. Bland de ärenden, som borde falla under styrelsens behandling, vore frågor om lärarpersonalens antagande och entledigande. I fråga om entledigandet liksom i vissa andra avseenden borde det rent principiellt sett vara en bestämd skillnad mellan ordinarie och extra ordinarie lärare. Särskilda svårigheter mötte på den grund, att det vore omöjligt att med säkerhet garantera en enskild skolas fortsatta verksamhet och följakt-

ligen att giva lärartjänsterna karaktär av i egentlig mening ordinarie. Önskvärt vore att man kunde finna någon form för klar och tydlig skillnad mellan tillfällig och fast anställning, varvid, såsom kommissionen påpekat, lärarna med den senare arten av anställning ej borde vara allt för få. Möjligen borde vissa föreskrifter angående proportionen mellan antalet lärare av vardera slaget inryckas bland villkoren för åtnjutande av statsunderstöd. Fast anställning borde vara förbunden med viss ömsesidig uppsägningstid; möjligen borde en av styrelsen gjord uppsägning med angivande av skäl underställas överstyrelsens prövning.

Privatskolans ställning till staten innefattar, såsom även min nu lämnade redogörelse ådagalägger, ett mycket uppmärksammat och även ömtåligt spörsmål. Häri ligger intet överraskande med tanke på den kvalitativt och kvantitativt betydelsefulla roll, som privatskolan sedan lång tid tillbaka spelat i vårt lands undervisningsväsen. Det är mycket betydande luckor på den högre skolans område, som fyllts genom läroanstalter, upprättade och vidmakthållna genom enskilt initiativ och intresse, och mycket osjälviskt och uppoffrande arbete har inom dessa skolor utförts till fromma för vår nationella kultur.

Genom det förslag, som framlagts av skolkommissionen, har emellertid frågan om de enskilda läroanstalterna och deras behövlighet blivit i hög grad aktuell, och meningarna i detta hänseende hava starkt brutit sig mot varandra.

Såsom framgår av vad jag redan tidigare anfört, ämnar jag icke föreslå ett vidsträckt förstatligande av de privata läroanstalterna. Olika skäl tala, enligt min mening, mot en så vittutseende åtgärd, och jag har således utgått ifrån att de enskilda skolorna i stor utsträckning skola förbliva i sin nuvarande ställning till det allmänna. Endast i några få fall har jag uttalat mig för en förändring av allmänna läroverk under sådana yttre förhållanden, att en samtidig indragning av högre flickskola på platsen syns mig ofrånkomlig. Under sådana omständigheter hade jag tydligen kunnat gå här ifrågavarande spörsmål helt förbi. På grund av den stora betydelse, man under diskussionen tillmätt dessa frågor, anser jag mig emellertid böra här beröra desamma.

Jag vill då först framhålla, att i samma mån som staten eller eventuellt kommunen i tillräcklig omfattning och på ett tillfredsställande sätt bereder tillfälle till högre skolundervisning för de unga, behovet av privatskolor självfallet måste avtaga. Men jag anser det därjämte uppenbart, att i varje fall utrymme för enskild verksamhet på den högre skolans område alltid kommer att finnas. Det privata initiativet kan givetvis alltid lättare och snabbare anpassa sig efter de speciella behov av ena eller andraslaget, som samhällsförhållandena ej minst i vår tid kunna framkalla. Det synes mig under sådana omständigheter olämpligt, att staten med maktmedel tillbakahåller och undertrycker de former, under vilka nyssberörda behov taga sig

Departement-
schefen.

uttryck. Men å andra sidan är det självklart, att staten med uppmärksamhet bör följa sådan verksamhet och genom sina organ tillse, att densamma utövas på ett sätt, som tjänar det allmännas såväl som den enskildes verkliga intressen.

Vidare finner jag det naturligt och önskvärt, att staten, respektive kommunen, i ena eller andra formen understöder sådana enskilda skolor, som befinnas utöva en för det allmänna nyttig verksamhet. Givetvis är det gott och väl, om en skola kan genom anordnande av försök bidra till utvecklingen på det pedagogiska området, men det bör klart framhållas, att sådan verksamhet ej bör forceras fram utan uppstå och utvecklas som en frukt av det pedagogiska intresset och initiativkraften vid skolan. Men där en dylik försöksverksamhet av värde framkommit, bör den, även om den skulle för sin fortgång kräva någon avvikelse från eljest genomförda skolorganisatoriska grundsatser, få fortgå i ostört lugn och under de statliga skolmyndigheternas hägn.

Sammanfattningsvis skulle jag vilja uttala den meningen, att staten icke bör betrakta det privata skolväsendet såsom något mot det allmännas intressen stridande utan såsom en organisation med uppgift att efter måttet av sina krafter samarbeta med den statliga skolorganisationen och i vissa fall komplettera densamma, allt under förutsättning, som nämnts, att den enskilda verksamheten ej får större utbredning, än som är förenligt med föreliggande behov.

Med den utgångspunkt, jag i föreliggande fråga har, behöver jag alltså ifrågasätta jämkningar i de nuvarande bestämmelserna beträffande privatläroverken endast i den mån det nu föreliggande omorganisationsförslaget kan vara ägnat att medföra en ändrad ställning för vissa privatläroverk eller delar av sådana. I det föregående har jag uttalat mig om vissa förändringar i avseende på privatläroverkens organisation, som kunna bli en följd av nämnda förslag. Så har jag påpekat, att vid de flickskolor, där detta på grund av förhållandena å orten i skolorganisatoriskt eller annat hänseende anses lämpligt, en realskollinje kan upprättas genom ombildning av en serie parallellavdelningar. Till frågan om sådan linjes organisation, grunderna för statsunderstöd m. m. får jag tillfälle att i det följande mer utförligt återkomma.

Ytterligare ett hithörande spörsmål har jag att i detta sammanhang beröra, nämligen frågan om de åtgärder, som kunna vara påkallade i syfte att vid privatläroverken åvägabringa en förbättrad anknytning till folkskolan.

Såsom jag redan varit i tillfälle att uttala, har jag icke ansett möjligt att nu omedelbart ifrågasätta åtgärder, som allestädes skulle bereda den kvinnliga ungdomen samma utbildningsmöjligheter, vilka hittills tillkommit och alltjämt skulle tillkomma gossarna. Visserligen torde det kunna förväntas, att de kommunala organen skola vara benägna att, på sätt jag förutsatt, i icke obetydande utsträckning medverka till att såväl de högre

läroverken som realskolorna bliva tillgängliga för kvinnlig ungdom även å orter, där jag för min del icke ansett lämpligt att ifrågasätta en dylik organisation såsom obligatorisk. Men kvar står dock ett icke ringa antal städer, särskilt medelstora, där läroverket även vid omlagda anknytningsförhållanden skulle uppnå en sådan storlek, att det icke kan anses rimligt att låta flickor där vinna inträde, och där jag icke heller kunnat nu föreslå upprättande av särskild statlig läroanstalt för flickor. På dessa orter skulle sålunda, därest inga åtgärder i övrigt vidtoges, den kvinnliga ungdomen bliva missgynnad i två olika avseenden. För flickundervisningen skulle alltså privatskolor uteslutande anlitas, och de kvinnliga lärjungarna skulle under angivna förutsättning sakna alla möjligheter att övergå från folkskolans sjätte klass till den högre skolan. Den förstnämnda bristen kan tydligtvis icke avlägsnas förrän i samband med upprättande framdeles av de ytterligare statliga flickläroverk, av vilka behovet redan på flera håll kan anses vara vitsordat. Vad åter den andra av förenämnda brister angår, torde det icke vara omöjligt att, såsom jag redan i annat sammanhang haft tillfälle beröra, i viss utsträckning undanröja densamma.

På sätt jag förut erinrat, föreligger mellan flertalet privatläroverk och de allmänna läroverken i fråga om anknytningen till folkskolan den betydande principiella olikheten, att de förra i sina förberedande klasser äga ett undervisningsstadium, som är parallellt med folkskolans tre lägre klasser. Även om flickskolans första klass bringas i anslutning till folkskolans tredje, äro med hänsyn till nämnda anordning möjligheterna för lärjungar att från folkskolan över huvud vinna inträde i flickskolan långt mera begränsade än vid de allmänna läroverken. De förberedande klassernas lärjungar pläga nämligen härvid hava företräde och äro, efter vad upplyst blivit, befriade från varje inträdesprövning. Detta förhållande har, vid sidan av de högre terminsavgifterna, konstituerat den exklusivitet vid lärjungerekryteringen, som efter vad jag i det föregående uppvisat, i stort sett präglar flickskolorna.

Jag kan icke se, att man från de utgångspunkter som varit bestämmande vid nu förevarande överbäggande av den högre skolans anknytning till folkskolan, kan vara tillfreds med en sådan ordning.

Under det livliga meningsutbytet rörande grundskolestadiets omfattning har, såvitt jag kunnat finna, enighet rått såtillvida, att man icke ansett läroverket böra anknyta till en lägre folkskoleklass än den tredje. Jag har tidigare anført, att sagda grundsats för de allmänna läroverkens del fastslogs redan 1894, alltså för mer än trettio år sedan. Utvecklingen har beträffande flickskolorna gått väsentligt långsammare, om man ock under senare år kunnat konstatera en något ökad benägenhet från skolornas sida — måhända icke utan påverkan från vederbörande kommuner — att inskränka eller nedlägga denna gren av verksamheten. Från statsverkets sida hava de förberedande klasserna berövats möjligheterna att erhålla understöd annat än på indirekt väg, och jämväl i detta avseende innebär 1925 års riksdags-

beslut en bestämd skärpning av tidigare gällande villkor. Jag anser emellertid, att även den nu förefintliga begränsade möjligheten till indirekt statsunderstöd åt de ifrågavarande klasserna bör upphöra. Då jag inom andra områden av undervisningsväsendet föreslår ett längre grundskolestadium såsom det önskvärda, anser jag, att skäl icke kunna anföras för bibehållande av denna kvarleva från en gången tid. Väl äger det sin riktighet, att vid en eller annan privatskola även å nu förevarande undervisningsstadium en betydelsefull pedagogisk försöksverksamhet torde hava bedrivits. Men detta har uppenbarligen endast undantagsvis varit fallet. Mot folkskolans duglighet och lämplighet att tjäna som grundval för flickskolan i den utsträckning, varom här är fråga, hava inga erinringar blivit gjorda. När samhället sålunda tillhandahåller fullgod undervisning, vilken för gossarna också i betydande utsträckning anlitas, finnas inga avgörande skäl för att en annan ordning skulle vara påkallad beträffande flickorna. Det måste med hänsyn härtill anses riktigt, att, såsom andra kammarens vederbörande utskott redan år 1908 utan meningsskiljaktighet uttalade, föräldrar, som önska och hava tillfälle att i hemmen eller i privata skolor giva sina barn undervisning, vilken i omfång och beskaffenhet motsvarar den, som meddelas i folkskolan, må härtill äga full rätt. Men kostnaden för en dylik enskild undervisning bör vara föräldrarnas ensak.

Jag anser fördenskull, att flickskolan, på sätt hittills gällt i fråga om de allmänna läroverken och som jämväl delvis skulle tills vidare gälla, skall anknyta till folkskolans tredje klass, men att åtgärder böra vidtagas i avsikt att, i den utsträckning så kan ske, anknytningen tillika förläggas till ett högre grundskolestadium. Jag återkommer till denna fråga i fortsättningen av mitt anförande. I detta sammanhang vill jag ytterligare framhålla, att den nu föreslagna skärpningen av villkoren för statsunderstödet icke gärna kan giva anledning till entledigande av lärarinnor. Även i detta fall finner jag mig nämligen på sätt redan föreslagits beträffande statens normalskola för flickor böra ifrågasätta, att förändringen endast successivt må gå i verkställighet med början läsåret 1928—1929. Sagda läsår skulle alltså nuvarande bestämmelser fortfarande gälla beträffande de förberedande klasserna 2 och 3, läsåret 1929—1930 endast beträffande sagda klass 3, vadan förändringen först från och med läsåret 1930—1931 skulle vara fullt genomförd.

För att erhålla en överblick över den omfattning, vari ämneslärarinnor nu hava sin tjänstgöring förlagd till de förberedande klasserna har jag från skolöverstyrelsen införskaffat detaljerade uppgifter rörande förhållandena läsåren 1925—1926 och 1926—1927. Av den föreliggande sammanställningen inhämtar man, att under förstnämnda läsår 71 ämneslärarinnor undervisade sammanlagt 341 $\frac{2}{3}$ veckotimmar i de förberedande klasserna, det vill säga var och en ej fullt 5 veckotimmar i genomsnitt. Rätten i fråga hänförde sig beträffande 128 veckotimmar och 24 lärarinnor till de i kungl. kungörelse 326/1925 meddelade övergångsbestämmelsernas mom. 1,

beträffande 207 $\frac{2}{3}$ veckotimmar och 44 lärarinnor hade saken varit underställd överstyrelsens prövning, ehuru i en del fall övergångsbestämmelserna utan vidare varit tillämpliga. Slutligen har i 3 fall vederbörande skola utan författningsenligt medgivande låtit ämneslärarinna fullgöra en del av sin tjänstgöring å nu ifrågavarande stadium.

Vad angår läsåret 1926—1927, kan man icke konstatera en minskning i omfattningen av ämneslärarinnors tjänstgöring i de förberedande skolorna. Totaliter avser sådan tjänstgöring 342 $\frac{2}{3}$ timmar, fördelade på 77 lärarinnor, alltså i det hela oförändrad omfattning, men med veckotimmarna fördelade på något flera lärarinnor. Enligt berörda övergångsstadgande har detta skett i 84 $\frac{5}{9}$ veckotimmar, fördelade på 21 lärarinnor. Beträffande 28 veckotimmar, fördelade på 6 lärarinnor, gäller, att man utan vederbörligt medgivande tillgodogjort sig statsunderstöd. Och slutligen har överstyrelsen ansett sig böra medgiva här ifrågavarande rätt i fråga om 229 $\frac{2}{3}$ veckotimmar, fördelade på 50 lärarinnor vid ett tjugutal skolor.

Den lämnade redogörelsen giver vid handen, att man av hänsyn till vederbörande lärarpersonal knappast behöver hysa betänkligheter att genomföra en begränsning med den successiva tillämpning jag nyss föreslagit.

Såsom redan tidigare av mig framhållits, hava villkoren för understöd till högre flickskolor av riksdagen utformats på ett sådant sätt, att skolan erhåller direkt understöd allenast för klasser utöver folkskolans stadium. Sedan numera i form av tillfällig löneförbättring och dyrtidstillägg individuella bidrag till lärarpersonalen utgå, har emellertid den år 1909 fastslagna ordningen faktiskt på en avgörande punkt rubbats. Det synes mig dock uppenbart, att den definitiva ordning, som inom en näraliggande framtid torde böra komma till stånd, icke i nu berörda avseende kan bygga på andra grundsatser än de år 1909 fastställda.

Så länge en nyreglering icke skett, torde vederbörande skolor sakna omedelbar anledning att av egen drift tillmötesgå kraven på anknytning till avslutad folkskola och jag anser mig icke heller böra ifrågasätta, att föreskrift i detta syfte generellt meddelas genom ändring i statsbidragsvillkoren. Där emot hyser jag inga betänkligheter att, i anslutning till vad jag nyss förut yttrat, föreslå, att statsunderstödd flickskola och högre goss- och samskola skall anslutas till den tredje folkskoleklassen, så framt organisationen icke förutsätter anknytning till högre folkskoleklass. Och såsom jag redan uttalat, håller jag före, att de skolsakkunniga anfört bindande skäl för att inträdesprövning till dessa läroanstalter skall anställas med samtliga sökande, sålunda även med dem, som komma från en förberedande skola, och avse det kunskapsmått, som inhämtas i folkskolans tre lägre klasser. På denna väg har jag förhoppning att kunna uppnå, att även flickor från folkskolan skola kunna erhålla de möjligheter att vinna högre skolutbildning, som i decennier gällt i fråga om gossarna. I fråga om sättet för sådan prövnings anställande kan jag hänvisa till vad jag i

dylikt hänseende anført beträffande realskolan. Samma bestämmelser torde böra gälla för båda dessa skolformer. De lärjungar, som redan tillhöra förberedande klasser, böra givetvis vinna inträde i den egentliga skolans första klass enligt hittills tillämpat förfaringssätt. Påpekas må att man, beträffande lärjungars intagande i privatläroverk i enstaka fall måste taga hänsyn till alldeles speciella förhållanden; så bör givetvis i fråga om stiftelseskolor även i nu förevarande hänseende de bestämmelser, som må finnas i respektive stiftelseurkunder vederbörligen beaktas.

Då det åter blir fråga om att tillgodose det önskemål, som jag förut berört, av innebörd, att även vid flickundervisningen, såvitt möjligt, å varje ort tillfälle till övergång från avslutad folkskola till den högre skolan skall beredas, ställa sig förhållandena väsentligen svårare. Å flertalet orter saknar den högre flickskolan genomgående parallellavdelningar, vilket i vissa fall torde få tillskrivas den orsaken att två eller flera flickskolor äro i verksamhet i samhällen, där man kunnat åtnöja sig med ett allmänt läroverk. Beträffande dessa flickskolor med enkla avdelningar anser jag det knappast välbetänkt, att nu tvångsvis genomföra en anslutning till folkskolans sjätte klass.

Vad åter angår flickskolor med genomgående två eller flera avdelningar, ställa sig förhållandena onekligen något annorlunda. I dessa fall synas tungt vägande skäl kunna anföras för att i analogi med vad som föreslagits för de allmänna läroverkens del en serie avdelningar anknutes till folkskolans sjätte klass. Då det gäller det praktiska ordnandet, kan man givetvis tänka sig att så förfara, att föreskrift av dylik innebörd av Kungl. Maj:t utfärdas i samband med statsunderstödet beviljande. Jag anser det emellertid vara lyckligare och värdefullare, om åtgärder för främjande av syftet i fråga kunde komma till stånd på frivillighetens väg, och jag har tidigare i korthet uttalat mig om förfaringssättet. För närvarande erhåller flickskolan intet särskilt direkt understöd för parallellavdelningar. I detta avseende skulle en ändring kunna vidtagas i den riktningen, att skola, som anordnar en särskild realskolelinje, omfattande fyra klasser ovanför sexklassig folkskola, för denna erhåller understöd i huvudsaklig överensstämmelse med de grunder, som gälla för s. k. enskilda mellanskolor. Det är min förhoppning, att om skolan på detta sätt tillförsäkras ett särskilt statsunderstöd på 4,800 kronor årligen för dessa 4 klassavdelningar, med vilket rätt följer till motsvarande kommunalt understödsbelopp, den skall finna sig kunna tillmötesgå välgrundade samhällskrav på denna punkt. Då emellertid åtgärden säkerligen skulle förfelas, därest terminsavgifterna utginge med så betydande belopp, som nu i regeln är fallet vid privatskolorna, anser jag, att såsom villkor för dylikt statsunderstöds utgående bör fastställas det särskilda kravet, att terminsavgifternas storlek skall bestämmas av Kungl. Maj:t i samband med understödets fördelning. Man bör härvid, synes det mig, eftersträva, att avgifternas allmänna nivå kommer att ligga så nära statsläroverkens som möjligt är.

Det återstår mig att avhandla ytterligare en angelägenhet, som med den nu berörda har ett visst sammanhang. De läroanstalter, som anslagsmässigt sammanföras under rubriken högre goss- och samskolor, äro i regeln förlagda till orter med allmänt läroverk eller kommunal mellanskola. Bortsett från Lundsbergs skola, vilken genom sin uppgift och hela sin organisation intager en särställning, gäller detta om samtliga med två undantag, Djursholms samskola och Saltsjöbadens samskola. I Djursholms stad, respektive Saltsjöbadens köping tillgodose de nämnda läroanstalterna ensamma samhällets och i viss mån även ortens bildningsbehov. Vid sådant förhållande måste det betecknas som en uppenbar brist, att de ifrågavarande skolorna äro organiserade med förberedande klasser och sålunda utan anslutning till folkskolans både tredje och sjätte klass, så mycket mera som skolorna äro väl besökta och utrustade med dubbla eller tredubbla parallellavdelningar å realskolestadiet. I fråga om tredje folkskoleklassen torde detta kunna ske på samma väg, som tänkts anlitad för flickskolornas del. Men jag kan icke se något rimligt skäl, varför icke även i dessa nejder berättigade anspråk kunna resas på att erhålla möjligheter till övergång från sjätte folkskoleklassen till den högre skolan, och jag har fördenskull icke kunnat underlåta att söka uppnå en sådan anslutningsordning även för dessa läroanstalters vidkommande.

Givetvis vore det tänkbart att såsom villkor för statsunderstödet utgående — staten bidrager till dessa skolor med mycket avsevärda belopp — av Kungl. Maj:t föreskreves, att en serie avdelningar skulle anknyta till folkskolans sjätte klass. Men jag har trott mig bättre främja syftet med anordningen genom att även i dessa båda fall söka knyta vederbörande läroanstalters egna intressen vid tillmötesgåendet av förefintliga krav i nu berörda avseende. Med hänsyn härtill har jag tänkt mig en liknande anordning, som jag föreslagit för de högre flickskolornas del. Då båda de nämnda skolorna i verkligheten äro upprättade av och ägas av vederbörande kommuner, synes det mig icke uteslutet, att här förevarande önskemål skulle kunna tillgodoses under den formen, att kommunen upprättar en kommunal mellanskola, vilken utan olägenhet torde kunna samordnas med den nuvarande läroanstalten och dess undervisning bedrivs i samma lokaler samt med användande av samma materiellutrustning som disponeras av samskolan. Givetvis kunde och borde samskolans realskolestadium i motsvarande grad begränsas. Skulle vederbörande emellertid icke finna skäl medverka till denna anordning, synes man kunna tillgodose kravet på sexårig grundskola under enahanda former som förordats i fråga om vissa flickskolor, alltså genom understödjande av en serie parallellavdelningar i likhet med vad som gäller i fråga om enskilda mellanskolor.

Den nu föreslagna avvecklingen av de förberedande klasserna medför tydligen viss ändring i de för ifrågavarande läroanstalter gällande bestämmelser. För närvarande gäller enligt kungörelse den 18 juni 1925 (nr 326) om

ändring i vissa delar av kungörelsen den 29 oktober 1909 angående avlöning av lärarinnorna vid statsunderstödda enskilda läroanstalter samt angående statsunderstöd åt dessa läroanstalter m. m. att lärarinna vid dylik läroanstalt må, på särskild ansökan och efter skolöverstyrelsens beprövande, kunna fullgöras i de förberedande klasserna eller i övningsämnen, under förutsättning att starka skäl av pedagogisk art kunna förebringas för denna anordning. För samtliga ämneslärarinnor må dock nämnda tjänstgöring icke till omfattningen motsvara mer än en niondel av deras sammanlagda tjänstgöring vid skolan.

Denna bestämmelse blir givetvis överflödig i den mån de förberedande klasserna försvinna. Under övergångstiden bör densamma fortfarande gälla i förut angiven utsträckning.

Jag har i det föregående lämnat en redogörelse för de uttalanden, som i samband med diskussionen om skolkommissionens förslag gjorts angående frågan om lärarpersonalens vid privatläroverken rättsliga ställning. Såsom framgår av denna redogörelse finnas nu inga bestämmelser, som regelbinda rättsförhållandet mellan nämnda lärarpersonal och vederbörande skolas målsmän. Frågan har vid olika tillfällen varit föremål för uttalanden även i annat sammanhang än det nyss omnämnda. Så har densamma bragts under riksdagens prövning, senast genom motion vid 1926 års riksdag, därvid hemställdes, att riksdagen såsom ytterligare villkor för åtnjutande av det av Kungl. Maj:t föreslagna anslaget till privatläroverken ville uppställa även den betingelsen, att till tryggnad av lärarpersonalens rättsliga ställning lärarinna och lärare, som minst tre år biträtt vid undervisningen, ej måtte kunna entledigas med mindre frågan underställdes skolöverstyrelsens prövning.

Statsutskottet vid 1926 års riksdag anförde vid behandlingen av ifrågasvarande motion, att utskottet, med hänsyn till de utomordentligt stora praktiska svårigheter, som vore förknippade med ett bifall till det i motionen nu framlagda förslaget, icke funnit sig böra tillstyrka detsamma. Riksdagens beslut utföll i enlighet härmed.

Skolkommissionen har, som nämnts, uttalat sig för åtgärder i nu berörda hänseende. Jämväl reservanterna i skolöverstyrelsen hava behandlat denna fråga och därvid framhållit vissa åtgärder, som skulle vara ägnade att stärka lärarpersonalens rättsliga ställning. Såsom dylika åtgärder har anförts, att vid varje skola skulle finnas en styrelse, att som villkor för statsunderstöd skulle föreskrivas en viss proportion mellan antalet lärare med tillfällig och med fast anställning, att fast anställning skulle vara förbunden med viss ömsesidig uppsägning, samt att av vederbörande skolstyrelse gjord uppsägning skulle med angivande av skäl underställas överstyrelsens prövning.

Det måste utan allt tvivel betecknas som en brist, att hittills inga åtgärder vidtagits för beredande åt den jämförelsevis talrika lärarkåren vid pri-

vatläroverken en ställning, som kan i rättsligt hänseende anses vara tryggad. Då nu, därest mitt föreliggande förslag till omläggning av skolorganisatio-
nen godtages, de enskilda läroanstalterna skulle tills vidare i mycket stor
utsträckning behållas vid sin nuvarande ställning i skolsystemet, har berörda
fråga fått ny aktualitet. Frågan är ej lättlost, och jag är ej i tillfälle att i
detta sammanhang framlägga något förslag, som kunde ligga till grund för
en slutlig prövning av spörsmålet. Emellertid har jag för avsikt att så
snart ske kan återupptaga frågan till granskning samt söka åstadkomma en
lösning, som kan i möjlig mån anses tillfredsställande. De synpunkter, som
under frågans dryftande hittills framlagts och åt vilka särskilt reservanternas
i skolöverstyrelsen givit uttryck, böra härvid vinna allt beaktande. Det synes
mig sannolikt, att de åtgärder, som skulle kunna anses erforderliga i detta
hänseende, kunna vidtagas i samband med fördelningen av statsunderstöd.

I annat sammanhang har jag påpekat, att den om- och nyorganisation av
läroverk, som enligt min mening bör äga rum på åtskilliga orter, i vissa fall
med nödvändighet torde föranleda jämkningar i avseende på privatläroverkens
antal. Så torde det komma att visa sig, att på vissa orter, där nuvarande
gossrealskola borde omorganiseras till en samrealskola, denna åtgärd måste
förutses komma att medföra så stark minskning i antalet lärjungar vid or-
tens högre flickskola, att ett fortsatt upprätthållande av denna senare ej kan
anses skäligt. I sådant fall har jag förutsatt, att flickskolan skulle jämsides
med samrealskolans organiserande successivt avvecklas.

En dylik avveckling medför uppenbarligen vissa svårigheter, därigenom
att lärarpersonalen måste undan för undan entledigas. Det synes mig under
sådana förhållanden klart, att då lärarinnor genom direkta åtgärder från
statens sida gå miste om anställning, staten också måste se till huruvida
och på vad sätt dessa lärarinnors intressen må kunna tillgodoses genom
åtgöranden från det allmännas sida.

Jag vill då erinra därom, att alldeles samma spörsmål tidigare varit före-
mål för statsmakternas överbäganden, nämligen då genom 1904 års riksdags
beslut om upprättande av statssamskolor ett antal högre flickskolor tvungos
att avveckla och försvinna. Redan 1899 års läroverkskommitté, som fram-
lade förslag om samskolors upprättande, hade sin uppmärksamhet riktad på
förhållandet i fråga. Kommittén yttrade därom i sitt betänkande:

Svårare och mera behjärtansvärd blir lärarinnornas ställning i de städer,
där flickskolorna skulle komma att upphöra. Visserligen tillskapas nya lä-
rarinnebefattningar i samskolorna, men dessa motsvara endast en del av de
platser, som komma att indragas. För att underlätta tillträdet till desamma
föreslår kommittén, att åt de indragna skolornas mera erfarna och bäst vits-
ordade lärarinnor må, därest de ej äga den för ifrågavarande sysslor fast-
ställda examenskompetensen, genom kungl. dispens beredas möjlighet att
fortfarande gagna i ett kall, varåt de förut med framgång ägnat sina krafter.
Kommittén anser jämväl önskligt, att sådana lärarinnor som därtill befinnas

lämpliga, må på liknande sätt erhålla rätt att innehava folkskolelärarinnebefattningar. För övrigt må här tagas i betraktande, att den ifrågasatta omorganisationen ej kan genomföras i ett slag, utan kommer att försiggå successivt och taga åtskilliga (6—8) år i anspråk, varigenom lärarinnorna få tid och rådrum att se sig om efter platser i flickskolor å andra orter, där dessa skolors antal och behov av lärarkrafter ständigt ökas, eller ock inom andra verksamhetsområden. Det är jämväl att hoppas, att de icke självförvållade svårigheter, vari en del lärarinnor komma att vid en omorganisation försättas, skola vid platsers tillsättande av vederbörande var i sin stad behjärtas. Kommittén anser sig därför kunna uttala den förväntan, att olägenheterna av dessa förslag i här berörda avseende i allmänhet skola utan större svårighet låta sig övervinna.

I sin skrivelse i anledning av Kungl. Maj:ts proposition till 1904 års riksdag angående ändrad anordning av rikets allmänna läroverk m. m. förklarade sig riksdagen instämma i vad kommittén sålunda yttrat.

Förhållandena visade sig emellertid påfordra, att från statens sida vissa åtgärder vidtogos, och Kungl. Maj:t förelade med anledning därav 1907 års riksdag förslag om anvisande av understöd åt vissa lärarinnor, som genom nämnda indragningar komme att förlora sin anställning (X huvudtit. sid. 11).

Av det propositionen bilagda utdraget av statsrådsprotokollet framgår, att åtskilliga av de mera erfarna och skickligaste lärarinnorna vid underindragning varande flickskolor i städer, där statssamskolor inrättats, av Kungl. Maj:t hade erhållit behörighet att söka och innehava lärarinnebefattning, och hade, säger departementschefen, såväl dessa lärarinnor som sådana vid ifrågavarande flickskolor förut anställda, vilka ägde berörda kompetens, redan förordnats till extra ämneslärarinnor vid statens samskolor. Men dylika åtgärder vore tydligtvis icke till något gagn för de lärarinnor, vilka på grund av ålder eller annan orsak icke lämpade sig för tjänstgöringen vid statens skolor och icke kunde på annat sätt försörja sig.

Förhållandena te sig nu i det hela på samma sätt som vid sistberörda tidpunkt. Dock visar sig nu den skillnaden, att med all sannolikhet endast i enstaka undantagsfall lärarinna torde sakna kompetens för ordinarie ämneslärarinnebefattning vid samrealskola.

Min redogörelse ger vid handen, att man vid det föregående tillfället icke fann sig kunna vidtaga några direkta åtgärder för tillgodoseende av de ifrågavarande lärarinnornas intressen förutom beträffande dem, som nått högre ålder. Förhållandena i detta hänseende synas mig beklagligen föga gynnsammare nu. Att överflytta lärarinnor till de tjänster, som skulle komma att inrättas vid nyorganiserade samrealskolor, torde knappast låta sig göra, men det synes mig rätt och billigt, att i den mån så kan ske, vid besättandet av ordinarie ämneslärarinnetjänst, till vilken flickskollärarinna anmält sig som sökande, hänsyn tages till det förhållandet, att sökanden tillhör nu ifrågavarande kategori av lärarinnor. Och beträffande lärarinna, som avlagt för ordinarie adjunktsbefattning stadgade akademiska kunskapsprov men

ej genomgått provår, bör hennes föregående tjänstgöring kunna i väsentlig mån kompensera denna brist.

Emellertid vill jag framhålla, att det särskilda hänsynstagande av olika slag, som sålunda bör iakttagas beträffande lärarinnorna, enligt min mening bör gälla endast dem, som vid början av gossrealskolans ombildning till samrealskola under mer än 5 år innehaft fast anställning vid statsunderstödd enskild läroanstalt.

Beträffande de äldre ämneslärarinnorna åter bör, synes det mig, samma åtgärd vidtagas, som, enligt vad jag nyss erinrat, tidigare tillgripits. Till nu ifrågasatt kategori böra räknas de ämneslärarinnor, som vid nyssnämnda tidpunkt uppnått en ålder av 50 år och före den 1 mars 1927 vunnit anställning med full tjänstgöring vid skolan.

För privatskolornas ämneslärarinnor inträder pensionsåldern vid 60 år, och det bör således vara staten angeläget att under den tid, som kan förflyta till pensionsålderns inträde, bereda dessa lärarinnor ett årligt understöd. Vid övervägande av frågan, med vilket belopp dylikt understöd skäligen bör utgå, har jag stannat för två tredjedelar av den avlöning — tillfällig löneförbättring och dyrtidstillägg inberäknade — som vederbörande i enlighet med gällande bestämmelser uppbar vid tiden för anställningens upphörande. Därjämte bör sådan lärarinna tillförsäkras rätt att vid fyllda 60 år komma i åtnjutande av pension med samma belopp, som skulle tillkommit henne, därest hon oavbrutet tjänstgjort intill tiden för pensioneringen. Då pension från lärarinnornas pensionsanstalt utgår allenast i förhållande till de inbetalningar, som gjorts av eller för vederbörande delägare, och någon inbetalning för delägare i varje fall ej kan ske, bör lärarinna vid pensions erhållande få sig tilldelad vederbörlig fyllnad i pensionsbeloppet.

I detta sammanhang vill jag betona, att i de fall, där på grund av den nu ifrågasatta omläggningen en begränsning kan komma att inträda i vissa statsunderstödda privatläroverks verksamhetsfält, det är angeläget att tillse, att eventuellt nödvändiga inskränkningar i statens understödsverksamhet försiggå under så mjuka former som möjligt. Det är min avsikt att uppmärksamst pröva alla hithörande förhållanden i syfte att övergången må försiggå under största möjliga hänsynstagande till berättigade enskilda intressen.

VIII. Lärarkompetensen m. m.

Skolkommissionen har i sitt betänkande (I: 1 sid. 408—449) utförligt sysslat med frågan om lärarnas utbildning och kompetens och har därvid föreslagit åtskilliga ändringar i de nu gällande bestämmelserna för behörighet till lärarbefattning vid de allmänna läroverken. Yttranden i anledning av kommissionens förslag hava avgivits av ett flertal läroverkskollegier m. fl., och frågan beröres jämväl av skolöverstyrelsen och av generaldirektör Bergqvist i deras utlåtanden över kommissionens betänkande. Däremot hava de skolsakkunniga icke ingått på denna fråga.

Departement-
schefen.

Med den omfattning, jag givit det nu föreliggande förslaget, har jag icke funnit det behöfligt eller lämpligt att upptaga frågan om lärarkompetensen till prövning, bland annat därför, att beslut av riksdagen ej är erforderligt för hithörande angelägenheters ordnande.

Med frågan om kompetens äro dessutom ofta förknippade frågor av avlöningsreglerande innebörd, och jag anser det därför riktigt, att nu berörda spörsmål upptages till ny granskning i samband med fråga om lönerreglering för vederbörande lärarpersonal. Jag vill härvid erinra om att redan skolkommissionen ansett sig böra påyrka jämkningar i de nuvarande avlöningsgrunderna för vissa kategorier av lärare.

De kompetensbestämmelser, som för närvarande äro föreskrivna beträffande ordinarie lärarpersonal vid de allmänna läroverken, böra således tills vidare bibehållas oförändrade. Givetvis böra samma bestämmelser tillämpas i fråga om lärarpersonalen även vid de läroverk, som enligt mitt förslag skulle nyinrättas eller ombildas, således också i fråga om de från kommunala mellanskolor ombildade samrealskolorna. För den kommunala mellanskolan äro ej heller några ändringar i behörighetsvillkoren påkallade.

I ett hänseende har jag emellertid att i detta sammanhang beröra frågan om lärarkompetensen, nämligen beträffande lärarpersonalen vid de nyssberörda kommunala mellanskolor, vilka jag föreslår till övertagande av staten. Jag vill härvid först erinra om att ombildningen från kommunal läroanstalt till statsskola ej medför någon ändring i dessa skolors organisation. Såväl den förutvarande som den nytillkommande skolan omfattar fyra årsklasser, och behovet av lärarkrafter är alltså oförändrat. Den enda förändringen skulle bliva den, att, såsom jag får tillfälle att i ett följande sammanhang ytterligare utveckla, vid den statliga skolan två ordinarie befattningar skulle förbehållas kvinnor.

Jag har redan framhållit, att samma kompetensvillkor böra gälla för lärarna vid nämnda skolor som vid övriga samrealskolor. Då emellertid

kompetensfordringarna för ämneslärarbefattning vid kommunal mellanskola delvis äro mindre omfattande än för adjunktstjänst vid allmänt läroverk, äro vid dylika skolor många i saknad av formell adjunktskompetens. Så förhåller det sig ock med åtskilliga bland lärarna vid de nu till förstatligande föreslagna sju skolorna.

Undersöker man närmare, hur det i detta hänseende förhåller sig, visar det sig, att av de vid nämnda skolor anställda 43 ordinarie ämneslärarna 18 innehava adjunktskompetens, d. v. s. avlagt akademisk examen och genomgått provår, att 10 genomgått högre lärarinneseminarium och således äga kompetens till ämneslärarinnebefattning vid statens samskolor samt att de återstående 15 på grund av beslut av Kungl. Maj:t äga behörighet till ordinarie lärarbefattning vid kommunal mellanskola. Omnämnas bör jämväl att av dem som höra till sistnämnda kategori, sex avlagt filosofisk ämbetsexamen och således brista i fråga om adjunktskompetens endast genom saknad av provår. Frågan är då, huruvida man skall bortse från den bristande formella kompetensen hos nyssnämnda lärare vid den nu påtänkta övergången. För min del anser jag dessa lärares ställning vid den kommunala mellanskolan härvidlag böra vara avgörande. De hava där ordinarie anställning, och även om kommunerna, rättsligt sett, äro skyldiga att svara för de förbindelser, de ingått med vederbörande lärare vid dessas anställande, måste hänsyn dock tagas därtill, att staten nu övertager skolorna och ingår som deras huvudman. Under sådana omständigheter synes mig rimligt, att staten jämväl successivt övertager alla de vid skolorna den 1 mars 1927 anställda ordinarie lärarna, oavsett om de äga formell kompetens till adjunkt-befattning vid allmänt läroverk eller icke.

Det kan emellertid sättas i fråga, huruvida de ordinarie manliga ämneslärare, som sakna berörda kompetens men det oaktat erhålla ordinarie anställning vid samrealskola, även skola få den avlöning, som medföljer sådan anställning. För min del håller jag före, att tillräckligt starka skäl ej kunna anföras härför. Ifrågavarande lärare böra enligt min mening efter sin övergång i statstjänst bibehållas vid de avlöningsförmåner, de ägt uppbära vid den kommunala mellanskolan. Härvid bör ihåggkommas att ordinarie manlig ämneslärare vid sådan skola åtnjuter, utöver den kontanta lönen, fri bostad och bränsle eller motsvarande ersättning, dock minst 500 kronor för manlig och 350 kronor för kvinnlig lärare. Sistberörda ersättning bör utgå till dessa lärare även efter deras övergång till statsskola, och det synes mig rimligt, att vederbörande kommun åtager sig att fortfarande erlägga densamma, så länge den överflyttade läraren kvarstår vid samrealskolan. Detta åtagande bör uppställas bland villkoren för statens övertagande av respektive skolor.

Liknande gäller ämneslärarinnorna vid de från mellanskolor ombildade samrealskolorna. Samskollärarinnorna hava samma grundlön som mellanskollärarinnorna, medan de sistnämnda därjämte, som nämnts, äga åtnjuta bo-

stad och bränsle eller ersättning därför. Denna ersättning bör under deras återstående tjänstetid vid samrealskolan utgå till dem från vederbörande kommun.

Enligt gällande bestämmelser må adjunkt, manlig eller kvinnlig, vid allmänt läroverk för uppflyttning i högre lönegrad tillgodoräknas de tjänstår utöver tre, han eller hon, efter vunnen behörighet till adjunktstjänst vid allmänt läroverk, tjänstgjort såsom ordinarie ämneslärare vid kommunal mellanskola, dock ej mer än tio år. Dessa bestämmelser äro givetvis utan vidare tillämpliga på de adjunktskompetenta lärare, som övergå till de nya samrealskolorna. Någon motsvarande bestämmelse, om vars berättigande i dylikt fall meningarna för övrigt kunna vara delade, för de icke adjunktskompetenta lärare, som vid kommunal mellanskolas ombildning till samrealskola överflyttas till läroverket, är i varje fall icke erforderlig, enär de enligt mitt förslag skulle bibehållas vid de avlöningsförmåner, som enligt gällande bestämmelser skulle tillkommit dem, därest de kvarstått i tjänst vid kommunal mellanskola.

I samband med frågan om dessa lärares avlöningsförmåner torde jag ock beröra deras pensionsförhållanden. Härom har skolkommissionen i sitt betänkande (I:1 sid. 487 f.) uttalat sig på följande sätt:

Vad de kommunala mellanskolornas lärare beträffar, synes frågan om deras tjänstepension vara jämförelsevis lätt ordnad. Dessa lärare äga för närvarande uppbära pension från statens anstalt för pensionering av folkskollärare m. fl. Enligt anstaltens reglemente tillkommer rätt till uppskjuten pension den, som avgår från befattning utan rätt till genast börjande pension och som vid den tidpunkt, då pensionen skulle börja utgå, icke har rätt att vid avgång från då innehavd tjänst räkna sig till godo den tjänstgöring, varpå rätten till uppskjuten pension skulle grunda sig. Föranledes avgången därigenom, att befattningen indrages — och detta torde kunna anses bliva fallet, då kommunal mellanskola upphör och ersättes med ett statsläroverk — äger den avgångne att vid fastställandet av den uppskjutna tjänstepensionen tillgodoräkna sig den fond, som finnes samlad för honom icke blott genom hans egna avgifter utan ock genom den årliga avgift, som huvudmannen och staten för hans räkning haft att årligen inbetala, varvid den avgift, som härrör från staten, till sin storlek avpassats så, att den enligt försäkringsteknisk beräkning skulle föreslå att bereda honom i reglementet tillförsäkrad pension vid uppnådd pensionsålder eller vid avgång dessförinnan på grund av vissa i reglementet närmare angivna omständigheter, såsom arbetsoförmåga till följd av sjukdom eller olycksfall m. m.

Den totala tjänstepension, en sådan lärare kan påräkna efter en av den kommunala befattningens indragning föranledd övergång från kommunal tjänst till statstjänst, torde således icke avsevärt komma att avvika från den, som han skulle hava fått uppbära, om han från början haft anställning vid statsläroverk.

Till vad kommissionen sålunda anfört har jag — med erinran att statens anstalt för pensionering av folkskollärare m. fl. numera benämnes statens pensionsanstalt — föga att tillägga. Jag anser emellertid lämpligast, att

ifrågavarande lärares pensionsfråga ordnas så, att de jämväl efter övergången i statstjänst beträffande såväl egen pensionering som familjepensionering kvarstå i statens pensionsanstalt.

Övningslärarna vid de kommunala mellanskolorna äro enligt gällande stadgas bestämmelser anställda med viss uppsägningstid och intaga alltså en annan ställning än ämneslärarna. I fråga om de med ordinarie lärare jämförliga lärare i övningsämnen, vilkas tjänstgöring haft sådan omfattning, att den kan sägas utgöra vederbörandes väsentliga sysselsättning och vilka vunnit dylik anställning vid den kommunala mellanskolan före den 1 mars 1927, synes det rimligt att man i anslutning till vad jag i det föregående utvecklat beträffande de ordinarie ämneslärarna söker i möjligaste mån bereda dem anställning vid samrealskolan.

IX. Statsläroverkens ekonomiska förhållanden.

I sitt principbetänkande (Betänkande I:1 sid. 114—193) har skolkommisionen framlagt ett med hänsyn till såväl de ekonomiska konsekvenserna som den faktiska innebörden vittgående förslag till omläggning av de allmänna läroverkens ekonomiska förhållanden.

Ur principiell synpunkt avser förslaget, att samtliga för realskolans och gymnasiets stadier avsedda läroanstalter skulle ordnas såsom statliga läroverk, med tillvaratagande så vitt möjligt av de fördelar, som ansåges vara förknippade med vissa läroanstalters kommunala karaktär. Enahanda ställning till det allmänna i ekonomiskt och rättsligt hänseende borde också flickskolan intaga. Det torde böra särskilt betonas, att förslaget sålunda innebär, att den kommunala mellanskolan inordnas i skolsystemet såsom en statens realskola. Dock har kommissionen i sitt senare avgivna Betänkande V funnit sig böra i någon mån modifiera denna sin ståndpunkt genom att bl. a. ifrågasätta bibehållande tillsvidare av enstaka kommunala mellanskolor.

Enligt skolkommisionen skulle lärjungeavgifterna till statsverket eller vederbörande läroverkskommun bortfalla samt av motsvarande avgifter till läroverkets kassor allenast för bemedlade lärjungar kvarstå en förhöjd inskrivningsavgift, vilken skulle inflyta till en understöds-kassa och möjliggöra understödjande av fattiga lärjungar.

Vad angår avlöning till rektor och lärare, skulle denna vid samtliga ifrågakommande läroanstalter, sålunda även de nuvarande statssamskolorna och det stora flertalet av de kommunala mellanskolorna, bestridas helt av statsmedel.

I fråga om kommunens förpliktelser utgår förslaget från rådande ordning så tillvida, att kommunen, på sätt nu är fallet, skulle tillhandahålla erforderliga skollokaler samt bostad eller ersättning därför åt rektor. Den för närvarande beträffande kommunal mellanskola stadgade skyldigheten för kommunen att tillhandahålla eller lämna ersättning för bostad åt ordinarie lärare skulle däremot bortfalla i samband med läroanstaltens ombildning till allmänt läroverk.

Skolkommisionen har vidare ifrågasatt, att kommunens förpliktelser skulle utsträckas att gälla även kostnader för anskaffande och underhåll av inredning och möbelutrustning inom lärorum och gymnastiksalarna vid läroverken, detta i anslutning till vad som under senare tid i regel skett.

En betydelsefull omläggning skulle enligt förslaget träffa sättet för bestridande av läroverkens driftskostnader, i det att de medel, som nu erhållas genom lärjungeavgifterna, skulle ersättas från andra håll.

I detta avseende bygger förslaget på en genomförd ekonomisk samverkan mellan vederbörande läroverkskommun och statsverket, enligt i huvudsak följande grunder. Alla läroverkens fastigheter åliggande kostnader för brandförsäkring, gårds- och gaturenhållning m. m. skulle gäldas av kommunen mot rätt för denna att övertaga respektive byggnadsfonders befintliga tillgångar. De nu ljus- och vedkassorna påvilande utgifterna för belysning, uppvärmning m. m. föreslås övertagna av vederbörande läroverkskommun med visst fastställt bidrag per undervisningsavdelning av statsmedel. Att märka är att avlöning åt vaktmästare, eldare och övrig betjäning skulle utgå på kommunens stat. Kommissionen har härvid förutsatt att de kostnader, det här gäller, borde ungefärligen lika fördelas mellan kommun och stat.

Beträffande de nu av läroverkens biblioteks- och materiellkassor gäldade kostnaderna för undervisnings- och biblioteksmateriell föreslår skolkommisionen, att anslag till vederbörande läroverk lämnas av statsmedel, beräknat efter på förhand bestämda, för de olika skoltyperna enhetliga grunder. För detta ändamål borde i riksstaten upptagas ett särskilt reservationsanslag till undervisnings- och biblioteksmateriell samt expeditionskostnader m. m.

Vidare torde jag böra erinra, att förslaget upptager såsom ett nytt moment, att kommun, i vilken realskola eller flickskola är belägen, skulle äga rätt att för lärjunge i någon av dessa skolor, som tillhörde annan kommun, av denna kommun uppbära en ur synpunkten av läroverkskommunens kostnader för vederbörande lärjunges undervisning skälig ersättning. Sagda ersättning skulle fastställas till ett för hela riket gällande belopp. Mot förslaget i här berörda del har reservation avgivits av ledamöterna Helger, Samuelsson och Söderlindh.

I samband med den omläggning, som enligt vad nu i korthet framhållits, skulle träffa läroverkens ekonomiska förhållanden, har skolkommisionen tillika föreslagit, att samtliga allmänna läroverk skulle ställas under inseende av lokala styrelser, vilkas befogenhet och sammansättning närmare anges. I fråga om viss del av sådan lokalstyrelses befogenheter har reservation avgivits av ledamöterna Bergstrand, Björck, Samuelsson, Staaff och Söderlindh.

Den plan, vars huvuddrag jag nu meddelat, har såsom nämnts till förutsättning, att terminsavgifterna avskaffas. Kommissionen hyste emellertid den uppfattningen, att denna förutsättning icke omedelbart och i ett slag låte sig realisera, och hade därför räknat med att den föreslagna nya ordningen allenast successivt bringades i tillämpning från en tidpunkt, som det skulle ankomma på riksdagen att bestämma. Kommissionen har jämväl utvecklat, huru övergångsförhållandena i nu berörda avseende skulle kunna ordnas på grundvalen av viss fördelning av kostnaderna på vederbörande kommuner, staten och lärjungarna.

Slutligen anser jag mig böra nämna, att skolkommisionen i nu berörda

sammanhang inlåtit sig på åtskilliga spörsmål, som beröra enskilda läroverk och enskild undervisning (Betänkande I:1 sid. 186—193).

Myndig-
heterna.

Även i de nu förevarande frågorna hava delade meningar på flera punkter kommit till synes. Större enighet råder emellertid beträffande t. ex. de kommunala mellanskolornas omorganisation till realskolor, därvid skolkommissionens förslag i regel vunnit tillstyrkan. Reservanterna inom skolöverstyrelsen hava dock uttalat, att nämnda skolor icke omedelbart borde bliva statsskolor i den utsträckning kommissionen föreslagit.

Beträffande lärjungeavgifterna föreligger praktiskt taget enighet därom, att obemedlade lärjungar böra vara befriade från samtliga avgifter. I övrigt gå åsikterna i sär i flera hänseenden.

Skolöverstyrelsen har i allmänhet förordat kommissionsförslaget, bortsett från dess principiella del, vilken icke ansetts f. n. äga aktualitet. Dock avstyrker överstyrelsen förslaget om särskilda bidrag från lärjungarnas hemkommuner till läroverkskommunerna.

Reservanterna inom skolöverstyrelsen hava likaledes i åtskilligt uttalat sitt gillande av förslaget. Avgifter borde emellertid fortfarande utgå till ljus- och vedkassan samt till biblioteks- och materiellkassan, varvid dock obemedlade eller mindre bemedlade lärjungar skulle kunna befrias från varje avgift. Vaktmästarens avlöning borde bestridas av statsmedel. Jämväl ansåges staten böra lämna bidrag till biblioteks- och materiellkassorna.

Generaldirektör Bergqvist har i det väsentliga anslutit sig till det förslag, skolkommissionen framlagt, under särskilt understrykande av vikten därav, att det i vidgad mån sörjdes för att såväl obemedlade som mindre bemedlade lärjungar måtte erhålla befrielse från eller lämplig nedsättning i utgående terminsavgifter.

Departements-
chefen.

Hela innebörden och karaktären av det förslag, som jag ansett mig böra framställa, gör det naturligt, att jag i möjligaste mån inskränker den principiella omläggningens omfattning. På grund härav föreligger för mig skäl att iakttaga varsamhet även i fråga om de av skolkommissionen föreslagna ingripande förändringarna i läroverkens hittillsvarande ekonomiska ställning.

Jag har fördenskull ansett mig icke nu böra till närmare övervägande upptaga de principiella spörsmålen om terminsavgifternas borttagande eller om kommunala och statliga bidrag till de nuvarande läroverkens driftskostnader i allmänhet. Icke heller har jag under dessa omständigheter funnit mig böra nu föreslå inrättande av särskilda lokala styrelser för de högre läroverken eller realskolorna för gossar. Den ekonomiska samverkan, som hittills vid statssamskolorna — bortsett från den i Haparanda — bestått mellan staten och vederbörande stad, synes mig också, av skäl som jag nedan skall anföra, böra förbliva oförändrad. Därest framdeles en förändring skulle finnas önskvärd och möjlig, torde en sådan kunna ske även utan samband med en organisatorisk och pedagogisk omläggning.

Av denna min ståndpunkt följer ock, att jag icke kan medverka till, att läroverkens vaktbetjäning nu erhåller ordinarie statsanställning. Huruvida denna angelägenhet framdeles må kunna ordnas i enlighet med vad skol-

kommissionen föreslagit, eller om befattningshavarna i fråga lämpligare böra bli statsanställda, synes mig icke nu böra avgöras. Däremot torde det förtjäna övervägas, huruvida icke vid definitiv lönereglering för de allmänna läroverkens m. fl. läroanstalters personal, bestämda minimilöner för nämnda befattningshavare böra fastställas och i samband härmed jämväl pensionsförhållandena ordnas.

Vad vidare beträffar förslaget, att läroverkskommun skulle äga att av hemkommun påkalla särskild ersättning för lärjungar, som vid visst läroverk åtnjuta undervisning utan att därstädes vara mantalsskrivna, synes mig de erinringar, som under remissbehandlingen framställts mot detta uppslag, så vägande, att jag icke anser mig böra understödja förslaget härom.

Ett grundläggande spørsmål, som i detta sammanhang påkallar ingående övervägande från min sida utgör frågan om den kommunala mellanskolans framtida ställning i ekonomiskt och rättsligt hänseende.

Såsom jag redan omnämnt, innebär skolkommissionens förslag i denna del, att de nuvarande kommunala mellanskolorna *i regel* skulle ombildas till allmänna läroverk. I sitt Betänkande V har kommissionen (sid. 41) närmare angivit de grunder, enligt vilka sagda ombildning borde ske och därvid uppställt såsom ett villkor, att skolan under den tid, den varit i verksamhet, uppvisar ett genomsnittligt lärjungantal av minst 64. Uteslutande har likväl bedömandet icke försiggått efter denna grundsats. Ortens läge i landet och förefintligheten av andra läroverk i grannskapet har också tagits i betraktande. Kommissionen har emellertid varit av den uppfattningen, att bildningsanstalter av den karaktär, varom här är fråga, icke utan starkt tvingande skäl böra förvägras samhällen, som önska komma i åtnjutande av sådana. Endast undantagsvis har kommissionen därför ansett sig förhindrad att förorda statsövertagande av de kommunala mellanskolor, som voro i verksamhet år 1922, och jämväl i fråga om åtskilliga av de fyrklassiga högre folkskolor, som vid nämnda tidpunkt kunde förutses inom en nära framtid övergå till mellanskolor, har prövningen utfallit i enahanda riktning.

Jag är i princip ense med skolkommissionen så långt, att det icke kan anses rimligt, att historiska skäl skola vara ensamt avgörande, huruvida behovet av realskolutbildning å en viss ort skall tillgodoses genom ett allmänt läroverk eller genom en kommunal mellanskola. Men jag måste å andra sidan bestrida riktigheten av den uppfattning, åt vilken kommissionen tillika givit uttryck, att det icke skulle låta sig försvara, att anordna sagda undervisning på ett för olika samhällen i ekonomiskt avseende skiljaktigt sätt. Visserligen kan en sådan ordning komma att medföra, att mindre orter få underkasta sig större uppoffringar än sådana med större invånarantal. Detta synes mig emellertid i själva verket ganska naturligt. Staten kan icke gärna å vilken ort som helst och för hur litet lärjungantal som helst ikläda sig de ekonomiska uppoffringar, som inrättande av en statens real-

skola innebär. Icke ens när det gäller inrättande av en kommunal mellanskola har staten ansett sig kunna förbehållslöst medverka. Det kräves nämligen såsom villkor för statsbidrag ett minimiantal lärjungar uppgående till 32 i skolans fyra klasser. Ett likartat betraktelsesätt har för övrigt måst anläggas, även då det gäller fördelningen av gymnasier.

Den enda rimliga ordningen synes mig vara, att å de orter, där lärjungeantalet uppnår en mera betydande siffra, en statens egen läroanstalt för realskolestadiet är av förhållandena påkallad, vare sig undervisningen nu tillgodoses genom en kommunal mellanskola eller genom en statsunderstödd privatskola. Å de orter åter, där anslutningen till förefintlig skolform har en mindre omfattning, är man hänvisad att taga kommunens ekonomiska medverkan i anspråk i vidare mån än som är nödvändigt å de förstnämnda orterna. Denna normerande huvudsynpunkt kan dock icke få vara allena avgörande. Hänsyn av annan art kunna jämväl göra anspråk på beaktande. Jag vill erinra därom, att exempelvis redan förefintliga utbildningsmöjligheter inom en ort eller dess närmare grannskap måste uppmärksammas vid övervägandet. Å andra sidan kan en orts isolerade läge eller frånvaron av motsvarande utbildningsmöjligheter inom det närmare grannskapet göra det försvarligt, att man i någon mån jämkar på kraven, när det gäller statsläroverkens fördelning. I själva verket har tidigare, om än under andra former, ett dylikt betraktelsesätt varit bestämmande för statsmakternas åtgöranden på detta område. Tid efter annan har en prövning ägt rum rörande den statliga läroverksorganisationens gestaltning inom landets skilda delar. Denna prövning har föranlett, att vissa svagt frekventerade läroverk ansetts böra nedläggas, medan å andra orter nya funnits böra upprättas. Jag kan i detta avseende inskränka mig till en erinran om den 1904 genomförda läroverksreformen.

En motsvarande nyprövning kan icke gärna få utebliva i samband med nu förevarande omläggning, även om de statsfinansiella förhållandena icke göra det möjligt att omedelbart i full utsträckning effektuera de resultat, till vilka övervägandet leder.

Då jag efter dessa allmänna anmärkningar har att klargöra, i vilken utsträckning nya statsläroverk kunna anses sakligt motiverade ur de synpunkter, som nyss angivits, lär det vara nödvändigt att först söka uppnå en allmän norm för statens förpliktelser att å en viss ort tillhandahålla statlig realskola, där sådan nu icke finnes inrättad.

Skolkommissionen har, som nämnts, i detta avseende uppställt såsom regel, att för statsövertagande av en kommunal mellanskola borde gälla, att skolan under den period, varunder den varit i verksamhet skulle kunna uppvisa ett genomsnittligt lärjungantal av minst 64. Beträffande detta villkor synes det mig ofrånkomligt att förutsätta rätt betydande jämkningar i två olika avseenden. Den nämnda siffran är efter min mening för låg. Redan vid övervägandena i samband med 1904 års läroverksre-

form krävde man för anordnande av en statssamskola ett antal lärjungar av 120 i sex klasser eller omkring 20 lärjungar i varje klass. Tillämpat på en fyrklassig realskola, skulle detta innebära ett lägsta antal av 80 lärjungar, räknat för hela skolan. Den omständigheten, att man i vår tid äger tillgång till den organisationsform, som den kommunala mellanskolan utgör — till vilken år 1904 någon annan motsvarighet än de förhållandevis svagt statsunderstödda och ofta även ur andra synpunkter mindre tillfredsställande privata samskolorna icke fanns — synes mig till fullo berättiga, att anspråken nu ställas något högre. Jag skulle för min del anse ett genomsnittligt lärjungantal överstigande 100 såsom skäligt. Jag kan vidare icke finna berättigat att för olika skolor i beräkningen medtaga ett växlande antal år, allt efter som skolan existerat en längre eller en kortare period. Man måste nödvändigtvis söka åvägabringa en enhetlig beräkningsgrund även i detta avseende, som medger en fullt hållbar jämförelse mellan olika skolor. Som en naturlig utgångspunkt i tiden erbjuder sig härvid det år, då enligt riksdagens beslut fristen för de tidigare statsunderstödda enskilda samskolorna utlöpte, nämligen år 1920. Jag anser alltså, att en mellanskola för att nu kunna ifrågakomma till ombildning till allmänt läroverk bör hava varit i verksamhet år 1920 samt under läsåren 1920—1921 till och med 1926—1927 haft ett genomsnittligt lärjungantal överstigande 100. Vid den fortsatta prövningen framdeles bör dock en annan utgångspunkt i tiden kunna komma i betraktande.

Såsom en oeftergivlig förutsättning för att nya läroverk skola upprättas måste givetvis uppställas det kravet, att vederbörande kommun underkastar sig de villkor och bestämmelser, som i sådant avseende kunna komma att föreskrivas. I detta hänseende åsyftar jag icke att föreslå någon annan förändring i de föreskrifter, som hittills gällt, än att i fråga om nyupprättade läroverk vederbörande kommuns förpliktelser böra utsträckas att omfatta jämväl kostnaderna för anskaffande och underhåll av inredning och möbelutrustning inom lärorum och gymnastiksal.

Jag kommer så till frågan om den framtida ekonomiska ordningen beträffande dels de allmänna läroverk, som skulle omorganiseras till samläroverk i samband med att ortens privata flickskola icke längre ifrågakommer till statsunderstöd, dels de till nyupprättande föreslagna allmänna läroverk, vilka skulle uppkomma genom ombildning av nuvarande kommunala mellanskolor, dels ock de nybildade högre allmänna läroverken.

Vad de bägge först nämnda grupperna angår, synas mig de ekonomiska förhållandena i allmänhet böra och kunna ordnas under principiell anslutning till vad som gäller i fråga om de statssamskolor, vilka kommo till stånd i samband med 1904 års läroverksreform.

I fråga om samtliga de till ombildning till samrealskolor föreslagna gossrealskolorna föreligga nämligen likartade skäl, som år 1904 föranledde Kungl. Maj:t och riksdagen att för de nuvarande statssamskolorna fastslå

en nära ekonomisk samverkan mellan staten och vederbörande städer. I 1899 års läroverkskommittés förslag voro för övrigt flera av de ifrågavarande läroverken upptagna såsom statssamskolor. Visserligen är det icke möjligt att under de ändrade förhållanden, som i flera avseenden äro för handen, söka direkt anknytning till de lärjungantal, som då uppställdes såsom normgivande för en sådan skolas inrättande. Men håller man sig till nuvarande lärjungantal vid statssamskolorna, gäller det, att de åsyftade realskolorna äro de minst besökta av denna läroverkskategori och i flera fall hava ett lärjungantal av samma storhetsordning som de större statssamskolornas antal gossar. Därjämte gäller att flickskolorna i dessa städer äro förhållandevis svagt besatta. Då vederbörande städer genom flickskolans nedläggande befrias från det till denna skola utgående kommunala bidraget och då vidare befolkningen vinner den obestriddliga fördelen, att avgifterna för flickornas undervisning komma att icke oväsentligt sjunka, synes det mig uppenbart, att det för städerna i fråga icke kan medföra några merutgifter för det högre skolväsendet, om bidragsskyldighet, på sätt föreskrives om övriga statens samskolor, påfordras från statsverkets sida. Emot rätt till uppbärande av avgifter, motsvarande de eljest till statsverket utgående, anser jag alltså, att städerna i fråga böra såsom bidrag till samrealskolan årligen utgiva ett belopp motsvarande en fjärdedel av den vid skolan anställda lärarpersonalens begynnelselöner.

Till ytterligare belysning av detta för kommunerna givetvis betydelsefulla spörsmål har jag införskaffat vissa upplysningar angående de ifrågavarande bidragens storlek vid de nuvarande statssamskolorna. Dessa uppgifter utvisa, att städernas bidrag till samskolorna budgetåret 1923—1924 rörde sig omkring 8,000 kronor för år vid samtliga skolor med undantag av den i Skellefteå, där beloppet uppgick till allenast 5,275 kronor. Mot dessa bidrag svarade terminsavgifter till belopp, växlande mellan 2,300 kronor och 9,000 kronor. Vid ett lärjungantal överstigande 200, synes bidragsbeloppet i huvudsak uppvägas av de uppburna avgifterna. Då flertalet av de nu ifrågavarande läroverken torde kunna beräknas erhålla ett lärjungantal av denna storlek, torde det kommunala bidraget kunna väntas endast i obetydlig mån överstiga de uppburna lärjungavgifternas summa.

Under dylika omständigheter kan man naturligen spörja sig, om det för statsverket förefinnes skäl att upprätthålla den nämnda ordningen. Jag har också övervägt att åvägabringa önskvärd likformighet i nu berörda avseende genom att undanröja samskolornas ifrågavarande särställning. Då en dylik åtgärd emellertid visat sig förbunden med en årlig merutgift för statsverket på omkring 50,000 kronor enbart för de nuvarande statssamskolorna, har jag för närvarande ansett mig förhindrad taga detta steg och därför icke kunnat undgå att för de nu närmast förevarande skolornas del föreslå tillämpning av den nu fastslagna grundsatsen. Och härtill hava så mycket starkare skäl synts mig föreligga som de nya realskolor, vilka jag föreslår

böra komma till stånd genom ombildning av kommunala mellanskolor, lämp-
ligen inordnas i samma grupp. På så sätt komma de statsfinansiella hän-
synen att tala med icke oväsentligt ökad styrka.

Av det sagda följer även, att vid de nya samrealskolorna en särskild
lokal styrelse bör komma till stånd i enlighet med nu för statens sam-
skolor gällande bestämmelser.

Vad i övrigt angår de till upprättande föreslagna nya gymnasierna och
högre läroverken för flickor, torde det få anses ligga i sakens natur, att
dessa läroanstalter i nu förevarande hänseende skola följa de regler, som
gälla om nuvarande läroverk av motsvarande organisation.

Beträffande slutligen frågan om terminsavgifterna anser jag mycket goda
skäl vara anförda för att för framtiden medellösa lärjungar må kunna helt
befrias från eller erhålla nedsättning i avgifter även till ljus- och vedkassan.
Behovet av en ändring i denna riktning synes mig ännu starkare motiverat
efter den omläggning, som läroverksorganisationen enligt mitt förslag skulle
undergå. Jag är också benägen medverka till en dylik ändring, men då det
erfordras särskilda undersökningar, huru vid sådant fall garantier skola
kunna vinnas att icke övriga lärjungar alltför hårt betungas, har jag icke
nu funnit mig kunna framlägga slutligt förslag i ärendet. Då den nya
ordningen i regel skulle tillämpas först från och med läsåret 1928—1929,
synes mig ingen större olägenhet föranledas därav, att beslut i saken får
anstå till 1928 års riksdag.

X. Den föreslagna läroverksorganisationen.

Utredningar
och
yttranden.

Redan i början av mitt anförande har jag varit i tillfälle framhålla, att skolkommissionen i sitt Betänkande V meddelat en detaljerad plan för läroverksorganisationens gestaltning å de olika orterna. Därvid har kommissionen dels utförligt motiverat behovet av nya läroverk, dels ock angivit organisationen ur olika synpunkter av samtliga föreslagna läroverk. Vidare har kommissionen lämnat detaljerade beräkningar rörande såväl de olika läroverkens omfattning som kostnaderna för desamma å olika orter.

Över det ifrågavarande förslaget hava sedermera utlåtanden avgivits av bland andra kollegierna vid olika läroanstalter, domkapitlen, länsstyrelserna, stadsfullmäktige och kommunalfullmäktige m. fl. (Sammanfattning II). Slutligen hava skolöverstyrelsen och generaldirektör Bergqvist över betänkandet yttrat sig i samband med de över kommissionens betänkande I—IV avgivna utlåtandena.

Skolöverstyrelsen har därvid, såsom förut erinrats, begränsat sig till att framställa yrkanden på vissa närmare angivna jämkningar, avseende dels ett för närvarande allenast partiellt tillämpande av enhetsskoleprincipen, dels ett mera begränsat anlitande av samundervisning, dels slutligen ett vidsträcktare tillgodoseende av den speciella flickundervisningen. Reservanterna inom överstyrelsen hava, med hänvisning till sin principiellt avböjande ställning till organisationsförslaget i det hela, avstått från att ingå i prövning av förslagets detaljer.

Generaldirektör Bergqvist har för sin del icke heller inlåtit sig på någon detaljprövning av de skilda orternas skolförhållanden utan begränsat sig till de allmänna riktlinjer för omorganisationen, vid vilka jag i det föregående uppehållit mig.

Hithörande spörsmål hava av vederbörande departementschef uteslutits från de skolsakkunnigas uppdrag och i enlighet med Kungl. Maj:ts förut omförmälda beslut gjorts till föremål för en förnyad ingående ekonomisk utredning av skolöverstyrelsen, för vars allmänna resultat jag likaledes i det föregående redogjort. Den ifrågavarande utredningen har givetvis förut satt en detaljprövning av skolorganisationen å de olika orterna i enlighet med de grundsatser, som av överstyrelsen angivits i dess ovannämnda utlåtande.

Departementschefen.
Allmänna
synpunkter.

Med den begränsning, som enligt mitt förslag skulle karakterisera de omedelbara åtgärderna för läroverkens omorganisation, är det uppenbart, att jag icke lämpligen kunnat låta skolkommissionens ovannämnda organisa-

tionsplan bilda grundvalen för mina överväganden av de organisatoriska förhållandena å de olika orterna. Med den uppgift jag föresatt mig ställer det sig vida naturligare att anknyta till nu bestående ordning och i densamma vidtaga de jämkningar och partiella omläggningar, vilkas innebörd och allmänna omfattning redan utförligt klarlagts. Allenast i fråga om de åtgärder, som avse en omedelbar utbyggnad av organisationen genom inrättande av nya läroverk eller en utvidgning av redan förefintliga, har jag haft att söka ledning i de verkställda utredningarna samt de i anslutning till desamma avgivna yttrandena.

I samband med de principiella övervägandena av föreliggande organisatoriska spørsmål har jag redan angivit, hur de av mig föreslagna åtgärderna skulle under skilda förhållanden bringas i tillämpning. Jag har emellertid ansett det ur överskådlichkeitssynpunkt ändamålsenligt att här i ett sammanhang redogöra för gestaltningen av de organisatoriska förhållandena, i vad de avse såväl de nuvarande allmänna läroverken som ock de nya sådana läroanstalter, vilka jag funnit mig böra föreslå till inrättande. Enär emellertid i många fall läroverksorganisationen måste komma att påverka privatläroverkens förhållanden å vederbörande orter, har jag, utan att härvid kunna ingå i detaljer, ansett mig böra vid redogörelsen för läroverksorganisationen i de olika orterna uppmärksamma jämväl hithörande omständigheter, i den mån de över huvud med någon säkerhet kunna förutbedömas.

Innan jag går till den ifrågavarande redogörelsen, torde en mera allmänt hållen framställning av de grundsatser, på vilka planen bygger, ävensom av den räckvidd och innebörd densamma äger, vara av behovet påkallad. I anslutning härtill har det ock synts mig lämpligt att i ett sammanhang motivera den föreslagna omedelbara utbyggnaden av organisationen.

Jag är till en början angelägen att särskilt uttryckligen betona, att den framlagda planen varken bör eller får i sin helhet uppfattas såsom varande av bindande natur. Det är nämligen, som jag strax skall klargöra, min bestämda uppfattning, att visserligen huvudgrunderna för läroverksorganisationen böra av riksdagen fastställas, men att tillämpningen av dessa grunder inom närmare angivna gränser bör ankomma på Kungl. Maj:t. Däremot utgår jag från att anknytningsförhållandena, i enlighet med mitt förut framlagda förslag, skola generellt av riksdagen bestämmas. Likaledes torde en fråga av så grundläggande vikt — även rent budgetmässigt — som gymnasiets organisation (längd och antal linjer) vid skilda läroverk böra av riksdagen i detalj prövas. Däremot torde lämplighetsskäl avgjort få anses tala för att spørgsmålet om vilka linjer böra vid ett visst läroverk vara företrädade icke så strängt fastlåses, att mindre avvikelser från den här meddelade planen inom ramen av tillgängliga anslag omöjliggöras, därest sådana prövas påkallade. Och vad angår frågan om samundervisningens tillämpning, har jag redan framhållit, att avgörande skäl synas mig tala för att riksdagen i detta avseende beträffande vissa uppgivna läroverk vis-

serligen lämnar medgivande, att flickor må under av riksdagen prövade förutsättningar vinna tillträde, men i övrigt låter det ankomma på Kungl. Maj:t att bestämma, när och i vilken omfattning sagda medgivande skall tagas i anspråk.

Vid ärendets beredning har den ifrågavarande allmänna planen utgjort utgångspunkten för de ekonomiska beräkningarna. Och då, såsom jag redan antytt och i fortsättningen går att närmare utveckla, planen, vad samundervisningen angår, förutsätter, att de äskade medgivandena i fråga om rätt för kvinnliga lärjungar att vinna tillträde till allmänna läroverk för gossar, i full utsträckning utnyttjas, framgår redan härav att den kostnads-summa, som vid beräkningen framgått, är den högsta, som under de givna förutsättningarna kan komma att bli erforderlig, sedan organisationen tidigast med ingången av budgetåret 1936—1937 hunnit fullt genomföras. Givetvis måste den successiva utbyggnaden, i likhet med vad hittills skett, försiggå efter särskild prövning av anslagsbehoven för varje budgetår.

Till dessa förhållanden återkommer jag i det följande.

Vad angår frågan om flickornas undervisning, vill jag vidare här erinra, att jag i annat sammanhang utförligare framhållit, att frågan om flickors tillträde till de allmänna läroverken i regel bör bli beroende av initiativ från vederbörande läroverkssamhällen. Det är vid sådant förhållande givetvis icke möjligt att med bestämdhet på förhand beräkna, i vilken utsträckning sådant medgivande kan komma att påkallas och av Kungl. Maj:t lämnas. Beträffande ett mindre antal läroverk har en organisation med obligatorisk samundervisning funnits motiverad av skäl, som jag strax skall anföra. I fråga om en annan grupp läroverk hava förhållandena från början ansetts utesluta anlitande av den nämnda utvägen, antingen vad angår läroverket i dess helhet eller vad angår realskolestadiet. De äsyftade läroverken har jag följaktligen i planen upptagit såsom gossläroverk, respektive gossrealskolor. Beträffande slutligen den tredje och största gruppen, i fråga om vilken ett säkert förhandsomdöme är uteslutet, gäller alltså, att de till densamma hänförliga läroverken kunna komma att ombildas antingen så, att flickor erhålla tillträde till läroverket i dess helhet, eller så att flickor vinna tillträde allenast till gymnasiet. Vid planläggningen av gymnasiets differentieringsmöjligheter har jag dock funnit nödvändigt att utgå ifrån att de läroverk, till vilkas gymnasier flickor redan medgivits tillträde, även framdeles bibehålla samundervisningen å detta stadium. Enahanda är förhållandet i enstaka fall, där kvinnliga lärjungar visserligen icke för närvarande undervisas å gymnasiet, men där lokala förutsättningar för en sådan ordning synts vara för handen. Jämväl eljest har jag i vissa fall med hänsyn till önskvärdheten att dubbla anknytningsmöjligheter öppnas, sett mig nödsakad förutsätta samundervisning, men ligger det då i sakens natur, att, om av ena eller andra anledningen denna förutsättning icke skulle komma

att föreligga, anknytningen måste jämkas i enlighet med de grundsatser, som i detta avseende skola vara bestämmande.

I de fall, då jag funnit mig böra föreslå ett nuvarande gossläroverks ombildning till samläroverk, har detta betingats därav, att enligt företagna undersökningar flickskolan å orten, därest flickor erhöles tillträde till det allmänna läroverket, kunde väntas få sitt lärjungantal så starkt reducerat, att bestämd fara för flickskolans fortsatta tillvaro måste anses föreligga. I stället för att vid en sådan ordning avvakta flickskolans tillbakagång och upphörande har jag funnit mig, icke minst av hänsyn till vederbörande lärarpersonal, handla mest välbetänkt genom att söka organisatoriskt sammanfoga de båda förutvarande bildningsanstalterna. Det är givetvis icke uteslutet, att samma läge *kan* komma att inträda även å en och annan ort, där jag, med ledning av föreliggande uppgifter om lärjungantal och dylikt, icke ansett mig äga tillräcklig grund för farhågor i sådan riktning. I dylikt fall förutsätter jag emellertid, att de lokala förhållandena och önskemålen skola vederbörligen klarläggas i samband med den framställning, på vilken beslut om det allmänna läroverkets öppnande för flickor skall byggas.

Vidkommande därefter de grunder, enligt vilka vissa läroverk eller visst undervisningsstadium av sådana ansetts icke lämpligen böra göras tillgängliga för flickor, må framhållas, att härvid läroverkets storlek i första hand fått bliva bestämmande. Det synes mig över huvud, ur synpunkten av de pedagogiska principer, som för mig äro vägledande, otjänligt med alltför stora läroverk och alldeles särskilt torde detta enligt en ganska allmän uppfattning gälla i fråga om läroanstalter av samskolenatur. När ett läroverk räknar ett lärjungantal av omkring 600, synes mig normalt den gräns vara nådd, då betingelser för anordnande av ytterligare ett statsläroverk å orten äro för handen. I någon utsträckning har jag redan kunnat tillmötesgå krav i sådant avseende. I andra fall hava flickorna måst hänvisas att tillsvidare anlita förefintlig privat flickskola. Som regel har jag emellertid ansett mig berättigad räkna med att efter hand särskilda allmänna flickläroverk eller flickskolor skola kunna, under den ena eller den andra organisationsformen, komma till stånd i dessa städer. Understundom har jag, med hänsyn till förefintlig kommunal mellanskola å orten, funnit mig föranlåten förutsätta, att framställning om flickors tillträde till det allmänna läroverkets realskola icke skall ifrågakomma.

Vad vidare beträffar anknytningen till folkskolan, har jag förut uttalat mig om de allmänna grunder, som i detta avseende skola vara bestämmande. Jag anser mig med hänsyn härtill kunna i detta sammanhang inskränka mig till en erinran, att jag som regel, där två eller flera genomgående parallellavdelningar redan finnas anordnade eller, i något fall, där under förutsättning av samundervisnings införande så kan väntas bliva förhållandet å realskolestadiet, avsett, att en avdelningsserie skall anknyta till

folkskolans sjätte klass. Dock har det av principiella skäl, på grund av den nyintagning av lärjungar, som, enligt vad erfarenheten ådagalagt, försiggår i klasserna över de båda lägsta, och som vid samundervisning torde kunna väntas ske i än större omfattning, syntts mindre lämpligt att vid fall av tre genomgående parallellavdelningar beräkna dubbel anknytning till tredje folkskoleklassen redan i klass 1. Jag har ansett riktigare att under angivna förutsättning i regel räkna med allenast en avdelning med denna anknytning i klasserna 1 och 2, och två sådana avdelningar i klasserna 3, 4 och 5. Såsom redan antytts, har jag vid mina överväganden utgått från de läsåren 1926—1927 rådande förhållandena. Skulle framdeles på grund av nedgång i lärjungantalet, behovet av genomgående parallellavdelningar vid ett läroverk minskas, följer av mina förut angivna grundsatser, att sådan minskning skall drabba den sexklassiga realskolan.

Å ort, där kommunal eller enskild mellanskola finnes upprättad, har jag funnit mig för närvarande kunna begränsa antalet läroverksavdelningar med anknytning till folkskolans sjätte klass. Avgörande i förekommande fall för sådana avdelningars fördelning på ortens läroverk har fått bli mellanskolans förläggning i respektive städer. Skilda stadsdelar böra i storstäderna rimligen i görligaste mån tillgodoses. Skälig hänsyn till önskvärdheten av att vid provärläroverken 4-åriga realskolelinjer skola vara representerade har jämväl funnits böra tagas. I några fall har anordnandet av lyceilinjé eller lyceum å en ort synt mig motivera en motsvarande begränsning av den till sjätte folkskoleklassen anknutna realskolan.

Beträffande slutligen gymnasieorganisationens utformning må först i fråga om förekomsten av treåriga och fyraåriga gymnasielinjer framhållas, att jag vid fördelningen sökt så långt möjligt beakta olika förefintliga intressesynpunkter. Högre läroverk i samhälle med kommunal mellanskola å orten eller med ett större antal mellanskolor och statsrealskolor i grannskapet har ansetts böra utrustas med treårigt gymnasium antingen å viss linje eller å båda eller samtliga förekommande linjer. I nu berörda avseende hava i regel närliggande läroverk funnits lämpligen kunna komplettera varandra, så att vid ett latingymnasiet gjorts treårigt, vid ett annat realgymnasiet. Över huvud har jag dock vinnlagt mig om begränsning, när det gällt att föreslå treåriga latingymnasier. Och i de fall, då de nämnda omständigheterna icke förelegat, har jag saknat anledning ifrågasätta förändring i bestående organisationsförhållanden. I fråga om nyspråkliga gymnasielinjer har jag ansett välbetänkt att endast mera försöksvis föreslå upprättande av sådana vid ett mindre antal väl besökta läroverk i skilda delar av landet. Detta sker lämpligen i vissa fall genom ombildning av nuvarande dubblet linjer, i andra fall genom nyinrättande. Då beträffande fördelningen av denna linje hänsyn till den kvinnliga ungdomen synt särskilt motiverad och flickorna kunna väntas i ej ringa utsträckning från flickskolan övergå till gymnasium, har jag häri sett ett praktiskt skäl att i allmänhet föreslå sagda linjer

treåriga. Vad angår i övrigt förekomsten av olika linjer, har jag så långt möjligt sökt anslutning till bestående förhållanden och sålunda bibehållit nuvarande linjedelning.

Efter dessa allmänna erinringar vill jag närmare uppehålla mig vid frågor dels om omorganisation av vissa allmänna läroverk, dels om nyinrättande av sådana läroverk, dels slutligen om statsverkets övertagande av vissa kommunala mellanskolor.

De organisatoriska omläggningar beträffande nuvarande allmänna läroverk, som enligt min mening böra ifrågakomma att nu föreläggas riksdagen till prövning, avse dels utvidgning av vissa realskolor för gossar till högre allmänna läroverk, dels ombildning av vissa realskolor för gossar till samrealskolor, dels ock anordnande av nya gymnasie- och lyceilinjer vid vissa högre läroverk.

Vad till en början angår spörsmålet om utvidgning av realskolor till högre läroverk, synas mig härvid kunna komma under överbäggande såväl de läroverk, till vilka på vederbörande kommuns bekostnad anknutits fullständiga gymnasier, som ock läroverk, i förbindelse med vilka gymnasium anordnats med understöd av anslaget till högre goss- och samskolor. I enahanda sammanhang torde även lämpligen överbäggas frågan om statens övertagande av de av vederbörande kommun bekostade gymnasielinjer, vilka finnas upprättade vid två högre läroverk.

Utvidgning
av realskolor
till högre
läroverk.

Kommunala gymnasier i detta ords tekniskt-ekonomiska mening äro för närvarande anordnade vid realskolorna i Södertälje, Eskilstuna, Eksjö, Uddevalla, Skövde och Söderhamn.

Det kommunala gymnasiet i Södertälje, anordnat såsom 4-årigt real- och latینگymnasium, inrättades höstterminen 1914. Stadsfullmäktige i Södertälje hava i framställning den 17 september 1920 hemställt om gymnasiets övertagande av staten, vilken framställning av skolöverstyrelsen förordats i utlåtande den 7 december 1920. Skolkommissionen, som jämväl haft att yttra sig över berörda framställning, har föreslagit realskolans ombildning till högre samläroverk med nyspråklig linje.

Det kommunala gymnasiet i Eskilstuna har varit anordnat såsom realgymnasium från och med höstterminen 1911 och såsom fyraårigt real- och latینگymnasium från och med höstterminen 1917. Stadsfullmäktige i Eskilstuna hava i framställning den 27 november 1918 påkallat åtgärder för gymnasiets övertagande av staten, vilken framställning av skolöverstyrelsen tillstyrkts i utlåtande den 31 juli 1919. Skolkommissionen, som jämväl haft att yttra sig över berörda framställning, har föreslagit realskolans ombildning till högre samläroverk med nyspråklig och reallinje.

Det kommunala gymnasiet i Eksjö började sin verksamhet höstterminen 1915, anordnat såsom fyraårigt real- och latینگymnasium. Stadsfullmäktige i Eksjö hava i skrivelse den 19 juli 1919 hemställt, att gymnasiet måtte

övertagas av staten. Skolkommissionen har icke ansett försvarligt att för det dåvarande förorda upprättandet av ett statsgymnasium i Eksjö, men, i syfte att ytterligare erfarenhet måtte kunna vinnas om behövligheten av ett statsgymnasium å orten, funnit sig böra föreslå, att gymnasiet bibehålles såsom kommunalt med visst statsunderstöd.

Det kommunala gymnasiet i Uddevalla började sin verksamhet höstterminen 1912 och är anordnat såsom treårigt real- och latینگymnasium. I framställning den 18 december 1919 hava stadsfullmäktige i Uddevalla hemställt om gymnasiets övertagande av staten, vilken framställning skolöverstyrelsen i utlåtande den 24 november 1920 i princip tillstyrkt. Skolkommissionen har funnit tillräckliga skäl föreligga för upprättande av ett högre samläroverk i Uddevalla med nyspråklig gymnasielinje.

Det kommunala gymnasiet i Skövde trädde i verksamhet höstterminen 1911, anordnat såsom treårigt realgymnasium. Från och med höstterminen 1915 omorganiserades gymnasiet till 4-årigt realgymnasium. Skolkommissionen har icke funnit tillräcklig anledning föreligga att föreslå upprättande av ett statsgymnasium i Skövde. I yttrande över kommissionens betänkande hava emellertid stadsfullmäktige hemställt, att gymnasiet måtte övertagas av staten, eller, om detta ej vore möjligt, att gymnasiet måtte få uppehållas såsom kommunalt med statsunderstöd.

Det kommunala gymnasiet i Söderhamn inrättades höstterminen 1913 såsom 3-årigt realgymnasium. Skolkommissionen har icke ansett sig kunna förorda ett statsgymnasiums förläggande till Söderhamn, men dock uttalat att med hänsyn till föreliggande omständigheter tillräckliga skäl kunde anföras för att, på sätt ifrågasatts beträffande Eksjö, bibehålla gymnasiet vid hittillsvarande rättigheter.

Vad slutligen beträffar Landskrona stads gymnasium, vilket åtnjuter statsunderstöd från anslaget till högre goss- och samskolor, började detta gymnasium sin verksamhet såsom 3-årigt redan höstterminen 1908. Från och med höstterminen 1918 omfattar gymnasiet 4-årigt real- och latینگymnasium. Stadsfullmäktige hava i framställning den 7 januari 1921 begärt, att gymnasiet måtte övertagas av staten, vilken framställning skolöverstyrelsen i utlåtande den 10 februari 1921 tillstyrkt. Skolkommissionen föreslår, att realskolan i Landskrona utvidgas till högre samläroverk med nyspråklig linje.

Det torde ytterligare förtjäna framhållas, att kvinnliga lärjungar undervisas å samtliga ovannämnda gymnasier med undantag av de i Södertälje och Söderhamn.

Vid högre läroverket i Ystad uppehålles latینگymnasiet på kommunens bekostnad, numera med statsunderstöd. Enahanda är vid högre läroverket i Hudiksvall fallet med reallinjen. Skolkommissionens förslag innebär i fråga om dessa båda läroverk, att i Ystad nyspråkligt och latینگymnasium skulle förekomma, i Hudiksvall allenast nyspråkligt gymnasium. Båda de nämnda läroverkens gymnasier äro numera tillgängliga för flickor.

Ytterligare torde jag böra erinra, att för närvarande fullständiga gymnasier äro i verksamhet i Lidingö, Djursholm, Saltsjöbaden, Motala och Eslöv, ofullständiga sådana, omfattande en eller annan ring i Karlshamn och Sollefteå. Vad angår Eslövs och Karlshamns gymnasier har skolkommissionen haft att särskilt pröva frågan om eventuellt högre statsläroverk med utgångspunkt från framställningar av vederbörande stadsfullmäktige. Framställningar om nyinrättande av gymnasier hava vidare vid skolkommissionens prövning förelegat från stadsfullmäktige i Oskarshamn, Trollhättan och Kristinehamn.

Skolkommissionens överväganden hava utmynnat däri, att av de nämnda orterna endast Lidingö och Djursholm ansåges böra ifrågakomma till erhallande av statliga gymnasiala utbildningsmöjligheter.

I övrigt tillåter jag mig hänvisa till skolkommissionens betänkande V, sid. 13—39, samt beträffande remissbehandlingen till Sammanfattning II.

Vad därefter angår min egen prövning av hithörande olikartade frågor, nödgas jag först betona, att det statsfinansiella läget i hög grad begränsat min handlingsfrihet och ålagt mig den största varsamhet, då det gällt åtgärder för inrättande av nya högre läroverk. Med den begränsning, som sålunda måste komma att karakterisera förslaget även i nu berörda avseende, har det för mig gällt att söka uppnå hållpunkter för ett bedömande av frågan, å vilka orter behovet av statliga gymnasiemöjligheter kan anses mest trängande och bäst vitsordat. Det synes mig därvid till en början knappast kunna råda någon tvekan därom, att de orter, där nu med icke obetydliga uppoffringar vederbörande samhällen under en följd av år underhållit gymnasier eller linjer av sådana under växlande organisatoriska förhållanden böra hava ett bestämt företräde framför de orter, från vilka ifrågasatts utvidgning av vederbörande läroanstalter utan att fullständigt gymnasium nu finnes. Vad särskilt beträffar städerna Lidingö, Motala och Sollefteå, kommer jag i det följande att föreslå, att de å dessa orter förefintliga kommunala mellanskolorna ombildas till realskolor, och anser mig med hänsyn även till denna omständighet kunna här lämna dessa orter å sido. Beträffande Djursholm, Saltsjöbaden och Eslöv har jag anledning att i annat sammanhang uppehålla mig vid skolförhållandena å dessa orter.

Vidkommande därefter de båda gymnasier, där staden nu bestrider kostnaderna för en av gymnasiets linjer, synas mig förhållandena ligga något olika till i Ystad och i Hudiksvall. Vid läroverket i Ystad är såväl real- som latingymnasiet relativt väl besökt, innevarande läsår räknar realgymnasiet där 57 lärjungar, därav 6 flickor, och latingymnasiet 79 lärjungar, därav 21 flickor. Jag finner såväl dessa siffror som läroverkets storlek i det hela — dess lärjungantal överstiger 300 — tillfyllest motivera, att den kommunala latinlinjen övertages av staten. Vad åter angår läroverket i Hudiksvall, har realgymnasiet endast 25 lärjungar, därav 3 flickor, latingymnasiet 47

lärjungar, därav 8 flickor. Gymnasiets totala lärjungantal stannar alltså vid en så låg siffra som 72 (11 flickor), och läroverket i dess helhet uppnår ej högre lärjungantal än 196. Jag kan under dessa omständigheter ej finna tillrädligt, att detta läroverk utvidgas med en ny statlig gymnasielinje.

icke obetydligt svårare ställer sig avgörandet, då det gäller att taga ställning till spørgsmålet vilka av de förutnämnda av kommun underhållna gymnasierna böra nu övertagas av staten. Jag anser mig böra erinra, att läroanstalterna i fråga äro de i Södertälje, Eskilstuna, Eksjö, Uddevalla, Skövde, Söderhamn och Landskrona.

Håller jag mig till en början till realskolornas lärjungantal läsåret 1926—1927, så blir ordningen följande:

Södertälje	249	lärjungar,
Eskilstuna	247	» ,
Uddevalla	214	» ,
Landskrona	196	» ,
Söderhamn	151	» ,
Skövde	148	» och
Eksjö	143	» .

Med hänsyn till antalet gossar å gymnasiet kan man ordna läroverken på följande sätt:

Södertälje	95	lärjungar,
Eksjö	88	» ,
Eskilstuna	82	» ,
Skövde	71	» ,
Uddevalla	57	» ,
Landskrona	53	» och
Söderhamn	36	» .

Härvid måste dock uppmärksammas, dels att gymnasierna i Skövde och Söderhamn endast omfatta reallinje, dels att gymnasierna i Uddevalla och Söderhamn äro 3-åriga, de övriga 4-åriga.

Det synes mig uppenbart, att gymnasierna i Södertälje och Eskilstuna med hänsyn till såväl realskolans som gymnasiets lärjungantal måste anses äga ett obestridligt företräde framför de övriga. Och beaktas, som sig bör, även städernas storlek, torde gälla, att ur denna synpunkt Eskilstuna bör i främsta rummet ifrågakomma, därefter Landskrona, Södertälje och Uddevalla. Ser man beträffande de tre sistnämnda även på fördelningen av andra gymnasier inom grannskapet, vill det synas, som om starkare skäl kunna åberopas för utvidgning av läroverken i Södertälje och Uddevalla än av det i Landskrona. Stockholms län har nämligen nu intet högre läroverk; Göteborgs och Bohus län har sådana endast i Göteborg, medan inom Malmöhus län icke mindre än fyra högre läroverk redan äro i verksamhet.

Jag kommer alltså till det resultatet att med hänsyn till lärjungantalet

i realskolan och å gymnasiet Eskilstuna- och Södertäljeläroverken hava ett avgjort företräde framför de övriga, att vidare på grund av städernas folkmängd och behovet av gymnasium inom orten likaledes de starkaste skälen låta sig anföras för dessa båda läroverk samt det i Uddevalla. Då jag emellertid icke nu ser mig i stånd att föreslå utvidgning av mer än två läroverk, böra uppenbarligen realskolorna i Södertälje och Eskilstuna främst komma i fråga. Anslutningen synes mig tillfredsställande motivera, att läroverken utrustas med både real- och latingymnasium, varvid jag emellertid förutsätter, att kvinnliga lärjungar erhålla tillträde till båda läroverkens gymnasier. På grund av de förhållanden, som vid övervägandet äro att beakta, synes vid båda läroverken latingymnasiet böra bli 4-årigt, realgymnasiet 3-årigt.

Omorganisationen torde böra försiggå successivt, så att staten första året övertager nuvarande ring I av båda linjerna. Med hänsyn till de kommunala budgetförhållandena, torde övertagandet lämpligast försiggå den 1 januari 1928. Läsåret 1928—1929 skulle den statliga delen av gymnasiet omfatta latinringarna I och II samt den nuvarande realringen I; någon ny sådan ring skulle sagda läsår icke upprättas, utan lärjungar, som önska övergå till realgymnasiet, undervisas i realskolans klass 6. Med ingången av läsåret 1930—1931 skulle gymnasiets ombildning vara slutförd.

Enahanda ordning synes mig tillämplig i fråga om övertagandet av latingymnasiet vid högre allmänna läroverket i Ystad, och skulle ombildningen även vid detta läroverk vara slutförd vid ingången av läsåret 1930—1931.

I det föregående har jag redan varit i tillfälle framhålla, att skolkommisionen för flickundervisningens konsekventa tillgodoseende ansett sig böra i stor utsträckning föreslå de nuvarande gossläroverkens ombildning till samläroverk. Vid nu föreslagna ordning för omläggning av läroverksorganisationen har jag funnit mig böra gå en annan väg, varigenom undvikes att både principiellt och praktiskt i mera betydande utsträckning förändra de nuvarande allmänna läroverken till samskolor. Enligt det av mig framställda förslaget skulle frågan om sådan omorganisation beträffande flertalet läroverk prövas från fall till fall i anslutning till de önskemål, som kunna förefinnas inom de skilda orterna. Emellertid kan man även vid anlitande av denna väg icke undgå att i fråga om särskilt en del mindre läroverk överväga lämpligheten av att gossarnas och flickornas undervisning för framtiden äger rum i en och samma läroanstalt. Olika synpunkter påkalla ett sådant övervägande. Huvudönskemålet, flickornas likställande i avseende på utbildningsmöjligheter med gossarna, kan givetvis inom mindre städer icke inom överskådlig tid uppnås, därest för undervisningen erfordras två olika statliga läroanstalter. Så framt man alltså vill eftersträva det nämnda målet, är man hänvisad att taga en gemensam läroanstalt i anspråk för

Ombildning
av gossläro-
verk till sam-
skolor.

utbildningen till realexamen. Men i samma stund, som ett läroverk i en mindre stad göres tillgängligt för flickor, kommer uppenbarligen den privata flickskolans lärjungekrets att begränsas, och är den redan förut förhållandevis liten, blir risken betydande att möjligheterna till samundervisning skola så starkt reducera flickskolans lärjungantal, att denna icke längre kan uppehållas. Står det därför på förhand klart, att en allvarlig fara i sådant avseende föreligger, synes den mest välbetänkta anordningen vara att från begynnelsen organisatoriskt söka länka de båda läroanstalterna samman. Därtill kommer ytterligare önskemålet, att dubbla anknytningsmöjligheter till folkskolan tills vidare må förefinnas. En realskola utan parallellklasser är hänvisad att uteslutande anknyta till folkskolans sjätte klass, en flickskola utan parallellklasser kan icke heller erbjuda dubbla anknytningsmöjligheter. Anordnas läroverket däremot såsom samskola, skulle i regel genomgående parallellavdelningar erfordras, och därigenom uppnås den fördelen att för både gossar och flickor anknytning åvägbringas till folkskolans både tredje och sjätte klass.

Båda de nämnda synpunkterna, ytterligare understödda av hänsyn till statens och kommunernas ekonomi, hava för mig utgjort tungt vägande skäl att ingående pröva möjligheterna att fullfölja den väg, som beträddes, då vid 1904 års läroverksreform ett antal mindre städer utrustades med statssamskolor.

Redan vid undersökningen av vissa högre läroverks organisatoriska gestaltning föranledes man att överväga, huruvida icke det obligatoriska samläroverket vore att föredraga framför det fakultativa. Anslutningen till realskolestadiet vid läroverken i Strängnäs, Västervik, Skara och Hudiksvall är nämligen enligt nu tillgängliga siffror så begränsad, att genomgående parallellklasser icke synas behövliga, därest i fortsättningen endast gossar skulle äga tillträde till realskolan. Annat blir förhållandet, om flickor medgivas tillgång till realskolestadiet vid läroverken i fråga. Men vid en dylik anordning torde man icke med säkerhet kunna räkna med att flickskolan skall i längden erhålla en sådan anslutning, att dess fortsatta bestånd kan anses tryggat. Efter åtskillig tvekan har jag emellertid funnit försiktigheten bjuda att tills vidare icke ifrågasätta anordnande av obligatorisk samundervisning vid de nämnda läroverken. Skulle från vederbörande samhällen önskemål i sådan riktning framkomma, finner jag emellertid skälen för läroverkens förändring till samläroverk så starka, att hänsynen till flickskolan då icke kan få lägga hinder i vägen för en ur övriga synpunkter ändamålsenlig organisation.

Om jag alltså för närvarande icke finner tillräcklig anledning föreligga att föreslå, att läroverken i de nämnda städerna omorganiseras till samläroverk, måste övervägandena utfalla i annan riktning vid ett skärskådande av förhållandet i vissa städer med realskolor för gossar. Jag lämnar härvid å sido de tre realskolorna i Stockholm, de båda realskolorna i Göteborg och real-

skolan i Malmö. Likaledes saknar jag skäl att i detta sammanhang sysselsätta mig med de nyss till utvidgning till högre läroverk föreslagna realskolorna i Södertälje och Eskilstuna. Vidare gäller, att realskolorna i Landskrona, Uddevalla och Kristinehamn hava ett så högt lärjungantal (respektive 196, 214 och 257), att omedelbar anledning ur förut anförda synpunkter icke föreligger att ifrågasätta deras obligatoriska ombildning till samskolor. Däremot kan man icke med avseende fäst vid den nuvarande avslutningen till realskolan och flickskolan å orten underlåta att till närmare prövning upptaga frågan om den framtida organisationen av läroverken (realskolorna) i följande städer:

Enköping, Eksjö, Oskarshamn, Karlshamn, Varberg, Mariestad, Lidköping, Skövde, Arvika och Söderhamn.

Bedömandet torde härvid böra ske med utgångspunkt från såväl realskolans som den privata flickskolans lärjungantal under de båda senaste femårsperioderna. Jag har från skolöverstyrelsens statistiska avdelning i detta avseende inhämtat erforderliga upplysningar och meddelar här en sammanställning av desamma beträffande samtliga de nämnda läroverken.

S t a d	Realskolan (klass 1—6)			Flickskolan (klass 1—8)		
	Medeltal lärjungar		Antal lärjungar ht 1926	Medeltal lärjungar		Antal lärjungar ht 1926
	1917— 1921	1922— 1926		1917— 1921	1922— 1926	
Enköping	85,0	108,6	130	99,8	122,4	120
Eksjö	133,2	150,4	143	141,2	152,8	152
Oskarshamn	129,8	131,4	113	145,8	147,6	121
Karlshamn	175,0	143,8	151	191,4	177,6	153
Varberg	141,2	152,2	142	134,4	161,6	163
Mariestad	110,0	102,8	95	112,2	129,8	126
Lidköping	132,0	131,8	123	131,6	144,2	153
Skövde	170,2	159,2	148	140,2	149,8	160
Arvika	146,4	149,0	135	125,6	139,0	133
Söderhamn	150,2	162,2	151	144,4	160,8	156

Det synes mig rimligt att såsom allmän regel uppställa det kravet, att en realskola med dubbel anknytning bör räkna ett någorlunda konstant lärjungantal av minst 225 à 250, d. v. s. 25 lärjungar i var och en av de teoretiskt beräknade 9 à 10 klassavdelningarna. Vidare torde man icke få förbise, att flickskolans totala lärjungantal vid det antagandet, att en del av flickorna välja realskolan för sin utbildning, reduceras förhållandevis något starkare än en omedelbar jämförelse kan tänkas giva vid handen, därigenom att flickskolan innesluter åtta klasser mot realskolans sex.

Undersöker man med denna preliminära regel såsom grund förhållandena vid de ifrågasvarande läroverken, framgår det, att icke vid något enda gos-

sarna för närvarande kunna beräknas föranleda anordnande av genomgående parallellavdelningar. Tänker man sig då, att vid fall av samundervisning ett visst antal flickor för sin undervisning utnyttjade realskolan i stället för flickskolan och att detta antal bleve så stort, att realskolans samlade lärjungantal komme att uppgå till den angivna siffran, så resulterar övervägandet däri, att under perioden 1917—1921 för flickskolorna i Enköping och Mariestad praktiskt taget icke skulle återstått några lärjungar. I Eksjö, Oskarshamn, Varberg, Lidköping och Arvika skulle flickskolan knappast kunnat påräkna det lärjungantal, som förutsättes såsom minimum för fortsatt statsunderstöd. I Karlshamn, Skövde och Söderhamn skulle däremot detta minimiantal hava uppnåtts eller överskridits. Räkningar på samma sätt beträffande perioden 1922—1926, kommer man till det resultatet, att i Enköping, Oskarshamn, Mariestad och Lidköping flickskolornas lärjungantal skulle hava underskridit det ifrågasatta minimum. I de övriga städerna skulle sagda antal hava uppnåtts eller överskridits. Håller man sig slutligen till lärjungantalen under innevarande läsår, kommer den förstnämnda gruppen att innesluta städerna Enköping, Oskarshamn, Mariestad, Lidköping och Arvika eller, bortsett från sistnämnda stad, samma städer, som redan på grund av medeltalen för perioden 1922—1926 uppvisat ensartade förhållanden.

Det synes mig under dessa omständigheter icke kunna råda någon tvekan därom, att undervisningens intressen bäst främjas, om på de senast nämnda orterna realskolestadiets undervisning för framtiden tillgodoses av en läroanstalt av samskolenatur.

Vidkommande övriga städer, som här äro i fråga, intager Skövde så tillvida en särställning, att det sammanlagda lärjungantalet i realskolan och flickskolan under hela perioden 1917—1926 hållit sig anmärkningsvärt konstant, om ock anslutningen till realskolan är stadd i avtagande. Denna nedgång i realskolans lärjungantal har emellertid praktiskt taget fullständigt kompenserats av en fortskridande ökning i anslutningen till flickskolan. Icke minst sistnämnda faktum synes mig peka hän på, att flickskolan här torde vara önskvärd även i framtiden. Jag styrkes i denna uppfattning av det förhållandet, att inom Skaraborgs län endast en ytterligare flickskola, den i Skara, skulle komma att återstå, därest flickskolorna i Mariestad och Lidköping icke ifrågakomma till fortsatt statsunderstöd. Jämväl torde man böra uppmärksamma, att Skövde icke särskilt påverkas av den förändring i försvarsorganisationen, som av 1925 års riksdag beslutats och enligt vilken staden bibehåller ställningen av en bland rikets största garnisonsorter. Med hänsyn till samtliga nu anmärkta förhållanden anser jag mig icke äga tillräckliga skäl att ifrågasätta obligatorisk utbildning av Skövde realskola till samskola. Realskolan i fråga torde alltså böra ombildas till fyrrklassig realskola och flickskolan komma i åtnjutande av fortsatt statsunderstöd.

I fråga om Eksjö te sig förhållandena i någon mån annorlunda. Såsom redan erinrats, skulle på grundvalen av siffrorna från perioden 1917—1921 flickskolan därstädes icke kunnat beräknas erhålla tillräcklig anslutning för att ifrågakomma till fortsatt statsunderstöd. Realskolans lärjungantal har liksom i Skövde under senare år präglats av en nedåtgående tendens, ehuru här icke särskilt tydlig. Flickskolan har emellertid icke visat ökning i anslutningen utan snarast någon minskning. Vid beaktande av den omständigheten att inom Jönköpings län flickskoletypen är företrädd allenast i Jönköping föreligga enligt min mening icke tillräckliga skäl att nu föreslå realskolans ombildning till samskola. Jag har därför ansett mig böra i mitt förslag upptaga realskolan i Eksjö såsom fyrklassig och förutsätter därvid att flickskolan ifrågakommer till fortsatt statsunderstöd.

Vad vidare beträffar Karlshamn, bör det bemärkas, att både realskolan och flickskolan i denna stad under perioden 1917—1921 uppvisa de högsta lärjungantal, som tillkom någon av de nu förevarande läroanstalterna. Beträffande båda skolorna har härutinnan en avsevärd förändring sedermera inträtt. Realskolan nådde sin största anslutning år 1918, då lärjungantalet uppgick till 181. År 1924 hade siffran sjunkit till 131; under de båda senaste åren har dock en mindre stegring åter gjort sig märkbar till 142 år 1925 och 151 år 1926. Flickskolan räknade år 1921 213 lärjungar; antalet har sedermera nedgått till 153, således med mer än en fjärdedel. En ringa ytterligare minskning skulle uppenbarligen kunna bringa ned siffran till gränsen för den för statsunderstöd stadgade. Med hänsyn till den tendens, som sålunda präglar de angivna siffrorna, framförallt anslutningen till flickskolan, måste jag hålla det för mest välbetänkt att föreslå realskolans ombildning till samrealskola med såväl fyrklassig som sexklassig avdelning.

I fråga om förhållandena i Varberg gäller, att realskolans lärjungantal uppvisar en nedgång från 164 år 1923 till 142 år 1926. I verkligheten är förändringen större, än vad dessa siffror omedelbart giva vid handen, i det att antalet lärjungar i första klassen, vilket under åren 1921—1924 överstigit 30 och år 1924 belöpte sig till 38, år 1925 nedgått till 23 och år 1926 till 21. Flickskolan har däremot haft en ganska konstant anslutning och uppvisar för närvarande ett större antal lärjungar än någon av de skolor, som här äro i fråga. Särskilt med tanke på den sjunkande tendensen hos realskolans lärjungantal har jag icke kunnat undgå att hysa en viss tvekan om lämpligheten att för framtiden räkna med två skilda läroanstalter i staden, men har dock icke ansett tillräcklig anledning föreligga att nu föreslå realskolans ombildning till samskola. Realskolan i Varberg torde alltså böra bliva fyrklassig och flickskolan där fortfarande ifrågakomma till statsunderstöd.

Beträffande slutligen Söderhamn, konstateras för realskolans del under åren 1919—1923 ganska jämna lärjungesiffror växlande mellan 156 och 165. År 1924 inträdde någon ökning till 172, vilken därefter följts av en minsk-

ning de båda senaste åren till 161 respektive 151. Flickskolan har under åren 1920—1926 visat en påfallande jämn anslutning, varierande mellan 168 och 156. I det hela erinra förhållandena om de i Skövde, om man bortser från att de båda läroanstalternas i Söderhamn samlade anslutning under femårsperioden 1919—1921 genomsnittligt varit mindre, men under perioden 1922—1926 större än vad fallet varit i Skövde. Med hänsyn härtill och i betraktande ytterligare av stadens folkmängd samt de särskilda förhållandena inom Norrland, finner jag mig icke äga tillräcklig anledning föreslå obligatorisk utbildning av realskolan i Söderhamn till samskola. Läroverket i fråga torde alltså böra ombildas till en fyrklassig realskola och flickskolan ifrågakomma till fortsatt statsunderstöd.

Enligt min uppfattning böra sålunda realskolorna i Enköping, Oskarshamn, Karlshamn, Mariestad, Lidköping och Arvika ombildas till samrealskolor, vardera med både fyrklassig och sexklassig avdelning. I samband med denna omorganisation synas flickskolorna i respektive städer icke vidare böra ifrågakomma till statsunderstöd.

Ombildningen synes mig kunna genomföras på följande sätt. Läsåret 1928—1929 öppnas realskolans första klass för flickor. Samtidigt anordnas en första klass av realskolans fyrklassiga avdelning, till vilken jämväl både gossar och flickor äga tillträde. Följande läsår, 1929—1930, inträder enahanda förhållande i fråga om klasserna 1—2 av båda realskolavdelningarna; läsåret 1930—1931 utsträcker samundervisningen till klasserna 1—3 av båda realskolavdelningarna; läsåret 1931—1932 skulle den fyrklassiga realskolavdelningen vara färdigbildad, samundervisningen skulle tillika omfatta klasserna 1—4 av realskolans sexklassiga avdelning. Fullt genomförd i hela läroverket skulle ombildningen vara först läsåret 1933—1934.

Med hänsyn till de grunder, enligt vilka statsunderstöd till högre flickskolor utgår, synes minskning av understödsbeloppet till vederbörande flickskolor böra inträda först från och med läsåret 1931—1932. Därest icke från vederbörande läroanstalt en annan ordning påkallas, torde statsunderstödet avveckling böra försiggå i enlighet med den ordning, jag förut angivit. Med utgången av läsåret 1935—1936 skulle verksamheten vid flickskolan icke längre komma i åtnjutande av statsunderstöd.

Fördelningen
av gymnasie-
och lyceilin-
jer.

Såsom jag redan inledningsvis framhållit, har jag i fråga om gymnasiets linjer låtit mig angeläget vara att icke föreslå större förändringar i nu rådande ordning. De väsentliga avvikelserna gälla de till nyupprättande föreslagna nyspråkliga linjerna vid vissa större läroverk i skilda delar av landet, genom vilken anordning möjlighet vinnes att pröva den ifrågavarande linjens lämplighet och bärkraft. Tillika har jag ansett välbetänkt, att jämväl de nya flickläroverken, som ingå i förslaget, utrustas med dylik linje.

Vid Stockholms gossläroverk har jag räknat med nyspråklig linje endast vid högre latinläroverket å Norrmalm. Denna linje torde lämpligen böra

bliva fyraårig. Inom mellersta delen av landet i övrigt hava läroverken i Norrköping, Jönköping, Karlstad och Örebro synts mig böra ifrågakomma till att erhålla nyspråkliga linjer, vilka, särskilt med hänsyn till de kvinnliga lärjungar, som kunna väntas frekventera linjen i fråga, torde böra bliva treåriga. I Göteborg har jag räknat med en dylik linje vid högre latinläroverket. Även denna linje synes, på sätt nyss ifrågasatts beträffande latinläroverket å Norrmalm i Stockholm, böra bliva fyraårig. För tillgodo-seende av landets sydligaste delar har jag vidare funnit mig föranlåten föreslå, att en treårig nyspråklig linje anordnas vid högre gossläroverket i Malmö. Vad Norrland angår har jag ansett ändamålsenligast att till läroverket i Sundsvall knyta den treåriga nyspråkliga linje, som i denna del av riket torde böra anordnas.

I övrigt anser jag mig kunna vid redogörelsen för förändringar i linjefördelningen begränsa mig till att erinra, att läroverket i Borås hittills varit utrustat uteslutande med realgymnasium, dock med parallellavdelningar till tre ringar. Enligt min uppfattning bör ett läroverk i en stad av så betydande storlek med fog kunna göra anspråk på att erhålla samma linjeutrustning som i allmänhet gäller för jämförliga läroverk. I mitt förslag har jag därför upptagit ett fyraårigt latingymnasium vid läroverket i fråga, och anser jag tillika, att realgymnasiet bör omläggas till treårigt.

Vad därefter angår frågan om lyceer och lyceiavdelningar av läroverk, må först framhållas, att jag även i detta avseende allenast åsyftar, att försök med denna organisationstyp i mera begränsad omfattning skola anordnas vid väl besökta läroverk inom skilda delar av landet. Det har emellertid synts motiverat, att åtminstone ett fullständigt läroverk av denna typ från början kommer till stånd. Ingen tvekan synes mig kunna råda därom, att huvudstaden utgör den lämpligaste förläggningsorten för ett lyceum. Med hänsyn till den särskilda ställning som statens provskola, nya elementarskolan, intager inom läroverksorganisationen torde det också vara skäligt, att denna läroanstalt ombildas till sexklassigt lyceum med latin-, nyspråklig och reallinje. Lyceiavdelningar med latin torde vidare böra anordnas vid läroverken i Uppsala, Lund, Malmö och Härnösand, samt vid högre latinläroverket i Göteborg. Vid högre realläroverket i Göteborg har jag funnit upprättandet av en reallyceiavdelning väl motiverat.

Beträffande slutligen fördelningen av tre- och fyraåriga gymnasier har jag redan i det föregående uttalat, att mitt övervägande av denna angelägenhet skett på grundvalen av föreliggande praktiska behov ur synpunkten av dels mellan- och realskolornas förekomst och anslutning inom skilda läroverksområden, dels önskvärdheten att bereda utbildningsmöjligheter för den kvinnliga ungdomen under anknytning även till den högre flickskolan.

Vid följande läroverk ifrågasätter jag *icke någon förändring i nuvarande fyraåriga gymnasieorganisation*: Stockholm, läroverket å Östermalm, läro-

verken i Uppsala, Nyköping, Strängnäs, Växjö, Västervik, Visby, Lund, Ystad, Hudiksvall, Östersund och Umeå.

Latingymnasiet skulle dessutom bibehållas oförändrat vid följande läroverk: Norrköping, Jönköping, Malmö, Karlstad, Örebro, Falun, Härnösand, Sundsvall och Luleå.

Enahanda skulle förhållandet bliva med realgymnasiet vid följande läroverk: Karlskrona, Hälsingborg, Skara och Sundsvall.

Genom omändring av nu förefintliga linjer eller genom nyinrättande av sådana, i samband med utsträckt tillämpning av samundervisning å gymnasiestadiet, skulle *treårigt latingymnasium* anordnas vid följande läroverk, nämligen:

Stockholm, latinläroverket å Norrmalm, läroverket å Södermalm, Linköping, Kalmar, Karlskrona, Kristianstad, Hälsingborg, Halmstad, Göteborg, högre latinläroverket, Vänersborg, Skara, Västerås och Gävle. Vid samtliga de nämnda läroverken med undantag av det i Gävle skulle tillika förekomma fyraårigt latingymnasium.

Treårigt realgymnasium skulle genom ombildning av förefintliga linjer eller genom nyinrättande av sådana enligt mitt förslag anordnas vid följande läroverk, nämligen:

Stockholm, realläroverket å Norrmalm och läroverket å Södermalm, Linköping, Norrköping, Jönköping, Kalmar, Kristianstad, Malmö, gossläroverket, Halmstad, Göteborg, realläroverket, Vänersborg, Borås, Karlstad, Örebro, Västerås, Falun, Gävle, Härnösand och Luleå. Såväl treårigt som fyraårigt realgymnasium skulle förekomma vid de båda nämnda Stockholmsläroverken, realläroverket i Göteborg, läroverket i Gävle samt, under förutsättning av samundervisning, läroverket i Örebro.

Beträffande läroverken i Södertälje, Eskilstuna, Ystad (den nyupprättade linjen) och Borås (latinlinjen) samt de föreslagna flickläroverken har jag redan i det föregående uttalat mig.

Vad angår genomförandet av omläggningen i nu berörda del, torde i allmänhet första ringen av det treåriga gymnasiet, ävensom av nyinrättade linjer kunna träda i verksamhet läsåret 1928—1929 och ombildningen successivt fullföljas. Lyceiavdelningarna synas jämväl böra anordnas från och med samma läsår och påbyggas med en klass varje följande läsår. Vid nya elementarskolan torde nya lärjungar i den nuvarande första klassen icke böra intagas läsåret 1928—1929 utan i stället en första lyceiklass i två eller tre avdelningar upprättas och ombildningen därefter fullföljas i nyss nämnd ordning.

Upprättande
av högre flick-
läroverk.

Jag övergår så att avhandla frågan om behovet av särskilda läroverk för flickor. Såsom jag redan haft anledning framhålla, har det statsfinansiella läget gjort det oundgängligt att starkt begränsa kraven i nu förevarande

hänseende, och jag inskränker mig därför till att nu föreslå upprättande av allenast fyra sådana läroverk.

Det synes mig icke kunna råda någon tvekan därom, att städerna Stockholm, Göteborg och Malmö i främsta rummet böra ifrågakomma till erhållande av sådana läroverk. Denna ordning anvisas redan av städernas storlek samt det ådagalagda behovet av gymnasiala utbildningsmöjligheter för flickor. Skolkommissionen har jämväl föreslagit upprättande av högre flickläroverk å dessa orter vid sidan av de statliga flickskolor, som upptagits i dess förslag.

Vad därefter beträffar förläggningen av det återstående läroverk av denna typ, om vars upprättande jag finner framställning nu böra göras hos riksdagen, är ett särskilt övervägande av nöden.

Väljes till utgångspunkt folkmängden, torde prövningen böra särskilt avse städerna Norrköping, Hälsingborg, Gävle och Örebro. Uppmärksammas därjämte, som sig bör, den omfattning, vari nu förefintliga gymnasiemöjligheter utnyttjats av den kvinnliga ungdomen, synas därjämte städerna Uppsala och Lund böra komma i betraktande.

Vad till en början angår Norrköping, erinrar jag därom, att privat flickgymnasium icke i denna stad finnes upprättat. Ytterligare gäller, att kommunal mellanskola är anordnad, vadan flickornas realskolutbildning måste anses tillfredsställande tillgodosedd. Jag kan med hänsyn till båda dessa omständigheter icke finna påkallat att nu ifrågasätta upprättande av ett högre flickläroverk i Norrköping.

I fråga om Hälsingborg må erinras, att kommunal mellanskola saknas samt att i staden icke mindre än tre statsunderstödda flickskolor äro i verksamhet, av vilka en sedan flera år inrymmer latingymnasium. Flickskolorna hava i klasserna över de förberedande ett sammanlagt lärjungantal höstterminen 1926 av omkring 700; det treåriga gymnasiet var samtidigt besökt av 66 lärjungar.

I Gävle räknade flickskolan samtidigt 290 lärjungar i klasserna över de förberedande. Något flickgymnasium finnes icke anordnat utan är det allmänna läroverkets gymnasium på stadgade villkor tillgängligt för flickor; däremot har staden en statsunderstödd enskild mellanskola.

I Örebro finnas två statsunderstödda flickskolor med ett sammanlagt lärjungantal överstigande 550. I anslutning till den ena av dessa skolor finnes anordnat ett icke statsunderstött treårigt latingymnasium med 51 lärjungar.

De båda statsunderstödda flickskolorna i Uppsala räknade höstterminen 1926 sammanlagt omkring 550 lärjungar i klasserna över de förberedande. Det vid den ena av dem anordnade treåriga latingymnasiet hade samtidigt 63 lärjungar. Därjämte torde böra uppmärksammas, att det likaledes treåriga gymnasiet vid den statsunderstödda högre samskolan i staden räknade 72 kvinnliga lärjungar.

Beträffande slutligen förhållandena i Lund uppnådde sistlidna hösttermin

de båda statsunderstödda flickskolorna därstädes ett sammanlagt lärjungantal av omkring 475. Det vid den ena av dem anordnade gymnasiet räknade samtidigt 115 lärjungar i tre ringar. Uppmärksammas bör, att i staden numera finnes upprättad kommunal mellanskola.

Ur synpunkten av det ådagalagda behovet av gymnasiala utbildningsmöjligheter för flickor finner jag alltså, att Gävle och Örebro böra stå tillbaka för de övriga städer, som vid övervägandena kommit i fråga.

Beträffande åter valet mellan Uppsala, Hälsingborg och Lund, håller jag före, att den senare staden icke nu bör komma i åtanke, med hänsyn till dels att flickornas realskolutbildning redan är tillgodosedd genom den förefintliga mellanskolan, dels också att det till upprättande föreslagna högre flickläroverket i Malmö tills vidare kan anses fylla behovet inom orten.

Vad därefter vidkommer spörsmålet, huruvida Uppsala eller Hälsingborg bör främst ifrågakomma till erhållande av högre flickläroverk, är ett bestämt ståndpunktstagande förbundet med vissa vanskligheter. Båda städerna äro i det avseendet likställda, att kommunal mellanskola icke finnes inrättad. Med hänsyn till folkmängden har Hälsingborg ett mycket stort företräde. Enahanda är förhållandet, om man beaktar frekvensen vid de högre flickskolorna. Ser man åter på den utsträckning, i vilken förefintliga gymnasiemöjligheter utnyttjats, måste åt Uppsala tillerkännas företräde. Förbises bör ej heller, att det allmänna läroverket i Hälsingborg har ett något större lärjungantal än det i Uppsala och omfattar 28 klassavdelningar mot 23 i Uppsala.

Om redan det nu anförda närmast talar till förmån för läroverkets förläggande till Hälsingborg, finner jag avgörande skäl för en dylik ståndpunkt föreligga i det förhållandet, att nordvästra Skåne uppvisar ett ganska stort antal kommunala mellanskolor, som kunna göra anspråk på att erhålla gymnasieanslutning även för sina kvinnliga lärjungar. Sådana skolor finnas nämligen i Örkellunga, Klippan, Åstorp, Hässleholm, Svalöv och Höganäs med ett sammanlagt antal flickor nu uppgående till omkring 300. Till detta förhållande saknas motsvarighet för Uppsalas del.

Jag finner mig alltså äga grundad anledning föreslå, att Hälsingborg nu bör ifrågakomma att erhålla ett högre flickläroverk.

Vad vidare angår spörsmålet om de nämnda flickläroverkens organisation, torde man till en början böra beräkna allenast enkla avdelningar i realskolan. Särskilt starka skäl kunna anföras för försiktighet vid organisationens bestämmande, när det gäller de tre storstäder, i vilka kommunala mellanskolor redan finnas upprättade. Det är ju ock önskemålet att bereda tillgång till erforderliga gymnasiala utbildningsmöjligheter, som främst varit bestämmande vid förslaget om anordnande av särskilda flickläroverk.

I fråga åter om gymnasiets omfattning finner jag det motiverat, att i Stockholm samtliga tre linjer äro representerade. Vad åter angår flickläroverken i Göteborg, Malmö och Hälsingborg, torde det få anses välbe-

tänkt att, åtminstone till en början, åtnöja sig med latin- och nyspråkliga linjer. Av skäl som redan anförts bör gymnasiet vid nu förevarande läroverk anordnas genomgående treårigt.

De nämnda läroverken torde böra successivt träda i verksamhet. Under första året synas alltså realskolans första klass och gymnasiets första ringar böra upprättas; med tredje verksamhetsåret skulle sålunda gymnasiet och med det fjärde realskolan vara färdigbildad.

Givetvis är det icke helt uteslutet, att de nödiga förberedelserna för läroverkens igångsättande kunna hinna vidtagas redan till ingången av läsåret 1927—1928. Jag förutser emellertid, att stora svårigheter härutinnan skola yppa sig, och därför har jag icke ansett mig kunna räkna med att läroverken i allmänhet skola kunna träda i verksamhet förrän läsåret 1928—29. För att emellertid möjligheter för verksamhetens begynnande redan läsåret 1927—28 icke skola saknas, har jag beräknat anslag för upprättande av ett av nu förevarande läroverk å riksstaten för budgetåret 1927—28 och kommer att i det följande hemställa, att förslag avlåtes till riksdagen om erforderlig höjning av såväl reservationsanslaget till de allmänna läroverken som ock av anslaget till extra och vikarierande lärare vid dessa läroanstalter.

I det föregående har jag framlagt min principiella uppfattning angående anordnandet av samrealskolor, som skulle övertaga den kommunala mellanskolans funktioner i de samhällen, där behovet av realskolutbildning för närvarande tillgodoses genom mellanskola. Jag har tillika närmare angivit de allmänna krav, som enligt min mening böra uppställas för att en sådan åtgärd skall kunna tillfredsställande motiveras. Det återstår emellertid att ingå i den detaljprövning, som är nödvändig för ett avgörande, i vilken omfattning åtgärder i här förevarande syfte kunna anses påkallade och genomförbara.

Till en början anser jag mig böra lämna en redogörelse för antalet lärjungar vid olika kommunala mellanskolor, som fylla det uppställda grundläggande kravet att under läsåren 1920—21 till och med 1926—27 hava uppvisat ett genomsnittligt lärjungantal överstigande 100. De ifrågavarande uppgifterna (sid. 254) hava införskaffats från skolöverstyrelsens statistiska avdelning.

Det angivna kravet fylles av ej mindre än 30 av rikets 87 kommunala mellanskolor, fördelade på 14 olika län. På grund av det statsfinansiella läget är det, såsom förut nämnts, icke möjligt att nu förstatliga ett så betydande antal skolor. En stark begränsning av antalet är alltså ofrånkomlig. Det vore tänkbart att låta anslutningen bliva företrädesvis avgörande och sålunda i främsta rummet föreslå till statsövertagande de skolor, som under den nämnda perioden visat den starkaste utvecklingen. Jag kan emellertid icke finna, att man på denna väg skulle uppnå en med hänsyn till olika ortsförhållanden rättvis fördelning av de nya statsläroverken. Det synes mig nämligen uppenbart, att skilda landsdelars behov böra i möjli-

Ombildning
av kommunala mellanskolor till samrealskolor.

Kommunal mellanskola	Upp- rättad år	Antal lärjungar höstterminen år										Medeltal lärjungar	
		1917	1918	1919	1920	1921	1922	1923	1924	1925	1926	1917- 21	1922- 26
<i>Stockholms län</i>													
Lidingö	1920	—	—	—	208	236	258	235	216	205	223	222	227
Vaxholm	1920	—	—	—	102	113	119	109	111	100	101	108	108
<i>Södermanlands län</i>													
Katrineholm . . .	1910	79	99	122	123	150	167	159	161	146	165	115	160
<i>Östergötlands län</i>													
Motala	1920	—	—	—	140	154	169	173	170	173	168	147	171
Mjölby	1916	68	76	91	96	115	118	114	118	94	102	89	109
<i>Jönköpings län</i>													
Huskvarna	1912	126	132	168	166	169	181	163	163	149	146	152	160
Nässjö	1913	117	133	165	196	212	218	224	211	201	184	165	208
Värnamo	1912	78	93	102	108	122	115	114	121	113	102	101	113
Tranås	1914	74	99	126	137	148	153	134	145	130	144	117	141
<i>Blekinge län</i>													
Ronneby	1912	113	135	135	141	165	167	184	157	150	142	138	160
Sölvesborg	1920	—	—	—	124	133	110	116	116	102	95	129	108
<i>Kristianstads län</i>													
Tomelilla	1912	96	90	99	99	100	111	113	111	104	105	97	109
Åstorp	1919	—	—	149	160	167	145	139	112	107	96	159	120
Hassleholm	1912	91	132	141	161	165	171	195	174	172	144	138	171
<i>Malmöhus län</i>													
Höganäs	1919	—	—	110	136	154	150	153	151	134	142	133	146
Malmö	1910	323	329	360	385	424	465	468	491	517	517	364	492
Eslöv	1914	134	144	167	166	153	135	133	122	131	124	153	129
<i>Hallands län</i>													
Falkenberg	1918	—	86	109	101	109	126	145	152	165	156	101	149
<i>Älvsborgs län</i>													
Trollhättan	1919	—	—	133	143	146	167	162	157	161	161	141	162
Ulricehamn	1914	60	65	101	102	132	137	136	137	110	103	92	125
<i>Värmlands län</i>													
Säffle	1913	65	80	94	103	122	114	111	91	95	98	93	102
<i>Örebro län</i>													
Karlskoga	1911	88	88	103	104	113	133	137	131	111	114	99	125
<i>Kopparbergs län</i>													
Stora Tuna	1914	117	135	165	166	179	204	187	191	205	189	152	195
Mora	1912	73	84	108	120	130	112	125	107	112	125	103	116
Hedemora	1917	44	46	47	48	75	102	121	132	120	112	52	117
Ludvika	1913	90	94	90	104	106	106	111	114	110	110	97	110
<i>Västernorrlands län</i>													
Sollefteå	1920	—	—	—	149	121	122	109	133	117	103	135	117
<i>Norrbottens län</i>													
Nederkalix	1912	82	100	110	121	150	149	117	96	94	72	113	106
Malmberget	1917	85	101	124	148	147	163	161	163	152	160	121	160
Boden	1917	133	152	188	198	184	183	195	192	163	152	171	177

gaste mån tillgodoses. Vidare är det naturligt, att tillgången på redan förefintliga läroverk å samma ort eller i grannskapet, skolans ålder m. fl. dylika hänsyn skola komma i betraktande. Och givetvis kan vid övervägandet icke den omständigheten förbises, att flera av de ifrågavarande skolorna under senare år visat ett avsevärt reducerat lärjungantal. Med utgångspunkt från vad nu anförts anser jag skäligt att till en början utesluta mellanskola i stad, där allmänt läroverk redan finnes och lämnar fördenskull å sido den avgjort största av de ifrågavarande skolorna, den i Malmö, detta så mycket mera, som jag nyss föreslagit upprättande av ett högre flickläroverk därstädes. Vidare finner jag mig icke kunna i första hand ifrågasätta upprättande av mer än ett statsläroverk i vart och ett av de län, där mellanskolor, vilka i övrigt fylla de uppställda villkoren, äro i verksamhet.

Med hänsyn till det nu anförda blir min första uppgift att tillse, å vilka av de angivna orterna föreliggande förhållanden med den största styrkan tala till förmån för mellanskolans ombildning till allmänt läroverk.

Ifråga om Södermanlands, Hallands, Värmlands, Örebro och Västernorrlands län saknas anledning till val mellan skilda skolor. Jag anser mig dock med hänsyn till den anmärkningsvärda nedgången i lärjungesiffrorna vid skolan i Säffle föranlåten att vid nu förestående övervägande lämna denna skola å sido.

Vad angår Stockholms län synes mig tvekan knappast kunna råda därom, att skolan i Lidingö bör ifrågakomma före den i Vaxholm. Redan skolans storlek utgör härvid ett vägande skäl. Och jämväl ur synpunkten av den rådande trängseln vid huvudstadsläroverken torde det få anses mycket välbetänkt, att ökade statliga utbildningsmöjligheter snarast beredas i Stockholms förortssamhällen.

Beträffande de båda skolorna inom Östergötlands län, den i Motala och den i Mjölby, är den sistnämnda visserligen den äldsta. Men anslutningen till densamma har genomgående varit icke oväsentligt mindre än till Motalaskolan. Frekvensen vid skolan i Mjölby har också under senaste tid visat tendens till nedgång, medan lärjungesiffrorna vid Motalaskolan röja en anmärkningsvärd konstans. Och även de lokala synpunkterna torde få sägas med en viss styrka tala till förmån för ett statsläroverk i Motala, så mycket mera som till denna läroanstalt numera är knutet ett gymnasium, vilket besökes av ett ej ringa antal lärjungar.

Inom Jönköpings län äro icke mindre än fyra skolor sedan länge i verksamhet, vilka fylla det uppställda huvudkravet. Med hänsyn till lärjungantalet intager skolan i Nässjö främsta platsen. På grund av Huskvarnas nära grannskap till Jönköping torde skolan därstädes icke nu böra ifrågakomma till förstатligande. Ur synpunkten av statsläroverkens möjligast likformiga fördelning inom olika delar av länet, kunna tvivelsutan goda skäl anföras för såväl Nässjö som Tranås och Värnamo. Jag håller dock före, att de föreliggande förhållandena närmast visa hän på, att Nässjö bör före de båda nämnda orterna komma i åtanke till erhållande av allmänt läroverk.

Vid valet mellan skolorna i Ronneby och Sölvesborg torde den förra skolans ålder och större lärjungantal kunna åberopas såsom grund för dess föredragande framför skolan i Sölvesborg.

Vad angår de tre skolorna inom Kristianstads län, Tomelilla, Åstorp och Hässleholm, kan icke förbises, att skolan i Åstorp visat en anmärkningsvärd tillbakagång. Dess lärjungantal har kontinuerligt sjunkit från 167 år 1921 till 96 år 1926. Denna omständighet torde göra en avvaktande hållning nödvändig. I valet mellan skolan i Tomelilla och den i Hässleholm synes såväl lärjungantalet som samhällets storlek utgöra tillräckliga motiv för att Hässleholmsskolan ställas främst.

Beträffande skolorna i Malmöhus län, Höganäs och Eslöv, är det icke lätt att erhålla säkra hållpunkter för att föredraga den ena framför den andra. Skolan i Höganäs uppvisar obestriddligen den jämnaste utvecklingen. Lärjungantalet har nämligen växlat inom snäva gränser, och medeltalet är högre för de senaste fem åren än för åren 1919—21. För skolan i Eslöv konstaterar man i sistnämnda avseende ett motsatt förhållande; lärjungantalet har också vid denna skola sjunkit från 167 år 1919 till 124 år 1926. Höganäs municipalsamhälle har en betydande folkmängd, uppgående till nära 6,000 personer, och utgör centrum i en tätbefolkad bygd, som icke i det närmare grannskapet har tillgång till statsläroverk. På grund av nu angivna förhållanden torde Höganäs böra före Eslöv ifrågakomma till erhållande av statsläroverk.

Vidkommande Älvsborgs län torde gälla, att den väl besökta mellanskolan i Trollhättan bör före mellanskolan i Ulricehamn ifrågakomma till förstatligande. Stadens betydande invånarantal utgör också ett tungt vägande skäl för att ett allmänt läroverk snarast kommer till upprättande i Trollhättan.

Inom Kopparbergs län finnas icke mindre än fyra kommunala mellanskolor, för vilkas förstatligande goda skäl låta sig anföra. Samtliga hava ägt bestånd under en följd av år och visat en god utveckling. Ur geografisk fördelningssynpunkt måste det tillika anses önskvärt, att läroverk komma till stånd i Mora, Hedemora samt åtminstone i ett av samhällena Stora Tuna och Ludvika. Ställd inför nödvändigheten att behöva angiva en av dessa skolor såsom företrädesvis berättigad och lämpad att nu ifrågakomma till statsövertagande, har jag kommit till den uppfattningen, att Stora Tuna på grund av särskilt den betydande anslutningen till den nuvarande mellanskolan med största fog kan göra anspråk på ett statsläroverk.

Vad slutligen angår Norrbottens län torde mellanskolan i Nederkalix med hänsyn till lärjungantalets anmärkningsvärt starka tillbakagång under senare år böra lämnas å sido. Vid det ingalunda lätta valet mellan Malmberget och Boden såsom förläggningssort för det nya statsläroverk, som närmast bör komma till upprättande inom länet, torde den hittillsvarande anslutningen till respektive skolor närmast visa hän på att Boden bör äga företräde.

Jag kan icke heller alldeles bortse ifrån att stadens ställning såsom garnisonsort gör det rimligt, att Boden ifrågakommer till att erhålla ett statsläroverk.

Min granskning av de föreliggande förhållandena har alltså givit till resultat, att följande kommunala mellanskolor i främsta rummet böra komma under omprövning, när det gäller ombildning till allmänna läroverk: Lidingö, Katrineholm, Motala, Nässjö, Ronneby, Hässleholm, Höganäs, Falkenberg, Trollhättan, Karlskoga, Stora Tuna, Sollefteå och Boden. Av förut angivna skäl kan jag emellertid icke föreslå, att ett beslut om övertagande av samtliga de nämnda skolorna av riksdagen nu fattas. Jag inskränker mig därför till att framställa förslag om successiv ombildning av sju skolor under förhoppning om att förhållandena snarast skola möjliggöra ett fullföljande av utbildningsverket, så att de återstående av de nämnda orterna utan alltför stort dröjsmål må komma i åtnjutande av de förmåner, som realskolans organisation erbjuder.

Vid övervägandet vilka av förutnämnda orter böra ifrågakomma till omedelbart beslut om samrealskolors inrättande, har jag med beaktande av alla de olika förhållanden, som härvid varit att uppmärksamma, kommit till det resultat, att sådan skola bör upprättas å en var av följande orter nämligen: Lidingö, Katrineholm, Motala, Höganäs, Trollhättan, Sollefteå och Boden.

Det torde böra erinras, att gymnasier äro anknutna till mellanskolorna i Lidingö och Motala samt att ofullständiga sådana varit i verksamhet i Sollefteå och Boden. Likaledes bör det ihågkommas, att mellanskolan i Katrineholm vid sidan av den i Malmö utgör den först upprättade läroanstalten av denna typ inom landet. Vad angår Trollhättan gäller att städer av samma storlek i regel äro utrustade med högre läroverk. Så är ock förhållandet med åtskilliga städer med lägre befolkningssiffra. Jämväl må framhållas, att realskolor för gossar och statssamskolor finnas upprättade i städer med väsentligen mindre folkmängd än Trollhättan. I fråga om mellanskolan i Sollefteå anser jag mig ytterligare böra omnämna, att stadsfullmäktige i Sollefteå i framställning den 17 november 1926 hemställt om skolans övertagande av staten, vilken framställning skolöverstyrelsen i utlåtande den 27 januari 1927 tillstyrkt. Vad slutligen beträffar Höganäs, vill jag erinra, att det synes mig önskvärt, att statsläroverk kommer till upprättande inom något landsbygdssamhälle, och jag har ansett förhållandena inom här ifrågavarande ort ägnade att väl motivera anordnande av en realskola därstädes.

Vad angår frågan om utbildningens tekniska genomförande, finner jag detta kunna ske i väsentlig anslutning till den ordning, som skolkommissionen angivit. Statsövertagandet torde alltså böra försiggå successivt och sålunda omfatta en årsklass varje år. I samband med övertagandet av

en årsklass böra erforderliga lärarkrafter uppföras på stat och statsunderstödet till mellanskolan i motsvarande mån minskas. Med hänsyn bl. a. till att vederbörande kommuner redan torde hava fastställt utgiftsstater för skolorna för kalenderåret 1927, synes mig statsövertagandet av första klassen av nämnda sju mellanskolor lämpligen kunna uppskjutas till den 1 januari 1928. Till frågan om erforderliga anslag, liksom till vissa ekonomiska detaljer i samband med ombildningen, återkommer jag i det följande.

Den fortsatta ombildningen bör budgetåret 1928—1929 utsträckas till mellanskolans klass 2 och budgetåret 1929—1930 till klass 3 samt budgetåret 1930—1931 omfatta skolan i dess helhet.

Vad slutligen vidkommer de två orter, där för undervisningen å såväl real- skole- som gymnasiestadiet för närvarande anlitas statsunderstödda enskilda läroanstalter, Djursholms stad och Saltsjöbadens köping, bör det nämnas, att skolkommissionen föreslagit upprättande av ett högre allmänt läroverk i Djursholm och en realskola i Saltsjöbaden. För egen del finner jag mig icke kunna underlåta att uttala den meningen, att vad angår real- skolestadiet ingen tvekan synes mig kunna råda därom, att ett vitsordat behov av allmänt läroverk för detta skolstadium å båda de nämnda orterna är för handen och att sakliga skäl med i det hela samma styrka som i fråga om de nämnda med mellanskolor utrustade samhällena tala för att detta behov också tillgodoses i enahanda ordning.

De ifrågavarande läroanstalternas nuvarande organisation är emellertid sådan, att ett upprättande av allmänt läroverk, som skulle komma att övertaga skolornas nu berörda uppgift, torde förutsätta flera års övergångstid för att möjliggöra den ganska djupgående organisatoriska omläggning, som synes mig ofrånkomlig. Sagda omläggning måste vidare komma att i icke ringa grad påverka även folkskolans förhållanden och därmed respektive kommuners budget. Jag har med hänsyn jämväl till dessa omständigheter i det föregående angivit, hur jag tänker mig, att skolorganisationen i de nämnda samhällena skulle kunna modifieras för att bereda väg för de allmänna läroverk, för vilkas upprättande, på sätt jag redan uttalat, vägande skäl äro för handen. Den ytterligare utredning, som i sådant avseende påfordras, har jag för avsikt att åvägbringa, sedan riksdagen varit i tillfälle pröva den organisatoriska huvudfrågan, och åsyftar jag att härvid under lämpliga former taga vederbörande samhällens medverkan i anspråk.

*

Efter denna redogörelse för föreslagna förändringar i läroverksorganisationen har det syns mig ändanålsenligt att sammanfattningsvis lämna en översiktlig framställning av dels anknytningsförhållandena vid olika läroverk, dels tillämpningen av samskoleprincipen å de skilda orterna.

Enligt mitt i det föregående framställda förslag skulle följande läroverk tillsvi vidare hava såväl *fyrklassig* som *sexklassig realskolavdelning*.

*Anknytnin-
gens ordnande
vid olika
läroverk.*

Stockholm, högre lärover-

ket å Södermalm

Södertälje

Uppsala

Enköping

Nyköping

Eskilstuna

Linköping

Norrköping

Jönköping

Växjö

Kalmar

Oskarshamn

Visby

Karlskrona

Karlshamn

Kristianstad

Ängelholm

Malmö, realskolan

Hälsingborg

Ystad

Landskrona

Trälleborg

Halmstad

Göteborg, östra real-

skolan

Uddevalla

Vänersborg

Borås

Alingsås

Åmål

Mariestad

Lidköping

Falköping

Karlstad

Kristinehamn

Arvika

Örebro

Västerås

Falun

Gävle

Härnösand

Sundsvall

Örnsköldsvik

Östersund

Umeå

Skellefteå

Luleå.

Härvid har i fråga om de läroverk, till vilkas realskolestadium enligt förslaget flickor skulle kunna erhålla tillträde, räknats med minst oförändrat lärjungantal. Vad angår de realskolor, vilka i det föregående föreslagits ombildade till samrealskolor, har däremot räknats med det ökade lärjungantal, som förutsatts bliva en följd av flickskolans nedläggande.

Följande läroverk skulle omfatta *endast fyrklassig realskolavdelning*:

Stockholm, högre

flickläroverket

Norrtälje

Lidingö

Strängnäs

Katrineholm

Vadstena

Motala

Eksjö

Västervik

Vimmerby

Malmö, högre

flickläroverket

Hälsingborg, högre

flickläroverket

Höganäs

Varberg

Göteborg, högre

flickläroverket

Strömstad

Trollhättan

Skara

Skövde

Filipstad

Askersund

Sala

Köping

Arboga

Hudiksvall

Söderhamn

Sollefteå

Piteå

Haparanda

Boden.

Under förutsättning av samundervisning å realskolestadiet, respektive i läroverket, torde vid läroverken i Strängnäs, Eksjö, Västervik, Varberg, Skara, Skövde, Hudiksvall och Söderhamn såväl fyrklassig som sexklassig realskolavdelning förekomma.

Endast sexklassig realskolavdelning skulle enligt förslaget förekomma vid följande läroverk:

Stockholm: högre latinläroverket å Norrmalm
 högre realläroverket å Norrmalm
 högre läroverket å Östermalm
 Vasa realskola
 Katarina »
 Kungsholmens »
 Malmö: högre gossläroverket
 Lund, samt
 Göteborg: högre latinläroverket
 högre realläroverket och
 västra realskolan.

Slutligen upptager förslaget ett fullständigt lyceum för gossar, nämligen statens provskola, nya elementarskolan i Stockholm, samt lyceiavdelningar vid nedannämnda läroverk:

Uppsala,
 Malmö, högre gossläroverket,
 Lund,
 Göteborg, högre latinläroverket,
 » realläroverket och
 Härnösand.

*Samundervis-
 ningens till-
 lämpning
 inom läro-
 verksorgani-
 sationen.*

Ur synpunkten av läroverkens tillgänglighet för lärjungar av olika kön skulle följande typer vara företrädda: 1) gossläroverk, 2) flickläroverk, 3) läroverk, vilkas realskola förutsättes tillgänglig endast för gossar men till vilkas gymnasium enligt beslut av Kungl. Maj:t i varje särskilt fall flickor skulle kunna erhålla tillträde, 4) läroverk, till vilkas realskola enligt beslut av Kungl. Maj:t i varje särskilt fall flickor skulle kunna erhålla tillträde, men vilkas gymnasium förutsättes vara tillgängligt för både gossar och flickor, 5) realskolor, till vilka enligt beslut av Kungl. Maj:t i varje särskilt fall flickor skulle kunna erhålla tillträde, samt 6) samrealskolor, tillgängliga för både gossar och flickor.

Den grupp av läroverk, till vilka *endast gossar* skulle äga tillträde, utgöres av följande:

Stockholm, högre latinläroverket å Norrmalm,
 högre realläroverket å Norrmalm,
 högre läroverket å Östermalm,
 högre läroverket å Södermalm,
 Nya elementarskolan,
 Vasa realskola,
 Katarina »
 Kungsholmens »

Uppsala högre läroverk,
 Malmö, högre gossläroverket,
 realskolan,
 Lunds högre läroverk,
 Hälsingborgs högre läroverk samt
 Göteborg, högre latinläroverket,
 högre realläroverket,
 västra realskolan och
 östra realskolan.

Särskilda *högre flickläroverk* skulle finnas i följande städer:

Stockholm	Hälsingborg och
Malmö	Göteborg.

Vid följande läroverk skulle *i realskolan undervisas endast gossar*, medan *till gymnasiet* enligt beslut av Kungl. Maj:t *även flickor skulle kunna erhålla tillträde*:

Linköping	Karlstad	Västerås och
Norrköping	Örebro	Sundsvall.
Borås		

Enahanda skulle förhållandet i fråga om realskolan vara beträffande läroverken i Jönköping och Gävle, vilkas gymnasier förutsättas alltjämt vara tillgängliga för både gossar och flickor.

Till nedannämnda högre läroverks *realskola* skulle *flickor* enligt beslut av Kungl. Maj:t i varje särskilt fall *kunna erhålla tillträde*; *gymnasiet förut-sattes däremot vara tillgängligt för både gossar och flickor*:

Södertälje	Karlskrona (nu icke	Skara (nu icke
Nyköping	tillgängligt för	tillgängligt för
Strängnäs	flickor)	flickor)
Eskilstuna	Kristianstad	Falun
Växjö	Ystad	Hudiksvall
Kalmar	Halmstad	Härnösand
Västervik	Vänersborg	Östersund
Visby		Umeå och
		Luleå.

Till nedannämnda *realskolor* skulle enligt beslut av Kungl. Maj:t i varje särskilt fall *flickor kunna erhålla tillträde*:

Eksjö	Uddevalla	Kristinehamn och
Landskrona	Skövde	Söderhamn.
Varberg		

Följande läroverk skulle vara organiserade såsom *samrealskolor*:

a) nuvarande statens samskolor,

Norrtälje	Alingsås	Köping
Vadstena	Åmål	Arboga
Vimmerby	Falköping	Örnsköldsvik

Ängelholm	Filipstad	Skellefteå
Trälleborg	Askersund	Piteå och
Strömstad	Sala	Haparanda.
b) nuvarande realskolor för gossar,		
Enköping	Karlshamn	Lidköping och
Oskarshamn	Mariestad	Arvika.
c) nuvarande kommunala mellanskolor,		
Lidingö	Höganäs	Sollefteå och
Katrineholm	Trollhättan	Boden.
Motala		

Plan för läroverksorganisationen.

*Stockholms
stad.*

Intet läroverk i Stockholm har ansetts lämpligen kunna ifrågakomma att ombildas till samläroverk.

Med hänsyn till huvudstadens båda väl besökta kommunala mellanskolor och förefintligheten av ytterligare en statsunderstödd enskild mellanskola har realskolans nuvarande anknytningsförhållanden i regeln förutsatts orubade. Allenast vid högre allmänna läroverket å Södermalm, till vilket provårskurs är förlagd, har jag, på grund av denna omständighet, funnit mig böra föreslå, att en fyrklassig realskolavdelning må ersätta en serie parallellklasser i realskolan.

För tillgodoseende av flickundervisningen föreslår jag upprättande av ett nytt högre flickläroverk, organiserat med fyrklassig realskola i tills vidare enkla avdelningar samt gymnasium, omfattande latin-, nyspråklig och reallinje, samtliga treåriga. Därjämte torde böra erinras, att högre lärarinneseminiariets övningsskola delvis skulle ombildas och fördes med en enkel realskollinje, omfattande fyra klasser.

Med avseende på gymnasiets organisation vid huvudstadsläroverken föreslår jag följande. Vid högre latinläroverket å Norrmalm bibehålles en latinlinje oförändrad (4-årig), en latinlinje organiseras treårig och i utbyte mot en latinlinje upprättas en fyraårig nyspråklig linje.

Vid högre realläroverket å Norrmalm bibehållas två reallinjer fyraåriga och organiseras en sådan linje såsom treårig.

Vid högre läroverket å Södermalm bibehållas en latin- och en reallinje fyraåriga och organiseras en latin- och en reallinje såsom treåriga sådana linjer.

Vid högre läroverket å Östermalm bibehållas samtliga linjer oförändrade.

Vad slutligen angår statens provskola nya elementarskolan torde läroverket böra organiseras såsom sexårigt lyceum, omfattande latin-, nyspråkligt och reallyceum. Läroverket har synts mig böra vara tillgängligt endast för gossar.

I fråga om Stockholms tre realskolor har jag icke ansett mig böra föreslå någon förändring.

Beträffande slutligen privatläroverken i huvudstaden torde det icke vara

uteslutet, att statsunderstödet till något av de nuvarande privata flickgymnasierna kan komma att framdeles indragas. Härutinnan lär det emellertid icke vara möjligt att göra någon säker förutberäkning. I övrigt torde den föreslagna omorganisationen icke kunna väntas medföra någon rubbning i privatläroverkens understödsförhållanden.

Realskolan i *Södertälje* föreslås ombildad till högre läroverk genom statens successiva övertagande av det höstterminen 1914 upprättade kommunala gymnasiet. Realskolan, till vilken flickor torde kunna erhålla tillträde, skulle omfatta en fyrklassig och en sexklassig avdelning. Gymnasiet, som förutsättes bli tillgängligt för både gossar och flickor, föreslås under denna förutsättning omfatta en fyraårig latinlinje och en treårig reallinje.

*Stockholms
län.*

Även under förutsättning av att realskolan göres tillgänglig för flickor, torde den statsunderstödda flickskolan kunna påräkna tillräcklig anslutning för att ifrågakomma till fortsatt statsunderstöd.

Samskolan i *Norrtälje* föreslås ombildad till fyrklassig samrealskola.

I *Lidingö* föreslås den nuvarande kommunala mellanskolan omorganiserad till en fyrklassig statens samrealskola.

Beträffande slutligen *Djursholm* och *Saltsjöbaden* har jag tänkt mig, att vid de å dessa orter förefintliga statsunderstödda högre samskolorna skulle under någon av de i det föregående angivna former anordnas anknytning till folkskolans sjätte klass.

Högre läroverket i *Uppsala*, vilket synts böra vara tillgängligt endast för *Uppsala län*. gossar, föreslås organiserat på följande sätt:

Realskolan skulle omfatta en fyrklassig samt en sexklassig avdelning, den senare med parallellklasser till klasserna 3—5; därjämte skulle nyupprättas en lyceiavdelning, förslagsvis med latin. Gymnasiet bibehålles oförändrat med en fyraårig latinlinje och en fyraårig reallinje.

För flickornas undervisning har jag tänkt mig, att en fyrklassig realskolinje borde anordnas vid Uppsala högre elementarläroverk för flickor. I övrigt torde ingen förändring i privatläroverkens understödsförhållanden vara att förutse.

Realskolan i *Enköping* föreslås omorganiserad till samrealskola med en fyrklassig och en sexklassig avdelning.

Den statsunderstödda flickskolan i staden synes vid sådant förhållande icke kunna påräkna tillräcklig anslutning för att ifrågakomma till fortsatt statsunderstöd.

Högre läroverket i *Nyköping* föreslås oförändrat i vad angår gymnasiets organisation, och förutsätter jag härvid, att kvinnliga lärjungar fortfarande hava tillgång till detsamma. Realskolan, till vilken flickor skulle kunna erhålla tillträde, skulle omfatta en fyrklassig och en sexklassig avdelning.

*Söderman-
lands län.*

Även under förutsättning av samundervisning i realskolan torde den statsunderstödda flickskolan kunna beräknas erhålla tillräcklig anslutning för att ifrågakomma till fortsatt statsunderstöd.

Högre läroverket i *Strängnäs* föreslås organiserat med 4-årigt latینگymnasium, liksom för närvarande tillgängligt även för kvinnliga lärjungar. Därest flickor icke anses böra äga tillträde till realskolan, torde lärjungantalet icke medgiva anordnande av parallellklasser och skolan sålunda böra omfatta en fyrklassig avdelning. Under förutsättning av samundervisningens utsträckande även till realskolestadiet, för vilken anordning hinder icke synes föreligga, torde genomgående parallellklasser bliva erforderliga och således sexklassig realskolavdelning kunna bibehållas vid sidan av den fyrklassiga.

Även vid sist angivna ordning torde den statsunderstödda flickskolan sannolikt kunna påräkna tillräcklig anslutning för att ifrågakomma till fortsatt statsunderstöd.

Realskolan i *Eskilstuna* föreslår jag ombildad till högre läroverk genom statens successiva övertagande av det höstterminen 1911 upprättade kommunala gymnasiet. Realskolan, till vilken flickor skulle kunna erhålla tillträde, skulle omfatta en fyrklassig och en sexklassig avdelning. Gymnasiet, som förutsättes alltjämt bliva tillgängligt för både gossar och flickor, föreslås omfatta en fyraårig latinlinje och en treårig reallinje.

Även under förutsättning av samundervisning i realskolan torde den statsunderstödda flickskolan kunna påräkna erforderlig anslutning för att ifrågakomma till fortsatt statsunderstöd.

I *Katrineholm* föreslås den nuvarande kommunala mellanskolan omorganiserad till en fyrklassig statens samrealskola.

*Östergötlands
län.*

Högre läroverket i *Linköping* föreslås organiserat på följande sätt. Realskolan, till vilken flickor icke skulle äga tillgång, skulle omfatta en fyrklassig och en sexklassig avdelning, båda utrustade med parallellavdelningar till respektive klasser 1—3 och 1—5. Gymnasiet, som torde kunna bereda utrymme även för kvinnliga lärjungar, skulle omfatta en fyraårig och en treårig latinlinje samt en treårig reallinje.

Vid den statsunderstödda flickskolan har jag tänkt mig, att en realskolinje lämpligen borde anordnas.

Högre läroverket i *Norrköping* föreslås organiserat på följande sätt. Realskolan, till vilken flickor icke skulle äga tillträde, skulle omfatta en fyrklassig och en sexklassig avdelning, den senare med parallellklasser till klasserna 3—5. Gymnasiet, som torde kunna bereda utrymme även för kvinnliga lärjungar, skulle omfatta en fyraårig latinlinje, en treårig nyspråklig linje samt en treårig reallinje.

Stadens båda statsunderstödda flickskolor torde icke påverkas av den föreslagna omorganisationen.

Samskolan i *Vadstena* föreslås ombildad till fyrklassig samrealskola.

I *Motala* föreslås den nuvarande kommunala mellanskolan omorganiserad till en fyrklassig statens samrealskola.

Läroverket i *Jönköping* föreslås organiserat på följande sätt. Realskolan, *Jönköpings län.* till vilken flickor icke skulle äga tillgång, skulle omfatta en fyrklassig och en sexklassig avdelning, den senare med parallellklasser till klasserna 3—5. Gymnasiet, vilket förutsättes alltjämt vara tillgängligt för både gossar och flickor, skulle omfatta en fyraårig latinlinje, en treårig nyspråklig linje och en treårig reallinje.

Även under förutsättning av samundervisning å realskolestadiet torde sannolikt stadens båda flickskolor kunna beräknas erhålla tillräcklig anslutning för att ifrågakomma till fortsatt statsunderstöd.

Realskolan i *Eksjö*, till vilken flickor skulle kunna erhålla tillträde, föreslås ombildad till fyrklassig realskola. Därest samundervisning äger rum, torde lärjungantalet påkalla anordnande av parallellklasser och skolan omfatta även en sexklassig avdelning.

Den statsunderstödda flickskolan i staden synes även vid samundervisning sannolikt kunna påräkna tillräcklig anslutning för att ifrågakomma till fortsatt statsunderstöd.

Högre läroverket i *Växjö* föreslås organiserat på följande sätt. Realskolan, till vilken flickor skulle kunna erhålla tillträde, skulle omfatta en fyrklassig och en sexklassig avdelning. Gymnasiet, vilket förutsättes alltjämt vara tillgängligt för både gossar och flickor, skulle bibehållas oförändrat med en fyraårig latinlinje och en fyraårig reallinje.

Även under förutsättning av samundervisning å realskolestadiet synes den statsunderstödda flickskolan kunna påräkna erforderlig anslutning för att ifrågakomma till fortsatt statsunderstöd.

Högre läroverket i *Kalmar* föreslås organiserat på följande sätt. Realskolan, till vilken flickor skulle kunna erhålla tillträde, skulle omfatta en fyrklassig och en sexklassig avdelning, den senare med parallellklasser till klasserna 3—5. Gymnasiet, vilket förutsättes alltjämt vara tillgängligt för både gossar och flickor, skulle under denna förutsättning omfatta en fyraårig och en treårig latinlinje samt en treårig reallinje. *Kalmar län.*

Även vid samundervisning å realskolestadiet synes den statsunderstödda flickskolan kunna påräkna erforderlig anslutning för att ifrågakomma till fortsatt statsunderstöd.

Högre läroverket i *Västervik* föreslås organiserat på följande sätt. Realskolan, till vilken flickor skulle kunna erhålla tillträde, skulle omfatta en fyrklassig avdelning. Under förutsättning av samundervisning å realskolestadiet, torde lärjungantalet påkalla parallellklasser och skulle då realskolan

omfatta jämväl en sexklassig avdelning. Gymnasiet, som förutsättes alltså vara tillgängligt för både gossar och flickor, bibehålles oförändrat med fyraårig reallinje.

Även vid samundervisning i det allmänna läroverket torde den statsunderstödda flickskolan sannolikt kunna påräkna tillräcklig anslutning för att ifrågakomma till fortsatt statsunderstöd.

Realskolan i *Oskarshamn* föreslås omorganiserad till samrealskola med en fyrklassig och en sexklassig avdelning.

Den statsunderstödda flickskolan i staden synes vid sådant förhållande icke kunna påräkna tillräcklig anslutning för att kunna ifrågakomma till fortsatt statsunderstöd.

Samskolan i *Vimmerby* föreslås ombildad till fyrklassig samrealskola.

Gotlands län.

Högre läroverket i *Visby* föreslås organiserat på följande sätt. Realskolan, till vilken flickor skulle kunna erhålla tillträde, skulle omfatta en fyrklassig och en sexklassig avdelning. Gymnasiet, vilket förutsättes alltså vara tillgängligt för både gossar och flickor, torde bära bibehållas oförändrat med en fyraårig latinlinje och en fyraårig reallinje.

Även under förutsättning av samundervisning å realskolestadiet synes den statsunderstödda flickskolan kunna påräkna erforderlig anslutning för att ifrågakomma till fortsatt statsunderstöd.

Blekinge län.

Högre läroverket i *Karlskrona* föreslås organiserat på följande sätt. Realskolan, till vilken flickor skulle kunna erhålla tillträde, skulle omfatta en fyrklassig och en sexklassig avdelning, den senare med parallellklasser till klasserna 3—5. Gymnasiet, vilket förutsättes bliva tillgängligt för både gossar och flickor, skulle under denna förutsättning komma att omfatta en fyraårig och en treårig latinlinje samt en fyraårig reallinje.

Även under förutsättning av samundervisning å realskolestadiet synes den statsunderstödda flickskolan kunna påräkna erforderlig anslutning för att ifrågakomma till fortsatt statsunderstöd.

Realskolan i *Karlshamn* föreslås omorganiserad till samrealskola med en fyrklassig och en sexklassig avdelning.

Den statsunderstödda flickskolan synes vid sådant förhållande icke kunna påräkna tillräcklig anslutning för att kunna ifrågakomma till fortsatt statsunderstöd.

Kristianstads län.

Högre läroverket i *Kristianstad* föreslås organiserat på följande sätt. Realskolan, till vilken flickor skulle kunna erhålla tillträde, skulle omfatta en fyrklassig och en sexklassig avdelning. Gymnasiet, vilket förutsättes alltså bliva tillgängligt för både gossar och flickor, skulle omfatta en fyraårig och en treårig latinlinje samt en treårig reallinje.

Även under förutsättning av samundervisning å realskolestadiet synes den

statsunderstödda flickskolan kunna påräkna erforderlig anslutning för att ifrågakomma till fortsatt statsunderstöd.

Samskolan i *Ängelholm* föreslås omfatta en fyrklassig och en sexklassig avdelning.

Intet av de nuvarande allmänna läroverken i *Malmö* har ansetts lämpligen kunna ifrågakomma att ombildas till samläroverk. Med hänsyn till stadens väl besökta kommunala mellanskola hava förändringarna i läroverkens anknytningsförhållanden icke synts böra bliva av större omfattning.

*Malmöhus
län.*

För tillgodoseende av flickundervisningen föreslår jag upprättande av ett högre flickläroverk, organiserat med fyrklassig realskola, tills vidare utan parallellavdelningar, samt gymnasium, omfattande en treårig latinlinje och en likaledes treårig nyspråklig linje.

Högre gossläroverket skulle omfatta sexklassig realskola med tre serier parallellavdelningar och gymnasium fördelat på en fyraårig latinlinje, en treårig reallinje och en treårig nyspråklig linje. Ytterligare skulle läroverket omfatta en lyceilinjé, förslagsvis med latin.

Realskolan för gossar skulle omfatta en fyrklassig och en sexklassig avdelning, båda med parallellklasser till respektive klasser 1—3 och 1—5.

I samband med flickläroverkets upprättande bortfaller anledningen att med statsmedel understödja det privata flickgymnasiet i staden. Jag har därjämte tänkt mig, att vid Tekla Åbergs läroverk för flickor borde anordnas en fyrklassig realskolelinje. Det torde icke vara uteslutet, att en av de övriga tre statsunderstödda flickskolorna i staden framdeles icke erhåller erforderlig anslutning för att kunna ifrågakomma till fortsatt statsunderstöd.

Högre läroverket i *Lund*, till vilket flickor icke skulle erhålla tillträde, föreslås organiserat på följande sätt. Realskolan skulle, med hänsyn till förefintlig kommunal mellanskola, omfatta endast sexklassig avdelning, inneslutande två parallellklasser. Gymnasiet skulle bibehållas oförändrat med en fyraårig latinlinje och en fyraårig reallinje. Ytterligare skulle läroverket omfatta en lyceiavdelning, förslagsvis med latin.

De statsunderstödda privatläroverken i staden torde icke påverkas av de föreslagna förändringarna i det allmänna läroverkets organisation. Jag har dock tänkt mig, att en fyrklassig realskolelinje borde anordnas vid Lunds fullständiga läroverk för flickor.

Högre läroverket i *Hälsingborg*, till vilket flickor icke skulle äga tillträde, föreslås organiserat på följande sätt. Realskolan skulle omfatta en fyrklassig och en sexklassig avdelning, den senare med parallellklasser till klasserna 3—5. Gymnasiet skulle omfatta en fyraårig och en treårig latinlinje samt en fyraårig reallinje.

För tillgodoseende av flickundervisningen föreslår jag upprättande av ett högre flickläroverk, organiserat med fyrklassig realskola, tills vidare utan

parallellavdelningar, samt gymnasium omfattande en treårig latinlinje och en treårig nyspråklig linje.

I samband med det högre flickläroverkets upprättande bortfaller anledningen att med statsmedel understödja det privata flickgymnasiet. Det torde icke vara omöjligt, att anslutningen till den ena av stadens tre statsunderstödda flickskolor framdeles icke blir tillräcklig för att motivera fortsatt statsunderstöd.

Högre läroverket i *Ystad* föreslås organiserat på följande sätt. Realskolan, till vilken flickor skulle kunna erhålla tillträde, skulle omfatta en fyrklassig och en sexklassig avdelning. Gymnasiet, som förutsättes alltså vara tillgängligt för både gossar och flickor, föreslås successivt utvidgat med av staten bekostad latinlinje. Såväl latin- som reallinjen skulle vara fyraåriga.

Även under förutsättning av samundervisning å realskolestadiet torde den statsunderstödda flickskolan kunna påräkna tillräcklig anslutning för att ifrågakomma till fortsatt statsunderstöd.

Realskolan i *Landskrona*, till vilken flickor skulle kunna erhålla tillträde, skulle omfatta en fyrklassig och en sexklassig avdelning.

Även under förutsättning av samundervisning i realskolan torde den statsunderstödda flickskolan kunna påräkna tillräcklig anslutning för att ifrågakomma till fortsatt statsunderstöd.

Samskolan i *Trälleborg* föreslås omfatta en fyrklassig och en sexklassig avdelning.

I *Höganäs* föreslås den kommunala mellanskolan omorganiserad till en fyrklassig statens samrealskola.

Hallands län. Högre läroverket i *Halmstad* föreslås organiserat på följande sätt. Realskolan, till vilken flickor skulle kunna erhålla tillträde, skulle omfatta en fyrklassig och en sexklassig avdelning. I fall av samundervisning torde parallellklasser böra anordnas vid klasserna 3—5. Gymnasiet, som förutsättes alltså bli tillgängligt för både gossar och flickor, skulle omfatta en fyraårig och en treårig latinlinje samt en treårig reallinje.

Även under förutsättning av samundervisning i realskolan torde den statsunderstödda flickskolan kunna påräkna tillräcklig anslutning för att ifrågakomma till fortsatt statsunderstöd.

Realskolan i *Varberg*, till vilken flickor skulle kunna erhålla tillträde, föreslås ombildad till fyrklassig realskola. Därest samundervisning äger rum, torde lärjungantalet påkalla anordnande av parallellavdelningar och skolan omfatta även en sexklassig avdelning.

Den statsunderstödda flickskolan synes även vid samundervisning sannolikt kunna påräkna tillräcklig anslutning för att ifrågakomma till fortsatt statsunderstöd.

Intet läroverk i *Göteborg* har ansetts kunna ifrågakomma att ombildas till samläroverk. *Göteborgs och Bohus län.*

Med hänsyn till stadens väl besökta kommunala mellanskola och förefintligheten av ytterligare en statsunderstödd enskild mellanskola har realskolans nuvarande anknytningsförhållanden i regel förutsatts orubbade.

För tillgodoseende av flickundervisningen föreslår jag upprättande av ett högre flickläroverk, organiserat med fyrklassig realskola, tills vidare utan parallellavdelningar, samt gymnasium omfattande latin- och nyspråklig linje, båda treåriga.

De nuvarande allmänna läroverken i *Göteborg* föreslås organiserade enligt följande plan.

Högre latinläroverkets realskola skulle vara sexklassig med tre serier parallellavdelningar, gymnasiet en fyraårig och en treårig latinlinje samt en fyraårig nyspråklig linje. Därjämte föreslås anordnad en lyceiavdelning med latin.

Högre realläroverkets realskola skulle vara sexklassig med parallellavdelningar, gymnasiet en fyraårig och en treårig reallinje. Därjämte föreslås anordnad en real lyceiavdelning.

Västra realskolan skulle bibehållas vid nuvarande organisation.

Östra realskolan skulle omfatta en fyrklassig och en sexklassig avdelning, den senare med parallellklasser till klasserna 1—5.

Den föreslagna organisationen torde sannolikt icke föranleda annan förändring i de statsunderstödda privatläroverkens understödsförhållanden, än att det starkt besökta privata flickgymnasiets anslutning kan väntas reducerad.

Realskolan i *Uddevalla*, till vilken flickor skulle kunna erhålla tillträde, skulle omfatta en fyrklassig och en sexklassig avdelning.

Även under förutsättning av samundervisning i realskolan torde den statsunderstödda flickskolan kunna påräkna tillräcklig anslutning för att ifrågakomma till fortsatt statsunderstöd.

Samskolan i *Strömstad* föreslås ombildad till fyrklassig samrealskola.

Högre läroverket i *Vänersborg* föreslås organiserat på följande sätt. Realskolan, till vilken flickor skulle kunna erhålla tillträde, skulle omfatta en fyrklassig och en sexklassig avdelning. Gymnasiet, som förutsattes alltjämt vara tillgängligt för både gossar och flickor, skulle omfatta en fyraårig och en treårig latinlinje samt en treårig reallinje. *Älvsborgs län.*

Även under förutsättning av samundervisning i realskolan torde den statsunderstödda flickskolan kunna påräkna tillräcklig anslutning för att ifrågakomma till fortsatt statsunderstöd.

Högre läroverket i *Borås* föreslås organiserat på följande sätt. Realskolan, till vilken flickor icke skulle äga tillträde, skulle omfatta en fyrklassig och en sexklassig avdelning, den senare med parallellklasser till klasserna 3—5.

Gymnasiet, vilket torde böra vara tillgängligt för både gossar och flickor, skulle omfatta en fyraårig latinlinje och en treårig reallinje. Detta innebär att en av läroverkets nuvarande två reallinjer skulle ersättas av latinlinje.

Vid den statsunderstödda flickskolan har jag tänkt mig, att en realskolelinje borde kunna anordnas.

Samskolorna i *Alingsås* och *Åmål* föreslås omfatta vardera en fyrklassig och en sexklassig avdelning.

I *Trollhättan* föreslås den kommunala mellanskolan omorganiserad till en fyrklassig statens samrealskola.

*Skaraborgs
län.*

Högre läroverket i *Skara* föreslås organiserat på följande sätt. Realskolan, till vilken flickor skulle kunna erhålla tillträde, skulle under denna förutsättning omfatta en fyrklassig och en sexklassig avdelning. Därest samundervisning icke anses böra ifrågakomma i realskolan, torde lärjungantalet icke medgiva anordnande av genomgående parallellavdelningar, och läroverket sålunda omfatta fyrklassig realskola. Gymnasiet, som torde böra vara tillgängligt för både gossar och flickor, skulle omfatta en fyraårig och en treårig latinlinje samt en fyraårig reallinje.

Även under förutsättning av samundervisning i realskolan torde flickskolan sannolikt kunna påräkna tillräcklig anslutning för att ifrågakomma till fortsatt statsunderstöd.

Realskolan i *Mariestad* föreslås omorganiserad till samrealskola med en fyrklassig och en sexklassig avdelning.

Vid sådant förhållande synes den statsunderstödda flickskolan icke kunna påräkna tillräcklig anslutning för att kunna ifrågakomma till fortsatt statsunderstöd.

Realskolan i *Lidköping* föreslås omorganiserad till samrealskola med en fyrklassig och en sexklassig avdelning.

Den statsunderstödda flickskolan synes vid sådant förhållande icke kunna påräkna tillräcklig anslutning för att kunna ifrågakomma till fortsatt statsunderstöd.

Realskolan i *Skövde*, till vilken flickor skulle kunna erhålla tillträde, föreslås under förutsättning av samundervisning omfatta en fyrklassig och en sexklassig avdelning. Därest samundervisning icke anses böra ifrågakomma, torde lärjungantalet icke medgiva anordnande av parallellklasser, och skolan skulle då ombildas till fyrklassig realskola.

Den statsunderstödda flickskolan synes även vid samundervisning kunna erhålla tillräcklig anslutning för att ifrågakomma till fortsatt statsunderstöd.

Samskolan i *Falköping* föreslås omfatta en fyrklassig och en sexklassig avdelning.

*Värmlands
län.*

Högre läroverket i *Karlstad* föreslås organiserat på följande sätt. Realskolan, som skulle vara tillgänglig endast för gossar, skulle omfatta en fyr-

klassig och en sexklassig avdelning, den senare med parallellklasser till klasserna 3—5. Gymnasiet, vilket torde kunna vara tillgängligt för både gossar och flickor, skulle omfatta en fyraårig latinlinje, en nyspråklig och en reallinje, de båda senare treåriga.

Vid den statsunderstödda flickskolan har jag tänkt mig, att en realskolelinje borde kunna anordnas.

Realskolan i *Kristinehamn*, till vilken flickor skulle kunna erhålla tillträde, skulle under denna förutsättning omfatta en fyrklassig och en sexklassig avdelning, den senare med parallellklasser till klasserna 3—5. Bibehålles särundervisning för gossar, torde parallellklasser till den sexklassiga avdelningen vara av behovet påkallade.

Även under förutsättning av samundervisning i realskolan, torde den statsunderstödda flickskolan kunna erhålla tillräcklig anslutning för att ifrågakomma till fortsatt statsunderstöd.

Realskolan i *Arvika* föreslås omorganiserad till samrealskola, med en fyrklassig och en sexklassig avdelning.

Den statsunderstödda flickskolan synes vid sådant förhållande icke kunna erhålla tillräcklig anslutning för att kunna ifrågakomma till fortsatt statsunderstöd.

Samskolan i *Filipstad* föreslås ombildad till fyrklassig samrealskola.

Högre läroverket i *Örebro* föreslås organiserat på följande sätt. Realskolan, till vilken flickor icke skulle äga tillgång, skulle omfatta en fyrklassig och en sexklassig avdelning, båda med parallellklasser till klasserna 1—3, respektive 1—5. Gymnasiet, vilket tills vidare torde kunna vara tillgängligt för både gossar och flickor, skulle under förutsättning av samundervisning omfatta en fyraårig latinlinje, en fyraårig och en treårig reallinje samt en treårig nyspråklig linje. Därest samundervisning icke anses böra ifrågakomma skulle den fyraåriga reallinjen bortfalla.

Örebro län.

Jag har tänkt mig, att vid en av stadens två statsunderstödda flickskolor, förslagsvis den Risbergska, borde kunna anordnas realskolelinje.

Samskolan i *Askersund* föreslås ombildad till fyrklassig samrealskola.

Högre läroverket i *Västerås* föreslås organiserat på följande sätt. Realskolan, vilken skulle vara tillgänglig endast för gossar, skulle omfatta en fyrklassig och en sexklassig avdelning, den senare med parallellklasser till klasserna 3—5. Gymnasiet, vilket torde böra vara tillgängligt för både gossar och flickor, skulle under denna förutsättning omfatta en fyraårig och en treårig latinlinje samt en treårig reallinje. Därest samundervisning icke anses böra ifrågakomma, skulle den treåriga latinlinjen bortfalla.

Västmanlands län.

Jag har tänkt mig, att vid den statsunderstödda flickskolan borde kunna anordnas en realskolelinje.

Samskolorna i *Sala*, *Köping* och *Arboga* föreslås ombildade till fyrklassiga samrealskolor.

*Koppar-
bergs län.*

Högre läroverket i *Falun* föreslås organiserat på följande sätt. Realskolan, till vilken flickor skulle kunna erhålla tillträde, skulle omfatta en fyrklassig och en sexklassig avdelning. Under förutsättning av samundervisning torde parallellklasser erfordras till klasserna 3—5. Gymnasiet, som förutsättes alltså vara tillgängligt för både gossar och flickor, skulle omfatta en fyraårig latinlinje och en treårig reallinje.

Även under förutsättning av samundervisning å realskolestadiet, torde den statsunderstödda flickskolan erhålla tillräcklig anslutning för att ifrågakomma till fortsatt statsunderstöd.

*Gävleborgs
län.*

Högre läroverket i *Gävle* föreslås organiserat på följande sätt. Realskolan, till vilken flickor icke skulle äga tillträde, skulle omfatta en fyrklassig och en sexklassig avdelning, den senare med parallellklasser till klasserna 3—5. Gymnasiet, som förutsättes alltså vara tillgängligt för både gossar och flickor, skulle under denna förutsättning omfatta en treårig latinlinje samt en fyraårig och en treårig reallinje.

Vid den statsunderstödda flickskolan har jag tänkt mig, att realskolelinje borde kunna anordnas.

Högre läroverket i *Hudiksvall* föreslås organiserat på följande sätt. Realskolan, till vilken flickor skulle kunna erhålla tillträde, skulle under denna förutsättning omfatta en fyrklassig och en sexklassig avdelning. Därest samundervisning å realskolestadiet icke kommer till stånd, torde lärjungantalet icke påkalla anordnande av parallellklasser och läroverket sålunda omfatta fyrklassig realskola. Gymnasiet, som alltså skulle vara tillgängligt för flickor, skulle omfatta en fyraårig latinlinje.

Även under förutsättning av samundervisning å realskolestadiet torde den statsunderstödda flickskolan sannolikt kunna påräkna tillräcklig anslutning för att ifrågakomma till fortsatt statsunderstöd.

Realskolan i *Söderhamn*, till vilken flickor skulle kunna erhålla tillträde, föreslås ombildad till fyrklassig realskola. Därest samundervisning äger rum torde lärjungantalet påkalla anordnande av parallellavdelningar och skolan omfatta även en sexklassig avdelning.

Den statsunderstödda flickskolan synes även vid samundervisning i realskolan sannolikt erhålla tillräcklig anslutning för att kunna ifrågakomma till fortsatt statsunderstöd.

*Västernorr-
lands län.*

Högre läroverket i *Härnösand* föreslås organiserat på följande sätt. Realskolan, till vilken flickor skulle kunna erhålla tillträde, skulle omfatta en fyrklassig och en sexklassig avdelning. Gymnasiet, som förutsättes alltså vara tillgängligt för både gossar och flickor, skulle omfatta en fyraårig latin-

linje och en treårig reallinje. Till läroverket skulle ytterligare knytas en lyceiavdelning, förslagsvis med latin.

Även under förutsättning av samundervisning å realskolestadiet torde den statsunderstödda flickskolan kunna påräkna tillräcklig anslutning för att ifrågakomma till fortsatt statsunderstöd.

Högre läroverket i *Sundsvall* föreslås organiserat på följande sätt. Realskolan, till vilken flickor icke skulle äga tillträde, skulle omfatta en fyrklassig och en sexklassig avdelning. Gymnasiet, som torde böra vara tillgängligt för både gossar och flickor, skulle under denna förutsättning omfatta fyraåriga latin- och reallinjer samt treårig nyspråklig linje.

Vid den statsunderstödda högre flickskolan har jag tänkt mig, att real-skolelinje borde kunna anordnas.

Samskolan i *Örnsköldsvik* föreslås omfatta en fyrklassig och en sexklassig avdelning.

I *Sollefteå* föreslås den kommunala mellanskolan omorganiserad till en statens fyrklassiga samrealskola.

Högre läroverket i *Östersund* föreslås organiserat på följande sätt. Realskolan, till vilken flickor skulle kunna erhålla tillträde, skulle omfatta en fyrklassig och en sexklassig avdelning, den senare i fall av samundervisning med parallellklasser till klasserna 3—5. Gymnasiet, som förutsättes allttjämt vara tillgängligt för både gossar och flickor, skulle bibehållas oförändrat med fyraåriga latin- och reallinjer.

*Jämtlands
län.*

Även under förutsättning av samundervisning å realskolestadiet torde den statsunderstödda flickskolan kunna påräkna tillräcklig anslutning för att ifrågakomma till fortsatt statsunderstöd.

Högre läroverket i *Umeå* föreslås organiserat på följande sätt. Realskolan, till vilken flickor skulle kunna erhålla tillträde, skulle omfatta en fyrklassig och en sexklassig avdelning. Gymnasiet, som allttjämt förutsättes vara tillgängligt för både gossar och flickor, skulle bibehållas oförändrat med fyraåriga latin- och reallinjer.

*Västerbottens
län.*

Även under förutsättning av samundervisning å realskolestadiet torde den statsunderstödda flickskolan kunna påräkna tillräcklig anslutning för att ifrågakomma till fortsatt statsunderstöd.

Samskolan i *Skellefteå* föreslås omfatta en fyrklassig och en sexklassig avdelning.

Högre läroverket i *Luleå* föreslås organiserat på följande sätt. Realskolan, till vilken flickor skulle kunna erhålla tillträde, skulle omfatta en fyrklassig och en sexklassig avdelning. Gymnasiet, som förutsättes allttjämt vara tillgängligt för både gossar och flickor, skulle omfatta en fyraårig latinlinje och en treårig reallinje.

*Norrbottnens
län.*

Även under förutsättning av samundervisning å realskolestadiet torde den statsunderstödda flickskolan kunna påräkna tillräcklig anslutning för att ifrågakomma till fortsatt statsunderstöd.

Samskolorna i *Piteå* och *Haparanda* föreslås ombildade till fyrklassiga realskolor.

I *Boden* föreslås den kommunala mellanskolan omorganiserad till en statens fyrklassiga samrealskola.

XI. Kostnadsberäkning.

Då jag nu går att söka besvara frågan, vilka ekonomiska konsekvenser för statsverket, som skulle medföras av en omläggning av det högre skolväsendet i enlighet med de grundsatser, jag i det föregående utvecklat, vill jag förutskicka några allmänna anmärkningar.

Jag vill först erinra om hurusom jag förut framhållit, att jag varit angelägen om att vid utformningen av mitt förslag tillse, det de i första hand till vidtagande ifrågasatta åtgärderna icke skulle bliva ekonomiskt allt för betungande för stat och kommun, liksom ock att vid omorganisationens planläggning sådana åtgärder undvekes, vilkas ekonomiska räckvidd icke kunde på förhand klart överblickas. Jag hade, yttrade jag slutligen, icke funnit mig böra framställa förslag, vilka automatiskt skulle kunna pålägga de anslagsbeviljande korporationerna väsentligt ökade utgifter av nu icke uppskattbar storlek och med hänsyn härtill givit den omedelbart förestående utbyggnaden en stark begränsning.

Dessa överväganden hava, såsom är lätt att inse, medfört, dels att jag i vissa fall underlåtit att föreslå åtgärder, som i och för sig måste anses synnerligen önskvärda, dels ock att anordningar ifrågasatts, vilka ej stå i full överensstämmelse med de angivna önskemålen. Särskilt har den ekonomiska synpunkten måst spela en väsentlig roll vid övervägandet av de åtgärder, som borde vidtagas för beredande av bättre studiemöjligheter för den kvinnliga ungdomen. Härom har jag i det föregående närmare uttalat mig och anhåller få hänvisa till vad sålunda anförts.

Det bör vidare framhållas, att den beräkning av de på kommande år fallande kostnaderna för omorganisationen, som nu kan företagas, icke kan bliva fullt exakt i den meningen, att man kan för varje särskilt år på förhand angiva den verkliga totalkostnaden för de allmänna läroverken. Detta är icke möjligt främst på grund därav, att, såsom framgår av det förut sagda, mitt förslag innebär, att i fråga om ett stort antal läroverk flickornas vistande vid läroanstalten skulle närmast bero på initiativ från vederbörande kommunala myndigheter. Då det givetvis är omöjligt att förutse, när och i vilken omfattning sådant initiativ kan bliva taget, är det tydligen ej heller möjligt att för de olika åren uppgöra en beräknad stat, som exakt kommer att motsvaras av de faktiska förhållandena. Ännu en omständighet medverkar till svårigheten att nu verkställa en hållbar beräkning, nämligen ovisshet om timplanens slutliga utseende. Det inflytande på kostnaderna, en jämkning i antalet lärotimmar för klass kan öva, torde dock vara jämförelsevis mycket ringa.

Dessa förhållanden utesluta emellertid icke, att en i viss mening exakt kostnadsberäkning kan uppgöras, men en dylik kommer av nämnda skäl att strängt taget utgöras av två skilda beräkningar, av vilka den ena avser ett minimibelopp, den andra ett maximibelopp. Det förstnämnda beloppet motsvarar således kostnaderna för en läroverksorganisation utan sådan fakultativ anslutning från de kvinnliga lärjungarnas sida, som jag nyss omnämnt, men i övrigt anordnad enligt mina här förut framlagda förslag, det sistnämnda samma organisation men med anslutning av flickor vid alla de läroverk, som av mig i sådant hänseende ifrågasatts.

Med all sannolikhet kommer intetdera alternativet att under i övrigt oförändrade organisatoriska förhållanden helt realiseras; verkligheten kommer antagligen att befinna sig mellan de båda gränsvärdena, närmare det ena eller det andra i den mån anslutning av kvinnliga lärjungar kommer att ske vid flera eller färre läroverk.

Några praktiska olägenheter av nu omnämnda förhållande torde ej vara att befara. Även om man icke kan på förhand till ett fixt belopp angiva kostnaden, känner man dock den sannolika övre gränsen och kan följaktligen överskåda konsekvenserna av det framlagda förslaget.

I skolkommissionens betänkande liksom än mer i de utlåtanden, som afgivits över nämnda betänkande, har beträffande kostnaderna för kommissionsförslagets genomförande stor uppmärksamhet ägnats åt frågan om kostnaderna för kommunerna, och på åtskilliga håll hava mer eller mindre utförliga beräkningar i sådant hänseende verkställts. Jag har i de kostnadsberäkningar, som utförts med anledning av mina förslag, icke ansett mig kunna eller böra ingå på denna sida av den föreliggande frågan. Det synes mig emellertid tydligt, att genomförandet av mitt förslag skulle medföra jämförelsevis ringa ekonomiska konsekvenser för kommunerna. De två faktorer i kommissionens förslag, som framför allt skulle hava föranlett betydande kostnader för kommunerna, äro förstatligandet av de privata flickskolorna och det konsekventa genomförandet av bottenkskoleidén.

Då mitt förslag som sagt för sitt genomförande förutsätter vidtagandet av endast den senare av dessa båda åtgärder och detta i jämförelsevis begränsad utsträckning, torde de ekonomiska konsekvenserna för kommunerna bliva långt mindre betungande än genomförandet av skolkommissionens förslag skulle blivit. Jag vill därtill erinra om att enligt de förut omnämnda beräkningarna de ojämförligt största kostnaderna på grund av nyssnämnda förslag skulle drabba städerna Stockholm, Göteborg och Malmö, men att enligt mitt förslag de skolorganisatoriska förhållandena i dessa städer skulle förbliva i det stora hela oförändrade. Det är också tydligt, att den minskning i antalet skolpliktiga barn, som under de senaste åren inträtt, kommer att i ej ringa mån uppväga den ökning i antalet lärjungar i folkskolan, som de föreslagna åtgärderna i avseende på anknytningen till folkskolan på vissa ställen skulle förorsaka.

I. *Högre lärarinneseminariet.*

I riksstaten för budgetåret 1926—1927 finnas för högre lärarinneseminariet och den därmed förenade normalskolan för flickor samt statens skolköksseminarium och hushållsskola uppförda ett ordinarie anslag å 130,285 kronor, ett extra anslag till diverse behov å 54,860 kronor samt ett extra anslag till bestridande av arvoden åt timlärare och vikarier å 21,000 kronor. Vid anmälan av anslagsbehoven under åttonde huvudtiteln för budgetåret 1927—1928 hemställde jag, att då mitt planerade förslag rörande omorganisation av det högre skolväsendet kunde komma att inverka på högre lärarinneseminariets anslagsbehov för nämnda budgetår, ifrågavarande anslag måtte, i avbidan på proposition, i riksstaten beräknas till vissa belopp. Det ordinarie anslaget skulle beräknas till oförändrat belopp, medan de båda extra anslagen föreslogos skola sammanslås och upptagas till sammanlagt 84,860 kronor. Kungl. Maj:t biföll denna min hemställan.

I samband med mitt förslag till omläggning av den nuvarande läroverksorganisationen har jag haft anledning att något beröra även högre lärarinneseminariets organisation. De förändringar i densamma, som jag ifrågasatt, avse såsom framgår av min föregående framställning dels de förberedande klassernas avveckling, dels upprättandet vid normalskolan av jämväl en realskollinje. Båda dessa förändringar skulle medföra jämkningar i de för seminariet uppförda anslagens storlek.

Vad först beträffar avvecklingen av de förberedande klasserna, har jag utgått ifrån att densamma skulle taga sin början först med läsåret 1928—1929, i det att ingen första förberedande klass då skulle intagas. Undervisningen i de förberedande klasserna bestrides för närvarande av tre å ordinarie stat upptagna s. k. biträdande ämneslärarinnor med samma tjänstgöringsskyldighet som ämneslärarinnor vid seminariet (normalskolan). Avlöningen för biträdande ämneslärarinna utgör 2,800 kronor med 3 ålders-tillägg, ett vart å 300 kronor, medan densamma för ämneslärarinna vid seminariet är bestämd till 3,200 kronor med likaledes 3 ålderstillägg å vardera 300 kronor. Av de nu anställda biträdande ämneslärarinnorna har en s. k. högre kompetens, d. v. s. den kompetens, som erfordras för ordinarie anställning vid normalskolan för flickor. Då berörda avveckling skulle taga sin början först med läsåret 1928—1929, har jag ej anledning att nu tillstyrka något förslag till riksdagen i anledning därav. Jag vill blott omnämna, att, såvitt jag nu kan bedöma, de biträdande ämneslärarinnorna torde böra successivt uppföras på övergångsstat.

Realskollinjen åter skulle träda i verksamhet med en första årsklass utan parallellavdelning läsåret 1927—1928.

Kostnaden under detta läsår skulle utgöra dels arvode åt en extra ordinarie lärare, 3,300 kronor, samt arvode för ett antal timlärartimmar i öv-

ningsämnen, uppgående till för teckning 2, för musik 1 $\frac{1}{2}$, för gymnastik 4 och för slöjd 4 veckotimmar. Med de för normalskolan fastställda timlärararvodena skulle kostnaden under nämnda läsår uppgå till 957 kronor eller i runt tal 960 kronor. Det sammanlagda beloppet utgör således 4,260 kronor, med vilket belopp anslaget till arvoden åt timlärare och vikarier vid högre lärarinneseminariet alltså bör höjas.

Vad beträffar kostnaderna för realskollinjen under de följande åren, in- till dess linjen är till fullo upprättad, utgöras dessa av löner och timlärar- arvoden. Jag har tänkt mig, att under andra året en ordinarie adjunkt och en ordinarie ämneslärarinna skulle vara anställda, den förre med sam- ma lön som adjunkt vid allmänt läroverk jämte samma särskilda arvode, 500 kronor, som utgår till rektor och lektorer vid seminariet, ävensom tills vidare — liksom till sistnämnda befattningshavare — hyresbidrag till be- lopp, som bestämmes av Kungl. Maj:t. Ämneslärarinna bör uppbära sam- ma avlöningsförmåner som annan ämneslärarinna vid seminariet. Det tredje året skulle tillkomma ytterligare en ämneslärarinna och det fjärde, sista året, ännu en adjunkt.

Såsom jag nyss nämnt, skulle genom de förberedande klassernas indrag- ning tre biträdande ämneslärarinnor bliva överflödiga. Enär det, såsom jag har anledning förmoda, torde bliva möjligt att inom en nära framtid genom lämpliga anordningar taga dessa lärarinnor i anspråk på sådant sätt, att de ej vidare skulle belasta övergångsstaten, skulle en besparing å semi- nariets ordinarie stat av 8,400 kronor komma att uppstå.

Vad lokalfrågan beträffar, har jag redan något berört densamma. Jag vill tillägga, att såsom jag i det följande får tillfälle närmare omnämna, vederbörande rektor gjort framställning om medel till förhyrande av ytter- ligare en våning för lärarinneseminariets räkning, vilken våning i det hela synes vara under alla omständigheter oundgängligen nödvändig. Därest fram- ställningen bifalles, kan utrymme där beredas realskollinjens första klass. I den mån de förberedande klasserna försvinna, bliva sedermera tre rum disponibla för nämnda linje.

Beträffande anslagsbehovet till högre lärarinneseminariet för budgetåret 1927—1928 får jag påpeka, att det ordinarie anslaget ej detta år beröres av de förslag, jag i det föregående framställt, utan bör uppföras med oför- ändrat belopp, 130,285 kronor. I fråga om de övriga i riksstaten för bud- getåret 1926—1927 uppförda anslagen får jag anföra följande.

Diverse
behov vid
högre lära-
rinnesemina-
riet.

Under åtskilliga år har riksdagen, i anledning av Kungl. Maj:ts framställ- ningar, på extra stat beviljat anslag för tillgodoseende av vissa behov vid högre lärarinneseminariet. Anslaget har utgått med olika belopp under olika år och är, såsom jag redan omnämnt, för budgetåret 1926—1927 bestämt till 54,860 kronor. De i anslaget ingående posterna äro fördelade på föl- jande sätt:

till uppehållande av en valfri fjärde årskurs	kronor	4,800: —
» undervisning i träslöjd	»	510: —
» stipendier	»	2,000: —
» förhyrande av lokaler för normalskolans lägsta klasser	»	7,000: —
» förhyrande av lokaler för undervisning i biologi och teckning	»	7,000: —
» expenser vid högre lärarinneseminariet	»	9,000: —
» expenser vid statens skolköksseminarium och hushållsskola	»	5,000: —
» förhyrande av lokaler för statens skolköksseminarium och hushållsskola	»	8,000: —
» arvoden åt timlärare och vikarier vid statens skolköksseminarium och hushållsskola	»	10,000: —
» förhöjning av arvodet åt seminariets läkare	»	900: —
» tillfällig löneförbättring för vaktmästaren och eldaren därstädes	»	650: —
Tillhoppa kronor		54,860: —

För budgetåret 1925—1926 utgick detta anslag med 60,160 kronor, således med 5,300 kronor mer än för budgetåret 1926—1927. Minskningen för det senare året föranleddes av det av 1926 års riksdag beslutade överflyttandet på ordinarie stat av den med seminariet förenade hushållsskolan, numera benämnd statens skolköksseminarium och hushållsskola. Härvid uteslöts den förut under nu berörda anslag upptagna posten till upprätthållande av hushållsskolans verksamhet samt upprätthållande av den vid skolan anordnade kursen för utbildande av husmödrar, för budgetåret 1925—1926 bestämd till 28,300 kronor, varemot upptogs de tre nyss angivna anslagsposterna för statens skolköksseminarium och hushållsskola, nämligen till expenser 5,000 kronor, till förhyrande av lokaler 8,000 kronor samt till arvoden åt timlärare och vikarier 10,000 kronor.

För budgetåret 1927—1928 har skolöverstyrelsen i skrivelse den 31 augusti 1926 begärt extra anslag för seminariet med de därvid knutna normalskolan och skolköksseminariet. Överstyrelsens förslag grunda sig på framställningar av rektor vid seminariet, innefattade i en den 21 juni 1926 dagtecknad, till överstyrelsen ställd skrivelse.

Till uppehållande av en valfri fjärde årskurs, till undervisning i träslöjd, till stipendier, till förhyrande av lokaler dels för normalskolans lägsta klasser, dels ock för undervisning i biologi och teckning, till expenser för statens skolköksseminarium och hushållsskola, till förhöjning av arvodet åt seminariets läkare samt till tillfällig löneförbättring för vaktmästaren och eldaren vid seminariet hemställer lärarinneseminariets rektor om beviljande av samma belopp, som utgå för budgetåret 1926—1927. Skolöverstyrelsen har förklarat sig icke hava något att erinra mot denna rektors hemställan. För min del

ansluter jag mig till detta förslag och tillstyrker framställning till riksdagen att bevilja ifrågavarande belopp, respektive 4,800, 510, 2,000, 7,000, 7,000, 5,000 och 900 kronor. Till anslagsposten å 650 kronor, avseende tillfällig löneförbättring åt vaktmästaren och eldaren, anhåller jag få återkomma i det följande.

Lokalfrågor. Såsom jag nyss angivit, ingå i nu förevarande extra anslag två anslagsposter till förhyrande av lokaler för lärarinneseminariets och normalskolans räkning och en anslagspost till förhyrande av lokaler för skolköksseminariet.

Rektor har i sin skrivelse jämväl uttalat sig om behovet av lokaler för ifrågavarande läroanstalt.

Lärarinneseminariet jämte normalskolan och skolköksseminariet disponera för närvarande — förutom själva seminariebyggnaden — dels två våningar i den till seminariets tomt gränsande byggnaden med adressnummer 11 C Nybrogatan, vilka våningar inrymma lokaler för undervisning i biologi, teckning och handarbete samt för normalskolans första elementarklass och förberedande klasser, dels två våningar i huset nr 10 Riddaregatan, vilka helt och hållet användas av hushållsskolan. Denna skola har därjämte under de två sistförflutna läsåren kostnadsfritt disponerat en våning i huset nr 11 Katarinavägen, vilket hus äges av konsumtionsföreningen Stockholm med omnejd. Då konsumtionsföreningen numera behöver för egen räkning använda nämnda våning, är skolan uppsagd till avflyttning men är av föreningen erbjuden en annan lägenhet i huset Katarinavägen nr 9 B från och med höstterminen 1926 mot en årlig hyra av 3,300 kronor. Våningen innehåller 4 rum, två kök samt serveringsrum. I priset ingår värme, vartill kommer att konsumtionsföreningen kostnadsfritt verkställer nödig inredning. Då hushållsskolan för sina övriga lokaler betalade en årshyra av 5,700 kronor, skulle, för att skolan skulle få sitt lokalbehov tillfredsställande fyllt, ett anslag å 9,000 kronor behöva äskas, vilket innebär en ökning av det senast av riksdagen beviljade hyresanslaget för hushållsskolan med 1,000 kronor.

Beträffande högre lärarinneseminariets och normalskolans behov av lokaler har rektor vidare erinrat om en av honom år 1917 gjord framställning i detta hänseende.

Rektor hade då framhållit, att bristen på duplikantrum vore synnerligen kännbar och att stora högtidssalen, de naturvetenskapliga lärosalarna och biblioteksrummen måst användas som dylikt rum. Vidare saknade seminariets fjärde avdelning eget rum, vilket vållade stora svårigheter vid anordnandet av denna avdelnings föreläsningar och tentamina. Synnerligen önskvärt vore också att seminariet erhöle ett särskilt studierum för eleverna att användas av dem under de timmar på förmiddagen, då de ej vore upptagna av föreläsningar eller övningar. På grund av de långa avstånden i Stockholm måste eleverna, då tiden för undervisningen vore splittrad, ofta kvarstanna å seminariet nästan hela förmiddagen och kunde då av brist på studierum föga eller icke alls utnyttja tiden mellan föreläsningarna. För normalskolans räkning behövdes dels ett frukostrum — många av skolans lärjungar hade sin bostad utanför Stockholm — dels ett nytt slöjdrum, då

det dittillsvarande slöjdrummet måst användas för att bereda nödigt utrymme åt normalskolans lägsta klasser.

Anslag till förhyrande av de lokaler, som sålunda varit behövliga, har, fortsätter rektor, sedermera beviljats av riksdagen men aldrig kunnat tagas i anspråk, då ifrågavarande våning ej blev ledig: hyresgästen vägrade nämligen med stöd av då gällande hyreslag att avflytta. I stället förhyrdes en mindre våning, men från hösten 1924 hade denna ej längre varit disponibel.

Det lokalbehov, som riksdagen sålunda under flera år från och med år 1919 visat sig behjärta, är ännu trängande, och i stort sett kunna samma skäl anföras för nya lokalers förhyrande som år 1917. Särskilt torde böra framhållas, att bristen på duplikantrum försvårade uppgörandet av en i pedagogiskt avseende lämplig arbetsordning, och att frånvaron av egen föreläsningssal för den valfria fjärde årskursen visat sig synnerligen oläglig; av lokala hänsyn få ofta föreläsningar i denna avdelning förläggas till tiden 3—3,45, vilket givetvis icke är lyckligt.

Läroverkets lokalbehov skulle, intill dess ny byggnad blir uppförd, kunna fyllas genom förhyrande av samma våning i huset Nybrogatan 11 C, som ifrågasatts till förhyrande redan år 1917 och som torde bliva disponibel för läroverket från hösten 1927. Hyran för densamma utgjorde nu 6,000 kronor, och ett hyresanslag av denna storlek borde alltså, utöver de nu utgående, ifrågasättas för seminariets räkning.

Skolöverstyrelsen har, med hänsyn till vad rektor anført, tillstyrkt dennes framställning.

Det behov av ökat lokalutrymme för högre lärarinneseminariet, varom seminariets rektor talat, har givetvis blivit starkare framträdande, sedan den av seminariet intill hösten 1924 förhyrda våningen måst frånträdas och den hittills åt skolköksseminariet kostnadsfritt upplåtna lägenheten ej längre får disponeras. Under sådana omständigheter läser det av rektor framställda förslaget, vilket skulle avhjälpa det nu föreliggande behovet, böra tillstyrkas, och jag ansluter mig alltså till detsamma. Ett ytterligare skäl härtill har jag i det förslag om upprättande vid normalskolan av en realskollinje, som jag tidigare framlagt. Rektors förslag innebär en förhöjning av den till lokaler för skolköksseminariet och hushållsskolan avsedda anslagsposten med 1,000 kronor samt beviljandet av ett nytt hyresanslag för seminariet och normalskolan å 6,000 kronor.

Departement-
mentschefen.

Såsom i det föregående angivits finnes för bestridande av expenser vid högre lärarinneseminariet uppförd en anslagspost å 9,000 kronor. *Rektor* har i sin förenämnda skrivelse berört jämväl nu ifrågavarande anslagsbehov och har härom anført följande.

Expenser.

Sedan bränsleprisen sjunkit, har expensanslaget i stort sett visat sig tillräckligt för sitt ändamål. Emellertid har stor sparsamhet måst iakttagas, särskilt beträffande kompletteringen av seminariets bibliotek. Enligt läro-

verkets räkenskaper har utgiften för bibliotekets underhåll och kompletterande under de sistförflutna åren belöpt sig till: under första halvåret 1923 371 kronor 97 öre, budgetåret 1923—1924 954 kronor och budgetåret 1924—1925 2,476 kronor 74 öre. Att utgifterna för biblioteket under det sista året kunnat så kraftigt ökas, beror på att besparingar då företagits beträffande andra poster.

Det syntes i hög grad önskvärt, att läroverket kunde för bibliotekets räkning i allmänhet disponera ett något större belopp, än som hittills skett. Då flertalet seminarieelever äro mindre bemedlade, äro de icke i stånd att själva anskaffa nödig facklitteratur utan äro för sina studier hänvisade till seminariets bibliotek. Detta måste alltså följa med sin tid. Härtill kommer, att bokbeståndet icke blivit fullständigt katalogiserat efter moderna principer, trots det läroverkets bibliotekarier härpå nedlagt ett gott arbete.

Räktor hemställer, under åberopande av vad sålunda anförts, att anslaget till expenser måtte med hänsyn särskilt till seminariebibliotekets behov höjas från 9,000 kronor till 11,000 kronor.

Skolöverstyrelsen har, under erinran om den gynnsamma ställning, som folkskoleseminarierna med avseende på medel att tillgodose bibliotekens behov i regeln intoge, förordat den av rektor begärda förhöjningen.

Departementschefen.

Nu ifrågavarande framställning synes mig i hög grad beaktansvärd. Det torde vara allmänt erkänt, att en läroanstalt för att kunna rätt fylla sin uppgift har stort behov av att kunna erbjuda sin lärarpersonal såväl som sina lärjungar en ej alltför knapp tillgång på litteratur, och klart är att detta behov är särskilt starkt framträdande i fråga om en läroanstalt, som i likhet med högre lärarinneseminariet är avsedd för blivande lärarinnor. Dessas utbildning sker till stor del genom mera självständiga studier, för vilkas bedrivande tillgång till ett gott bibliotek är så gott som oumbärlig. Beträffande statens folkskoleseminarier har nämnda förhållande behärtats av riksdagen, som beviljat avsevärda anslag för dessa läroanstalters bibliotek.

Då enligt min mening högre lärarinneseminariet kan hava lika berättigade anspråk på att få sitt behov av litteratur behörigen tillgodosett, vill jag livligt tillstyrka rektors framställning. Mot den begärda anslagshöjningen synes, med hänsyn tagen till vad folkskoleseminarierna för ändamålet åtnjuta, befogad erinran icke kunna göras.

Arvoden åt timlärare och vikarier.

I riksstaten har under åttonde huvudtiteln sedan flera år varit upptaget ett särskilt extra anslag till bestridande av arvoden åt timlärare och vikarier vid högre lärarinneseminariet; anslaget har under de senaste budgetåren uppgått till 21,000 kronor och är även för budgetåret 1926—1927 bestämt till detta belopp.

I sin skrivelse av den 31 augusti 1926 har skolöverstyrelsen i anledning av vederbörande rektors därom gjorda hemställan tillstyrkt, att anslag av

nämnda storlek måtte för ändamålet beviljas även för budgetåret 1927—1928.

Såsom framgår av vad jag i det föregående anført, ingår i det extra anslaget till diverse behov vid högre lärarinneseminariet en anslagspost å 10,000 kronor till arvoden åt timlärare och vikarier vid statens skolköksseminarium och hushållsskola. Skolöverstyrelsen har i sin skrivelse anført, att denna post, vilken fortfarande är behöfvig, lämpligen kunde sammanföras med nyssberörda anslag till arvoden åt timlärare och vikarier å 21,000 kronor till ett gemensamt särskilt anslag å 31,000 kronor.

Såsom jag redan anført, skulle den realskollinje, vars upprättande vid normalskolan jag förordat, taga sin början med en första klass läsåret 1927—1928. Kostnaden härför skulle, enligt vad jag jag redan angivit, under nämnda budgetår begränsas till arvoden åt en extra ordinarie lärare och åt timlärare och utgöra tillhopa 4,260 kronor. De sålunda behöfviga medlen torde böra anvisas genom motsvarande förhöjning av anslaget till arvoden åt timlärare och vikarier vid högre lärarinneseminariet. Detta anslag bör i övrigt ej undergå någon höjning. De i extra anslaget till diverse behov vid seminariet ingående anslagsposterna till arvoden åt timlärare och vikarier vid statens skolköksseminarium och hushållsskola böra för budgetåret 1927—1928 utgå med oförändrade belopp. Medel för ändamålen böra således för budgetåret 1927—1928 utgå med respektive 25,260 kronor och 10,000 kronor. För den av överstyrelsen förordade sammanslagningen av de nyssnämnda båda anslagen kunna goda skäl anföras. Då det emellertid är önskvärt, att antalet särskilda anslag i riksstaten nedbringas, finner jag det lämpligare, att timläraranslaget inflyttas såsom en post i det till diverse behov vid högre lärarinneseminariet avsedda anslaget.

Departementschefen.

Allt ifrån år 1919 har riksdagen på därom av Kungl. Maj:t gjord framställning medgivit, att vaktmästaren och eldaren vid högre lärarinneseminariet finge komma i åtnjutande av tillfällig löneförbättring, vilken bestämts till ett årligt belopp av 400 kronor åt vaktmästaren och 250 kronor åt eldaren. Till bestridande av kostnaderna för dessa avlöningsförbättringar har riksdagen årligen beviljat ett extra anslag å 650 kronor. Medel för beredande av tillfällig löneförbättring åt ifrågavarande befattningshavare äro fortfarande behöfviga.

Tillfällig löneförbättring åt vaktmästaren och eldaren.

För budgetåret 1927—1928 erfordras alltså ett anslag av samma storlek som det för budgetåret 1926—1927 bestämda, eller 650 kronor.

Samtliga under denna punkt omnämnda anslagsposter torde böra upptagas såsom ett gemensamt extra anslag. En jämförelse mellan det sammanlagda beloppet av de anslag, jag i detta sammanhang förordat, eller 89,120 kronor,

och det för budgetåret 1926—1927 beviljade anslaget 54,860 kronor visar en ökning av 34,260 kronor. Ökningen är till stor del skenbar, i det att den tidigare som eget anslag uppförda anslagsposten: Arvoden åt timlärare och vikarier å 21,000 kronor nu tänkes skola ingå i här ifrågavarande anslag, varvid anslagsposten förhöjes till 25,260 kronor och samtidigt får ändrad benämning. Den övriga ökningen, 9,000 kronor, är fördelad sålunda: expenser vid högre lärarinneseminariet 2,000 kronor, lokaler för statens skolköksseminarium och hushållsskola 1,000 kronor och nya lokaler för sistnämnda seminarium och hushållsskola 6,000 kronor. Genom det av mig förordade anslaget skulle följande ändamål tillgodoses med här angivna belopp:

till uppehållande av en valfri fjärde årskurs	kronor 4,800: —
» undervisning i träslöjd	» 510: —
» stipendier	» 2,000: —
» förhyrande av lokaler för normalskolans lägsta klasser	» 7,000: —
» förhyrande av lokaler för undervisning i biologi och teckning	» 7,000: —
» förhyrande av lokaler för högre lärarinneseminariet och normalskolan för flickor	» 6,000: —
» förhyrande av lokaler för statens skolköksseminarium och hushållsskola	» 9,000: —
» expenser för högre lärarinneseminariet och normalskolan för flickor	» 11,000: —
» expenser för statens skolköksseminarium och hushållsskola	» 5,000: —
» arvoden åt extra lärare, timlärare och vikarier vid högre lärarinneseminariet	» 25,260: —
» arvoden åt timlärare och vikarier vid statens skolköksseminarium och hushållsskola	» 10,000: —
» förhöjning av arvodet åt seminariets läkare	» 900: —
» tillfällig löneförbättring för vaktmästaren och eldaren därstädes	» 650: —
Tillhopa kronor 89,120: —	

II. De allmänna läroverken.

I riksstaten finnes för de allmänna läroverken uppfört ett ordinarie reservationsanslag, som för budgetåret 1926—1927 utgår med 6,666,066 kronor. Före ingången av budgetåret 1925—1926 var anslaget väsentligt större; för budgetåret 1924—1925 utgjorde det 7,651,377 kronor. På förslag av Kungl.

Maj:t beslöt emellertid 1925 års riksdag att ur reservationsanslaget utbryta de för ålderstillägg åt lärarpersonalen vid de allmänna läroverken avsedda anslagsmedlen, av vilka bildades ett särskilt ordinarie anslag av förslagsanslags natur. Sistnämnda anslag bestämdes för budgetåret 1925—1926 till 1,122,000 kronor och är i riksstaten för budgetåret 1926—1927 uppfört med oförändrat belopp.

I enlighet med min hemställan beslöt Kungl. Maj:t vid avlåtandet till 1927 års riksdag av proposition rörande anslagsbehoven under åttonde huvudtiteln föreslå riksdagen att, i avbidan på proposition angående viss omorganisation av det högre skolväsendet, beräkna det ordinarie reservationsanslaget till de allmänna läroverken med oförändrat belopp, varemot definitivt förslag avläts beträffande förslagsanslaget till ålderstillägg, som jämväl upptogs till enahanda belopp som i riksstaten 1926—1927.

Förutom dessa anslag har Kungl. Maj:t i statsverkspropositionen till 1927 års riksdag föreslagit riksdagen att för sagda budgetår bevilja för de allmänna läroverken dels ordinarie förslagsanslag till understöd åt extra ordinarie lärare under förfall på grund av sjukdom och till undervisning i manlig slöjd, dels ock åtskilliga extra anslag. I detta sammanhang torde jag behöva särskilt omnämna endast ett, nämligen det extra anslaget till extra och vikarierande lärare, vilket anslag av Kungl. Maj:t förslagsvis beräknades till 601,400 kronor. Vad de övriga extra anslagen beträffar, har Kungl. Maj:t redan gjort framställning hos riksdagen om deras beviljande med de belopp, som angivas i statsverkspropositionen under åttonde huvudtiteln.

Det är således om nyssnämnda, förslagsvis beräknade anslag, om vilka jag nu har att yttra mig. Jag vill då framhålla, att de förslag i fråga om ändrad organisation av de allmänna läroverken, som jag i det föregående framlagt, skulle, därest de genomfördes, föranleda åtskilliga jämkningar i nämnda anslag. Förslagen skulle medföra å ena sidan ökning i anslagsbeloppen, å andra sidan minskning. De åtgärder, som skulle göra en anslagsökning erforderlig, äro i korthet följande:

1. flickors tillträde till gymnasierna i större utsträckning och under andra villkor än nu samt deras tillträde även till realskolorna, de fristående liksom de i högre allmänna läroverk ingående;

2. ombildningen av vissa realskolor för gossar till samrealskolor;

3. ombildningen av vissa kommunala mellanskolor till samrealskolor;

4. statens övertagande av vissa kommunala gymnasier;

5. inrättandet av ett antal allmänna läroverk för flickor;

6. upprättandet vid vissa läroverk av nyspråkliga linjer och av lycei-avdelningar;

7. begränsningen av högsta medgivna antalet lärjungar per klass eller klassavdelning till 30 i realskolan och 25 å gymnasiet och i lyceet; samt

8. den i realskolan obligatoriska och å gymnasiet frivilliga undervisningen i slöjd och andra praktiska ämnen.

Såsom framgår av denna summariska förteckning, är den inträffande kostnadsökningen föranledd av det ökade behov av lärarkrafter, som blir en följd av åtgärdernas genomförande dels på grund av ökning i antalet undervisningsavdelningar vid vissa bland de nuvarande läroverken, dels ock genom nybildningen av några läroverk eller delar av läroverk. Det är självklart, att de angivna åtgärderna verka mycket olika i berörda hänseende: somliga inverka avsevärt, andra i jämförelsevis ringa grad. Och det bör jämväl erinras om att en eller annan bland åtgärderna skulle komma att genomföras — och följaktligen få ekonomiska konsekvenser — endast under särskilda betingelser; framför allt gäller detta flickornas tillträde till vissa läroverk.

Den ifrågasatta omorganisationen skulle emellertid som sagt även i flera hänseenden medföra en minskning i de berörda anslagen. De omständigheter, på grund av vilka en dylik inverkan kan förutses, äro huvudsakligen följande:

1. vissa samskolors ombildning från sexåriga till fyraåriga i enlighet med den av mig framställda grundsatsen i fråga om anknytningen till folkskolan;

2. anordnandet vid vissa läroverk av fyrklassig realskolavdelning jämväl i enlighet med nämnda grundsats;

3. upprättandet i viss omfattning av treåriga gymnasialavdelningar;

4. bidrag från de städer, där nya samrealskolor skulle upprättas, utgörande en fjärdedel av beloppet av lärarpersonalens begynnelseavlöning;

5. inrättandet vid de läroverk, där flickor skulle vinna inträde, av ett visst antal ämneslärarinnebefattningar; samt

6. ökning i beloppet av de till statsverket ingående terminsavgifterna, föranledd av den på grund av omorganisationen sannolika ökningen i antalet lärjungar vid de allmänna läroverken.

Det bör anmärkas, att liksom i fråga om den kostnadsökning, varom jag nyss talat, jämväl minskningen i kostnader i vissa fall är betingad. Så beror den av ämneslärarinnebefattningars inrättande föranledda minskningen därav, i vilken omfattning nämnda befattningar komma att besättas med lärarinnor med adjunktskompetens, vilka, på sätt jag i det följande kommer att förorda, skulle äga att åtnjuta samma avlöningsförmåner som kvinnlig adjunkt. Det bör jämväl påpekas, att den väntade ökningen i terminsavgiftsbeloppet delvis uppväges därav, att vid de nyinrättade samrealskolorna liksom vid de nuvarande samskolorna ifrågavarande avgifter skola tillfalla vederbörande kommun. Då den sannolika ökningen i antalet lärjungar till stor del kan väntas inträffa genom flickors inträde i de allmänna läroverken och således framför allt torde komma att göra sig gällande vid samläroverken, kan för statsverket berörda ökning i avgiftsbeloppet ej bliva betydande.

Innan jag närmare redogör för de olika kostnaderna, vill jag erinra om en åtgärd, vars genomförande i avsevärd utsträckning skulle kunna beröra de allmänna läroverken.

Jag har i det föregående framhållit som önskvärt, att garanti skapas för att vid skola, där flickor undervisas, alltid finnes ett antal kvinnliga lärare. Utan särskilda åtgärder torde detta önskemål näppeligen kunna fyllas, då nu gällande bestämmelser i fråga om behörighet till befattning i statstjänst eljest lära stå hindrande i vägen. Så vitt jag kan se, är enda utvägen den, att särskilda för kvinnor avsedda tjänster inrättas vid ifrågavarande läroanstalter. Härför är i den nuvarande organisationen sört därigenom, att å varje statssamskolas stat äro uppförda ämneslärlarinnebefattningar till visst antal.

Enligt den av 1904 års riksdag beslutade organisationen skola vid en statssamskola normalt finnas, utom rektor, 6 ordinarie ämneslärlartjänster, därav 3 adjunkture och 3 ämneslärlarinnebefattningar. I ett eller annat fall har dock sedermera på grund av ökat lrljungantal antalet adjunkter något ökats. På grund av den förändring i avseende på kvinnas rätt att innehava lrlartjänster vid allmänt läroverk, som under senare år inträtt, har riksdagen sedermera medgivit, att en ämneslärlarinnebefattning vid en var av statens samskolor finge vid nuvarande innehavares avgång från tjänsten förändras till adjunktsbefattning. Sådan förändring har sedermera vidtagits i sammanlagt sex fall. Efter slutligt genomförande av nämnda beslut skulle alltså vid varje nuvarande samskola finnas två ordinarie ämneslärlarinnebefattningar.

Även vid de läroverk, som enligt min nu föreliggande plan skulle uppstå dels genom omorganisation i viss omfattning av realskolan vid de allmänna läroverken, dels ock genom statens övertagande av ett antal kommunala mellanskolor, böra kvinnliga lrlrare finnas anställda till ett antal, som ungefär är proportionellt till det nyssnämnda vid samskolorna förefintliga eller 2 av 5, vid läroverk med större antal lrlrare 4 av 10.

Vid vart och ett av dessa samläroverk böra således ordinarie lrlarinnebefattningar i lämpligt antal inrättas.

Givetvis borde samma åtgärd vidtagas även i fråga om de allmänna läroverk, där flickor skulle efter framställning av vederbörande kommun kunna intagas. Det alternativ I i fråga om kostnaderna för genomförandet av min organisationsplan, som uppgjorts, utgår ock från antagandet att flickor i största möjliga omfattning finge tillträde till läroverken och upptager därför också ett antal ämneslärlarinnor enligt nyssnämnda regel. Då emellertid den nu framlagda planen ej kan anses motsvara den definitiva ordningen och man ej heller har någon visshet om i vilken omfattning kommunerna kunna komma att begagna sig av möjligheten för flickor att vinna inträde i respektive läroverk, torde man tills vidare böra bibehålla den nuvarande ord-

ningen. Det kan sedermera lättare bedömas, huruvida vid ifrågavarande läroverk några ordinarie ämneslärarinnebefattningar böra inträttas.

Vid de läroverk, där efter gjord framställning flickor skulle vinna inträde, bör under sådana omständigheter liksom nu tills vidare en kvinnlig pedagogisk sakkunnig vara anställd på kommunens bekostnad.

För behörighet till nu ifrågavarande ämneslärarinnebefattningar fordras förutom viss tjänstgöring antingen genomgången kurs vid högre lärarinne-seminarium eller ock behörighet till ordinarie ämneslärartjänst vid allmänt läroverk. Avlöningsförmånerna äro nu i båda fallen lika. Häri bör enligt min mening sådan ändring vidtagas, att ämneslärarinna, vilken innehar behörighet för ordinarie adjunktstjänst vid allmänt läroverk, må åtnjuta de för kvinnlig adjunkt bestämda avlöningsförmåner. Som främsta skäl härför vill jag anföra den omständigheten, att genom dessa realskolors avkortning nedifrån skolornas stadium blir avsevärt höjt och att det alltså måste anses önskvärt, att lärarkrafter med högre kompetens i största möjliga utsträckning knytas vid skolorna. Skulle detta mitt förslag godtagas, bör vederbörlig ändring i nu gällande lönebestämmelser göras.

Ännu en fråga beträffande ämneslärarinnorna bör jag i detta sammanhang beröra. Enligt gällande bestämmelser har första lärarinna vid statssamskola en undervisningsskyldighet av 20—22 timmar i veckan, övriga ämneslärarinnor 22—26 timmar, medan adjunkt vid samskola liksom adjunkt vid övriga läroverk med tjänstgöring huvudsakligen i realskolan är skyldig undervisa 24—28 timmar. Jag finner för min del ej tillräckliga skäl föreligga att uppehålla denna skillnad i avseende på tjänsteåliggandenas omfattning i annan mån, än att första lärarinnas undervisningsskyldighet bör som hittills understiga ämneslärarinnas med 2 timmar. Nämda skyldighet bör således höjas till 22—24 timmar för första lärarinna och till 24—28 timmar för ämneslärarinna. Den ändring i gällande bestämmelser, som erfordras härför, har jag för avsikt att föreslå Kungl. Maj:t till godkännande.

Ytterligare bör jag här upptaga till övervägande några frågor, som avse lärarpersonalen vid de kommunala mellanskolor, som nu föreslås till utbildning till samrealskolor. Jag har redan uttalat mig om de avlöningsförmåner, som borde tillkomma ifrågavarande lärare. Här avser jag vissa detaljer, som närmast hava betydelse för övergångsåren.

Rektor vid mellanskola, som ombildas, bör, enligt min mening, från utbildningens början uppbära sin kontanta avlöning av statsmedel. Skäligt är att denna avlöning något varierar under övergångsåren för att vid utbildningens slut nå det för rektor vid realskola bestämda beloppet. Jag har därför tänkt mig som lämpliga lönebelopp, första året 5,200 kronor, andra året 5,600 kronor, tredje året 6,000 kronor och fjärde året 6,400 kronor, varav respektive 1,400, 1,600, 1,800 och 2,000 kronor tjänstgöringspenningar. Härutöver bör givetvis till rektor vid dylik skola utgå dyrtidstillägg såsom

till övriga statens befattningshavare. Tillfällig löneförbättring bör utgå lik-som till rektor vid realskola.

Vad beträffar den tillfälliga löneförbättring, som bör tillkomma sådan ämneslärare vid mellanskola, som överflyttas till samrealskola och som ej innehar full adjunktskompetens, bör löneförbättringen utgå efter samma grunder som för ordinarie lärare vid kommunal mellanskola men bör an-visas å vederbörande anslag till tillfällig löneförbättring till viss personal inom den civila statsförvaltningen. I den framställning till riksdagen, som avlåtits om beviljande av medel för sistberörda ändamål, har härom intet anförts, då statens övertagande av ifrågavarande mellanskolor är beroende av vissa åtaganden från vederbörande kommuners sida. I händelse av bifall till mitt förslag i nu berörda hänseende torde föreskrift rörande löneförbätt-ring till ifrågavarande lärare böra lämnas av Kungl. Maj:t.

Slutligen bör ock övervägas, vilka avlöningsförmåner, som skulle under ombildningstiden tillkomma den lärarinna vid de från kommunala mellan-skolor ombildade samrealskolorna, som förordnas till första lärarinna. Första lärarinna vid statssamskola uppbär nu ett särskilt arvode av 500 kronor för år utöver avlöning som ämneslärarinna. Biträdande föreståndarinna vid kommunal mellanskola åter uppbär ett särskilt arvode å 200 kronor för år. Jag anser, att den till första lärarinna förordnade under första utbildnings-året lämpligen bör bibehålla ett arvode av 200 kronor, samt att detta ar-vode under de två följande åren bör utgå med respektive 300 och 400 kronor för att det fjärde året höjas till sitt slutliga belopp, 500 kronor. Föreskrift torde framdeles böra av Kungl. Maj:t meddelas. Dyrtidstillägg och tillfällig löneförbättring böra till sådan lärarinna utgå med samma be-lopp som till första lärarinna vid statssamskola.

Ännu en fråga angående undervisningsskyldighet bör här omnämnas. Enligt nuvarande bestämmelser skall en rektor vid realskola (samskola) hava en undervisning av 18—20 timmar i veckan med möjlighet till viss ned-sättning genom beslut av skolöverstyrelsen. Motsvarande skyldighet för rek-tor vid kommunal mellanskola omfattar 20—22 timmar i veckan med möj-lighet till minskning på sätt nyss nämnts. Det synes mig riktigt, att i de fall, då jag föreslår skolas ombildning till fyrtklassig samrealskola, samma högsta undervisningsskyldighet stadgas för samrealskolans rektor, som nu är stadgad för den med lika många klasser utrustade mellanskolan. Skyl-digheten bör således avse 18—22 timmar i veckan. Jag torde framdeles få tillfälle göra hemställan hos Kungl. Maj:t i detta hänseende.

Beräkningen av de kostnader, som föranledas av mitt i det föregående framställda organisationsförslag, hava utförts av byråchefen i skolöversty-relsen E. Göransson och avse förhållandena under flera olika år.

*Budgetåret
1927—1928.*

Vad först beträffar budgetåret 1927—1928, har jag föreslagit, att medel måtte beviljas för upprättande från början av läsåret 1927—1928 av ett

högre flickläroverk med en första klass och en första ring. Under detta år skulle vid läroverket finnas anställda en rektor, högst 2 lektorer, 1 ämneslärarinna och en extra ordinarie lärare. Avlöningarna till dessa befattningshavare samt arvoden för övningsämnena utgöra:

rektor		kronor	7,500: —
2 lektorer à 5,800		»	11,600: —
1 ämneslärarinna		»	2,800: —
1 extra lärare		»	3,300: —
6 timlärartimmar à 140		»	840: —
5 timmar teckning à 90		»	450: —
12 » gymnastik à 90		»	1,080: —
4 ¹ / ₂ » musik à 90		»	405: —
4 » slöjd à 75		»	300: —
			kronor 28,275: —

Av hela kostnaden, 28,275 kronor, skulle 21,900 kronor utgöra höjning av reservationsanslaget, medan 4,140 kronor faller på anslaget till extra lärare och vikarier.

Vidare har jag föreslagit, att de kommunala gymnasierna i Södertälje och Eskilstuna samt den kommunala latinlinjen vid högre allmänna läroverket i Ystad skulle från och med den 1 januari 1928 successivt övertagas av statsverket. Kostnaderna härför torde böra beräknas till halva kostnaden för helt läsår.

För gymnasiet i *Södertälje* utgör anslagsbehovet:

rektor, lönefyllnad		kronor	550: —
1 lektor		»	2,900: —
1 extra lärare		»	1,650: —
14 timlärartimmar à 140		»	980: —
4 timmar teckning à 115		»	230: —
4 » gymnastik à 115		»	230: —
1 ¹ / ₂ » musik à 115		»	86: 25
			kronor 6,626: 25

eller i runt tal 6,626 kronor.

För gymnasiet i *Eskilstuna* blir kostnaden likaledes 6,626 kronor.

Gymnasielinjen i *Ystad* drager följande kostnad:

1 lektor		kronor	2,900: —
6 timlärartimmar		»	420: —
2 timmar teckning		»	120: —
2 » musik		»	120: —
			kronor 3,560: —

Beträffande därefter de kommunala mellanskolor, som skulle ombildas till samrealskolor, blir kostnaden något olika för olika skolor, beroende på antalet klassavdelningar och därav härflytande olika lärarbehov. Även i fråga om dessa skolor bör kostnaden beräknas efter halvt år.

Lidingö.

rektor	kronor 2,600: —
1 adjunkt	» 2,150: —
1 ämneslärarinna	» 1,400: —
första lärarinna, arvode	» 100: —
1 extra lärare	» 1,650: —
6 timmar teckning	» 270: —
8 » gymnastik	» 360: —
4 ¹ / ₂ » musik	» 202: 50
6 » manlig slöjd à 85	» 255: —
6 » kvinnlig slöjd à 75	» 225: —
	kronor 9,212: 50

eller i runt tal 9,212 kronor.

Katrineholm.

rektor	kronor 2,600: —
1 ämneslärarinna	» 1,400: —
första lärarinna, arvode	» 100: —
1 extra lärare	» 1,650: —
4 timmar teckning	» 180: —
8 » gymnastik	» 360: —
3 » musik	» 135: —
4 » manlig slöjd	» 170: —
4 » kvinnlig slöjd	» 150: —
	kronor 6,745: —

Motala.

rektor	kronor 2,600: —
1 adjunkt	» 2,150: —
1 ämneslärarinna	» 1,400: —
första lärarinna, arvode	» 100: —
4 timmar teckning	» 180: —
8 » gymnastik	» 360: —
3 » musik	» 135: —
4 » manlig slöjd	» 170: —
4 » kvinnlig slöjd	» 150: —
	kronor 7,245: —

Höganäs.

rektor	kronor 2,600: —
1 adjunkt	» 2,150: —
1 ämneslärarinna	» 1,400: —
första lärarinna, arvode	» 100: —
4 timmar teckning	» 180: —
4 » gymnastik	» 180: —
3 » musik	» 135: —
4 » manlig slöjd	» 170: —
2 » kvinnlig slöjd	» 75: —
	kronor 6,990: —

Trollhättan.

rektor	kronor 2,600: —
1 adjunkt	» 2,150: —
första lärarinna, arvode	» 100: —
1 extra lärare	» 1,650: —
4 timmar teckning	» 180: —
8 » gymnastik	» 360: —
3 » musik	» 135: —
4 » manlig slöjd	» 170: —
4 » kvinnlig slöjd	» 150: —
	kronor 7,495: —

Sollefteå.

rektor	kronor 2,600: —
första lärarinna, arvode	» 100: —
7 timlärartimmar	» 490: —
2 timmar teckning	» 90: —
4 » gymnastik	» 180: —
1 ¹ / ₂ » musik	» 62: 50
2 » manlig slöjd	» 85: —
2 » kvinnlig slöjd	» 75: —
	kronor 3,682: 50

eller i runt tal 3,682 kronor.

Boden.

rektor	kronor 2,600: —
1 adjunkt	» 2,150: —
första lärarinna, arvode	» 100: —
1 extra ordinarie lärare	» 1,650: —

4 timmar	teckning	kronor	180: —
8 »	gymnastik	»	360: —
3 »	musik	»	135: —
4 »	manlig slöjd	»	170: —
2 »	kvinnlig slöjd	»	75: —
			kronor 7,420: —

Sammanställer man kostnaderna efter de olika anslag, vilka de böra belasta, visar det sig, att på reservationsanslaget kommer:

avlöning	till 10 rektorer	kronor	26,800: —
»	» 5 lektorer	»	20,300: —
»	» 5 adjunkter	»	10,750: —
»	» 5 ämneslärarinnor	»	8,400: —
arvoden	» 7 första lärarinnor	»	700: —
			kronor 66,950: —; samt

att på extra anslaget till extra och vikarierande ämneslärare kommer:

arvode	till 7 extra lärare	kronor	13,200: —
»	för 47 timlärartimmar	»	3,710: —
			kronor 16,910: —

Slutligen skulle på extra anslag till extra arvoden åt övningslärare komma tillhopa 8,827 kronor, varav 2,290 kronor för teckning, 3,700 kronor för gymnastik, 1,627 kronor för musik och 1,200 kronor för kvinnlig slöjd. Härtill kommer 1,190 kronor för manlig slöjd.

Vad därefter beträffar de beräknade kostnaderna för genomförandet av min organisationsplan under de på budgetåret 1927—1928 närmast följande budgetåren samt för kostnaderna efter helt genomförd plan, ber jag få erinra om vad jag förut anfört angående sättet för beräkningens verkställande och om de omständigheter, som försvåra uppnåendet av ett exakt resultat. Som nämnt hava två alternativa beräkningar måst göras, av vilka alternativ I betecknar maximikostnad och alternativ II minimikostnad. Beräkningar hava utförts för budgetåren 1928—1929, 1929—1930 och 1930—1931 ävensom för den slutliga kostnaden. Jag vill påpeka, att det härvid förut satts, att klassavdelningarnas storlek begränsas på sätt jag i det föregående tillstyrkt, till respektive 30 och 25 i realskolan samt å gymnasiet och i lyceet. De siffror, som beräkningarna givit som resultat, äro följande med fördelning på budgetår och anslag:

Följande
budgetår.

Anslag	B u d g e t å r							
	1928—1929		1929—1930		1930—1931		Slutlig	
	I	II	I	II	I	II	I	II
Reservations- anslaget . .	+ 431,700	+ 326,100	+ 658,100	+ 492,300	+ 881,700	+ 662,800	+ 1,121,600	+ 913,700
Extra och vik. lärare . . .	— 158,400	— 59,400	— 155,100	— 23,100	— 118,800	+ 26,400	— 323,400	— 277,200
Övningslärare	+ 83,047	+ 69,087	+ 131,380	+ 109,257	+ 170,240	+ 165,748	+ 189,930	+ 140,287
	+ 356,347	+ 335,787	+ 634,380	+ 578,457	+ 933,140	+ 854,948	+ 988,130	+ 776,787

Siffrorna angiva i varje fall ökningen respektive minskningen i jämförelse med nuvarande kostnader och under förutsättning att intet nytt läroverk tillkommer. Nettoökningen angives under de olika alternativen. Den slutliga kostnaden skulle enligt alternativ I uppgå till omkring 1 million kronor och för alternativ II till omkring 800,000 kronor. Skillnaden mellan alternativen torde kunna sägas vara mindre än man trott sig kunna vänta. Anledningen härtill torde vara den, att i alternativ I ämneslärarinnor med jämförelsevis låg avlöning ingå i ganska stort antal, enligt den proportion, jag i det föregående angivit. Å andra sidan skulle anslaget till extra lärare och vikarier väsentligen minskas, främst därigenom att nya ordinarie lärartjänster förutsatts komma att inrättas. Det bör här erinras om att i den mån ämneslärarinnebefattningarna komma att innehavas av lärarinnor med adjunktskompetens, kostnaden härigenom kommer att stiga med hänsyn till den högre avlöning, som jag föreslår för dem. Kostnaden för övningsämnen stiger, som synes, rätt påfallande. Ökningen är främst föranledd därav, att undervisning i slöjd, manlig och kvinnlig, samt praktiskt arbete förutsättes bliva obligatorisk i realskolan och frivillig å gymnasiet. Timtalen för slöjden m. m. liksom för övriga ämnen hava företrädesvis hämtats från de förslag till timplaner, som utarbetats av skolkommissionen. Det bör dock påpekas, att kostnadsberäkningen för övningsämnena av naturliga skäl är tämligen osäker.

Till nu angivna beräkningar vill jag ytterligare erinra om att den av lärjungantalets begränsning föranledda kostnaden är här inbegripen, i det att beräkningarna utgått från antagandet, att nämnda begränsning iakttagits. Enligt särskilt gjord beräkning skulle berörda kostnad uppgå till omkring en million kronor. Utan begränsning i nämnda hänseende skulle genomförandet av min plan alltså i stort sett ej medföra någon ökad kostnad.

Vid bedömandet av kostnaderna bör man ock hava i minnet, att de samhällen, där nya samrealskolor bleve inrättade, skulle liksom nu i dylika fall hava att till statsverket erlagga vissa årliga bidrag, samt att de till statsverket ingående terminsavgifterna kunna väntas bliva ökade. Båda dessa

inkomstbelopp komma emellertid ej till synes vid bestämmandet av här ifrågakommande anslag under åttonde huvudtiteln. Städernas bidrag har uppskattats till omkring 120,000 kronor årligen efter genomförd organisation. Vissa andra anslag till de allmänna läroverken torde ock komma att beröras av omorganisationen. Särskilt gäller detta förslagsanslaget till skolläkare, som är direkt beroende av lärjungantalet.

I samband med den nu lämnade redogörelsen för kostnadsberäkningarna torde jag böra yttra några ord om de förändringar i antalet lärare vid de allmänna läroverken, som min plan skulle medföra. Det är tydligt, att beräkningarna i detta hänseende måste göras på samma sätt som i fråga om kostnaderna, och att samma osäkra faktorer inverka i båda dessa hänseenden. Lämpligast torde vara att hänvisa till en nu uppgjord tablå av följande lydelse:

Lärarantal.

Antal lärare.

Å r	r	l	a	ä	e	l+a+ä+e
1926—1927	77	285	807	48	212	1,352
Alt. I.						
1:a året	88	299	823	120	164	1,406
2:a året	»	314	833	152	165	1,464
3:e året	»	329	843	183	176	1,531
Slutligen	»	361	849	192	114	1,516
Alt. II.						
1:a året	88	299	829	75	194	1,397
2:a året	»	313	840	87	205	1,445
3:e året	»	326	854	98	220	1,498
Slutligen	»	356	875	93	128	1,452

r = rektor.

l = lektor.

a = adjunkt.

ä = ämneslärarinna.

e = extralärare.

Tablåen visar, att organisationsplanens genomförande skulle medföra en väsentlig ökning av antalet ordinarie lärare och jämsides därmed en välbehövlig minskning i antalet extra lärare. Om det betydande slutliga antalet ämneslärarinnebefattningar enligt alternativ I har jag redan talat. Förhållandet sammanhänger med konsekvent tillämpning av principen om visst antal dylika befattningar vid de läroverk, dit flickor skulle respektive kunde få tillträde. Skulle det ej befinnas erforderligt att inrätta ett så stort antal ämneslärarinnebefattningar, böra ordinarie adjunktsbefattningar träda i stället.

Det är möjligt, att vissa olägenheter i avseende på lärarpersonalens placering under de närmaste åren kunna uppstå på grund av realskolstadiets förkortning vid vissa läroverk samt ombildningen av realskolor för gossar till samrealskolor — i det senare fallet på grund av ämneslärarinnetjänsters inrättande. Det synes därför lämpligt, att Kungl. Maj:t förordnar, att ledigblivande adjunktsbefattningar vid de ifrågavarande läroverken under större eller mindre del av övergångstiden tills vidare ej skola besättas med ordinarie innehavare. Jag torde i sinom tid därom få göra hemställan.

Anslagsbe-
lopp 1927—
1928.

Jag har nu att tillse, med vilka belopp anslagen för budgetåret 1927—1928 böra upptagas. Härvid har jag ock att taga hänsyn till de framställningar, som av skolöverstyrelsen gjorts i skrivelse den 31 augusti 1926.

Överstyrelsen har först hemställt om medel till inrättande av 8 nya ordinarie lektors- och 20 ordinarie adjunktstjänster. Enligt den av mig förordade organisationsplanen skulle vissa nya ordinarie tjänster bliva erforderliga under nästkommande budgetår och jag har i det föregående förordat deras upprättande. I den mån överstyrelsens framställning avser nyinrättande av ett högre antal tjänster kan jag nu icke tillstyrka densamma.

Detsamma gäller skolöverstyrelsens framställning om medel för ombildning av en ämneslärarinnebefattning vid statens samskolor till adjunktsbefattning. I vad mån ämneslärarinnebefattningar skola finnas eller ej, torde böra bestämmas i samband med åtgärder för omorganisationens genomförande i de särskilda fallen.

Ytterligare en framställning har jag att omnämna, avseende ökat anslag till resestipendier.

I reservationsanslaget till de allmänna läroverken ingingo tidigare en post »resestipendier åt lärare i främmande levande språk» å 15,000 kronor och en post »reseunderstöd åt lärare vid de allmänna läroverken, särskilt vid de läroverk, där provårskurs är anordnad» å 6,000 kronor. Till förstärkande av dessa anslagsposter anvisade 1920 och 1921 årens riksdagar å extra stat två anslag å respektive 15,000 kronor och 6,000 kronor.

Samtliga dessa anslag blevo emellertid av finansiella skäl och i enlighet med Kungl. Maj:ts förslag ej anvisade av 1922 års riksdag, som helt uteslöt nämnda ordinarie anslagsposter ur reservationsanslaget. Ej heller för budgetåren 1923—1925 funnos medel för ändamålet tillgängliga. På framställning av Kungl. Maj:t beslöt emellertid 1925 års riksdag att till resestipendier åt lärare i främmande levande språk vid de allmänna läroverken för budgetåret 1925—1926 anvisa ett extra reservationsanslag av 13,000 kronor. Liknande beslut fattades även av 1926 års riksdag beträffande budgetåret 1926—1927.

I skrivelse den 31 augusti 1926 har skolöverstyrelsen — under framhållande av betydelsen av att möjlighet finnes för lärarna vid de allmänna läroverken att genom studieresor i främmande länder vinna ökade kunskaper — hemställt, dels att de tidigare i reservationsanslaget ingående an-

slagsposterna till resestipendier måtte ånyo där uppföras, dels ock att å extra stat måtte anvisas medel till förstärkande av nämnda anslagsposter med belopp av respektive 15,000 kronor och 6,000 kronor.

Förhållandena medgiva beklagligtvis ännu ej, att anslag till resestipendier beviljas i den utsträckning, som tidigare varit möjligt. Jag ser mig därför ej i stånd att nu tillstyrka resestipendieanslagens återuppförande å det ordinarie reservationsanslaget till de allmänna läroverken. Då det likväl synt mig vara synnerligen angeläget, att medel för ändamålet finnas tillgängliga, åtminstone i samma utsträckning som för budgetåret 1926—1927, har jag, varom jag här torde få erinra, under punkt 135 av 1927 års åttonde huvudtitel hemställt om förslag till riksdagen, att till resestipendier åt lärare i främmande levande språk vid de allmänna läroverken måtte för budgetåret 1927—1928 anvisas ett extra reservationsanslag av 13,000 kronor. Denna min framställning blev av Kungl. Maj:t bifallen.

Såsom framgår av det föregående, har jag ej funnit mig kunna tillstyrka någon av de framställningar, som jag i det föregående omförmålt och vilkas tillmötesgående skulle medfört en höjning av reservationsanslaget till de allmänna läroverken. Emellertid torde jag böra i detta sammanhang yttra några ord angående ett par omständigheter, som nära beröra frågan om anslagets storlek.

Jag har förut erinrat om att 1925 års riksdag på förslag av Kungl. Maj:t beslöt ur reservationsanslaget utbryta de för ålderstillägg avsedda anslagsmedlen och uppföra dem såsom ett särskilt förslagsanslag å 1,122,000 kronor. Samtidigt bestämdes reservationsanslagets storlek till 6,666,066 kronor. Jag erinrar ock därom, att riksdagen sedan många år tillbaka årligen anvisat medel å extra stat till förstärkning av vissa i reservationsanslaget ingående anslagsposter, bland dem poster avseende arvoden åt extra lärare och vikarier samt för oförutsedda behov samt extra arvoden åt gymnastiklärare, åt teckningslärare, åt musiklärare och åt handarbetslärarinnor. Ifrågasvarande förstärkningsanslag sammanföras bokföringsvis med de ordinarie anslagsposter, till vilka de höra.

En granskning av riksräkenskapsverkets budgetredovisning för budgetåret 1925—1926 — alltså det första år, under vilket riksstaten upptagit de nämnda anslagen vid sidan av varandra — visar, att reservationsanslaget och de nyss omförmålda förstärkningsanslagen tillhoppa utgjort 7,336,361 kronor, under det att utgifterna från dessa anslag utgjorde 7,638,383 kronor. Med tagen hänsyn till särskilda uppbördsmedel under anslaget å sammanlagt 101,461 kronor 67 öre, skulle nettobeloppet av den å anslagen belöpande merutgiften hava utgjort 200,560 kronor 33 öre.

Samtidigt visar det sig emellertid, att förslagsanslaget till ålderstillägg lämnat en behållning av ej mindre än 164,212 kronor 28 öre, vilket belopp således tillförts kassafonden.

Då i samband med framläggandet för 1925 års riksdag av förslaget om

ålderstilläggens uppförande som ett särskilt anslag ny beräkning företagits av storleken å såväl reservationsanslaget som summan av ålderstilläggen, syntes det av budgetredovisningen angivna resultatet av det första året anmärkningsvärt, och jag fann mig därför föranlåten att ombesörja en undersökning av hithörande förhållanden. Undersökningen visade, att beloppet av de ålderstillägg, som faktiskt belöpte på budgetåret 1925—1926, bör hava utgjort 1,111,778 kronor 22 öre, således understigande det beviljade anslaget med allenst 10,221 kronor 78 öre. Anslagsberäkningen synes alltså hava varit exakt nog. Det framgår också av nämnda undersökning, att de sammanlagda utgifterna å reservationsanslaget jämte dithörande förstärkningsanslag kunna beräknas hava uppgått till 7,461,795 kronor 14 öre samt att, då vid årets ingång fanns en reservation å anslaget av 127,127 kronor 56 öre, en reservation av 80,557 kronor 73 öre skulle varit att överföra till budgetåret 1926—1927.

Den brist på överensstämmelse, som sålunda konstaterats, synes bero på förbiseende vid rekvisitioner från de ifrågavarande anslagen i så måtto, att vissa belopp, som rätteligen bort påföras ålderstilläggsanslaget, i stället påförts reservationsanslaget (inklusive förstärkningsanslagen).

Jag vill i detta sammanhang omnämna, att åtgärder vidtagits i syfte att för framtiden förebygga en dylik sammanblandning av anslagen samt att genom infordrande av närmare uppgifter från läroverken rörande deras medelsrekvisitioner för budgetåret 1925—1926 skapa en säkrare grundval för bedömande av frågan, i vilken mån utgifterna under reservationsanslaget överstigit det i riksstaten för nämnda budgetår upptagna anslagsbeloppet.

Då det tydligen är önskvärt, att de olika anslagen belastas i full överensstämmelse med sina ändamål, synes en omföring av de oriktigt påförda beloppen böra ske och torde kunna verkställas genom riksräkenskapsverkets försorg.

Enligt den förenämnda av mig föranstaltade utredningen har gjorts sannolikt att reservationerna å anslaget under budgetåret 1925—1926 rätteligen böra beräknas hava minskats från 127,127 kronor 56 öre till 80,557 kronor 73 öre eller således med 46,569 kronor 83 öre. Den slutsatsen ligger då nära till hands, att anslaget blivit för knappt beräknat. Undersökningen har dock ej bestyrkt ett sådant antagande utan snarare givit vid handen, att nedgången i beloppet av reservationerna beror dels därpå, att retroaktivt beviljade ålderstillägg fortfarande belasta reservationsanslaget, dels — och huvudsakligen — på för högt beräknade rekvisitioner. Då jag utgår ifrån att vid den närmare undersökning av utgifterna under nu ifrågavarande anslag, vilken torde komma att verkställas inom riksräkenskapsverket, omföring till reservationsanslaget kommer att ske av de belopp, som oriktigt blivit påförda anslaget, och att anslaget därvid kommer att vid ingången av nu löpande budgetår utvisa tillgång i form av reservationer till avsevärt belopp, anser jag mig sakna anledning att av berörda skäl påkalla en höjning av anslagsbeloppet. Ännu något års erfarenhet torde göra det

lättare att mera exakt bedöma hithörande förhållanden och således ock att avgöra, om till äventyrs någon förhöjning av anslaget är erforderlig.

Vad beträffar det för ålderstillägg avsedda förslagsanslaget, har jag, då av den verkställda undersökningen att döma, någon jämkning av anslagsbeloppet ej nu är behövlig, redan i samband med avlåtandet av statsverkspropositionen hemställt om äskande av samma belopp som för budgetåret 1926—1927, och Kungl. Maj:t har bifallit denna min hemställan.

Slutligen har jag att yttra mig om det extra anslaget till extra och vikarierande ämneslärare. I det ordinarie reservationsanslaget till de allmänna läroverken ingår en anslagspost till arvoden åt extra lärare och vikarier samt för oförutsedda behov. Denna anslagspost bestämdes av 1918 års lagtima riksdag till 250,000 kronor. Enär det i anslagsposten ingående belopp, som beräknats för avlönande av extra lärare och vikarier, ej varit tillräckligt härför, har riksdagen under åtskilliga år på extra stat beviljat särskilda anslag för ändamålet. För budgetåret 1926—1927 har härför beviljats ett extra anslag av 624,500 kronor. Med detta anslag beräknades att kunna tillgodose ett lärarbehov motsvarande sammanlagt 229 extra ämneslärare.

Genom beslut den 18 juni 1926 anvisade Kungl. Maj:t för avlönande under läsåret 1926—1927 av extra ämneslärare vid de allmänna läroverken högst 737,900 kronor att utgå från det i reservationsanslaget till de allmänna läroverken ingående anslaget till arvoden åt extra lärare och vikarier samt för oförutsedda behov ävensom från ovanberörda extra anslag å 624,500 kronor.

Skolöverstyrelsen har i skrivelse den 27 september 1926 meddelat, att antalet klassavdelningar blivit något mindre än som beräknats, och att för läsåret 1926—1927 behövt anställas endast 211 extra lärare samt timplärare med 289 veckotimmar, vilket tillsammans kunde anses motsvara 222 extra lärare i stället för beräknade 229. Av det för budgetåret 1926—1927 beviljade extra anslaget å 624,500 kronor kunde alltså 23,100 kronor ($7 \times 3,300$ kronor) beräknas icke behöva tagas i anspråk. Överstyrelsen, som emellertid för nästkommande budgetår räknar med ökat behov av extra lärarkrafter på grund av, bland annat, ytterligare uppdelning i parallellavdelningar, hemställer om beviljande för budgetåret 1926—1927 av extra anslag för nu ifrågavarande ändamål till nu utgående belopp, 624,500 kronor.

Vid beräkningen av ifrågavarande anslag bör man utgå från det belopp, som under budgetåret 1925—1926 tagits i anspråk, eller 601,400 kronor. Läger man härtill det belopp, 16,910 kronor, som, på sätt jag förut omnämnt, skulle erfordras för genomförandet under budgetåret 1927—1928 av mina framställda förslag, blir hela det för samma budgetår behövlige anslagsbeloppet 618,310 kronor eller i avrundat tal 618,300 kronor. Jag hemställer, att detta belopp måtte äskas av riksdagen.

Samman-
fattning.

Sammanfattar jag nu de anslagsbehov, som här äro i fråga, visar det sig, att det ordinarie reservationsanslaget till de allmänna läroverken, nu 6,666,066 kronor, bör höjas med 66,950 kronor till 6,733,016 kronor eller med någon avrundning till 6,733,000 kronor. Det extra anslaget till extra och vikarierande ämneslärare vid de allmänna läroverken åter skulle, såsom nyss nämnts, bestämmas till 618,300 kronor. Vad beträffar anslaget till extra arvoden åt övningslärare, har detta redan blivit av riksdagen äskat med bestämt belopp. Min nu förevarande plan förutsätter en ökad kostnad i detta hänseende av 8,827 kronor. Då Kungl. Maj:t redan föreslagit riksdagen att höja ifrågavarande anslag med 4,000 kronor samt lärjungarna i de klasser av under utbildning varande kommunala mellanskolor, som vårterminen 1928 skulle bestridas med statsmedel, torde komma att under återstoden av läsåret fortfarande åtminstone i viss utsträckning åtnjuta undervisning i övningsämnen tillsammans med lärjungarna i mellanskolans övriga klasser, torde det vara möjligt att inom ramen för de tillgängliga medlen tillgodose de behov, som sålunda uppstå.

De kostnader, som beräknats komma att uppstå under budgetåret för undervisning i manlig slöjd vid de nytillkommande läroverken, utgöra, som förut nämnts, 1,190 kronor. Dessa kostnader torde böra bestridas av förslagsanslaget till undervisning i manlig slöjd vid de allmänna läroverken.

III. *Kommunala mellanskolor.*

I riksstaten finnes uppfört ett ordinarie förslagsanslag till kommunala mellanskolor, vilket anslag upprepade gånger höjts allt efter ökningen av antalet läroanstalter av detta slag och vid dem förefintliga parallellavdelningar. För budgetåret 1925—1926 utgick anslaget med ett belopp av 1,575,000 kronor och i riksstaten för budgetåret 1926—1927 är detsamma uppfört med 1,650,000 kronor. Detta belopp har av skolöverstyrelsen beräknats vara tillräckligt för ett antal av 82 kommunala mellanskolor.

Överstyrelsen föreslår nu en förhöjning av ifrågavarande anslag till 1,725,000 kronor och anför till stöd härför huvudsakligen följande:

Antalet kommunala mellanskolor uppgick den 31 augusti 1925 till 82. Sedermera hava tillkommit nya kommunala mellanskolor i Kungsbacka, Bollnäs, Torsby och Lund, varjämte kommunala mellanskolan i Stockholm delats i två skolor. Antalet erkända och av staten understödda kommunala mellanskolor uppgår alltså för närvarande till 87. Till överstyrelsen har ingivits ansökan om erkännande av en högre folkskola, i Alvesta, såsom kommunal mellanskola, och sannolikt är en eller annan sådan ansökan att införfänta under en närmare framtid. Då förevarande anslag för budgetåret 1924—1925 utgick med omkring 1,650,000 kronor och man under budgetåret 1927—1928 måste räkna med förefintligheten av åtminstone 5 kommunala mel-

lanskolor mera än under budgetåret 1924—1925, synes anslaget böra för budgetåret 1927—1928 något höjas. Tidigare har i allmänhet räknats med ett statsanslag för varje kommunal mellanskola av i medeltal 15,500 kronor för år, och skulle vid sådant förhållande erfordras en förhöjning av anslaget med i runt tal 75,000 kronor.

Sedan åtskilliga år tillbaka finnes vidare i riksstaten uppfört ett anslag till undervisning i manlig och kvinnlig slöjd samt handarbete vid kommunala mellanskolor. Sin nuvarande benämning erhöll anslaget av 1920 års riksdag, som bestämde detsamma till 4,000 kronor. Sedermera har anslaget vid olika tillfällen höjts och är i riksstaten för budgetåret 1926—1927 upptaget med ett belopp av 26,000 kronor.

I fråga om villkor för anslagets utgående äro bestämmelser meddelade genom kungörelse den 31 december 1920 (nr 938).

Skolöverstyrelsen har i skrivelse den 31 augusti 1926 hemställt om anslag för ändamålet för budgetåret 1927—1928.

Vad beträffar läsåret 1925—1926 hade verkställd undersökning givit vid handen, att för sistnämnda läsår understöd utgått till 58 kommunala mellanskolor för 39 avdelningar i manlig slöjd och 154 avdelningar i kvinnlig slöjd och handarbete, tillhopa 193 avdelningar, med 28,950 kronor. Antalet kommunala mellanskolor hade sedan dess ökats med 5 och uppginge för närvarande till 87. Antagligt vore, att den utveckling, som sålunda ägt rum, komme att i framtiden fortgå. Med hänsyn härtill och då anslaget redan vore otillräckligt för sitt ändamål, torde det vara lämpligt att för budgetåret 1927—1928 beräkna ett anslag, ungefärligen motsvarande det belopp, som under senast förflutna läsår för ifrågavarande ändamål verkligen tagits i anspråk, dock med någon förhöjning, förslagsvis till 30,000 kronor.

För de kommunala mellanskolorna är uppfört ännu ett anslag, som här bör komma i betraktande, nämligen det extra förslagsanslaget till tillfällig löneförbättring åt lärarpersonalen. Jämlikt riksdagens beslut har från och med år 1920 tillfällig löneförbättring utgått till lärarpersonalen vid kommunala mellanskolor. Anslag för ändamålet utgick till en början med 130,000 kronor för år men har sedermera vid olika tillfällen höjts och är i riksstaten för budgetåret 1926—1927 uppfört med ett belopp av 360,000 kronor. Anslaget har förslagsanslags natur.

Ifrågavarande löneförbättring utgår för innevarande budgetår med följande belopp:

- till ordinarie manlig ämneslärare med 600 kronor;
- » ordinarie kvinnlig ämneslärare med 500 kronor;
- » extra ordinarie ämneslärare, övningslärare och timlärare med belopp, som Kungl. Maj:t bestämt i huvudsaklig enlighet med de i sådant hänseende för budgetåret 1926—1927 gällande grunder.

Bestämmelser i fråga om löneförbättringen äro givna i kungörelse den 26 juni 1925 (nr 322).

I skrivelse den 31 augusti 1926 har skolöverstyrelsen hemställt om beredande av medel för ifrågavarande löneförbättring under budgetåret 1927—1928 under framhållande, att, därest någon definitiv lönereglering för kommunala mellanskolornas personal ej kunde åvägbringas till nämnda budgetår, dylika medel fortfarande bleve erforderliga.

Då, säger överstyrelsen, kostnaden för beredande av tillfällig löneförbättring åt den lärarpersonal, som förefanns vid de kommunala mellanskolorna vid utgången av vårterminen 1926, kunde beräknas till 368,176 kronor 30 öre och då lärarpersonalens antal vid sagda skolor under budgetåret 1927—1928 snarare torde komma att överstiga än understiga antalet under budgetåret 1925—1926, ansåge överstyrelsen anslaget böra för budgetåret 1927—1928 lämpligen höjas med i runt tal 10,000 kronor samt följaktligen utgå med ett från 360,000 kronor till 370,000 kronor förhöjt belopp.

Departementschefen.

Vid anmälan den 4 januari 1927 av anslagsbehoven under åttonde huvudtiteln anförde jag beträffande här ifrågavarande anslag, att en rätt väsentlig förhöjning av det förstnämnda anslaget syntes komma att visa sig behöfelig och att även slöjdanslaget torde böra undergå ökning. Därjämte syntes mig skäl föreligga att sammanföra anslagen till ett enda anslag, vars rubrik kunde fortfarande vara: Kommunala mellanskolor. Med hänsyn till det förslag angående viss omorganisation av det högre skolväsendet, som jag hade för avsikt att framlägga, hemställde jag, att Kungl. Maj:t måtte föreslå riksdagen att i avbidan på proposition angående nämnda förslag samt med beräkning att ur riksstaten komme att avföras det ordinarie förslagsanslaget till undervisning i manlig och kvinnlig slöjd samt handarbete vid kommunala mellanskolor, i riksstaten för budgetåret 1927—1928 beräkna det ordinarie förslagsanslaget till kommunala mellanskolor till 1,805,000 kronor. Kungl. Maj:t biföll min hemställan.

På liknande sätt och av samma skäl är även förslagsanslaget till tillfällig löneförbättring åt lärarpersonalen vid de kommunala mellanskolorna i riksstaten för budgetåret 1927—1928 uppfört med ett till 360,000 kronor beräknat belopp.

Mitt förslag till omorganisation av det högre skolväsendet skulle, såsom torde hava framgått av det förut sagda, hava inverkan på storleken av de anslag till kommunala mellanskolor, om vilka jag nyss talat. Genom statens övertagande av sju mellanskolor från och med den 1 januari 1928 skulle uppenbarligen nämnda anslags belastning minskas. Enligt de beräkningar, som verkstälts, skulle för budgetåret 1927—1928 minskningen å förslagsanslaget till kommunala mellanskolor, inberäknat anslaget till slöjd, uppgå till 26,000 kronor samt å förslagsanslaget till tillfällig löneförbättring till 4,500 kronor, allt i runda tal.

Ser jag då till, med vilka belopp ifrågavarande anslag böra upptagas i riksstaten för budgetåret 1927—1928, kommer jag till följande resultat.

Det hittillsvarande anslaget till kommunala mellanskolor uppgår för budgetåret 1926—1927 till 1,650,000 kronor. Av riksräkenskapsverkets budgetredovisning för budgetåret 1925—1926 framgår, att nettoutgifterna under nämnda anslagstitel för sistberörda budgetår uppgått till 1,764,994 kronor 5 öre. Med hänsyn härtill anser jag den av skolöverstyrelsen föreslagna anslagsökningen vara för låg. Då emellertid under innevarande budgetår endast en ny mellanskola tillkommit — ansökning om erkännande av ännu en mellanskola är för närvarande föremål för Kungl. Maj:ts prövning — skulle man, synes det mig, kunna upptaga anslaget till det belopp, varmed detsamma visat sig hava varit belastat under budgetåret 1925—1926, eller i runt tal 1,765,000 kronor. Härtill skulle komma förslagsanslaget till slöjd, vilket bör beräknas till ett till 30,000 kronor förhöjt belopp och vilket, såsom jag förut anfört, torde böra sammanföras med det förstnämnda förslagsanslaget till ett enda anslag med rubriken: Kommunala mellanskolor. Det sammanslagna anslaget skulle således uppgå till 1,795,000 kronor. Som jag nyss nämnt, beräknas emellertid den av den föreslagna ombildningen föranledda minskningen i kostnader för de kommunala mellanskolorna utgöra 25,900 kronor. Det sammanslagna förslagsanslaget bör således bestämmas till 1,769,000 kronor, vilket motsvarar en ökning av 119,000 kronor jämfört med budgetåret 1926—1927.

Beträffande förslagsanslaget till tillfällig löneförbättring åt lärarpersonalen vid kommunala mellanskolor, nu 360,000 kronor, har detta, av senaste budgetredovisning att döma, ej tagits till fullo i anspråk för budgetåret 1925—1926. Mitt föreliggande förslag skulle som nämnts medföra en till 4,500 kronor beräknad minskning av detta anslag. Med hänsyn till det nu anförda torde man vara berättigad att för budgetåret 1927—1928 upptaga anslaget i fråga till 355,000 kronor.

I detta sammanhang torde böra framhållas, att, i den mån det av mig föreslagna förstatligandet av vissa kommunala mellanskolor genomföres, framdeles en icke obetydlig minskning i här berörda förslagsanslag är att förvänta.

IV. *Privatläroverk.*

Den fjärde grupp av anslag, som kan beröras av min här framlagda omorganisationsplan, utgöres av anslagen till privatläroverk. Vid anmälan inför Kungl. Maj:t av anslagsbehoven under åttonde huvudtiteln för budgetåret 1927—1928 tillstyrkte jag förslag till riksdagen att i avbidan på proposition om viss omorganisation i riksstaten beräkna det ordinarie reservationsanslaget till privatläroverk till 760,500 kronor samt det extra förslagsanslaget till tillfällig löneförbättring åt lärarpersonalen vid privatläroverken till 2,395,000 kronor. Kungl. Maj:t beslöt i enlighet med min tillstyrkan.

Vad förstnämnda anslag beträffar, får jag erinra om att från detsamma utgår understöd åt ett flertal enskilda läroanstalter. Anslaget omfattar fyra olika anslagsposter, avsedda för enskilda mellanskolor, högre flickskolor, högre goss- och samskolor samt enskilda lärarinneseminarier.

Från och med år 1922 har anslaget utgått med ett belopp av 751,000 kronor, varvid dock bör erinras, att detsamma för budgetåret 1924—1925 var i riksstaten upptaget med endast 675,000 kronor, beroende därpå att samtidigt ett belopp av 76,000 kronor beräknades skola tagas i anspråk av besparingar, som under årens lopp uppstått å anslaget.

Såsom framgår av vad jag i det föregående anför, skulle genomförandet av min organisationsplan i flera avseenden inverka på privatläroverkens ställning. Berörda inverkan skulle emellertid endast i ganska ringa mån göra sig gällande under budgetåret 1927—1928, främst av det skälet, att mitt förslag skulle i huvudsak börja genomföras först med ingången av läsåret 1928—1929. Beträffande de hänseenden, i vilka anslagsbehoven skulle röna inflytande av förslaget, kommer jag att nu yttra mig. I samband därmed vill jag redogöra för de anslagsäskanden, som framställts beträffande privatläroverken.

I skrivelse den 31 augusti 1926 har skolöverstyrelsen upptagit till övervägande frågan, huruvida någon ändring beträffande beloppet av de olika i anslaget ingående anslagsposterna kunde anses erforderlig, och har vid beräkningen av anslagsbehovet sökt ledning bland annat av de ansökningar om understöd, som för tiden 1 januari 1925—30 juni 1927 gjorts av vederbörande läroanstalter, samt av storleken av de understöd, som genom Kungl. Maj:ts beslut den 23 juli 1926 beviljats privatläroverken för budgetåret 1926—1927.

Vid sin undersökning har skolöverstyrelsen granskat var och en av de i reservationsanslaget ingående anslagsposterna i den ordning, de äro upptagna i riksstaten.

A. Enskilda mellanskolor. Den för enskilda mellanskolor avsedda anslagsposten har vid olika tillfällen nedsatts och utgör nu 20,000 kronor. Statsunderstödet till dylik skola kan årligen utgå med högst 4,800 kronor, varjämte skola, däri flickor undervisas, kan erhålla ett särskilt understöd till undervisning i huslig ekonomi, ej överstigande 600 kronor.

Beträffande denna anslagspost anför skolöverstyrelsen i huvudsak följande.

För budgetåret 1926—1927 hade sammanlagt blott 19,000 kronor tagits i anspråk för understödjande av 5 skolor; en skola, som tidigare erhållit understöd, hade nämligen från och med år 1926 omäändrats till kommunal mellanskola. Då det emellertid syntes önskvärt och kunde visa sig befogat, att understöd till förhöjt belopp tilldelades en eller ett par av här ifrågasvarande skolor, varförutom möjligen någon ny anslagsberättigad skola kunde tillkomma, ansåge överstyrelsen, att anslagsbeloppet, 20,000 kronor, tills vidare borde bibehållas oförändrat.

I likhet med skolöverstyrelsen anser jag, särskilt med hänsyn till den reduktion i avseende å understödsbelopp, som måst vidtagas för här berörda läroanstalter, att anslagsposten bör bibehållas oförändrad. Mitt organisationsförslag inverkar icke på beloppets storlek, vare sig under budgetåret 1927—1928 eller senare.

B. Högre flickskolor. Anslagsposten till högre flickskolor utgör för närvarande 470,000 kronor. Till sådan skola kan utgå ett årligt statsunderstöd av högst 5,200 kronor, varjämte skolan kan erhålla särskilt understöd till undervisning i huslig ekonomi, ej överstigande 1,000 kronor årligen. Till gymnasium, som är förbundet med flickskola, kan ytterligare utgå understöd med högst 2,000 kronor årligen.

För budgetåret 1926—1927 utgår understöd åt 81 skolor med sammanlagt 470,400 kronor.

I fråga om förevarande anslagspost har skolöverstyrelsen anfört:

Överstyrelsen hade ej anledning att under den närmaste framtiden räkna med någon förändring i antalet statsunderstödda högre flickskolor. För budgetåret 1926—1927 hade sammanlagt begärts såsom understöd 486,800 kronor, medan med tillämpning av gällande grunder ett belopp av 499,800 kronor kunnat utgå. Det för samma år utdelade anslagsbeloppet fördelade sig med 408,300 kronor för undervisningen i allmänhet, 20,300 kronor för gymnasier och 41,800 kronor för undervisningen i huslig ekonomi. Givetvis kunde eller borde ej alla anslagsberättigade skolor komma i åtnjutande av maximiunderstöd. Detta hade för övrigt ej varit möjligt bl. a. av bristen på tillgängliga medel, som gjort, att avknappningar måst göras även i åtskilliga fall, där det varit särdeles önskvärt och befogat, att understödet kunnat utgå med högre belopp än som skett. Detta gällde särskilt understöden till undervisning i huslig ekonomi, vilken undervisning vid de högre flickskolorna under årens lopp allt mer vunnit terräng. År 1913 hade 45 högre flickskolor erhållit anslag till sådan undervisning, år 1916 56, år 1919 58, och budgetåret 1926—1927 70 skolor. Endast 17 av de 70 skolorna hade till undervisning i huslig ekonomi fått understöd med det belopp, var till de författningsenligt varit berättigade. Med hänsyn till betydelsen av denna undervisning framstode det såsom ett önskemål, att man beträffande densamma i högre grad än som under de senare åren varit möjligt, måtte kunna tillmötesgå skolornas berättigade framställningar om understöd. Då detta syfte ej kunde nås genom avknappningar på understöden i övrigt, vilka ändock måst avsevärt nedskäras, ansåge överstyrelsen att anslagsposten till högre flickskolor, särskilt för att möjliggöra något rikligare understöd till undervisningen i huslig ekonomi, borde förhöjas, förslagsvis med 5,000 kronor.

Mitt föregående förslag innebär, att sex flickskolor förutsättas bliva in-
dragna i samband med den omorganisation av vissa läroverk, som jag ifråga-
sätter. Då denna skulle taga sin början först med läsåret 1928—1929, kommer
åtgärden icke att inverka på anslagsbehoven för budgetåret 1927—1928.

Vad beträffar de följande budgetåren, kommer givetvis de sex skolornas

indragning att föranleda en successiv minskning av reservationsanslaget till privatläroverken. Det möter svårigheter att exakt beräkna, huru stor en sådan minskning kan bli, bland annat därför, att man knappast kan förutse, om avvecklingen kommer att försiggå i jämn takt eller ej. I varje fall kan den härav föranledda anslagsminskningen ej inträda, förrän avvecklingen nått den klass, den fjärde, där statsbidraget börjar utgå. Detta inträffar tidigast under läsåret 1931—1932. Den slutliga anslagsminskningen, då avvecklingen helt genomförts, kan beräknas till ungefär 33,000 kronor.

Jag har nu att uttala mig om den framställning i avseende på förevarande anslagspost, som gjorts av skolöverstyrelsen och för vilken jag nyss redogjort.

De uppgifter om det konstaterade behovet av understöd till högre flickskolor, som sammanställts av skolöverstyrelsen, visa tydligt, att anslagsposten är mycket knappt beräknad. Jag finner det visserligen riktigt, att en skola ej utan vidare får högsta möjliga statsunderstöd, endast därför att hon fyller för understöds erhållande stadgade villkor. Men å andra sidan måste jag anse det rimligt, att den reduktion, som göres, får bestämmas huvudsakligen med hänsyn tagen till vederbörande skolas kvalitet och yttre villkor och mindre av knapphet i avseende å anslagets storlek. Särskilt torde det vara undervisningen i huslig ekonomi, som fått vidkännas reduktion. Detta finner jag otillfredsställande, så mycket mer som det här gäller en undervisning, om vars stora värde såväl ur allmänt samhällelig som ur pedagogisk synpunkt väl blott en mening kan råda. Till allt detta kommer, att antalet statsunderstödda flickskolor under senare år ökats med två.

Jag anser således goda skäl föreligga för en mindre förhöjning av här ifrågakommande anslagspost och finner den av skolöverstyrelsen föreslagna ökningen med 5,000 kronor vara lämplig.

C. Högre goss- och samskolor. Den för högre goss- och samskolor avsedda anslagsposten utgör för närvarande 232,500 kronor. Enligt gällande författningar kan statsunderstödet till högre gosskola eller högre samskola utgå med högst 9,000 kronor för det skolstadium, som motsvarar realskolan, och med högst 6,000 kronor för det stadium, som motsvarar gymnasiet, varjämte dylik läroanstalt, som i större omfattning anlitar manliga lärarkrafter, kan för varje av manlig lärare bestridd veckotimme till det antal, som Kungl. Maj:t i varje fall bestämmer, erhålla ett bidrag av 20 kronor årligen. Dessutom kan till sådan läroanstalt, varom här är fråga, efter särskilda grunder utgå dels understöd till undervisning i huslig ekonomi med högst 1,500 kronor för år, dels understöd till undervisning i slöjd eller annat därmed jämförligt praktiskt arbete med högst 2,000 kronor årligen.

För budgetåret 1926—1927 utgår statsunderstöd till 15 läroanstalter av detta slag.

Med skrivelse den 31 augusti 1926 har skolöverstyrelsen överlämnat en till Kungl. Maj:t ställd ansökning från styrelsen för Motala samskola, däri hemställts, dels att skolans gymnasium måtte av tillgängliga medel komma i åtnjutande av statsbidrag för läsåret 1926—1927, dels ock att Kungl. Maj:t måtte ingå till 1927 års riksdag med begäran om lämpligt tillägg till av riksdagen redan beviljat statsunderstöd åt privatläroverken samt att, därest detta tillägg av riksdagen beviljades, detsamma måtte tilldelas Motala kommunala samgymnasium.

Om nu berörda läroanstalt har jag i det föregående talat. Jag vill här blott erinra om att densamma omfattar dels en kommunal mellanskola, dels ett på mellanskolans tredje klass byggt 4-årigt gymnasium. Gymnasiet, som numera omfattar såväl latin- som reallinje, står under skolöverstyrelsens inseende, och dess föreståndare har rätt att anställa studentexamen.

Skolöverstyrelsen har efter en närmare redogörelse för Motala samskola och dess förhållanden förklarat sig anse gymnasiet förtjänt av att erhålla statsunderstöd. Emellertid, fortsätter överstyrelsen, vore anslaget till högre goss- och samskolor till fullo taget i anspråk för budgetåret 1926—1927, och enligt vad överstyrelsen under hand inhämtat från riksräkenskapsverket, finnes inga besparingar på reservationsanslaget till privatläroverk att tillgå, då anslaget tvärtom balanserade med en mindre brist vid början av budgetåret 1926—1927. Under sådana förhållanden hade överstyrelsen funnit sig förhindrad att tillstyrka något statsunderstöd till förevarande gymnasium för budgetåret 1926—1927. För kommande år syntes dock möjlighet för beviljande av sådant understöd till Motala gymnasium böra beredas, och detta kunde knappast ske på annan väg än genom någon förhöjning av anslaget till högre goss- och samskolor.

Nu utginge liksom under flera föregående år understöd från detta anslag till 15 läroanstalter med ett belopp av tillsammans 232,500 kronor. Sammanlagda beloppet av det understöd, som dessa 15 skolor begärt för år 1926—1927, uppginge till omkring 271,600 kronor efter avdrag av de belopp, som några skolor begärt utöver vad de författningsenligt kunnat erhålla.

Det maximiunderstöd, som kunnat utgå till de 15 läroanstalterna för budgetåret 1926—1927, kunde beräknas till omkring 285,900 kronor. Ingen av ifrågavarande läroanstalter hade erhållit understöd till maximibelopp.

Av det för berörda år beviljade understödsbeloppet, 232,500 kronor, hade 151,500 kronor anvisats såsom understöd till undervisningen i allmänhet, 62,650 kronor för anlitande i större omfattning av manliga lärarkrafter och 18,350 kronor till undervisning i särskilt praktiska ämnen (huslig ekonomi, slöjd m. m.).

I de av läroanstalterna begärda beloppen till undervisningen i allmänhet hade avsevärda reduktioner måst vidtagas, likaså i understöden till manliga lärarkrafter. Avknappningarna hade enligt överstyrelsens mening i några fall varit större än de bort vara, om rikligare medel funnits, och medel att understödja en nytillkommen skola syntes ej skäligen böra åvägbringas genom ytterligare avknappningar på anslagen till de hittills understödda läroanstalterna. Ett dylikt understöd borde därför beredas genom någon förhöjning av anslaget till högre goss- och samskolor, och överstyrelsen

förordade därför en höjning av detsamma med 7,500 kronor, från 232,500 kronor till 240,000 kronor.

Departementschefen.

De högre goss- och samskolorna skulle, såsom framgår av min föregående framställning, föga beröras av mitt organisationsförslag. I ekonomiskt avseende skulle ingen direkt inverkan göra sig gällande åtminstone icke under budgetåret 1927—1928. Det återstår mig således att närmare granska de framställningar om anslag, för vilka jag nyss redogjort. Dessa avse, som nämnt, en höjning av nu ifrågavarande anslagspost dels för att bereda möjlighet till anslag åt gymnasiet vid Motala samskola, dels ock för att kunna något öka understöden till manliga lärarkrafter. Beträffande understöd åt Motala samskolas gymnasium får jag erinra om att jag i det föregående föreslagit, att den i nämnda samskola ingående kommunala mellanskolan skulle från och med den 1 januari 1928 övertagas av staten för att successivt ombildas till en samrealskola. Då, därest detta förslag bifalles, Motala stad skulle beredas en betydande förmån — även från ekonomisk synpunkt — synes det mig, som om åtgärd för understödjande av gymnasiet nu ej borde vidtagas.

Jag inser, att ökade anslagsmedel till understöd åt manliga lärarkrafter kunna vara önskvärda, men finner mig under nuvarande omständigheter ej kunna förorda någon anslagshöjning för detta ändamål. Nu ifrågavarande anslagspost torde alltså böra upptagas med oförändrat belopp, 232,500 kronor.

D. Enskilda lärarinneseminarier. Den fjärde i reservationsanslaget till privatläroverk ingående anslagsposten är avsedd för enskilda lärarinneseminarier och utgör för närvarande 28,500 kronor. Med detta belopp har anslagsposten utgått från och med år 1919.

Understöd från detta anslag åtnjutes sedan åtskilliga år tillbaka av tre högre lärarinneseminarier, privata högre lärarinneseminarier i Stockholm, Anna Sandströms högre lärarinneseminarium i Stockholm och högre lärarinneseminarier vid stiftelsen Kjellbergsska flickskolan i Göteborg.

Fråga har under de senaste åren uppstått, huruvida ej överproduktion av lärarinnor ägde rum samt om ej på grund därav en begränsning av verksamheten vid de enskilda högre lärarinneseminarierna borde ske. Jag torde här böra i korthet erinra om behandlingen av denna fråga vid 1925 och 1926 års riksdagar.

I samband med sina beslut om ändrade — och skärpta — bestämmelser och villkor beträffande statsunderstöd åt enskilda läroanstalter samt avlöning och tillfällig löneförbättring åt lärarpersonalen vid dylika läroanstalter anhöll 1925 års riksdag ej mindre om skyndsamt utredning rörande behovet av vid högre lärarinneseminarium utbildade lärarinnor än även om vidtagande av de åtgärder, som kunde befinnas erforderliga för begränsning av de enskilda högre lärarinneseminariernas verksamhet. Utredningen i fråga verkställdes av skolöverstyrelsen, som med skrivelse den 5 november 1925 överlämnade

densamma till Kungl. Maj:t. Den utmynnade i en hemställan om förslag till riksdagen att besluta, att vid utdelande av statsunderstöd till de enskilda seminarierna för budgetåret 1927—1928 skulle iakttagas, att årsavdelning för intagning av nya lärarinneelever finge för sagda år efter Kungl. Maj:ts beprövande upprättas endast vid ett av de ifrågavarande seminarierna samt att med avseende på tiden efter nämnda år det skulle tillkomma Kungl. Maj:t att på framställning från skolöverstyrelsen efter förnyad undersökning av förhållandena tills vidare för varje år bestämman, i vad mån avdelning för nyintagning av lärjungar finge upprättas vid de särskilda enskilda seminarierna.

I sitt yttrande till statsrådsprotokollet den 7 januari 1926 vid anmälan inför Kungl. Maj:t av frågor rörande utgifterna under åttonde huvudtiteln för budgetåret 1926—1927 anförde *föredragande departementschefen*, att den verkställda undersökningen visat, att man haft grundad anledning antaga, att lärarinneproduktionen vid de högre lärarinneseminarierna varit för stor. Den visade vidare, att denna överproduktion icke vore av övergående natur samt att de från universitet och högskolor kommande lärarinnorna, vilkas antal vore statt i ökning, väsentligen bidroge till det ökade antal lärarinnor, som saknade anställning. Departementschefen ansåge det emellertid bättre att indraga statsbidrag till ett seminarium än att, såsom skolöverstyrelsen föreslagit, varje år antaga nya elever endast vid ett eller två av de tre enskilda seminarierna. Med hänsyn härtill hade departementschefen anmodat överstyrelsen att inkomma med förslag beträffande den ordning, i vilken de nu statsunderstödda privata lärarinneseminarierna borde förlora rätten till statsanslag.

Det sålunda begärda förslaget avgav *skolöverstyrelsen* i skrivelse den 7 december 1925, däri överstyrelsen som sin mening uttalade, att en indragning av anslag syntes i första hand böra drabba Anna Sandströms högre lärarinneseminarium och i andra hand privata högre lärarinneseminarier i Stockholm. Först i tredje rummet borde en sådan åtgärd vidtagas beträffande det Kjellbergska seminariet i Göteborg.

I sitt nyssberörda yttrande anslöt sig *departementschefen* till detta skolöverstyrelsens förslag och ansåg därför, att någon nyintagning av elever vid Anna Sandströms seminarium icke borde ske under år 1926. Följaktligen borde statsanslaget till detta seminarium för läsåret 1926—1927 beräknas för endast andra och tredje årsavdelningarna. I enlighet med departementschefens hemställan föreslog Kungl. Maj:t alltså riksdagen att minska reservationsanslaget till privatläroverken med 1,500 kronor, d. v. s. årsanslaget till en årskurs. Hela anslaget föreslogs sålunda utgå med 749,500 kronor.

Inom riksdagen väcktes sedermera en *motion*, däri hemställdes, att riksdagen, i syfte att bereda Anna Sandströms seminarium samma årsanslag som det förut haft, ville öka det av Kungl. Maj:t i statsverkspropositionen föreslagna ordinarie reservationsanslaget till privatläroverk med 1,500 kronor.

Riksdagen anförde i sin skrivelse nr 8 A i denna fråga följande:

På grund av den av skolöverstyrelsen och departementschefen förebragta utredningen finner riksdagen det vara ställt utom allt tvivel, att åtgärder böra vidtagas för en inskränkning av antalet vid de högre lärarinneseminarierna nyutbildade lärarinnor i landet. Riksdagen finner jämväl, att denna inskränkning måste erhålla minst den omfattning, som Kungl. Maj:ts föreliggande förslag innebär. Emellertid har riksdagen med hänsyn till vad i motionen anförts funnit skäligt, att ett års ytterligare respittid må bere-

das den eller de läroanstalter, som må komma att träffas av de förestående inskränkningarna, och har därför beslutat, att anslag skall för budgetåret 1926—1927 i full utsträckning utgå till Anna Sandströms högre lärarinneseminarium. Riksdagen förutsätter emellertid, att förslag om inskränkning i ifrågavarande lärarinneproduktion förelägges nästkommande års riksdag, och torde det därvid få bero på förnyat övervägande från Kungl. Maj:ts sida, huruvida inskränkning i fråga bör äga rum genom indragning av Anna Sandströms högre lärarinneseminarium eller privata högre lärarinneseminarier i Stockholm eller ock tilläventyrs genom annan anordning, såsom t. ex. nyintagning av elever vartannat år alternerande vid nämnda båda seminarier.

Riksdagen anmälde slutligen, att riksdagen uppfört det ordinarie reservationsanslaget till privatläroverk, 751,000 kronor, med oförändrat belopp.

Vid föredragning av riksdagens berörda skrivelse den 28 maj 1926 anbefallde Kungl. Maj:t skolöverstyrelsen att efter verkställd närmare utredning senast den 1 oktober 1926 till Kungl. Maj:t inkomma med förslag till de åtgärder, som kunde böra vidtagas i det av riksdagen angivna syftet.

I sin skrivelse den 31 augusti 1926 har *skolöverstyrelsen*, i avvaktan på resultatet av den överstyrelsen anbefallda utredningen, förordat, att här ifrågavarande anslagspost måtte för budgetåret 1927—1928 beräknas till 27,000 kronor.

Sedermera har *överstyrelsen* med skrivelse den 30 september 1926 överlämnat den begärda utredningen. Vid skrivelsen voro fogade 9 bilagor. Den ingående och vidlyftiga utredningen torde jag få här återgiva i dess viktigaste delar.

Överstyrelsen erinrar till en början om sin förut omnämnda, den 5 november 1925 avgivna utredning rörande behovet av vid högre lärarinneseminarium utbildade lärarinnor m. m. (se 1926 års åttonde huvudtitel, p. 123). För den nu anbefallda fortsatta utredningen hade överstyrelsen till komplettering av de då infordrade uppgifterna infordrat ytterligare uppgifter, avseende dels läsåret 1925—1926, dels läsåren 1926—1928, vilka uppgifter bearbetats och delvis sammanställts i de yttrandet medföljande bilagorna.

Genom de infordrade uppgifterna hade överstyrelsen för angivna år sökt få en överblick över å ena sidan platstillgången eller behovet av lärarinnor med avgångsexamen från högre lärarinneseminarium eller en därmed jämförlig utbildning och å andra sidan tillgången på lärarinnekrafter för besättande av de lediga platserna. Med avseende på platstillgången hade undersökningen omfattat ej blott privatläroverken utan även statens normalskola för flickor, statens samskolor samt kommunala mellan-skolor och högre folkskolor. Enligt de lämnade uppgifterna uppgick antalet lärarinneplatser av nu ifrågavarande art, som varit att tillträda under läsåret 1925—1926, till 66. Motsvarande siffror för läsåren 1920—1925 voro för de särskilda åren respektive 109, 119, 107, 88 och 71. Detta gäve för perioden 1920—1926 en medelsiffra av något mer än 93 för år.

På grund av de år 1925 skärpta bestämmelserna rörande lärarinnornas undervisningsskyldighet hade 24 lärarinnebefattningar indragits med läsåret

1924—1925 och 17 med läsåret 1925—1926. Tidigare hade sådana indragningar endast undantagsvis förekommit.

Vad anginge tillgången på lärarinnekrafter för besättande av de lediga platserna framginge av inhämtade uppgifter, att från tredje avdelningen av de fyra högre lärarinneseminiarierna under läsåret 1925—1926 utexaminerats 83 lärarinnor. Motsvarande siffror för läsåren 1920—1925 vore för de särskilda åren respektive 51, 63 61, 70 och 85 lärarinnor. Sålunda hade i medeltal under perioden 1920—1926 utexaminerats 69 lärarinnor om året. Då antalet lärjungar i varje avdelning kunde uppgå till 25, skulle antalet utexaminerade lärarinnor kunna tänkas nå upp till omkring 100. De flesta av dessa år hade antalet stannat långt därunder, då tillströmningen under de egentliga krisåren betydligt minskats. Även under de senaste åren hade en minskning ägt rum, sannolikt på grund av de försämrade utsikterna.

Av de meddelade sifferuppgifterna framginge, att medan tillgången på lediga platser under den ifrågavarande tidsperioden tämligen konstant minskats, antalet av de samtidigt från de högre seminiarierna utexaminerade lärarinnorna avsevärt vuxit. Under det att antalet sådana lärarinnor under periodens första år långt ifrån täckte behovet, hade deras antal under de båda senaste åren överskridit antalet samma år ledigblivna platser, om ock ej mera avsevärt. Men därjämte borde beaktas att ett avsevärt antal kvinnliga studerande årligen vid universitet och högskolor avlade examina, som förde dem över till lärarinnebanan. Under åren 1920—1925 avlades filosofisk ämbetsexamen, som närmast vore avsedd att meddela lärarutbildning, av sammanlagt 141 kvinnliga studerande, (av dem 33 under 1925), i medeltal sålunda omkring 23 om året, av vilka säkerligen ett ej ringa antal inträtt på lärarinnebanan. Under samma tidsperiod avslutades provårskurs vid högre allmänt läroverk eller folkskoleseminarium av sammanlagt 57 kvinnliga lärarkandidater (9 under år 1925) eller av i medeltal inemot 10 om året. Inräknades dessa, som dock på grund av sin utbildning vore behöriga jämväl till adjunktstjänst vid de allmänna läroverken, bland de lärarinnekrafter, som under läsåren 1920—1926 varit disponibla för de lediga lärarinnetjänster, vilka därjämte varit tillgängliga för seminarieutbildade lärarinnor, förhöjdes medelsiffran 69 till 79 för år; medräknades samtliga kvinnliga studerande, som under motsvarande år avlagt filosofisk ämbetsexamen, steg den årliga medelsiffran för antalet disponibla nya lärarinnor med högre utbildning till 92 eller i det närmaste till medeltalet för lediga platser. Såge man till det faktiska antalet lediga platser och nytillkomna lärarinnor med högre utbildning, hade särskilt under de båda senaste åren de senares antal varit avsevärt större än platstillgången. Härtill komme att skolornas behov av lärarinnekrafter till en del täcktes av lärarinnor, som sökt sin utbildning på andra vägar än dem, som ovan tagits i beräkning. Sålunda avlade åtskilliga kvinnliga studerande filosofie kandidatexamen. Under åren 1920—1925 avlades denna examen av sammanlagt 212 kvinnliga studerande, därav 47 under år 1925. Många av dessa fortsatte studierna för att avlägga filosofisk ämbetsexamen, men ej så få torde omedelbarligen ingå på lärarinnebanan. Andra avlade teologisk examen, andra åter utexaminerades från folkskoleseminarium och kompletterade senare sin utbildning. Å andra sidan hade åtskilliga av de från de högre seminiarierna utexaminerade lärarinnorna av olika anledningar ej inträtt på lärarinnebanan.

Efter att hava ytterligare lämnat en del sifferuppgifter uttalar sig skolöverstyrelsen om möjligheten att få en säker uppfattning av förhållandet mellan tillgång och efterfrågan på lärarinnor.

Fullt pålitlig upplysning härom vore svår att få, men de inhämtade uppgifterna gäve vid handen, att svårigheterna för lärarinnorna att vinna önskvärd anställning efter hand vuxit, särskilt under de båda sista åren, och att det vore påtagligt, att det nu funnes ett avsevärt överskott av lärarinnor, vilka ej erhölet sådan anställning, som de med sin utbildning torde hava avsett att ernå.

Enligt de i samband med 1925 års utredning från seminarierna lämnade uppgifterna hade av de under läsåret 1924—1925 utexaminerade lärarinnorna, 85 till antalet, endast 27 fått plats vid under överstyrelsens inseeende stående läroanstalter och 7 vid andra skolor, medan 21 vunnit anställning i familj och de övriga 19 tills vidare voro utan lärarinneanställning och eventuellt ägnat sig åt annan verksamhet. Motsvarande från seminarierna nu inhämtade uppgifter beträffande de under läsåret 1925—1926 utexaminerade lärarinnorna, inalles 83, gäve vid handen, att av dessa endast 25 erhölet plats vid under överstyrelsens inseeende stående läroanstalter och 2 vid andra skolor, medan 19 fått anställning i familj. Av återstående 37 hade 4 ägnat sig åt fortsatta studier eller annan verksamhet, under det att 33 uppgivits såsom platssökande utan anställning.

Sannolikt vore att somliga av dessa under läsårets lopp finge plats på uppkomna ledigheter, och anmärkas borde, att jämväl under de föregående åren långt ifrån alla av de vid seminarierna utexaminerade lärarinnorna erhölet plats vid skola under året närmast efter examen, utan de nyexaminerade lärarinnorna hade i ej ringa utsträckning tills vidare fått nöja sig med lärarinneplats i familj. Emellertid vore det uppenbart, att förhållandena på det verksamhetsområde, varom nu vore fråga, ur de platssökande lärarinnornas synpunkt undergått en avsevärd försämring under de senaste två å tre åren och även under det sista året i jämförelse med det närmast föregående, samt att utsikterna att vinna anställning på ifrågavarande arbetsområde f. n. vore väsentligt mindre, än de varit för ett eller annat år sedan. Denna uppfattning bestyrktes av de upplysningar, som i frågan meddelats av flick- och samskoleföreningens byrå. Enligt dessa hade vid den tidpunkt, den 25 september 1926, då sammanställningen gjorts, 125 (1920:90) platssökande lärarinneaspiranter varit anmälda å byrån. Bland dessa hade 80 (1925:55) utexaminerats från de högre seminarierna och 45 avlagt akademisk examen, av dem 31 filosofisk ämbetsexamen, 13 filosofie och en teologie kandidatexamen. Tre av de filosofie magistrarna hade genomgått provår, vadan alltså 83 (1925:57) bland de platssökande förvärvat erforderlig såväl teoretisk som praktisk utbildning för lärarinnekallet. Ett femtontal bland de kvarstående platssökande hade erhölet tillfällig anställning för längre eller kortare tid och ett tiotal fått en begränsad tjänstgöring som timlärare. De lämnade uppgifterna bure vittne om att det rådde en ganska omfattande arbetslöshet på nu ifrågavarande verksamhetsområde, och bestyrkte tillika, att här inträtt en anmärkningsvärd försämring i jämförelse med ställningen närmast föregående år, särskilt för de seminariutbildade.

Överstyrelsen hade vidare sökt beräkna, huru länge och i vilken omfattning övertalighet av lärarinnor med högre utbildning komme att fortfara och kommit till det resultatet, att efter några år, sedan mera tillfälliga omständigheter upphört att verka, behovet av lärarinnor under i övrigt oförändrade organisationsförhållanden ej skulle väsentligt komma att understiga det, som normalt förefunnits under tidigare år.

Vad beträffade tillgången på lärarinnor under de närmaste åren, syntes man

hava att räkna med förefintligheten av ett avsevärt överskott utöver behovet. Åtgärder i begränsningssyfte vore nu enligt överstyrelsens mening påkallade, och dessa måste tydligen inriktas på de högre lärarinneseminariernas verksamhet, då något reglerande ingripande med avseende på universitet och högskolor knappast kunde ifrågasättas.

Någon inskränkning i årsavdelningarnas elevantal utöver det nu föreskrivna borde ej vidtagas, detta även av det skälet att en sådan åtgärd, vilken ej vore genomförbar inom ramen av den för seminarierna avsedda anslagsposten, ej nu kunde göras tillräckligt effektiv för därmed avsedda syfte.

Vad beträffade utvägen att för här ifrågavarande syfte genom indragning av ett av de enskilda seminarierna minska antalet högre seminarier från fyra till tre, ansåge överstyrelsen alltså, att en sådan åtgärd borde tills vidare undvikas. Antagligt vore att när mera tillfälliga omständigheter upphört att verka, seminarierna åter skulle behövas för samma uppgift i större omfattning än för närvarande. Det vore ej lätt att till ersättning för ett seminarium, som redan indragits, efter ett antal år skapa ett tilläventyrs då behövt nytt sådant seminarium, och det vore därför av betydelse, att de enskilda seminarierna hölles vid makt, tills förhållandena hunnit antaga en mera konstant natur.

Den begränsning i seminariernas verksamhet, som tills vidare måste anses av förhållandena påkallad, borde såsom överstyrelsen tidigare förordat, åvägbringas därigenom, att årsavdelningar för intagning av nya lärarinneelever ej varje år upprättades vid alla de tre enskilda seminarierna. En sådan åtgärd bleve för det avsedda ändamålet lika effektiv som indragning av ett seminarium eller eventuellt ännu effektivare. Givetvis skulle en dylik anordning medföra betydande olägenheter för de enskilda seminarierna, men dessa syntes vara att föredraga framför indragning av ett seminarium och kunde förväntas bli av övergående art. Samma uppfattning hade uttalats av en av ifrågavarande läroanstalter. En temporär inskränkning i seminariernas verksamhet underlättades därigenom, att undervisningen därstädes väsentligen bedrives med timplärare, som hade sin huvudsakliga verksamhet på annat håll.

Den ifrågasatta anordningen borde tillämpas på sådant sätt, att läsåret 1927—1928 avdelning för nyintagning av lärjungar upprättades endast vid ett av de tre enskilda seminarierna men ej vid de båda andra. Det vore nämligen angeläget, att inskränkningen i verksamheten gjordes tillräckligt effektiv, och att den fördenskull första gången vidtoges vid två seminarier. Någon respittid för åtgärdens vidtagande vore ej nu behövt. Verkan av densamma borde ej allt för mycket fördröjas, och seminarierna kunde nu anses till en viss grad förberedda på ett dylikt ingripande.

Med avseende på tiden efter läsåret 1927—1928 syntes bemyndigande lämpligen böra givas Kungl. Maj:t att på framställning från överstyrelsen efter förnyad undersökning av förhållandena tills vidare för varje år bestämman, i vad mån avdelning för nyintagning av lärjungar finge upprättas vid de särskilda enskilda seminarierna, varvid samtliga dessa läroanstalter borde komma i betraktande.

Beträffande den anslagsminskning, som kunde föranledas av en åtgärd, sådan som nu ifrågasatts, har skolöverstyrelsen anför, att en temporär indragning under ett år av en första avdelning skulle motsvaras av en minsk-

ning å 1,500 kronor i understödet, vadan indragning av två första avdelningar under budgetåret 1927—1928 borde föranleda en nedsättning med 3,000 kronor i anslagsposten till enskilda lärarinneseminarier och motsvarande minskning i reservationsanslaget i det hela.

Departement-
schefen.

Den förnyade grundliga undersökning av frågan om produktionen av lärarinnor med högre seminarieutbildning, som skolöverstyrelsen nu verkställt, bestyrker den uppfattning rörande detta spörsmål, som överstyrelsens för 1926 års riksdag framlagda utredning framkallat. Intet tvivel kan råda därom, att det för närvarande vid de högre seminarierna utbildas väsentligt flera lärarinnor än som motsvaras av efterfrågan på dylika lärarkrafter, och det måste likaledes anses vara fastslaget, att den sålunda konstaterade disproportionen ökats under de senaste åren. Tydligen har ock den ökade tillströmningen till lärarinnebanan av kvinnor med akademisk examen avsevärt bidragit till den minskade efterfrågan på seminarieutbildade lärarinnor.

Redan nu omnämnda förhållanden kunde givetvis mana till ett noggrant övervägande, huruvida ej effektiva åtgärder mot den konstaterade överproduktionen vore nödvändiga, men än mer tyckes mig detta bliva fallet med hänsyn till det förslag till omorganisation av det högre skolväsendet, som jag i det föregående framlagt. Visserligen skulle, därest mitt förslag godtages, de läroanstalter, flickskolorna, där huvudparten av seminariernas elever vinna anställning, i mycket stor utsträckning bibehållas, men redan den omorganisation av de allmänna läroverken, som jag föreslår, skulle med all sannolikhet komma att utöva ett icke oväsentligt inflytande på omfattningen av flickskolornas verksamhet. Och detta inflytande bleve givetvis större, i den mån samundervisningen vunne ökad tillämpning vid de allmänna läroverken. Man måste således enligt min mening komma till den slutsatsen, att behovet av seminarieutbildade lärarinnor, som under senare år otvivelaktigt minskats, kommer att undan för undan ytterligare avtaga. Visserligen skulle enligt mitt förslag ämneslärarinnebefattningar i rätt avsevärd utsträckning komma att inrättas de nybildade samrealskolorna, men man får ej förbise, att som konkurrenter till dessa tjänster med all sannolikhet komma att uppträda även universitetsutbildade lärarinnor, vilkas antal synes vara statt i avsevärd ökning. Man får ock vid bedömandet av de sannolika förhållandena under kommande år ej förbise, att redan nu för ett betydligt antal lärarinnor utsikten att inom rimlig tid erhålla anställning måste betraktas såsom mindre god.

Under sådana omständigheter anser jag, att åtgärder för en effektiv begränsning av antalet seminarieutbildade lärarinnor äro erforderliga. Härvid har man två vägar att gå: antingen kan man, såsom skolöverstyrelsen föreslagit, med bibehållande av nuvarande enskilda seminarier genom en alternativ indragning av inträdesklass vid seminarierna begränsa elevantalet,

eller ock kan man minska antalet seminarier och således i väsentlig omfattning helt avbryta lärarinneproduktionen.

För den förra åtgärden tala väsentligen skäl av så att säga allmän art. Det är uppenbart, att den stora och värdefulla erfarenhet, som de enskilda seminarierna under åtskilliga års arbete på ifrågavarande område vunnit, är en tillgång, som man ej utan tvingande orsaker vill giva till spillo, och det måste för det pedagogiska livet i vårt land anses vara en kännbar förlust, om en eller annan av dessa läroanstalter skulle nödgas upphöra med sin verksamhet. De skäl åter, som tala för ett definitivt nedläggande av något eller några bland seminarierna, avse lärarinnorna själva och äro av mera personlig art, enär de syfta mot att bringa bättre överensstämmelse mellan tillgång på och efterfrågan av lärarinnor med nu ifrågavarande utbildning. Vid övervägande av frågan, vilka åtgärder alltså borde tillgripas, har jag måst fästa synnerlig uppmärksamhet vid det förut påpekade förhållandet, att redan nu antalet lärarinnor utan anställning väsentligt överstiger antalet platser, som kunna beräknas bliva lediga under de närmaste åren, samt att de elever, som för närvarande vistas vid seminarierna, komma att ytterligare öka tillgången på lärarinnor. Sammanställer jag så nu nämnda förhållande med den minskning i avseende på behov av seminariebildade lärarinnor, som, på sätt jag nyss påpekat, skulle bliva en följd av den ifrågasatta omorganisationen, måste jag komma till den slutsatsen, att en stark begränsning i lärarinneproduktionen måste företagas. Och jag kan ej inse, att en sådan begränsning är möjlig utan en indragning på här berörda undervisningsområde.

Vad beträffar frågan, hur omfattande nämnda indragning bör bliva, har jag efter noggrant övervägande och med hänsyn tagen till de uppgifter, som nu stå till buds, fått den uppfattningen, att det sannolika behovet av lärarinnor med högre seminarieutbildning torde kunna fyllas av två seminarier. Då det givetvis ej kan i detta sammanhang bliva fråga om att indraga statens egen läroanstalt, följer härav att endast ett enskilt seminarium hädanefter skulle vara behöfvligt. Vilket av de tre seminarier, som för närvarande äro i verksamhet, som skulle fortfarande kunna påräkna statsunderstöd, torde i detta sammanhang ej behöva avgöras. Det lärer böra ankomma på Kungl. Maj:t att sedermera efter vederbörandes hörande därom fatta beslut.

Avvecklingen av de båda seminarier, vilka alltså synas böra upphöra med sin verksamhet, torde böra taga sin början med läsåret 1927—1928, vadan således någon första avdelning ej bör intagas vid nämnda läsårs början. Efter två års förlopp skulle avvecklingen vara fullbordad. Då så gott som alla lärarkrafterna vid de nuvarande enskilda seminarierna utgöras av timlärare, torde olägenheterna av avvecklingen bliva åtskilligt förminskade.

En indragning av två årsavdelningar läsåret 1927—1928 medför tydligen en minskning av anslagsbehovet för samma budgetår, motsvarande under-

stödet till dessa avdelningar, d. v. s. med $2 \times 1,500$ eller 3,000 kronor, och hela anslagsposten skulle kunna utgå med ett till 25,500 kronor sänkt belopp.

De förändringar i avseende å storleken av de i reservationsanslaget till privatläroverk ingående anslagsposterna, som jag i det föregående förordat, bestå i dels en förhöjning av anslagsposterna till högre flickskolor med 5,000 kronor, dels en minskning av posten till enskilda lärarinneseminarier med 3,000 kronor. Anslaget i sin helhet skulle alltså ökas med 2,000 kronor.

Vad slutligen beträffar förslagsanslaget till tillfällig löneförbättring åt lärarpersonalen vid privatläroverken, kommer på grund av den indragning av flickskolor, som förutsatts komma att ske vid genomförandet av mitt förslag, en minskning givetvis att inträda även i detta anslag. Denna minskning kan ej göra sig gällande under läsåret 1927—1928, och anslaget torde följaktligen böra för budgetåret 1927—1928 uppföras med oförändrat belopp, 2,395,000 kronor.

En översikt av den ökning, respektive minskning, som de olika här omnämnda anslagen skulle erfara till följd av mitt organisationsförslag, ter sig på följande sätt, varvid jämförelsen gjorts med de belopp, vartill anslagen enligt gjorda beräkningar borde hava bestämts, därest icke något förslag beträffande omorganisation framställts.

Sammanfattning.

A n s l a g.

	1926—1927	1927—1928 utan orga- nisations- förslag	1927—1928 begäres	Ökning eller minskning
	Kronor	Kronor	Kronor	Kronor
<i>Högre lärarinneseminariet.</i>				
Högre lärarinneseminariet ..	130,285	130,285	130,285	—
Diverse behov vid högre lärarinneseminariet	75,860	84,860	89,120	+ 4,260
<i>Allmänna läroverken.</i>				
Allmänna läroverken, reservationsanslag	6,666,066	6,666,066	6,733,000	+ 66,934
Arvoden åt extra och vikarierande ämneslärare vid de allmänna läroverken	624,500	601,400	618,300	+ 16,900
<i>Kommunala mellanskolor.</i>				
Kommunala mellanskolor, förslagsanslag	1,676,000	1,805,000	1,769,000	— 36,000
Tillfällig löneförbättring åt lärarpersonalen vid kommunala mellanskolor, förslagsanslag	360,000	360,000	355,000	— 5,000
<i>Privatläroverken.</i>				
Privatläroverken, reservationsanslag	751,000	760,500	753,000	— 7,500
Tillfällig löneförbättring åt lärare och lärarinnor vid privatläroverken, förslagsanslag ..	2,395,000	2,395,000	2,395,000	—

En sammanslagning av beloppen för ökning respektive minskning visar följande siffror:

Ökning	Kronor 4,260	Minskning	Kronor 36,000
»	» 66,934	»	» 5,000
»	» <u>16,900</u>	»	» <u>7,500</u>
	Kronor 88,094		Kronor 48,500

Ökningen överstiger minskningen med 39,594 kronor, för vilket belopp medel ej beräknats i riksstaten. Enligt vad jag inhämtat av chefen för finansdepartementet, kunna emellertid dessa medel beredas inom ramen för den riksstat, som förelagts riksdagen.

Vid bedömandet av frågan om den verkliga kostnadsökningen bör man, såsom jag redan förut påpekat, taga hänsyn därtill, att under budgetåret 1927—1928 skulle, enligt beräkning, från de samhällen, där samrealskolor skulle upprättas, till statsverket inbetalas i runt tal 12,000 kronor. Härtill kommer ett jämförelsevis obetydligt belopp i form av terminsavgifter från det föreslagna högre läroverket för flickor. Å andra sidan vill jag icke underlåta att framhålla, att genom de av mig föreslagna förändringarna de i riksstaten under åttonde huvudtiteln upptagna förslagsanslagen till tillfällig löneförbättring och dyrtidstillägg till vissa befattningshavare inom den civila statsförvaltningen komma att utsättas för en något ökad belastning.

Under åberopande av vad jag sålunda anfört, får jag hemställa, att Kungl. Maj:t måtte föreslå riksdagen att

Departement-
schefens
hemställan.

I. beträffande högre lärarinneseminariet:

föreskriva, att från och med läsåret 1928—1929 de förberedande klasserna vid statens normalskola för flickor skola successivt indragas;

besluta, att från och med läsåret 1927—1928 vid nämnda skola skall successivt anordnas jämväl en realskollinje för flickor med fyra ettåriga klasser och med avseende å det kunskapsmått, som erfordras för inträde i realskollinjens första klass, grundad på genomgången sjätte klass i någon av den sexklassiga folkskolans huvudformer.

II. beträffande de allmänna läroverken:

A. de allmänna läroverkens organisation;

dels godkänna följande ändrade huvudgrunder för de allmänna läroverkens organisation:

1. rikets allmänna läroverk skola vara av tre slag, nämligen dels realskolor, dels högre allmänna läroverk, dels ock lyceer, de sistnämnda anordnade antingen såsom fristående läroanstalter eller såsom avdelningar, knutna vid högre allmänna läroverk;

2. realskolan skall hava till uppgift att utöver omfånget för folkskolans verksamhet meddela allmän medborgerlig bildning;

3. det högre allmänna läroverket och lyceet skola hava till ändamål, förutom meddelandet av allmän medborgerlig bildning, att grundlägga de vetenskapliga insikter, som vid universitet eller högre fackutbildningsanstalt vidare utbildas;

4. realskolan skall på det sätt, som för varje särskilt läroverk av Kungl. Maj:t och riksdagen bestämmes, vara anordnad i huvudsaklig överensstämmelse med de grunder, som av mig i det föregående angivits, antingen med fyra ettåriga klasser och med avseende å det kunskapsmått, som erfordras för inträde i realskolans första klass, grundad på genomgången sjätte klass i någon av den sexklassiga folkskolans huvudformer eller med sex ettåriga klasser och med avseende å kunskapsmättet för inträde i första klassen grundad på genomgången tredje klass i folkskola, som nyss nämnts, eller ock med såväl fyra som sex ettåriga klasser, anslutna till folkskolan på nu angivet sätt;

5. det högre allmänna läroverket skall bestå av realskola, anordnad på sätt i näst föregående punkt är sagt, och gym-

nasium, omfattande, på det sätt, som för varje särskilt läroverk av Kungl. Maj:t och riksdagen bestämmes, antingen fyra ettåriga ringar och utgående från det i realskolans näst högsta klass inhämtade kunskapsmättet eller tre ettåriga ringar och utgående från det i realskolans högsta klass inhämtade kunskapsmättet eller ock med såväl fyra som tre ettåriga ringar, anknutna till realskolestadiet på nu angivet sätt;

6. lyceet skall bestå av sex ettåriga klasser och med avseende å det kunskapsmätt, som erfordras för inträde i lyceets första klass, grundat på genomgången sjätte klass i någon av den sexklassiga folkskolans huvudformer;

7. gymnasiet skall, i den omfattning Kungl. Maj:t för varje särskilt fall bestämmer, kunna delas på tre bildningslinjer, latingymnasium, nyspråkligt gymnasium och realgymnasium, varvid latingymnasiet efter Kungl. Maj:ts beprövande må kunna erbjuda tillfälle till undervisning i grekiska;

8. lyceet skall kunna delas på enahanda bildningslinjer som gymnasiet;

dels medgiva, att kvinnliga lärjungar må, med undantag för de läroverk eller stadier av sådana vilka genom beslut av Kungl. Maj:t och riksdagen avsetts endast för manliga lärjungar, efter framställning från vederbörande kommun kunna av Kungl. Maj:t lämnas tillträde till de högre allmänna läroverken och realskolorna för gossar, under förutsättning att, därest ej vid läroverket finnes anställd ordinarie kvinnlig ämneslärare, kommunen bestrider kostnaderna för skäligen arvode till en på det pedagogiska området erfaren kvinnlig sakkunnig, vilken på rektors förslag av skolöverstyrelsen förordnas att gå rektor tillhanda med råd och upplysningar i fråga om de kvinnliga lärjungarna, att särskild undervisning i övningsämnen i den mån sådan påkallas på kommunens bekostnad anordnas för de kvinnliga lärjungarna samt under de villkor i övrigt, som Kungl. Maj:t bestämmer;

dels ock förklara sig ej hava något att erinra emot att undervisningsarbetet i de allmänna läroverken ordnas i huvudsaklig anslutning till de grundsatser, som av mig i det föregående angivits.

B. upprättande och ombildning av läroverk;
besluta:

1. i en var av städerna Stockholm, Göteborg, Malmö och Hälsingborg skall från och med den tid, Kungl. Maj:t be-

stämmer, upprättas ett högre allmänt läroverk för flickor, omfattande fyrklassig realskola och treårigt gymnasium, under villkor att vederbörande kommun åtager sig att tillhandahålla erforderliga undervisningslokaler jämte inredning och möbelutrustning ävensom bostad eller hyresersättning åt rektor;

2. en var av realskolorna i Södertälje och Eskilstuna skall genom successivt övertagande från och med den 1 januari 1928 av de med nämnda läroanstalter förenade kommunala gymnasierna utvidgas till högre allmänt läroverk med såväl fyraårigt som treårigt gymnasium för gossar och flickor, under förutsättning att kommunen åtager sig att tillhandahålla erforderliga undervisningslokaler och bostad eller hyresersättning åt rektor;

3. högre allmänna läroverket i Ystad skall under enahanda förutsättning, som under nästföregående punkt sagts, genom successivt övertagande från och med den 1 januari 1928 av den vid nämnda läroverk inrättade kommunala gymnasielinjen utvidgas med en fyraårig gymnasielinje;

4. i vart och ett av samhällena Lidingö, Katrineholm, Motala, Höganäs, Trollhättan, Sollefteå och Boden skall genom successivt övertagande från och med den 1 januari 1928 av där befintlig kommunal mellanskola upprättas en fyrklassig samrealskola, under villkor att vederbörande kommun åtager sig ej mindre att tillhandahålla erforderliga undervisningslokaler jämte inredning och möbelutrustning ävensom bostad eller hyresersättning åt rektor än även att till statsverket årligen inbetala ett belopp, motsvarande en fjärdedel av den vid läroverket anställda lärarpersonalens begynnelselöner ävensom av de till extra lärare och timlärare utgående arvoden samt att kommunen i förekommande fall tillhandahåller sådan från mellanskolan till läroverket överflyttad ordinarie ämneslärare och ämneslärarinna, som icke äger behörighet till adjunktstjänst vid allmänt läroverk, bostad och bränsle eller ersättning därför;

5. realskolan i en var av städerna Enköping, Oskarshamn, Karlshamn, Mariestad, Lidköping och Arvika skall ombildas till samrealskola med såväl fyrklassig som sexklassig avdelning under villkor att vederbörande kommun åtager sig ej mindre att tillhandahålla erforderliga undervisningslokaler ävensom bostad och hyresersättning åt rektor än även att till statsverket årligen inbetala ett belopp, mot-

svarande en fjärdedel av den vid läroverket anställda lärarpersonalens begynnelselöner;

6. kommunalstyrelse i samhälle, där samrealskola finnes upprättad, äger att av lärjungarna i läroverket upptaga terminsavgifter, dock ej till högre belopp eller under strängare villkor för befrielse, än som stadgas rörande de avgifter, som av realskolornas lärjungar erläggas till statsverket;

7. följande högre allmänna läroverk, nämligen i Stockholm: läroverket å Södermalm, Södertälje, Uppsala, Nyköping, Eskilstuna, Linköping, Norrköping, Jönköping, Växjö, Kalmar, Visby, Karlskrona, Kristianstad, Hålsingborg, Ystad, Halmstad, Vänersborg, Borås, Karlstad, Örebro, Västerås, Falun, Gävle, Härnösand, Sundsvall, Östersund, Umeå och Luleå;

följande realskolor, nämligen i Malmö, Landskrona, Göteborg: östra realskolan, Uddevalla och Kristinehamn; samt

följande samskolor, under ändrad benämning av samrealskolor, nämligen i Ängelholm, Trälleborg, Alingsås, Åmål, Falköping, Örnsköldsvik och Skellefteå

skola med avseende på de kunskapsmått, som erfordras för inträde i realskolans första klass, vara grundade på genomgången tredje, respektive sjätte klass i någon av den sexklassiga folkskolans huvudformer;

8. följande högre allmänna läroverk, nämligen i Strängnäs, Västervik, Skara och Hudiksvall;

följande realskolor, nämligen i Eksjö, Varberg, Skövde och Söderhamn; samt

följande samskolor, under ändrad benämning av samrealskolor, nämligen i Norrtälje, Vadstena, Vimmerby, Strömstad, Filipstad, Askersund, Sala, Köping, Arboga, Piteå och Haparanda

skola med avseende på det kunskapsmått, som erfordras för inträde i realskolans första klass, vara grundade på genomgången sjätte klass i någon av den sexklassiga folkskolans huvudformer;

9. följande högre allmänna läroverk, nämligen i Stockholm: latinläroverket å Norrmalm, realläroverket å Norrmalm, läroverket å Östermalm, Malmö: läroverket för gossar, Lund och Göteborg: latinläroverket och realläroverket; samt

följande realskolor, nämligen i Stockholm: Vasa, Katarina och Kungsholmens samt Göteborg: västra realskolan

skola med avseende på det kunskapsmått, som erfordras

för inträde i realskolans första klass, vara grundade på genomgången tredje klass i någon av den sexklassiga folkskolans huvudformer;

10. vid följande högre allmänna läroverk, nämligen i Stockholm: latinläroverket å Norrmalm, realläroverket å Norrmalm, läroverket å Södermalm, Linköping, Norrköping, Jönköping, Kalmar, Karlskrona, Kristianstad, Malmö: läroverket för gossar, Hälsingborg, Halmstad, Göteborg: latinläroverket och realläroverket, Vänersborg, Borås, Skara, Karlstad, Örebro, Västerås, Falun, Gävle, Härnösand, Sundsvall och Luleå skall finnas såväl fyraårigt som treårigt gymnasium;

11. vid följande högre allmänna läroverk, nämligen i Stockholm: läroverket å Östermalm, Uppsala, Nyköping, Strängnäs, Växjö, Västervik, Visby, Lund, Ystad, Hudiksvall, Östersund och Umeå skall finnas endast fyraårigt gymnasium;

12. statens provskola, nya elementarskolan i Stockholm, skall successivt ombildas till ett lyceum enbart för manliga lärjungar;

13. vid vart och ett av de högre allmänna läroverken i Uppsala, Malmö: läroverket för gossar, Lund, Göteborg: latinläroverket och realläroverket samt Härnösand skall successivt anordnas en lyceiavdelning;

14. följande läroverk, nämligen i Stockholm: latinläroverket å Norrmalm, realläroverket å Norrmalm, läroverket å Södermalm, läroverket å Östermalm samt Vasa, Katarina och Kungsholmens realskolor, Uppsala, Malmö: högre läroverket och realskolan, Lund, Hälsingborg ävensom Göteborg: latinläroverket, realläroverket samt västra och östra realskolorna skola i sin helhet vara avsedda endast för manliga lärjungar;

15. vid följande högre allmänna läroverk, nämligen i Linköping, Norrköping, Jönköping, Borås, Karlstad, Örebro, Västerås, Gävle och Sundsvall skall realskolan vara avsedd endast för manliga lärjungar;

16. den föreslagna ombildningen och utvidgningen ävensom inrättandet av nya läroverk samt de förändringar, som därmed stå i samband, skola försiggå i huvudsaklig enlighet med den plan beträffande tidpunkter för ikraftträdandet och grunder i övrigt, som av mig i det föregående angivits;

17. vad i förut av riksdagen fattade beslut och därpå grundade författningar eller av Kungl. Maj:t meddelade föreskrifter finnes stadgat om statens samskolor skall i tillämpliga delar avse statens samrealskolor;

18. ordinarie ämneslärarinna vid allmänt läroverk, vilken innehar behörighet för adjunktsbefattning, skall från och med den tidpunkt Kungl. Maj:t äger bestämma åtnjuta avlöningsförmåner enligt samma grunder som gälla för kvinnlig adjunkt vid sådant läroverk;

19. de den 1 mars 1927 anställda ordinarie ämneslärarna vid kommunal mellanskola, som ombildas till allmänt läroverk, skola successivt, i den ordning Kungl. Maj:t bestämmer, såsom adjunkter respektive ämneslärarinnor överflyttas till läroverket, med iakttagande därvid att lärare, som icke innehar behörighet till adjunktsbefattning vid allmänt läroverk, skall, intill dess sådan behörighet förvärvats, åtnjuta kontanta avlöningsförmåner, tillfällig löneförbättring och eventuellt utgående dyrtidstillägg däri inberäknade, enligt samma grunder, som äro föreskrivna för ämneslärare vid kommunal mellanskola, med beräkning att av begynnelseavlöningen 1,100 kronor skola utgöra tjänstgöringspenningar, och med rätt för sådan lärare till bostad och bränsle eller ersättning därför från vederbörande kommun enligt gällande bestämmelser för lärare vid kommunal mellanskola;

20. sålunda överflyttad lärare skall, så länge han kvarstår vid sin ifrågavarande tjänstbefattning, i pensionshänseende tillhöra statens pensionsanstalt;

21. rektor vid samrealskola under ombildning från kommunal mellanskola skall åtnjuta, förutom fri bostad eller ersättning därför, av statsmedel följande kontanta avlöningsförmåner för år räknat, nämligen under första läsåret av ombildningen 5,200 kronor, därav 3,800 kronor skola utgöra lön och 1,400 kronor tjänstgöringspenningar, under andra läsåret 5,600 kronor, därav 4,000 kronor skola utgöra lön och 1,600 kronor tjänstgöringspenningar, under tredje läsåret 6,000 kronor, därav 4,200 kronor skola utgöra lön och 1,800 kronor tjänstgöringspenningar samt från och med fjärde läsåret full avlöning såsom rektor vid realskola.

III. beträffande kommunal mellanskola, som står under ombildning till allmänt läroverk:

besluta, att statsbidrag till kommunal mellanskola, som står under ombildning till allmänt läroverk, skall, utan hinder därav att skolan icke omfattar fyra årsklasser, utgå enligt de för statsbidrag till kommunal mellanskola författningsenligt gällande grunder, dock att statsbidraget beräknas

till 2,800 kronor för varje årsklass eller avdelning av årsklass samt att statsbidrag till arvode åt rektor bortfaller.

IV. *beträffande privatläroverken:*

föreskriva:

1. såsom villkor för högre flickskola samt högre goss- och samskola för åtnjutande av statsunderstöd från anslaget till privatläroverk skall gälla, att skolan skall med avseende på det kunskapsmått, som erfordras för inträde i skolans första klass, vara grundat minst på genomgången tredje klass i någon av den sexklassiga folkskolans huvudformer;

2. till högre flickskola samt högre goss- och samskola, som anordnar en till folkskolans sjätte klass ansluten real-skolelinje med minst fyra årsklasser, må från och med läsåret 1928—1929 efter Kungl. Maj:ts beprövande utgå ett årligt statsbidrag av 1,200 kronor för årsklass under de villkor och bestämmelser i övrigt, som äro meddelade rörande den i anslaget till privatläroverk ingående anslagsposten till enskilda mellanskolor samt enligt de närmare föreskrifter, som av Kungl. Maj:t meddelas;

3. vad i punkten 3 andra stycket av de i kungörelsen den 18 juni 1925 (nr 326) meddelade ändrade bestämmelser om avlöning av lärarinnorna vid statsunderstödda enskilda läroanstalter finnes föreskrivet därom, att tjänstgöringen må kunna fullgöras i de förberedande klasserna, skall äga tillämpning allenast beträffande andra och tredje förberedande klasserna under läsåret 1928—1929 och endast beträffande tredje förberedande klassen under läsåret 1929—1930, vid vars utgång bestämmelsen skall upphöra att gälla; samt

4. därest på grund av gossrealskolas ombildning till samskolor högre flickskola på orten till följd av bristande anslutning icke vidare kan upprätthållas och på den grund vid flickskolan anställd ämneslärarinna med full tjänstgöring går förlustig sin anställning, må hon, under förutsättning att hon vid början av nämnda ombildning uppnått en ålder av 50 år samt vunnit sådan anställning vid skolan som nu angivits före den 1 mars 1927, intill dess hon fyller 60 år av statsmedel åtnjuta en årlig ersättning uppgående till två tredjedelar av den avlöning hon i enlighet med gällande bestämmelser vid entledigandet åtnjöt från skolan, tillfällig löneförbättring och eventuellt utgående dyrtidstillägg däri inberäknade, samt för tiden därefter en årlig pension till samma belopp, som skulle tillkommit henne, därest hon in-

till uppnåendet av sistnämnda ålder varit i tjänst vid högre flickskola.

V. *beträffande den föreslagna ändrade skolorganisationen i dess helhet:*

bemyndiga Kungl. Maj:t att, i anslutning till vad jag i det föregående uttalat, meddela de närmare föreskrifter, som i anledning av den nu föreslagna ändrade skolorganisationen kunna bli erforderliga.

VI. *beträffande anslag till högre lärarinneseminariet:*

dels i riksstaten för budgetåret 1927—1928 upptaga det *ordinarie* anslaget till högre lärarinneseminariet med oförändrat belopp kronor 130,285: —

dels medgiva, att vaktmästaren och eldaren vid högre lärarinneseminariet må för tiden 1 juli 1927—30 juni 1928 komma i åtnjutande av tillfällig löneförbättring till belopp av 400 kronor för vaktmästaren och 250 kronor för eldaren;

dels ock till diverse behov vid högre lärarinneseminariet anvisa för budgetåret 1927—1928 ett *extra* anslag
å kronor 89,120: —

VII. *beträffande anslag till de allmänna läroverken:*

dels öka det *ordinarie* reservationsanslaget till de allmänna läroverken,

nu kronor 6,666,066: —
med » 66,934: —
till » 6,733,000: —

dels ock anvisa till arvoden åt extra och vikarierande ämneslärare vid de allmänna läroverken ett *extra* anslag
å kronor 618,300: —

VIII. *beträffande anslag till kommunala mellanskolor:*

dels ur riksstaten avföra det *ordinarie* förslagsanslaget till undervisning i manlig och kvinnlig slöjd samt handarbete vid kommunala mellanskolor,

dels höja det *ordinarie* förslagsanslaget till kommunala mellanskolor från dess nuvarande
belopp kronor 1,650,000: —
med » 119,000: —
till » 1,769,000: —

dels medgiva, att tillfällig löneförbättring må för tiden 1 juli 1927—30 juni 1928 utgå till lärarpersonalen vid kommunala mellanskolor med följande belopp:

till ordinarie manlig ämneslärare med 600 kronor;

» ordinarie kvinnlig ämneslärare med 500 kronor; samt

» extra ordinarie ämneslärare, övningslärare och timlärare med belopp, som Kungl. Maj:t i huvudsaklig enlighet med de i sådant hänseende nu gällande grunder bestämmer;

dels ock för sistberörda ändamål anvisa för budgetåret 1927—1928 ett *extra* förslagsanslag av . . . kronor 355,000: —

IX. beträffande anslag till privatläroverken:

dels höja det *ordinarie* reservationsanslaget till privatläroverk,

nu kronor 751,000: —

med » 2,000: —

till » 753,000: —

samt i riksstaten för budgetåret 1927—1928 uppföra de i nämnda anslag ingående anslagsposterna med följande belopp, nämligen:

enskilda mellanskolor kronor 20,000: —

högre flickskolor » 475,000: —

högre goss- och samskolor » 232,500: —

enskilda lärarinneseminarier » 25,500: —

att utgå såsom ett gemensamt reservationsanslag

å sammanlagt kronor 753,000: —

dels ock för beredande under tiden 1 juli 1927—30 juni 1928 av tillfällig löneförbättring åt lärare och lärarinnor vid enskilda mellanskolor, högre flickskolor, högre goss- och samskolor samt enskilda lärarinneseminarier i enlighet med de i kungörelsen den 18 juni 1925 (nr 327) stadgade grunder anvisa för budgetåret 1927—1928 ett *extra* förslagsanslag av kronor 2,395,000: —

Till denna av statsrådets övriga ledamöter tillstyrkta hemställan behagar Hans Kungl. Höghet Kronprinsen-Regenten lämna bifall samt förordnar, att proposition av den lydelse bilaga till detta protokoll utvisar skall avlätas till riksdagen.

Ur protokollet:

Harald Frisk.

INNEHÅLLSFÖRTECKNING.

	Sid.
Inledning	1
I. Utredningar och problemställning	3
<i>Tidigare utredningar 3. — Tillsättande av en skolkommission 4. — Skolkommissionens utredningar och förslag 5. — Myndigheternas yttranden 7. — Tillkallande av sakkunniga 10. — Skolöverstyrelsens ekonomiska utredning 13. — Departementschefen 15: föreliggande reformuppgifter 15; läroverkets allmänna bildningsmål 21; den ordning, i vilken reformen bör genomföras 22; huvudsynpunkter i fråga om reformens genomförande 23; reformens huvudpunkter 27.</i>	
II. Skolarbetets inre gestaltning	28
<i>Skolkommissionen 28. — Myndigheterna 34. — Skolsakkunniga 42. — Departementschefen 43: allmänna synpunkter 43; brister i det inre arbetet inom det högre skolväsendet 46; samling i skolarbetet 48; praktiskt arbete 51; undervisningssättet 52; undervisningsplanens karaktär 54; provningar och examina 55; fysisk fostran 56; sammanfattning 59.</i>	
III. Läroverket och folkskolan	61
<i>Utvecklingslinjer 61: tidigare enhetsskolesträvanden 61; striden om läroverkets avgränsning nedåt 61; Fridtjuv Berg och mellanskolan 63; andra åtgärder berörande förhållandet mellan folkskola och läroverk 64; de praktiska skolorna och folkskolan 64. — Nuvarande förhållanden 65. — Föreliggande utredningar och yttranden 66: skolkommissionen 66; myndigheterna 72; skolsakkunniga 95. — Departementschefen 100: allmänna utgångspunkter 100; samhällsrättvisans krav 101; pedagogiska synpunkter 107; statsfinansiella synpunkter 107; mot enhetsskolan anförda skäl 108; folkskolans bärkraft 108; enhetsskolans återverkan på folkskolan 115; mellanskolans bildningsresultat 116; skoltidens längd 124; utvägar att undgå studietidens förlängning 127; omorganisationens innebörd 129; högre lärarinneseminariets övningsskola 130; kommunala mellanskolor 131; privatläroverken 131.</i>	
IV. Flickornas undervisning	132
<i>Flickundervisningens uppkomst och utveckling 132. — Skolkommissionen 134. — Yttrandena 136. — Skolsakkunniga 140. — Departementschefen 142: allmänna synpunkter 142; omorganisationens innebörd 146.</i>	
V. Realskolan	152
<i>Skolkommissionen 152. — Myndigheterna 155. — Skolsakkunniga 158. — Departementschefen 160: realskolans bildningsmål 160; undervisningsplan 161; intagning 162; realexamen 164; praktiska realskolelinjer 164.</i>	

	Sid.
VI. Gymnasiet	166
<i>Utvecklingen intill år 1904 166. — Nuvarande organisation 167. — Kritik av det nuvarande gymnasiet 167. — Läroverksöverstyrelsens utredning 168. — Skolkommissionens direktiv 168. — Skolkommissionens förslag 168: gymnasiets anknytning och längd 168; sexårigt läroverk 170; gymnasiets organisation 170; undervisningsplan 174; lyceum 175; studentexamen 176. — Yttranden 177: gymnasiets anknytning och längd 177: myndigheterna 177; skolsakkunniga 178; linjedelningen 180: myndigheterna 180; skolsakkunniga 182; övriga frågor 183: inträdesprövning till gymnasiet 183; flyttning 185; undervisningsplan 185; tillval och bortval 185; lyceiorganisationen 186; studentexamen 187: myndigheterna 187; skolsakkunniga 188. — Departementschefen 188: allmänna synpunkter 188; linjedelning 190; inträde 193; undervisningsplan 194; förbindelse med realskolan 195; gymnasiets längd 196; lyceer 198.</i>	
VII. Staten och privatläroverken	202
<i>Privatläroverkens ställning 202. — Skolkommissionen 202. — Yttrandena 205. — Skolsakkunniga 208. — Lärarpersonalens rättsliga ställning 209. — Departementschefen 211.</i>	
VIII. Lärarkompetensen m. m.	222
IX. Statsläroverkens ekonomiska förhållanden	226
<i>Skolkommissionen 226. — Myndigheterna 228. — Departementschefen 228.</i>	
X. Den föreslagna läroverksorganisationen	234
<i>Utredningar och yttranden 234. — Departementschefen 234: allmänna synpunkter 234; utvidgning av realskolor till högre läroverk 239; utbildning av gossläroverk till samskolor 243; fördelningen av gymnasie- och lyceilinjer 248; upprättande av högre flickläroverk 250; utbildning av kommunala mellanskolor till samrealskolor 253; anknytningens ordnande vid olika läroverk 259; samundervisningens tillämpning inom läroverksorganisationen 260; Stockholms stad 262; Stockholms län 263; Uppsala län 263; Södermanlands län 263; Östergötlands län 264; Jönköpings län 265; Kronobergs län 265; Kalmar län 265; Gotlands län 266; Blekinge län 266; Kristianstads län 266; Malmöhus län 267; Hallands län 268; Göteborgs och Bohus län 269; Älvsborgs län 269; Skaraborgs län 270; Värmlands län 270; Örebro län 271; Västmanlands län 271; Kopparbergs län 272; Gävleborgs län 272; Väster-norrlands län 272; Jämtlands län 273; Västerbottens län 273; Norrbottens län 273.</i>	
XI. Kostnadsberäkning	275
Departementschefens hemställan	319